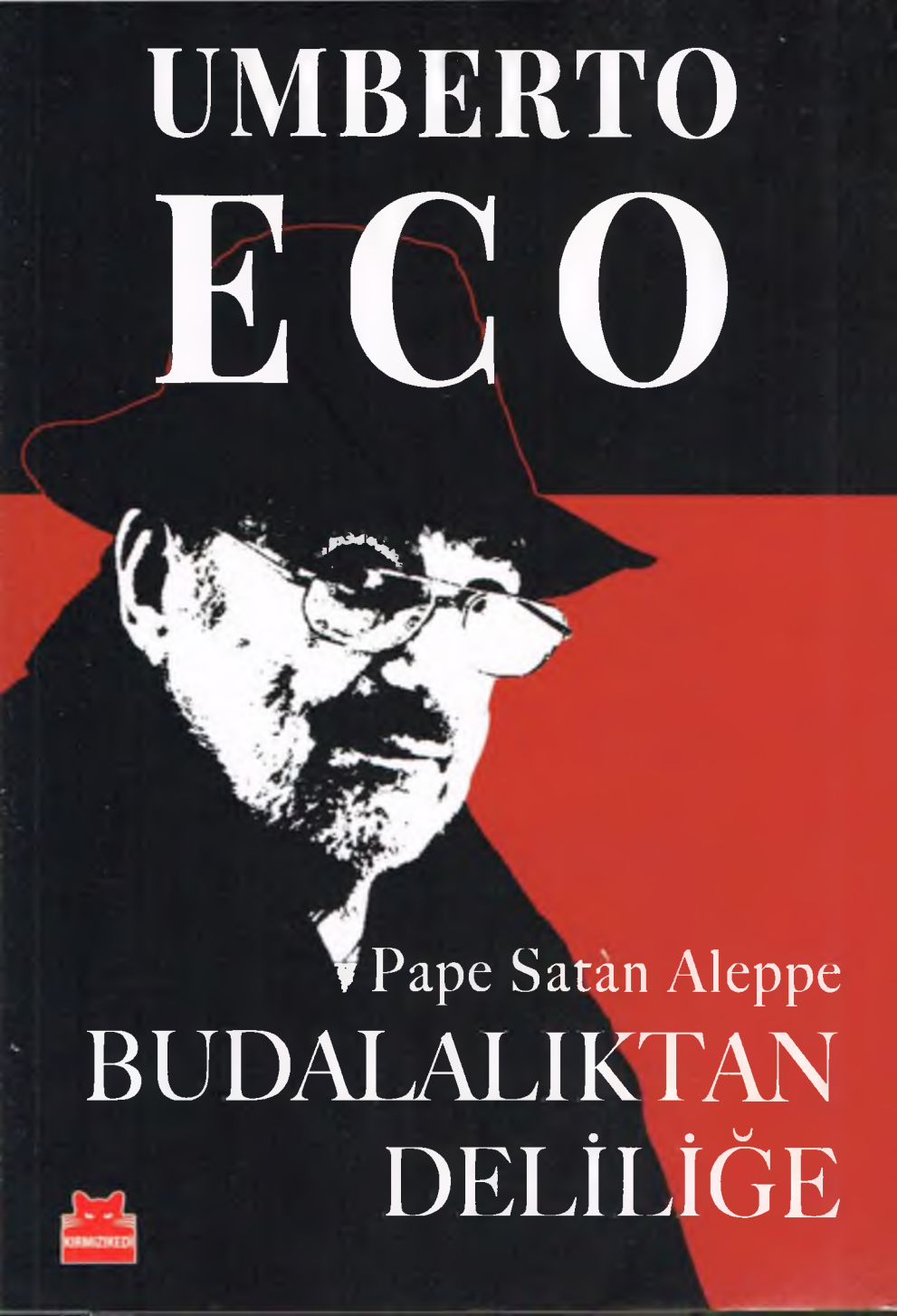
UMBERTO ECO

Pape Satàn Aleppe

BUDALALIKTAN DELİLİĞE

Umberto Eco

İtalyan göstergebilimci, edebiyat eleştirmeni, denemeci ve romancı. 1932 yılında İtalya'nın Milano kenti yakınlarındaki Alessandria kasabasında doğan Umberto Eco, 1950'li yıllarda İtalyan Radyo Televizyonu RAI'nin kültür programlarını yönetti, 1959-75 arasında İtalya'nın ünlü yayınevi Bompiani'nin edebiyatdışı yayınlar editörlüğünü üstlendi; makaleleri *La Stampa, Corriere della Sera, La Repubblica, L'Espresso* gibi gazete ve dergilerde yayımlandı. 1970'lerden 2016'daki ölümüne kadar Bologna Üniversitesi'nde göstergebilim dersleri veren Eco, büyük bir okur kitlesine ulaşan *Gülün Adı, Foucault Sarkacı, Önceki Günün Adası, Baudolino, Kraliçe Loana'nın Gizemli Alevi* gibi romanlarıyla ve *Açık Yapıt, Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti, Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik, Güzelliğin Tarihi, Çirkinliğin Tarihi* gibi deneme kitaplarıyla günümüzün en önemli yazarları arasında sayılmaktadır. Kırmızı Kedi'den çıkan diğer kitabı: *Genç Bir Romancının İtirafları.*

Feza Özemre

1958'de Paris'te doğdu. İtalyan Lisesi'nin ardından Boğaziçi Üniversitesi Kimya Bölümü'nü bitirdi. Uzun yıllar dış ticaret ve sağlık sektörlerinde çalıştı. Bu esnada çeşitli firmalar ve *Cumhuriyet* gazetesi *Bilim Teknik* eki için çeviriler yaptı. Son yıllarda İtalyan yazarların bazı kitaplarını çeviren Feza Özemre İstanbul'da yaşamaktadır. Kırmızı Kedi'den çıkan diğer çevirisi: Primo Levi, *Periyodik Tablo.*

Kırmızı Kedi Yayınevi: 755
Yazılar: 9

Özgün adı: *Pape Satàn Aleppe Cronache di una società liquida*

Pape Satàn Aleppe Budalalıktan Deliliğe
Umberto Eco
Çeviren: Feza Özemre

© La nave di Teseo editore, Milano, 2016
© Kırmızı Kedi Yayınevi, 2016

Yayın Yönetmeni: İlknur Özdemir

Editör: İ. Utku Kavasoğlu
Son Okuma: Merve Çay
Kapak Tasarımı: Yeşim Ercan Aydın
Grafik: Serap Bertay

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Birinci Basım: Haziran 2017, İstanbul
ISBN: 978-605-298-099-6
Kırmızı Kedi Sertifika No: 13252

Baskı: Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere/İSTANBUL
Tel: 0212 412 17 77 Sertifika No: 12027

Kırmızı Kedi Yayınevi
kirmizikedi@kirmizikedi.com / www.kirmizikedi.com
www.facebook.com/kirmizikedikitap / twitter.com/krmzkedikitap
kirmizikediedebiyat.blogspot.com.tr
Ömer Avni Mah. Emektar Sok. No: 18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL
T: 0212 244 89 82 F: 0212 244 09 48

Umberto Eco

Pape Satàn Aleppe

Budalalıktan Deliliğe

Çeviren: Feza Özemre

YAZILAR

KIRMIZIKEDİ

İçindekiler

Önsöz 5
Akışkan toplum 7

Yengeç adımlarıyla 11
Görünür olmak 27
Yaşlılar ve gençler 45
Online 77
Ceptelefonları üzerine 113
Komplolar üzerine 127
Medya üzerine 145
Irkçılığın çeşitli biçimleri 209
Nefret ve ölüm üzerine 251
Din ve felsefe arasında 263
İyi eğitim 315
Kitaplar ve başka şeyler üzerine 341
Dördüncü Roma 391
Budalalıktan deliliğe 437

Önsöz

1985 yılında *Espresso* dergisinde, önce haftalık, ilerleyen zamanda iki haftada bir olmak üzere yayımlanan *La Bustina di Minerva* adlı köşemi yazmaya başladım. İlk yazılarımda belirttiğim gibi Minerva marka kibrit kutularının iç kısmında, üzeri not almaya müsait iki yazısız ve beyaz kapak bulunur ve ben de bu boşluklara kısa notlar alır, aklımdan geçen çeşitli konularla ilgili saptamalar yapardım – bunlar çoğunlukla güncel olaylarla ilgili olsa da, bazı akşamlar yeniden okuma isteğiyle dolduğum, ne bileyim örneğin Heredot'tan bir sayfa, Grimm Kardeşlerin bir masalı ya da bir Temel Reis çizgi romanı gibi eserleri de güncel addederdim.

1992 yılında yayımlanan *Somon Balığıyla Yolculuk* adlı esere de pek çok *Bustina*'yı dahil ettiğim gibi, 2000 yılının başına kadar olanlar *Bustina di Minerva*'da çıktı, bazıları da 2006 yılında yayımlanan *Yengeç Adımlarıyla* adlı eserimde kullanıldı. Ama 2000 ila 2015 yılları arasında yazdığım, yılda yirmi altı taneden toplamda dört yüzden fazla *Bustina* arasında hâlâ kullanabileceklerim olduğuna karar verdim.

Bu kitapta topladıklarımın tamamı (ya da neredeyse tamamı), yakın zamanda yayımlanan *Bustina*'larımdan birinde söz ettiğim ve dizinin ilk sırasına koyduğum, "akışkan toplum" ile ilgili düşünceler olarak nitelendirilebilir.

Pek çok tekrarı elememize rağmen, huzursuzluk verecek kadar güncel kalan bazı temaların sürekli ve ısrarla gündeme taşınmasına neden olan bazı olgular, son on beş yıl süresince endişe verici bir düzenle gündeme geldiğinden metinden çıkarılmadı.

Kitabın adıyla ilgili bir çift laf etmek istiyorum. Atıfın Dantevari ("Pape Satàn, pape Satàn aleppe", *Cehennem*, VII, 1) olduğu aşikâr, ancak bilindiği üzere, yığınla yorumcu bu dizeye bir anlam yüklemeye çalıştıysa da, pek çoğu belirgin bir anlama sahip olmadığı konusunda hemfikir kalmışlardır.[1] Her halükârda, Platon tarafından zikredilen bu sözcükler akıl karıştırır ve her tür şeytanlığa atfedilebilir. Dolayısıyla da, salt benim yüzümden değil ama geçen zamanlar nedeniyle bağlamsızlaşan, –Fransızların deyişiyle– horozdan eşeğe her yöne çekilebilen ve son on beş yılın akışkan doğasını yansıtan bu ifadeyi derlememin adı olarak kullanmak kolayıma geldi.

1 *İlahi Komedya*'nın Türkçe çevirmeni Rekin Teksoy da söz konusu dizenin belirsiz anlamına dikkat çekerek ilgili kısmı özgün metinde geçtiği gibi bırakmıştır. (yay.n.)

Akışkan Toplum

"Akışkan" toplum veya modernite düşüncesi, bilindiği üzere Zygmunt Bauman'a aittir. Bu kavramın doğurduğu çeşitli gereksinimleri anlamak isteyenler için, Bauman ve Carlo Bordoni'nin bu ve başka meseleleri tartıştıkları *Stato di Crisi* [Kriz Devleti] adlı eser yararlı olabilir.

Akışkan toplum, postmodern olarak tanımlanan (diğer bir deyişle, her zaman birbiriyle tutarlı olmasa da, mimariden felsefeye ve edebiyata, altında farklı olguların toplandığı "şemsiye") akımla şekillenmeye başlamıştır. Dünyaya bir düzen şeması getirebileceklerini iddia eden "büyük anlatıların" krizine işaret eden postmodernizm, geçmişe yapılacak eğlenceli ve ironik bir anıştırmayı hedefler ve zaman zaman da nihilist itkilerle kesişir. Ama Bordoni'ye göre postmodernizm de gücünü yitirme aşamasındadır. Dönemsel bir karaktere sahiptir, farkına bile varmadan içinden geçip gitmişizdir ve bir gün erken romantizm olarak değerlendirilecektir. Halen sürmekte olan bir olguyu belirtmeye yaramış ve moderniteden, henüz adı konulmamış bir şimdiki zamana uzanan yolu betimlemiştir.

Bauman için, doğum halindeki bu şimdiki zamanın nitelikleri arasında Devlet'in krizi (uluslarüstü kuruluşlar karşısında ulusal devletlerin elinde ne gibi bir karar özgürlüğü kalabilir ki?) sayılabilir. Bireylere, zamanımızın çeşitli sorunlarını homojen biçimde çözebilme garantisi tanıyan bir kurum ortadan kalkmaktadır ve bu krize, genel anlamda bireye kendisini gereksinimlerine tercüman olan bütünün parçası sayıldığını hissettiren bir değerler toplumuna ait her çağrışım başta olmak üzere tüm ideolojilerin, dolayısıyla da partilerin krizi eşlik etmiştir.

Toplum kavramındaki krize paralel, insanların birbirini artık bir yol arkadaşı değil de aksine sakınılması gereken rakipler olarak gördüğü frenlenemeyen bir bireysellik doğar. Bu "öznelcilik", modernitenin temellerine bomba döşemiş ve onu kırılganlaştırıp hiçbir referans noktasının bulunmadığı, her şeyin bir tür akışkanlık içinde eridiği bir konuma sokmuştur. Hukukun kesinliği ortadan kalkar (adli makamlar düşman gibi görülür) ve herhangi bir referans noktasından yoksun kalan birey için tek çözüm, neye mal olursa olsun bir değer diye kabul edilmek (*Bustina*'larda ele aldığım olgular) ve tüketiciliktir. Ama bu tüketicilik, kişiye tatmin duygusu yaşatan arzu nesnelerine sahip olmayı hedefleyen değil, sahip olunan nesneleri hızla köhneleştiren bir tüketiciliktir. Ve birey, amaçsız bir doyumsuzluk misali bir tüketimden diğerine koşar (yeni ceptelefonu, eskisine nazaran bize çok daha az haz verir ama bu arzular orjisine katılabilmemiz için eskisi hurdaya çıkmalıdır).

İdeolojilerin ve partilerin kriziyle ilgili olarak, birisi bunların, oyları kontrol eden bir önder ya da bir değnekçibaşının, işlerine gelen fırsatlara göre laubalice seçip bindikleri taksilere benzetmiştir. Bu da dönekliği skandal olmaktan çıkarır, hatta anlaşılır kılar. Salt bireyler değil, toplum bile sürekli bir prekaryalaşma[1] süreci içinde yaşamaktadır artık.

Bu akışkanlığın yerine ne konulabilir? Bunu henüz kestiremiyoruz. Bu fetret devri epey uzun süreceğe benziyor. Bauman haksızlığa duyulan öfke akımının (yukarıdan, Devlet'ten ya da bir devrimden gelecek bir kurtuluş ümidine yönelik inanç yitiminin) nasıl bu fetret devrine özgü olduğunu gözlemlemiş. Bu akımlar, neyi istemediklerinin bilincindelerse de neyi istediklerini bilmezler. Kamu düzenini korumakla görevli

1 Sosyoloji ve ekonomide iş güvencesi olmayan proletarya sınıfını tanımlamak için kullanılan prekarya sözcüğünden türetilmiştir. Türkçede tam bir karşılığı bulunmamakla birlikte, sabit bir statüden yoksunluk, temel haklardan mahrum kalma tedirginliğini sürekli yaşamak diye özetlenebilir. (ç.n.)

yetkililerinin kara blokla[1] ilgili dile getirdiği sorunlardan bir tanesi de bu grupları, anarşistler, faşistler, Kızıl Tugaylar'da görüldüğü gibi etiketlemenin artık mümkün olmadığıdır. Bunların ne zaman ve hangi yönde harekete geçeceğini kimse kestiremez. Kendileri bile...

Bu akışkanlıkla başa çıkmanın bir yolu var mı? Evet var: Anlaşılması ve belki de aşılması yeni araçlar gerektiren akışkan bir toplumda yaşadığımızın artık farkına varmak. Ancak sorun, siyasetin ve entelektüel sınıfın büyük bir bölümünün bu olgunun gidişatını henüz anlamamış oluşudur. Bauman şimdilik sadece bir *"vox clemantis in deserto"* yani "çölde haykıran bir ses."

2015

1 Otonom gruplar halinde hareket eden, katıldıkları eylemlerde giydikleri siyah kıyafetlerden ötürü bu adla anılan ve güvenlik güçleriyle sıkça çatışmaya girmeleriyle öne çıkan eylemci toplulukları. (yay.n)

Yengeç adımlarıyla

Serbest Fikirli Katolikler ve Yobaz Laikler

20. yüzyılın sonuna damgasını vuran büyük spiritüel dönüşümlerden söz edildiğinde, tartışmasız akla ilk olarak, sağ ve sol arasındaki geleneksel ayrımların bulanıklaşmasına yol açan ideoloji krizi gelir. Ama Berlin Duvarı'nın yıkılmasının çöküşün nedeni mi, yoksa sonuçlarından sadece bir tanesi mi olduğunu sorgulamak gerekiyor.

Bilimi ele alalım: Tarafsız bir ideoloji, gerek liberaller gerekse sosyalistler için ortak bir gelişme idealine ihtiyaç vardı (iki taraf arasındaki tek fark bu gelişimin nasıl ve kimin çıkarına yönetileceği düşüncesiydi ve nadiren de olsa, "artık biz de bunları talep ediyoruz" sözleriyle biten, kapitalizmin fetihlerine hayranlıkla övgüler düzen 1848 tarihli *Komünist Manifesto* buna bir örnek oluşturuyordu). Teknolojik gelişim yanlısı ilerici, Gelenek'e ve Doğa'nın kirlenmemiş özüne dönüş yanlısı ise gerici sayılmaktaydı. Makineleri yok etmeye çalışan ludistlerin[1] durumunda olduğu üzere "geriye yürüyen devrim" vakaları marjinal olaylardı. İki perspektif arasındaki bu kesin ayrım temeline dayanmıyorlardı.

Söz konusu ayrımın temelleri, çeliğe âşık Stalincilerle çiçek çocukların, otomatizasyonun çalışmanın reddi anlamına gelmesini uman uvriyeristler ile özgürleşmenin Don Juan'ın uyuşturucularından geçtiğini savunan yalvaçların birbirine karıştırılmaya başlandığı '68'de çatırdamaya başladı ve kırılma üçüncü dünya popülizminin hem aşırı sağ hem de aşırı sol için

1 19. yüzyılın başında, Ned Ludd adlı İngiliz işçinin işsizliği artırdığı gerekçesiyle makinelere saldırmasıyla başlayan ve işçiler arasında taraftar bulan, bu addan esinlenen, makineleşmeye karşı akım, makine kırıcılık. (ç.n.)

ortak bayrak haline geldiği an yaşandı. Ve artık, neoludistlerle radikal çevrecilerin, eski uvriyeristler, lümpenler ve toplumun önde gelen isimlerinin klonlamaya, Big Mac'e, genetiği değiştirilmiş organizmalara ve nükleer enerjiye karşı bir araya geldiği Seattle benzeri hareketlere tanık oluyoruz.

Daha önemsiz sayamayacağımız bir başka dönüşüm de dini ve laik dünya arasında tersine gelişti. İlerlemeye karşı güvensizlik, dünyevi olanın reddi, doktrinel uyuşmazlık binlerce yıldır dini inançla el ele gitmiştir; laik dünya ise aksine, doğanın dönüşümünü, etik prensiplerin biçimlendirilebilirliğini, "başka" dini inançlarm hoşgörüyle keşfedilişini ve vahşi düşünceleri büyük bir iyimserlikle yaşamaktaydı.

Tabii ki inananlar arasında, laik "kıyamet günü" anlatılarını, Orwell ve Huxley'nin negatif ütopyalarını ya da ürkütücü bir bilimsel akılcılığın hâkim olduğu bir geleceğe dair korkunç öngörüler sunan bilimkurguları bir kenara bırakıp, "dünyevi gerçekliğe" ve tarihin kurtuluşa doğru bir ilerleyiş olarak görülmesine (Teilhard de Chardin örnektir) dair yapılan çağrılar da mevcuttu. Ama son tahlilde, dini vaazların görevi bizleri son dakikalarının o nihai anına hazırlamakken, laiklerinki de marşlarla lokomotife güzellemeler yapmaktı.

Son *papa boys*[1] toplantısı, Wojtyła'nın[2] gerçekleştirdiği dönüşümün geldiği son noktayı gözler önüne sermiştir: Bugünlerde kendileriyle söyleşi yapanlara verdikleri yanıtlara bakılırsa, köktenci nevrozlardan fersah fersah uzakta oldukları gözlenen, evlilik öncesi cinsel ilişkiye, gebeliği önleyici tedbirlere, hatta aralarında bazıları uyuşturucu kullanımına, tümü de diskoteklere sıcak bakan inancı tam bir genç kitle... Öte yandan laik dünya gürültü kirliliğine hayıflanıyor; yeni devrimcileri,

1 (İng.) Papa'nın hazır bulunduğu toplantıları kaçırmayan Katolik gençleri tanımlamakta kullanılan türetilmiş bir sözcük. (yay.n.)

2 Asıl adı Karol Jözef Wojtyła olan, Katolik Kilisesi'nin Polonya kökenli papası II. Ioannes Paulus. (yay.n.)

monsenyör Milingo'nun takipçilerini ve kendilerini Uzakdoğu masajlarına adamış zevk düşkünlerini birleştiren New Age ruhu için gözyaşı döküyor.

Ama bu henüz başlangıç. Daha neler göreceğiz...

2005

Gerçekten de icat etmede bu noktaya geldik mi?

İlan muhtemelen internette yayımlanmış olmalı ama nerede bilemiyorum zira bana e-posta ile yollandı. Kısa adı BOOK yani kitap olan Built-in Orderly Organized Knowledge isimli bir yeniliğin reklamını yapan sahte ticari bir teklif içeriyor.

Herhangi bir kablo, pil, elektrik devresi, düğme veya şalter bulunmaksızın taşınabilen kompakt bir nesne olan bu aygıtı, şöminenin önünde keyif çatarken bile kullanabiliyorsunuz. Her bir kopyası binlerce bit bilgi içeren, bir dizi numaralandırılmış sayfadan (geri dönüştürülebilir kâğıttan) kurulu. Bu sayfalar cilt adı verilen zarif, koruyucu bir kap içinde doğru bir sırayla dizilmiş.

Her bir sayfa optik anlamda taranıyor ve içerdikleri bilgi doğrudan beyne kaydediliyor. "Göz at" adı verilen kumandası sayesinde, bir dokunuşla, ileri ya da geri, bir sayfadan diğerine geçmek mümkün. "Dizin" adı verilen bir aygıt, istenilen konuyu derhal doğru sayfada bulmanıza yardım ediyor. Arzu ederseniz "kitap ayracı" da satın alabiliyorsunuz ve BOOK kapatılmış dahi olsa en son nerede kaldığınızı öğreniyorsunuz.

İlanın sonunda bu müthiş yenilikçi aygıtla ilgili başka uyarılar yer almış ve kısaltılmışı PENCIL (yani kurşunkalem) olan Portable Erasable-Nib Cryptic Intercommunication Language Stylus'tan da söz ediliyor. Hayli esprili bir parça olmakla kalmamış aynı zamanda bilgisayarlardaki gelişmenin karşısında

kitapların sonunun ne olacağına dair bir yığın can sıkıcı soruya da yanıt mahiyetinde.

Bardak, kaşık ya da çekiç gibi, icat edildiklerinden bu yana artık daha kusursuz bir seviyeye getirilmesi mümkün olmayan bir sürü nesne var. Philip Stark meyve sıkacağının biçimini değiştirmek istediğinde, son derece estetik, ama maalesef çekirdeklerin bardağa düşmesine neden olan bir nesne üretti. Halbuki klasik meyve sıkacağında çekirdekler posanın içinde kalır. Geçen gün derse girdiğimde, görüntüyü son derece kötü yansıtan, aşırı pahalı elektronik bir cihazla karşılaşınca fena halde öfkelendim: Antik elpidioskoplar bir yana, ışıklı karatahtalar bile görüntüyü çok daha iyi yansıtıyor.

20. yüzyıl biterken kendimize, bu son yüzyıl zarfında gerçekten de çok sayıda yeni şey icat edip etmediğimizi sormalıyız. Gündelik hayatımızda kullandığımız her şey 19. yüzyılda icat edildi. Bunların arasında tren (ama buharlı olan bir önceki yüzyıldan), araba (daha önceden düşünülen petrol endüstrisi sayesinde), devirli tahrik motoruna sahip buharlı gemi, betonarme mimari ve gökdelen, denizaltı, yeraltı trenleri, dinamo, türbin, mazotlu dizel motoru, uçak (Wright Kardeşlerin nihai denemesi yüzyıl sonundan üç yıl sonra gerçekleşti), daktilo, gramofon, diktafon, dikiş makinesi, buzdolabı ve konserve gıdalar, pastörize süt, çakmak (ve sigara), Yale kapı kilitleri, asansör, çamaşır makinesi, elektrikli ütü, dolmakalem, silgi, kurutma kâğıdı, pul, pnömatik posta, klozet, elektrikli zil, elektrikli süpürge (1901), tıraş makinesi ve jilet, açılır kapanır yatak, berber koltuğu ve döner ofis koltuğu, kibrit, yağmurluk, fermuar, çengelliiğne, gazlı içecekler, şişme lastikli bisiklet, çelik tekerlek diski ve vites zinciri, omnibus, elektrikli tramvay, yükseltilmiş tren yolları, selofan, selüloz, yapay lifler, tüm bu malları satan büyük mağazalar, ve –izin verirseniz– elektrikli aydınlatma,

telefon, telgraf, radyo, fotoğraf ve sinema sayılabilir. Babbage[1] da dakikada altmış altı toplama işlemi yapan bir hesap makinesi icat etti ve bilgisayarın yolu açıldı.

Gerçi bizim yüzyılımız da bize elektroniği, penisilini ve hayatımızı uzatan pek çok ilacı, plastik malzemeleri, nükleer füzyonu, televizyonu ve uzay yolculuğunu hediye etti. Belki bazı şeyleri atlıyorumdur ama günümüzdeki en pahalı dolmakalem ve saatlerin, hâlâ yüzyıl öncesinin klasik modellerini kopyalamaya çalıştıkları bir gerçek ve *Bustina*'nın eski sayılarından birinde, iletişim alanındaki son gelişmenin –ki bu da internet– Marconi tarafından icat edilen kablosuz telgrafı aşarken onu kablolu hale getirdiği, yani radyodan telefona bir geri dönüşün söz konusu olduğu noktasına değinmiştim.

Yüzyılımıza damgasını vuran en özgün icatlardan iki tanesi, yani plastik malzemeler ve nükleer füzyon konusunda, gezegenimizi kirletmeleri nedeniyle geri adım atılmaya çalışıldığına şahit oluyoruz. Gelişme, her ne pahasına olursa olsun ileriye gitmek anlamına gelmiyor illa ki. Işıklı tahtamın bana iade edilmesini talep ettim.

2000

Tam güç geri vites!

Eski *Bustina*'lardan birinde ilginç bir teknolojik gerilemeye tanık olduğumuza dikkati çekmiştim. Televizyonun rahatsız edici etkisi, izleyicinin "Blob evresi"[2] adı verilen yaratıcı bir

1 Charles Babbage (1791-1871): İngiliz polimat, bilgisayarın atası sayılan, "fark makinesi" adını verdiği ilk mekanik hesap makinesinin mucidi. (yay.n.)

2 Tam adı *Blob, di tutto di più* olan ve İtalyan televizyon kanalı Rai 3'te 1989 yılından beri yayımlanan haftalık hiciv programı. İtalyan televizyonlarında yer alan görsel materyallerin yorum katılmadan montajlanmasından oluşan bir kurguya sahiptir. (yay.n.)

özgürlük evresine girerek zaplamaya başlayabildiği uzaktan kumanda sayesinde kontrol altına alınmıştı. Televizyondan nihai biçimde özgürleşmek ise sinemaya uzanan bir evrim sağlayan kayıt cihazları sayesinde gerçekleşti. Uzaktan kumanda sayesinde de, sesten kurtulup sessiz filmlerin görkemine kavuşmak mümkün oldu. Seçkin bir alfabetik iletişim olanağı sağlayan internet ise o son derece korkulan Görüntü Medeniyeti'ni gömdü. Hatta bu noktada, yalnızca ses yayını yapan ve uzaktan kumanda gerektirmeyen bir tür kutunun icat edilmesi sayesinde görüntüyü tümüyle ortadan kaldırmak bile mümkündü. Ben o dönemlerde radyonun keşfini düşünüp şakalar yaptığımı zannederken aslında (bariz ki bir tanrıdan esinlenerek) iPod'un keşfini öngörmüşüm.

En sonunda da, kablosuz yayınlar yani paralı kanallarla birlikte, telefon hattı aracılığıyla kablosuz telgraftan kablolu telefona geçen ve Marconi'yi aşıp Meucci'ye geri dönüş yapan internet sayesinde yeni iletişim çağına adım atıldı ve nihai evreye ulaşıldı.

Bu tersine ilerleme kuramımdan, söz konusu prensipleri siyaset yaşamına da uyguladığım (nitekim daha yakın tarihli bir başka *Bustina*'da da, sokaklarda askeri devriyeler, üniformalı çocuklar ve öğretmenlerle 1944 gecelerine geri döndüğümüze dikkat çekmiştim) *Yengeç Adımlarıyla* adlı kitabımda söz etmiştim. Ama daha da fazlası oldu.

Yakın zamanda yeni bir bilgisayar almak zorunda kalan herkes (ki üç yıl içinde modası geçmiş olacaktır) yalnızca Windows Vista yüklü olanı bulabileceğini fark etti. Artık, Vista yüklü bir bilgisayar satın alınmaması konusunda (belki hatalı ama son derece sağlam) tavsiyeler veren bloglarda kullanıcıların Vista ile ilgili neler yazdıklarını (mahkemelik olmamak için konuyla ilgili riske girmeyeceğim) ve bu tuzağa düşmüş dostların söylediklerini okumaya bir son! Makul boyutta

güncel bir alet almak istiyorsanız Vista'ya razı geleceksiniz. Diğer bir seçenek ise hevesli bir satıcı tarafından Windows XP veya daha eski sürümleri yüklenmiş, neredeyse TIR büyüklüğünde bir cihaza razı gelmek. Böylelikle de çalışma masanız, 1959 model Elea tarafından işgal edilen bir Olivetti laboratuvarına benzeyecek.

Ben, bilgisayar üreticilerinin, Vista istemediği için bilgisayarını değiştirmemekte inat eden kullanıcılar nedeniyle satışlarda yaşanan düşüşü fark ettiğine inanıyorum. Peki ne oldu? Bunu anlamak için internete girip "Vista downgrading" veya benzer başlıkları araştırmalısınız. Oralarda, bedelini ödeyerek Vista'lı bir bilgisayar satın aldığınızda ek bir ücret ödemek suretiyle (çok da kolay olmayan ve anlamayı reddettiğim bir prosedürü tamamlayarak), bir yığın maceranın ardından, yeniden Windows XP veya daha eski sürümleri kullanma imkânına sahip oluyorsunuz.

Bilgisayar kullanıcıları *upgrading* teriminin ne anlama geldiğini bilirler. Bu, programınızı en yeni güncellemelere taşıma imkânı veren bir işlemdir. Dolayısıyla da *downgrading* terimi de son derece gelişmiş bilgisayarınızı eski programların mutlu koşullarına geriletmek demek oluyor. Tabii ki bedeli karşılığında. İnternette bu güzeller güzeli türetme sözcük yaratılmadan önce sıradan bir sözlükte *downgrade* sözcüğünün anlamı alçalma, gerileme veya daha düşük sürüme indirgeme olarak zaten tanımlıydı. Fiil hali ise belli bir bedel ödediğimiz bir şeyin değerden düşmesi, küçülmesi, gerilemesi anlamına gelir. Yani bize, zahmetli bir çaba ve belli bir bedel karşılığında, para ödediğimiz bir şeyin değerini azaltma, değersizleştirmemiz için bir teklifte bulunuluyor. Gerçek olmasa kimsecikler inanmaz (hatta Giampaolo Proni, *Golem-L'indispensabile* dergisinde konuya değindi) ama programlarını bir önceki sürüme geri döndürebilmek için ödeme yapan ve deliler gibi uğraşan yüzlerce zavallıcık

kuyruğa girmiş durumda. Makul bir bedel karşılığında bilgisayarımızı bir defter ve mürekkep hokkalı bir yazı takımıyla değiştirebileceğimiz evreye ne zaman ulaşacağız?

Ama bu olay salt paradoksal olmakla kalmıyor. Ötesine geçilemeyen teknolojik gelişmeler söz konusu. Mekanik bir kaşık icat edilemiyor. İki bin yıllık olanı hâlâ işlevsel. Paris-New York arasını üç saatte kat eden Concorde'dan vazgeçildi. İyi yaptıklarından pek emin olmasam da, petrol yerine rüzgâr enerjisine dönmemiz misali, gelişme bazen iki adım geriye gitmek anlamına da geliyor. Geleceğe asılın. Tam güç geri vites!

2008

Yeniden, yeniden doğuyorum, bindokuzyüzkırkta

İleriki yaşlar çocukluğa dair anıların yavaş yavaş hatırlanmasından başka bir şey değil. Bu konuda hemfikiriz. Ama bu hatıratı tatlı kılan, nostaljinin uzaklığının ortasında, o zamanlar bize acı veren anıların, hatta bir çukura düşüp ayağımızı incittiğimiz ve yumurta beyazı emdirilmiş gazlı bezle alçıya alınan ayağımızla on beş gün evde hapis kalmamıza neden olan günün bile güzel gelmesi. Şahsen ben, hava akınlarına karşı inşa edilen sığınakta geçirdiğim geceleri bile şefkatle anıyorum. Uykumuzun en derin yerinde bizi uyandırır, pijamalarımızın üstüne geçirdiğimiz paltomuzla, yağ kandilleriyle aydınlatılan nemli betonarme bir sığınağa sürüklerlerdi. Yine de, üzerimizdeki, bombalardan mı yoksa uçaksavarlardan mı kaynaklandığını bilmediğimiz sağır edici gümbürtülere rağmen kovalamaca oynardık. Annelerimiz korkudan ve soğuktan titreseler de bizler için bu olan biten kocaman bir maceraydı. İşte nostalji bu. Yine de o berbat kırklı yılların bize anımsattıklarını

dahi kabul etmeye hazırız. Bu da yaşlandığımızda ödediğimiz bir bedel.

O dönemde kentler nasıldı mı diyorsunuz? Karartma, nadir olsalar da yayalara pilli değil de, tıpkı bisiklet farlarının ışık vermesi için tetik benzeri bir mekanizmayı var gücünüzle ovuşturmanızı gerektiren dinamolu fenerler kullanmayı zorunlu kıldığından geceleri zifiri karanlıktı. Ama daha ileriki günlerde sokağa çıkma yasağı konuldu ve kimse dışarıya adım atamadı.

Gündüzleriyse kent adeta askeri birliklerin istilasına uğrardı. En azından, Kraliyet Ordusu'nun şehre yerleştiği 1943 yılına kadar. Ama Salò Cumhuriyeti zamanında bu durum daha da yoğunlaştı. Metropollerde sürekli San Marco denizcilerine rastlanır veya Kara Tugay'a ait devriyeler ve manipleler[1] resmi geçit yaparken kırsal alanlardaysa daha ziyade tepeden tırnağa silahlı partizan grupları boy gösterirdi. Bu askerileştirilmiş şehirde bazı koşullarda gruplar halinde toplanmak yasaktı ama formalı Küçük İtalyanlar ve Balilla[2] kalabalıklarına, öğle vakti okuldan çıkan kara önlüklü öğrenci sürülerine sık sık rastlanırdı. Bir de bakkallarda az miktarda bulunan gıda maddelerini satın almaya giden anneler görülürdü. Ve beyaz olmasa da iğrenç sayılamayacak, talaşı andıran ekmekten yemek isteyenler karaborsada ciddi bir bedel ödemek zorundaydı. Evlerde son derece az ışık kullanılırdı, o da ısıtmak için değil, yalnızca mutfakta olurdu. Geceleri yatağa sıcak tuğla ile girilirdi. Soğuğun yol açtığı yanıkları bile sevecenlikle hatırlıyorum. Gerçi tüm bu anılarımda kalanların bugün birebir yaşanmaya başlandığını söyleyemem. Ama kokusunu almaya başladım. Bir yerden başlamak gerekirse, hükümette faşistler bulunuyor. Sadece onlar değil, tam olarak faşist sayılmazlar üstelik. Ama ne önemi var

1 Roma lejyonlarının bir parçası olan taktik askeri birime verilen ad. (ç.n.)

2 Adını 1746'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu işgaline karşı ayaklanma başlatan Cenovalı Giovan Battista Perasso'nun takma isminden alan, İtalyan faşistlerinin gençlik örgütü. (yay.n.)

ki? Tarihte trajediler tekerrür ettiğinde fars olarak yaşanacağı biliniyor. O günlerin telafisi olarak duvarlara asılan manifestolarda, kancaya benzer parmağını Milo Venüsü gibi beyaz bir kadına uzatan itici (ve sarhoş) Amerikalı bir zenci yer alırdı. Bugünse televizyonda, topraklarımızı istila eden binlerce zayıf zenci görüyorum ve açıkça söylemek gerekirse çevremdeki insanlar o zamana nazaran daha da fazla korkuyor.

Okullarda yeniden siyah önlük kullanılmaya başlandı. Buna itirazım yok, hatta mahalle kabadayılarının imzasını taşıyan tişörtlere yeğlerim. Ama ağzımda ıhlamura bulanmış *madlen* gibi bir tat bırakıyor. Gozzano'nun bana "yeniden, yeniden doğuyorum, bindokuzyüzkırkta" demesi gibi. Gazetede Novara'nın Lega'lı[1] belediye başkanının gece parklarda üç kişiden fazlasının bir araya gelmesini yasakladığını okudum. Proustvari bir ürpertiyle sokağa çıkma yasağını bekler oldum. Askerlerimiz, (kısmen) Doğu Asya'daki (maalesef Afrika'dakilere karşı değil artık) koyu tenli isyancılara karşı savaşıyorlar. Ama tepeden tırnağa silahlı ve taklit üniformalara bürünmüş ordu birliklerine de rastlanmaya başladı şehrin kaldırımlarında. Aynı geçmiş zamandaki gibi, ordu sadece sınırda çarpışmıyor, polis görevi de yapıyor. *Roma, Açık Şehir* filmindeki gibi hissediyorum kendimi. Bir zamanlar, sadece Yahudilere saldırmakla kalmayıp çingenelere, Faslılara ve genelde tüm yabancılara da saldıran *La difesa della razza* [Irkın Savunusu] dergisinde okunan türden makaleler ve söylemlerle karşılaşır oldum. Ekmek aşırı derecede pahalanmaya başladı. Benzini dikkatli kullanmamız, elektrik israfından kaçınmamız, dükkânların vitrinlerindeki ışıkları söndürmemiz konusunda ikaz ediliyoruz artık. Arabalar seyrekleşti ve *Bisiklet hırsızları* ortaya çıktı yeniden. Orijinallik olsun diye yakında suyu da azar azar verecekler galiba. Henüz Güney'de ve Kuzey'de farklı hükümetler yok belki, ama

1 Lega Nord (Kuzey Birliği): İtalya'da aşırı sağ eğilimli siyasi parti. (ç.n.)

bu doğrultuda çaba sarf edenler mevcut. Tek eksiğimiz, refah içindeki taşralı ev kadınlarını kucaklayacak ve yanaklarından öpecek bir Şef, ama herkesin zevki farklı.

2008

Kahrolsun İtalya

İki yıl kadar önce *Bustina*'lardan birinde, internette İtalya'nın birliğine karşı ve Bourbon hanedanı sempatizanı sitelerin arttığından söz etmiştim. Gazetelerde de görüldüğü üzere İtalyanların üçte biri idam cezasına sıcak bakıyor. Amerikalıların (*fuck you Beccaria*)[1], Çinlilerin ve İranlıların düzeyine inmiş durumdayız. Geçmişle ilgili bir diğer dokunaklı özlemimiz de giderek artan genelev açma gereksinimimiz. İhtiyaca cevap veren çağdaş evlerden değil de, bir zamanki, girişlerindeki unutulması imkânsız pisuarlarıyla, "Çocuklar hemen odalara, boş durmayalım!" diye bağıran mamaların bulunduğu evlerden söz ediyorum. Ama tüm bunlar karartmalar ve sokağa çıkma yasakları eşliğinde gerçekleşirse tadına doyum yoktur. Televizyonda gösteri kızı olmak için yapılan yarışmalar, akıllardan çıkmayan, sahne gerisinde sırada bekleyen dansçılardan biri olma hayalini anımsatmıyor mu?

Ellili yılların başlarında Roberto Leydi ile beraber vatanseverlik karşıtı bir cemiyet kurmaya karar vermiştik. Eza dolu diktatörlük sürecinde vatanın, mide bulandıracak ölçüde dayattığı eğitimle bir tür dalga geçme yöntemiydi bu. Kaldı ki neofaşist gruplar türüyor ve siyah beyaz televizyon tek kanal olduğundan akşamları vakit geçirmek için bir yol bulmak

1 (İng.) Defol git Beccaria. Bahsi geçen kişi, Cesare Beccaria Bonesana (1738-1794), önemli bir aydınlanma düşünürüdür. Hukukçu ve filozof olan Beccaria çağdaş ceza hukukunun temellerini atmış (*Suçlar ve Cezalar Hakkında*) ve idam cezasına karşı çıkmıştır. (yay.n.)

gerekiyordu. Bu vatanseverlik karşıtı cemiyet, marş olarak Radetzky'ninkini seçmişti ve bu birlik karşıtı duru figürün manevi boyutunu yeniden değerlendirmeyi hedeflediği aşikârdı. Lombardo-Veneto bölgesinin Avusturya'ya, Napoli'nin Bourbonlara ve doğal olarak da Roma'nın Papa'ya, Piyemonte'nin Fransa'ya ve Sicilya'nın da Malta'ya verilmesi için referandum yapılması söz konusuydu. İtalya'daki çeşitli meydanlarda bulunan Garibaldi heykelleri yıkılmalı ve Cavour ile kimi şehit ve irredantistlerin adları caddeler ve sokaklardan silinmeliydi. Okul kitaplarında ise Carlo Pisacane[1] ve Enrico Toti'nin[2] ahlakı sorgulanmalıydı. Gibi, gibi...

Toplum, sarsıcı bir keşfin karşısında çözülmüştü. Gerçekten de vatansever karşıtı olmak ve İtalya'nın mahvolmasını arzulamak için Duce'yi, İtalya'nın gerçekten de yıkımına neden olan kişiyi yeniden değerlendirmek gerekirdi. Dolayısıyla da neofaşist olmalıydık. Bu seçeneği reddederek projeden vazgeçtik.

O zamanlarda tüm bunları sadece eğlenmek için yapıyorduk ama o günlerde hayal ettiklerimiz şu anda gerçekleşiyor. Gerçi ulusal bayrağımızla ilgili, [Umberto] Bossi'nin[3] bugün yapacağını açıkladıkları aklımızın ucundan dahi geçmediği gibi, Porta Pia'da İtalyan piyadelerini katledenleri kutlamak gibi yüce bir düşünce de gelmedi aklımıza.

O dönemde, Devlet'in laik niteliğini korumak amacıyla Kilise'yi frenleyen Hıristiyan demokratlar vardı ve Kilise'nin siyasi nüfuzunu artırması için verilen azami destek, Togliatti'nin[4],

1 1818-1857 yılları arasında yaşamış sosyalist görüşlü İtalyan devrimci yurtsever. (ç.n.)

2 1882-1916 yılları arasında yaşamış İtalyan mucit ve bisikletçi, Birinci Dünya Savaşı kahramanı. (ç.n.)

3 Neofaşist Lega Nord (Kuzey Birliği) partisinin kurucusu İtalyan siyasetçi. (yay.n.)

4 Palmiro Togliatti (1893-1964): Yaklaşık 40 yıl yöneticiliğini yaptığı İtalyan Komünist Partisi'ni (PCI) Batı Avrupa'nın en büyük komünist partisi durumuna getirmiştir.

Anayasa'nın Laterano Paktı'nı[1] tanıyan kötü şöhretli 7. maddesine verdiği destek olmuştu. Bir dönem birlik karşıtı duyguları, yozlaşmış ve hırsız Roma'ya karşı, doğru ve çalışkan insanların kanını emen üçkâğıtçı devlet bürokrasisine karşı güvensizliği tetikleyen Sıradan Adam hareketi, zaten bir süredir zayıflıyordu. Gün gelip benzer davranışların bizzat Cumhuriyet'in bakanlarınca sergileneceğini aklımızın ucundan dahi geçiremezdik.

Parlamentoyu her çeşit onurdan ve asil güçten yoksun bırakacak parlak fikrin, milletvekillerinin halk tarafından değil de Başkan tarafından seçilmesi fikrini düşünemedik. Kademeli olarak Faşist yönetimlere gidileceğiyle ilgili herhangi bir kehanet, fazlasıyla bilimkurgusal bir düşünce gibi geldi bize.

Evet, İtalya'yı parçalamak istemiştik ama en azından bir asır gerekeceğini zannettik. Fakat o noktaya çok daha hızlı ulaşıldığı gibi Alitalia bile parçalanıyor. Yine de en güzeli, operasyonun Devlet eliyle değil de İtalyanların çoğunluğunun rızasıyla gerçekleşiyor olması...

2008

1 İtalya'yla Vatikan arasında 1929'dan 1985'e değin yürürlükte kalan antlaşma, İtalyan hükümeti adına Benito Mussolini'nin, papalık adına da Dışişleri Bakanı Kardinal Pietro Gasparri'nin imzaladığı antlaşma 1948 İtalyan Anayasası'yla da onaylanmıştır.

Görünür olmak

Eliyle baş baş yapmak

Gezegenin ısınması ve ara mevsimlerin ortadan kalkmasıyla ilgili deney yapar ve çeşitli yetkili müdahale mercilerine bu sorunların gerçekliğini doğrulatırken, henüz iki buçuk yaşında olan torunumun bir gün "ilkbahar" sözcüğünü duyduğunda ya da okulda sonbaharın ilk günlerine ilişkin şiirler okunduğunda nasıl bir tepki göstereceğini merak ediyorum. Peki büyüdüğünde Vivaldi'nin *Dört Mevsim* adlı eserini dinlerken ne düşünür acaba? Belki de tam anlamıyla uyum sağladığı bir dünyada yaşayacak ve ineklerin, aşırı sıcak kış mevsimlerinde otladıklarını görüp bir ilkbahardan mahrum kalmaktan rahatsızlık duymayacak. Ne de olsa ben de küçük bir çocukken, dinozorlarla ilgili bir deneyim yaşamamış olmama rağmen onları hayal etmeyi başarmıştım. Belki de ilkbahar, sığınaklarda saklambaç oynayarak geçen gecelerdeki gibi, yaşlı zihinlere özgü bir nostaljidir, kim bilir?

Daha yeni yeni büyüyen bu çocuğa, görünür olmanın öncelikli değer (artık cinsellik ve paradan daha önemli bir hal aldığı düşünülürse) kabul edildiği bir dünyada yaşamak son derece olağan gelecektir muhtemelen. Başkaları tarafından tanınmak ve ürkütücü, dayanılmaz bir anonimlik içinde çırpınmamak için televizyonda veya o zaman televizyonun yerini alacak kanallarda gözükmek için her şeyi yapacaktır. O dönemde aşırı açıksözlü anneler, ertesi gün gittikleri markette tanınır hale gelebilmek ve imza dağıtabilmek adına en aşağılık ailevi meselelerini dramlardan beslenen yayınlarda anlatmaya hevesli olacaklar ve genç kızlar da (aynı günümüzdeki gibi) artist olmak istediklerini belirtecekler. Ama asıl istedikleri, Duse veya

Garbo gibi olmak, Shakespeare oynamak ya da Folies Bergère sahnesinde yalnızca muzlarla örtünmüş bir Josephine Baker gibi dans etmek, hatta eski zamanların gösteri kızları gibi zarafetle kankan yapmak değil de, salt görünmek için, sanatsız, dayanaksız şov kızlarından biri haline gelmek olacak.

Muhtemelen birileri bir gün bu miniğe (belki okulda, Roma krallarıyla birlikte ve Berlusconi'nin yenilgisinde, ya da *Cahier du cinéma* dergisindeki eleştirmenlerin "peplos"[1] modeline dayanarak "prolet" adını verecekleri *Bir zamanlar Fiat vardı* gibi tarihi filmlerde), eski çağlardan beri insanoğlunun etrafındaki insanlarca tanınmayı arzu ettiğini açıklayacak. Belki de, birilerinin meyhanelerde geçirilen gecelerde sevgi dolu yoldaşlar olmak için çabaladığını, başkalarının ise kutsal bayramlarda düzenlenen okçuluk müsabakalarında veya futbolda ya da bu kadar büyük bir balığı nasıl yakaladıklarını anlatmakta kusursuzlaştıklarından bahsedecekler. Kızların, pazar ayinine giderken işveli şapkalarıyla göze çarpma hevesi ve ninelerin köyün en iyi aşçısı ya da terzisi olma arzusu konuşulacak. İyi ki böyle, aksi takdirde insanoğlu kim olduğunu bilmek için, Öteki'nin bakış açısına gereksinim duyar ve kendini Öteki kadar iyi tanıdığı (veya böyle zannettiği) zaman da onu sever ve ona hayranlık duyar. Tek bir Öteki yerine yüz ya da bin tane veya on bin tane olursa daha da iyi! Kendimizi tam anlamıyla gerçekleşmiş hissederiz.

Dolayısıyla, herkesin doğduğu toprakları, kök duygusunu özlediği ve ötekiyle uzaktan bile internet aracılığıyla iletişime geçebildiği, büyük ve kesintisiz değişimlerin yaşandığı bir çağda, insanoğlunun tanınmak için başka yollar araması, köy meydanlarının yerini neredeyse tüm gezegene hizmet veren TV yayınlarının, veya o gün yerine ne geçecekse onun, almış olması doğal karşılanacaktır.

1 Antik Yunan'da giysi. (ç.n.)

Ancak, öğretmenlerin veya o gün geldiğinde hatırlayacak kim varsa onların dahi anımsayamayacağı nokta, o dönemde meşhur olmak ile hakkında dedikodu yapılan biri olmak arasında bir fark bulunduğu olacak. Herkes, en iyi okçu ya da en başarılı dansçı kadar meşhur olmak istemiş ama hiç kimse köyün boynuzlusu, iktidarsızlığı ağızdan ağıza dolaşan biri ya da adı çıkmış bir fahişe olmak istememiştir. Hele bir de, fahişe dansçı olduğunu iddia etmiş, iktidarsızsa Pantagruelvari cinsel maceraları hakkında yalan konuşarak etrafını inandırmaya çalışmışsa. Geleceğin dünyasında (bugün öngördüğümüze benzerse eğer) bu ayrım ortadan kalkacak: "Görünür olmak" ve "konuşulmak" adına her şey göze alınacak. Büyük immünolog ile baltayla annesini katleden genç, büyük âşık ile gezegenin en kısa erkeklik uzvuna sahip olma yarışını kazanan, Afrika'da cüzam hastanesi kuranla maliyeyi en çok dolandıran aynı oranda ünlü olacak. Bir gün sonra bakkal (ya da bankacı) tarafından tanınabilmek adına her şey mubah hale gelecek.

Eğer felaket tellalı gibi göründüysem, günümüzde (hatta yıllardır) kendini gösterebilmek uğruna mikrofonlu şahısların arkasına atlayıp el sallamanın ya da tek bir kırlangıçla ilkbahar gelmeyeceğini bile bile fal baktırmanın ne anlama geldiğini sormak isterim. Ne önemi var, değil mi? Ne de olsa meşhur olacaklar.

Ama felaket tellalı değilim. Belki de sözünü ettiğim minik, dünyadan saklanmayı, çölde sürgüne gitmeyi, manastıra gömülmeyi, sessizliğin gururunu hedefleyen bir tarikatın müridi olacak. Görülmemiş şey değil! Ne de olsa bir çağ batarken, atlarını senatör tayin eden imparatorlar gördük.

2002

Tanrı şahidimdir ki geri zekâlının tekiyim...

Geçen sabah Madrid'de kralımla beraber kahvaltı ettim. Yanlış anlaşılmasın: Cumhuriyetçi duygular taşıdığım için gurur duysam da, iki yıl önce Redonda Krallığı'nın Dükü (bana bahşedilen unvan Duque de L'Isla del Día de Antes) ilan edildim ve bu unvanı, bir şekilde kralın gözüne hoş görünmek gibi ortak bir özelliğe sahip Pedro Almadóvar, Antonia Susan Byatt, Francis Ford Coppola, Arturo Pérez-Reverte, Fernando Savater, Pietro Citati, Claudio Magris, Ray Bradbury ve daha başkalarıyla paylaşıyorum.

Redonda Adası, Hint Okyanusu bölgesinde yer alır ve otuz kilometre kare (bir mendil büyüklüğünde) yüzölçüme sahip, tamamen ıssız ve hükümranlarından birinin bile adım atmadığına emin olduğum bir ada. 1865 yılında, Kraliçe Victoria'dan bağımsızlık talep eden Matthew Dowdy Shiell adlı banker tarafından satın alınmıştır. Zarif kraliçe de, bu isteğin kolonyal Britanya İmparatorluğu için hiçbir tehdit oluşturmayacağını düşünerek adamın arzusunu zorluk çıkarmadan kabul etmiştir. İlerleyen yıllarda, ada farklı hükümdarların hâkimiyetine geçmiş ve bu zatlardan bazıları da unvanı birçok kez satarak hak iddia edenlerin kavgalarına (tüm hikâyeyi merak ediyorsanız Wikipedia'da Redonda'yı araştırın) neden olmuşlardır. 1997 yılında son kral tahttan feragat ederek unvanı ünlü bir İspanyol yazara, Javier Marías'a (ki eserleri İtalyancaya çevrilmiştir) devretmiş, o da sağa sola dükalık unvanları dağıtmaya başlamıştır.

İşte size tüm hikâye. Tabii ki biraz da olsa patafizik bir çılgınlık söz konusu ama kabul edersiniz ki dük olma fırsatı her gün karşınıza çıkmaz. Ama varmak istediğimiz nokta bu değil. Sohbetimiz esnasında Marías, üzerine düşünülmeye değer bir şey söyledi. Günümüzde insanların, röportaj yapılan kişilerin

arkasında el sallayan geri zekâlı olarak bile ekranda görünebilmek adına sahtekârlığa dahi başvurabileceğini konuşuyorduk. Yakın zamanda İtalya'da, vahşice katledilen bir kızın erkek kardeşi, elim vaka nedeniyle basında boy gösterip adı duyulunca Lele Mora'ya başvurarak bu trajik ününden yararlanmak için televizyonda iş talep etti. Basında boy göstermek adına kendini boynuzlu, iktidarsız ya da üçkâğıtçı ilan etmeye dünden razı olanlardan bildiğimiz üzere, kriminal psikologlar da seri katilleri harekete geçiren güdünün, keşfedilerek meşhur olma isteği olduğunun farkında.

Bu çılgınlığın nedenini sorguladık. Marías, günümüzdeki bu olayların insanların artık Tanrı'ya inanmamalarından kaynaklandığı varsayımını ortaya attı. Bir zamanlar insanoğlu, her hareketini (ve her düşüncesini) tanıyan, onu anlayan veya gerekiyorsa yargılayan en azından bir tane İzleyicisi olduğuna inanıyordu. Ortadan kaybolur kaybolmaz herkes tarafından unutulacağı toplum dışına itilmiş, beş para etmez veya benzerleri tarafından önemsenmeyen bir "kaybeden" olunsa dahi, Birisi'nin sizle ilgili her şeyi bildiği kanısı hâkimdi.

"Neler çektiğimi Tanrı bilir," derdi torunları tarafından terk edilen hasta büyükanne. Haksız yere mahkûm edilenin ağzından, "Tanrı şahittir ki masumum," sözcüklerini duyardınız. Anne kıymet bilmez evladına, "Senin için yaptıklarımı Tanrı biliyor," derken, "Tanrı seni ne kadar sevdiğimi biliyor," diye bağırırdı terk edilen âşık. Talihsizlikleri kimseyi ilgilendirmeyen zavallı, "Başıma gelenleri ancak Tanrı bilir," diye yakınırdı. Tanrı her zaman, kendisinden hiçbir şey kaçmayan göz olarak tasavvur edildi, görüyor olması en gri ve anlamsız yaşama bile mana kattı.

Bu kadiri mutlak Şahit kaybolunca, yok edilince geriye ne kaldı? Anonimliğin kara deliğine düşmemek, unutuluşun girdabına kapılmamak için, don giyip birahanedeki masanın

üzerinde dans eden kasabanın delisi rolüne bile razı olma pahasına kendinizi göstermek zorunda olduğunuz toplumun gözü, ötekinin gözü... Ekranda görünmek de aşkınlığın tek ve nihayetinde son derece ödüllendirici çözümü. Evet, öteki tarafta görülürüz (ve bizi görürler) ama, bu öteki tarafa karşılık, herkes bizi, biz henüz buradayken görmektedir, bu durumun nasıl bir avantaj sağladığını bir düşünün: Ölümsüzlüğün tüm avantajlarının tadını çıkarmak (çok hızlı ve geçici olsa dahi) ve üstelik Cennet'in en üst katına ermemiz nedeniyle de kendi evimizde (yeryüzünde) tebrik edilme ihtimalinin olması.

Ancak ne yazık ki, benzer durumlarda "tanınmanın" çift anlamı nedeniyle hataya düşebilme ihtimaliyle karşılaşılmakta. Hepimiz başarılarımızın veya fedakârlıklarımızın ya da herhangi bir olumlu yönümüzün "tanınmasını" arzu ederiz; ama ekrana çıktıktan sonra, birileri bir barda bizi gördüğünde, "dün seni televizyonda gördüm," derse, bu yalnızca "seni" yani yüzünü tanıdığını gösterir ki, bu da tamamen farklı bir durumdur.

2010

Neden sadece Madonna?

Repubblica gazetesinin Bologna'da düzenlediği akşamlar sırasmda, geçtiğimiz cuma günü, Stefano Bartezzaghi ile aramızda geçen bir diyalog, itibar kavramı üzerine kafa yormama neden oldu. Bir zamanlar itibar ya iyi ya da kötü olurdu ve kötü itibarlı olma tehlikesiyle karşı karşıya kalındığında (iflas nedeniyle ya da boynuzlu diye adınız çıkmışsa) intihar veya onurunu kurtarmak için işlenen bir namus cinayetiyle telafi edilebilirdi. Doğal olarak da herkes iyi bir itibara sahip olmayı hedeflerdi.

Ama o zamandan bu yana itibar kavramı yerini adın çıkması kavramına bırakmış durumda. Benzerlerince "tanınmış" olmak önem taşıyor ama bu tanınma, takdir veya ödül anlamında değil de, daha bayağı şekilde, yolda karşılaşılan insanlara, "İşte bu o!" dedirtebilen türden bir tanınma. Geçerli olan değer, görülmek ve buna ulaşmanın yolu da doğal olarak, televizyona çıkmak. Rita Levi Montalcini ya da Mario Monti olmaya da gerek yok üstelik. Acıklı bir televizyon programında eşinin seni aldattığını ifşa etmen yeterli.

Bu türden tanınırlığa örnek ilk kahraman da, röportaj yapılan kişinin arkasında el sallayan geri zekâlı oldu. Ne de olsa bu hareketi ertesi gece gittiği barda tanınmasını ("seni TV'de gördüm biliyor musun?") sağladı ama tabii ki ünü sadece bir şafak vakti kadar kısa sürüyordu. Dolayısıyla, sürekli ve aşikâr biçimde ekranda görünebilmek için, bir gün kötü itibardan da kazançlı çıkılmasını sağlayacak bir şeyler yapma fikri zaman içinde kabul görür hale geldi. İyi bir itibara sahip olma arzusunun olmadığını söylemiyorum ama bunu elde etmek zordur ve en azından Nobel olmasa da Strega Ödülü'nü kazanmak, hayatını cüzamlıları tedavi etmeye adamak gerekir ki, eh tüm bunlar her çorabı düşüğün ulaşabileceği hedeflerden sayılmaz. İlgi odağı olmak, para karşılığı ünlü birileriyle yatağa girmek veya zimmetine para geçirmek gibi, hele de marazi konularla çok daha kolaydır. Şaka falan yapmıyorum! Belki de tutuklandıkları gün, haraç kesenlerin ya da mahallenin üçkâğıtçısının, haberlere çıktığında yüzünde beliren o gurur ifadesine bir bakın: Suçlu, adının duyulduğu o kısa an hapse girmeye değdiği için gülümser. Kelepçelendiği için hayatı mahvolan birilerine rastlamayalı onlarca yıl oldu.

Kısacası prensip, "Madonna ekrana çıkıyorsa neden ben de çıkmayayım?" mantığına indirgenmiştir ve bakire olmadığı gerçeği göz ardı edilir.

İşte geçtiğimiz cuma günü, ayın 15'inde, bu konudan söz ediliyorken ertesi gün *Repubblica*'da Roberto Esposito'nun, Gabriella Turnaturi (*Vergogna. Metamorfosi di un'emozione* [*Utanç. Bir Hissin Metamorfozu*], Feltrinelli, 2012) ve Marco Belpoliti'nin (*Senza vergogna* [*Utanmadan*], Guanda, 2010) kitaplarından da esinler taşıyan bir makalesi (*La vergogna perduta* [*Yitirilen Utanç*]) yayımlandı. Nihayetinde, utanma duygusunun yitirilmesi temasına çağdaş davranış biçimleri üzerine yapılan çeşitli çalışmalarda rastlanır.

Şimdi, bu görülme çılgınlığı (ve her halükârda, hatta bir zamanlar utancın simgesi sayılan durumlarda dahi tanınma arzusu) utancın ortadan kalkması sonucu oluşan bir olgudur ya da utanmak pahasına tanınmak baskın değer haline geldiği için utanç hissi yitirilmiştir. İkinci kurama daha sıcak bakıyorum. Görünür olmak, bahis konusu edilmek öylesine baskın bir değer ki, bir zamanlar mahcubiyet (ya da özel alanımıza karşı duyduğumuz kıskanç his) adı verilen erdemden vazgeçmeye hazırız. Esposito, trende giderken telefonda yüksek sesle konuşmak ve bir zamanlar ancak kulaklara fısıldanan özel meselelerimizi herkese ifşa etmenin de utanmazlık olduğuna dikkat çekiyor. Kişi, konuşmasının başkaları tarafından duyulduğunu fark etmediğinden değil (aksi takdirde sadece terbiyesizin teki demektir), özel meseleleri kimseleri ilgilendirmese de bilinçsizcesine işitilmek ister. Ama ne yazık ki herkes Hamlet ya da Anna Karenina gibi kayda değer sorunlara sahip olamadığından, eskort ya da borç takan biri olarak dahi tanınmak yeterli olur.

Bilmem hangi dini hareketin toplu günah çıkarmayı gündeme getirmeye çalıştığını okuyorum. Doğru ya, kim utançlarını yalnızca günah çıkarıcının kulağına fısıldamak ister ki?

2012

Twit atıyorum öyleyse varım

Ne Twitter ne de Facebook hesabım var. Anayasa bana bu hakkı tanıyor. Ama elbette, tıpkı Casaleggio'nun olduğu gibi benim adıma da Twitter'da açılmış sahte bir hesap var. Hatta bir kere, Twitter hesabımı sürekli takip ettiğini, arada bir yaptığımız yazışmalardan entelektüel bağlamda çok faydalandığını ifade eden müteşekkir bir kadınla karşılaştım. Kendisine yazıştığı kişinin sahtekâr olduğunu açıklamaya çalıştığımda da, yüzüme ben değilmişim gibi baktı. Eğer Twitter'daysam, var oluyordum. *Twitto ergo sum.*

Kendisini ikna etmeye çalışmadım açıkçası, zira o kadın benim hakkımda ne düşünürse düşünsün (madem sahte Eco onunla kendisinin de katıldığı fikirler paylaşıyordu) bu durum ne İtalya'nın ne de dünyanın tarihini değiştirecekti – ve hatta, kendi özel tarihimi de... Bir zamanlar bir kadın bana postayla, kendisini takip eden birini protesto etmek için Cumhurbaşkanına ve diğer önemli isimlere de yolladığını belirttiği devasa dosyalar yollardı ve her hafta bu *Bustina*'larda kendisini savunduğuma inanırdı. Demek ki ne yazarsam yazayım yazdıklarımı, kişisel sorunuyla ilişkilendirerek okuyordu. Hiçbir zaman yalanlamadım, zira boşuna olacaktı ve bu son derece kişisel paranoyası Ortadoğu'daki durumu değiştirmeyecekti. İlerleyen zaman zarfında, kendisine hiç cevap vermediğim için doğal olarak dikkatini bir başkasına yöneltti. Bugünlerde kime eziyet ettiği hakkında hiçbir fikrim yok.

Twitter'da ifade edilen görüşlerin önemsizliği, herkesin konuşuyor olmasından ve bu herkesin arasında Medjugorje'li Meryem'in[1] görünmesine inananlar, fal baktırmaya gidenler, 11 Eylül'ün Yahudilerce kurgulandığını söyleyenler, Dan Brown'a

1 Bosna-Hersek'te bulunan aym adlı kasabada, 1981 yılında altı Sırp çocuğa göründüğüne inanılan Meryem Ana. (yay.n.)

inananların bile bulunmasından kaynaklanıyor. Telese ve Porro'nun yayınları sırasında ekranın altından geçen Twitter mesajları beni büyülüyor. Her konuda fikir beyan edildiği gibi, herkes diğerinin söylediklerinin aksini savunuyor ve hepsi birlikte insanların ne düşündüğünü değil de ancak freni boşalmış bazı düşünürlerin düşüncelerini bize gösteriyor.

Twitter, köyün delisinin de, maliyenin kendisini takibe aldığına inanan küçük zenginin de, büyük üniversitedeki karşılaştırmalı anatomi kürsüsüne sahip olamadığından hırçınlaşmış doktorun da, bir sürü darbe yemiş müşterinin de, A90 otoyolunda kamyonuna aldığı inanılmaz kadınları anlatan kamyon şoförünün de, arada sırada da olsa bazı anlamlı görüşlere sahip birilerinin söyleyecek sözünün bulunduğu, herhangi bir köy ya da banliyö barını da andırıyor. Ama orada her şey tüketiliyor. Bardaki sohbetlerin uluslararası siyaseti değiştirdiği görülmemiştir ve bugüne kadar bu konu yalnızca, barlarda önemli stratejilerle ilgili konuşmayı yasaklayan faşizmin derdi olmuştur. Ancak, çoğunluğun düşüncesi sadece, her birey iyice düşündükten sonra oyunu kullandığında gündeme gelen istatiksel bir veri olarak kalır. Üstelik, barda ifade edilenler unutulur ve başka birilerinin beyan ettiği fikirler için oy atılmaktadır.

Böylelikle internetin eteri anlamsız düşünceler tarafından kateliyor. Biraz daha anlamlı düşünceler yüz kırk karaktere ("komşunu da kendin kadar sev" gibi) sığdırılabilseler de, Adam Smith'in *Milletlerin Zenginliği* için çok fazla karakter ve hatta $E=mc^2$'nin ne anlama geldiğini açıklamak için çok daha fazlası gerekmekte.

İyi de Letta gibi önemli adamlar bile, mesajını ANSA'ya iletip ertesi gün bütün gazetelerde ve televizyon kanallarında yayımlatarak internete bağlı olmayan çoğunluğa ulaşabilecekken neden Twitter mesajları yayınlıyorlar acaba? Ve Papa niçin Vatikan'ın güvenilmez kabul ettiği ilahiyatçılara, milyonlarca

ve de milyonlarca televizyon izleyicisi önünde *urbi et orbi*[1] söylediklerinin özetini yazdırıyor? Açıkça söylemek gerekirse bilemiyorum. Muhtemelen birileri, web kullanıcılarının büyükçe bir miktarını imana getirmek için bu yöntemin de işe yaradığını fısıldamış olmalı. Haydi [Enrico] Letta ve [Papa] Bergoglio'yu geçelim de Rossi, Pautasso, Brambilla Cesaroni ve Esposito neden Twitter kullanır ki?

Belki de kendilerini Letta ve Papa gibi hissedebilmek içindir!

2013

Mahremiyetin yitimi

Herkesi endişelendiren (basının dediğine göre) zamane sorunlarından bir tanesi de züppece söylenişiyle "privacy", güncel ifadeyle özel yaşamın mahremiyeti meselesi. Üzerinde fazlaca konuşulan bu terim herkesin, diğer insanların, özellikle de güç odaklarına hizmet eden ajansların haberi olmadan kendi işine bakması anlamına gelir. Herkese mahremiyet (ama "privacy" denilmesini tavsiye ediyorum, aksi takdirde kimse ciddiye almıyor) garantisi sunma amacı güden kuruluşlar bile mevcut. Kredi kartlarımız vasıtasıyla ne satın aldığımızın, hangi otelde kaldığımızın ve nerede yemek yediğimizin öğrenilme ihtimali nedeniyle endişe duyuluyor. Bir de katillerin teşhis edilmesine gelince vazgeçilmez olan ceptelefonları söz konusu; kısa süre önce Vodafone salt bu nedenle, her ülkeye ait az ya da çok gizli casusların, kime telefon ettiğimizi ve ne konuştuğumuzu öğrenebilmesi ihtimaline karşın bir alarm uygulaması bile geliştirdi.

Mahremiyet, her bireyin, evrensel bir göz tarafından her yaptığımızın hatta düşündüğümüzün izlendiği Büyük Birader

1 (Lat.) Şehre (Roma) ve dünyaya. (ç.n.)

evreninde (gerçek olan, Orwell'ınki) yaşamamak için her ne pahasına olursa olsun savunmak istediği bir kavram galiba.

Ama burada sorulması gereken soru şu: İnsanlar gerçekten de mahremiyeti önemsiyorlar mı? Bir zamanlar mahremiyet için en büyük tehdit dedikoduydu ve dedikodudan korkulma nedeni, toplum nezdindeki saygınlığımıza yönelik bir suikast olması ve normalde aile içinde temizlenmesi gereken kirli çamaşırlarımızı göz önüne sermesiydi. Ama belki de, her bireyin bir değer ve kimlik krizi yaşadığı, kendisini tanımlamak için referans noktasını nereden temin edeceğini bilemediği akışkan toplum denen olgu nedeniyle sosyal açıdan onaylanmanın tek yolu, bedeli ne olursa olsun "kendini göstermek" olabilir.

Böylelikle kendini pazarlayan bir kadın (ki eskiden işini ailesinden veya komşularından saklamaya çalışırdı) günümüzde toplumsal rolünü, belki de kendisine "eskort" dedirterek, şen şakrak televizyona bile çıkacak kadar benimsemekte; eskiden aralarındaki anlaşmazlıkları büyük bir özenle gizleyen karıkocalar ise günümüzde *trash*[1] yayınlarda, alkışlar arasında gerek zina yapan gerekse aldatılan kişi rollerini oynuyorlar; trende yanımızda oturan yolcu telefonda yüksek sesle konuşurken ve eltisi hakkındaki düşüncelerini veya mali müşavirinin yapması gerekenleri herkesin duymasına izin verirken, soruşturmaya alınan sanıklar skandal dalgası geçene kadar gözlerden ırak taşraya çekileceğine, kimselerin bilmediği dürüst kişi olmaktansa tanınmış bir hırsız olmayı yeğliyor ve dudaklarındaki gülümsemeyle halk önünde daha fazla boy gösteriyor.

Kısa süre önce Zygmunt Bauman'ın *Repubblica*'da yayımlanan bir makalesinde, diğerlerinin düşünceleri ve duygularını gözetleme aracı sayılan sosyal ağların (en fazla da Facebook'un), katılımcıların gönülden rızasıyla bazı güçler tarafından kontrol amaçlı olarak kullanıldığı belirtiliyor. Bauman,

1 (İng.) Değersiz, bayağı, beş para etmez, çöp. (yay.n.)

"kendini toplumun gözleri önüne sermeyi, toplumsal varoluşun seçkin ve daha ulaşılabilir, muhtemelen de etkin bir düzeyine taşıyan itirafçı toplum"dan söz etmekte. Başka bir ifadeyle, insanlık tarihinde ilk kez, gözetlenenler işlerini kolaylaştırmak için casuslarıyla işbirliği yapıyor ve bu şebekede bir tür tatmin güdüsü buluyor zira bir cani ya da bir geri zekâlı olarak var olsalar bile, bu varoluşları birilerince *"görülüyor"*.

Birileri herkesle ilgili her şeyi bildiğinde ve burada söz konusu olan *herkes* kendisini gezegende yaşayan insanların toplamıyla özdeşleştirdiğinde, bilgi fazlalığı olsa olsa ancak kargaşa, gürültü ve sessizliğe yol açacaktır. Ama bu casusların dert edeceği bir konu. Gözetlenenler için ise, en kişisel sırlarının en azından dostları, komşuları ve büyük olasılıkla da düşmanları tarafından bilinmesinde hiçbir sakınca bulunmuyor. Ne de olsa sadece ve sadece bu şekilde kendilerini canlı hissediyor, toplumsal bedenin etkin bir parçası olarak duyumsuyorlar.

2014

DNA'nın derinliklerinde

Son *Bustina*'da, özel yaşamın sınırlarının ortadan kalktığı ve herkesin yaptıklarımızdan haberdar olduğu bir evrene ilişkin yorumda bulunmuş ve yazımı, eğer genel eğilim, var olduğumuzu hissedebilmek için her ne pahasına olursa olsun görülmek ve işitilmekse, özel alanımız için mücadelenin anlamsız gözüktüğü kanısıyla noktalamıştım. İnsanlar, istiyor görünseler bile aslında mahremiyet aramıyorlar.

Ancak Yara vakasında farklı bir durumla karşılaşıldı. Birileri –soruşturmayı yürütenler, basın ya da başka bir kaynak– suçlunun Bossetti olduğunu ve suçluluğunun DNA incelemesi

sayesinde ortaya çıktığını söylemekle kalmadı, bu kanıt sayesinde saygıdeğer annesinin yıllar önce gayrımeşru ilişkide bulunduğu bir adamın gayrimeşru oğlu olduğunu ve kocası bu durumu bilmediği için de Bosetti'yi kendi öz evladı gibi yetiştirdiğini ama şimdi müthiş öfkelendiğini de söyledi.[1]

İlk heyecan dalgasının ardından pişmanlık dolu sesler yükselmekte gecikmedi: Bir suçluyu tutuklamakta sorun yoktu ama ailevi meselelerini adeta megafonla ilan ederek, hem annesini hem de öz olmayan babasını kötü duruma düşürmek ve bir evliliğin yıkımına neden olmak ille de şart mıydı? Bu açıklamaları yapmak ve kirli çamaşırlarının ortalığa döküldüğünü görmeme hakkına sahip olan, suça iştirak etmemiş bu insanları rezil etmek gerekiyor muydu?

Zincirleme *mea culpa*[2] söylemleriyle, basın da dahil olmak üzere bu provokasyona mutlu mesut katkı sağlayanlar af dileme kuyruğuna girerken, başkalarının şanssızlığı veya acısından sevinme anlamına gelen *Schadenfreude*'nin zaferini kutlayan bir kamuoyunun riyakârca onay verişine şahit olduk.

Ama şimdi durup bir düşünelim. Adli soruşturmacıların suçlunun kim olduğunu bulduklarını (şu satırları yazdığım sırada hâlâ bir varsayım) ve suçunun da DNA sonuçlarıyla kanıtlandığını farz edelim. Bu kadar. O halde basın ve kamuoyu, çevrede yaşayan binlerce insan arasında Bossetti sonucuna nasıl varıldığını soracaktır. Ve soruşturmacıların da, "Bunu, eğer gerçekleşirse, en azından duruşmaya kadar size açıklayamayız," dediğini düşünelim.

Neler yaşanacağını tahmin etmek hiç de zor olmasa gerek. Adli birimlerin ve polis gücünün ne sakladığını soracaktık: Olması gerektiği gibi (ya da, "profesyonelce") davranmışlar mıydı?

1 Massimo Bosetti, 13 yaşındaki Yara Gambirasio adlı bir kızı öldürmekten yargılanan duvar ustasıdır. Duruşma İtalyan basınını uzun süre meşgul etmiştir. (ç.n.)

2 (Lat.) Benim suçum. (ç.n.)

Kamuoyu, WikiLeaks'e ve her şeyin ama her şeyin ifşa edilmesi gerektiğini ifade eden Snowden'ın tüm itiraflarına alışmış durumda. Nitekim bu görüş bir noktaya kadar da doğru: Evet, toplumsal veya kişisel kimi sapmaların açıklanması prensip olarak yanlış değildir ama devlet mekanizmasının işleyebilmesi için elçilik yazışmaları ve bazı hükümet belgeleri gizli kalabilmelidir. Polisin, "Katili arıyoruz, belki bulmuşuzdur da suçüstü yapmayı bekliyoruz, adı Pinco Pallino ve falan sokakta yaşıyor," dediğini bir düşünün. Pallino hemen kaçar ve asla yakalanmaz. Bazı projeler, en azından başarıya ulaşmaları hayati önem taşıdığı sürece (ki bu erdemli bir yol sayılabilir), gizli kalmalı.

Ama mahremiyetin yitimi, özellikle de WikiLeaks ve Snowden vakaları sonrasında, etik prensip mertebesine taşındı ve herkes her şeyin, her koşulda açıklanmasından yana. Eğer Bossetti'nin ebeveynlerinin talihsiz öyküsü ifşa edilmeseydi soruşturmayı yürütenler pis bir komploya ortak olmakla suçlanırdı.

İyi de o halde neden şikâyet ediyoruz ki? Bossetti'nin annesi ve düne kadar babası sanılan şahıs artık kirli çamaşırlarının televizyonda, çamaşır makinesi reklamlarında temizleneceğini kabullenip ona göre davranmak zorunda. Mahremiyet, DNA'nın en kuytu köşelerine kadar yitirilmişse (ki yitirildi), bunun sonuçları her yerde ve her zaman hissedilecek. Beğensek de beğenmesek de.

2014

Yaşlılar ve gençler

Ortalama yaşam

Acaba kaç kişi De Amicis'in şu dizelerini hâlâ anımsıyor: "Zaman daima silmez güzelliği / ya da dokunmaz gözyaşları ve endişe; / annem altmış yaşında, / ve ne kadar çok baksam o kadar güzel görünür bana". Bunlar sadece kadının güzelliğini değil aynı zamanda evladın annesinin yaşına duyduğu merhameti de anlatan dizeler. Bu merhamet günümüzde doksanlı yaşlarını yaşayanlara duyuluyor artık, zira altmışlı yaşlarda olan bir kadın eğer sağlıklıysa, hâlâ taze ve son derece aktif olabiliyor – hele bir de estetik cerrahinin nimetlerinden yararlanmışsa yirmi yaş daha genç gözüküyor. Henüz çocukken altmış yaşından uzun yaşamamak gerektiğini düşündüğümü anımsıyorum. O yaştan sonra zavallı yaşlılar için bir bakımevinde yarı kör, tükürüğüne sahip çıkamaz halde ve demanslı bir yaşamın dehşet verici olduğuna inanırdım. İki bin yılını hayal ettiğimde de evet, Dante şahidimdir, yetmiş yaşına kadar yaşayıp 2002 yılını görebilirim diye düşünmeye başladım ama bu benim için son derece uzak bir varsayımdı, o kutsal yaşlara ulaşmak son derece cılız bir ihtimaldi.

Birkaç yıl önce, bir toplantıya katılmak için uzun yoldan gelen ve masaya oturduğunda hâlâ iştahla yemek yiyebilen, yüz yaşına ulaşmış Hans Gadamer'le karşılaştığımda konuyu yeniden düşündüm. Kendisini nasıl hissettiğini sorduğumda, handiyse melankolik bir gülümsemeyle bacaklarının ağrıdığını söyledi. Bu arsız mutluluğundan ötürü insanda kendisini tokatlama isteği doğuruyordu (üstelik iki koca yıl daha, gayet de güzel yaşadı).

Biz hâlâ teknolojinin her gün dev adımlarla ilerlediği bir çağda yaşadığımızı zannetmekte ve küreselleşmenin sonunun

nereye varacağını sorgulamaktayız. Ama öte yandan, insanlığın ulaştığı azami gelişme seviyesi (ve bu konuda kaydedilen ivme diğer tüm alanlardakinden yüksek olmuştur) ve ortalama yaşam süresinin uzaması üzerine pek de fazla kafa yormuyoruz. İnsanoğlunun doğaya hâkim olacağını, bırakın tekerleği icat eden atamızı, ateşi keşfeden troglodit[1] bile anlamıştı. Bir gün uçan makineler inşa edeceğimizi Roger Bacon, Leonardo da Vinci, hatta Cyrano de Bergerac öngörmüş, buhar icat edildiğinde ise daha yüksek hızda seyahat edebileceğimiz düşünülmüş ve Volta'nın yaşadığı günlerde elektriğe sahip olacağımız anlaşılmıştı. Ama insanlar, yüzyıllar boyunca boş yere bengisu ve ebedi gençlik hayalleri kurdular. Ortaçağda mükemmel rüzgâr değirmenleri (bugün bile alternatif enerji üretimi için işe yarayan) vardı ama kırk yaşına kadar yaşayabilme mucizesine kavuşmak için hacca gidilen bir kilise de mevcuttu.

Ay'a gideli otuz yıldan fazla zaman geçti ama henüz Mars'a gitmeyi başaramadık. Ama Ay yüzeyine inildiği günlerde yetmiş yaşındaki bir insan yaşamının son günlerini yaşarken, bugün (kalp krizi ve kanseri bir yana bırakırsak) doksanlı yaşları görmeyi umut edebiliyoruz ve bu hiç de mantıksız bir beklenti değil. Kısacası, en büyük ilerleme (eğer ilerlemeden söz edeceksek) bilgisayar dünyasından ziyade uzun yaşam konusunda sağlanmıştır. O dönem için bile iyi bir yaş sayılan otuz dokuzundayken bu dünyadan göçen Pascal'ın hesap makinesi zaten bilgisayarları muştulamıştı. Öte yandan Büyük İskender ve Catullus otuz üç yaşında, Mozart otuz altı, Chopin otuz dokuz yaşında, Spinoza kırk beş, Aziz Thomas [Aquinas] kırk dokuz, Shakespeare ve Fichte elli iki, Descartes elli dört yaşında, Hegel ise çok ileri bir yaşta altmış birinde öldü.

1 (Yun.) Mağaralarda yaşayan canlı türlerini tanımlamakta kullanılan genelleyici bir kavram olmakla birlikte burada mağaralarda yaşayan insanın ilk ataları kastediliyor. (yay.n.)

Günümüzde mücadele etmek zorunda kaldığımız birçok sorunun nedeni ortalama ömrün uzamış olmasmdan kaynaklanıyor. Sadece emeklilikten söz etmiyorum. Üçüncü dünya ülkelerinden Batı ülkelerine muazzam göçün nedeni de, milyonlarca insanın sadece gıda, iş ya da sinema ve televizyonda vaat edilenleri bulmayı umut etmesi değil, aynı zamanda daha uzun bir hayat yaşayabilecekleri bir yerlere ulaşma, yani erken yaşta ölünen topraklardan kurtulma çabası. Yine de (istatistikler elimin altında olmamakla beraber) gerontoloji araştırmaları ve önleyici ilaçlar için yaptığımız harcamalar, sanırım silah sanayi ve enformatik teknolojisi için yapılanların çok daha altında. Başka bir deyişle düşük maliyetle bir şehri nasıl yerle bir edeceğimiz ve bilgiyi nasıl taşıyabileceğimiz hakkında çok şey biliyoruz ama kolektif refah, gençlerin geleceği, dünyadaki nüfus artışı ve ömrün uzamasıyla ilgili net fikirlere sahip değiliz.

Bir genç, gelişmenin ceptelefonuyla SMS yollamak ya da New York'a ucuza uçmak olduğunu düşünebilir ama, asıl hayrete düşmesi gereken (ve henüz çözülmemiş) konu, atalarının on altı yaşındayken ulaştıkları olgunluk çağma kırk yaşında ulaşacak olmasıdır.

Tabii ki daha uzun yaşama sahip olduğumuz için Tanrı'ya ya da kadere şükretmek gerek, ama bu meseleyi çağımızın en dramatik meselesi olarak ele almalıyız, içimizi rahatlatan bir durum olarak değil.

2003

Güzel çirkindir, çirkinse güzel mi?

Hegel, acı ve çirkinliğin sanatta tasvir edilişinin Hıristiyanlıkla birlikte gerçekleştiğine dikkati çeker zira "İsa'yı, dikenli tacıyla ıstırap içinde çarmıha gerilmiş ölmek üzereyken

Yunanların güzellik kavramıyla temsil etmek mümkün değildir," der. Hegel yanılıyordu, çünkü Yunan dünyası bembeyaz mermere oyulmuş Venüs'lerden ibaret olmayıp aynı zamanda Marsias'a yapılan işkenceler, Oedipus'un çektiği acı ya da Medea'nın ölümcül tutkusuydu. Ama Hıristiyan heykelleri ve resimlerinde de, Mel Gibson'un sadizmine maruz kalmamış olsalar bile, acıdan şekilsizleşen suretlerle karşılaşırız. Hegel, İsa'ya eziyet edenler resmedildiğinde (özellikle de yüksek Alman ve Flaman resimlerini düşünerek) deformasyonun her halükârda ön planda olduğuna dikkat çekmektedir.

Birileri dikkatimi [Hieronymus] Bosch'un konusu ihtiras olan ünlü bir tablosundaki (Gand'da korunmaktadır) ürkütücü işkencecilerin arasından özellikle, rock şarkıcılarını ve hayranlarını kıskançlıktan çıldırtacak, iki tanesine çekti: Bir tanesinin alnında ikili bir *piercing* varken diğerinin yüzünün tamamı metal aksesuarlarla kaplı. Bosch bu tablosunda kötülüğün tezahürünü betimlemek istemiştir (kendi bedenine dövme veya benzeri şeyler yaptıran kişilerin doğuştan suça yatkın olduğuyla ilgili [Cesare] Lombrosovari inanışın habercisi olarak) ama günümüzde, dillerine top taktıran genç kızların ve erkeklerin karşısında rahatsızlık hissetsek bile en azından istatiksel olarak bu gençleri genetik anlamda sorunlu kabul etmek yanlış olur.

Üstelik bu gençlerin George Clooney veya Nicole Kidman'ın "klasik" güzellikleri karşısında kendilerinden geçtiklerini düşündüğümüzde aynı kendi ebeveynleri gibi davrandıklarını anlarız: Onlar, bir yandan rönesans standartlarına göre ilahi oranlarla tasarlanmış televizyonlar ve arabalar satın alırken ya da Stendhal sendromunu yaşayabilmek adına Uffizi'ye üşüşürken, öte yandan beyin dokularının duvarlara sıçradığı "splatter" filmlerinden haz alan, çocuklarına dinozor gibi canavar oyuncakları hediye eden ya da elleri delen, uzuvlarına

işkence eden ya da cinsel organları kesen sanatçıların performanslarını hayranlıkla izlemeye giden aynı kişilerdir.

Hem babalar hem de oğulları, sadece eski yüzyıllarda dehşet verici kabul edileni seçmek kaydıyla güzel olanla yapılan hiçbir ticareti reddetmezler. Bu, fütüristlerin burjuvayı şaşırtmak için, "Edebiyatta cesurca çirkinliği işleyelim," demesi ve Palazzeschi'nin (*Il Controdolore*, 1913)[1] çocukları çirkinlik konusunda sağlıklı bir şekilde eğitebilmek adına onlara yararlı oyuncak olarak, "mekanik olarak ağlayabilen, bağıran, şikâyet eden, sara krizi geçiren, vebaya, koleraya yakalanan, kanama geçiren, deliren, bayılan, boğulan ve ölen, kambur, kör, kangrenli, topal, veremli, frengili kuklalar" hediye etmeyi tavsiye etmesi gibidir. Günümüzde güzelin (klasik anlamda) bazı hallerinden basit bir zevk alıyor ve güzel bir çocuğu, manzarayı veya Yunan heykelini takdir edebiliyoruz ama sair zamanlarda dün tahammül edilmez derecede çirkin addedilenden de haz duyuyoruz.

Hatta artık, siborg "felsefesinde" olduğu gibi, çirkin yeni bir güzellik modeli olarak seçiliyor. Gibson'un ilk romanlarında (bu defa William Gibson'dan söz ediyorum, görünen o ki "nomina sunt numina"[2]) uzuvları mekanik veya elektrikli aygıtlarla değiştirilen bir insanoğlu tedirgin edici bir kehaneti simgeleyebildiyse, günümüzde radikal feministler de cinsel farklılığı nötr, postorganik ya da "transhümen" bedenler vasıtasıyla aşmayı önermektedir. Ve Donna Haraway de kendine, "ilahe olacağıma siborg olmayı yeğlerim" sloganını seçmiştir.

Kimilerine göre bu durum, postmodern dünyada güzel ile çirkin arasındaki her çeşit zıtlığın ortadan kalkması anlamına geliyor. Macbeth'in cadılarıyla beraber, "güzel çirkindir, çirkinse

1 Aldo Palazzeschi (1885-1974): İtalyan fütürizminin önemli temsilcilerinden, yazar ve şair. Burada sözü geçen *Il Controdolore*, yazarın 1914 yılında *Lacerba* dergisinde yayımlanan manifestosudur. (yay.n.)

2 (Lat.) İsmi ile müsemma. (yay.n.)

güzel," diye tekrar etmek bile söz konusu olmaktan çıktı artık. Her iki değer de ayırt edici özelliklerini yitirerek aynı potada eriyecektir.

Gerçekten de doğru mu dersiniz? Ya gençlerin ya da sanatçıların bazı davranışları, gezegendeki toplam nüfusa oranla küçük bir azınlık tarafından takdir gören marjinal olgulardan ibaretse? Bir yandan televizyonda karınları şişmiş ve iskelete dönmüş, açlıktan ölen çocukları seyreder, saldırganların tecavüz ettiği kadınlar, işkence gören bedenlerle ilgili haberleri dinlerken, öte yandan gaz odalarına yollanan canlı iskeletlerin çok da uzaklardan olmayan görüntüleri sürekli geçiyor gözlerimizin önünden. Dün denecek kadar yakın bir zamanda bir gökdelenin veya havadaki bir uçağın patlamasıyla etrafa saçılan uzuvlara tanık olup yarın bizim başımıza neler gelebileceğine ilişkin korkuyla yaşıyoruz. Her birimiz bunların *çirkin* olduğunu derinden hissediyoruz; estetik değerlerin göreceli olduğuna ilişkin hiçbir duygu sömürüsü bizi bu olaylardan zevk almaya ikna edemez.

O halde belki de siborg, splatter, başka bir dünyadan gelen Şey ve *disaster movies* aslında, kitle iletişim araçları tarafından dayatılan, ve her şey bir oyunmuşçasına davranarak umutsuzca görmezden gelmeyi arzuladığımız, def etmeye çalıştığımız, bizi kuşatan, kendine çeken çok daha derinlerdeki bir çirkinliğin dışavurumu.

2006

Heba olan on üç yıl

Geçenlerde bir muhabir (pek çoğunun sorduğu gibi), hayatımda beni en çok etkileyen kitabın hangisi olduğunu sordu. Ömrüm boyunca tek bir kitap beni diğerlerinden fazla etkilemiş

olsaydı eğer –bu soruya benzer yanıt verenler gibi– geri zekâlı olurdum. Yirmili yaşlarıma damga vuran kitaplar olduğu gibi, başka kitaplar da otuzlu yaşlarımı etkiledi. Ve sabırsızlıkla yüzüncü yaşımı sarsacak olanı bekliyorum. Diğer bir olanaksız soru da, "Tüm hayatınız boyunca size kalıcı bir şeyler öğreten kimdir?" sorusu. Hiçbir zaman cevap bulamam zira ("baba" ve "anne" dışında) varoluşumun her kavşağında birilerinden bir şeyler öğrenmiş olarak buldum kendimi. Bu kişiler o dönemde yanımda olanlar olabileceği gibi Aristoteles, Aziz Thomas [Aquinas], Locke ya da Peirce de olabilir.

Her halükârda, hayatımı değiştirdiğimi rahatlıkla söyleyebileceğim, kitaplardan öğrenemeyeceğim bazı dersler de aldım. Bunlardan ilkini, ertesi gün için ödev olarak, uyarıcı sözcüklerle ilgili düşünceler (tavuk ya da sığır gibi) veren ve bunlardan yola çıkarak bir akıl yürütmeyi ya da hayali kâğıda dökmemizi isteyen ortaokul birinci sınıftaki muhteşem öğretmenim Bayan Bellini verdi. Bir gün, hangi şeytana uyduysam, bana hangi temayı verirse versin oracıkta, oturduğum yerde üretebileceğimi söylemek gafletinde bulundum. Öğretmen karatahtaya baktı ve "not defteri" diye cevap verdi. Başlayabileceğimi işaret ettiği anda ise, gazetecinin not defterinden ya da Salgarivari bir kâşifin günlüğünden söz edeceğime aniden donup kaldım ve ağzımı bile açamadım. İşte Bayan Bellini o anda bana, insanın kendisine aşırı güvenmemesi gerektiğini öğretmiş oldu.

İkinci dersim, bana bir müzik aleti çalmayı öğreten Papaz Don Celi'ninkiydi – şimdilerde kendisini aziz ilan etmeye çalışıyorlar ama, şeytanın avukatı tarafından kendisine karşı kullanılabilecek olan bu nedenden dolayı değil. 5 Ocak 1945 günü çakı gibi giyinmiş olarak karşısına dikildim ve "Don Celi, bugün on üç yaşıma bastım," dedim. O ise, huysuzca "Boşa harcanmış bir on üç yıl," dedi. Bu şakayla ne kastetmiş olabilirdi? O saygın yaşa ulaşınca acımasız bir vicdan muhasebesinin

başlayacağını mı? Salt biyolojik görevimi yerine getirdim diye bana övgüler düzülmesini beklememem gerektiğini mi? Belki de sadece Piyemontelilerin espri anlayışını yansıtan, belagat sanatının reddiyle seçilmiş sıradan bir ifade olabileceği gibi, samimiyetle yapılmış bir tebrik dahi olabilirdi. Ama ben Don Celi'nin, bir öğretmenin her zaman öğrencilerinin akıllarını karıştırması ve onları gereğinden fazla takdir etmemesi gerektiğini bildiğine ve bunu bana öğrettiğine inanıyorum.

O dersten sonra, beklenmedik birkaç utku gibi istisnalar haricinde, benden takdir bekleyenlere karşı hep övgü fakiri oldum. Belki de bu bağlamda birilerini üzmüşümdür ve eğer üzdüysem demek ki boşa harcadığım sadece ilk on üç yılım değilmiş, ilk yetmiş altı yılımı da pek iyi değerlendirmemişim demektir. Ama onayımı ifade etmenin en açık seçik yolunun eleştirmemek olduğuna kesinlikle karar verdim. Eleştiri yoksa iyi bir şeyler yapılmış anlamına gelir. Diğer papaların kötü kalpli veya diğer siyasetçilerin yalancı olduğu duygusu doğurduğu için "iyi kalpli Papa" ya da "dürüst Zaccagnini" gibi ifadeler beni hep rahatsız etmiştir. Papa XXIII. Giovanni ve Zaccagnini kendilerinden beklenileni yerine getirdiler ve böyle davrandıkları için de neden özel olarak tebrik edilmeleri gerektiğini anlayamıyorum.

Don Celi'nin yanıtı, ayrıca, her ne yaparsam yapayım, doğru olduğuna inansam bile çok da böbürlenmemem ve ortalıkta çok konuşmamam gerektiğini öğretti bana. İyi de bu, daha iyisi için çabalamamak anlamına mı geliyor? Tabii ki değil, ama garip bir biçimde Don Celi'nin yanıtı bana, Oliver Wendell Holmes Jr.'ın şimdi nerede okuduğumu çıkaramadığım bir ifadesini hatırlatıyor: "Başarımın sırrı henüz gençken Tanrı olmadığımı keşfetmiş olmamdır." Bir Tanrı olmadığınızı anlamak, kendi eylemlerinizden her zaman şüphe duymak ve yaşanmış yıllarınızı en iyi şekilde harcamadığınızı varsaymak çok önemlidir. Kalanları daha iyi geçirmeye çaba göstermenin en iyi yolu bu.

Seçim kampanyasının başladığı, biraz olsun Tanrı gibi davranılması gereken, yani yarattıklarının ardından Yaradan gibi, erişilmiş sonuçlardan *valde bona* [çok iyi] söz edilmesi ve de kesinlikle çok daha iyilerini yapmaya muktedir olduğunu açıklayarak (halbuki Tanrı, olası en iyi dünyayı yaratmaktan gayet memnundur) bir tür her şeye kadir olma hezeyanına kapılınması gereken tam da bugünlerde, aklıma bunların neden geldiğini soracaksınız. Yanlış anlamayın ahlakçılık yapmıyorum, seçim kampanyası yürütebilmek için bu şekilde davranmak gerekiyor. Adayın kendisine oy verecek müstakbel seçmenlerine, "bugüne kadar önemsiz şeyler yaptım ve gelecekte de daha iyisini yapabileceğimi sanmıyorum, sadece deneyeceğime dair söz verebilirim," dediğini düşünebiliyor musunuz? Elbette seçilmezdi. Yine belirteyim, sahte ahlak değil kastettiğim. Ama, bazı şahısların televizyondaki söylemlerini dinledikçe Don Celi'yi düşünmeden de edemiyorum açıkçası.

2007

Çarmıha gerilen tosuncuklar

Açıkçası, tosuncuklar üzerine ülke çapında dönen tartışmalarda[1] kimsenin aklına, saygın ve fazlasıyla yetkili UTET İtalyanca Büyük Sözlüğü'nden (Battaglia[2] adıyla da bilinen) yararlanmanın gelmemiş olmasına biraz hayret ediyorum. Eğer baksalardı tosuncuk deyiminin karşılığı olarak "insanda

1 Dönemin İtalyan ekonomi bakanı Tommaso Padoa-Schioppa'nın İtalyan gençlerini diğer Avrupa ülkelerindeki yaşıtlarına kıyasla evden geç ayrılmaları, iktisadi yaşama geç katılmaları nedeniyle "tosuncuklar" olarak eleştirmesiyle başlayan tartışmalara değiniliyor. (yay.n.)

2 21 ciltten oluşan bu sözlük, hazırlayıcısı dilbilimci ve edebiyat eleştirmeni Salvatore Battaglia'nın ismiyle anılmaktadır. (yay.n.)

okşama isteği uyandıran küçük çocuk tanımının yanı sıra, bir oyuncak ya da bir nesneyi andıran, henüz konuşamayan, mantık yürütemeyen yaştaki irice, biraz tombul, hareket kabiliyeti olmayan küçük çocuk," açıklamasına rastlayacaklardı. Bu terimle ilgili bir dizi klasik kullanım akla gelebiliyor. Örneğin Tommaseo-Rigutini, "Tosuncuk dediğimde iriliği ya da gürbüzlüğü düşünmüyorum... Parlak, ablak bir yüzü olmayan bir tosuncuk düşünülemez," derken Baldini ise, "artık herkes, siz, Bertoldino, gelin Meneghina ve bir de o sevimli tosuncuk Cacasenno bile keyif çatıyor," demektedir.

Cacasenno'ya gelirsek (Banchieri'nin, Croce'nin yazdığı klasik *Bertoldo ve Bertoldino*'ya eklediği karakter) şu tanımla karşılaşıyoruz: "Cacasenno geniş belli, son derece basık alınlı, iri gözlü, kalın kaşlıdır, burnu ve ağzı sivridir ve anaç bir kediyi, daha doğrusu bir maymunu andırır." At binmek zorunda kalan "Cacasenno, eyere asılarak sol ayağını sağ üzengiye atar ve ata tırmandığında kendisini yüzü atın sağrısına bakar halde bulur. Erminio katılarak gülmekte ve inmesini söylemektedir. Ama ikna etmek ne mümkün!"

Kralın huzuruna vardığında, "saray muhafızları kapıyı kaldırırlar ve sırtında tahtadan küçük bir kapı sürükleyen Cacasenno'nun içeri girmesine izin verirler. Kral ve Kraliçe bu komik giriş karşısında, durumu aşırı garip bulduklarından kahkahalara boğulurlar. Ama bu durum nedeniyle en fazla hayrete düşen Marcolfa olur ve orada bulunan Saray kâhyası, kahkahalarını zorla bastırarak Taç sahiplerine şu açıklamayı yapar: 'Sayın Kral ve Kraliçem, siz Saray merdivenlerini tırmanır ve Marcolfa salona girerken bu apalak çocuk muhafızlardan birine, işemeye ihtiyacı olduğunu söylemiş. Bu nedenle de, konuşmak suretiyle oyalayarak ihtiyacını görebileceği yere götürdüm, ben dışarı çıkarken tuvaletin kapısını kapatmadı. Ben de kendisine: Evladım, pis kokuyu duymamak için kapıyı arkandan çek dedim.

O ise kapıyı kancalarından sökerek arkasında sürüklemeye başladı. İşte bu nedenle de karşınıza bu halde çıktı.'"

Bunun üzerine Kral, "Söyle bakalım Cacasenno neden kapıyı ardından sürüklüyorsun?" diye sorar. O da, "Bunu bilmeniz neden bu kadar önemli?" diye cevap verince Kral sinirlenir: "Önemli, zira bu evin sahibi benim!" Bunun üzerine Cacasenno şöyle der: "Bu evin sahibi sizseniz bu kapı da size ait demektir. Ne yapmam gerektiğini siz söyleyin." Kral: "Bırak gitsin!" diye cevap verince Cacasenno şöyle der: "Git kapı, git. Patron seni kovuyor diyorum. Hem üstelik çok da ağırsın. Artık seni sırtımda taşıyamam." Bu esnada Marcolfa araya girer ve "bırak çabuk kapıyı," diyerek Cacasenno'nun Kral ve Kraliçe'nin karşısında eğilmesini ve her ikisinin de elini öpmesini emreder. Bunun üzerine Cacasenno, adeta yeni bir Cabalao gibi olabildiğince zarifçe kendini yere atar ve "saygıdeğer efendilerim, aynı ninemin tembihlediği gibi işte önünüzde eğiliyorum. Ellerinizi ağzıma yanaştırın ki onları öpebileyim. Hadi sizi bekliyorum!" der.

Cacasenno tosuncuksa, Padoa-Schioppa'nın tosuncuk olarak tanımladıklarının çoğu onun gibi değildi. Ve Cacasenno'dan daha kurnaz birileri otuz yaşına gelmesine rağmen hâlâ ailesinin yanında yaşıyor ve cumartesi akşamı diskoteğe gitmek için (hatta haftanın üç gecesi belki de çevre yolunda haşat etmek için) ebeveynlerinin arabasını kullanıyorsa, bunun nedeni kimsenin kendisine iş vermemesidir. Demek ki buradaki sorumlu toplumdur.

Ulu Tanrım! Mesleği gereği gençlerle yakın temasta olan ve bunların birçoğunun eğitimlerini ödeyebilmek için bir burs ve/veya herhangi bir iş bulabilmek adına kendilerini paraladıklarını, evlerinden uzakta, kimi zaman aynı odayı dört kişiyle paylaştıklarını yakinen bilen birisi olarak küçük ölçekli firmalarımızın, ailesiyle yaşayan otuzluklarımız yerine neden haksız bir şekilde (Lega'nın değineceği gibi) mülteciler tarafından

işgal edildiğini ve bu mültecilerin birçoğunun hızlı kurye olarak paket dağıttığını sorgulamadan edemiyorum.

Bunun bariz yanıtı, bu otuzlukların genelde (komik bir biçimde üç yıllık üniversiteleri bitiren İtalyanların kendilerine yakıştırdıkları ünvanla) diplomalı ya da doktor olmaları ve paket dağıtarak kendilerini küçük düşürmeyi göze alamıyor olması. Öte yandan bütün büyük Amerikalı yazar ya da siyasetçinin biyografisinde, eğitimlerinin ardından zafere ulaşana kadar ayakkabı boyayanlara, bulaşıkçılık yapanlara ya da gazete satmış olanlara rastlanır. Amerikalılar yapıyor da neden İtalyanlar yapamıyor dersiniz? Peki Padoa-Schioppo'nun söylemlerinde hiç mi haklılık payı yok ve onun sözlerine alınarak tepki gösteren sağ ve sol kesim siyaset virtüözlerinin bu tosuncukları (ki muhtemelen, tosuncuk olduklarından artık oy bile vermiyorlardır) oy deposu olarak görmekten vazgeçmemeleri gerekmez mi?

2007

Bir zamanlar bir Churchill vardı

Internazionale dergisinin mart sayısında, İngiltere'de yapılan bir araştırmayla ilgili haberde, İngilizlerin dörtte birinin Churchill'in, Gandhi ve Dickens'ın hayal ürünü olduğuna inandığını okudum. Kendisiyle röportaj yapılan birçok insan da (ancak sayıları belirtilmemişti), Sherlock Holmes, Robin Hood ve Eleanor Rigby'yi gerçekten yaşamış kişiler arasında saymışlardı.

Genelde verdiğim ilk tepki olayı dramatize etmemeye çalışmaktır. Aksine, Churchill ve Dickens'la ilgili net bir fikri olmayan bu dörtte birin toplumun hangi kesimine ait olduğunu öğrenmek daha çok ilgimi çeker. Eğer Dickens dönemi Londra

sakinleriyle röportaj yapılsaydı, kendilerini Doré Londrası'nın sefalet kayıtlarında ya da Hogarth'ın sahnelerinde görenler, en azından kirli, ilkel ve aç dörtte üçlük kesim, Shakespeare'in kim olduğundan bihaber olurdu. Aslında gerçekten de Holmes ya da Robin Hood'un gerçekten de yaşadığına inanmaları karşısında şaşırdım diyemem zira Londra'da Baker Street'te, yaşadığı varsayılan eve ziyaretler düzenleyen bir Sherlock Holmes sanayisi mevcut. Robin Hood'a gelince, efsanesine esin kaynağı olan kişilik gerçekten de yaşamıştı (kendisini gerçekdışı kılan nokta, feodal ekonomi döneminde zenginden çalıp fakirlere dağıtılırken pazar ekonomisi ardından fakirlerden çalınıp zenginlere verilmesi). Kaldı ki ben çocukken Buffalo Bill'in, babam bana onun gerçekten yaşamakla kalmayıp, sirkiyle efsanevi Batı'dan Piyemonte dolaylarına geldiğinde kendisini bizzat gördüğünü söyleyene kadar hayali bir karakter olduğuna inanırdım.

Ama gençlerimize (Amerikan gençlerini kastetmiyorum bile) sorular yönelttiğimizde geçmişle, hatta yakın geçmişle ilgili düşüncelerinin ne denli bulanık olduğunu anlıyoruz. Yapılan bir teste göre Moro'nun Kızıl Tugaylar'dan, De Gasperi'nin faşist bir lider, Badoglio'nun da partizan olduğuna bile inanan çıkmıştı. Hatta birileri, "Üzerinden uzun zaman geçmiş, on sekiz yaşındaki gençler, onlar doğmadan elli yıl önce kimin hükümette olduğunu neden bilmek zorunda ki?" diye sormuş. Belki faşist okullar kafamızı ütülüyordu ama ben on yaşındayken bile Roma yürüyüşü günlerinde (yirmi yıl önce) başbakanın Facta olduğunu, on sekiz yaşındayken de Rattazzi ve Crispi'nin kim olduğunu pekâlâ biliyordum. Üstelik bunlar önceki yüzyıla ait bilgiler.

Artık geçmişle ilişkimizin, hatta okullarda bile, değiştiği bir gerçek. Bir zamanlar geçmişle son derece ilgiliydik zira, gazete haberlerinin sadece sekiz sayfaya sığdığı düşünülürse,

günümüze ait fazla bir haber yoktu. Kitle iletişim araçları sayesinde günümüze ait uçsuz bucaksız miktarda bilgi yayılmaya başladı. Üstelik internet aracılığıyla şu an vuku bulan milyonlarca olayla ilgili haberlere (en önemsizlere bile) ulaşabiliyorum. Kitle iletişim araçlarının bize sözünü ettiği geçmiş, örneğin Roma imparatorlarının ya da Aslan Yürekli Richard'ın yaşadıkları, hatta Birinci Dünya Savaşı ile ilgili bilgiler bile, güncel bilgi akışıyla birlikte veriliyor (Hollywood ve benzer sanayiler aracılığıyla) ve film seyircilerinin Spartaküs ile Aslan Yürekli Richard arasındaki zaman farkını algılamaları oldukça zor. Tüm bu bilgiler aynı potada eritiliyor veya her halükârda hayali ve gerçek arasındaki tutarlılık yitiriliyor. Televizyonda film seyreden bir çocuğun neden Spartaküs'ün gerçekten var olduğunu ama *Quo vadis?* karakteri Vincio'nun kurgusal olduğunu, Castiglione Kontesi'nin tarihi bir figür ama Elisa di Ricombrosa'nın hayal ya da Korkunç İvan'ın gerçek, Mongo tiranı Ming'in hayal mahsulü olduğunu bilmek zorunda kaldığını söyleyin bana!

Amerikan kültüründe geçmişin günümüz tarihine yedirilmesi büyük bir kayıtsızlıkla gerçekleşmiştir ve bizi sadece bilişsel bilimlerin günümüzdeki keşifleri ilgilendirdiği düşünülürse, Descartes'ın düşünce dünyamızla ilgili söylemlerinin ne denli önemsiz olduğunu savunacak felsefe profesörleriyle bile karşılaşmak mümkün. Ancak, bilişsel bilimlerin bugünkü noktaya gelmesinde 1600'lerde yaşamış filozofların başlattıkları tartışmaların payının bulunduğu unutulduğu gibi, en önemlisi de, geçmiş deneyimlerden ders çıkarmaktan vazgeçilmiş olmasıdır.

Pek çok kişi "tarihin yaşamın öğretmeni olduğu" atasözünün De Amicis çizgisindeki öğretmenlere özgü bir sıradanlık olduğunu düşünüyor ama Hitler, Napolyon'un Rusya seferini iyi inceleseydi, onun düştüğü tuzağa düşmez, Bush da İngilizlerin 1800'lerde Afganistan'daki savaşlarını (neler diyo-

rum, Sovyetlerin Taliban'a karşı savaşı bile yeterli) dikkate alsaydı, Afganistan'a dair stratejisini değiştirirdi.

Churchill'in hayali bir karakter olduğuna inanan salak bir İngiliz'le on beş günde her şeyi halledeceğine inanarak Irak'a giren Bush arasında muazzam bir fark bulunduğu düşünülebilir ama işin aslı hiç de öyle değil. Her ikisi de tarihsel kavrayışın perdelenmesi gerçeğinin ürünü.

2008

Karşılıklı çıkar vasıtasıyla gençleri öldürmek

Espresso'nun son sayısında, WikiLeaks'in açılışını yaptığı şeffaflık sürecinin, özellikle de siyasetteki sonuçlarını hayal ederek eğleniyordum. Gerçi oldukça fantastik sayılabilecek hayallerdi ama, en gizli ve korunan arşivlerin ulaşılabilir hale gelmeleri durumunda, arşivleme yöntemlerinde olmasa bile, bir şeylerin artık değişmek zorunda kaldığı varsayımından türetilmişlerdi.

Yeni yılın şafağında, geleceğe dair öngörülere ait yadsınamaz verilerle ilgili, belki birazcık da abartarak, neden başka genellemeler yaparak eğlenmeyelim? Ne de olsa San Giovanni de bu yolla ölümsüz bir şöhret yakalamadı mı? Bugün hâlâ, yaşanan her çeşit utanç verici olay için, tam da onun tahmin ettiği gibi çıktığını vurgulamaya çalışmıyor muyuz? Ben de Patmos Adası'nın ikinci kâhini olmaya adaylığımı koyuyorum.

En azından bizim ülkemizde (bununla sınırlı kalalım) yaşlı nüfus, genç nüfusu aşmış durumda. Bir zamanlar altmışlı yaşlarda ölünürken artık yaşam doksanlı yaşlara uzadı. Bu da otuz yıl daha fazla emeklilik anlamına geliyor. Bilindiği üzere bu emeklilik maaşlarını ödemek de gençlere düşüyor. Ama bu kadar fazla sayıda işgalci ve yaşama tutunmuş yaşlı insan

varken birçok resmi ya da özel kuruluşun dümeninde de onlar yer almakta (en azından melekelerini yitirene kadar). Dolayısıyla gençlere çalışacak iş kalmıyor ve emeklilik maaşlarını ödemek için üretim yapılamıyor.

Bu durumda ülke, davetkâr vergiler aracılığıyla piyasalara kimi zorunluluklar getirse bile, dış yatırımcılar güven duymayacak ve emeklilik maaşları için gereken kaynak bulunamayacak. Öte yandan da iş bulamayan gençlerin babaları ya da emekli akrabaları tarafından finanse edileceği hesaba katılmalı. Kısacası tam bir trajedi.

İlk akla gelen çözüm en bariz olanı. Gençler vârisleri bulunmayan yaşlılar için bir tasfiye listesi hazırlamak zorunda kalacaklar. Ama bu da yeterli gelmeyeceğinden ve koruma içgüdüsü nedeniyle, bu gençler vârisleri olan yakın akrabalarını da, yani kendi ana babalarını da o listelere dahil etmek durumundalar. Çok zor olsa da bir kere alışılınca kolaylaşır. Altmış yaşmda mısın? Hiçbirimiz ölümsüz değiliz babacığım, "güle güle dedeciğim," diyen torunlarınla birlikte hepimiz seni tasfiye kampına yapacağın son yolculuğuna uğurlamaya geliriz. Yaşlılar başkaldırırsa da, ispiyoncular eşliğinde yaşlı avı başlar. Yahudilerin başma geldiyse yaşlıların başına neden gelmesin ki?

Ama acaba henüz emekli olmamış, hâlâ idari görevlerdeki yaşlılar bu tür bir kadere rıza gösterecek mi? En azından dünyaya muhtemel tasfiyeciler yetiştirmemek için çocuk yapmayacaklardır. Dolayısıyla da genç nüfus sayısı iyice azalacak. Ve en sonunda da sanayinin çeşit çeşit mücadelelere alışkın bu yaşlı kaptanları (ya da şövalyeleri), belki de yüreklerine taş basarak çocuklarını ve torunlarını ortadan kaldırma kararı verecekler. Tabii ki, hâlâ geleneksel ailevi ve vatani değerlere bağlı bir nesil olacaklarından, vârislerinin kendilerine yapacağı gibi temerküz kamplarına yollayarak değil de, bilindiği gibi yaşı en genç

olanların yollandığı ve fütüristlerin tabiriyle dünya temizliği için tek yöntem sayılan savaşlar çıkaracaklar.

Böylelikle genç nüfustan yoksun, şehitler için anıtlar dikmeye ve vatan için bonkörce yaşamından feragat edenleri anmaya niyetli süslü ve gürbüz yaşlılarla dolu bir ülkeye sahip olacağız. İyi de emekli maaşlarını ödemek için kim çalışacak? Tabii ki İtalyan vatandaşlığını kapmak için her şeyi yapmaya amade, düşük ücretle çalışmaya gönüllü, eski ticari yasalar çerçevesinde taze işgücüne yer açmak için ellili yaşlarda ölmeye aday mülteciler.

Bu sayede iki nesil sonra "bronzlaşmış" tene sahip milyonlarca İtalyan, doksanlıkların oluşturduğu, artık yalnızca renkli tene sahip, TV'de reklamı yapılan çamaşır suyuyla kafayı bulan zombilerin işgal ettiği kentlerin kargaşasından uzak nehir veya deniz kıyısındaki kolonyal tarz malikânelerinde viski ve soda yudumlayan, kırmızı burunlu beyaz ırktan bir seçkinler sınıfının ve namlı gözdelerin (dantelli ve tüllü kadınlar) refahını garantileyecek.

Yengeç adımlarıyla ilerlendiğine ve gelişimin artık gerilemeyle çakıştığına dair inancımla ilgili olarak, kendimizi sömürgeci Hindistan İmparatorluğu, Malezya Takımadaları ya da Orta Afrika'dakinden çok da farklı olmayan bir durumda yaşarken bulacağımız fark edilmeli. Ve tıp alanındaki gelişmeler sayesinde yüz on yaşına ulaşanlar kendilerini Sarawak'ın beyaz tenli racası, çocuk yaşlarda Salgari'nin kitaplarını okuyarak hayal kuran Sir James Brook gibi hissedecekler.

2011

Zavallı Bersaglieri'ler[1]

İş arkadaşlarım, bir sınav esnasında konunun neden ve nasıl olduğu anlaşılmadan Bologna İstasyonu katliamına[2] geldiğini ve ne konuşulduğundan bile habersiz öğrenciye suçlunun kim olduğu sorulduğunda şu cevabı verdiğini söylediler: Bersaglieri.

Köktenci Araplardan, satanistlere kadar birçok seçenek varken Bersaglieri yanıtı gerçekten beklenmedik bir yanıt olmuş. Talihsiz öğrencinin zihninin, olayı duvarda açılan bir gediğin bulanık görüntüsüne bağlayarak anımsadığına ve Pia Kapısı'ndaki başka bir gedikle[3] ilgili bir diğer bulanık anıyla karıştırarak, *flatus vocis*[4] benzeri bir kısa devre yaptığına inanıyorum. Öte yandan, 17 Mart 2011'de, İtalyan Birliği'nin yüz ellinci yıl kutlamaları için neden o günün seçildiğiyle ilgili televizyonda yayımlanan "Le Iene" programı tarafından sorgulanan pek çok parlamento üyesi ve hatta bir bölge valisi, Milano'nun beş gününden[5] Roma'nın fethine kadar çeşitli gülünç yanıtlar verdiler.

Bersaglieri olayı, pek çok gencin geçmişteki olaylarla (ve Bersaglieri'ler ile) sorunlu ilişkisine dair diğer örnekleri pek güzel özetliyor. Bir süre önce röportaj yapılan bazı gençler, Aldo Moro'nun Kızıl Tugaylar'ın başı olduğunu söylemişlerdi. Halbuki ben on yaşındayken, Roma Yürüyüşü zamanındaki İtalya

1 Bersaglieri, İtalyan ordusuna bağlı özel bir piyade birliğidir. 1836 yılında Savoya Dükü Carlo Alberto tarafından kurulmuştur. (yay.n.)

2 2 Ağustos 1980 yılında gerçekleşen ve İtalya'da o güne kadar yaşanan en büyük terörist saldırı. (ç.n.)

3 İtalya'nın ulusal birliğini sağlaması yolunda önemli bir adım olan, 1870'te Papalık Devleti'nin elinde bulunan Roma'nın İtalyan Krallığı'na bağlanmasıyla sonuçlanacak çatışmaların kaderini belirleyen, Roma kent surlarındaki Pia Kapısı. (yay.n.)

4 (Lat.) İçerikten yoksun, önemsiz konuşma ve sözler. (ç.n.)

5 Avrupa'yı sarsan 1848 Devrimleri'nin İtalya'daki yansımaları sonucu, söz konusu dönemde Habsburgların elinde bulunan Milano'da gerçekleşen bağımsızlık yanlısı ayaklanma. (yay.n.)

cumhurbaşkanının "pasifist [Luigi] Facta" olduğunu bile biliyordum. Mecburen biliyordum zira faşist eğitim sistemi bana her gün aynı şeyi tekrarlıyordu. Bu da Gentile reformunun Gelmini reformundan daha olgun olduğunu gösteriyor ama bütün suç okuldadır demek de doğru değil. Nedenlerin farklı olduğunu ve sadece gençlerin değil, yetişkinlerin de maruz kaldığı kesintisiz bir sansürden kaynaklandığını sanıyorum. Ama, sansür sözcüğünün sadece suçlu sessizlikleri çağrıştırdığının düşünülmesini istemem: Polisiye filmlerdeki, gizli bir konuşma yapmak gerektiğinde radyoyu sonuna kadar açan casusların ya da suçluların bildiği gibi aşırı gürültü aracılığıyla uygulanan bir sansür de bulunuyor. Belki de öğrencimiz, kendisine gereğinden az bilgi verilmiş biri değil de *aksine kendisine gereğinden fazla bilgi verilmiş*, dolayısıyla da anımsamaya değecek olanı ayırt edebilecek durumda olmayan biriydi. Kendisiyle konuşulmadığı için değil de, yararlı ve güvenilir haberler karışık ve önemsiz bir bilgi yığınına gömüldükleri için geçmişle ilgili bulanık kavramlara sahipti. Nitekim çeşitli kaynaklara denetimsiz erişim, zorunlu bilgilerle lüzumsuz kalabalığı ayırt edememe riski doğuruyor.

Şu sıralarda isteyenin yayıncı aracılığı bulunmadan kitap basıp yayımlamasının iyi mi yoksa kötü mü olacağı tartışılıyor. Bunun olumlu yanı geçmişte birçok mükemmel yazarın yayınevlerinin haksız engeline takılması ve kitapların özgürce piyasaya çıkmasının bir özgürlük rüzgârı estirecek olması. Ama pek çok kitabın, birçok internet sitesinde görüldüğü gibi, üç aşağı beş yukarı eksantrik şahsiyetler tarafından yazıldığını da biliyoruz. İnanmıyorsanız, *nonciclopedia.wikia.com/wiki/Groenlandia* sitesine girip bakın, şu açıklamayla karşılaşacaksınız: "Grönland dünya üzerinde bir yerde bulunan bir adadır ve şayet gerçekten varsa, yeryüzünün kare şeklinde olduğuna dair iddiayı doğrular. Buz kütlesi açısından dünyanın en kalabalık

adasıdır... Ayrıca da bir Avrupa devletidir ya da bana öyle geliyor. Atlasa bakmak istemiyorum dolayısıyla böyle kabul edin. Kuzey yarımkürede, Kuzey Borea'da yer alır."

Bir genç bu yazıyı yazan kişinin dalga geçip geçmediğini, aşırı derecede tuhaf biri olduğunu ya da gerçekten de doğruyu söylediğini nasıl ayırt edebilir ki? İşte kitaplarda da aynı durumla karşılaşma riski söz konusu. Bir editörün, kitabın kapağında ya da arkasında eğlenceli paradokslardan söz edildiğini belirtmeden benzer haberleri yayımlaması oldukça zor. Bir kitabı ciddiye almamız ya da almamamız gerektiğini söyleyen bir aracı olmadığında ne yapacağız?

2011

İki güzel sürpriz

Meslektaşlarım, üniversitede lisans düzeyindeki bir sınavda, bir öğrencinin, Nino Bixio'nun adını, giderek sıklaşan SMS trafiği nedeniyle X harfinin farklı okunduğunu zannederek Nino Biperio olarak telaffuz ettiğini anlattılar.[1] İşte hüzünlü düşünceler için bir kaynak daha: "Lisede neler öğretiliyor acaba? Acaba devlet okullarını ortadan kaldırıp sadece özellere mi tanınmalı eğitim hakkı?" Gerçekten de muazzam derecede iyi özel okullar olmasının yanı sıra varlıklı ailelerin ahmak çocuklarının sınıf geçmesine göz yumanlar da varken devlet okullarımız gerçekten de harcanıyor mu?

Mart ortalarında "C'era una svolta" ödülü için Albenga'ya gitmek durumunda kaldım. Ödül, önceleri Giordano Bruno Lisesi tarafından düzenlenen yerel bir yarışmanın galibine verilirken, on dört yıl içinde ulusal bir ödül halini aldı (ve

1 İtalya'da gençler kısa mesaj yazışmalarında "için" anlamına gelen "per" sözcüğü yerine kısaca "X" harfi kullanmaktadır. (yay.n.)

bu yıl, yirmi dokuz bölgeden otuz üç lise ve yaklaşık bin iki yüz genç yarışmaya katıldı). Yarışma için her yıl bir yazardan bir öykü başlatması ve bu öyküyü katılımcıların tamamlaması (sınıflarda yapılan son derece zorlu bir süreçte) bekleniyor. Ardından bir iç jüri bu anonim çalışmaları inceliyor ve çeşitli aşamaların ardından beş finalist belirleniyor. Yarışmanın galibini ise bu beş finalist arasından öyküyü başlatan yazar seçiyor.

Bu yıl öyküyü başlatan yazar ben oldum ve Augusto Monterosso'ya ait, dünyanın en kısa öyküsü kabul edilen "Uyandığında, dinozor hâlâ oradaydı" öyküsüne bir giriş ve bir son yazmayı öneren çılgın edebiyatçılar tarafından kurulmuş bir derneğin toplantısını anlatan bir öykünün ilk satırlarını yazarak epey eğlendim diyebilirim.

Yazılan bin iki yüz öykü içinde değeri tartışılabilir olanlar vardıysa da (her ne kadar jüri seçmekte ne denli sıkıntı yaşadığım söylese de), değerlendirmek zorunda olduğum beş tanesi beni ciddi anlamda şaşırttı. Beşi de öylesine mükemmel birer edebiyat örneğiydi ki, seçim yapmak yerine yazı tura atacak hale geldim diyebilirim. Anlatmak istediğim, hepsi de son derece gelişmiş düzeydeydi ve pek çok profesyonel yazar bu metinlerin altına imzalarını atmakta tereddüt etmezdi. İlgilenenler için finale kalan bu beş deneme *Alfabeta* dergisinin gelecek sayısında yayımlanacak. Epey yükseklerde uçuluyormuş gibi geldi bana. Üstelik tek bir okul değil söz konusu olan, Gorizia'dan adalara, tam tamına otuz üç okul.

İkinci sürpriz, Piacenza'daki Melchiorre Gioia Lisesi'ndeki klasik bölüm beşinci sınıf ile fen bölümü beşinci sınıfa ait bir yıllık çalışmanın sonucunu almamla yaşandı: Görünüş itibariyle *Repubblica*'yı andıran ama *Il Tricolore* adını taşıyan, Milano'da beş, Milano dışında yedi sente satılan, tamı tamına kırk dört sayfa, 18 Mart 1861 tarihli renkli basım bir gazete.

Şüphesiz ki İtalya'nın ulusal birliğini sağlamasına dair haberlere yer veriyor ve Cavour, Cattaneo, Mazzini'nin makaleleri ile II. Vittorio Emanuele'nin parlamento konuşmasıyla başlıyor. İçinde ayrıca Giosuè Carducci'nin katılımı, Mameli'ye ait bir anı, Andersen'in Milano ziyaretine ilişkin bir haber, Casati yasasına ait yorumlar ve yeni Eğitim Bakanı De Sanctis'in teklifleri de yer alıyor. Lincoln'ün Amerika Birleşik Devletleri Başkanı seçildiği, I. Wilhelm'in Prusya tahtına oturduğuna ilişkin haberlerin yanı sıra Cristina di Belgiojoso ve Heyez'e ayrılan kültür sayfaları, Baudelaire'in *Kötülük Çiçekleri* adlı eseriyle ilgili bir yazı da mevcut. Ayrıca Nievo'nun kaybolmasını ve tabii ki Verdi'ye, dönemin modasına ve Darwin'in *Türlerin Kökeni* adlı eserinin üçüncü baskısına da değinerek, Verga'nın *I carbonari della montagna* [Dağlardaki Devrimciler] adlı eserini de hatırlatıyor. Son sayfada ise Liverpool ile ilgili *Il football, un gioco senza avvenire* [Futbol, Geleceği Olmayan Oyun] adlı bir yazı yer alıyor. İnce bir zevkin ürünü ilanlar da eklenmiş.

O dönem gazetelerinin, dürüst olmak gerekirse, birliğini yeni kazanmış İtalya'daki zıtlıkların göz önüne serildiği bu denli zengin bir sayı basabileceklerine emin değilim. Bu örnek de bir devlet okulundan. Özel okullardan da bu denli heyecan verici öneriler bekliyorum.

2011

Bir uzaylı nesli

Michel Serres'nin bugün Fransa'daki en nitelikli felsefi zihin olduğunu düşünüyorum ve o da, her iyi felsefeci gibi, güncel olaylara da vakit ayıracak kadar alçakgönüllü. 6-7 Mart tarihli *Le Monde*'da çıkan, okurlarımın en genç olanları, onların çocukları ve bizler gibi daha yaşlı olanların torunları için çok güzel

şeyler anımsatan, çok hoş bir makalesini (birkaç kişisel yorum haricinde) hiç çekincesiz kullanıyorum.

Öncelikle, bu çocuklar ve torunlar hayatlarında bir domuz ya da tavuk görmediler (bu vesileyle otuz yıl önce Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre New Yorklu çocukların çoğunun, süpermarketlerde gördükleri kutulanmış sütü, Coca-Cola gibi yapay bir ürün zannettiklerinin saptandığını anımsatayım). Bu yeni tür insanoğlu doğada yaşamaya alışık değil ve sadece kent yaşamını tanıyor (nitekim tatile çıktıklarında, genellikle, Augé'nin deyimiyle "yer sayılmayan bir yerde", Singapur havalimanına benzeyen, tümüyle yapay, ama onlara pastoral ve bakımlı bir doğa sunan tatil köylerinde vakit geçirdiğini de anımsatayım). Bu, neolitik dönem sonrası en büyük antropolojik devrimlerden biri. Bu çocuklar aşırı kalabalık bir dünyada yaşıyorlar, yaşam süreleri artık seksen küsür yıla dayanmış durumda ve babaları ile dedelerinin uzun yaşamaları nedeniyle kendilerine bir şeylerin miras kalacağına dair bir umutları bulunsa da otuzlu yaşlarına ulaştıklarında değil de ancak yaşlanmanın eşiğine geldiklerinde sahip olabilecekler.

Avrupalı çocuklar, altmış yıldan fazla bir süredir savaş yüzü görmediler, son derece gelişen tıp sayesinde ataları kadar acı çekmediler, bizim yaştakilere oranla daha yaşlı ebeveynlere sahipler (ve bu ebeveynlerin büyük bir bölümü boşanmış), başka ten rengine, başka dinlere, geleneklere sahip çocuklarla yan yana oturdukları (ve Serres, daha ne zaman yabancıların "kirli kanına" atıf yapan *Marseillaise*'i söyleyebilecekler diye sorguluyor) okullarda okuyorlar. Kırsal yaşamı, bağbozumlarını, istilaları, şehitler için inşa edilen anıtları, düşman toplarla parçalanan bayrakları, ahlaka sahip olmanın hayati aciliyetini bilmedikleri için hangi edebi eserlerden tat alacaklar?

Bu çocuklar, bir görüntünün kalıcılığını yedi saniyeye, sorulara verilecek yanıt süresini on beş saniyeye indirgeyen,

yetişkinlerin tasarladığı, kendilerine, kana bulanmış cesetler, çöküşler, felaketler gibi günlük yaşamda karşılaşmayacakları şeyleri dayatan medya tarafından biçimlendiler. "Henüz on iki yaşındayken yetişkinler tarafından yirmi bin katliam seyretmeye zorlanmışlardı bile." Anadillerin anlamını yitirmesine neden olan kısaltmalar ve yabancı dildeki sözcükleri abartan bir reklam sektörü tarafından eğitildiler. Mil cinsinden vaat edilen ödüller sayesinde artık ondalık sistemle ilgili bir fikirleri yok, okullar artık öğrenim yuvası olmaktan çıktı ve bu çocuklar, bilgisayara alıştıkları için, yaşamlarının önemli bir bölümünü sanal ortamda geçiriyorlar. Bütün bir el yerine sadece başparmakla yazmak "aynı nöronları ya da beynin aynı bölgelerini harekete geçirmiyor," (ama nihayetinde tam anlamıyla *multitasking* sayılırlar). Bizler algılanabilen metrik bir uzayda yaşarken onlar, yakınlık ya da uzaklık kavramlarının önem taşımadığı gerçekdışı bir uzayda yaşıyorlar.

Serres'nin, eğitim sisteminin yeni gereksinimlerinin yönetimine dair olasılıklarla ilgili düşüncelerinden söz etmeyeceğim. Onun bakış açısı bize her halükârda, tamamen tersyüz olmuş haliyle, yazının keşfi ve bunu yüzyıllar sonra izleyecek olan matbaanın keşfi dönemlerine benzer bir dönemi anlatıyor. Tek fark günümüzün bu yeni tekniklerinin büyük bir hızla dönüşüme uğraması ve "beden metamorfoz geçirdiğinde doğum ve ölümün, ıstırabın ve iyileşmenin, öğretmenlerin, uzayın, habitatın, dünyada olmanın da değişecek oluşu." Bu dönüşüme neden hazır değildik? Serres suçun belki de, meslek icabı bilgi ve uygulamadaki değişimleri tahmin etmeleri gereken ama gündelik siyasete dalarak çağdaşlığın gelişini hissetmedikleri için fazla çaba göstermeyen filozoflarda olduğunu söylüyor. Serres'nin tamamen haklı olup olmadığını bilemem ama bazı konularda haklı olduğu kesin.

2011

Diğer altmışlıklar nerede?

Aldo Cazzullo, *Corriere* gazetesinin 25 Nisan tarihli sayısında, Enrico Letta'yı (kırk altı yaşında) seksenli yıllardaki, yani cumartesi gecesi ateşiyle yanıldığı ve siyasete fazla ilgi duyulmayan bir dönemde yetişmiş bir çocuk olarak selamlıyor. Diğer yandan da, seksenli yılların tartışmalı bir şöhrete de sahip olduğunu ve kimileri için sadece yuppi ideolojisinin en parlak çağı, Milano için içki dönemi, ideolojilerin çöküş çağı, başkaları içinse belirleyici yıllar olduğunu hatırlatıyor. Ben de *Bustina*'nın 1997 yılına ait bir sayısında soğuk savaşın bittiği, Sovyet imparatorluğunun çöktüğü, ekoloji ve gönüllülük gibi yeni oluşumların doğduğu, üçüncü dünya ülkelerinden Avrupa'ya muazzam bir göçün başladığı ve henüz üçüncü bin yılın habercisi diye öngörülmese de kişisel bilgisayarların hayatımıza girdiği heybetli bir dönem olduğunu yazmıştım. Mayasız bir dönem mi olmuştu gerçekten? Gelecekte ne tür bir nesil doğurduğunu hep birlikte göreceğiz. Letta doğal olarak henüz ilkbaharı yaşamamış bir kırlangıçken, dokuz yıl sonra doğacak Renzi ise ancak doksanlı yıllarda yetişkinliğe adım atacaktı.

Ama bence mesele başka. Mevcut kriz, son haftaların tartışma konusu en gençleri yetmiş beş yaşındaki Amato, yetmiş dört yaşındaki Prodi ve yetmiş yaşındaki Zagrebelsky olmak üzere seksenlerinde ya da daha da yaşlı Napolitano, Berlusconi, Rodota, Marini gibi kişilerin karizmalarının etrafında dönmekteyken, doksanlarda doğmuş, henüz çok genç olan neslin "hareket" üretmekle birlikte henüz büyük liderler üretmediğine işaret etti. İyi de seksenli yıllarda doğanlarla, bu karizmatik mübarek zatlar arasındaki boşluk niye? Ellili yıllarda doğan, yani 1968 yılında on sekiz-yirmili yaşlarda olanların nesli adeta silinmiş gibi.

Her kuralın istisnaları vardır ve bu bağlamda [Pier Luigi] Bersani (1951), [Massimo] D'Alema (1949), Giuliano Ferrara

(1952) ve hatta [Giuseppe Piere] Grillo (1948) bu istisnalar arasında sayılabilir. Ama özellikle ilk üçü '68 sürecini PCI[1] içinde yaşadılar (en gençleri, 1958 doğumlu [Nichi] Vendola'ya da aynı şey oldu). Saydıklarımın dördüncüsü ise o yıllarda henüz aktörlük yapıyordu. Siyasi arenada yer almayanlar ve hiçbir şekilde uluslararası çapta bir lider yetiştirmeyi beceremeyiş olanlar '68 kuşağı gençleri olmuştur.

Kimileri kendilerini terörizm ya da parlamento dışı mücadeleler içinde bulurken, diğerleri oldukça korumalı siyasi işlevler üslendi (Capanna misali). Bir grup ise (devrimci ateşlilikleri sadece yüzeysel ya da çıkar uğruna olanlar) Berlusconi'nin memuru haline geldi, bazıları kitap yazdı ya da yorumculuk yaptı, birileri de elem ve utanç içinde fildişi kulelerine çekilirken, Strada gibi, gönüllü çalışmalara kendilerini adayanlar olduysa da nihayetinde kriz anında o yaş grubundan kimse vatan kurtarıcı gibi sivrilmedi.

Bu '68 kuşağı gençlerinin, bütün dünyayı sarsan bir hareketin ideallerini ve gerilimlerini temsil ediyor olmaları toplumsal geleneklerde ve ilişkilerde değişikliğe yol açmış olsa da, nihayetinde gerçek ekonomik ve siyasi ilişkileri etkilemedi. O gençler –son derece genç yaşta– dönemin Kodamanlarıyla yüz yüze konuşabilen (hatta onlara karşı kabalaşabilen), hem kadın hem erkek takipçilerinin hayranlığını kazanan karizmatik önderler oldular. Kadiri mutlaklık sarhoşluğuna yakalanarak (on sekiz yaşındayken siz de gazetelerin ön sayfalarında yer alsanız ne yapardınız acaba?) general olmak için önce onbaşı, sonra çavuş, sonra teğmen olmak gerektiğini unuttular (belki de öğrenmeye hiç vakitleri kalmamıştı). General diye işe başlayan (ki ancak Napolyon ya da Pancho Villa döneminde olabilirdi ama onun da sonunu gördük!), nihayetinde son derece meşakkatli kumanda etme mesleğini öğrenemeden garnizona döner.

1 İtalyan Komünist Partisi. (ç.n.)

Bir dönemin genç katoliklerinin ve genç komünistlerinin bildiği gibi, en dipten başlamak gerek.

Ve zamanını boşa harcayanlar, zaman içinde nesillerini de (siyasi bağlamda) heba etmiş oldular.

2013

Kalın kafalı Teresa

Espresso'nun son sayısında, torunuma yazdığım bir mektubum yayımlandı. Bu mektupta, kendi kuşağı gerek kişisel gerek tarihi belleğini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu ve nitekim pek çok üniversite öğrencisi Aldo Moro'yu Kızıl Tugaylar'ın önderi sandığı için, torunumu bellek egzersizleri yapmaya davet ederek, ona *La vispa Teresa*'yı [Hayat Dolu Teresa] belleğine kazımasını önerdim. Mektubu aralık ayı ortalarında, tam da YouTube'da hemen sekiz yüz bin kişi tarafından izlenen ve gazetelerde ilk sayfaya yerleşen bir haber yayımlandığı günlerde yazmıştım.

Haber, Carlo Conti tarafından sunulan ve yarışmacıların sadece dış görünüşleri, sempatik kişilikleri ya da başka ilginç özellikleri nedeniyle değil, aynı zamanda sahneye, Garibaldi'nin bir bisiklet yarışçısı, bir kâşif, askeri lider ya da sıcak suyu keşfeden kişi mi olduğu gibi sorularla karşılaşınca aval aval bakacakları davet etmekten kaçınarak, kavramsal rekabetlerin de baz alınarak seçildiği *L'Eredità* [Miras] adlı yarışma programı ile ilgiliydi. Bir akşam Conti dört yarışmacıya, "Hitler hangi tarihte Şansölye oldu?" sorusunu sorarak doğru yanıtı 1933, 1948, 1964 ve 1979 tarihleri arasından seçmelerini istedi. Yarışmacılar, son derece genç ve oldukça güzel Ilaria, kafası kazınmış ve boynunda altın bir zincir sarkan, muhtemelen otuzlu yaşlardaki yakışıklı Matteo, güzel ve zarif, otuzlarında

olduğu su götürmeyen Tiziana ve adını hatırlayamadığım gözlüklü ve sınıf birincisi izlenimi uyandıran bir tipti.

Hitler'in İkinci Dünya Savaşı sonlarında öldüğü bilinmesi gereken bir gerçek olduğuna göre, yanıt ancak 1933 olabilirdi. Seçeneklerin iki tanesi çok ileri tarihlere işaret ediyordu. Ama Ilaria 1948, Matteo 1964, Tiziana 1979 ve son yarışmacı da (ironi yapmak için mi yoksa şaşkınlıktan mı olduğu anlaşılmaz bir şekilde tereddüt ederek) 1933 tarihini seçti.

İzleyen soru ise Mussolini'nin Ezra Pound ile görüşme tarihiydi ve yanıt seçenekleri 1933, 1948, 1964 ve 1979 olarak verildi. Hiç kimse (tek bir Casa Pound üyesi bile) Ezra Pound'un kim olduğunu bilmek zorunda olmadığı gibi, ben bile ikisinin karşılaştığı yıl hakkında hiçbir fikre sahip değilim. Ama görünen o ki, Mussolini'nin cesedi Loreto Meydanı'na 1945 yılında asıldığına göre olası tarih (diktatörün Anglosakson şiirindeki gelişmeleri izliyor olması karşısında şaşırmıştım) 1933 olmalıydı. Sürpriz: Ilaria zarif bir gülümsemeyle 1964 tarihini seçti.

Conti'nin ve –doğruyu söylemek gerekirse– YouTube'daki videoya tepki gösteren pek çok kişinin şaşkınlığının nedeni son derece açık, ama sorun hâlâ ortada ve yirmi ila otuz yaş aralığındaki bu dört kişi için, ki bunları belli bir kategorinin temsilcileri diye kabul etmekte hiçbir sakınca yok, doğumlarından öncesine ait olan bu dört tarih seçeneği, geçmişi tek bir boyuta indirgeyen bir aralıkta yer alıyordu. Hatta seçenekler arasında 1492 olsaydı bile aynı tuzağa düşerlerdi.

Geçmişi, farklılıkların olmadığı bir nebulaya indirgemek çeşitli dönemlerde karşılaşılmış bir durumdur ve Kutsal Bakire'nin rönesans giysileri içindeki şahsiyetlerle evlenmesini resmeden Rafaello'yu anımsamak konuyla ilgili fikir verebilir. Ama günümüzde, hiçbir altyapısı bulunmayan bir kullanıcının bile internette, sinemada ve hatta RAI'nin tarih kanalında bulabileceği bilgi miktarı düşünüldüğünde, bu indirgemenin

savunulur bir yanı olmamalı. Bu dört adayımızın da, Hitler'in tarih sahnesine çıktığı dönem ile insanoğlunun Ay'a gittiği dönem arasındaki farktan bihaber olmaları mümkün mü? Aristoteles için en az bir kez gerçekleşen her şey mümkündür. O halde kimilerinin (çoğunluğun mu demeli?) belleği, bütün ineklerin siyah olduğu ebedi bir şimdiki zamanda kısılıp kalmış. Demek ki genetik bir hastalık söz konusu.

YouTube'daki haber bana, on üç yaşındaki torunum ve okul arkadaşları tarafından kıkırdamalar ve boğuk kahkahalar eşliğinde verildiği için belki de hâlâ *La vispa Teresa*'yı ezberleme ihtimallerinin olduğuna dair umut besleyebilirim.

2014

Online

E-posta adreslerindeki benzerlerim

Amerikalı bir meslektaşımın e-postasını ararken internetteki arama motorlarından birinde adreslerine ulaşabileceğim kişilerin listesiyle karşılaştım. Meslektaşımın adını yazdığımda karşıma, bir tanesi Japonya olmak üzere on farklı adres çıktı. Mümkün olabilir mi? O anda aklıma kendi adımı sorgulamak geldi ve tam tamına yirmi iki adresle karşılaştım. Artık kullanılmayan, adreste adım geçmeyen ve artık kullanmadığım iki tanesini çıkardım ama diğerleri de son derece normal gözüken *umbertoeco@hotmail.com* ya da *umberto_eco@hotmail.com* benzeri adreslerdi. Ama beni özellikle (adıma kayıtlı) *agartha2@hotmail.com* adresi etkiledi.

Agartha, *Foucault Sarkacı* adlı kitabımda söz ettiğim ünlü okült afabülasyon[1] olup Dünya Kralı'nın başkentidir. İşte o zaman anladım ki, bir e-posta sağlayıcısına kaydolan kişi, istediği ismi, arzu ederse okuduğu bir yazarın, hatta Dante Alighieri'nin adını bile kullanma özgürlüğüne sahip. Dante benden daha mı ünlü acaba diye kıskanç bir şüpheyle araştırdığımda ise, *dante@satanic.org, danteSB@yahoo.com, alighieri@vergil.inferno.it, belzebius@yahoo.it, divinpoeta@yahoo.it, mostromaldido@yahoo.it* gibi tam elli beş adres çıktı karşıma.

Bunun üzerine büyük çapta bir hezeyana neden olan bir akranımı aramayı düşünerek Salman Rushdie adına baktım. Aralarında *salman@netcom.com, salman@grex.com, salman.rushdie@safe.com* gibi son derece sıradan adreslerin yanı sıra, *satan@durham.ac.uk, love@iraq.com, atheist@wam.umd.edu, blasphem@aol.com, sephirot@zombieworld.com* gibi yazışmaktan korkacaklarımın da

1 Masalsı bir konunun sahnelenmeye uygun biçimde olayörgüleştirilmesi. (yay.n.)

bulunduğu otuz altı adresle karşılaştım. Ama mesele gülünç adresler değil de sıradan gözükenler. Kimse Dante'nin bir e-postaya yanıt vereceğini düşünmez de, bazı saflar *salman.rushdie@safe.com* adresiyle iletişime geçerse kendilerini tehlikeye atacak yanıtlar alabilirler. Burada tartışmasız tek bir çözüm var gibi duruyor: E-posta adreslerine şüpheyle yaklaşmak. Bu da internet ağının son derece yararlı olabilecek hizmetinin doğuracağı kimi kazançların, telefon rehberlerini yeniden düzenleyen bir el tarafından Bertinotti'nin telefon numarasını izleyen numaranın Berlusconi'ye verilmesi ya da bir striptizciye Vittorio Messori'nin adresinin kaydedilmesi gibi oyunlarla yitirilmesine yol açıyor.

Şüphe duyma prensibi, *chat* deneyimi yaşayan herkes için uyulması gereken gizli bir kural. Artık herkes, romantik bir gencin Greta Garbo olduğunu iddia eden biriyle duygusal bir yakınlaşma kurabileceğini, ama işin sonunda bu şahsın emekli bir mareşal çıkabileceğini öğrenmiş durumda. Ama bu prensip, I-Love You virüsüyle ilgili son yaşanan vakanın ardından resmen genelleştirildi. Kaynağı tam bilinmeyen mesajlara güvenmemek yetmiyor, artık sürekli iletişim içinde olduklarımızdan gelenlere de güvenmemek zarureti bulunuyor. Zira bu virüs ölümcül mesajını tanıdıklarımız adına yolluyor olabilir.

Sadece yalan haber yayımlayan bir gazetenin satın alınmayı hak etmemesi (eğlenmek için almıyorsanız tabii ki) gibi, Battipiglia'ya giden tren için bilet aldığımızda kendimizi Vipiteno'da bulmamıza neden olan bir tren tarifesi için de bir lira bile ödemeyiz. Nitekim gazeteler ve tren tarifelerinin, kullanıcılarıyla, her tür toplumsal kontrat feshedilmedikçe bozulamayan görünmez anlaşmaları bulunur. Peki, yeni binyılın en önde gelen iletişim aracı bu anlaşmayı yapamıyor ve denetleyemiyorsa ne olacak?

2000

Cumhurbaşkanı nasıl seçilmeli

First good news[1], *Espresso*'da yazdığım gibi internette *www.poste.it* sitesine girip kayıt olduğunuzda, bilgisayarınız aracılığıyla mektup ya da telgraf yollamak isterseniz, posta idaresi gönderinizi belli bir ücret karşılığı (mektup bedeli 1.700 liret), tren yolculuğu prosedürlerini ve istasyonlardaki bekleme sürelerini atlayarak, doğru adrese teslim ediyor. İtalya Posta İdaresi'ne (söylemesi bile şaşırtıcı ama) tebrikler.

Now bad news[2] Amerika'daki, oy sayma sistemi İtalyan Posta İdaresi'nden bile yetersiz çıkan seçimlerin hikâyesi tabii ki. Üstelik çözümü de vardı, hatta büyük İsaac Asimov altmışlı yıllara ait bir öyküsünde açıklamıştı (*Galaxy* kitabının 1962 tarihli İtalyanca baskısında yer alan *Diritto di voto* [Oy Hakkı]). Özetle, o dönem için çok uzak bir tarihte, 2008 yılında, Amerika'da seçimin iki aday arasında geçeceği belli olmuştur. Bu adaylar birbirine o kadar benzer ki seçmenler *fifty-fifty* [yarı yarıya] bölünürler. Artık son derece güçlü bilgisayarlar tarafından yapılan anketlerin yanı sıra, sonsuz sayıda değişken değerlendirilebilir ve neredeyse matematiksel bir kesinlik elde edilebilirdi. Bilimsel açıdan doğru bir karar alabilmek için sadece, devasa hesap makinesi Multivac'ın (o dönemde bir mil uzunluğunda ve üç katlı bir ev yüksekliğinde olduğu varsayılmış. Bilimkurgunun henüz ilerlemenin hızını tahmin edemediği vakalardan biri) "insan beyninin öngörülemeyen tutumunu" da hesaba katması gerekmekteydi.

Ama öykü, gelişmiş ve medeni bir ülkede zihinlerin eşdeğer olduğu varsayımına dayanıyorsa Multivac'ın tek yapması gereken seçmenlerden sadece bir tanesine testler uygulamaktı. Böylece her yıllık seçimde, hesap makinesi bir eyalet ve bu eyaletten Seçmen olarak kabul edilen bir vatandaş seçiyor;

1 (İng.) Önce iyi haber (ç.n.)
2 (İng.) Şimdiyse kötü haber. (ç.n.)

Birleşik Devletler Başkanı da onun düşünceleri ve ruh hali doğrultusunda seçiliyordu. Ve her seçim, Mac Comber oyu, Muller oyu gibi bu seçmenin adını taşıyordu.

Asimov, seçilen kişinin ailesinde oluşan gerilimi (ki aslında *Büyük Birader*'i atlatmış biri olarak ünlü olma, kârlı reklam anlaşmaları yapma ve kariyer sahibi olma şansı yakalıyordu) son derece keyifli bir şekilde yazıya dökmüş. Dedesinin, bir zamanlar herkesin oy attığını anlatması karşısında küçük kızın yaşadığı şaşkınlık eğlenceli; bir demokrasinin, Multivac'a göre çok daha fazla yanılma payı olan milyonlarca seçmenle nasıl yürütülebileceğini bir türlü algılayamıyor.

Rousseau bile, herkesin birbirini tanıdığı ve kolaylıkla birleşebildiği çok küçük bir devlet söz konusu olmadıkça müzakereci bir demokrasiyi ihtimal dışı bırakmıştı. Ama, insanlarına dört ya da beş yılda bir temsilcilerini seçmeleri için çağrıda bulunan temsili demokrasi de bugün krizdedir. Elektronik iletişimin hükmettiği bir kitle medeniyetinde görüşler birbirine o kadar yakındır ki, farklı adayların önerileri giderek birbirine benzer. Kaldı ki adaylar halk tarafından değil partili bir nomenklatura tarafından belirlenmektedir ve halk olsa olsa, birbirine su damlası kadar benzeyen iki aday (başkaları tarafından seçilmiş) arasında seçim yapmak zorunda kalmaktadır. Bu durum Sovyetlerdekini anımsatır. Tek fark oradaki nomenklaturanın tek bir kişiyi aday göstermesi ve halkın da ona oy vermesiydi. Sovyetler halka bir değil de iki aday sunmuş olsalardı, Sovyetler Birliği'nin Amerikan demokrasisinden farkı kalmazdı.

Evet, demokrasilerde yapılan beyhude seçimlerden sonra bile yöneticilerin basın, baskı grupları, kamuoyu tarafından kontrol edildiklerinin ben de pekâlâ farkındayım. Ama Asimov'un önerdiği sistemle de aynısı yapılabilir, değil mi?

2000

Sistemin olmazsa olmazı hacker'lar

Yakın zamanda karşılaştığımız, küresel ölçekteki internet kazalarına şaşmamak gerek. Teknolojinin ne denli sofistikeyse o denli saldırıya açık olduğunu biliyoruz. Eskiden, basınçlı kabini bulunmayan pervaneli bir uçağı kaçıran hava korsanın işini görmek kolaydı. Kapı açılır ve aşağıya atılırdı. Günümüzdeyse kıtalararası bir reaktör üzerinde kurusıkı tabanca taşıyan bir deli bile herkesin nefesini tutmasına yol açıyor.

Mesele daha ziyade teknolojik gelişmelerde gözlenen ivmede. Wright Kardeşlerin ilk uçuş deneylerinin ardından Blériot, von Richthofen, Baracca, Lindbergh, Balano'nun, uçaklardaki birbirini izleyen gelişmelere adapte olabilmeleri için yıllar geçmesi gerekti. Şu günlerde kullandığım araba, ehliyetimi aldığım dönemdeki Fiat 600'ün hayal bile edemeyeceği özelliklere sahip. Ama acemilik dönemimde şimdiki arabam olsaydı muhtemelen bir yerlerden kazırlardı beni. Arabalarımla birlikte, güçlerindeki artışa alışarak büyüdüğüm için kendimi şanslı addediyorum.

Bilgisayar söz konusu olduğundaysa, aletle ve içinde yüklü olan programla ilgili her şeyi öğrenemeden pazara daha karmaşıkları çıkmış oluyor. Belki de aslında benim için pekâlâ yeterli olan eski bilgisayarımla devam edip etmemeye dahi karar veremiyorum zira bazı olmazsa olmaz değişiklikler artık sadece yeni bilgisayarlarda kullanılabiliyor. Bu ivme öncelikle ticari gereksinimlerden kaynaklanıyor (sanayi eski bilgisayarı atıp ihtiyacımız olmasa bile yeni bir tane almamızı istiyor) olsa da diğer bir faktör kimsenin, bir araştırmacının daha güçlü bir bilgi işlemci icat etmesini engelleyememesi. Aynı şey ceptelefonları, kayıt cihazları, cep bilgisayarları ve benzeri her tür dijital cihaz için de geçerli.

Bedenimizin reflekslerinin, arabalarda her iki ayda bir gerçekleşebilecek bir performans artışındaki değişim hızına ayak

uydurması düşünülemez. Neyse ki arabalar son derece pahalı ve otoyollar da bildiğiniz gibi. Öte yandan bilgisayarlar gün geçtikçe ucuzluyor ve mesajlarının yolculuk ettiği yollara getirilen kısıtlamalar bulunmuyor. Dolayısıyla da elimizdekiyle yapılacak şeyleri anlamaya fırsat dahi bulamadan piyasaya en yeni modeli sürülmüş oluyor. Bu dram yalnızca sıradan kullanıcıları değil aynı zamanda FBI ajanlarını, bankaları ve hatta Pentagon dahil, telekomünikasyon akışını denetleyenleri de etkiliyor.

Cihazının sunduğu yeni olasılıkları kavrayabilmek için kimin ayıracak yirmi dört saati var ki? Tabii ki, bir tür stilit[1], bütün gününü meditasyona (elektronik meditasyon tabii ki) adayan bir nevi çöl keşişi olan hacker'ların. Clinton'ın mesajlarına sızanın yüzünü gördünüz mü? Hepsi de onun gibi: Yağlı, hantal, gelişim bozukluğuna sahip, sadece ekran önünde büyümüş. Önüne geçilemeyen bir ritme sahip bir yeniliğin tek uzmanları haline gelerek makinenin ve şebekenin tüm yapabileceklerini anlayacak zamana sahipler ama bilgisayarla ilgili yeni bir felsefe geliştirmeye ve bunun olumlu uygulamalarını incelemeye vakit bulamadıkları için de insanlık dışı uzmanlıklarının izin verdiği tek eyleme odaklanıyorlar: Bozgun, huzursuzluk verme, küresel sistemin istikrarsızlaştırılması.

Bunu yaparken, aralarından çoğunun "Seattle ruhuyla" hareket ederek yeni Molek'e[2] tepki gösterdiklerine inanıyor olması muhtemel. Ama gerçekte, sistemin en verimli işbirlikçileri haline geliyorlar, zira bu şahısları etkisiz kılmak için daha da büyük bir hızla, daha fazla yeniliğin icat edilmesi gerekiyor. Bu, protestocunun yok ettiğine inandığı şeyi aslında güçlendirdiği şeytani bir kısırdöngü.

2000

1 Dünyadan elini eteğini çekip münzevi hayatı yaşamak üzere yüksek yerlere yerleşen Hıristiyan keşişi. (ç.n.)

2 Eski Ahit'te tasvir edilen ve Kenan ülkesi halkının taptığı kötücül bir tanrı. (yay.n.)

Haddinden fazla internet mi? Ama Çin'de...

Son on gün içinde üç farklı kültürel etkinliğe katıldım. Bunlardan bir tanesi enformasyon sorunlarını konu alıyordu, bunda bir problem yok ama diğerlerinin konuları bambaşkaydı. Her üç etkinlikte de internetle ilgili zorlu sorular ve tartışmalara şahit olundu. Gerçi Homeros ile ilgili bir kongreye de katılmış olsaydım aynı durumla karşılaşırdım. İnanmıyorsanız, iyi bir arama motoruyla internette Homeros'la ilgili, şahane ya da berbat ne çok şey bulacağınızı kendiniz görebilirsiniz. Homeros'u konu alan bir kongrede artık şairi konu alan sitelerin güvenirliğine ilişkin kanıları da konuşmak gerekiyor, aksi takdirde öğrenciler ve araştırmacılar hangilerine güvenebileceklerini bilemezler.

Katıldığım tartışmalara ait sadece birkaç notu sıralayacağım. İnterneti, bilgi düzeninde kesin bir demokrasiye ulaşılması olarak addedenlere karşı günümüzde küçük çocukların düzinelerce ırkçı sitelere erişebildiğini, *Mein Kampf*'ı [*Kavgam*] ya da *Siyon Protokolleri*'ni indirebildiğini söyleyenler oldu. Yanıt: İyi de buradan çıkıp köşedeki okült kitaplar satan bir kitapçıya gidince de *Protokoller*'i bulmuyor musun? Karşı-yanıt: Evet buluyorsun, ama arayıp bulman gerek, öte yandan internette başka şey ararken de onlarla karşılaşıyorsun. Karşı-yanıta yanıt: İyi de aynı şekilde bir sürü ırkçılık karşıtı site de çıkıyor karşına. Demek ki internet demokrasisi kendi kendine sağlanıyor.

Son müdahale: Hitler'in *Kavgam* adlı kitabı, internetin varlığından önce yayımlanmış ve dağıtıma sokulmuştu. Ve görünen o ki, başarıya da ulaştı. İnternet sayesinde bir başka Auschwitz yaşanamaz, çünkü herkesin her şeyden hemen haberi olur ve kimse yaşananlardan haberi olmadığını söyleyemez.

Günler sonra Çin'de internette yaşananları anlatan Çinli bir sosyoloğun, bu tezi destekler nitelikteki konuşmasını duydum. Çin'de kullanıcılar ağa doğrudan değil, bilgileri elemeye tabi

tutan, devlete bağlı resmi mercileri aşarak bağlanabiliyorlar. Dolayısıyla bir nevi sansür uygulanmış oluyor. Ama galiba internet tamamen sansür edilemiyor. Örneğin, devlet filtreleri B sitesine değil de A sitesine girmene izin verse de her iyi kullanıcı, bir kere A'ya ulaşıldığında bazı düzeltmelerle A'dan B'ye de gidileceğini bilir. Üstelik elektronik posta meselesi de var: Bir kere kabul ettin mi insanlar haberleri iletmeye başlar. Son olarak da *chat* odaları var. Batı'da bu odaları, kaybedecek vakti olan ama söyleyecek lafı bulunmayanlar kullanırken Çin'de durum farklılaşıyor. Orada insanlar siyaset konuşuyorlar, ki bu durum başka bir ülkede mümkün olmaz.

Ama Devlet, internet karşısında hâlâ güçsüz konumda. Ağ bürokratları neyi engelleyeceklerini bilemiyor. Galiba bir süre önce *New York Times*, telefon ederek sitelerinin engellendiği ama *Washington Post*'unkine dokunulmadığıyla ilgili bir şikâyette bulunmuş. Bürokratlar kontrol edeceklerini söylemişler ve ertesi gün dert etmemelerini zira *Washington Post*'un sitesinin de icabına baktıklarını haber vermişler. Tabii ki bunlar sadece anekdot. Mesele, örneğin (eğer doğru hatırlıyorsam) CBS'nin sitesine ulaşılamazken ABC'ninkine kolaylıkla ulaşılıyor olması. Çinli dostuma nedenini sorduğumda, geçerli bir nedeni olmadığını, bürokratların bir şeyler yapmak zorunda oldukları için gelişigüzel hareket ettiklerini açıkladı. Sonuç: Çin'de Devlet ile internet arasındaki çarpışmada yenilen ilki olacak.

Nadiren de olsa, iyi bir haber!

2000

Alın size güzel bir oyun

Yeni bir Humbert Humbert, *Lolita*'nın meşhur karakteri, evden genç bir kız eşliğinde uzaklaşacak olsaydı bugün hakkında

her şeyi biliyor olurduk. Arabasının navigasyon sistemi nerede olduğunu ve nereye gittiğini bize haber verir, kredi kartları hangi motelde konakladığını ve bir oda mı yoksa iki tane mi ayırttığını açığa çıkarır, süpermarketteki güvenlik kameraları kendisini bir gazete yerine porno dergi satın alırken saptar, satın aldığı gazeteden siyasi düşüncelerini öğrenir, eğer bir Barbie bebek satın alırsa da yanındaki kızın yaşının henüz reşit olmadığı anlayabilirdik. Hele bir de internetteki pedofil sitelerden birisine girerse, hakkında nihai yargımız oluşurdu. Humbert Humbert henüz bir suç işlememiş dahi olsa tehlikeli eğilimlere sahip olduğuna karar verirdik ve tutuklanması en doğru hareket olurdu. Ama kız yeğeni çıkarsa ve zatın özel fantezilerinin herhangi bir suça işaret etmediği anlaşılırsa, eh ne yapalım, toplum için tehlikeli bir serseri mayındansa, fazladan bir suçsuzun hapiste olması yeğdir diye düşünürdük.

Bütün bunlar yapılabilir. Furio Colombo *Privacy* [Mahremiyet] adlı kitabında, sadece bir tutam bilimkurgu eklemiş ve salt davranışları değil düşünceleri de gözetleyen bir cihaz düşünmüş. Konu, önleyici tedbirlerin en üstün iyilik olduğuna dair bir ideoloji etrafında işleniyor ve oyun başlıyor. Orwell'ın *1984*'ünün bu kitapla karşılaştırıldığında mutlu bir sona sahip olduğu söylenebilir.

Kitabı okurken, haberini verdiği geleceğin halihazırda eşiğinde olup olmadığımızı soracaksınız kendinize. Bense bu kitabı, günümüzün gerçekliğiyle Colombo'nun geleceği arasındaki yolun ortasında bir oyun hayal etmek için kullanacağım.

Oyunun adı Fratelli d'Italia[1] (ama format diğer ülkelere de uygulanabilir) ve *Biri Bizi Gözetliyor*'un daha gelişmiş bir hali. Yapay bir ortamda yaşayan birkaç kişiyi seyretmek için insanları ekranın önüne oturtmaktansa, süpermarketteki kamera

1 İtalyan ulusal marşı. Giriş dizelerinden dolayı Fratelli d'Italia (İtalya'nın Kardeşleri) olarak da bilinir. (yay.n.)

sistemini bütün kentin dokusuna, her bir sokağa ve halkın bir araya geldiği alanlara (hatta belki de evlere) yayarak seyircilerin anbean, her bir vatandaşın, sokakta yürürken, alışveriş yaparken, sevişirken, çalışırken, tampon tampona değdiler diye birileriyle atışırken, kısacası gündelik yaşamını seyretmesine olanak tanınacak. Bir eğlence, kısacası. Gerçek, kurgusal olandan çok daha eğlenceli gözükecek, hepimizin içindeki röntgencilik ve dedikodu yapma isteği abartı düzeyine çıkacaktır.

Bazı sorunlar olacağını göz ardı etmiyorum. Kimin seyredeceği ve kimin eyleme geçeceği önemli bir mesele. Başlarda, boş zamanı olanlar seyredecek, işi olanlar da hareket halinde olacak ve gösteriyi sağlayacaktır. Daha sonra birilerinin seyredilmemek adına evde kalıp seyreden olmayı yeğleyeceği düşünülebilir. Ama gözetleme sistemi, seyredenin de özel yaşamını yayımlayacağından aynı anda altmış milyon seyirci altmış milyonu, yüz ifadelerine varıncaya dek gözetleyebilecek. Muhtemelen de, görünür olmak gittikçe yükselen bir değer olduğundan, herkes gözükmek için çaba gösterecek. İyi de o zaman onları kim seyredecek? Her biri, hareket halindeyken diğerlerini seyredebilmek için küçük taşınır bir televizyona ihtiyaç duyacaktır. Ama gösterinin, hem hareket halinde olmak hem de portatif televizyonu seyretmek adına, spastik biçimde düşe kalka hareket edenleri seyretmek çabasıyla spastik biçimde hareket eden altmış milyon seyirciye dönüşme ihtimali de çok büyük. Kısacası epey eğleneceğiz gibime geliyor.

2001

Öğretmen yerine ders kitabı

Hükümetin ders kitaplarını, internetten takip edilecek başka malzemelerle değiştirmeyi konu alan (sırt çantalarını hafifletmek ve ders kitaplarının getirdiği mali yükü hafifletmek için)

önerisi çeşitli tepkilere neden oldu. Okul kitaplarını yayımlayan yayınevleri ve kitapçılar bu projeyi, binlerce insana iş imkânı sunan bir sanayi için ölümcül bir tehdit olarak addediyorlar. Her ne kadar yayınevlerinin ve kitapçıların yanında olsam da, zamanında fayton üreticilerinin, sürücülerin ve seyislerin buhar teknolojisi karşısında ya da yün eğiricilerin mekanik tezgâhlar karşısında aynı durumda kaldıklarını da hatırlatmak isterim. Tarih, önüne geçilemez şekilde hükümetin düşündüğü doğrultuda ilerlerse, bu işgücü başka alanlara kaymak (örneğin bedeli karşılığında internetten içerik üretmek) zorunda kalacak.

Bu düşünceye karşı diğer bir itiraz da, girişimin her öğrenci için bilgisayar mecburiyeti getirmesi ve devletin bu gideri karşılayabilmesi şüpheli olduğundan, bu masrafı ailelere yükleyerek aileleri ders kitaplarına oranla daha büyük mali yükler altına sokma ihtimali üzerinde şekilleniyor. Öte yandan sınıf başma bir bilgisayar seçeneği, bu çözümü cazip kılan kişisel araştırma olanağını ortadan kaldıracağından, devlet matbaasında basılacak milyonlarca el ilanının, evsizlere dağıtılan aş misali her sabah sınıflara dağıtılması bile daha mantıklı gözüküyor. Ama herkesin bilgisayar sahibi olacağı günün de geleceği söylenebilir.

Bence asıl sorun tamamen farklı. İnternet, kitapların yerini alacak nitelikte değil; sadece destekleyici ve daha fazla okumak için teşvik edici bir rol üstlenebilir. Kitap hâlâ bilginin aktarımı ve ulaşımı için temel araç olmaya devam etmektedir (elektriklerin kesildiği bir günde sınıfta ne ders yapılabilir ki?) ve ders kitapları, çocukları kitap kullanmak konusunda eğiten, yeri doldurulamaz tek araçtır. Ayrıca internet şahane bir bilgi repertuvarı sağlasa bile seçim yapmak için gerekli filtreleri sunamaz, buna karşın eğitim, sadece bilginin aktarımıyla sınırlı kalmayıp seçim kriterlerinin de öğretilmesini kapsar. Olası her tür bilginin yer aldığı engin bir denizde istenilen bilgiyi seçme yollarını göstermek,

bir öğretmenin olduğu kadar ders kitaplarının da asli görevi. Üstelik en kötü hazırlanmış ders kitapları bile bu amaca hizmet ederler (yetersizliğini eleştirmek ve eksiğini tamamlamak, farklı bir seçim kriteri uyarınca öğretmene düşse de). Çocuklar bunu, yani kültürün birikim değil de eleme olduğunu öğrenemezse eğitim yerine ancak zihinsel karmaşayla yüz yüze kalınır.

Kendileriyle röportaj yapılan bazı öğrencilerin, "Harika! Yalnızca işime yarayan sayfaları basabileceğim ve işime yaramayan yüklerden kurtulacağım," diye tepki gösterdiğine şahit olduk. Hata! Hatırlıyorum da, savaşın son yılında, taşrada okula ancak iki günde bir gidebildiğimiz orta üçüncü sınıftayken öğretmenlerimiz (tüm öğrencilik hayatım boyunca sahip olduğum öğretmenler arasında yalnız onların adını hatırlamıyorum) bize fazla bir şey öğretemediler, ama ben, adeta nispet yaparcasına, antoloji kitabımı karıştırırdım ve bu sayede ilk kez Ungaretti'nin, Quasimodo ve Montale'nin şiirlerini keşfettim. Bu benim için bir tür esin kaynağı ve kişisel fetih oldu. Ders kitabı işte bu nedenle, öğretmenin atladığı (tembellik ya da zamansızlık nedeniyle) ama birilerinin vazgeçilmez olarak nitelendirdiği bilgileri keşfetmemizi sağladığı için değerlidir.

Sürekli yerlere saçılan ve üzerine notlar aldıktan sonra belki de attığımız (biz araştırmacılar bile yaptığımıza göre bir de öğrencileri düşünün) kısa ömürlü basılı sayfalar anılarımızda iz bırakmazken, ders kitapları öğrencilik yıllarımızın yararlı ve acı tatlı anısı olarak kalır. Kullanımdan kaldırılmaları üzücü bir kayıp olacaktır.

Kitaplar, bir sürü renkli çizim içermeseler tabii ki daha hafif ve daha ucuz olurlar. Tarih kitabının, Jül Sezar'ın kim olduğunu açıklaması yeter. Bir bilgisayarınız varsa, örneğin Google Görseller'e girip Jül Sezar'la ilgili resimleri, dönemin Roma'sına ait tahmini haritalarını, bir lejyonun düzenini anlatan diyagramları araştırmak son derece heyecan verici olacaktır. Hele bir

de kitapta kaynakça olarak bazı internet sitelerinin adresleri de veriliyorsa, buralarda yapılacak araştırmalar daha fazla bilgi sahibi olunmasını sağlayacak ve öğrenci kendisini kişisel bir maceraya atılmış gibi hissedecektir – ama burada da öğretmenin, dikkate alınması gereken ciddi sitelerle çalakalem, yüzeysel siteler arasındaki farkı öğretecek donanıma sahip olması gerekir. Kitap ve İnternet ikilisi elbette ki Kitap ve Tüfek ikilisine tercih edilmeli.

Son olarak, ders kitaplarının kaldırılması istenmezse, internet, sırt çantalarında tüm kitaplardan daha fazla yer kaplayan ve aralarında en ağırları olan sözlüklerin yerini alabilir. Bedavaya Latince, Yunanca ya da başka bir dilde bir sözlük indirmek çok daha yararlı ve hızlı olacaktır.

Ama odak noktası daima kitap olmalı. Başbakanın, bir defasında, yirmi yıldır tek bir roman bile okumadığını söylediği doğru, ama okul size Başbakan olmayı öğretmek yükümlülüğünü taşımıyor (en azından onun gibi bir başbakan olmayı!).

2004

İnternetten nasıl kopya çekilir

İnternet dünyasını Wikipedia ile ilgili bir tartışma sarmış durumda. Dört bir yandan gelen katkıları, merkezi yayın kurulunun ne oranda denetlediğini bilmiyorum, ama aşina olduğum konularda (sadece bir tarih ya da bir kitap adını) danışmak istediğimde, yer alan bilgilerin son derece makul ve yeterli olduğunu gördüm. Ancak herkesin işbirliğine açık olmanın kendine has bazı riskleri de mevcut. Nitekim kimi isimler için, onlara ait olmayan bilgiler, hatta teyit edilmesi gereken eylemler atfedildiği de oldu. Doğal olarak itiraz edildi ve gerekli

düzeltmeler yapıldı. Benimle ilgili maddede belirsiz bir biyografik veriye rastladım ve hemen düzelttim. O zamandan beri başka bir hata ile karşılaşmadım. Ayrıca kitaplarımdan birinin özetinde, Nietzsche'nin bir düşüncesini, aslında karşı çıkarken, "geliştirdiğime" dair hatalı olduğuna inandığım bir yorumla bile karşılaştım. Eklenen "develops" sözcüğünü "argues against" ile değiştirdim ve bu düzeltmem de kabul edildi.

Ama yine de bunlar içimi hiç mi hiç rahatlatmıyor. Bir gün herhangi birisi ilgili kısma müdahale edebilir ve söylediklerim ya da yaptıklarımın tam aksini (salt kötülük, eğlence ya da aptallıktan) ekleyebilir. Kaldı ki internette, benim ünlü sahtekâr Luther Blissett olduğumu (üstelik o muzipliklerin yaratıcılarının ifşa olmasının ve gerçek isimleriyle kendilerini tanıtmasının ardından yıllar geçtikten sonra), hatta hoşlanmadığım yazarları, onlara sahte yazılar, pedofil geçmişler ya da satanistlerle ile bağlantılar atfederek karalayıcı şeyler yazacak kadar kötü kalpli olduğumu iddia eden bir metin bile dolaşıyor.

Editöryal denetimin yanı sıra, istatistiksel bir denetimin de olduğunu ve eninde sonunda yalan bilgilerin fark edileceği de söyleniyor. Umarım ama, her sayfayı kendisi yazıp sorumluluğunu üstlenen bilge Treccani[1] gibi mutlak bir referans da mevcut değil.

Wikipedia vakası, internetin asıl kilit sorunlarından birisine oranla çok daha az endişe verici. Erişimi yüksek sitelerin yanı sıra tümüyle uydurma, saçmalıklarla hatta kriminal-nazi yanlısı eğilimlerle dolu siteler mevcut ve ağ kullanıcılarının hepsi de sitelerin hangisine güvenip hangisine güvenmemek gerektiğine dair ayrım yapabilecek yeteneğe sahip değiller.

Bu meselenin eğitim alanında dramatik yansımaları bulunuyor, çünkü öğrenciler ve eğitimciler sık sık ders kitaplarını ih-

1 Giovanni Treccani degli Alfieri (1877-1961): İtalyan Ansiklopedi Kurumu'nun kurucusu, girişimci, yayıncı ve sanat hamisi. (ç.n.)

mal ediyor, doğrudan internetten bilgi edinme yolunu seçiyorlar. O kadar ki, bir süredir, okullarda öğretilmesi gereken temel konunun internetteki haberleri elemede kullanılacak teknik olması gerektiğini savunmaktayım – tabii ki bunun öğretmesi zor bir sanat olduğunu akılda tutulmak kaydıyla, zira çoğu zaman öğretmenler de öğrencileri kadar savunmasız oluyorlar.

Pek çok eğitimci, öğrencilerin bir araştırma, hatta üniversite seviyesinde bir makale yazması gerektiğinde artık doğrudan internetten kopyaladıklarından şikâyet ediyor. Güvenilir olmayan bir siteden kopya çektiklerinde öğretmenin çocukların yalan söylediğinin farkına varacağı varsayılıyor ama uzmanlık gereken bazı konularla ilgili öğrencinin yalan söyleyip söylemediğini hemen anlayabilmek hayli zor. Bir öğrencinin, doçentin çok da iyi tanımadığı kıyıda köşede kalmış bir yazarla ilgili tez hazırlamayı seçtiğini ve bu yazara bir eseri atfettiğini varsayalım. Doçent, önüne gelen her tez için (ki onlarca benzer tezle uğraşmak zorunda olabilir) çeşitli kaynaklardan sağlama yapmadığı sürece, yazarın o kitabı yazmadığını söyleyebilecek düzeyde olacak mıdır?

Sadece bununla da kalmıyor; öğrenci, "kes-yapıştır" yöntemiyle doğrudan internetten kopyaladığı doğru görünen (hatta doğru olan) bir araştırma teslim edebilir. Bunu bir trajediye çevirmemeye eğilimliyim zira kopya çekmek de zor bir sanattır ve iyi kopya çekebilen öğrenci iyi bir notu hak eder. Öte yandan, internetin olmadığı dönemlerde bile öğrenciler kütüphanede buldukları bir kitaptan kopya çekebilirlerdi ve durum değişmezdi (daha zahmetli olması dışında). Sonuç olarak iyi bir doçent daima, oyunun kurallarına uygun olmayan bir metnin kopyalanıp kopyalanmadığını fark eder ve hile kokusunu alır (tekrar ediyorum, kuralına göre kopya çekilmişse şapka çıkarılır).

Yine de, internet açıklarını pedagojik olarak kullanmanın son derece etkili bir yöntemi bulunduğunu düşünüyorum. Ev

ödevi veya makalesi olarak, "internetten X konusuyla ilgili bir dizi güvenilmez uygulama bulun ve neden güvenilmez olduklarını açıklayın" başlıklı bir konu vermek yeterli. Alın size eleştirel kapasite ve farklı kaynakları karşılaştırma yeteneği gerektiren, öğrencileri ayrım yapma sanatı konusunda geliştirecek bir araştırma.

2006

Şairleri nereye yollamalı?

Geçtiğimiz cumartesi günü yayımlanan *Corriera della Sera*'da, görünürde sadece yaza özel bir polemik başlatıldı. Çıkış noktası, yayıncıların şiir yayımlamaktan vazgeçmesinden şikâyet eden, ama neyse ki internetin varlığının şiirlerin yaygınlık kazanmasını sağladığını ekleyerek, olgunluğa erişmiş olması gereken yaşta bile provokasyonlardan kaçınamayan Nanni Balestrini'nin *Liberazione*'de çıkan bir röportajı. Belli ki Balestrini, hem şairlerin antolojilerini derleyen sitelerden hem de yeni yetmelerinkileri yayımlayan sitelerden söz ediyor, bunun yanı sıra güvenilir bazı adresleri de vererek böylesi bir bolluk karşısında yön bulmanın zorluğunu vurgulamaktan geri kalmıyor.

Başka şairlere ve eleştirmenlere fikirleri sorulduğunda itiraz edilen üç temel başlık ortaya çıktı. İlki (ki bana son derece mantıklı geldi), bazı şiir kitabı dizileri artık yayımlanmasa da bunun yayıncıların şiir yayımlamayı tümden bıraktığı anlamına gelmediğini ve ünlü bazı şairlerin (klasiklerden değil çağdaşlardan söz ediliyor) kitaplarının on bine ulaşan satış rakamlarına ulaştığı yönünde. İkincisi (ki bu da gayet mantıklı), tanınmak isteyen genç şairler için dergiler, festivaller ve edebiyat oturumları gibi başka seçeneklerin mevcut olduğu yönünde. Son başlık ise, eğitimli bir şairin ifadelerine başvuracak

olursak: "İnternette şiir aramaya kalkışıldığında bir yığın atıl malzemeyle, kasabamn delisine yakışır duygusal dışavurumlarla karşılaşılıyor; blog'lar genellikle teşhirciler tarafından kurulmuş. Buralarda anlam yoksunu, en düzeysiz döküntüler yer alıyor."

Bu son başlıkta gerçeklik payı bulunuyor, zira internette hakikaten de her şeyle karşılaşmak mümkün. Ama yine de bazı noktalar üzerinde düşünmekte fayda var. Thomas Aquinas'ın yönteminin öğretilerine sadık olarak, farklı tezleri dinledikten sonra *respondeo dicendum quod*'umu [Buna karşılık olarak yanıtımı] biraz açmaya niyetliyim. Şiir kitabı dizilerinin ve şiir yazan ya da okuyan insanların birbirleriyle tanışıp fikir alışverişinde bulunduğu diğer ortamların, hem genç şairler hem de genç okurlar için vazgeçilmez olduğunu düşünüyorum.

Genç şairler bu sayede eleştirildikleri, seçildikleri ve, belki de, mizaçlarına hiç de uygun olmayan bu alandan vazgeçip (eninde sonunda şiir yazmaya kalkışan, insanoğlunun okuma yazma bilen yüzde doksan çoğunluğu gibi) meslek değiştirmeleri tavsiye edilen bir tartışma ortamı bulur. Genç okurlar ise kendileri için bir filtre ve garanti işlevi görecek birilerini bulur. Şiire âşık bir genç, değer taşımayan veya başka iyi dizelerin taklidi olmaktan öteye gidemeyenleri de beğenebilir ama prestijli bir diziye ait bir şiir aramaya kalktığında, okuduklarının zevkli olduğuna dair kararlarının güvenirliği ölçüsünde, eğitimli bir sezgiyle donatıldığı varsayılan birileri tarafından onaylanmış metinler bulacağını bilir.

Bir taşra kasabasında geçen lise yıllarımı hatırlıyorum da, sadece Mondadori Yayınları'nın "Ayna" dizisine ait kitapları satın alabiliyor ve her hafta *La fiera letteraria*[1] [Edebiyat Fuarı] dergisini okuyordum. Okurların yolladığı, gerek öven, gerek

1 1925-1977 yılları arasında yayımlanan İtalyan bilim, sanat ve edebiyat dergisi. (ç.n.)

cesaret veren, gerekse düzeltme yapan ya da çok ağır eleştiriler içeren kısa yorumlarla birlikte yayımlanan şiirlerin yer aldığı bir bölüm bulunurdu (tıpkı diğer dergiler gibi gönül meselelerine ayrılmış bir bölüm de vardı). Her şey dönemin manzum edebiyat kriterlerine ve redaktörün zevkine kalmıştı ama benim için muazzam bir eleştiri dersi, güzel duyguları değil biçimi değerlendirmeye yönelik bir davet olmuş ve sonuçta da kendi dizelerimi de derhal çöpe yollamamı sağlamıştı (dolayısıyla manzum edebiyatımız *Fiera*'ya teşekkür etmelidir).

Günümüzde benzer bir işleve sahip internet siteleri bulunuyor mu? O dönemde gençlerin satın alabildiği haftalık tek edebiyat ve sanat dergisi olan *Fiera letteraria*'ya karşılık internette en az on bin benzer site bulunduğunu söyleyebilirsiniz. Ama bu durumda seçim yapabilmenin imkânsızlaştığı bir dram çıkar karşımıza. Gerçi benim dönemimde de ortalıkta para karşılığı yazan şairlerin şiirlerinin yer aldığı fanzinler vardı ve bedava dağıtılırlardı. Ama ben bir şekilde (hissettiğim ya da birileri uyardığı için) *Fiera*'nın o müsveddelere oranla daha güvenilir olduğunu anlamıştım. İnternet üzerinden yayımlanan şiirler için de bir benzeri olabilir. Dergi ve festivallerin varlığını sürdürdüğünü söyleyenler haklı olduğuna göre, ciddi bir şair ve okur, doğru sitelere yönelmek için doğru izleri takip edebilir.

Peki ya diğerleri? Ya "kasabanın delileri" ve bilgisayara yapışık yaşayan, dergi ve festivallerin varlığından habersiz o bilgisayar bağımlıları? İnternetten önce de olduğu gibi, şiir cühelası kalabalıklar *vanity press*'in ve gazetelerde reklamı yapılan sahte ödüllerin çukuruna düştüler ve kendilerini kaale almayan, dolayısıyla onların da kaale almadığı "resmi" edebiyat dünyasına paralel giden yeraltı yazarları ordusunu kendi ceplerinden beslemeye başladılar. Bu şair bozuntuları internette kendi "*samizdat*"larını yayımlayabilme avantajına sahip olsalar da şiir

çakallarını semirtmeyecekler. Tanrı'nın iyiliği sonsuz olduğundan, bu cehennemi utancın içinde bile bir gün çiçek açabilir.

2006

Hoca ne işe yarar?

Okullardaki zorbalıkla ilgili makaleler yığını içinde, aslında zorbalık diye değil de arsızlık olarak, ama ciddi bir arsızlık olarak tanımlayacağım bir olay gözüme çarptı. Bir öğrenci, hocasını tahrik etmek için, "Pardon ama internet çağında sizin burada işiniz ne?" diye sormuş.

Öğrencinin söyledikleri kısmen doğru sayılır. Kaldı ki hocaların bile, en azından yirmi yıldır söyledikleri bir şey bu: Bir zamanlar okulların asli yükümlülüğü öğrencilere bir formasyon kazandırmak ama özellikle de bazı kavramları, örneğin ilkokulda alfabeyi, ortaokulda Madagaskar'ın başkentine ait haberleri ve lisede de Otuz Yıl Savaşları'na kadar olan tarih anlatısı gibi kavramları aktarmaktı. İnternetin demiyorum ama televizyonun, hatta radyonun, belki de daha önce sinemanın hayatımıza girmesiyle birlikte çocuklar bu kavramların büyük bölümünü okul dışı yaşamda benimsemeye başladı.

Babam küçükken Hiroşima'nın Japonya'da olduğunu, Guadalkanal diye bir yerin varlığını bilmediği gibi, Dresden'e ilişkin net bir fikre de sahip değildi. Hindistan'la ilgili de Salgari'nin kendisine anlattıklarından fazlasını öğrenemezdi. Bense daha savaş zamanından itibaren, bu tür bilgileri radyodan, gazetelerden öğrenirken benim çocuklarım Norveç fiyortlarını, Gobi Çölü'nü, arıların çiçeklerin tozlaşmasına nasıl aracı olduğunu, *Tyrannosaurus rex*'i televizyonda seyrettiler. Ve dahası çocuklar ozon tabakasıyla, koalalarla, Irak ve Afganistan'la ilgili her şeyi

biliyor. Benim zamanımda doğabilimleri hocamız dahi sözünü edemezken, günümüz çocukları, kök hücrelerin ne olduğunu tam olarak söyleyemeseler bile hakkında bir şeyler duymuşlardır. O halde gerçekten de öğretmenlerin işi ne?

Öğrencinin söylediklerinde kısmen haklı olduğunu belirtmiştim zira öğretmenin bilgi aktarımından daha önemli olan asli görevi, formasyon sağlamaktır. Bir sınıfı iyi bir sınıf yapan, tarihleri ve verileri iyi öğrenmesi değil kesintisiz bir diyalog sağlanması, görüşlerin karşılaştırılabilmesi, okulda öğrenilenlerle okulun dışında meydana gelenler üzerine tartışılabilmesidir. Tabii ki Irak'ta olan biteni televizyondan öğreniyoruz, ama Gröndland'da değil de Mezapotamya medeniyetinden bu yana o coğrafyada neden sürekli çalkantılar yaşandığını bize tek açıklayacak merci okuldur. Ve birileri, aynı şeyleri *Porta a porta*'ya[1] çıkan uzmanların da söyleyebileceğini iddia ederek buna karşı çıkarsa, *Porta a porta*'nın tartışılacağı merci de okul olacaktır.

Kitle iletişim araçları bize bir yığın şey söyledikleri gibi bazı değerleri de aktarır ama okul, işte bu değerlerin hangi yollarla aktarıldığını ele almayı, basılı yayın ile televizyonda yürütülen tartışmaların tonunu ve kuvvetini değerlendirmeyi bilmelidir. Bir de basın tarafından aktarılan bilgilerin doğrulanması mevzusu var. Örneğin, televizyondan doğru öğrenildiği sanılan İngilizce sözcüklerin hatalı telaffuzlarını bir öğretmenden başka kim düzeltebilir ki?

Ama öğrenci, artık kendisine Timbuktu'nun nerede olduğunu söyleyen ya da soğuk füzyon ile ilgili tartışmalar yürütülen radyo ve televizyon varken hocasına ihtiyaç duymadığını söylemiyor, yani görevini, basında günbegün belli bir düzene tabi olmaksızın, gelişigüzel dolaşan birbirinden kopuk görüşlerin üstlendiğini ileri sürmüyor. Ne de olsa Irak'la ilgili çok ve

1 Bir İtalyan televizyon programı. (ç.n.)

Suriye ile ilgili az bilgiye sahip olmamız Bush'un iyi ya da kötü niyetine bağlı. Öğrencinin anlatmak istediği artık, Suriye, soğuk füzyon, Otuz Yıl Savaşları ve tek sayıların en büyüğüne dair tartışmalara ilişkin her tür bilgiyi bulabileceğimiz bütün ansiklopedilerin anası sayılabilecek internetin var olduğu ve internetin emrine sunduğu bilginin hocasının verebileceğinin çok üzerinde ve çok daha detaylı olduğu. Ama önemli bir noktayı atlamış bulunuyor: İnternet kendisine *hemen hemen her konuda*, her tür bilgiyi sağlasa bile, bilgiyi nasıl arayacağını, eleyeceğini, seçeceğini, kabul ya da reddedeceğini bildirmiyor.

İyi hafızaya sahip herkes yeni bilgileri depolayabilir. Ama hangi bilginin hatırlanıp hangisinin hatırlanmayacağı çok ince bir ayrıntıdır ve eğitim alanla (kötü bile olsa), kendi kendini yetiştiren (dâhi bile olsa) arasındaki farkı belirler.

Dramatik nokta, hocanın bile, en azından bilginin her alanıyla ilgili olarak, seçim yapma sanatını öğretmeyi bilmeme ihtimalinin bulunması. Ama hiç değilse o, bunu bilmesi gerektiğinin farkındadır; ve nasıl seçim yapılması gerektiğine dair net açıklamalarda bulunamasa da, internetin emrine sunduklarını tek tek karşılaştırıp nasıl yargılayacağına dair örnek verebilir. Ayrıca, Timurlenk'ten ve tek çeneklilerden söz eden ama bu iki kavram arasındaki sistematik bağlantıyı vermeyen internetin alfabetik olarak sağladığı bilgileri sistemli biçimde düzenlemek için gündelik bir çaba ortaya koyabilir.

Bu ilişkilendirmelerin anlamını ancak okul verebilir ve eğer veremiyorsa yapmak için gerekli donanımları sağlamak zorundadır. Aksi halde İnternet, İngilizce ve İşletme'nin üç İ'si, eğer iktidarda değilseniz kimselerin kale almayacağı hiçbir ağırlığı olmayan cahilce sohbetler dışında bir şey kazandırmaz.

2007

Beşinci güç

İki ilkeye alışmıştık: İlkini leziz bir Sicilya deyişi özetliyor: "*Megghiu cumannari c'a fottiri*" yani, edepli bir şekilde tercüme edilicek olursa, "zina yapacağına iktidarını kullan". Diğer ilke ise, iktidar sahibi adamların daha sonra istedikleri takdirde ilişkiye girebilecekleri Kontes Castiglione, Mata Hari, Sarah Bernhard ya da Marilyn Monroe gibi kadınlara göz dikmeleriydi.

Ancak günümüzde Panama Kanalı skandalında görüldüğü gibi çıkar ortaklığıyla bile ayartılamamış pek çok siyasetçi ya da işadamının, işinin ehli olduğu su götürmeyen, lakin bin avrodan da fazlasını koparamayacak (elbette güvencesiz çalışan biri için fazla sayılsa da Pompadour dönemine kıyasla çok ucuz sayılan) profesyonellerin servisinden yararlanacak kadar da yoldan çıkmış olmaları etkileyici. Başka türlü zevklere ilgi duyuyorlarsa da bu ilgileri incelikli Alcibiades'e[1] değil de Pire limanının dar ve ıssız arka sokaklarını aşındıran transseksüellere yöneliyor.

Üstelik bununla da kalmıyor. Görünen o ki, birçok kişi komuta edebilecekleri pozisyonların derdinde. Cinsel ilişki pozisyonlarından daha iyi olduğunu düşündüklerinden değil de yeni cinsel ilişki pozisyonlarında kendilerini kanıtlamak için. Eski dönem ekabirlerinin cinsel zevklere karşı duyarsız olduğunu söylemiyorum. Gerçi De Gaspari ve Berlinguer bizleri başka tür kanaatkârlıklara alıştırmıştı. Togliatti ise en fazla boşanmayı göze aldı ve reşit olmayan bir kız ona "papi"[2] dediyse bunun nedeni onu evlat edinmiş olmasıydı. Ama Sezar'ın

1 İÖ 450-404 tarihleri arasında yaşamış Yunan devlet adamı ve general. Sokrates'in öğrencisi olan Alcibiades, yakışıklılığı, her iki cinse olan düşkünlüğü ve zengin cinsel yaşamıyla bilinirdi. Aristofanes'in günümüze ulaşamayan *Triphales* [Üç Falluslu] adlı oyununda Alcibiades'in cinsel aşırılıkları hicvedilir. (yay.n.)

2 (İt.) Babacık. (yay.n.)

listesinde yüzbaşılar, Romalı soylular ve Mısır kraliçeleri, Güneş Kral'ınkinde yığınlar vardı. Kral II. Vittorio Emanuele güzeller güzeli Rosina'yla ilgilenirken Kennedy'den bahsetmiyorum bile. Bütün bu büyük adamlar, kadını (ya da güzel delikanlıyı) savaşçının dinlenme aracı addetmişe benziyorlar. Yani, öncelikle Baktriya'yı fethetmek, Vercingetorix'i küçük düşürmek, Alpler'den Mısır Piramitleri'ne kadar zafer kazanmak, İtalya'yı birleştirmek gerekirdi; cinsellik ise yorucu bir günün ardından yudumlanan bir bardak *straight up*[1] Martini gibiydi.

Günümüzün iktidar sahipleri ise şov kızlarıyla dolu bir gece hayal ediyor gibiler. Büyük girişimleri ya da Büyük Girişim'i kim takar ki?

Tarihi kahramanlar Plütark okuyarak heyecanlanırken günümüzde gece yarısından sonra paralı yayınlara ya da internette heyecan arayışına kilitleniliyor. İnternete girip Peder Pio'yu aradığımda karşıma 1.400.000 site çıktı. Fena sayılmaz. İsa'yı arattım: 4.830.000 site. Nazaretli İsa, Pietralcina'lıya Pio'ya oranla çok daha revaçta. Son olarak da "porno" yazdım ve tam tamına 130.000.000 (yüz otuz milyon, dile kolay) site çarptı yüzüme. Pornonun İsa'ya göre çok daha genel bir tanımlama olduğunu düşünerek porno ile dini karşılaştırmaya karar verdim: Din için çıkan sonuçlar dokuz milyondan biraz fazla. İsa aramasına kıyasla iki kat fazla site oluşu siyasi olarak makul gözükse bile, porno karşısında hâlâ son derece zayıf kalıyor.

Bu yüz otuz milyon porno sitede neler bulunuyor? Çeşitli seçenekler arasında, Anal, Asyalı, Latin, Fetişizm, Orji, Biseksüel, Cunnilingus, Alman, Lezbiyen, Mastürbasyon, Röntgenci (bir et pazarını gözetleyen biri gözetleniyor) ve bir de ensestin her türü: Baba-kız, kız kardeş-erkek kardeş, anne-oğul, anne-baba-oğlan-kız hepsi bir arada, üvey anne-üvey oğul, hatta

1 (İng.) Sek. (yay.n.)

torun-büyükanne (*granny*) ve bir de MILF yani (bkz. Wikipedia) *mother I'd like to fuck*. Buradaki anne tiplemeleri, insanın ilişkiye girmek isteyeceği türden, otuzlu ya da kırklı yaşlardaki hoş kadınlar (düşünün ki Balzac, kadınların düşüşüyle ilgili romanına *Otuzundaki Kadın* adını koymuş).

Pornografi, cinsel ilişkide bulunma imkânı olmayanlar için rahatlama ya da monotonlaşmış bir çift için ilişkilerini canlandırma (ki bu anlamda bir tür olumlu işlev de üstlenmiş oluyor) sağlayabilir ama bastırılmış insanların hayal gücünü uyararak güdülerini tecavüz, taciz, güç kullanma gibi yollarla boşaltmalarına da neden olabilir. Ayrıca pornografi insanın, bin avroluk bir eskort kızın, Frine'nin[1] bile aklının basmayacağı şeyler yapabileceğine inanmasına yol açar.

Ama İtalyanların sadece internet kullanan yüzde otuzunu düşünmemeliyiz; geri kalan yüzde yetmiş ekranda, kırklı yıllarda sadece Milanolu iktidar sahiplerinin Wanda Osiris'i görmeye giderek yılda ancak tek seferliğine ve yüksek bir fiyat ödeyerek şahit olduklarından çok daha davetkâr görüntülerle karşılaşıyor. Günümüzde normal bir insan cinsellikten, dedesinin yaşadıklarına oranla çok daha fazla uyarılır. Zavallı kasaba papazını düşünün: Bir zamanlar sadece yaşlı hizmetçiyle muhatap ve *L'Osservatore Romano* okurken, artık neredeyse her akşam kalçaları çıplak gencecik kızlar seyrediyor. Sonra bir de pedofil oldu diyorlar.

Bu ardı arkası kesilmeyen arzu uyandırıcıların kamusal alanda sorumlu kişiler üzerinde de etkili olup bu türde mutasyona yol açarak, söz konusu türün sosyal etkileşimindeki amaçlarını değiştirdiğini neden düşünmeyelim ki?

2010

1 İÖ 4. yüzyılda yaşamış Yunan kibar fahişe. Yaşamı Baudelaire'den Rilke'ye pek çok şaire esin kaynağı olmuştur. (yay.n.)

Dipnot

Birileri sosyoloğun, striptiz kulübünde sahneyi değil de seyircileri seyreden kişi olduğunu söylemiş. Porno sitelerin ne ön sıra seyircilerini ne de tüm sahnesini kontrol edecek bir yol biliyorum. İnternetteki çeşitli araştırmalara göre porno sitelerinin sayısı tespit edilemez boyutta. İnternette okuduğum kadarıyla, 2003 yılına ait bir araştırmaya göre bu sayı 260 milyona ulaşmış. Bu sayı bana abartılı göründü. Belki de Carrol Baker'ın açık saçık görüldüğü siteyi de pornografik saymışlardır. Aralarından, belki de en fazla ziyaret edileni seçtiğimde, sitede her biri yaklaşık binlerce film kapsayan 71 kategori olduğunu gördüm. Sitenin günlük bazda yenilendiğini (ama eskilerin de kullanılabileceği şekilde) göz önüne aldığımda, 1.700.000 gibi bir film sayısına ulaştım. O siteden 21 farklı siteye de erişilebildiğine göre, tekrarları ve bazı sitelerin daha kısıtlı olduğunu göz önünde bulundurursak karşımıza 3.570.000 gibi bir sayı çıkar. Evet 260 milyon değil ve sadece üç milyonu aşkın ama yine de bu fenomenin tahmini boyutunu gözler önüne seriyor.

Üç milyon siteyi ziyaret etmek gibi bir arzum olmadığından, zira *ars longa, vita brevis* [hayat kısa sanat uzundur] diye düşünerek gelişigüzel örnekler seçtim ve herhangi bir bilimsel geçerliliği olduğunu iddia edemeyeceğim, ama şahsen beni ikna eden bir sonuca vardım. Bu erotik orjilerde yer alan kızların çoğunun ağızlarını açtıklarında (ve sadece gülümsemek ya da tatminle inlemek için yapmıyorlar) gayet bakımsız bir diş yapısına sahip olduklarını keşfettim; salt kadın yüzlerine odaklandığımı belirtmeliyim (zira erkekleri çeken kameralar yüzlere değil cinsel organlara odaklanmış oluyor). Ön dişler genellikle düzgün olsa da köpek dişleri çarpık ve küçük, azı dişleriyse düzensiz ve dolgular insanın gözüne girecek boyutta.

Hollywood yeni bir aktrisin tanıtımını yapacağı zaman önce dişlerini düzelttirir. Ama bu işlem son derece pahalıdır ve Bükreş'teki dişçiye gidenler bile bu gerçeği bilirler. Öte yandan kendini teşhir eden ve genelde güzel, en azından alımlı olan kızların büyük çoğunluğu toplumun alt seviyelerinden geliyorlar ve dişçiye ödeyecek paraları bulunmuyor. İcra ettikleri işle, gereken parayı tasarruf etmeyi ümit ettiklerini de sanmıyorum. Zira görülen o ki, yüksek arz oranları nedeniyle kazançlar astronomik sayılmaz. (Yine internetin dediğine göre en popüler olanlar ayda on bin dolar bile kazanabiliyor, ancak sezon uzun sürmüyor ve gerçek starlar bir elin parmaklarını geçmiyor). Belki de bilgisayar ekranında gözükerek, dişlerinin yeni baştan inşasını üslenecek bir Hollywood patronu tarafından keşfedileceklerini zannediyorlar. Ya da belki de bu dişlerle Hollywood'da şanslarının olmadığının farkında olduklarından, bir alt lige ait erotik oyunlarda yer alıyorlar.

Tüm bunlar bize tek bir şey söylüyor: Bu tam zamanlı çalışan, sınırsız zina ordusu, seks proletaryasının bir parçasını oluşturuyor; bu nedenle de söz konusu olgu porno prodüksiyonuyla birlikte düşünüldüğünde beyaz kadın ticaretinden ve umudunu yitirmiş, güvencesiz ve geçici çalışan kadınların sömürülmesinden başka bir şey değil.

Bunun altı çizilmeli, zira insanlar bu sitelerdeki kadınların salt terbiyesizlik, arsızlık, zevk ve utanmazca bir meydan okuma güdüsü nedeniyle bu rolleri oynadığına inanarak heyecanlanıyorlar ve bu da bu kadınları daha çok arzulanır kılıyor. Ama gerçekte bu kadınlar, o dişlerle bir geleceğe değil, yalnızca düşük maaşlı bir bugüne sahip olduğunu bildikleri için ümitsizlikten bu işi yapıyorlar.

2015

Dogmacılık ve yanlışlanabilirlik arasında

Angelo Panebianco, geçtiğimiz pazar günü *Corriere della Sera*'da, bilimdeki olası dogmacılık vakaları hakkında yazmış. Esasen kendisine katılıyor ve sadece bu meselenin bir diğer yüzünü sorgulamak istiyorum.

Panebianco özetle, bilimin yapı itibarıyla dogmalara karşı olduğunu zira deneme yanılma yoluyla ilerlediğini, (Popper'a esin kaynağı olan Peirce'ün katkısıyla birlikte, diye eklemek istiyorum) gizli prensibinin "yanlışlanabilirlik" olduğunu, dolayısıyla da kendi hatalarını düzeltmek için daima tetikte beklediğini söylüyor. Bilim, bir araştırmanın ihtiyatlı varsayımlarını mucizevi keşiflere ve acımasız hakikate dönüştüren gündelik kaderci basite indirgemeler aracılığıyla dogmatikleşir. Ama, her biliminsanının, Güneş'in hâlâ Dünya çevresinde döndüğünü savunan kaçıklar gibi kendi dışında yaşanan çılgınlıkları bertaraf etmek adına sadık kaldığı, sadece Darwin'in ya da Einstein'ınki değil ama Kopernik'inki de dahil olmak üzere dönemin kültürünü belirleyen bir "paradigma" bulunduğuna ilişkin kriterin kabul edilmesi de bilimi dogmatikleştirme riski taşır. İyi de yenileşimin [inovasyon], tam da birilerinin o dönemi belirleyen paradigmayı sorgulatmayı becerdiğinde gerçekleşmesine ne diyeceğiz? Bilim, belki de ele geçirdiği iktidar mevkilerini savunmak adına, kendisine karşı çıkanları deli ya da kâfir olarak nitelendirerek belli bir paradigmaya saplandığında, dogmatik davranıyor olmaz mı?

Mesele son derece dramatik. Paradigmaları mutlak suretle savunmak ya da onlara karşı çıkmak zorunda mıyız? Bir kültür (belli bir insan topluluğu tarafından paylaşılan teknik bilgiler, kanılar, inançlar, âdetler, tarihi miras bağlamında) bir veri birikiminden ibaret olmayıp aynı zamanda bunların süzgeçten geçirilmesi anlamına da gelir. Kültür, aynı zamanda, yararlı ya

da gerekli olmayanı atabilme kapasitesidir. Kültürün ve medeniyetin tarihi, çoktan gömülmüş tonlarca bilgiden oluşur. Bu, bireysel yaşamımız için geçerli olan kültür için de aynıdır. Borges, *Funes ve Sonsuz Bellek*[1] adlı hikâyesinde her şeyi, her bir ağaçta gördüğü her bir yaprağı, yaşamı boyunca duyduğu her sözcüğü, hissettiği her esintiyi, tattığı her lezzeti, okuduğu her cümleyi hatırlayan bir karakteri anlatır. Bununla beraber (ve tam da bu nedenden ötürü) Funes silme bir salak, seçme ve gereksizi atma beceriksizliği nedeniyle tamamen bloke olmuş bir adamdır. Bilinçaltımız, gereksizi temizlediği için işlevini sürdürmektedir. Ve hâlâ takıntılarımız kalmışsa, yanlışlıkla attığımız ama işimize yarayan o az miktarda şeyi kurtarmak için psikiyatra gideriz. Ama geri kalan her şey silinmiştir ve ruhumuz tam olarak bu seçilmiş belleğin sürekliliğinin ürünüdür. Funes'in ruhuna sahip olsaydık ruhsuz insanlar olurduk.

İşte bir kültür de böyle davranır ve paradigmalarının oluşturduğu bütün, salt korunandan değil, aynı zamanda elenenlere dair tabulardan da kurulu, paylaşılan bir Ansiklopedi gibidir. Daha sonra bu ortak ansiklopedi baz alınarak tartışılır. Ama tartışmaların herkes tarafından anlaşılır olabilmesi için, en azından işe yaramadıklarını göstermek adına, varolan paradigmalardan yola çıkmak gerekir. Arka planı oluşturan kalan Tolomeocu[2] paradigma inkâr edilmeden Kopernik'in sözleri anlaşılamaz.

Şimdilerdeyse internet Funes'e benziyor. Düzensiz, filtresiz ve dağınık içeriklerin bütünü olarak herkesin kendi ansiklopedisini, yani pek çok insanın kafasından geçtiği şekliyle hem H_2O'nun su olduğu, hem de Güneş'in dünya etrafında döndüğüne dair görüşleri aynı anda içerebilen, kendi özgür inanç, kavram ve değer sistemini oluşturmasına izin veriyor. Dolayı-

1 *Ficciones, Hayaller ve Hikâyeler*, çev. Fatih Özgüven, Tomris Uyar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013 içinde. (yay.n.)

2 Claudio Tolomeo: İÖ 2. yüzyılda eski Mısır'da yaşamış astronom. Dünya'nın, evrenin merkezinde sabit olduğunu iddia etmiştir. (ç.n.)

sıyla teoride birbirinden farklı altı milyar ansiklopedi söz konusu oluyor ve toplum, her biri farklı bir dili konuşan ve sadece konuşan kişinin anlayabildiği altı milyar insanın kesikli diyaloğuna indirgeniyor.

Neyse ki bu sadece teorik bir varsayım. Ama teorik olma nedeni de bilim cemiyetinin, bir paradigmayı yıkmak için yerine ilerde yıkılacak başka bir tanesini koymak gerektiğini bilerek ortak dillerin dolaşımına gözcülük etmesi. Paradigmaları savunmak şüphesiz ki dogmatik olma riskini beraberinde getirir ama bilim gelişmek için tam da bu çelişkiden beslenir. Acele varılan sonuçları önlemek için, yazısının sonunda Panebianco'nun atıfta bulunduğu biliminsanının söylemine katılıyorum: "Bilemiyorum. Karmaşık bir olay gibi görünüyor. İncelemem lazım!"

2010

Marina, Marina, Marina

Bana bir e-posta yollanmış (dilbilgisi kadar imlasına da dikkat *metinde aynen*): "Sen, iyi tanımak istediğimsin. Merhaba. Adılım Marina. 30 yıl yaşadım. Profilini gördüm ve size üretmek istedim. Nasıl yapıyorsun? Şahane bir ruh halim var. Ciddi ilişki için bir şahıs arıyorum, sen ne cins bir bağ arıyorsun? Seni tanımaya çok hevesliyim ama sen ve ben e-posta ile yazışmamız daha iyi. Benimle anlayış yapmak sizi teşvik ediyorsa işte benim e-posta adresim: *abhojiku@nokiamail.com*. Ya da bana e-posta adresini e-postala sana bir geri dönüş yazayım. Dikkatsiz yola çıkmanın imkânsız olduğunu umuyorum ve bana name yazarsın. Görüşünüzü tahsil etmekten mutlu olacağım. E-postama vereceğiniz tezkereye sabırsızım. Sizin Marina'n."

E-postaya eklenen fotoğraftaki şahıs Arcore'da zarif bir akşam yemeğine davet edilmeye hazır bir Kainat Güzeli adeta.

Öyle ki insan, güzeller güzeli Marina'nın estetik özelliklerine sahip bir kızın nasıl olup da internette "ciddi" bir ilişki arayacak kadar düştüğünü sorgulamadan edemiyor. Muhtemelen fotoğraf internetten indirilmiş (*Settimana enigmistica*'nın çapraz bilmecesinde sorulan kıyıda köşede kalmış aktörlerin yer aldığına benzer bir siteden olabilir) ve Marina'nın ardında [Roberto] Saviano'nun ilgisini çekecek biri olabilir. Kim bilir? Ama dünyada yığınla aptal bulunduğundan, kızla duygusal bir arkadaşlık kurmak isteyenler için e-posta adresini de verdim. Sonuçlardan sorumlu olmayacağımı belirteyim. Unutulmaz Vanna Marchi'nin[1] müşteri sayısı, burçlardan medet umanlar ve son seçimlerdeki birçok seçmen Marina'nın sanal âlem nüfusuna güvenebileceğine işaret ediyor zaten.

Sanal âleme gelince, yakın zamanda benim adıma açılmış sahte bir Twitter hesabından Dan Brown'un ölümünü, bir diğerinden de kendi ölümümü duyurmuş olduğumu bilenleriniz vardır (zira internette büyük yankısı oldu). Tüm iletişim kanalları bunların yalan haber olduğunu duyursa da birilerinin bu olayı, kendi "gerçek" adresimden "sahte" bir mesaj yollamışım gibi (henüz ergenliğini atlatamamış olmakla tanındığımdan) algıladığını gördüm. Kısacası tanrılar kendilerini internette yitirmek isteyenleri kör ediyor. [Gianroberto] Casaleggio'nun (anlaşılan internette çıkan her haberi ciddiye alıyor) Marina'yla iletişime geçeceğini umuyorum. Güzel bir çift olurlar.

Öğrencilerine sanal âleme güvenmemelerini öğretmek isteyen eğitmenler için, *http://piazzadigitale.corriere.it/2013/05/07/storyful-il-social-checking-anti-bufala* sitesini tavsiye ediyorum. Bu adres, internette yer alan sahtekârlıkları ifşa eden hizmet sağlayıcıların bir listesini kapsıyor (internetin sahtekârlar kadar, bunların maskelerini düşürmek isteyenler için de hizmet

1 1990'lı ve 2000'li yıllarda İtalya'da televizyon üzerinde satış yaparak zenginleşmiş bir dolandırıcı. (ç.n.)

verdiğini de belirteyim. İyi araştırma nasıl yapılır öğrenmeniz yeter).

Ama sanal âlemi putlaştırmanın kurbanları da var. İşte size geçen haftaya ait bir haber: Roma'da, bir apartmanın dokuzuncu katında karnına dayadığı bıçakla pencere pervazına çıkan yirmi üç yaşındaki genç intihara yeltendi. Ailesi, polis, aşağıya şişme yatak yerleştiren itfaiyeciler genci ikna etmeyi başaramadılar. Ta ki delikanlı bir *reality show*'a misafir olmak ve oraya limuzinle gitmek istediğini haykırana kadar... Yakınlarda, birkaç gün önce reklam çekimlerinde kullanılan eski bir limuzin olduğunu hatırlayan polis memurları sayesinde araç hemen getirtildi ve genç adam pencereden indi.

Kısadan hisse: "İntihara yeltenen birini vazgeçirecek tek "gerçek", sanal gerçeklik sözüdür. Gencin sorunları olmasını anlıyorum ama bu içimizi rahatlatmıyor, zira *reality show*'lara inananların (ya da Marina'ya cevap yazacak olanlar veya İkiz Kuleler'e yapılan saldırının Bush ya da Yahudilerce planlandığını söyleyen sitelere inananların) psikiyatrik testten kolayca geçebilme ihtimali çok yüksek. Demek ki sanal âlem meselesi hastalardan ziyade (istisnai durumlar dışında) sağlıklı olanları ilgilendiriyor.

2013

Şu kahpe kozmik ışınlar

Bir dostum, son yazdığım *Bustina*'yı, İtalya mahva sürüklenirken 007'nin Gin Martini'sinden söz etmek, *Titanic* batarken bile çalmaya devam eden orkestra gibi davranmak oluyor diye eleştirmiş. Doğrudur ama unutmamak gerek ki *Titanic*'teki orkestra elemanları o talihsiz olayda, herkes bir kargaşa, panik içinde deliler gibi, hatta egoistçe davranırken, Trafalgar

Savaşı'ndan önce [Horatio] Nelson'un "İngiltere sizden, her erkeğin vazifesini ifâ etmesini bekliyor," tavsiyesine uymuşlardı. İçerlemiş ve perişan bir halde kendimi fildişi kuleme kapatmış kanısı yaratmamak için, işte size siyasi ve meşgul edici, incelikli iki düşünce.

Yenisöyleme[1] *dair*

Siyasi dağarcıkta bu aralar en revaçta olan terimler kahpe, pezevenk ve siktir git gibi gözüküyor. Gazeteci kimliğim beni, bir dönemlerde kullanılan paralel yakınsama, pusuda bekleyen tepki, işçi sınıfı gibi terimlerden çok farklı olan bu sözcükleri alenen sarf etmek zorunda bıraktığı için özür diliyorum.

[Franco] Battiato kimi parlamenterler için her ne kadar buram buram maçoluk kokan "kahpe" sözcüğünü (uzak görüşlülükten yoksun bir şekilde) kullandığında, kadın bakanlar ve senatörlere yönelik bu bayağı saldırısından herkesin alınması beni hayrete düşürdü. İyi de "kahpe" sözcüğünü duyunca neden insamn aklına bir kadın gelir ki? Bu terim erkekler için de gayet sıradan bir şekilde kullanılıyor artık ve oylarını satan, gün aşırı cüppe değiştiren ya da Bakanlar Kurulu'na Ruby'nin[2] [Hüsnü] Mübarek'in yeğeni olduğunu söyleyen birisini tanımlamak için de kullanılabilir. [Antonio] Zichichi, başarısız bir deney nedeniyle kapıldığı bir öfke krizi sırasında "şu kahpe kozmik ışınlar beni delirtiyor," dese, o sevimli şeylerin Havva'nın cinsiyetinden oldukları gerçeğine atıfta bulunuyor olmaz herhalde. Ama heyhat, hepimiz maçoyuz ve annelerimiz hariç tüm kahpelerin kadın ve dolayısıyla da tüm kadınların kahpe olduğunu düşünüyoruz.

1 *Newspeak*, George Orwell'ın *1984* romanına konu edilen Okyanusya ülkesinde konuşulması zorunlu kılınmış yeni dil. (yay.n.)

2 Gerçek adı Kerime el Mahruk olan ancak dönemin İtalyan Başbakanı Silvio Berlusconi'yle, 2011 yılında henüz on yedi yaşındayken para karşılığı cinsel ilişkide bulunduğu iddiasıyla gündeme gelen Fas asıllı hayat kadını. (yay.n.)

Twitter'a dair bir düşünce

Twitter'ın çıldırdığı bir çağdayız. Papa bile artık Twitter kullanıyor ve evrensel bir cıvıltının, temsili demokrasinin yerini alması gerekiyorsa, iki karşıt tez çatışmaya devam edecektir. İlkine göre, Twitter insanları yüzeysel cümlelerle kendilerini ifade etmeye teşvik ediyor zira bilindiği üzere *Saf Aklın Eleştirisi*'ni yazmak için yüz kırk karakterden çok daha fazlası gerekiyor. Diğeri ise Twitter'ın kısa ve öz olmayı öğretmesi.

Her iki yaklaşımı da yumuşatmama izin verin. SMS'ler için de, ilk telgrafın 1844 yılında Samuel Mors tarafından yollandığı unutularak, çocuklarımızın yalnızca telegrafik bir dili anlayıp kullanmalarına yol açtığı söylenmişti ("ok grşrz kib" gibi). Yine de yıllar yıllar boyu kullanılan "annen hasta hemen gel" ya da "en içten tebrikler Caterina"lardan sonra birçok kişi Proust gibi yazmayı sürdürdü. İnsanlık az sayıda sözcük içeren mesajlar yollamayı öğrendi öğrenmesine de, Marco Boato 1981 yılında parlamentonun alt kanadında tam tamına on sekiz saatlik bir konuşma yapmaktan geri kalmadı.

Twitter'ın özlü olmayı öğrettiği konusuna gelince, bu bana abartılı geliyor. Yüz kırk karakterle bile saçmalama riski mevcut. Bu arada "Tanrı hem gökyüzünü hem yeryüzünü yarattı. Yeryüzü şekilsiz ve boştu, uçurumlar karanlıkla kaplıydı ve Tanrı nefesi suların üzerine üflüyordu," cümlesi, Pulitzer ödülüne aday olmayı hak ediyor çünkü toplamda 142 boşluklu karakterle (ama 124 boşluksuz karakter) okurun bilmek istediği şeyi tamı tamına ifade ediyor. Son derece ince alay içeren (Rastlantıdır bir ebeveyni kaybetmek, lakin ikisini birden yitirmek tamamen dikkatsizliktir, Şairin amacı hayretlere gark etmektir – şaşırtamayanın hakkı da kötektir) veya çok daha derin anlamlı düşünceleri de ("Ne mutlu ruhu fakir olanlara, semanın krallığı onlarındır", "Evet hayırdan başka laftan hayır gelmez", "İnsan, ölümlü rasyonel bir hayvandır", "Güç alınmaz,

devşirilir", "Olmak ya da olmamak işte mesele bu", "Hakkında konuşulamayan için susmak gerek", "Gerçek olan her şey rasyoneldir", "*Gallia est omnis divisa in partes tres*"[1]) çok daha özlü şekilde söylemek mümkün. İnsanlık tarihine damga vuran kısa ifadeler arasında "İtaat ediyorum", "*Veni vidi vici*[2]", "*Tiremm innaz*"[3], "*Non possumus*"[4], "Karanlıkta çarpışacağız", "Ya İtalya ya da ölüm" sayılabilir.

Foscolo'yu özetlemek adına, sevgili Twitter kullanıcıları sizleri kısa kesmeye davet ediyorum.

2013

1 (Lat.) Galya üç parçaya bölünmüştür bir bütündür. (ç.n.)
2 (Lat.) Geldim gördüm yendim. (ç.n.)
3 (İt.) Milano lehçesinde "İleri". (ç.n.)
4 (Lat.) Yapamayız. (ç.n.)

Ceptelefonları üzerine

Yeniden ceptelefonu üzerine

Doksanlı yılların başlarında, henüz çok az sayıda insan ceptelefonuna sahipken, can sıkıntısıyla *Bustina*'larımdan birinde bu az sayıdaki insanın bile tren yolculuğunu dayanılmaz hale getirdiğini yazmıştım. Kısaca, ceptelefonunun sadece organ nakliyle uğraşanlara, su tesisatçılarına (toplumun iyiliği için bu kişilerin her an her yerde ulaşılması gereken kişiler olması nedeniyle) ve zina yapanlara tahsis edilmesi gerektiğini iddia ediyordum. Geri kalanlar için, özellikle de sair zaman gözünüze çarpmadan geçip gidecek kişilerin, trende ya da havaalanlarında, bağıra çağıra hisseler, metal profiller, banka kredilerinden söz etmeleri gibi hallerde, ceptelefonu sahibi olmak toplumsal açıdan aşağılık kompleksinin göstergesiydi. Gerçek iktidar sahiplerinin ceptelefonu değil, iletişimlerini filtreleyen sekreterleri varken, şefine cevap verme zorunluluğu olan orta sınıf ya da hesabında para kalmadığını söylemek için aranan küçük tüccar ceptelefonuna gereksinim duyuyordu.

O günden bu yana, zinacıların durumunda iki değişiklik oldu: İlk etapta bu son derece özel cihazı hayatlarından çıkarmak zorunda kaldılar, çünkü satın aldıkları andan itibaren eşleri haklı olarak şüphelenmeye başlamıştı. İkinci etapta ise durum yeniden tersine döndü, zira artık herkesin telefonu olduğuna göre, zinanın yadsınamaz kanıtı olma niteliğini kaybetti. Sevgililer, şu ya da bu şekilde topluma mal olmuş kişilerle ilişkiye girmedikleri sürece, artık ceptelefonunu rahatlıkla kullanabiliyorlar. Aksi takdirde kesinlikle ifşa oluyorlar. Toplumsal aşağılık kompleksiyle yaşama haliyse değişmedi (henüz Bush'un ceptelefonuyla konuştuğu bir fotoğrafına rastlamadık), ama ceptelefonu,

annelerle çocukları arasında, yeterlilik sınavlarında kopya çekmekte ve fotoğraf çılgınlığı takıntısında kullanılan (abartılı) bir iletişim aracı haline geldi. Genç nesiller, ceptelefonu olduğu için kol saati kullanmıyor. Üstelik, artık internete de bağlanılarak istenildiği an e-postalara ulaşılabildiğinden, mesajlarla, anbean takip edebileceğiniz güncel haberlerle bir cep bilgisayarı görevini de üslenmiş durumda. İşte hem toplumsal hem de teknolojik açıdan asli bir fenomenle karşı karşıyayız artık.

Ceptelefonsuz bir yaşam mümkün mü? "Ceptelefonu-içinyaşamak" tamamen şimdiki zamana mahkûm olmayı ve her tür kafa dinleme imkânından yoksun kalma korkusunu beraberinde getiriyor, (gerek manevi gerek fiziksel) özgürlüğüne değer veren herkes bu cihazın, telefon açma işlevi hariç, sağladığı sayısız hizmetten yararlanabilir. Telefonu, olsa olsa bir taksi çağırmak ya da trenin üç saatlik bir rötar yaptığını bildirmek için evi aramak amacıyla açık tutabilirsiniz, birilerinin sizi araması için değil (sürekli kapalı tutmanız yeterli). Birileri bu alışkanlığımı eleştirdiğinde üzücü bir konuya değinerek cevap veriyorum: Kırk yıl önce babam öldüğünde (yani ceptelefonun icadından önce) seyahatteydim ve haberi bana saatler sonra ulaştı. Bu gecikme bir şey değiştirmedi. Beni on dakika içinde haberdar etselerdi de durum değişmeyecekti. Demek ki ceptelefonunun sağladığı hızlı iletişim, ölüm kalım meseleleri üzerinde fazla etkili değil ve Aristoteles üzerinde bir araştırma yapan ya da Tanrı'nın varlığıyla ilgili kafa patlatan birileri için hiçbir önem taşımıyor.

Yani ceptelefonu bir filozof için (Malebranche ile ilgili üç bin metin içeren bir kaynakçayı çantada taşımak dışında) önemsiz mi? Tam aksine. İnsan hayatını, felsefeye konu edilecek ölçüde değiştiren teknolojik keşifler yapıldı. Yazının keşfini (Platon'dan Derrida'ya) ya da mekanik dokuma tezgâhlarını (Bkz. Marx) düşünmek yeter. İlginçtir ki, araba ya da uçak gibi çok önemli olduklarına inandığımız başka teknolojik gelişmelerle ilgili faz-

la felsefe yapılmamıştır (sadece hız kavramındaki değişime dair biraz yapılmış olabilir). Araba ve uçakları (eğer taksici, kamyon şoförü ya da pilot değilsek) belli anlarda kullanmamıza karşılık, yazı ve gündelik yaşam faaliyetlerinin çoğunun mekanize hale gelmesi yaşamımızın her anını kökünden değiştirmiştir.

Maurizio Ferraris'in *Dove sei? Ontologia del telefonino* [Neredesin? Ceptelefonunun Ontolojisi] (Bompiani Yayınları, 2011) adlı bir kitabı, ceptelefonlarını temel alan bir felsefeye adanmış. Kitabın adı, içeriğinin çok eğlenceli olduğu kanısı uyandırsa da, Ferraris bu konuda bir dizi son derece ciddi düşünce üretiyor ve bizleri hayli zorlu felsefi bir oyuna dahil ediyor. Ceptelefonları yaşama biçimimizi kökten değiştirmeye başladı ve dolayısıyla da "felsefi açıdan ilginç" bir konu haline geldiler. Cep ajandası ve ağ bağlantılı bilgisayar işlevleri de eklenince telefon, bir sohbet aracından ziyade, gitgide bir yazma ve okuma aracına dönüşmeye başladı. Ve aynı şekilde her işleve haiz bir kayıt cihazına dönüştü – ve [Jacques] Derrida'nın bir yoldaşı için yazı, kayıt ve "kayıt olma" gibi bazı sözcüklerin ne denli kulak tırmalayıcı olabileceğini göreceğiz.

Ceptelefonunun "antropolojisine" ayrılmış ilk yüz sayfa, konunun uzmanı olmayan okur için bile heyecan verici. Telefonla konuşmak ile ceptelefonuyla konuşmak arasında temel bir fark bulunuyor. Telefonda, evde konuşulmak istenilen kişinin olup olmadığını sorabiliyorken ceptelefonunda (hırsızlık vakaları dışında), eğer açıyorsa (ki bizim "mahremiyet" durumumuzu etkiler) kimin cevap vereceğinden eminsinizdir. Öte yandan sabit telefon, aradığımız kişinin nerede olduğundan emin olma imkânı verirken, artık aradığımız kişinin bizimle nereden konuştuğu muamma halini alıyor ("tam arkandayım," dediğinde, eğer başka bir ülkenin telefon şirketine kayıtlıysa, yanıtın dünya turu attığını da unutmamak gerek). Ben, cevap veren kişinin nerede olduğunu her ne kadar bilmesem de, telefon şirketi

ikimizin de bulunduğumuz yeri biliyor. Böylece bireylerin üzerimizdeki kontrolünden kaçınabilme fırsatına rağmen, hareketlerimizde, Orwell'ın Büyük Birader'ine kıyasla, tamamen şeffaf hale geliyoruz.

Yeni "homo cellularis" üzerine çeşitli karamsar (paradoksal ve bu nedenle güvenilir) düşünceler üretilebilir. Örneğin Tizio ve Caio arasındaki yüz yüze etkileşimin dinamiğini değiştirmekte ve ikili bir ilişki olmaktan çıkarmaktadır. Zira bu görüşme her an, Sempronio'dan gelecek bir arama ile kesilebilir, Tizio ve Caio arasındaki etkileşim sürüncemede kalır ya da tamamen bloke olur. Dolayısıyla bağlantının temel aracı (benim sürekli ötekiyle, ötekinin de benimle birlikte olması hali) bir anda bağlantısızlık aracı halini alır (Tizio, Caio hariç herkesle bağlantı içindedir). İyimser bir açıdan baktığımda, yıllar sonra Lara'yı tramvayda gören, ona yetişmek için zamanında inemeyen ve ölen Zivago'nun trajedisine gönderme yapmak hoşuma gidiyor. Her ikisinde de ceptelefonu olsaydı acaba trajik maceraları nasıl sonuçlanırdı dersiniz? Ferraris'in (isabetli) analizi, ceptelefonunun sağladığı olanaklarla, bizi maruz bıraktığı kısıtlamalar, özellikle de yalnız kalma, kendimizle baş başa kalabilme hürriyetinin ortadan kalkması ve kesintisiz biçimde âna mahkûm olma arasında gidip geliyor. Dönüşüm her zaman özgürlük getirmiyor.

Kitabının üçte birine gelince, Ferraris konuyu ceptelefonundan, aralarında Heidegger'den Gadamer ve Vattimo'ya kadar ustalarına, felsefi postmodernizme; olayların değil de sadece yorumların var olduğu düşüncesine karşı giriştiği polemiklerden tutun da *adaequatio* ya da dahası (zavallı [Richard] Rorty) "Doğanın Aynası" olarak bilginin var gücüyle savunusunun da bulunduğu ve onu son yıllarda gitgide daha da heyecanlandıran temalara kaydırıyor. Doğal olarak aklımda bir yığın kuşku oluştu ve üzgünüm ama Ferraris'in "zayıf metinselcilik" adım verdiği bir tür gerçekçiliğin temellerini nasıl attığını adım adım izleyemedim.

Ceptelefonundan yola çıkıp Gerçeklik sorununa nasıl gelinir? Fiziksel nesnelerle (iskemle ya da Mont Blanc gibi), düşünsel nesneler (Pisagor teoremi gibi) ve sosyal nesneler (anayasa ya da barda içilenin parasını ödeme zorunluluğu) arasına çizilen bir ayırımla tabii ki. İlk iki nesne türü kararlarımızın dışında da varolan nesnelerken üçüncüsü, salt bir kayıt ya da kullanımla, hani denir ya, işler hale gelmekte. Ferraris'in, bu sosyal kayıtlara bir şekilde "doğal" bir temel sağlamaya teşebbüs ettiğini söylediğimiz an, ceptelefonu her tür kaydın mutlak aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitaptaki çeşitli savları tartışmak ilginç olurdu. Örneğin kayıt (bankada açılan hesaplar, yasalar, her tür kişisel bilgi oluşturulması birer kayıt niteliğindedir) ile iletişim arasındaki farklara değinen sayfalar. Ferraris'in kayıt üzerine düşünceleri son derece ilginçken, iletişim üzerine olanlar her zaman biraz genelgeçer (kendisine karşı, yayımladığı son kitapçıkta yer alan metaforu kullanacağım: İkea'dan alınmış gibiler) kalmış. Ama takdir edersiniz ki derin felsefi tartışmalar bir *Bustina*'ya sığmaz.

Bazı okurlar, yazı ve "imza" kavramlarından da yola çıkarak varılabilecek sonuçlar için gerçekten de ceptelefonundan yola çıkmanın şart olup olmadığını soracaktır. Tabii ki felsefeci, koskoca bir metafiziği tasarlamak için bir solucandan da yola çıkabilir ama kitabın belki de en ilgi çekici yanı ceptelefonunun Ferraris'e bir ontoloji geliştirme imkânı vermiş olması değil, ontolojisinin kendisine ve bizlere ceptelefonunu anlama olanağı sunmuş olmasıdır.

2005

Ceptelefonunu yutmak

Geçen hafta bir gazetede olağanüstü bir haber okudum: "Roma'da bir Faslı ceptelefonu yuttu ve polis tarafından

kurtarıldı." Yani polis, akşamın bir vakti oradan geçmektedir, çevresinde memleketlileri bulunan, yere düşmüş kan kusan birini görür, ayağa kaldırır, hastaneye götürür ve orada adamının boğazından bir Nokia çıkarırlar.

Şimdi, bir insanoğlunun, ne denli öfkeli olursa olsun, bir ceptelefonunu yutabilmesi (Nokia'nın yeni reklamı söz konusu değilse eğer) bana olanaksız gözüküyor. Gazete uyuşturucu satıcıları arasındaki bir hesaplaşmadan bahsederek varsayımını bir adım ileri taşımış. Demek ki ceptelefonu adamın boğazına zorla sokulmuş. Dolayısıyla bir yutma değil bir cezalandırma (belki de telefon etmemesi gereken birini aramıştı) söz konusu.

Ağza taş doldurma mafya kökenli bir yöntemdir ve sadece sırları ifşa edenlerin cesetlerine uygulanır (hatta Giuseppe Ferrara'nın bu isimde bir filmi bile var) ve bu âdetin başka etnik gruplarca benimsenmesi şaşırtıcı sayılmaz. Kaldı ki mafya öylesine uluslararası boyutta bir olgudur ki, yıllar önce Moskova'da birisi tercümanlığımı yapan kadına "mafya" sözcüğünün İtalyanca karşılığını bile sormuştu.

Ama bu seferki olay taşla sınırlı kalmayıp, söz konusu olan bir ceptelefonu. Bu da bana son derece sembolik geliyor. Çağımızda suç, artık taşralı olmaktan çıkıp kent merkezli ve teknolojik hale geldi. Öldürülecek kişiye domuz bağı değil de, siber bağ uygulanıyor. Hele birinin boğazına ceptelefonunu tıkmak, boğazına testislerini, yani fizikselliğinin doğal tamamlayıcısı, kulağının, gözünün ve çoğu zaman da penisinin uzantısı sayılan, sahip olduğu en mahrem varlığını tıkmakla eşdeğer. Birini ceptelefonuyla boğmak, kendi iç organlarıyla boğmak gibi. Al işte sana da yer bulundu.

2008

Kremalı ve çilekli pasta

Bir süre önce, Roma'daki İspanyol Akademisi'nde konuşma yapmaya niyetleniyordum ki bir kadın gözüme, (kamerasının daha iyi görüntü vermesini sağlamak için) önümdeki notları okumamı engelleyen kör edici bir ışık tuttu. Hayli içerlemiş bir halde tepki gösterdim (saygısızca davranan fotoğrafçılara da kızdığım gibi) ve ben çalışırken, iş bölümü nedeniyle onların çalışmaması gerektiğini ifade ettim. Kadın, kendisine kabalık edilmişçesine bir edayla kamerasının ışığını söndürdü. Geçtiğimiz hafta, San Leo Belediyesi'nin, Pietro Della Francesca'nın tablolarında görülen Montefeltro yöresine ait manzaraların yeni keşfedilmesini sağlamak amacıyla düzenlediği çok güzel bir girişim tanıtılırken de, üç şahıs beni flaşlarıyla neredeyse kör ediyordu. Kendilerini adabı muaşerete davet ettim.

Bu kör edicilerin hiçbiri *Biri Bizi Gözetliyor* için çalışmadıklarını, muhtemelen kendi istekleriyle belli bir derinliğe sahip sohbetleri izlemek için gelen eğitimli insanlar olduğuna dikkat çekmek isterim. Ama görünen o ki, elektronik göz sendromu onları insan düzeyinden aslında istedikleri düzeye, yani gerçekte söylenenlere karşı ilgisiz, sadece olayı kaydetmek ve belki de YouTube'a yüklemek isteyen birine indirgemişe benziyor. Kendi gözleriyle görebileceklerini ceptelefonlarının hafızasına işlemek adına söylenenleri anlamaktan vazgeçmişlerdi.

Bu, mekanik bir gözün her an her yerde var olma hali son derece medeni insanları bile zihinsel olarak dönüştürmüşe benziyor. Bu insanlar etkinlikten, birkaç fotoğraf çekmiş (ki, eğer bir striptizci olsaydım son derece haklı sayılırlardı) ama neye şahit oldukları hakkında hiçbir fikre sahip olamadan ayrılacaklar. Ve, gördükleri her şeyin fotoğrafını çekerek dünyayı gezmeye kalkarlarsa, bir gün önce kaydettiklerini unutmaya mahkûm olacakları kaçınılmaz.

1960 yılında, deli gibi fotoğraf çekerek Fransız katedrallerini gezdikten sonra, nasıl fotoğraf çekmeyi bıraktığımı çeşitli vesilelerle anlatmışımdır. Dönüşte, elimde son derece sıradan bir yığın fotoğraf vardı, ama ben ne gördüğüm hakkında hiçbir fikre sahip değildim. Fotoğraf makinemi bir kenara attım ve sonraki yolculuklarımda gördüklerimi sadece zihnime kaydettim. Kendim için değil ama başkaları için de çok güzel kartpostallar satın aldım.

Bir defasında, on bir yaşındayken, kalabalığından uzakta yaşadığım şehri çevreleyen anayoldaki sıra dışı gürültüler dikkatimi çekmişti. Uzaktan, bir kamyonun, eşini de yanına almış bir köylü tarafından kullanılan at arabasına çarptığını, kadının arabadan fırladığını, başının yarıldığını fark ettim. Kadın bir kan ve beyin sıvısı gölü içinde yerde yatarken (halen dehşetle, adeta paramparça edilmiş kremalı ve çilekli bir pastaymışçasına hatırlıyorum) kocası üstüne kapanmış umutsuzluk içinde haykırıyordu.

Dehşet içinde kaldığımdan daha yakına gidememiştim. Hayatımda ilk kez (ve neyse ki son kez) asfalta yayılmış bir beyin görmem bir yana, Ölüm'le de ilk kez karşılaşıyordum. Ve de Acı'yla, Umutsuzluk'la.

Günümüz çocukları gibi kameralı bir ceptelefonum olsaydı ne olurdu acaba? Belki de arkadaşlarıma orada olduğumu göstermek için olayı kaydedecek ve bu görsel sermayemi, *Schadenfreude* bağımlıları, yani başkalarının acısıyla beslenenleri mutlu etmek için YouTube'a yükleyecektim. Ve kim bilir belki de başka talihsizlikleri kaydetmeyi sürdürerek sonunda başkalarının acılarına karşı kayıtsızlaşan birisi olup çıkacaktım.

Ama ben tüm olan biteni belleğimde sakladım ve yetmiş yıl öncesinden gelen o görüntü, hâlâ aklımdan çıkmıyor, beni başkalarının acılarına kayıtsız kalmama konusunda, evet, eğitiyor. Bugünki çocukların olgunlaşmak için hâlâ böylesi imkânlara sahip olup olmadıklarını bilmiyorum. Gözleri ceptelefonuna

yapışık yaşayan yetişkinler ise, artık sonsuza dek kaybedilmiş durumdalar.

2012

Evrim: Her şey için tek bir el

Geçen gün yolda yürürken kadınlı erkekli beş kişilik bir grup peş peşe yanımdan geçti. Bunlardan ikisi telefonla konuşuyor, ikisi takılıp düşme tehlikesine rağmen deli gibi mesaj atıyor, sonuncusu da, herhangi bir insani temas vaat eden her sese cevap vermeye hazır, telefonu elinde yürüyordu.

Seçkin ve eğitimli bir dostum, saati BlackBerry'sinden öğrenebildiği için Rolex'ini takmaktan vazgeçti. Teknoloji, insanlar sırtlarında duvar saatiyle gezmesin ya da her iki dakikada bir göbeklerinden cep saatlerini çıkarıp bakmak zorunda kalmasınlar diye kol saatini icat etmiştir. Ve şimdi dostum, her neyle ilgileniyor olursa olsun, bir eli sürekli meşgul olarak hareket etmek zorunda. İnsanlık iki kolundan birini köreltiyor. Halbuki birbirine karşıt iki başparmağın türlerin evrimine ne denli katkısı olduğunu biliyoruz. Bir zamanlar tüy kalemlerle yazı yazmak için tek bir el yeterliyken, bilgisayarın klavyesi için ikisinin de gerekli olduğu, ama telefon bağımlılarının aynı anda hem ceptelefonu hem bilgisayar kullanamayacağı gelmişti aklıma. Ama sonra, "phone addict"[1] olan kişinin artık bilgisayara ihtiyacı olmadığını (tarih öncesi sayılıyor artık) fark ettim, çünkü insan ceptelefonuyla internete bağlanabilir, SMS yollayabilir ve rahatsız etmek istediği ya da rahatsız edeceğinden korktuğu kişilere e-posta yollamak zorunda kalmayıp doğrudan konuşabilir. Wikipedia'da bir şey okumak daha zahmetli ve bu nedenle daha hızlı ve yüzeysel hale gelecek, yazdığı mesajlar

1 (İng.) Telefon bağımlısı. (yay.n.)

telgrafvari (halbuki e-posta ile Jacopo Ortis'in son mektuplarını bile yazmak mümkün) olacaktır. Ama telefon bağımlısının artık ne ansiklopedik bilgiler biriktirecek ne de kendisini tane tane ifade edecek kadar zamanı vardır, çünkü o eleştirilen telefon dinlemelerinin ortaya koyduğu sözdizimsel tutarlılık düzeyinden de anlaşıldığı üzere konuşmaya dalmışlardır – öyle ki bu konuşmalardan, her türlü gizlilik tedbirini bir kenara bırakmış olmasına rağmen *phone addict*'in tüm planlarını üç noktalarla ve "lanet olsun" ya da "siktir git" gibi neandertallere özgü kalıplarla açıkladığı sonucunu çıkarabiliriz.

Ayrıca, partnerinin kucağında bir o yana bir bu yana yuvarlanan, fingirdek kızın, acil mi acil mesajlara cevap vermesi gerektiği için oynaşmayı kâbusa çevirdiği [Carlo] Verdone'nin *L'amore è eterno* [Ölümsüz Aşk] filmini hatırlamanızı rica ederim. İspanyol (lakin akıllı ve kültürlü birine benzeyen) bir gazeteciyle yaptığım bir röportajı okuduğumda, sohbetimiz esnasında telefonlara bakmamamdan dolayı ne kadar şaşırmış olduğunu belirttiğini ve benim son derece nazik biri olduğuma karar verdiğini gördüm. Telefonumun olmama ihtimalini ya da istenmeyen mesajlar almamak adına sürekli kapalı tuttuğumu ve benim için sadece bir ajanda görevi gördüğünü aklına bile getirmemişti.

2013

Ceptelefonu ve Pamuk Prenses'in kraliçesi

Kaldırımda yürürken, telefonuna yapışmış ve önüne bakmayan bir kadının üzerime doğru geldiğini gördüm. Kendimi yana atmasam çarpışacaktık. İçimde gizli bir kötü niyetlilik yattığından, aniden durdum ve diğer yöne dönerek yolun sonuna bakıyormuş gibi yaptım. Tabii ki kadın geldi ve sırtıma çarptı. Ben

bu çarpışmaya karşı kendimi hazırlamıştım ve istifim bozulmadı ama o fena tosladı. Telefonu fırladı ve göremediği birine çarpanın kendisi olduğunu ve dolayısıyla da özür dilemesi gerektiğini anladı. O birkaç özür sözcüğü gevelerken ben, son derece insancıl bir tavırla, "Üzülmeyin, günümüzde böyle şeyler oluyor," diyordum.

Tek umudum telefonunun kırılmış olması ve aynı durumda kalanlara da benim gibi davranmalarını tavsiye ediyorum. Takıntılı kullanıcıları küçükken öldürmek gerek tabii ki ama, her gün bir Hirodes'le[1] karşılaşılmadığına göre en azından yetişkinler de cezalandırılmalı, aksi takdirde nasıl bir uçuruma yuvarlandıklarını asla anlamayacaklar ve inatla orada kalmaya devam edecekler.

Ceptelefonu sendromuyla ilgili onlarca kitap yazıldığını biliyorum ama bir an için durup düşünürsek, bütün insanlığın bu çılgınlığın pençesine düşmesi ve artık yüz yüze ilişkilere sahip olmaması, manzara seyretmemesi, yaşam ve ölüm üzerine düşünmemesi, bunun yerine genellikle söyleyecek acil bir sözü olmamasına rağmen, birbirini görmeyen insanlar arasındaki bir diyalogla kendi yaşamını tüketerek takıntılı bir şekilde konuşması açıklanabilir gibi değil.

Ve insanlığın, ilk kez yüzyıllar boyu sihirle elde etmeye çalıştığı belli başlı üç kesintili arzusundan birini gerçekleştirmeyi başardığı çağda yaşıyoruz. Bunlardan ilki uçmak, ama bir makinenin içinde değil de kollarımızı hareket ettirerek, bedenimizi havalandırarak uçmak; ikincisi, düşmanımıza ya da âşık olduğumuz kişiye sihirli sözcükler veya semboller aracılığıyla istediğimizi yaptırmak; sonuncusu ise, bir anda bizi Frosinone'den Pamir Dağları'na, Innisfree'den Timbuktu'ya, Bağdat'tan Poughkeepsie'ye aktarabilen küçük bir cihaz aracılığıyla

1 MÖ 73-4 tarihleri arasında yaşamış olan Roma İmparatorluğu'nun Kudüs valisi. Hirodes'in, Matta İncili'nde "Masumların Katli" olarak geçen ve bebek İsa'yı öldürmek amacıyla tüm yeni doğanların katledilmesi emrini verdiği rivayet olunur. (yay.n.)

okyanusları ve sıradağları aşarak istediğimiz an bizden binlerce mil uzaktaki biriyle iletişime geçebilmek. Ve üstelik bunu günümüzdeki gibi başkalarının verdiği karara tabi olduğumuz, her zaman naklen seyredemediğimiz televizyonda olduğu gibi değil de, tek başına, kişisel çabayla gerçekleştirmek.

Yüzyıllar boyu insanları büyü yapmaya yönelten neydi? Tabii ki acele etme isteği. Büyü, kısa devre yaparak ara evreleri geçirmek zorunda kalmaksızın bir anda nedenden sonuca geçiş imkânı vaat ediyordu. Bir formül dile getiriyorum ve demiri altına çeviriyorum. Ya da melekleri çağırıyor ve onlar aracılığıyla bir mesaj iletiyorum. Büyüye duyulan güven, deneysel bilimin gelmesiyle bile sarsılmadı, çünkü etki ve tepkinin eşzamanlılığı hayali teknolojiye aktarıldı. Günümüzde teknoloji her şeyi hemen verebiliyorken (ceptelefonundaki bir düğmeye basıldığında anında Sidney'le konuşabiliyorsun), bilim yavaş hareket ediyor ve ihtiyatlı yavaşlığı, kanseri iyileştirecek şifalı bitkiyi yarın değil hemen şimdi istediğimizden bizi tatmin etmiyor – bu nedenle de bize göz açıp kapayıncaya, yıllarca bekletmeden, mucizevi iksiri vaat eden şifacıya güvenmeye meylediyoruz.

Teknolojik heves ile sihir düşüncesi arasındaki sıkı ilişki, mucizenin hızlı gerçekleşiyor oluşunun altında yatan dini umuda bağlıdır. Teolojik düşünce bize gizemlerden söz etmiştir ve hâlâ da etmektedir, ama bunların nasıl olup da idrak edilebilir, dahası, sırrına varılamaz olduklarını göstermeye çalışır. Öte yandan mucizeye duyulan inanç, hızlı ve tereddütsüz işleyen ilahi olana, kutsal olana, tanrısala işaret eder.

Kanseri hemen tedavi edeceği iddiasındaki kişi ile Peder Pio, ceptelefonu ve Pamuk Prenses'in kraliçesi arasında bir ilişki olabilir mi? Bir bakıma evet. İşte bu nedenle benim hikâyemdeki kadın, sihirli ayna değil de bir kulak tarafından büyülenmiş bir masal evreninde yaşıyordu.

2015

Komplolar üzerine

Boşboğaz nerede?

Bilindiği gibi ortalıkta 11 Eylül'le ilgili bir yığın komplo teorisi dolanıyor. Saldırının Yahudilerce organize edildiği, İkiz Kuleler'de çalışan bütün Yahudilere, saldırıdan bir gün önce işe gelmemelerinin tembihlendiğini –yaklaşık dört yüz İsrail vatandaşı ya da Amerikalı Yahudi'nin saldırı kurbanı olduğunun bilinmesine rağmen– iddia eden aşırı uçlara ait teoriler (köktenci Arap ya da Neonazi sitelerinde olduğu gibi) olduğu gibi, saldırının daha sonra Afganistan ve Irak'ı işgal etmek için planlandığını iddia eden Bush karşıtı teoriler de mevcut; ayrıca, az ya da çok yoldan çıkmış çeşitli Amerikan gizli servislerinin işi olduğunu söyleyenler var; saldırının aslında köktenci Araplar tarafından gerçekleştiğini ama Amerikan hükümetinin ayrıntılardan haberdar olduğunu ve daha sonra Afganistan ve Irak'ı işgal edebilmek için müdahale etmediğini (tıpkı Roosevelt'le ilgili, aslında Pearl Harbour'a yapılan saldırıyı önceden bildiğini ama Japonya'ya ilan edilecek savaşa bahane yaratabilmek adına donanmayı kurtarmaya yönelik herhangi bir önlem almadığını söyleyenler gibi) dillendirenler var; hatta, saldırının gerçekten de Bin Ladin'in köktencilerinin işi olduğunu ama Amerikan topraklarını savunmakla yükümlü olması gereken bazı mercilerin geç önlem almasıyla dehşet verici sona yol açtıklarını söyleyen de mevcut. Her durumda, bu komplolardan en az birini savunanlar, yaşananlara dair yapılan resmi açıklamaların yalan dolu, sahtekârca, dayanıksız olduğunu iddia ediyor.

Bu komplo teorileri hakkında kabaca bir fikir sahibi olmak isteyenler, Giulietto Chiesa ve Roberto Vignoli'nin editörlüğünü

üstlendiği *Zero. Perché la versione ufficiale sull'11/9 é un falso* (Piemme, 2007) [Sıfır. 11/9'un Resmi Versiyonu Neden Yalan?] adlı kitabı okuyabilir. Kitabın hazırlanmasında Franco Cardini, Gianni Vattimo, Gore Vidal, Lidia Ravera ile sayısız yabancı yazarın da işbirliği yaptığı belirtilmiş.

Ama madalyonun diğer yüzüyle ilgili fikir edinmek isteyenler, aynı yıl içinde komplo teorilerine karşı bir kitap yayımlamayı başaran (ve piyasanın birbirine zıt iki sektörünü ele geçirmeyi bilen) Piemme yayınevine teşekkür etmeli. Piergiorgio Odifreddi ya da James Randi gibi mükemmel kişilerin işbirliğinin yardımıyla Massimo Polidoro'nun editörlüğünde hazırlanan bu kitabın adı, *11/9. La cospirazione impossibile* [11/9. İmkânsız Komplo]. Kitapta benim de adımın geçiyor olması bir katkıda bulunmuş olmamdan değil, sadece küratörün benden, aslında salt 11 Eylül ile ilgili olmayıp genel anlamda komplolara ayırdığım *Bustina*'da söz konusu kitaptan söz etmemi rica etmiş olmasından kaynaklanıyor. Her halükârda, dünyanın tesadüfen oluştuğuna inadığım için, Truva Savaşı'ndan günümüze son bin yıldır ona eziyet eden olayların çoğunun tesadüfen ya da aptallık nedeniyle vuku bulduklarını savunmakta zorlanmıyorum ve yapım gereği, kuşku duyduğum ya da tedbiri elden bırakmadığım için her tür komployа şüpheyle yaklaşma eğilimindeyim, çünkü benzerlerimin bu komplolardan birini dahi mükemmel tasarlayamayacak kadar aptal olduğuna inanıyorum. Ama yine de –kesinlikle mizahi nedenlerden kaynaklansa da frenlenemez bir dürtüyle– Bush ve yönetiminin her şeyi yapabileceğine de inanıyorum.

Her biri son derece ikna edici gibi görünen tezleri savunan kişilerin söylemlerinin detaylarına (biraz da yeterince yerim olmaması nedeniyle) girmeyeceğim, sadece "sessizlik kanıtı" olarak tanımlayacağım tezden bahsedeceğim. Sessizlik kanıtına dair bir örnek, Amerikalıların Ay'a çıkışının bir televizyon

kurgusu olduğuna inananlara karşı kullanılır. Şayet Amerikan uzay gemisi Ay'a varmamış olsaydı, bundan haberdar olan ve bunu açıklamakta çıkarı bulunan birileri bulunurdu ve o merci de Sovyetler Birliği'ydi; Sovyetlerin sessiz kalmış oluşu, Amerikalıların gerçekten de Ay'a gittiğinin kanıtıdır. Nokta.

Tecrübe (tarihi olanlar da dahil), komplolar ve sırlarla ilgili olarak şunu söyler: (i) Eğer bir sır varsa ve sadece tek bir kişi biliyorsa, bu kişi eninde sonunda bu sırrı, belki de yatakta sevgilisine, açıklar (yalnızca saf masonlar ve çakma tarikatların müritleri hep gizli kalacak bir sır olduğuna inanırlar); (ii) Eğer bir sır varsa, bu sırrı uygun bir meblağ karşılığında açıklamaya teşne birileri muhakkak olacaktır (nitekim İngiliz Ordusu'ndan bir subaya, Prenses Diana'yla yatak maceralarını açıklaması için editörün teklif ettiği birkaç yüz bin sterlin yeterli olmuştur; eğer Prenses'in kayınvalidesi ile yapmış olsaydı bu meblağı ikiye katlamak gerekirdi ve onun gibi bir *gentlemen* her halükârda yaşananları anlatırdı). İkiz Kuleler'e sahte bir saldırı girişimi düzenlemek (onları patlatmak için, hava kuvvetlerine müdahale etmemelerini söylemek, delilleri saklamak vs. için) için binlerce olmasa da yüzlerce insanın işbirliğine gereksinim vardır. Bu tür bir olayda kullanılan insanlar genellikle centilmen değillerdir ve uygun bir meblağ karşılığında tek bir tanesinin bile konuşmamış olması mümkün değil. Kısacası bu hikâyenin Boşboğazı eksik.

2007

Komplolar ve dalavereler

Kate Tuckett'ın *Cospirazioni. Trame, complotti, depistaggi, e altre inquietenti verità nascoste* (Castelvecchi, 2007) [Gizli Tertipler. Entrikalar, Komplolar, Yoldan Çıkarmalar ve Huzursuz Edici

Diğer Gizli Gerçekler] adlı kitabı İtalyancaya çevrildi. Komplo sendromu dünyanın kendisi kadar eskidir ve bu sendromun felsefesinin izlerini, gizli tertiplerin toplumsal kuramı üzerine yazdığı *Congetture e refutazioni* (Il Mulino, 1972) [Tahminler ve Reddedişler] adlı kitabında gayet başarılı bir şekilde süren kişi, Karl Popper olmuştur. "Tanrıcılığın birçok formundan daha ilkel olan bu kuram Homeros'unkini andırır. Homeros tanrıların gücünü, Truva düzlüklerinde olan bitenin Olimpos'ta dönen sayısız entrikanın bir yansıması olarak tasavvur eder. Nitekim gizli tertiplerin toplumsal kuramı bu tanrıcılığın, yani her şeyi kaprisler ya da isteklerin yönettiği ilahlara olan inancın bir çeşididir. Bu, Tanrı'ya atıfta bulunmanın ve dolayısıyla da 'Yerinde kim var?' sorusunun başarısızlığa uğramasının neticesidir. Bu mevki artık çeşitli iktidar odakları veya güçlü şahsiyetler, yani maruz kaldığımız büyük buhranı, bizi ıstıraba sürükleyen tüm kötülükleri organize ettiği düşünülen tekinsiz baskı grupları tarafından işgal edilmiştir. Komplo teorisyenleri gücü ellerine geçirdiklerinde, bu teori gerçek olayları tasvir eden bir niteliğe bürünür. Örneğin Hitler iktidarı ele geçirdiğinde, Siyon Bilgeleri'nin entrikalarıyla ilgili efsaneye inanmış ve kendi karşı-komplosunu devreye sokarak onlardan geri kalmamaya çalışmıştır."

Komplo psikolojisi, endişe verici birçok olayın bariz açıklamasının bizi tatmin etmemesinden doğar ve genellikle bu açıklamaları kabul etmeyişimizin nedeni can yakıcı olmalarıdır. [Aldo] Moro'nun kaçırılmasından sonra ortaya atılan Güçlü İhtiyar teorisini bir düşünün: Herkes, "Nasıl olur da otuz yaşındaki insanlar böylesine mükemmel bir eylemi tasarlayabildi?" diye soruyordu. Arkalarında çok daha tecrübeli bir Beyin olmalıydı. Bu soruyu soranlar o günlerde otuzlu yaşlardaki insanların firmaları yönettiklerini, jumbo jetler kullandıklarını ya da elektronik cihazlar icat ettiklerini unuttular. Demek ki mesele otuzlarındaki gençlerin Fani Sokağı'ndan Moro'yu kaçırması

değil de, bu kişilerin Güçlü İhtiyar teorisi masalları anlatanların oğulları olmasıydı.

Belli bir yöne işaret eden şüpheli bir yorum bizi bir anlamda sorumluluktan kurtarır. Endişelendiğimiz konuların ardında bir sır bulunduğunu ve bu sırrın gizlenmesinin ucu bize dokunacak bir komplo teşkil ettiğini düşünürüz. Komplolara inanmak mucizevi iyileşmelere inanmak gibidir. Ama bu durumda açıklanmaya çalışılan şey bir tehdit değil, beklenmedik bir şanstır (Bkz. Popper: Bu düşüncenin kökeni daima ilahların sinsi planlarına sığınmakta yatar).

Güzel olan şu ki, günlük yaşamda komplo ve sırlardan daha şeffaf bir şey bulunmuyor. Bir komplo, eğer etkiliyse, eninde sonunda kendi sonuçlarını üretir ve aleniyet kazanır. Aynı şey sırlar için de geçerlidir. Çoğunlukla bir dizi "boşboğaz" tarafından ifşa edilmeleri bir yana, üstelik neyle ilgili olurlarsa olsunlar, eğer önemliyseler (değerli bir maddenin formülü ya da siyasi bir manevra), eninde sonunda ortaya çıkacaklardır. Komplolar ve sırlar ifşa olmadıklarında, ya beceriksiz komplolardan ya da içi boş sırlardan bahsediliyor demektir. Bir sır sakladığını ilan eden kişinin gücü bir şeyleri saklamaktan değil de, bir sır olduğuna inandırmasından kaynaklanır. Bu bağlamda da sır ve komplo, buna inanmayanların elinde güçlü birer silaha dönüşebilirler.

Georg Simmel'in, sırla ilgili ünlü denemesinde söylediklerini hatırlayalım: "Sır, sahip olana istisnai bir konum sağlar... O, temelde, içeriğinden bağımsızdır ama elinde bulundurana sağladığı benzersiz konum ne kadar geniş ve anlamlı olursa kesinlikle o oranda etkili olur... Bilinmeyen karşısında insanın duyduğu doğal endişe ve bilinmeyeni idealize etme güdüsü aynı amaç için işbirliği halindedir: Bilinmeyeni hayal aracılığıyla büyütmek ve genellikle aleni gerçeklere atfedilmeyen bir boyutta olduğunu kanısı uyandırmak."

Tüm bunların paradoksal bir sonucu bulunuyor: Her sahte komplonun ardında, belki de daima, bu komployu bize gerçek gibi göstermede çıkarı olanın kurguladığı komplo yatar.

2007

Güzel bir Yoldaşlık

Bustina'da ne zaman komplo sendromu temasına değinsem, komploların gerçekten de var olduğunu bana hatırlatan içerlemiş mektuplar alıyorum. Elbette ki komplolar var. Her hükümet darbesi, bir gün öncesine kadar bir komplodur. Yavaş yavaş hisse senetlerini toplayan firmanın tırmanışa geçmesi için ya da şehre bomba yerleştirmek için komplolar düzenlenir. Komplolar her tarihte yapılmıştır ve bir kısmı, kimse farkına varmadan başarısızlığa uğramışken bir kısmı da başarıya ulaşmıştır. Ama tüm bu komploların ortak noktası, her zaman hedefleri ve etki alanlarıyla sınırlı olmalarıdır. Öte yandan, komplo sendromundan söz edildiğinde anlatılmak istenen, tarihteki her olayın, ya da neredeyse her birinin diyelim, gölgelerde dolanan mutlak ve gizemli bir güç tarafından gerçekleştirildiğine inanılan evrensel bir komplo fikridir (hatta bazı teolojilerde neredeyse kozmik boyuttadır).

İşte Popper'ın sözünü ettiği bu komplo sendromu ve ne yazık ki Daniel Pipes'ın 1997 yılında *Conspiracy* [Komplo] ("Paranoyak yaklaşım nasıl gelişti ve nereden kaynaklanıyor") adıyla çıkmış olan ve 2005 yılında Lindau Yayınevi tarafından *Il lato oscuro della storia* [Tarihin Karanlık Yüzü] adıyla İtalyancası yayımlanan kitabı gözlerden kaçtı. Kitap, Metternich'in, Rus elçinin ölümüyle ilgili söylediği sözlerle başlıyor: "Acaba gerekçeleri neler olacaktı?"

İşte, komplo sendromu, tarihteki kazalara ve tesadüflere bir anlam, üstelik kesinlikle kötü niyetli ve daima esrarlı bir anlam yükler.

Komplo sendromlarmdan şikâyet etmekle, her yerde komplo teorileri bulunduğu doğrultusunda bir sendrom sergileyerek belki de bir tür paranoyaya kapıldığım için şüphelenecek kadar aklım başımda. Ama içimin rahat etmesi için internette yapılan kısa bir araştırma yetiyor. Komplocular bir grup ve zaman zaman incelikli bir mizah içeren sitelere de bulaşıyorlar. Geçen gün bir sitede Joël Labruyère'in *Le monde malade des jesuites* [Cizvitlerin Hastalıklı Dünyası] adlı uzun bir metniyle karşılaştım. Başlığından da anlaşılacağı gibi, dünyada evrensel Cizvit komplosunun neden olduğu bütün olayları (sadece çağdaş olanları değil) sıralıyordu.

Rahip Barruel'den *Katolik medeniyetin* doğuşuna ve Rahip Bresciani'nin romanlarına kadar Yahudi-mason komplo teorisine ilham verenler 19. yüzyıl Cizvitleri oldu ve dolayısıyla da liberaller, Mazziniciler, masonlar ve ruhban sınıfı karşıtlarınca, sadece bazı kitapçıklar ya da Pascal'ın *Provinciali*'si [Taşralılar], Gioberti'nin *Il gesuita moderno*'su [Modern Cizvit] ya da Michelet ve Quinet'nin yazıları değil ama, Eugène Sue'nün romanları *L'ebreo errante* [Avare Musevi] ve *I misteri del popolo* [Halkın Gizemleri] sayesinde de popüler olan Cizvit komplosu teorisi aracılığıyla kendilerine bir bedel ödetilmiş olması doğaldı.

Pek de yeni sayılmasa da Labruyère'in sitesi Cizvit takıntısını şiddetli bir nöbet noktasına taşıyor. Çok kısa bir özetini vereceğim zira *Bustina*'ya ayrılan yer belli ama Labruyère'in komplocu hayal gücü Homeros'unkine bedel. Özetle, Cizvitler, gerek Papa'yı gerekse Avrupa'nın çeşitli hükümdarlarını kontrol ederek bir dünya yönetimi oluşturmayı hedeflemişler, Bavyeralı kötü şöhretli İlluminati tarikatı mensupları (ki aslında bunları da Cizvitler yaratmış, sonra da komünist olduklarını iddia etmişlerdir) aracılığıyla da İsa'nın yoldaşlarına yasak

koyan bu hükümdarları düşürmeye çalışmışlar, *Titanik*'i batıranlar da Cizvitler olmuştur zira bu kaza sayesinde, kontrolleri altında olan Malta Şövalyeleri aracılığıyla Amerikan Merkez Bankası kurulmuştur – *Titanik* battığında, o bankanın kurulmasına karşı olan, dünyanın en zengin Yahudilerinden üçü, Astor, Guggenheim ve Strauss'un da ölmesi tesadüfi değildir. Cizvitler, Amerikan Merkez Bankası işbirliğiyle, bir tek Vatikan'ın işine yaradığı ayan beyan ortada olan, her iki dünya savaşını da finanse etmişlerdir. Kennedy cinayetine gelince, (Oliver Stone kesinlikle Cizvitler tarafından manipüle edilmiştir), Ignazio di Loyola'nın spiritüel pratiğinden ilham alan bir Cizvit programı olarak doğan ve Cizvitlerce Sovyet KGB'si tarafından kontrol edilen CIA'yi de unutmadan, Kennedy'nin, *Titanik*'i batıran kişilerce öldürüldüğü anlaşılır.

Doğal olarak, tüm neonazi ve Yahudi karşıtı gruplar da Cizvitlerden ilham alırlar. Nitekim Nixon ve Clinton'un arkasında da Cizvitler olduğu gibi, Oklahoma City katliamından da Cizvitler sorumludur. Cizvit Amerikan Merkez Bankası'nın iki yüz yirmi milyon dolar kazanmasını sağlayan Vietnam Savaşı'nı kışkırtan Kardinal Spellman da Cizvitlerden ilham almıştır. Doğal olarak, Malta Şövalyeleri aracılığıyla kontrol ettikleri Opus Dei de bu tabloda kendine yer bulur.

Bir yığın komployu atlamak zorundayım. Ama artık insanların neden Dan Brown okuduğunu sorgulamayın. Belki onun da arkasında Cizvitler vardır.

2008

Tahmin et çekirge

Büyücüler, kâhinler ya da astrologlar genellikle her yöne çekilebilecek bulanık ifadeler kullanırlar. "Yumuşakbaşlı ama

değerinin farkına varılmasını sağlayan birisin" ifadesini duyan kendisinde aslında birbirine tamamen zıt bu iki erdemin bulunduğunun fark edilmiş olmasının keyfini sürer. İşte bu nedenle büyücüler refah içinde yaşarlar. İyi de utanmazcasına (ve de sürekli) olaylar tarafından yalanlanan detaycı kehanetlere ne demeli?

CICAP yani Comitato Italiano per il Controllo delle Affermazioni sul Paranormale [İtalyan Paranormal Faaliyetlere Dair İddiaları İnceleme Komitesi] her yıl düzenli olarak gelecek yılın astrolojik tahminleriyle ilgili bir gözlem yapar.

Nostradamus'u yorumlayan Luciano Sampietro, 2009 yılında Papa'ya bir suikast yapılacağı tahmininde bulunurken, Peter Van Wood *Nero su Bianco* dergisinde (2009 yılı için) Yunanistan'da, Hırvatistan'da, Endonezya ve Amsterdam'da depremler olacağını ama Tanrı'ya şükür İtalya'da yaşanmayacağını açıkladı. Büyücü Otelma ise sonbaharda, Obama'nın kişisel güvenliğinin tehlikede olacağım öngördü.

Duyarlı Teodora Stefanova, *Quotidianonet* sitesinde, NATO'nun bir sonraki genel sekreterinin Solomon Passy olacağını ilan etmiş, *Almanacco di Barbanera* dergisi Çin'in Tibet sorununa çözüm bulacağını, Büyücü Johnny olarak tanınan Johnny Traferri *La Nazione* dergisinde Obama'ya mart ayında suikast yapılacağını ve "aralarında bir televizyon ünlüsünün de yer alacağı kolektif intiharlar ve spor dünyasında korkunç bir matem" yaşanacağını iddia etmişti.

Astrolog Horus (*Repubblica* gazetesinin *Venerdì* ekinde), İtalya için, yıl sonuna doğru hep bahsedilen o önemli reformların ilan edileceğini, Luisa De Giuli (TG COM, Mediaset grubunun online haber kanalı), 2009 Haziranı'na kadar sosyal dengesizlikleri gidermek için sarfedilen yasal çabaların başarılı olacağını, astrolog Mauro Perfetti (*Quelli che il calcio*'da) ise Torino'nun ikinci ligden çıkacağını, astrolog Meredith Duquesne (*Le Matin*

gazetesinin internet versiyonunda) Carla Bruni ve Sarkozy arasındaki aşk hikâyesinin 2009 yılında sonlanacağını (ama sonra "Kesin bir şey söyleyemem, kâhin değilim," dedi. Neyse ki!) öngördüler.

Şimdi, bir doktorun ilaç yazdığı her hastasının öldüğünü düşünün. Ya da bir avukatın tüm davalarını kaybettiğini ve bunu bildiğinizi. Kimse onlara başvurmazdı. Öte yandan yıl sonunda hepimiz tüm tahminlerin hatalı olduğunu görüyor, ama yine de astrologları okumaya ya da gelecek yıl için kâhinlere para ödemeye devam ediyoruz. Görünen o ki insanların asıl isteği bilmek değil ama bariz biçimde yanlış dahi olsa inanma gereksinimini tatmin etmek. Ne diyeyim? Tanrılar, kaybetmek isteyenlerin gözlerini kör eder. Ve nihayetinde, kâhinler ve astrologlara duyulan eğilim, televizyonda boy gösteren siyasetçilere duyulan eğilime de yansıyor.

Gerçi arada bir astrologların tahmini doğru çıkıyor ama her birimize, köktenciler ve teröristlerce büyük şiddet olayları, İsrail ve Filistin arasındaki ilişkilerde sorunlar, İtalya'daki bazı ihalelerle ilgili skandallar, Rocco Buttiglione dümenini yürütmekte gitgide zorlanacak [Walter] Veltroni için hayat kolay olmayacak, Leoluca Orlando'dan daha kötü duruma düşenler olacak, Umberto Bossi sağlığına dikkat etmeli, Giulio Andreotti'nin umurundaki tek konu zamanın çarkının nasıl döndüğü olacak, Lamberto Dini bekleyip görecek gibi (bu sonuncu incelik astrolog Antonia Bonomi'ye ait) belli formüller verilse, bizler de bu mesleği pekâlâ kıvırabiliriz. Kâhin Omega'dan son bir inci: "Park yeri bulmak gitgide zorlaşacak."

CICAP'ın son haberi. Yıllar önce Maurizio Costanzo'nun şov programında bazı talihsizleri bu dünyadan göçüp gitmiş sevdikleriyle temasa geçiren duyarlı Rosmery Altea, çalışanı Denise M. Hall tarafından iki yüz bin dolar dolandırılmış. Nasıl oldu da tahmin edemedi acaba? Size de, birinin üzerinde

"kehanet" yazan bir kapıyı çaldığı ve içerideki sesin "Kim o?" dediği fıkrayı anımsatmadı mı?

2010

Tesadüflere inanmayın

Birileri, Berlusconi'nin iki düşmanı olduğunu (ki doğru) yazmış: Komünistler ve hâkimler. Ve son yerel seçimleri bir (eski) komünist ve bir (eski) hâkimin kazanmasına dikkat çelmiş. [Bettino] Craxi 1991 yılında başbakan olarak vatandaşlara, sandığa gideceklerine denize gitmelerini tavsiye ettiğinde, seçim sistemiyle ilgili referandum muazzam başarı kazanmıştı ve Craxi'nin siyasi gerilemesi de tam o noktada başladı.[1] Aynı minvalde devam edebiliriz: Berlusconi 1994 yılında seçildi ve kasım ayında Po ve Tanaro nehirleri ile bunların kolları, Cuneo, Asti ve Alessandria bölgelerini sular altında bıraktı. Berlusconi'nin 2008 yılında ikinci kez seçilmesinin ardından bir yıl içinde Aquila depremini yaşadık.

Her biri, hiçbir anlam taşımayan eğlenceli tesadüfler (Berlusconi ile Craxi arasındaki paralellik dışında). Tesadüfler oyunu çok uzun süredir paranoyakları ve komplolara inananları büyülemektedir, üstelik tarihlerle istenildiği gibi oynanabilir.

İkiz Kuleler'e yapılan saldırı ile ilgili olarak sayısız tesadüfe dikkat çekildi ve Paolo Attivissimo, birkaç yıl önce *Scienza e Paranormale* dergisinde, 11 Eylül'le ilgili bir dizi nümerolojik spekülasyona yer verdi. Bazılarını hatırlatmak gerekirse, New York

1 Bettino Craxi (1934-2000): İtalyan Sosyalist Partisi'nin genel başkanı olan İtalyan siyasetçi. 1983-1987 yılları arasında başbakanlık görevi yürütmüştür. Bu açıdan Umberto Eco'nun bahsettiği referendumun gerçekleştiği tarihte Craxi hükümette değildir. İtalya'da mafyaya karşı yürütülen Temiz Eller Operasyonu kapsamında yargılandığı sırada 1993 yılında Tunus'a kaçar. Silvio Berlusconi ile kurduğu yakın kişisel ilişkilerle bilinir. (yay.n.)

City 11 harften oluşur, Afghanistan 11 harften oluşur, kuleleri yıkmakla tehdit eden terörist Ramsin Yuseb'in adı da 11 harften oluşur, George W. Bush 11 harften oluşur, İkiz Kuleler birlikte 11 sayısını andırırdı, New York 11. eyalettir, o uçuşta 92 yolcu bulunuyordu ve 9+2=11, kulelere çarpan 77 sefer sayılı diğer uçuşta ise 65 yolcu vardı ve 6+5=11, 9/11'in de toplamı 11'dir ve söz konusu tarih, Amerika'daki acil servis numarasına eşittir. Uçaklarda ölenlerin toplamı 254 olup rakamların toplamı 11 verir, 11 Eylül takvimde 254. güne denk gelir ve sayıların toplamı 11'dir.

Şanssızlığa bakın ki New York, ancak sonuna City kelimesi eklendiği takdirde 11 harften oluşur, Afghanistan kelimesi 11 harften oluşuyor olabilir ama saldırıların failleri Afgan değil Suudi Arabistan, Mısır, Lübnan, Birleşik Arap Emirlikleri kökenlidir, Ramsin Yuseb 11 harf içerir lakin Yuseb ismi Yussef olarak yazılacak olsa aynısı söylenemez, George W. Bush yalnızca *orta ismiyle* birlikte yazılırsa 11 harften oluşur, kuleler 11 sayısına işaret ettiği gibi Roma rakamlarıyla 2'yi de göstermektedir, 77 numaralı uçak kulelere değil Pentagon'a çarpmıştır ve 65 değil 59 yolcu taşımaktadır, kurbanların toplam sayısı 254 değil 265'tir ve örnekler çoğaltılabilir.

İnternette dolaşan başka tahminler mi? Lincoln'ün Kongre'ye seçilme tarihi 1846, Kennedy'ninki 1946, Lincoln'ün başkan seçilme tarihi 1860, Kennedy'ninki 1960'tır. Her ikisinin karısı da Beyaz Saray'da iken düşük yapmıştır. Her ikisi de cuma günü, bir Güneyli suikastçı tarafından kafalarına ateş edilerek öldürülmüştür. Lincoln'ün sekreterinin adı Kennedy, Kennedy'ninkinin adı Lincoln'dü. Lincoln'ün halefi Johnson'ın doğum yılı 1808, Kennedy'nin halefi Lyndon Johnson'ınki 1908'di.

Lincoln'ü öldüren John Wilkes Both 1839 yılında, Kennedy'yi öldüren Lee Harvey Oswald 1939 yılında doğmuştu. Lincoln, Ford Tiyatrosu'nda vurulmuş, Kennedy ise Ford'un ürettiği Lincoln marka bir arabada vurulmuştu.

Lincoln'ü tiyatroda vuran katil bir mağazada saklanmış, Kennedy'yi öldüren ise bir mağazadan ateş etmiş ve bir tiyatroda saklanmıştı. Hem Booth hem Oswald duruşmaya çıkmadan öldürülmüştür.

İngilizcesi çok daha etkili, oldukça amiyane bir inci geliyor: Lincoln öldürülmeden bir hafta önce Maryland'daki Monroe'daydı. Kennedy ise öldürülmeden bir hafta önce "Marilyn Monroe'daydı".

2011

Komplolar üzerine bir komplo

CICAP'ın (İtalyan Paranormal Faaliyetlere dair İddiaları İnceleme Komitesi) ve *Query* dergisinin en etkin çalışanlarından Massimo Polidoro, medyada ve hatta sorumluluk sahibi olarak varsaydığımız insanların bile aklında dolaşan saçmalıklarla ilgili kitaplarından birisini daha yayımladı. Kitabın adı, *Rivelazioni. Il libro dei segreti e dei complotti* [Açıklamalar. Sırlar ve Komplolar Kitabı] (2014). Polidoro, böylesine cazip bir isimle her tür sır meraklısının dikkatini çekmeye çalışıyora benziyor. Hatta bu meraklılardan biri olan, Lineare B olarak da tanınan, Miken yazıtları kriptoloğu John Chadwick şöyle diyordu: "Sırları ifşa etme arzusu insan doğasının derinlerinde yatar. Başkalarının vâkıf olmadığı sırlara erme vaadi, hiç meraklı olmayan zihinleri bile heyecanlandırır."

Tabii ki geçmişte birileri için önem arz etmiş bir yazıyı deşifre etmekle Amerikalıların aslında Ay'a gitmediğini, 11 Eylül'ün aslında Bush'un, hatta Yahudilerin komplosu olduğunu ya da bir Da Vinci Şifresi bulunduğunu hayal etmek arasında fark var. Ama işte Polidoro tam da bu ikinci kesimde yer alan bağımlılara hitap ediyor. Üstelik sadece (meşru) ticari nedenlerden

dolayı değil. Yani nazik bir dille söylemek gerekirse, kitabı oluşturan kısa bölümler ilk başta fazlasıyla gelecek vaat etmekle birlikte sonunda Kennedy suikastının, Hitler'in gerçek sonunun, Rennes-le-Château sırlarının, Mecdelli Meryem'le evlenen İsa meselesinin aslında palavradan başka bir şey olmadığı anlaşılıyor.

Palavralar neden ilgi çeker? Başkalarının sahip olmadığı bir bilgi kırıntısı vaat etmelerinden ve Polidoro'nun, Popper'ın ünlü gizli tertiplerin toplumsal kuramı denemesine gönderme yaptığı başka nedenlerden dolayı ilgi çekerler. Polidoro ayrıca, Richard Hofstadter'in, psikiyatri kategorilerini toplumsal düşünceye uygulayarak komploların verdiği hazzın yorumlanabileceğine dair çalışmalarını alıntılıyor. Burada söz konusu olan, paranoyaya ait iki olgu. Psikiyatrik açıdan paranoyak birey bütün dünyanın kendisine karşı komplo kurduğunu düşünürken, sosyal paranoyak gizli güçlerin kendi grubuna, kendi vatanına, kendi dinine zulmettiğine inanır. Yani sosyal paranoyağın psikiyatrik paranoyaktan daha tehlikeli olduğu söylenebilir zira saplantılarının milyonlar tarafından paylaşıldığına inanır ve de komployа karşı, ilgisiz biçimde tepki gösteriyormuş gibi davranır. Bu da, geçmiştekilerin yanı sıra günümüz dünyasında da yaşanan birçok olaya açıklık getirir.

Ve Polidoro, insanları gerçekle yüzleşme yükünden kurtarması nedeniyle komplonun bizi hezeyana sevk ettiğini savunan Pasolini'den de söz etmektedir. Dünyada, komplolara inanan bir yığın insan olması bize çok da bir şey ifade etmeyebilir: Birileri Amerikalıların Ay'a gitmediğine inanıyorsa onları sorunu! Ama Daniel Jolly ve Keren Douglas'ın son çalışmalarına göre, "komplo teorisini destekleyen bilgilere maruz kalmak, komplo teorilerini çürüten bilgilere maruz kalmakla karşılaştırıldığında, kişilerin siyasetle ilgilenme isteğini azaltmaktadır." Nitekim dünya tarihinin, yeni bir dünya düzeni kurmayı hedefleyen

gizli topluluklarca yönetildiğine, İlluminati'nin Bilderberg grubu olduğuna inanılıyorsa insanın elinden ne gelir ki? Teslim olurum – ve kendimi bu yeni düzene uydururum. Dolayısıyla her komplo teorisi, toplumsal hayal gücünü kurgusal tehlikelere yönelterek gerçek tehditlerden kopulmasını sağlar. Bir zamanlar Chomsky'nin önerdiği gibi, komplo teorileriyle ilgili bir komplo hayal edildiğinde farazi komploya dair varsayımlardan azami yarar sağlayan, komplonun hedeflediği kurumlar olacaktır. Yani, Bush'un Irak'a müdahalesini haklı çıkarmak uğruna İkiz Kuleleri yıktırttığı düşünülürse, halüsinasyonlara kapılınır ve Bush'un Irak'a müdahalesinin altında yatan gerçek nedeni ve yöntemleri, *neocon*'ların Bush ve Bush'un politikaları üzerindeki etkisini analiz etmekten vazgeçeriz.

Bu da, Bush'un İkiz Kuleler'le ilgili komplosuna dair haberleri yayanların, aslında Bush'un kendisi olduğu kanısına varmamıza yola açar. Ama bizler bu denli entrikacı değiliz.

2014

Medya üzerine

Radyofonik hipnoz

Birkaç *Bustina* önce, küçük bir çocuğun savaş gecelerinde radyoda şarkıları, Londra Radyosu'nu, partizanlar için yollanan mesajları dinlerken neler hissettiğinden söz etmiştim. Tüm bu anılar belleğime kazılı, hâlâ canlılıklarını ve sihirlerini koruyorlar. Zamane çocukları ise, Körfez ya da Kosova Savaşı'na dair televizyonda seyrettikleri haberlerle ilgili acaba böylesine derin anılara sahip olacaklar mı?

Geçen hafta –Prix İtalya[1] kapsamında– son yetmiş yılın radyofonik yayınlarını dinlerken kendime bu soruları soruyordum. Yanıt, Marshall McLuhan'ın (ve Brecht'ten Benjamin'e, Bachelard'dan Arheim'a radyo üzerine yazan pek çok kişi tarafından zaten konu edilmiş) sıcak medya ve soğuk medya ile ilgili ünlü yorumunda yatıyor. Sıcak iletişim aracı, sizi tek bir doğrultuda oyalar ve etkileşime alan tanımaz: Hipnotik bir etkisi vardır. Soğuk iletişim aracıysa farklı duyularınıza hitap eder ama kesintili bir etkiye sahiptir ve boşlukları doldurmanızı, birleştirmenizi, algıladıklarınız üzerine çalışmanızı gerektirir. İşte McLuhan için, bir konferans ya da oturarak pasif şekilde izlenilen bir film sıcakken, bir müzakere ya da televizyonun önünde geçirilen bir akşam soğuktur. Yüksek çözünürlüklü bir fotoğraf sıcak, gerçeği şematik hatlarla yansıtan karikatür soğuktur.

Radyo tarihinde ilk radyo tiyatrolarından biri yayımlandığında, insanlara karanlıkta dinlemeleri tavsiye edilmişti. Ben de haftada bir yayımlanan komedileri dinlediğimiz akşamları hatırlıyorum. Babam bir koltuğa oturur, ışıkları kısar, kulağını

1 İtalyan devlet radyo ve televizyonu RAI'nin 1948 yılından beri yıllık olarak düzenlediği yayıncılık yarışması. (yay.n.)

hoparlöre yapıştırır ve iki saat boyunca ses çıkarmadan dinlerdi. Ben de kucağına kıvrılır ve olan bitenden bir şey anlamasam da bu ritüelin bir parçası olurdum. İşte radyonun gücü buydu.

Adorno, radyodan fazla yayımlanması nedeniyle müziğin neredeyse ayinsel sayılan işlevini yitirerek bir metaya dönüşmesinden yakınanların başında geliyordu. Ama Adorno, bir ergenin müzikle geçireceği dönüşümü değil, bir müzikseverin zevkinin nasıl bozulacağını düşünüyordu. Radyo sayesinde klasik müzikle tanıştığımda, sesleri nasıl odaklanarak takip ettiğimi ve *Radiocorriere*'nin verdiği ipuçlarını izleyerek, Chopin'den bir polka ya da bir senfoniye ait küçük bir bölüm dahi yayımlansa, o anlara, çok kısa da olsalar, nasıl senkronize olduğumu hatırlıyorum.

Günümüz radyosu hâlâ aynı mı işlevi mi üstleniyor, ya gelecekteki nasıl olacak? Komedi TV'de izleniyor, müzik internetten dinleniyorken, radyo gitgide bir fon gürültüsü olarak kullanılmaya başlandı. Radyonun artık, çevre yollarında araba süren dinleyiciler için hipnotik etkisi bulunmuyor (neyse ki, yoksa herkes TIR'lara bindirirdi). Her on kilometrede bir yayın istasyonu kaybedildiğinden ve bir başka istasyon aramak durumunda kaldığımızdan, uzaktan kumandalarla yaptığımız gibi, zapping yaparak dinliyoruz. Ve çoğunlukla da Piacenza'lı Jessica ya da Messina'lı Salvatore ile alakasız başlıkları konuşanların sohbeti dinleniyor.

Radyolar, neyse ki, gitgide ucuzlarken bir yandan da daha da güzelleşiyor, samuraylara benziyorlar. Tallin, Riga, Hilversum gibi gizemli isimleri olan şehirlerden gelen sesleri keşfetmek yerine daha ziyade plak ya da kaset yayımlamak için kullanıldıkları doğru (bir zamanların kısa dalga boylarındaki yayınlar gibi). Ama kitle iletişim araçlarının tarihçesi kehanette bulunmaya imkân tanımıyor. Belki de beklenmedik teknolojik yenilikler, radyoyu en çok anımsayacağımız deneyimlerimizin merkezine yerleştirir ve, kim bilir, belki de bu alımlı biblolar

bir gün, henüz bir fikre sahip olmadığımız, yeni "sıcaklık" biçimleriyle bizi şaşırtır.

2000

Sessizlik paketleri mi satın alacağız?

Adriano Sofri, *Panorama*'daki son makalelerinden birinde geleceğin ürününün karşıt-gürültü yani rahatsız eden sesleri bastıran hoş gürültüler (sessizlik artık hayal olduğundan) olacağını öngörmüş. Bu düşünce Papini'nin *Gog*'unu hatırlatıyor ama gelecek açısından değil de şu anda olan biten bağlamında. Havaalanlarında yayımlanan ve uçakların gürültüsünü bastırmaya yarayan yumuşak ve insanı etkisi altına alan müzikleri düşünelim. Ama iki kötü desibelle bir iyi desibel bir buçuk desibel değil, üç desibel eder. Bulunan çözüm beterin beteri.

Sessizlik, bu özelliğiyle tanımlanan yerlerde bile artık kaybolmaya yüz tutmuş bir değer. Tibet manastırlarındaki durumu bilemem ama Milano'da, son derece başarılı *gospels* şarkıcılarının davet edildiği büyük bir kilisede bulundum. Rimini diskotekleri misali yükselen bir şiddetle müminleri, belki mistik olması hedeflenen ama desibel açısından cehennemi bir düzeye çıkan bir katılıma dahil ettiler. Öyle bir an geldi ki "non in commotione, non in commotione, Dominus" (Tanrı her zaman her yerde olandır, ama bu kargaşada biraz zor bulursun) diye söylenerek kendimi dışarı attım.

Bizim nesil Frank Sinatra ve Perry Como'nun fısıldadığı şarkılarla dans ederdi. Şimdiki nesilse, cumartesi gecesinin ses düzeyine dayanabilmek için *ecstasy*'ye ihtiyaç duyuyor. Asansörde müzik dinliyor, kulaklığında gittiği yere taşıyor, arabada dinliyor (motorun homurtusuyla beraber), açık pencereden trafik gürültüsü içeriyi doldururken fon müziği dinleyerek

çalışıyor. Amerika'daki otellerde, huzursuz ve huzursuzluk verici araba gürültüsünün duyulmadığı tek bir oda bulamazsınız. Çevremiz de, sessizlikten ölesiye korkan ve ceptelefonlarının gürültüsüne sığınan insanlarla dolu.

Gelecek nesiller belki gürültüye daha iyi uyum sağlayacak ama türlerin evriminden bildiğim kadarıyla bu süreçler genelde binlerce yıl sürmekte ve uyum sağlayabilen belli bir yüzdeye karşılık milyonlar yolculuk sırasında telef olmakta. 16 Ocak tarihli o güzel pazar gününün[1] ardından, insanlar henüz şehirlerde at biner ya da paten kayarken, Giovanni Raboni *Corriere* gazetesinde, vatandaşların beklenmedik bir şekilde buldukları bu sessizliğin tadını nasıl çıkardıklarından söz etti. Doğru. Ama acaba sessizliğin keyfini sürmek için kaç kişi çıktı sokağa ve kaç kişi sesi sonuna kadar açılmış televizyonlarının karşısına çakıldı dersiniz?

Sessizlik, aşırı pahalı, sadece ağaçların arasına saklanmış villalarda oturabilen varlıklı insanların ya da sırtına bir heybe vurup dağlara çıkan, ama dorukları işgal etmiş bu sessizlik karşısında kafayı yiyerek yarıklara düşen ve sonuçta bölgenin kurtarma helikopterlerinin vızıltılarıyla kirlenmesine neden olan keşişlerin yararlanabileceği bir değer olma yolunda.

Öyle bir noktaya geleceğiz ki gürültüye dayanamayan, Scala'daki koltuk fiyatına bir paket sessizlik, Proust'unki gibi döşenmiş bir odada bir saat satın alabilecek. Mantığın kurnazlıkları sınır tanımadığından, bir umut kırıntısı olsun diye, –aşırı gürültülü müzikler dinlemek için bilgisayarları kullananlar dışında– istenilirse gece gündüz parlayan ekran karşısında ses düğmesini kapatarak sessizliğe kavuşmanın mümkün olduğunu hatırlatayım.

Bu sessizliğin bedeli benzerlerimizle iletişim halinde olmaktan vazgeçmektir. Çöl keşişlerinin de yaptığı bu değil miydi?

2000

1 2000 yılında, İtalya'daki yüz otuzu aşkın kentte, gündüz saatlerinde araçların trafiğe çıkmalarının yasaklandığı dört ekolojik günün ilki. (yay.n.)

İki tane Büyük Birader var

Eylül sonu Venedik'te "privacy" üzerine uluslararası bir toplantı düzenlendi. Gerçi oturumların birçoğu *Biri Bizi Gözetliyor*[1] gölgesinde gerçekleşse de Stefano Rodotà, kişisel bilgilerin korunmasının garantörü olarak toplantının başında bu programın kimsenin mahremiyet haklarını ihlal etmediğini açıkladı.

Söz konusu programın, aslında birbirlerini boğazlayacak haldeyken karşılıklı bir nezaket oyunu oynayan kişileri seyreden televizyon seyircisinin röntgenci yanını tahrik ettiğine şüphe yok. Ama insanlar kötüdür ve aslanlar tarafından parçalanan Hıristiyanları, yaşamlarının arkadaşlarının ölümüne bağlı olduğunu bilerek arenaya çıkan gladyatörleri seyretmekten daima zevk duydukları gibi, lunaparklarda hilkat garibesi kadınları, sirklerde Augusto'nun tekmelediği cüceleri ya da meydanda bir suçlunun idamını seyredebilmek için para bile öderler. Eh durum bu olduğuna göre *Biri Bizi Gözetliyor*, sadece kimseler ölmediği için değil, yarışmacılar ufak tefek psikolojik sorunlar yaşamakla kaldıkları için de çok daha ahlaki sayılabilir – kaldı ki bu sorunlar, onları programa katılmaya iten sorunun yanında çok küçük kalıyor. Hıristiyanların katakomblarda dua etmeyi sürdürmeyi tercih edecek olmaları gibi gladyatör de Romalı bir soylu olmayı, bir cüce, Rambo'nun fiziğine sahip olmayı, hilkat garibesi kadın da Brigitte Bardot olmayı tercih edecek, idam mahkûmunun tercihi ise affedilmek olacaktır. Ama *Biri Bizi Gözetliyor* yarışmacıları kendi özgür iradeleriyle yarışmaya katılırlar ve onlar için asli ödülü, yani herkes tarafından seyredilmek ve ünlü olmayı elde edebilmek uğruna para bile ödemeye hazırdırlar.

Biri Bizi Gözetliyor'un kötü örnek teşkil etmesinin başka bir nedeni bulunuyor ve aslında birilerinin bu oyun için

1 İtalya'da yayımlanan programın özgün adı *Grande Fratello* (Büyük Birader)'dir. (yay.n.)

düşündüğü adında gizli. Seyirci *Büyük Birader* adının, Orwell'ın *1984* romanında betimlediği bir alegori olduğunu muhtemelen bilmez. Büyük Birader bir diktatördür (bu isim Küçük Baba yani Stalin'e bir göndermedir). Tek başına (ya da kısıtlı bir nomenklaturayla) anbean, tebaasındaki herkesi, nerede olurlarsa olsunlar gözetleme yetisine sahiptir. [Jeremy] Bentham'ın, gardiyanların, gözetlenip gözetlenmediklerinden haberdar olmayan mahkûmları gözetledikleri Panopticon'unu anımsatan son derece gaddarca bir durum.

Orwell'ın Büyük Birader'inde çok az sayıda insan herkesi gözetlemekteydi. Televizyondakinde ise, hemen herkes az sayıda kişiyi gözetliyor. Bu şekilde *Biri Bizi Gözetliyor*'un son derece demokratik ve nihayetinde hoş bir şey olduğu fikrine alıştırılacağız. Ama bu yayını izlerken, mahremiyet toplantılarının asli konusu, bir internet sitesine ne zaman girdiğimizi, ne zaman bir otele kredi kartıyla ödeme yaptığımızı, postayla ne zaman bir şey satın aldığımızı, ne zaman bir hastanede bize bir hastalık teşhisi konulduğunu ve hatta kapalı devre TV ile gözetlenen bir süpermarkette ne zaman dolaştığımızı kontrol eden çeşitli güç odaklarından oluşan gerçek Büyük Birader'in ensemizden ayrılmadığını unutacağız. Bu tarz eğilimler sıkı bir şekilde kontrol edilmediği takdirde her birimizin omzuna, bizi tümüyle şeffaf hale getirerek her türlü mahremiyet ve özel alandan mahrum edecek önemli miktarda verinin bineceği bilinen bir gerçek.

TV'de *Biri Bizi Gözetliyor*'u seyrettiğimizde, küçük bir barda masumca flört eden eşimizin çok daha ciddi bir şekilde zina yaptığından habersiz birine benziyoruz. Böylelikle *Biri Bizi Gözetliyor* ismi, o anda birilerinin arkamızdan bize güldüğünün farkında olmamamıza ya da en azından unutmamıza yardım ediyor.

2000

Roberta

Roberta ve egemen sınıflar

Benim de başıma geldiği gibi, *Biri Bizi Gözetliyor*'la ilgili fikir edinmek istiyorsanız, düğümlerin çözüldüğü perşembe akşamı yayınını iki-üç kere izlemek yetiyor. Diğer ayrıntılar için internete göz atayım dedim ve düşük çözünürlüklü bir videoda, iç çamaşırları içinde dövmeli bir adamın yumurta pişirdiğini gördüm. Biraz dayanmaya çalıştım fakat yapacak daha iyi şeyler vardı. Ama arada sırada, en azından sosyologların ilgisini çekebilecek, ortalama bir İtalyan'ın psikolojisine dair bazı kırıntılar saptanıyor. O apartman dairesini cenaze evine çeviren ve tüm İtalya tarafından kötü biri olarak ayıplanan, dedikoducu ve dışadönük Roberta vakasını ele alalım.

Nefret edilen biri olmak için sergilediği umutsuz girişimleriyle Roberta, genellikle antikacılarla yemeğe çıkmaya alışık olduğu için, çoğunlukla kasap olan arkadaşlarından sosyal açıdan daha üstün olduğunu iddia etme cüretinde bulundu. Bu tutumuna tepki olarak, sadece bu talihsiz macerada yoldaş olduğu kişiler değil, bütün seyirciler tarafından da egemen sınıftan olmakla suçlandı ve cezalandırıldı. Kimsecikler de, egemen sınıfa dahil olanların antikacılarla yemeğe çıkmadığını (şayet o kişi Christie's müzayede evinin başkanı değilse), aksine antikacıların, bir metreye seksen santimlik bir Rafael eskizi ya da 11. yüzyıla ait bir Rus ikonu için onların ayağına gittiğini düşünemedi.

Bu egemen sınıflara olsa olsa, Roberta ve arkadaşlarını müfettiş Derrick tarafından dekore edilmişe benzeyen bir eve hapsedenler dahildir.

Sanatçıların uyuşturucu kullanmasını niçin hoşgörürüz

Geçtiğimiz haftalarda, Montanelli'nin *Corriere della Sera*'daki köşesine mektup gönderen biri, büyük sanatçıların afyon

çekmesi, LSD veya kokain kullanması bize her zaman son derece ilgi çekici gelirken, bir bisikletçi ya da bir futbolcunun vücuduna uyarıcı enjekte ediyor oluşundan neden dehşete düştüğümüzü sormuş. İlk bakışta soru son derece mantıklı geliyor. Eğer bir etabın dopingle kazanılmasının haksızlık olduğuna karar veriyorsak, şairin dehasından değil de, belki de damar içine zerk edilen bir madde sayesinde ortaya çıkan bir şiiri neden övelim ki?

Ama sportif ciddiyetle sanatsal tolerans arasındaki bu ayrım (farkında olmayanlar için bile) son derece derin bir gerçeği gizler ve kamuoyunun bu içgüdüsel tutumu her türlü estetik teorisinden çok daha fazla şey açıklar. Sportif faaliyetlerle ilgili olarak hayranlığımızı tetikleyen, kaleye giren bir top ya da diğerlerinden önce etabı bitiren bir bisiklet değildir (zira bunlar fiziğin gayet güzel açıkladığı fenomenlerdir). Bizi ilgilendiren, bu tür şeyleri bizden daha iyi yapan bir insanoğluna duyulan hayranlıktır. Futbol topları bir namludan fırlatılsa, futbola karşı her tür ilgimizi yitiririz.

Ama sanatta, yaratılan esere karşı olan hayranlığımız önce gelir. Onu üretenin fiziksel ve psişik nitelikleri ikinci plandadır. Nitekim, yazarı düşük ahlaklı olan birçok esere büyük bir hayranlık duyar, Homeros'un gerçekten yaşayıp yaşamadığını bilmesek de Akhilleus ve Odysseia'yla birlikte duygulanırız. Bize *İlahi Komedya*'nın aslında bir maymun tarafından bilgisayarda yazıldığı söylense gözümüze daha mucizevi gözükür, doğanın ürettiği ya da tesadüfen oluşmuş bazı nesneleri sanat eseri olarak addettiğimiz gibi, harabeler –bu durumlarıyla– olağanüstü birisi tarafından inşa edilmedikleri halde bizi duygulandırır. Eserin büyüsü, onu üretenin üretme şeklini göz ardı etmemizi sağlar. Ve bütün o yapay cennetlerini Baudelaire'e bırakalım, yeter ki bize *Kötülük Çiçekleri*'ni versin.

2000

Polisiye kitapların misyonu

Bernard Benstock başarılı bir Joyce araştırmacısıydı ve zamansız kaybının ardından eşi, Joyce ile ilgili koleksiyonunu Forlì Mütercim Tercümanlık Yüksek Okulu'na bağışladı. Bu yıl da, yaklaşık yedi yüz ciltlik bir polisiye roman koleksiyonu bağışlandı. Geçen hafta dostum için yapılan anma töreninde bu kadar çok düşünür, eleştirmen ve araştırmacının polisiyelere neden bu denli ilgi duyduğu konuşuldu. Tabii ki ağır kitaplar okumak zorunda kalanların akşamları daha hafif kitaplarla gevşemesi gerektiği söylenebilir. Ama bu sevgi niye? Bana kalırsa bunun üç nedeni bulunuyor.

İlki beklendiği üzere felsefi. Polisiyenin ruhu, temelde metafizikseldir ve İngilizlerin bu türü, "kim yapmış, tüm bunların nedeni ne" anlamına gelen bir terim olan *whodunit* olarak adlandırması tesadüfi değil. Bu, tarih öncesi insanların da sorduğu ve bugün bile sormaktan vazgeçmediğimiz bir soru. Aziz Thomas'ta [Aquinas] öğrendiğimiz, Tanrı'nın varlığını ispatlamanın beş yolu bile polisiye bir başyapıt sayılır. Deneyimlerimizin âleminde bulduğumuz izlerden, av köpeği misali burnumuz yere yapışık, tüm o neden ve sonuç zincirinin başlangıcına ya da tüm hareketlerin kaynağına ulaşırız.

Ancak, deneyler âleminde bir sonuçtan vakaya ulaşmak meşru olsa da, dünyadan dünya dışı bir şeylere gidildiğinde bu yöntemin yerini şüpheye bıraktığını (Kant'tan bu yana) biliyoruz. İşte polisiye romanların sağladığı büyük metafiziksel avuntu burada devreye girer. Nihai sebep ve bütün davranışlarımızın saklı güdüleyicisi romanın dünyasının dışında değil içinde bulunur ve onun bir parçasıdır. İşte polisiye her akşam, metafiziğin kabul etmediği (en azından pek çok kişi için) avuntuyu bu şekilde sağlar.

İkinci neden tamamen bilimsel. Sherlock Holmes'un ve takipçilerinin izlediği yöntemlerin, bir metnin gizli anahtarını

ya da bir dizi elyazmasının kökenlerini bulmak için kullanacağımız, gerek doğabilimleri gerekse beşeri bilimlerinkine çok benzeyen yöntemler olduğu pek çok kişi tarafından kanıtlandı. Bu etkinliği, ki sadece görünürde tahmine dayalıdır, Holmes – hemen hemen her şey konusunda bariz biçimde bilgisiz olduğu aşikâr– dedüktif olarak isimlendirmiştir ve bu konuda hatalıdır. Peirce, birkaç küçük farkla aynı yönteme *abdüktif* adını verir ve Popper'ın varsayımındaki mantık da abdüktiftir.

Son olarak bir de edebi neden bulunuyor. Her metin, ideal olarak, önce ne dediğini anlamak sonra da nasıl dediğini (dolayısıyla da estetik hazzın doyumuna ulaşmamızı sağlar) takdir etmek için iki kere okunmayı gerektirir. Polisiye, katilin kim olduğunu bir kere öğrendiğinizde, yazarın okuyucuyu fallik varsayımlara nasıl yönlendirdiğini ya da aslında hiçbir şeyin saklı olmadığını, sadece okuyucunun dedektif gibi bakmayı bilemediğini anlamak için, bilinçli ya da bilinçsizce geriye dönmenizi sağlayan bir (küçük ama talepkâr) metin modelidir.

Polisiye, insana keyif verdiği gibi metafizik bir avuntu, araştırmaya bir davet sağlayan, incelenmesi çok daha zor gizemlerle örülmüş olaylar için bir soruşturma modeli olduğu gibi, Bilginin Misyonu[1] için de iyi bir yardımcıdır.

2001

Bin Ladin'in müttefikleri

Batı dünyasını, kitle iletişim araçlarının, sansür demeyelim de, temkinli bir tutum sergilemesiyle ilgili tartışma sarmış durumda. Bir haber verilirken, propaganda niteliğindeki

1 Umberto Eco, Alman idealizminin önemli temsilcilerinden Johann Gottlieb Fichte'nin Jena Üniversitesi'ndeyken verdiği *Einige Vorlesungen über die Bestimmung des Gelehrten* (Bilgini Belirleyen Nitelikler Üzerine bir Ders) adı altında toplanan derslerine göndermede bulunuyor. (yay.n.)

eylemler ne ölçüde dikkate alınmalı ya da hatta, teröristlerin yaydığı kodlanmış mesajlara ne ölçüde ortak olunmalı?

Pentagon, gazetecileri ve televizyonları temkinli olmaya davet ediyor ve bu tutumu, savaşan hiçbir ordu, planlarının ya da düşmanın çağrılarının sızdırılmasını istemeyeceğine göre, son derece anlaşılır bir durum. Kitle iletişim araçları da, çoktan mutlak bir özgürlüğe alışmış olarak, (bir zamanlar) milli güvenliği tehdit eden kişilerin kurşuna dizildiği bir savaş ekonomisine alışmakta zorlanıyorlar. Bu kısırdöngüden çıkmak zor, zira artık interneti de dahil edebileceğimiz bir iletişim toplumunda ağız sıkılığı diye bir kavram artık kalmamış durumda.

Her halükârda sorun göründüğünden daha da karmaşık. Her terörist eylem (bilindik hikâye), korku ya da en azından huzursuzluk veya istikrarsızlık yaratacak bir mesaj iletmek için yapılır. Bir dönemlerin, artık "zanaatkâr" diye niteleyebileceğimiz ve yalnızca bir kişiyi öldürmekle ya da yolun köşesine bomba koymakla yetinen teröristleri söz konusu olduğunda da durum aynıydı. Terörün mesajı, etkisi asgari düzeyde olsa veya kurban tanınan biri olmasa dahi istikrarsızlaştırıcıdır. Kurban tanınan biri olursa ve bir şeyleri sembolize ediyorsa yarattığı etki daha da büyük olur.

Aslında toplumun çoğunluğu tarafından çok tanınmayan gazeteci ya da siyasi güç temsilcilerinin öldürülme noktasından Moro'nun kaçırılması, acı verici alıkonuluşu ve öldürülmesine geçen Kızıl Tugaylar'ın niteliksel sıçrayışına bir bakın.

Bin Ladin'in İkiz Kuleler'e saldırmasının altındaki amaç neydi? Felaket filmlerinde bile o güne kadar düşünülmemiş, "dünya çapında eşi benzeri yaşanmamış bir gösteri" sahnelemek, Batı dünyasının güç sembollerine saldırmak ve bu gücün en büyük tapınaklarının da dokunulmaz olmadığını göstermek değil mi? Bin Ladin'in hedefi belli bir sayıda kurban değil (ama amacı doğrultusunda bir katma değer sağlandı) kulelere

saldırmaktı (hele bir de yıkılırlarsa daha da iyi) ve sonuçta ortaya çıkan can kayıplarının yarısına bile razıydı. O, ortadan kaldırılan düşman sayısının önemli olduğu bir savaş peşinde değildi, bir terör mesajı vermeyi hedefledi ve burada da önemli olan nokta imajdı.

Şimdi, Bin Ladin'in hedefi dünya kamuoyunu bu imaj yoluyla vurmaksa, sonuç ne oldu? Kitle iletişim araçları haberi yayımlamak zorundaydılar, burası açık. Aynı zamanda da olayın ardından gerçekleşenlere, yardım çalışmalarına, kazılara, Manhattan'ın bozulan siluetine dair haberleri de vermek zorunda kaldılar.

Gerçekten de bu haberi her gün, en azından bir ay süresince fotoğraflarla, tanıkların sonsuz ve tekrarlanan hikâyeleriyle, bu yarayı herkesin beynine iyice kazıyana kadar tekrar etmek zorunda mıydılar? Bu soruyu yanıtlamak son derece zor. O fotoğraflar gazetelerin satışını artırdı, filmlerin tekrarı sayesinde daha çok kişinin olaydan haber olması sağlandı ve bizzat insanlar, gerek olaya karşı duydukları öfke, gerekse bilinçaltlarındaki sadistçe duyguları beslemek için bu dehşet verici sahneleri izlemek ister hale geldiler. Belki de aksi türlüsü mümkün değildi ve 11 Eylül'ü izleyen günlerdeki duygular, hiç kimse kendi hesabına suskun kalamadığı için, tüm dünya televizyonları ve basınının, rekabette geri düşmeden, gizlilik ilkesi kurallarına uymasını olanaksız kıldı.

Kitle iletişim araçları, böylelikle, Batılıların aklı karışsın, köktenci taraftarlar da kendilerine gurur payı çıkarsın diye, herkes tarafından izlenmesi için yarattığı görüntüleri her gün tekrarlayarak Bin Ladin'e milyarlarca dolarlık bedava reklam yapma fırsatı hediye etmiş oldular.

Süreç hâlâ devam ediyor ve Bin Ladin neredeyse bedavaya büyük avantajlar sağlamayı sürdürüyorken, şarbonlu mektupla yapılan saldırıların yol açtığı kayıplar sayıca İkiz Kuleler'in-

kinin yanında sayıcı çok küçük olmasına rağmen, uçakla yolculuk yapmasak ya da güç odaklarına yakın yaşamasak bile, hepimizin tehdit altında olduğunu hissettirdiği için çok daha büyük bir korkuya neden oluyor.

İşte bu nedenle kitle iletişim araçları, aslında, yerden yere vurdukları, ve tam da bu sayede ilk eli kazanan Bin Ladin'in müttefikleri konumuna düştüler.

Görünürde çözümü olmayan bu durumun yol açtığı dağılma karşısında, bir nebze teselli olsun diye, Kızıl Tugaylar'ın Moro'yu kaçırıp öldürerek sınırları zorladığında verilen mesajın, son derece sarsıcı olduğu için ters teperek faillerinin aleyhine döndüğünü hatırlayalım: Nitekim bölünme yerine birbirinden farklı siyasi güçlerin ittifakı ve toplumun tepkisiyle karşılaşıldı ve işte tam o noktada teröristlerin çöküşü başladı.

Bin Ladin'in sahnelediği gösterinin, tahammül sınırlarını aşması nedeniyle, felaketiyle sonuçlanacak bir süreci tetikleyip tetiklemeyeceğini önümüzdeki günler gösterecek. Bu durumda kazanan basın olacak.

2001

Aynı yere gitmek

Hep söylediğimiz gibi, sanal gerçekliklerle kuşatılmış halde yaşamaktayız. Dünya artık, onu olduğu gibi betimlemeyen ama yeniden kurgulayan (nitekim Körfez savaşı, repertuvardaki parçalarla kurgulanmıştı), hatta *ex novo*[1] kurgulayan (*Biri Bizi Gözetliyor*) televizyon aracılığıyla öğreniliyor.

Öte yandan, bizim zamanımızdan farklı olarak insanlar artık çok sık yolculuk etmeye başladı. Babaları en fazla komşu şehre yolculuk etmiş olan çok sayıda insan bana, kompülsif ve

1 (Lat.) Sıfırdan. (ç.n.)

hatta profesyonel bir seyyah olarak henüz ancak hayalini kurabildiğim yerlere gittiklerini anlatıyorlar. Noel'i Kalküta'da, ağustos ayını Polinezya'da geçirenler için her egzotik kumsal ya da kayıp şehir artık bilindik hale geldi. Bu turistik tutkuyu, "kendi olanı yani *Real Thing*'i" görmek için sanal gerçeklikten kaçış yolu olarak kabul edemez miyiz?

Her ne kadar akıl karıştırıcı olsa da, turizmin pek çok kişinin maddi dünyayla bir tür bağlantı kurma yolu olduğu bir gerçek. Ama yolculuk deneyimi yaşayanlar eskiden, yolculuğa çıktıkları âna oranla farklılaşmış olarak geri dönerken günümüzde sadece, Uzaklar Diyarının büyüsünden hiçbir şekilde etkilenmemiş yolcularla karşılaşılıyor. Geri dönüyorlar ve tek yaptıkları bir diğer tatili düşünmek oluyor, değişime neden olan aydınlanmalardan söz edene rastlanmıyor artık.

Bunun nedeni belki de bu hac mekânlarının olabildiğince sanal hac mekânlarına benzetilmeye çalışılması. Bir uzman bana, bir sirkte bütün günün filleri (ki doğaları gereği son derece hantal ve pisler), seyircilerin onları sinemada ya da fotoğraflarda gördükleri hale getirmek için temizlemek ve süslemekle harcandığını anlatmıştı. İşte turistik yerler de sadece, basının yansıttığı cilalı görüntüyü sağlamaya çabalıyorlar. Tabii ki turistin, sanal dünyaya uygun yerlere yani olabildiğince acı gerçeklerden uzak tapınaklara ve pazarlara, hırsızlarca yağmalanmamış ve restore edilmiş kalıntılara götürülerek, asıl gerçeği görmesinin engellenmesi gerekiyor. İşte *ex novo*, basının bize tanıttığı ziyaret mekânları böyle yaratılıyor ve bizler de, Disneyland ya da Las Vegas'ta inşa edilen Venedik'i geçtim, Moulin Rouge'a yapılan pazar gezmelerinin bile reklamlarda anlatılanın tıpatıp aynısı olduğunu öğreniyoruz.

Lakin her yer birbirine benzeme eğilimi gösteriyorken, tam da bu noktada küreselleşmeden söz edilebilir. Eski, loş kitapçıların ve eski zanaatkârların dükkânlarının birer birer kapanıp

yerlerini New York'taki Fifth Avenue'da, Londra'da ya da Milano'da bulabileceğiniz uluslararası tasarımcıların butiklerine bıraktığı Paris'in Saint-Germain Mahallesi gibi sihirli mekânları düşünüyorum.

Bu büyük kentlerin, her ne kadar aynılaşma eğilimi gösteriyor olsalar da, birinde Eiffel Kulesi, diğerinde Londra Kulesi ya da Duomo, bir başkasında San Pietro bulunduğundan fizyonomilerini hâlâ koruduğu söylemek mümkün. Doğru, ama yeni yeni kendine yer bulmaya başlayan, kuleleri, kiliseleri ve şatoları gökkuşağının renklerindeki ışıklarla aydınlatma merakı, bu elektrik şelalesi altında mimari yapılarının gölgede kalmasına neden oluyor ve bu durum bütün büyük anıtları, uluslararası bir ışıklandırma tarzının basit arka planlarına çevirerek, (en azından turistin gözünde) birbirine benzetme riski taşıyor.

Her şey herkes için aynı hale geldiğinde, turizmin amacı artık gerçek dünyayı değil, nereye gidersek gidelim zaten bildiğimiz ve aslında evde televizyon karşısında oturarak da kolayca seyredebileceğimiz şeyleri keşfetmek olacak.

2001

Mandrake aslında İtalyan mı?

Art Spiegelman Milano'ya güzelim *New Yorker* kapakları koleksiyonunu tanıtmaya geldi. Spiegelman, epik bir hikâye aracılığıyla çizgi romanda Holokost'tan da bahsedilebileceğini gösterdiği olağanüstü *Maus*'u ile şöhreti yakalamıştır ama günümüz aktüalitesi ile ağır polemikleri, *comics*'in[1] en eski hikâyelerinin müşfik tekrarıyla aynı potada eriten hikâyeler aracılığıyla güncel olayları da yorumlamaya devam etmektedir. Kısacası ben kendisini dâhi olarak görüyorum.

1 (İng.) Karikatür. (ç.n.)

Birlikte bir şeyler atıştırmak için evime uğradığında kendisine, eski zamanlara ait, içinde hem orijinal hem de başarılı reprodüksiyonlar bulunan karikatür koleksiyonumu gösterme fırsatı yakaladım ve Nerbini Yayınevi'nin yayımlamış olduğu eski Maskeli Adam, Mandrake, Cino ile Franco ve Gordon albümlerini görünce hayrete düştü. Okyanus ötesinde de bir efsane olan Flash Gordon için fazla olmasa da, asıl diğer üçü için. Amerika'da çizgi romanların hikâyesiyle ilgili bir kitabı elinize aldığınızda –ya da internette araştırdığınızda– kesinlikle Maskeli Adam (Fantoma) ve arkadaşlarından söz edildiğini görürsünüz ama en çok Süpermen ve Örümcek Adam gibi süper kahramanların maceralarının yeniden yayımlandığını öğrenirsiniz. Ve orada, Batman'in maceraları postmodern bir bakış açısıyla güncellenir ya da en eski süper kahramanın, yani Plastik Adam'ın (Spiegelman'ın çok keyif verici bir kitapçığında olduğu gibi) kökeninini keşfedersiniz. Cino ile Franco'yu araştırmayı deneyin (orijinal adı *Tim Tyler's Luck* olan seri): Berbat bir filmle ya da telefilmle (artık *trash* kültürün bir parçası olan Gordon'un acınası ölçüde kötü dizisi gibi) ilgili bir sürü yazı bulacaksınız ama orijinal çizgi romanlarına dair yok denecek kadar az sayıda bilgi yer aldığı görülür.

Spielman, Maskeli Adam, Mandrake ve arkadaşlarının İtalya'da daha popüler olduğunu düşündüğünü söyledi. Bana nedenini sordu ve ben de, Amerika'da yayımlanmalarının neredeyse hemen ardından, kötü ve gramer açısından son derece hatalı çevirilerle İtalyanca baskılarının (kaldı ki Nerbini'nin bazı kapakları, belki de İtalyancalaştırmak niyetiyle *Mandrache* adını taşıyordu) doğuşuna tanıklık eden birisi olarak, yani tarihsel bağlamda bir tanık olarak, açıklamamı yaptım. Bunun nedeni, rejim karikatürleriyle (Şimşek Dick, Lejyoner Romano, Etiyopya medeniyetini temsil eden ya da zalim kızıl milislere karşı falanjistlerle birlikte olağanüstü maceralara girişen

Corriere dei Piccoli'nin ergenlerini anımsamak yeterli olacaktır) karşılaştırıldıklarında Gordon'un, İtalyan çocuklara, Ming gibi ahlaksız ve kanlı bir otokrata karşı Mongo gezegeninin özgürlüğü için savaşılabileceğini göstermesi, Maskeli Adam'ın ten rengi farklı insanlara karşı, onlarla birlikte beyaz maceraperestleri sindirmek için mücadele etmesi, uçsuz bucaksız bir Afrika olduğunu ve orada fildişi kaçakçılarıyla savaşan devriyeler bulunduğunu göstermesi, kara gömlekle değil, başlarında Starace'nin "soba borusu" adını verdiği başlıklar bulunan, fraklar içinde dolanan kahramanların ve daha bir sürü şeyin de var olduğunu öğrenmemizi sağlaması ve telefonda, "İşte basın budur güzelim!" (orijinalinde "This is the power of press baby and there is nothing you can do about it") diyen Humphrey Bogart sinemalarımıza gelmeden önce bile (ama savaştan sonra) gazeteci Miki Fare'nin maceraları aracılığıyla basın özgürlüğü kavramını akıllarımıza düşürmesiydi. O günleri düşününce insanın gözleri doluyor, acaba televizyon habercisi Miki Fare hayatımıza ne zaman geri döner dersiniz?

İşte bu karanlık yıllarda Amerikan çizgi romanları bizlere bir şeyler öğretti ve sadece çocukluğumuzu değil, erişkin yaşantımızı da etkileyen izler bıraktılar. Bu tür konuları konuştuğumuza göre, bir ilke imza atmama, gazetelere, televizyon programlarına ve dergilere bir tavsiyede bulunmama izin verin. Her yıl bir yazarın, bir kitabın ya da önemli bir olayın yıldönümünü kutluyoruz. Neden bu kez efsanevi 1934'ün yıldönümünü (üstelik altı ay süremiz bile var) kutlamak için hazırlık yapmayalım ki?

Ocak ayında Amerika'da, Alex Raymond tarafından çizilen Flash Gordon'un ilk macerası, ekinde Ormanların Jim'iyle birlikte yayımlanır. İki hafta sonra, aynı yazarın Gizli Ajan X-9'u (metni Dashiell Hammett'a ait) çıkar. Ekim ayında ise İtalya'da Gordon'un ilk macerası *L'Avventuroso*'yu [Maceraperest]

okuruz. Ama bu macerada kahramanımız polo oyuncusu olarak (fazla burjuva) değil de polis şefi olarak betimlenir. Mart ayında bizde Bob Star ve Radyo Devriyesi adıyla çıkan maceralarını, haziran ayında Lee Falk ve Phil Davis'in Mandrake'si ve ağustos ayında Al Capp'ın Li'l Abner'i (bize ancak savaştan sonra gelecekti) izler. Eylül ayı Walt Disney'nin Donald Duck'ın çıkışına sahne olur. Farkındaysanız ördekçik yetmiş yaşını doldurmuş. Ekim ayında ise, Milton Caniff'in *Terry e i pirati*'si [Terry ve Korsanlar] girer yaşamımıza (gerçi İtalya'ya ancak izleyen yıllarda giriş yapacak, ekinde de Albi Juventus'un *Sui mari di Cina*'sı [Çin Denizlerinde] yer alacaktır). Aynı yıl Fransa'da, Miki Fare'nin Fransızca edisyonu *Le Journal de Mickey* adıyla yayın hayatına başlar.

Bana nostaljik açıdan ilginç bir yıl olmadığını söyleyebilir misiniz?

2001

Son haler ber

Küçük bir çocukken babam her zaman, yabancı bir ismi doğru telaffuz edebilmem için Radyo Haberleri'nin sunucusunun (en ünlüsünün adı sanırım Kramer'di) konuşmalarına dikkat etmem gerektiğini söylerdi. Sadece ondan, örneğin Churchill'in, o dönemde az çok bilinen tek dil Fransızca olduğundan "şurşil" olarak değil de "çörçil" olarak telaffuz edildiğini öğrenebilirdim. Bir kişi ya da bir şehir adının nasıl yazıldığını öğrenmek için de gazetelere, özellikle de üçüncü sayfalarına bakmak gerekiyordu.

Artık hiçbir baba çocuklarına böyle yararlı tavsiyeler veremez zira müzik ve haber programı sunucuları yabancı isimleri fena halde bozuyorlar. Örneğin hiçbir konser tanıtımında

Boulez'nin adının "piyer bule" olarak telaffuz edildiğine rastlamadım. Sürekli "pierre büles" olarak telaffuz ediliyor. Gazetelerden söz etmek bile istemiyorum: Sık sık "Beaudealaire" ya da "Simone de Beauvoire" gibi hatalar yapıyorlar.

Geleneklerdeki bu çöküş, gerekmediği hallerde bile yabancı dilde deyimler kullanmaktan kaynaklanıyor. Örnek olarak, aslında pekâlâ birincilik konumu ya da avantajlı konum olarak tercüme edilebilen *pole position* deyimini gösterebilirim. Üstelik bu şekilde kullanıldığında, şayet İngilizcede mevcut olsaydı havuz pozisyonu gibi bir anlama gelecek olan *pool position* şeklinde yanlış telaffuzdan kaynaklanan hataları da ortadan kaldırırdı.

Sorun, gerektiği yerde yabancı terimler kullanıldığında ve son derece garip İtalyancalaştırılmalarla karşılaştığımızda ortaya çıkıyor. Tamamen İtalyancalaştırılmış bazı sözcükler zaten mevcut. Örneğin Sorbonne'u alıp Sorbona yapmışız zaten, ama Fransız Koleji demekten utanacağımız için, doğru şekilde, yani Collège de France olarak kullanmayı yeğlemişiz. Ama en büyük sorun, Amerikan üniversiteleri söz konusu olduğunda önümüze geliyor. Gazetelerimizde sık sık Università di Harvard ve Università di Yale'den söz edilmekte. Ancak hem Harvard hem Yale özel isim ve Università Bocconi gibi kullanılmaları gerekiyor.[1] Bu hatalı kullanım, yabancıların Università di Bocconi'den (bu şehir nerede ki?), Università di Iulm (kesinlikle Baden-Württemberg'de), Università di Cattolica'dan (Gabicce Mare'deki üniversiteyle mağrur bir rekabet içinde olduğu aşikâr) söz etmelerine benziyor.

Birkaç gün önce önemli bir gazetede, Amerika'yla yapılan bir yazışma çerçevesinde SUNY Üniversitesi'nden söz ediliyordu. SUNY'nin açılımı zaten State University of New York (CUNY'nin açılımının, City University of New York olması

1 İtalyanca gramer kuralları gereği, aitlik eki olan "di" belirsiz isim tamlamalarında kullanılmaz. (yay.n.)

gibi). Dolayısıyla ya sadece SUNY (ama İtalyanlar neden söz edildiğini anlamayabilirler) ya da State University of New York yazılmalı. Ama New York University'ye (NYU) Università di New York denmemeli zira söz konusu olan özel bir üniversite ve isim olarak kurulduğu şehrin adını almış. Henüz birilerinin Columbia University yerine Università della Columbia'yı kullanıp kullanmadığını kontrol etmedim.

Kısaltmaların kullanımına yönelik bir korku mu söz konusu acaba? Ama biz, telaffuz etmeye kalkarsak dilimiz dolanacağından, *Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti* yazamadığımız için KGB'yi kullanıyor ve "kagebe" olarak telaffuz ediyoruz. Üstelik kimse neden söz edildiğini anlamayacağından, Devlet Güvenlik Komitesi olarak kullanmaya da yeltenmiyoruz. İyi de o zaman kara cahilin bile anlayabileceği şekilde neden Yale University yazmak yetmiyor?

Geçenlerde, büyük gazetelerden birinin yazılışleri müdürüne, artık redaksiyonda *Nuovissimo Melzi*'yi[1] ezbere bilen ve gözünden tek bir hata bile kaçmayan takdire şayan bir bölüm şefi olmadığı konusunda, bilmem kaçıncı kere şikâyette bulundum. Yollanan son derece öngörülebilir ve keyif kaçırıcı cevapta, makalelerin artık yazarın bilgisayarından yollandığı ve doğrudan baskıya girdiği, gazetelerin ekleriyle birlikte yüz sayfayı bulduğu ve gece yarısına kadar bu miktarda malzemeyi satır satır kontrol edebilecek kimsenin bulunmadığı ifade edilmişti.

Bu da, *Topolino giornalista*'da [Gazeteci Miki Fare] yer alan *L'eco del mondo*'nun, "son haler ber" ve "bir suçkalan luyadı" gibi incilerle dolu efsanevi ilk sayısındaki gibi, sayısız "baskı hatası" içeren gazeteler okumaya mahkûm olduğumuz anlamına geliyor.

Tabii ki yabancı isimleri doğru yazmak zor iştir. Değerli bir Alman meslektaşım, üstelik beni çok da iyi tanıyan biri, bir et-

1 İtalyanca ansiklopedik sözlük. (ç.n.)

kinliğe katılmam için davet mektubu yollamıştı ve bu mektubu "Umberto Ecco" adlı kişiye göndermişti. Ben, Lucien Goldmann ya da Erving Goffman'ın isimlerini yazmak durumunda kaldığım her seferinde titremeler geçiriyorum zira (her ikisi de sık sık yazıştığım dostlar olmalarına rağmen) hangisinin isminde bir, hangisininkinde iki tane n harfi olduğu konusunda hep tereddüde düşüyorum. Ama isimlerden birini yazmak zorunda kalırsam daima internetten ya da *Garzantina*'dan[1] kontrol ediyorum.

Özellikle gazetecilerin, bazen de redaktörlerin, neden bu son derece gerekli alışkanlığı edinmedikleri benim için tam bir muamma.

2003

MinCulPop[2] ve göbek deliği

Bu *Bustina* yayımlandığında Napoli'de "velina'lar"[3] için bir okul açılması meselesiyle ilgili polemikler hâlâ devam ediyor mu bilmiyorum ama bu olay, gelecekte de güncelliğini koruyacak bazı yorumları gündeme getirdi. Televizyonda velina olmakta tabii ki hiçbir sorun yok, hatta bazıları yaşamlarına sunucu ya da orta seviyeli artist olarak devam ediyor. Bir gösteri toplumunda güzel bir kızın böyle bir mesleğe yönelmek istemesi de son derece anlaşılır bir durum.

Ancak, "velina" yetiştirmek için bir devlet okulu açma meselesi şairler için okul açmaya benziyor. İhtiyati tedbir olarak

1 İtalya'nın önemli yayınevlerinden Garzanti'nin çıkardığı ansiklopedik fasiküller. (yay.n.)

2 İtalyanca Ministero della Cultura Popolare'nin [Halk Kültürü Bakanlığı] kısaltması. Faşizm döneminde kültür ve propaganda işlerini yürüten bakanlık. (yay.n.)

3 İtalya'daki televizyon programlarında şov giysileriyle program akışını renklendiren, bazen dans eden yarı çıplak genç kızlara verilen isim. (ç.n.)

zorunlu olması halinde şairler için yüz kişilik bir kurs açıldığını varsaysak, aralarından bir tanesinin ciddi bir şair olma olasılığı tabii ki söz konusu olabilir ama kalan doksan dokuzunun, bankadaki işi nedeniyle küfreden ya da düzenli olarak reddedilen önerilerle yayınevlerini taciz eden, son derece mutsuz bir yaşam sürecek bireyler olacağı da tartışılmaz. Uygunsuz bir karşılaştırma olarak mı düşünüyorsunuz? Her kanalın her gece, her biri en az iki gösteri kızı kullanan iki program yayımladığını düşünürsek, toplam on kanalla her gece (velina olarak başarı yakalamanın söz konusu dahi olmadığı halı satışı yapılan kanalları dışarıda bırakıyorum) her akşam kırk velina kullanıldığı sonucuna ulaşırız. Haftalık hesabın iki yüz seksene ulaştığını söylemenin anlamı yok zira her iki yayından biri günlük yayın (aynı kızlar kullanılıyor) dolayısıyla yedi gün televizyonda boy gösteren yirmiye, sabit yirmiyi eklersek tahminen en azından bir yıl boyunca ekranlarda gözüken yüz altmış "velina"dan söz ediyor oluruz. Bu okulun diplomalı mezunlarının şansı, en önemliler değil ama düzgün edebiyat dergilerinde şiirleri yayımlanan ve bazı yayınevleri tarafından kendilerine plaketler verilen şairlerden daha mı fazla olur dersiniz?

Kaldı ki başarıyı yakalayan bir şairin şansı tüm hayatı boyunca devam ederken, başarıyı yakalayan bir velina'nın işini yapabilmesi için önünde sadece birkaç yıl bulunur. Son olarak da, söz konusu okuldan mezun olacak herkes *Striscia la notizia* programına velina olamayacağına göre, yerel gösterilerde karşılaştığımız vasıfsız işçi konumuna düşecek ve başarı hayallerine kavuşamama ihtimali de son derece yüksek olacak.

Fransa'da, salt "velina"ları değil ama modanın dayatmaları (göbek deliğini açıkta bırakmak, vs.) karşısında eğilen tüm genç kızları, işgücü yerine toplumun yeni uyuşturucusu olan baştan-çıkarma-gücünü satmaya zorlanan toplum kurbanları

olarak nitelendiren *Elementi per una teoria della Jeune-Fille* [Bir Genç-Kız Teorisinin Unsurları] isimli bir kitapçık piyasaya çıktı (Bollati Boringheri, 2003). Giampiero Mughini'nin kitapla ilgili olarak, *Panorama* dergisinde, nihayetinde bu görüntülerin kadın güzelliğine dair "yokluklarında yaşamın anlamı kalmaz" tadındaki hülyaları uyardığını ifade ettiği ve "Siz sevgili narsistlerimiz, var olduğunuz için teşekkürler" sözleriyle bitirerek konuya keyifli bir kuşkuculukla yaklaştığı bir eleştirisi yayımlandı. Dişi güzelliğine karşı duyarsız birisi olmadığımdan, Mughini'nin bu görüntülerde nasıl bir teselli bulduğunu anlayabiliyorum. Ama unutmamak gerekir ki, boğa güreşlerinden de müthiş keyifler alınsa da boğayı düşünen yoktur. Sorun Mughini değil, bu kızlar.

Bazı programlar, yarı çıplak güzellikler ve kalça oynatmalar sergilenmeden var olamıyor. Büyük bir keyifle izlediğim bulmaca programları (Amadeus ve Scotti) gibi diğer programlar ise, kaybeden yarışmacının yanında, genellikle ortalama bir güzellikte, sırıtan bir velina olmaksızın da pekâlâ devam edebilirler. Her iki durumda da asıl mesele, en ateşli feminizm karşıtlarının bile kabul edeceği gibi, kadının nesneleştirilmesi. Uzatmaya gerek yok, aksi söz konusu olsaydı bu kadınlar soruları soruyor ve programın sonunda kapanışı slip külotla Amadeus yapıyor olurdu. Ama Amadeus düşüncenin garantörü ("Hayır hanımefendi, ipecacuanha bir Orta Amerika sürüngeni değil!") iken kız oraya, Mughini'nin dürüstçe kabul ettiği gibi, varlığı için minnet duysun diye yerleştirilmiş.

Eğer bu kadının nesneleştirilmesi değilse, kadının bir nesne olarak görüldüğü tek durum, yalnızca hayat kadını olarak bir müşteri pazarlığına tutuşması olmalı ve böylece bizler diğerleri için gönlümüzü ferah tutabiliriz. Ancak, eğer bu durum, kadının nesne konumuna sokulmasıysa, kızların birer nesne olması için okul açmak bana iyi bir fikirmiş gibi gelmiyor.

Dikkat çekmek istediğim son nokta, hiç kimsenin, Ricci'nin *Strascia la notizia*'daki kızlara (ki en azından biraz olsun dans etmeyi ve birkaç espri yapmayı biliyorlar) neden velina adını taktığını sorgulamamış olması. Velina, faşist rejimin propaganda organı MINCULPOP'un, nelerden söz edeceklerini ve hangi konularda susmaları gerektiğini bildirmek için gazetelere yolladığı pelür kâğıttan bildirilerdi. *Strascia la notizia* bir gazete parodisi olarak doğduğundan (gerçi sonradan parodisini yaptıklarına oranla daha güvenilir olduğunu gösterdi ama bu başka bir konu), Ricci ironiyle, sunucuların ilham perilerine velina adı vermeyi düşünmüş olmalı. Bu isim o andan itibaren de, ne bileyim "küçük yelkenler" anlamına geliyormuşçasına kullanılır oldu. Her halükârda ismin ne sefil bir sansür vakasından kaynaklandığını kimse hatırlamıyor artık.

MINCULPOP'un pelür kâğıtları İtalyanların fazla düşünmelerini engellemeye yarardı. Göbekleri açık "velina"ların da bilinçli olarak aynı amaca hizmet ettiğini söylemek istemiyorum ama, siz de kabul edersiniz ki, aklımdan geçmiyor da değil.

2003

Seyircinin televizyona zararı dokunuyor mu?

Complutense Üniversitesi'nde göstergebilim ve iletişim teorisi dersleri veren meslektaşım ve dostum Jorge Lozano Madrid'den beni aradı ve "Burada olan biteni gördün mü? Altmışlı yıllarda sizlerin yazdığı her şey doğru çıktı. 1965 yılında Perugia'da Paolo Fabbri, Pier Paolo Giglioli ve diğerleriyle birlikte hazırladığınız bildiriyi, 1957 yılında senin New York'ta göstergebilimsel gerilla savaşıyla ilgili bildirini ve 1973 yılında *Il pubblico fa male alla televisione?* [Seyircinin televizyona zararı

dokunuyor mu?] başlıklı analizini öğrencilerime okutuyorum. Her şey zaten yazılmış!" dedi.

Kâhin ilan edilmek insanın gururunu okşasa da aslında Lozano'nun dikkatini kehanette bulunmadığımıza çektim. Sadece, halihazırda var olan eğilimlerle ilgili ipuçlarını dile getiriyorduk. "Tamam, tamam," dedi Jorge, "ama bütün bunları bir tek siyasetçiler okumadı," diye devam etti. Muhtemelen. Mesele şu: Altmışlı yıllarda ve yetmişlerin başında çeşitli ortamlarda, televizyonun kesinlikle (ve genelde tüm kitle iletişim araçlarının), birilerinin o zamanlar "mesaj" olarak adlandırdığı şeyleri kontrol etmeye yarayan son derece güçlü bir araç olduğu ve bu mesajlar analiz edildiğinde bunların kullanıcının düşüncelerini nasıl etkileyeceği ve hatta onların vicdanlarını nasıl şekillendireceği konuşuluyordu. Ama o mesajların uluslararası bağlamda aktardığı, toplumun algıladığıyla mutlaka örtüşmeyebiliyordu. En basit örnekle, bir inek sürüsüne ait görüntü, Avrupalı bir kasap ve Hintli bir Brahman tarafından farklı "okunur". Ya da bir Jaguar reklamı, hali vakti yerinde bir seyircide istek yaratırken beş parasız birisinin hayal kırıklığı duymasına yol açar. Kısacası bir mesaj, belli etkileri sağlamak için verilse de, çevresel koşullarla çatışarak arzu ya da korku gibi, hedeflenenden farklı psikolojik durumlar doğurabilir ve bir bumerang etkisine yol açabilir.

İspanya'da olan da buydu. Hükümetin yaydığı mesajların amacı "bize inanın, suikast girişiminden ETA sorumludur" olsa da, belki de bu mesajlarda bu denli diretilmesi ve dayatılması nedeniyle, halkın büyük bir kesimi "aslında El-Kaide'nin sorumlu olduğunu söylemeye korkuyorum" olarak algıladı. Ve burada, zamanında "göstergebilimsel gerilla savaşı" adı verilen ikinci bir olgu devreye girdi. Bunun anlamı: Yayınların kontrolü birilerinin elindeyse, kameraların önündeki ilk koltuğu değil, ideal olarak her bir televizyonun önündeki ilk koltuğu işgal edebilirsiniz.

Diğer bir ifadeyle, göstergebilimsel gerilla savaşı, mesajı yayımlayan kaynağa değil de mesajın ulaşması hedeflenen noktaya yapılan bir dizi müdahaleden oluşmalıdır ve hedef kitleyi, mesajı pasif biçimde kabule değil de tartışmaya, eleştirmeye yönlendirmelidir. Altmışlı yıllarda bu "gerilla savaşı", el ilanı dağıtımı, sineforum tarzında "teleforum" organize edilmesi, halkın çoğunluğunun etrafında toplandığı mahalledeki tek televizyona sahip barlara baskın yapılması şeklinde, henüz arkaik biçimde algılanıyordu. Ama İspanya'da bu mücadeleye çok daha farklı bir ton ve etkinlik kazandıran, internet ve cep telefonu çağında yaşıyor olmamız oldu. Bu nedenle de "gerilla savaşı" elit sınıf tarafından ya da işin ehli bir grup aktivist tarafından değil de, kulaktan kulağa ya da tamtamlarla, sokaktaki insanların birbirlerine aktarması aracılığıyla kendiliğinden gelişti.

Lozano'nun bana söylediğine göre Aznar hükümetini krize sokan bir girdap, sonunda kolektif bir olguya dönüşen bu önüne geçilemeyen özel iletişim akışı oldu. Halk harekete geçti. Televizyon seyredip gazete okusalar da aynı zamanda birbirleriyle bu konuyu konuşmaya ve kendilerine anlatılanların hakikat olup olmadığını sorgulamaya başladılar. İnternet, yabancı basını da okuma olanağı verdiğinden haberler karşılaştırılmaya ve üzerinde tartışılmaya başlandı. Birkaç saat zarfında da, televizyonun kendilerine dayattıklarına inanmayan bir kamuoyu oluştu. Çığır açıcı bir olgu olduğunu tekrarlayan Lozano gerçekten de halkın televizyona zararı dokunabildiğini dile getiriyordu. Belki de aslında söylemek istediği şuydu: *No pasaran!*[1]

Birkaç hafta önce bir tartışma esnasında, şayet televizyon tek bir patron tarafından kontrol edilirse, bir seçim kampanyasının sokaklarda dolanarak halka televizyonun anlatmadıklarını aktaracak, sandviç kılığına girmiş insanlarla yapılacağını eğ-

1 (İsp.) Geçit yok! (ç.n.)

lenceli bir öneri niyetine söylememiştim. Gerçekten de iletişim dünyasının bize sunduğu sonsuz sayıdaki alternatif kanalları düşünüyordum: Ceptelefonundan yalnızca "seni seviyorum" mesajları yollamak yerine, kontrol edilen bilgilere karşı da çıkılabilir.

Dostumun heyecanı karşısında kendisine bizde, bir stadyumu basıp maçı bölerek siyaset (zira politik ve trajik bir eylemdir) yapılabildiğine göre, belki de alternatif iletişim araçlarının fazla gelişmemiş olduğunu ve göstergebilimsel gerilla savaşı başlatma olasılığı bulunan kişilerin televizyona zarar vermek yerine karşılıklı birbirlerine zarar vermekle uğraştıklarını söyledim. Ama İspanyolların verdiği ders üzerine düşünmek gerek.

2004

Giydirilmiş tanıklık

Bir reklam sırasında falanca ürünün benzerleri içinde en iyisi olduğu söylense de, tabii ki insanların bu sözlere inandığı varsayılmıyor. Önemli olan, insanların dükkâna girdiklerinde tanımlayabilmeleri için önceden o ürün hakkında bir fikre sahip olmaları. İyi de reklamın beklentisi inanılmak değilse eğer, *testimonial* yani ürünün kalitesinin iyi olduğunu garanti etmek adına ekranda gördüğümüz ünlü şahsiyet ne işe yarıyor? Böyle bir şahsın orada bulunma nedeni görünürde, sempatik ve/veya alanında uzman birisinin bu ürünü tavsiye ettiğine tanıklık etmektir ve reklam, kişi ürünün de yer aldığı teknik sektörle ya da pazarla ilgiliyse (ünlü bir futbolcunun bir su markası için değil de bir spor ayakkabı markası için yapacağı tanıklık daha inandırıcı olacaktır) daha ikna edicidir.

Ancak günümüzde futbolcuların su markaları için tanıklık yapmasına daha sık rastlanır oldu. Diğer yandan insanlar, bu

tanıklıkların bir dünya para karşılığında yapıldığının (eğer kamu yararına bir çağrı söz konusu değilse) ve tanıklığının, mutlaka ürüne karşı duyduğu heyecandan kaynaklanmadığının pekâlâ farkında. İşin gerçeği, insanların tanığın temiz inancına inanıp inanmaması hiçbir önem taşımıyor. Görüntüsünü çekici bulmaları yeterli ve verilen mesaj istenilen adrese ulaşıyor.

Amerikan reklamlarında, bizden de önce, "iç" tanık figürü kullanılmaya başlandı: Ürünün garantörlüğünü dışarıdan birisi değil de (aktör, biliminsanı, sporcu), üreticinin kendisi yapmaktadır ("bu şeyi sizlerden biri olan benim gibi birisi üretiyor, bana güvenin," dercesine). Ama uygulaması tehlikelidir: Davalarla uğraşmak istemediğimden isim vermeyeceğim, ama böyle birinden kullanılmış bir araba satın alıp almayacağımı sorgulamama neden olan son derece itici bir yüz ifadesine sahip bir üreticiye ait bir video gördüğümü hatırlıyorum.

Bu tür risklerle karşılaşmamak için, gerçek hayattan değil ama bizzat reklamın kendisi tarafından (Megan Gale gibi) yaratılan baştan çıkarıcı figürlerin de insanların dikkatini çektiğini hatırlayalım. Kaldı ki, bir aktöre üretici rolü oynatılarak "sanal" bir üretici yaratılabilir. Bu sayede de bu figür, hem kendisi hem de ürün için tanıklık yapmış olur. Bu yöntemin ayan beyan parodi tarzı bir uygulamasını Scotti pirinçleri, reklamında, hayali bir Dr. Scotti ile konuşarak, ama pirincin, görmediğimiz Doktor Scotti'nin değil de ekrandaki görünür Scotti'nin sempatik özelliklerini paylaştığı hissini uyandıran Garry Scotti (şanslı bir isim benzerliğinden yola çıkarak) gerçekleştirdi.

Şimdi size Bay Giovanni Rana'dan söz etmek istiyorum. Bu Bay Rana kimdir? Makarna üreticisi olan bu zat, kendi ürettiği makarnaların reklamını bizzat kendisi yaptığı için meşhur olmuştur. Bay Rana tipik bir "doğrulanan tanık", hatta, bir yandan Bay Rana olduğunu kanıtlarken diğer yandan ürünlerin kalitesine tanıklık ettiğinden "kendisi için tanıklık eden tanık"

vakası örneğidir. Rana makarnalarının garantisi gerçekten de Bay Rana mı, yoksa onu temsil eden bir aktör müdür? İnsanların kendilerine bu soruyu sorduğunu hiç sanmıyorum: TV'de seyrettiğimiz Bay Rana artık gerçek hayattan gelen biri olmaktan çıkmış ve reklam amaçlı hayali bir karaktere dönüşmüştür bile.

Bugünlerde televizyonda, tanık olarak Bay Rana'nın da yer aldığı bir ürünle ilgili bir spot dikkatimi çekiyor (makarna değil, galiba ceptelefonlarıyla ilgili). Sanırım yepyeni bir şeyle ilgili. A reklamının kurgusuna, B reklamında kendine tanıklık eden karakter dahil edildiğinde, reklam prodüksiyonu başka bir reklam aracılığıyla gerçekleştirilmiş olur ([Piero] Sraffa'dan özetleyerek aktarıyorum). Bu, Miki Fare'nin Lupo Alberto'nun, ya da tam tersi, gerçekten var olduğuna tanıklık etmesine benzer.

Tüm bu olan biten içinde açık tek bir şey var: Bu sorunlu Bay Rana'nın oyun alanına girişinden, ve bir reklamın diğeri tarafından baskına uğramasından (bir balo esnasında yanlışlıkla başka bir filmden kaçan, at binen kızılderililerin içeriye daldığı *Hell-za-poppin'* filminde olduğu gibi) büyülendiğim için, sonunda (tahmin edeceğiniz üzere) neyin reklamının yapıldığını bile hatırlayamadım. Ama bu son derece olağan bir durum. Nitekim, eğer *skeç* çekiciyse, hatta hatırlanabilir nitelikteyse (ünlü "iyi akşamlar!" repliğini hatırlayın) ürün değil de komik durum hatırlanacaktır.

Ama logonun akıllara kazınabilmesi için mutlaka etkili ve akılda kalan bir kapanış esprisi içinde kullanılması gerekir. "No Martini, no party"yi, Simmenthal ismini yanlış söyleyen çocuğu ya da Dedektif Rock'un klasik atlıkarıncasını ("ben de bir hata yaptım ve hiç Linetti briyantini kullanmadım!") anımsayın.

Neden bazı reklamcılar (özellikle de reklamlar için para ödeyenler), espri uğruna, logoları akıllara kazımayı unutacak kadar intihara eğilimliler? Bunun, henüz çözmeyi başaramadığım bir sır olduğunu itiraf ediyorum.

2005

Günlük suç payımızı hemen verin

Kazılmış, düzeltilmiş, tırmıklanmış, ağaçlardan temizlenmiş, yağmalanmış bir arazi söz konusu olmasaydı, New Orleans'ı yıkıp geçen kasırganın etkisinin bu denli yıkıcı olmayacağını iddia ediyorum. Bu konuda herkesin hemfikir olduğuna kaniyim. Ancak asıl tartışma konusu, burada bir kasırga orada bir tsunamiyle karşılaşılmasının nedeninin küresel ısınma olup olmadığı. Konuyla ilgili bilimsel yeterliliğe sahip birisi olmasam da, gezegenin geleceği hakkında daha yürekli olsaydık çevre koşullarında gözlenen değişimlerin neden olduğu felaketlerin vuku bulmayacağına inanıyorum, dolayısıyla da Kyoto protokolünün yanındayım. Bununla birlikte kasırgalar, siklonlar, tayfunların ezelden beri yaşandığının da bilincindeyim, aksi takdirde Conrad'ın o güzelim sayfaları ya da bu felaketleri konu alan filmler olmazdı.

Yine de, geçtiğimiz yüzyıllarda, belki de Asya'daki tsunami ile Katrina kasırgası arasındaki süreye denk sıklıkta, onbinlerce kişinin ölümüne yol açan korkunç tayfunların yaşanmış olduğu konusunda tereddütlerim bulunuyor. Bazılarından söz edildiğini duyduk, hatta Pompei ve Lizbon depremleri gibi bir-iki tanesi edebi eserlere ilham kaynağı oldu, Krakatoa Yanardağı'nm patlaması gibi bazı felaketlerle ilgili sadece dehşet verici ama yetersiz söylentiler dolaştı. Kısacası bizler günlük dertlerimizle uğraşırken, onlarca, hatta yüzlerce doğal felaketin, eski toplumları ve kıyıları vurduğunu varsaymak yerinde olacaktır. Ancak, küreselleşen dünyada bilgi öylesine hızlı aktarılıyor ki, artık yerkürenin en uzak köşesindeki trajik olaylardan bile haberdar oluyoruz (hem de anında) ve bugün eskiye oranla çok daha fazla sayıda felaket yaşandığı kanısına kapılıyoruz.

Örneğin, eminim her sıradan televizyon izleyicisi hangi gizemli virüs nedeniyle bu kadar çok sayıda annenin çocuğunu

öldürdüğünü kendisine soruyordur. Bunun için de ozon tabakasındaki deliği suçlamak biraz zor. Altında başka şeyler yatıyor olmalı. Gerçekten de, ne gizli ne sır olan bariz bir açıklama söz konusu. Çocukları öldürmek, yüzyıllar boyunca oldukça sık yapılan bir spor olmuştur. Hatta Eski Yunanlar bile, bilindiği gibi binyıllar önce, sırf kocasına inat çocuklarını katleden Medea'ya ağlamak için tiyatroya giderlerdi. Yine de, ki bu biraz olsun teselli verici, gezegenimizde yaşayan altı milyar insana oranla, katil annelerin yüzdesi daima virgülden önce epeyce sıfır bulunan bir seviyede kaldı ve bu nedenle, elinde bir bebek arabasıyla yanımızdan geçen her bayana potansiyel katil gözüyle bakmamaya çalışmalıyız.

Ama haber programlarımızdan birini seyredenler, sadece annelerin her gün çocuklarını öldürmekle kalmayıp on dört yaşındaki gençlerin ortalığa ateş ettiği, mültecilerin soygun yaptığı, rahiplerin kulak kestiği, babaların tüm aileyi tüfekle katlettiği, sadistlerin su şişelerine sodyum hipoklorit enjekte ettiği, duygulu yeğenlerin amcalarını dilim dilim doğradığı cehennemi bir dünyada yaşadığımızı sanırlar. Gerçi tüm bunların hepsi gerçek olaylar ama istatistiksel açıdan gayet makul oranlarda ve doğal olarak da kimse, sabuncunun[1] komşularını haşladığı, Rina Fort'un sevgilisinin çocuklarının kafasını çekiçle patlattığı ve Kontes Bellentani'nin tabancasıyla ateş ederek VIP yemeklerini bastığı savaş sonrası mutlu ve barışçıl yılları hatırlamıyor artık.

Arada bir, bir annenin kendi çocuğunu öldürmesi "neredeyse" normal kabul ediliyorsa, bu kadar çok Amerikalı ve Iraklının her gün havaya uçması daha anormal sayılmalı. Üstelik öldürülen çocuklarla ilgili her şeyi biliyorken öldürülen yetişkinlerin sayısıyla ilgili bilgi sahibi bile değiliz. Ciddi gazeteler ilk sayfalarını siyaset, ekonomi, kültür meselelerine,

1 Leonarda Cianciulli (1894-1970): Kurbanlarından arta kalanları kaynatıp sabun yaptığı için "sabuncu" adı takılan seri katil. (ç.n.)

diğerlerini de borsaya, ekonomi haberlerine ve bir zamanlar ninelerimizin hiç kaçırmadıkları ölüm ilanlarına ayırıyorlar. Çok mühim vakalar dışında ise suç haberlerine sadece birkaç sayfa ayrılıyor. Hatta bir zamanlar günümüze oranla daha az sayıda sayfa ayrılırdı ve kana susamış okuyucular gidip *Crimen* gibi salt bu konuyla ilgili yayınları satın almak zorunda kalırdı. Dedikodular da, televizyon yerine kuafördeki dergilerden takip edilirdi.

Ama günümüzde yayımlanan haber programlarımız seyirciyi tedirgin etmeden, savaşla, terör saldırıları ve benzeri olaylarla ilgili vermesi gereken haberleri aktardıktan sonra siyaset gündemiyle ilgili temkinli birkaç yoruma yer veriyor ama hemen ardından suçlar, ana-kız kardeş-eş-erkek kardeş-baba-çocuk katli, hırsızlık, soygun, ateş açma olayları ve –seyircinin hiçbir şeyi eksik kalmasın diye– bölgemizde her gün yaşanan, Nuh tufanının yanında ufak bir musluk arızası gibi kaldığı göğün dibi delinmişçesine yağan yağmurlar gündeme getiriliyor.

İşte bunun altında, ya da gerçekten üstünde bir bit yeniği var. Siyasi ya da ekonomik açıdan tehlike arz eden haberlerle kendilerini sıkıntıya sokmak istemeyen Tele Niagara programı yöneticileri, *Crimen* seçimini yeğlediler. Ne de olsa kurşunlarla patlatılan kafalardan oluşan bir film şeridi insanlara kendilerini iyi hissettiriyor ve akıllara kötü fikirler sokmuyor.

2005

Agamemnon belki de Bush'tan bile kötüydü

Trende oturmuş gazetemi okurken bir bey lafa girdi: "Nasıl bir dönemde yaşadığımızı okudunuz mu? Hamile karısını öldüren adamı okumuşsunuzdur muhakkak. Ya iki ay önce, sırf radyosunun sesini fazla açıyor diye komşularını öldüren çifti?

Peki, nedensiz bir tartışmadan dolayı kızın kulağına şemsiye sokan Romanyalı hayat kadınını? Son zamanlarda kaç annenin çocuğunu öldürdüğünü biliyor musunuz? Bir Hıristiyan'la evlenmesini önlemek için kızını öldüren (söylemeye gerek yok, göçmen, üstelik de Müslüman) anneyi? Ya bir süre önce, annesi ve küçük kardeşini katleden Novi'li kızı? Hele hele komşusunun çocuğunu çalıp ağladığı için öldürenleri? Bu dünyaya neler oluyor?"

Beyefendinin aslında hepsini bilmediğine dikkatini çektim. Benim okuduklarımı dikkatle okumuş olsaydı (belki internetten) listenin bu kadarla kalmadığını görürdü.

En önemlisi, Piacenza'da olanları okumuş muydu? Mennini adında bir şahıs, firmasına başarı sözü veren kişiye teşekkür etmek için, adamın ahlaksızın teki olduğunu ve yararlanarak bir kenara atacağını bile bile kızını adama teslim ediyor ve iş seyahatine çıkan bir baba gibi çekip gidiyor. Bu arada Egidi adında, büyük hayalleri olan bir jigolo, kocası evden uzakta olan Bayan Mennini'yi teselli etme bahanesiyle yanaşıp sevgilisi olmayı başarıyor ve şapkasını askıya asıyor. Bay Mennini geri döndüğünde, karısıyla birlik olup adamı öldürüyorlar. Suçu ilgisiz birilerine atan çifti cenazede ağlarken görüyoruz. Ama gerçeği anlayarak Erasmus için gittiği yurtdışından dönen oğulları, Egidi'yi öldürdüğü gibi hızını alamayıp annesini de öldürüyor (bu arada kız kardeşi soruşturma yürütenlere sahte adres ipuçları vererek oğlanı kurtarmaya çalışıyor). "Ne işler, ne işler!" diye derin derin içini çekiyor adam.

Ya Molfetta'lı Bayan Medi vakası? Kocası kendisini terk etmiş, o da adamın çocuklarına çok bağlı olduğunu bildiğinden, intikam almak için çocukları öldürmüş. "Gerçekten de din iman kalmadı insanlarda. Karıya inat testisleri doğramak kocaya inat çocukları öldürmenin yanında hafif kaldı doğrusu," diye şikâyet ediyor komşum, "nasıl anne bunlar? Bana kalırsa tüm

bunların nedeni televizyonun ve komünistlerin yaptığı şiddet dolu o programlar!"

Hemen lafa atlıyorum. Galiba beyefendi Saturnia'lı Croni'nin hikâyesini bilmiyor. Veraset nedeniyle mi pek emin değilim, babasının testislerini doğramıştı. Ve tam nedenini bilmiyorum ama hem çocuk istemediği hem de iyi bir baba-oğul ilişkisine sahip olmadığı için, hamile karısına kürtaj yaptırarak zavallı fetüsleri yemişti. "Belki de satanist bir tarikata üyeydi, belki gençken çevreyolu üzerindeki köprülerden taş atanlardandı ve belki de köyünde iyi bir insan olarak tanınıyordu. Ama, sizin okuduğunuz gazetede kürtajın serbest bırakılması ve travestilerin birbirleriyle evlenmesi konuları işlendiği göz önüne alınırsa..." diyor adam.

Bakınız, diyorum kendisine, cinsel suçların büyük bir yüzdesi aile içinde gerçekleşiyor. Oğlu tarafından öldürülen Battipaglia'lı Lai'yi duymuşsunuzdur. Daha sonra oğlan, annesinin âşığı olur, ta ki kadın duruma dayanamayıp intihar edene kadar... Bir de çok da uzak olmayan bir kasabada yaşayan Tiesti Kardeşler vakası var. Bazı çıkarlar nedeniyle önce üvey kardeşlerini öldürüyorlar, sonra kardeşlerden biri diğerinin karısının âşığı oluyor ve diğeri de intikam almak için, onun çocuklarını öldürüp ızgarada pişiriyor ve yemesi için kardeşine ikram ediyor. O da, ne yediğinin farkında olmadan afiyetle yiyor.

İsa adına, İsa adına, diye hıçkırıyor muhatabım, İtalyan mıydılar yoksa göçmen mi? Hayır, diyorum, isimleri ve yerleri biraz değiştirdim. Aslında Yunandılar ve hikâyeyi gazetede değil de mitoloji sözlüğünde okumuştum. Bay Mennini, Truva seferinde başarıya ulaşmak için çocuklarını kurban eden Agamemnon'du. Daha sonra onu öldüren genç Egidi ise Aigisthos, oynak karısı da, oğlu Orestes tarafından öldürülen Clytemnestra'ydı. Bayan Medi, Medea, Bay Croni ise Romalıların Saturnos olarak tanıdığı Kronos, Bay Lai, Oedipus tarafından öldürülen Laios'tu ve

ensest ilişkiye giren eş ise Jokaste'ydi. Son olarak da Tiesti Kardeşler aslında çocukları yiyen Tiestus ile kardeşi Atreus'tu. Ve tüm bu olaylar, sadece Cadmus ve Hermione'nin düğününden ibaret olmayan kültürümüzün temellerini oluşturan mitolojilerdir.

O dönemlerde, bu trajedilere dair hikâyeler arada bir yazılıyorken günümüzde gazeteler her kanlı olaya özel bir itina gösteriyor ve iki ya da üç sayfayı bunlarla dolduruyorlar. O günlerde bilinen dünyanın nüfusu elli milyondan azken, günümüzde nüfusun altı milyara dayandığını düşünürsek, tüm hesaplar yapıldığında, o günlerde bugüne oranla daha çok katliam yaşanıyordu. En azından, savaşlar dışında, gündelik hayatta. Belki de Agamemnon Bush'tan bile kötü biriydi.

2007

Zavallı sokaklar!

Yazın, özellikle de ağustos tatili sırasında, olimpiyatlardan daha az ilgi çeken Gürcistan'daki katliamlar bir yana, genellikle konuşulacak fazla konu olmaz ama son birkaç haftadır, açıkçası şahsen çözümsüz olarak gördüğüm bir konu hakkında bu kadar konuşuluyor olması beni şaşırttı. Bir yerlerde, bir sokağa neden faşizmle işbirliği yapmış birinin ya da Bettino Craxi gibi tartışmalı şahsiyetlerin adının verildiği, ya da Karl Marx veya Lenin isimli sokakların bol olduğu Romagna bölgesindeki küçük yerleşim birimlerinde, bazı sokak isimlerinin neden değiştirilmek istendiği yeniden tartışma konusu oldu. Açıkça söylemek gerekirse, mesele tahammül edilemez boyutlara ulaşmış durumda ve bunu sonlandırmanın tek bir yolu bulunuyor: Bir sokağa, yüz yıldan yakın zamanda ölmüş olan bir şahsiyetin adının verilmesini yasaklayan bir yasa!

Bu yüzyıl yasası nedeniyle Karl Marx dışında, 2045 yılında doğal olarak bir sokağa Benito Mussolini adını veren birileri çıkacaktır ama ne yapalım, o tarihte kırklı yaşlara ulaşmış olan torunlarımızın (ya da torun çocuklarımızın) bu şahsiyetle ilgili zaten net fikirleri olmayacak. Günümüzde Romalı dini bütün Katolikler, onun da kendine ait bir Loreto Meydanı[1] bulunduğu ve adını, İtalya'nın birleşmesinin ardından Papa'ya inat olsun diye masonların koyduğundan bihaber, büyük bir keyifle Cola di Rienzo[2] Sokağı'nda dolaşıyorlar.

Tabii bir de, en azından vefat edene saygı amacıyla, birilerinin adının bir sokağa verilmesinin o kişiyi toplum tarafından unutulmaya ve ciddi biçimde anonimleştirmeye mahkûm etmek olduğu akıllardan çıkarılmamalı. Garibaldi ya da Cavour gibi istisnalar dışında, bir meydana ya da bir sokağa adı verilen kişileri kimseler tanımıyor. Bir zamanlar tanınıyor olsalar bile, bu şahsiyetler artık kolektif hafızada sadece bir sokak adı olarak kayıtlı hale gelmişler. Doğduğum şehirde belki de binlerce kere Schiavina Sokağı'ndan, bu şahsın kim olduğunu bir kere dahi kendime sormadan geçmişimdir (gerçi artık biliyorum, 1800'lerde yaşamış bir tarihçi). Aynı durum Chenna Sokağı (artık onu da biliyorum zira evimde, 1785 yılında İskenderiye piskoposluklarıyla ilgili yazdığı eser var) ve Lorenzo Burgonzio Caddesi (1738 yılında Vimercati Yayınevi tarafından yayımlanan *Le notizie istoriche in onoe di Maria Santissima della Salve* [Maria Santissima della Salve ile İlgili Tarihi Haberler] adlı bir eserin yazarı olduğunu çok sonraları internetten öğrendim) için de geçerli.

1 İtalyan faşizminin kurucusu Benito Mussolini'nin idam edildiği Milano'daki Loreto Meydanı. (yay.n.)

2 1313-1354 yılları arasında yaşamış Romalı devlet adamı ve düşünür. Yaşadığı dönemde süren siyasi çalkantılara son verip Roma'ya bir düzen getirmek istemiş ancak siyasi karşıtları tarafından linç edilip cesedi kent meydanlarında sallandırılmıştır. (yay.n.)

Andegari, Cusani, Bigli ya da Meliz d'Eril caddelerinde oturan birçok Milanolunun, bu onura layık görülen şahısların kim olduğunu bilmediklerine kalıbımı basarım. Gerçi aralarında, Francesco Melzi d'Eril'in, Napolyon döneminde cumhurbaşkanı yardımcılığı yaptığını araştırmış olan çıkacaktır. Ama sıradan bir yaya, mesleği gereği tarihçi olmadığı sürece Cusani, Bigli ya da Andegari (ayrıca bu adın Keltçe *andeghee* sözcüğünden geldiğini ve "akdiken" demek olduğunu iddia edenler var) aileleriyle ilgili fazla bilgiye sahip değildir.

Mesele bu isimlerin sadece toponimi tarafından *damnatio memoriae*'ye[1] mahkûm edilmesi değil, bir de düzgün bir şahsiyetin kötü şöhrete sahip bir sokakla özdeşleşme ve zavallıcığın adının yüzyıllar boyunca müstehcen atıflarla birlikte kullanılma ihtimalinin bulunması. Üniversite yıllarımın Torino'sunda, 1800'lü yılların saygıdeğer yazarlarından Edoardo Calandra'nın adı verilen ama maalesef tam iki genelevin bulunduğu Calandra Sokağı'nın fesatça (ve iyi niyetliler kişiler tarafından üzüntüyle) anıldığını hatırlıyorum. Ve, son derece mühim bir tipografın adını taşıyan ve konservatuvarın yer aldığı Bodoni Meydanı da o dönemde homoseksüellerin buluşma noktası (lütfen ellili yıllarda bunun ne anlama geldiğini anlamaya çalışın) olduğundan toponimi, düzdeğişmece yapılarak kendilerini tipografi ve klasik müzik dışındaki zevklere adayanlara işaret ediyordu. Milano'da askerlerin en sık gittiği genelevin, Chiaravalle Sokağı'nda olmasına ne demeli? İnsanlar o ünlü, asil manastırı hatırladığında kahkahasını bastırmak zorunda kalıyordu.

İyi de sokaklara nasıl isimler vereceğiz? Belediyedekiler hayal güçlerini biraz çalıştırmak zorundalar. Bottai ya da İtalo

1 (Lat.) Hatıradan silme olarak çevrilebilecek bu kavram Roma İmparatorluğu'nda kullanılan bir cezalandırma biçimidir ve kişinin tüm izlerinin asla var olmamış gibi kentin kamusal onuruna uygun olarak Roma'nın yaşamından çıkartılmasını öngörür. (yay.n.)

Balbo repertuvarından yararlanamayacaklarına göre, ne bileyim, mesela gözlüğü icat ettiği sanılan Salvino degli Armati ya da Bettina Gozzadini (Ortaçağ Bolonya'sında üniversitede ders veren ilk kadın), hatta, Uguccione della Faggiola ve Facino Cane (ikisi de melek sayılmaz ne de olsa. Balbo da sayılmazdı gerçi!) gibi isimler koyabilirler. Öte yandan sokaklara ad değil de numaralar verilmiş olan New York'ta işler gayet iyi yürüyor ve bu, Milano'da bir sokağa Larga Caddesi adını vermekten farklı değil. İtalya'nın yüz şehrinde de şahane Filiz yokuşları, Ayı ya da Başak caddeleri, Tepe sokakları bulunuyor ve bunlara Ihlamur (Berlin'de de bir tane yok mu zaten) sokağı ya da Kızılağaç sokağı gibilerini ekleyerek yeşillendirebiliriz.

2008

Pupa kaldıran gemiler

Bir numaralı düşünce

Paris'te Fransız dostlarımla akşam yemeği yerken, aralarından biri diğerlerine, İtalyan televizyonunun sadece eğlenceden ibaret olduğunu zira salt eğlence programlarını değil, hangi programı açarsanız açın, haber ya da bulmaca programlarında bile, mutlaka yarı çıplak kızlarla karşılaşacağınızı söyledi. Herkesin gözleri fal taşı gibi açıldı (böyle bir televizyon olabilir mi?) ve aralarından bir tanesi, uydu aboneliğini İtalyan TV'lerini de kapsayacak şekilde değiştireceğini ifade etti. Bir diğeri, İtalyanların neden küçük kızlara düşkün siyasetçileri affettiklerinin şimdi anlaşıldığını söyledi. Ne yapalım böyle eğitilmişler. Canım sıkılmadı desem yalan olur. Ne de olsa hepimiz cinsel sapık değiliz ya.

İki gün sonra, TTTLines şirketinin Napoli-Katanya hattı için yaptırdığı devasa reklam küplerinin hükmettiği Roma Termi-

ni Tren Garı'ndaydım. Seyahat şirketinin rotasındaki duraklar belirtilmekle birlikte asıl dikkati, Venüs misali güzellikleri fark edilsin diye sırtı dönük poz vermiş, neredeyse çıplak kızlar çekiyordu. Popolar yeterince ilgi çekmiyordur endişesiyle olsa gerek, büyük karakterlerle "İtalya'nın en meşhur pupalarına sahibiz" diye yazmaktan da geri kalınmamıştı. Fıkrayı anlamayanlar için belki de biraz açıklamak yerinde olacak: Yazı, çift anlamlı bir espriyle, hem gemilerin kıç taraflarına hem de kızların ön taraflarına atıfta bulunuyor. Fransız dostlarım haklı mı acaba?

Soru: "Çocuklarınızın eğitimini TTTLines'ın tanıtım sorumlusunun ellerine bırakır mısınız?" Endişem, oğulcuklarının İtalya'nın en neşeli cıvadrasma sahip küçük adamlar olmasını umut eden birçok İtalyan'ın bu soruya evet diyecek olması.

İki numaralı düşünce

Lega Nord, zorunlu eğitim kapsamına yerel lehçelerin de dahil edilmesine ilişkin bir önergeyi Senato'ya sundu. Doğal olarak Alleanza Nazionale[1] buna karşı çıkıyor. Ne de olsa ismi Yerel İttifak değil. 31 Mayıs tarihli *Corriere* gazetesinde *grammelot*'ya[2] başvurarak yazdığı çok güzel bir makalesi yayımlanan Dario Fo, az bir gayretle resmi Padano'nun (böyle bir lehçe var olmamasına rağmen) seçilebileceğini, ama bunu takiben Toskanoca tercümenin sunulması gerektiğini yazmış. Anlaşılan Fo bu teklifle dalga geçiyor.

Ben, yarının çocuklarının da *Mistero buffo*'dan [Gülünç Gizem][3] keyif alabilmeleri için bir şeyler yapılmasından yanayım. Ama alıkların anası her daim gebe olduğundan, galiba İtalyan

1 Ulusal İttifak Partisi, İtalyan siyasetinde 1995-2009 yılları arasında yer almış merkez sağ eğilimli bir siyasi partidir. (ç.n.)

2 (Fr.) Satirik tiyatroda görülen, makaronik ve yansıma kökenli sözcüklerin kullanıldığı bir dil biçemi. (ç.n.)

3 Dario Fo'nun 1969-1999 yılları arasında sahnelediği tek kişilik piyesi. (ç.n.)

Birliği'nin yerel bağlamda da incelenmesine ilişkin bir proje de söz konusu. Bu, Torinolular Cavour ve Garibaldi'ye ilişkin konuları dinlerken, Napolilere Franceschiello, Fra Diavolo ve Kardinal Ruffo öğretileceği anlamına geliyor. Torinolulara ve Liguryalılara, Nino Bixio'nun Bronte'ye karşı biraz hatalı davrandığını söylemek adilcedir ama güneylileri, İtalyan Birliği sonrasına ait haydut kültürüyle eğitmek, bu insanları birazcık tarih dışında tutmak olacaktır. Nitekim Gemonio'lu miniklere sadece lehçelerini öğretmek, büyüdüklerinde başka bölgelere, hatta yurtdışına göç etmelerine engel teşkil edecektir. Bu, babalarının kabalığının bedelini ödemek zorunda olmayan masumlara karşı ödleklik olur.

Tullio Mario, ellili yıllarda televizyonun en büyük yararının, tüm yarımadaya standart bir İtalyan figürü yaymak olduğunu sık sık dile getirmiştir. Bu sayede, sırf kendi lehçelerini konuşabildikleri için gelişmelerden mahrum kalanlar da, İtalya'nın ekonomik mucizesi adı verilen evreye dahil olabilmişlerdir. Ama bu kişilerin dilin standartlaştırılması sürecinde kendi köklerini kaybetmelerinin esef verici olduğunu da eklemiştir. Doğduğum şehirde her yıl, naif ve çok komik bir Noel masalı olan *Gelinda* sahneye konur. Bu oyun tamamen yerel lehçede oynanır. Ama oyunun yıllardır iki farklı sorunla baş etmeye çalıştığını gözlemledim: Göç nedeniyle artık lehçe konuşan genç kalmamış ve aynı nedenle de yeni seyirci çekmek sorun oluyor. Eğer böylesine güzel bir gelenek yok olursa çok yazık olacak.

Tüm çocuklar resmi dilimize tam anlamıyla vakıf olduktan sonra haftada bir saat yerel lehçenin öğretilmesine ayrılmasını eleştirmem doğrusu. Böyle bir girişim, hâlâ lehçe konuşulan yörelerdeki çocuklar için son derece öğretici olacak (bu sayede, lehçelerinin kelime haznesiyle sözdizimini İtalyancanınkiyle karşılaştırma fırsatı yakalayacaklar), ama çoğunluğun Çinli ya da Rumen olduğu Milano'daki okullarda ciddi sorunlar

doğuracaktır. Tercihen okul sonrası yapılabilir ve belki Çinliler bile keyif alabilirler.

Yıllar önce Milano'da çakmak satan, daha zencisini düşünemeyeceğim bir zenci adam vardı. Bu zat yoldan geçenlere yanaşır ve son derece akıcı bir Milano lehçesiyle, ortalıkta dolaşan "brütt terün"lardan[1] yakınırdı. Evet malın gözüydü ama çok iyi iş yapardı doğrusu.

Dünya proleterleri, dil öğrenmek sizi özgürleştirir.

2009

Uzun orta kısa

Geçtiğimiz cumartesi gününe ait *Repubblica*'nın kültür sanat ekinde, Angelo Acquaro ve Marc Augé, Frédéric Martel'in *Mainstream* kitabının (Feltrinelli, 2000) piyasaya çıkması nedeniyle, düzenli aralıklarla ama her defasında farklı bakış açılarıyla gündeme gelen bir konuyu, yani Yüksek Kültürü Alt Kültürden ayıran sınırın ne olduğu konusunu ele aldılar (kültürde gözlenen yeni küreselleşme biçimleri vesilesiyle).

Ayırım yapmaksızın Mozart ve etnik müzik dinleyen gençler için bu ayrım komik gelebilir, ama bunun geçtiğimiz yüzyılın ortalarına doğru son derece hararetli bir tartışma başlığı olduğunu ve Dwight Macdonald'ın 1960 yılına ait son derece güzel ve müthiş asil bir denemesinde (*Masscult and Midcult*) iki değil ama üç farklı seviyeyi tanımladığını hatırlatmak isterim. Yüksek kültür, örneğin, Joyce, Proust, Picasso tarafından temsil edilirken, *Masscult* adı verilen kültür sınıfının, bütün Hollywood ürünleri, *Saturday Evening Post*'un kapağı ve rock müziği tarafından (Macdonald evinde televizyon bulundurmayan

1 İtalyanca taşradan gelenleri aşağılamak için kullanılan "brutto terrone"nin yerel lehçedeki karşılığı. (yay.n.)

entelektüellerden biriyken, daha açık fikirli olanların televizyonu mutfaktaydı) temsil edildiğini söylüyordu.

Ama Macdonald bir de üçüncü bir kültürün tanımını yapıyordu. *Midcult*, temelde *kitsch* olan, avangard tarzın hatlarından da yararlanan eğlencelik ürünleri temsil eder. Macdonald, *Midcult* ürünleri sınıfına, eskilerden Alma Tadema ve Rostand'ı ve kendi döneminden de, Somerset Maugham, Hemingway'in son dönemi ve Thorthon Wilder'ı sokmuştu – muhtemelen, daha yücesi imkânsız kültürel tanıklıkların yanı başına Maugham, Márai ve yüce Simenon'u (ki Macdonald, Maigret-dışı-Simenon'u *Midcult*, Maigre-Simenon'u ise *Masscult* olarak sınıflandırırdı) koyan Adelphi tarafından yayımlanan başarılı birçok kitabı da aynı sınıfa dahil ederdi.

Ama popüler kültür ve aristokrat kültür arasındaki ayrım düşünülenden çok daha eskidir. Augé, Hugo'nun yüzbinlerin katıldığı cenazesinden (acaba Hugo, *Midcult* mıdır yoksa yüksek kültür sınıfından mı?), Pireli balıkçıların izlemeye gittiği Sofokles trajedilerinden, piyasaya çıkar çıkmaz etkileyici miktarda korsan baskısı yapılmasının, *Nişanlılar*'ın popülaritesinin göstergesi oluşundan söz eder – Dante'nin dizelerini deforme eden ve şairi kızdıran, ama aynı zamanda eserinin cahiller tarafından bile tanındığını ispat eden demirciyi hatırlayalım.

Romalıların Terentius'un temsillerinden birini terk edip ayıları görmeye gittiği doğrudur ama nihayetinde günümüzde de son derece rafine pek çok entelektüel, maç seyretmek uğruna konsere gitmekten vazgeçmiyor mu? Bu iki (ya da üç) kültür arasındaki ayrım ancak, eski dönem avangard sanatçıların burjuvaları tahrik etmeyi amaçladıkları, dolayısıyla da okunmamazlığı ya da temsilin reddini değer olarak seçtikleri noktada netleşir.

Bu kırılma günümüze kadar taşınmış mıdır? Hayır, zira Berio ya da Pousseur gibi müzisyenler rock müziğini son dere-

ce ciddiye almışlardır ve birçok rock şarkıcısı da klasik müzik hakkında düşünülenden daha çok bilgiye sahiptir. Kaldı ki Pop Art tüm dengeleri altüst etti ve günümüzde son derece rafine kimi çizgi romanlar okunurluktan uzak olma rekorunu ellerinde bulundururken, spaghetti western tarzı filmlerde kullanılan müzikler, konçerto olarak yeniden düzenleniyor. Televizyonda bir akşam müzayedesi izlemek bile, ebeveynlerine göre eşeğin kuyruğuyla yapılmış soyut tablolar alan katılımcıların hiç de sofistike olmadığını (televizyon aracılığıyla bir tablo satın alan kişilerin kültürel elit sınıftan olmadığı su götürmez) anlamaya yeter. Augé'nin dediği gibi, "yüksek kültür ve kitle kültürü arasında her zaman gizli bir alışveriş söz konusudur ve kitle kültürünün sık sık yüksek kültürün zenginliğinden (ama ben 'karşılıklı' demek istiyorum) beslendiğine şahit oluruz."

Günümüzde kültürel sınıflar arasındaki ayrım, içeriklerinden ve sanatsal biçimlerinden, bunlardan keyif alma şekillerine kaymıştır. Ayrımın artık Beethoven ile *Jingle bells* arasında olmadığını söylemek istiyorum. Ceptelefonu için zil sesi ya da havaalanı (ya da asansör) müziği olan Beethoven artık, [Walter] Benjamin'in söyleyeceği gibi, dikkat edilmeksizin dinlenmekte, dolayısıyla da (bu şekilde kullananlar için) bir reklam müziğini andırır hale gelmektedir. Ama aksine, bir deterjan reklamı için bestelenen bir *jingle*, ritmik, melodik veya armonik bir yeniliği nedeniyle dikkatleri çekebilmekte ve beğenilebilmektedir. Nesneden ziyade nesneye bakış değişmektedir, dikkatli bakış ve umarsız bakış vardır ve umarsız bir bakış (ya işitiş) için *Survivor* programının fon müziği Wagner bile olabilir. Daha rafine olanlar ise, bir köşeye çekilip eski bir plaktan *Non dimenticar le mie parole*'yi dinleyeceklerdir.

2010

"Entelektüel açıdan ifade etmek gerekirse"

Geçtiğimiz hafta bir akşam Kudüs'te, İtalyan bir gazeteci beni arayarak ajansından kendisine ulaşan bir nota göre, sabahki basın toplantısında, Berlusconi'nin Hitler'e benzediğini söylemiş olduğumu ve hazretlerinin yetkili temsilcilerinin de çoktan, onlara göre tüm Musevi toplumuna hakaret sayılacak bu "çılgın" ifademle ilgili açıklamalar yapmaya giriştiğini bildirdi. Tüm bunlar tabii ki dedikodudan ibaretti ve ertesi gün çeşitli İsrail gazetelerinde (*Jerusalem Post*, ellerine sağlık, ilk sayfasının bir bölümünü, üçüncü sayfasının da neredeyse yarısını kaplayan bir haberle) basın toplantısıyla ilgili habere geniş yer verdiler ve gerçekten tartışılan konularla ilgili bilgi verilirken Hitler'den söz eden olmadı.

Aklı başında hiç kimse Berlusconi'yi ne denli eleştirirse eleştirsin onu Hitler'le kıyaslamayı aklının ucundan bile geçirmez. Ne de olsa Berlusconi elli milyon insanın ölümüne yol açan bir dünya savaşı başlatmamış, altı milyon Yahudi katletmemiş, Weimer Cumhuriyeti parlamentosunu kapatmamış, kara gömlekliler ve SS ordusu kurmamıştır. İyi de o halde, o sabah yaşananlar neydi?

Pek çok İtalyan, başbakanının yabancı kamuoyunda ne oranda itibar kaybetmiş olduğunun henüz farkında değil. Öyle ki insan yabancıların yönelttikleri sorulara karşı bayrağımıza hürmeten kimi zaman kendisini savunma durumunda dahi kalıyor. Densizin biri, Berlusconi de Mübarek ve Kaddafi gibi istifa etmek zorunda bırakıldığından, Berlusconi'nin Kaddafi'nin İtalyan versiyonu olduğunu söylediğimi iddia etmişti. Doğal olarak Kaddafi'nin, kendi vatandaşlarına ateş açtıran ve bir darbe neticesinde başkan olan kana susamış bir tiran olduğunu, öte yandan Berlusconi'nin, kendisini onaylayan İtalyanlar tarafından (ve "maalesef"i de ekledim) normal yollardan

seçimle başa geldiğini söyleyerek cevap vermek zorunda kaldım. Dolayısıyla, dedim şaka yollu, eğer illa ki bir benzerlik aramak gerekirse, Berlusconi ile Hitler arasındaki benzerliğin, her ikisinin de seçimle başa gelmiş olduğu noktasında yapılabilir. Hesapsız varsayımım böylelikle tarafımdan *ad absurdum*[1] hale getirilince, ciddi meselelerden söz etmeye devam ettik.

İtalyan meslektaşım, ajansının yolladığı notu haber verirken, "Biliyor musun bir gazeteci, saklı bile olsa haberi ortaya çıkarmak zorundadır," diye eklemişti. Katılmıyorum! Gazetecinin görevi haber yaratmak değil, gerçekten var olan haberi vermektir. Ama bu olup bitenler, Kalküta'da gezegenimizin geleceği ile ilgili tartışmalar yerine, orada Berlusconi ile ilgili bir laf edilip edilmediğiyle ilgilenen ülkemizin içinde bulunduğu durumun göstergesi.

Eve dönerken, olayın ilginç bir de yönünün olduğunu fark ettim. Ağzımdan çıktığı öne sürülen laflardan tırnak içinde söz eden her gazetede kaynak olarak, Hitler hakkındaki kısa yorumumu "paralel bir paradoks" olarak nitelendirdiğim, paralelin altını çizdiğim, veya "entelektüel bağlamda konuştuğum" söylenen ajans notu gösterilmişti. Belki sarhoşken Berlusconi ile Hitler'i kıyaslayabilirdim ancak, şahsen kullanabileceğim azami alkol düzeyinde bile asla "entelektüel paradoks" ya da "entelektüel açıdan ifade etmek gerekirse" gibi manasız ifadeler kullanmam. Entelektüel paradoks neye karşı çıkar ki? Manuel olana mı, duyusal olana mı, kırsal olana mı? Herkesin retorik ya da mantık terminolojisine vakıf olması beklenemez ama "entelektüel paradoks" tamamen cahillerin söylemidir ve birilerinin "entelektüel açıdan konuştuğunu" iddia edenler uyduruk laflar edenlerdir. Bu da, yollanan nottaki tırnak işaretinin, birilerinin uydurduğu safsata olduğuna işaret ediyor.

1 (Lat.) Absürtlük düzeyinde. (ç.n.)

Böylesine bariz biçimde adi bir malzeme üzerine, her zamanki gibi başbakanımızı sevmeyen ve turkuvaz renkli çorap giyenleri karalamak için ince düşünülmüş bir kampanya inşa edilmiş. Hitler kuşkuya yer bırakmaz biçimde tekeşli olduğu için Berlusconi ile Hitler'i kıyaslamanın, en azından, mümkün olamayacağını da kimsecikler fark edememiş.

2011

Soruşturulanlar ve hödükler

Eski *Bustina*'lardan birinde, ekranda, uyumadan önce (i) çiftleşen, (ii) kavga eden, (iii) kadının başının ağrıdığı, (iv) isteksizce birbirlerine sırtlarını dönen ve sonra uykuya dalan çiftleri gösteren sinema ve televizyon filmlerinden şikâyet ettiğimi anımsıyorum. Çiftlerden biri, bir kez olsun neden kitap okumaz acaba? Sonra da, televizyonu örnek alarak davranan insanların kitap okumamalarından yakınırız.

Ama beterin beteri var. Evinize bir polis komiseri ya da bir memur girse ve size, bazen can sıkıcı bile sayılamayacak, sorular sorsa ne olur? Maskesi düşen profesyonel bir suçlu ya da tescilli bir mafya üyesi, nevrotik bir seri katilseniz, küfürle ve yüksek sesle kahkaha atarak cevap verir ya da sara krizi geçiriyor numarası yaparak kendinizi yere atarsınız. Ama eğer sıradan bir vatandaşsanız ve saklayacak bir şeyiniz yoksa görevliyi davet eder, sorularını terbiyeli şekilde yanıtlar, belki bir nebze endişe duysanız bile önünde nezaketle dikilirsiniz. Hele azıcık suçunuz varsa, karşınızdakini sinirlendirmemek için özel bir dikkat gösterirsiniz.

Televizyonda gösterilen polisiye dizilerde (ki, aristokrat bir ahlak düşkünü zannedilmemek için hemen, özellikle Fransız ve Alman dizilerini ilgiyle seyrettiğimi ve *Cobra 11* haricindekilerde

aşırı şiddet ve tetranitratoksikarbon patlamaları bulunmadığını belirteyim) neler oluyor dersiniz? Polis eve girip soru sormaya başladığında vatandaş asla (özellikle altını çiziyorum, asla) rahatını bozmuyor, pencereden dışarıyı seyrediyor, yumurtalarını pişirmeye devam ediyor, odayı toplamayı, dişlerini fırçalamayı sürdürüyor, utanmasa çiş yapmaya gidecek bir edayla, masasında bir şeyler imzalamaya devam ediyor, telefona cevap veriyor, kendisini sorgulayan kişiye olabildiğince sırtını dönmeye çalışarak kısacası sincap gibi hareket ediyor, sonra kabaca orayı terk etmesini, zira yapacak işleri olduğunu bildiriyor.

Usul bu mudur? Yönetmenler neden seyircilerin zihnine, polis memurlarına istenmeyen süpürge satıcısı muamelesi yapılması gerektiğini sokmaya çalışırlar? Sorgulanan kişinin saygısız tavrının seyircide, aşağılanan dedektifin sonraki zaferinin tadını daha fazla çıkarmasını sağlayan bir intikam arzusunu kamçıladığını söyleyeceksiniz. Ve doğrudur da. Ama ya az gelişmiş seyirciler, moda olduğunu zannederek ellerine geçen ilk fırsatta jandarma onbaşısının suratına balık fırlatmaya başlarlarsa? Belki de televizyonda oynatmak için film satın alanların umurunda değildir, ne de olsa Siska'nın sorguladığı küçük suçlulardan çok daha önemli şahsiyetler bizlere kişinin duruşmalara katılmayı reddetme hakkı olduğunu öğretmedi mi?

Aslında tüm bunların nedeni televizyon filmi yönetmeninin, sorgulama birkaç saniyeden fazla uzarsa her iki aktörün de yüzünü gösteremeyeceğini, dolayısıyla bir şekilde sahneye devinim katılmasının gerektiğini bilmesi. Bu devinim de sorgulanan kişinin hareket etmesiyle sağlanır. Acaba yönetmen neden karşılıklı iki kişinin bakışmasını, hele son derece dramatik ve önemli bir konu konuşuluyorsa birkaç dakikadan fazla sürdüremez ve bunu seyirciye izlettiremez? Bunu sağlayabilmesi için yönetmenin neden en azından bir Orson Welles ve aktörlerin de, *Mavi Melek*'te Emil Jannings'i oynayan Anna Magnani ya da

Shining'in Jack Nicholson'ı gibi ön planı doldurmasını bilen ve ruh hallerini tek bir bakış, tek bir dudak kıvrımıyla ifade edebilen kişiler olması gerekir? *Casablanca*'daki Humphrey Bogart ve Ingrid Bergman, Michael Curtiz (ki bir Eisenstein sayılmazdı) araya bir Amerikan piyanosu sokmadan dakikalarca konuşabilirlerdi, ama haftada bir bölüm çekmek zorundaysanız (bazen de iki), yapımcı Curtiz'i bile karşılayamaz ve aktörlere gelince de, Alman polisiyelerinde olduğu gibi, bilgisayar karşısında iki işlem arası sosisli sandviçlerini yiyerek ellerinden gelenin en iyisini yapsalar, yeter de artar bile.

2012

İzin ver de bitireyim, seviyesiz kadın!

Umarım *Espresso* dergisinin yöneticisi, her hafta büyük bir ilgiyle okuduğum derginin, bana yalnızca içeriğini sunmakla kalmayıp, aynı zamanda kırk sekiz sayfasının tamamlanması için işbirliğime ihtiyaç duyması nedeniyle, *Settimana enigmistica*[1] olduğunu söylersem alınmaz.

Çapraz bulmacalardaki sözcüklerin tanımları son derece eğitici oluyor. İtalyan geleneği, tanımın bir bulmaca olarak sunulduğu Fransız geleneğinden farklıdır. [Algirdas Julien] Greimas'ın verdiği meşhur örneği düşünürsek, "l'amico dei semplici" tanımı "otacı" olarak algılanmalıydı (bulmacayı çözenin "semplice" sözcüğünün, eski zaman hekimlerinin kullandığı şifalı bitki anlamına geldiğini bilmesi bekleniyor). Bizim bulmacalarımızda kullanılan sözcükler, daha ziyade yaygın olarak kullanılan anlamlara sahip olan ve çoğunluk tarafından kabul görenlerden seçiliyor. Örneğin "makarna ve sebze ağırlıklı" tanımı "Akdeniz diyeti" olarak algılanırken, "Amerikan yılanı"nın karşılığı "boa"dır.

1 Haftalık bulmaca dergisi. (ç.n.)

Çapraz bulmacalardan birinde "talk show'ları canlandırırlar" diye bir ifadeyle karşılaştım ve ünlü kişilere ya da güncel olaylara, yani aktüaliteye gönderme yapıldığını düşündüm. Alakası yokmuş! Cevap "sürtüşme" çıktı. Tanımları yazan kişi bir talk show'u ilginç kılanın, Vespa gibi popüler bir sunucu tarafından sunulmadığı ya da programa Vladimir Luxuria veya bir şeytan çıkarıcının katılmadığı, Ustica katliamı ya da pedofili hakkında konuşulmadığı takdirde ilginç olmayacağı düşüncesine dayanan yaygın kanıya göre hareket etmiş olmalı. Tabii ki saydığım bu konular bir talk show için önemli birer süstür ve, geleneklerinin arasında konuşmama yemini de bulunan münzevi bir rahibeyi ya da Artemidoros papirüsleriyle ilgilenen bir Bizans filoloğunun konuk olarak programa katılması son derece sıkıcı olur. Seyircinin asıl beklentisi tartışmadır.

Bir defasında talk show izlediğim sırada yanımda oturmakta olan yaşlı bir bayan, katılımcılar yüksek sesle hep bir ağızdan konuşmaya başladığında, sanki İtalyan talk show'ları, artık sözü diğerine vermesi için serçeparmağıyla fark edilmeyecek kadar küçük bir işaret veren Bernard Pivot'nun unutulmaz programlarından biriymişçesine, "Neden sürekli birbirlerinin sözünü kesiyorlar? Söyledikleri anlaşılmıyor! Sırayla konuşamazlar mı?" diye tepki gösteriyordu.

Ama talk show seyircileri ancak tartışma yaşanırsa programdan keyif alıyorlar. Ne söylediklerinin bir önemi yok (ve tahmin edileceği gibi genelde konuyla hiç ilgisi olmayan laflar ediliyor) ama acımasız bir yüz ifadesiyle, "lafımı bitirmeme müsaade edecek misiniz? Ben sizi bölmemiştim!" diye haykırmaları ya da birbirlerine, söylendiği andan itibaren aydın lehçesi sözlüklerin son baskılarında yer almaya aday "seviyesiz kadın" gibi alışılmadık sıfatlarla hakaretler yağdırmaları son derece cezbedici oluyor. Talk show'lar, horoz dövüşü ya da yarışmacıların gerçekten kapışıp kapışmadığının bir öneminin

olmadığı bir güreş müsabakası seyreder gibi izleniyor. Aynı Ridolini'nin filmlerinde yüze fırlatılan pasta gibi. Önemli olan, gerçekmiş gibi kabul ediyor gözükmek.

Talk show'lar da *Biri Bizi Gözetliyor* benzeri eğlence programları diye kabul edilse bir sorun olmaz. Ama birileri *Porta a porta* programını Üçüncü Kamara (ya da mahkemenin bekleme odası) olarak tanımladı.[1] Parlamentoda tartışılacaklar ya da bir kızı kimin boğduğuna ilişkin nihai karar artık, parlamento oturumunu ya da Corte d'Assise[2] kararını anlamsız kılacak ve her halükârda bir önyargı oluşturacak biçimde önce talk show tarafından ele alınıyor.

Eğer önemli olan, tartışmanın içeriği değil de biçimiyse, bu durum üniversitede *consecutio temporum*[3] üzerine verilen dersin öne alınıp, Dario Fo'nun *grammelot*'larından ya da Troisi'nin hezeyanlarından birisiyle önemini yitirmesine benziyor.

Sonra da kalkıp insanların, Montecitorio ya da Madama Sarayı'nda[4] olup bitenle veya Cassazione'nin[5], yaşlı siyasetçiler tarafından baştan çıkarılıp maaşa bağlanan genç kızlar hakkındaki kararlarına daha az ilgi duymasından ve oy atmaya gitmemesinden yakınıyoruz.

2013

1 İtalyan parlamentosu bir yanda milletvekilleri bir yanda senatörlerin bulunduğu iki kamaralı bir yapıya sahiptir. Söz konusu tartışma programının sıkça siyasi tartışmalara sahne olması nedeniyle eski başbakanlardan Giulio Andreotti tarafından 2001 seçimleri arifesinde ironik bir şekilde parlamentonun üçüncü kamarası diye adlandırılmıştır. (yay.n.)

2 İtalyan hukuk sisteminde yer alan, ağır ceza ve temyiz davalarına bakmakla yükümlü yüksek mahkeme. (yay.n.)

3 Latince gramerde fiillerin zaman çekimleri ile bağlı cümleciklerin ilişkisini düzenleyen mantıksal-sözdizimsel kurallar. (yay.n.)

4 Montecitorio Sarayı, İtalyan parlamentosunun alt kanadını oluşturan milletvekilleri kamarasının bulunduğu saraydır. Madama Sarayı senatörlerin oluşturduğu üst kanada ayrılmıştır.

5 Tam adı Corte Suprema di Cassazione olan, İtalyan hukuk sistemindeki son temyiz mercii yüksek mahkeme.

Çalkalanmış mı karıştırılmış mı?

Sette dergisinde, Antonio D'Orrico'ya yollanan bir mektubu okuyorum. D'Orrico'nun zaten açıkladığı gibi, *Yaşamak İçin Öldür*'ün son çevirilerinden birinde James Bond, "kırmızı" Martinili bir kokteyl sipariş ediyor. Tatlı vermutla hazırlanan bir Martini adeta kâfirlik sayılabilir ama bu yeni İtalyanca tercümede sözü edilen cin ve Martini & Rossi bambaşka bir konu. Bazı eski yazılara göre 1800'lerin Amerikası'nda icat edilen ilk Martini kokteyllerinde iki ons İtalyan "Martini and Rosso" içkisi, bir ons Old Tom cini, vişne likörü ve terbiyeli her insanda dehşet uyandıracak başka malzemeler kullanıldığı bir gerçek. Martini Rosso 1863 yılında piyasaya çıktıysa da, başka uzmanlara göre ilk başlarda Martini kokteylinde Martini marka vermut değil de Noilly Prat kullanmıştır ve Martini adı Kaliforniya'da bir bölge (Martinez) ya da bir barmenin adıyla (Martinez) anılan orijinal kokteylden kaynaklanır. Kısacası tüm bu girift olaylar örgüsü akla, 2000 yılında Archinto tarafından İtalyancaya *Ve derhal Martini* olarak çevrilen, Lowell Edmunds'un esas *Martini straight up* kitabını getiriyor.

İyi de James Bond ne içer? Aslında her şeyi içer. *Goldfinger*'ın, hatalı 1964 çevirisinde, giriş cümlesi şöyledir: "James Bond, Miami Havaalanı'nın bekleme salonunda oturuyordu. İki bardak duble bourbon içmişti ve yaşam ile ölüm üzerine düşünüyordu" – sanki Bond ekonomi sınıfı yolcusu olarak uçak beklermiş gibi. Aslında Fleming (stil sahibi üstat) şöyle yazmıştır: "James Bond with two double bourbon inside him, sat in the final departure lounge of Miami Airport and thought about life and death." 007'nin, *Casino Royale*'de (İtalyanca versiyonundaki gibi *Casinò Royal* değil) ilk içtiği Martini, daha sonra tarihe Vesper Martini olarak geçen Martini'dir: "Üç ölçü Gordon, bir ölçü votka, yarım China Lillet. Shaker'a koyun, iyice soğuyana kadar

çalkalayın ve sonra üzerine bir parça limon ekleyin." China Lillet daha kaliteli, daha ender bir beyaz vermut markasıdır ve Bond, *Quantum of Solace* filminde de bir bardak Vesper Martini içecektir.

Gerçekte Bond çoğunlukla, bizlerin de bildiği tarzda Martini içer ama sipariş ettiğinde, özellikle *shaken not stirred* olmasını, yani bileşenlerin bir shaker'a konularak çalkalanmasını (başka kokteyllerle yapıldığı gibi), bir mikserde karıştırılmamasını ister. Sorun, Hemingway'den sonra, iyi bir Martini hazırlamak için buzla dolu bir miksere bir ölçü Martini Dry ve cin eklenip karıştırılmaya, klasik üçgen bardağa boşaltılarak üzerine zeytin eklenmeye başlanmış olmasında. Ama meraklıları, Martini karıştırıcıya eklenip buzla iyice karıştırıldıktan sonra, karıştırıcının üzerine bir süzgeç yerleştirilerek vermutun, yalnızca buzlara tat verecek kadar dökülmesi ve cinin ancak bu işlemin ardından eklenmesini istiyorlar. Sonra da iyice soğuyan ve Martini Dry ile tatlanmış olan cin süzülmelidir. Cin ve vermut arasındaki oran, uzmandan uzmana değişim gösterir. Hatta vermut şişesinden sadece bir ışık huzmesinin geçirilerek buza isabet etmesinin sağlanmasına dayanan bir versiyon dahi mevcut. Amerikalıların *Gin Martini on the rocks* adını verdikleri versiyonda, bardağa buz da konulur ama rafine zevkleri olanlar için bu dehşet verici bir tutum.

Nasıl oluyor da Bond gibi Martini'den iyi anlayan biri içkisini çalkalanmış ama *karıştırılmamış* istiyor? Kimilerine göre shaker içinde çalkalanan Martini'ye daha fazla hava girer (buna *bruising the drink* adı verilir) ve tadını daha iyi kılar. Ama şahsen ben, Bond gibi bir beyefendinin çalkalanmış Martini istediğine inanamıyorum. Nitekim filmde yer alsa bile aslında kitaplarında yer almadığını iddia eden (Conan Doyle'un kitaplarında "çok basit sevgili Watson" ifadesinin hiçbir zaman yer almaması gibi) internet siteleri mevcut. Ama Fleming'in tüm külliyatını

araştırmaya kalksam, bu *Bustina*'yı kim bilir ne zaman yazabilirdim.

2013

Nero Wolfe ve tutarsız tarihler

Salt eğlence olsun diye, Noel öncesinde iki ayımı seksen adet Nero Wolfe hikâyesini yeniden (ya da *ex novo*[1]) okumaya ayırdım. O keyif verici evrene daldığımda Rex Stout meraklılarını da rahatsız etmiş bazı sorunlarla karşılaştım. Öncelikle, Batı yakasındaki 35. Cadde'deki ünlü taş ev hangi adrese denk geliyordu ya da gelmişti? Wolfe Pack (Nero Wolfe hikâyeleri tutkunlarının kurduğu dernek) 1996 yılında New York şehrinden, 454 numaraya sembolik bir plaket yerleştirilmesini talep etmiş ama Stout ilerleyen yıllarda farklı romanlarda farklı kapı numaralardan söz etmişti: *Over My Dead Body*'de 506, *Too Many Clients*'ta 618, *Murder by the Book*'ta 902, *Prisoner's Base*'de 914, *The Red Box*'ta 918, *A Right to Die*'da 922, *Death of a Doxy*'de 939, vs.

Ama efsanedeki tek belirsizlik bu değil: Bize, örneğin, Wolfe'un Karadağlı olduğu ama Trenton'da doğduğu ve çocukken Karadağ'a gittiği söyleniyor ama Wolfe pek çok kere, uzun yıllar sonra ABD vatandaşı olduğundan söz etmiş, dolayısıyla New Jersey'de doğmuş olamaz. Muhtemelen 1892 ya da 1893 yılında doğmuş olmalı. Ama durum böyleyse son hikâyesinde, ki 1975 yılında geçiyor, artık seksen üç yaşına gelmiş olmalıyken 1934'teki ilk hikâyesinde olduğu kadar gençmiş hissi veriyor. Archie Goodwin'de de benzer durum söz konusu. Bazı ipuçlarına göre 1910 ya da 1912'de doğmuşa benziyor ama Vietnam Savaşı sırasında ve sonrasında yaşadığı maceralara bakılırsa neredeyse altmış yaşlarında olması gerekirken, her

1 (Lat.) Sil baştan. (yay.n.)

zaman son derece çekici yirmilikleri baştan çıkarabilen ve muazzam bir yumrukla kendisinden çok daha iri kıyım adamları devirebilen otuzlarındaki bir playboy gibi.

Yani, her kitabında Wolfe'un evinin her köşesini, yediği yemekleri, yetiştirdiği farklı farklı türden on bin orkideyi sektirmeden betimleyebilen bir yazar, elinin altında karakterlerine ait bir dosya (biyografik özellikler için) bulunduramaz mı? Bunun başka bir açıklaması olmalı!

Birçok popüler hikâyede karakterlerin yaşı yoktur ve asla yaşlanmazlar. Süpermen'in yaşı olmadığı gibi, Little Orphan Annie'nin de (nitekim tüm çocukluk dönemini kapsayan sayısız parodi yayımlandı), elli yıl boyunca Diana Palmer'le nişanlı olan Maskeli Adam'ın da yaşı yoktu. Bu da yazarlara karakterlerini, sonsuz bir şimdiki zamanda hareket ettirme imkânı sağladı. Her daim genç olan Wolfe ve Goodwin için de bu geçerli. Ama Stout'un hikâyeleri ayrıntılardaki kesinliğiyle, tarihi fonuyla (O ve Archie, casus olarak İkinci Dünya Savaşı'na katılıyor ya da McCarthy döneminde görülüyorlar), yollar, köşeler, dükkânlar, taksi yolculukları ve benzeri ayrıntılarla ilgili aşırı titiz detaylarla da tanınıyor. Sürekli tarihsel olaylara ve belli mekânlara gönderme yapmak zorunda olan maceralar, durağan bir sonsuzlukta nasıl korunur ki? Okuyucunun aklını karıştırıyorlar.

Stout, gözlerimizin önünde, birbirini tutmayan tarihler ve elinde hesap makinesiyle okumaya kalkanlar için tahammülü zor anakronizmlerin uçuşmasına yol açarak, adeta bir düşler âleminde, bu gayet rahatsız edici gerçekliği hakikiymişçesine yaşamamızı istiyordu. Yani, edebi riyakârlıkla ilgili kendine özgü banal sayılmayacak bir fikre sahipti. Yazarlık kariyerine, *How Like a God* ile fazla başarılı sayılmayacak, neredeyse deneysel hikâyelerle başlamış olması tesadüfi değildi. Alımlama mekanizmalarını da iyi bilirdi: Okurlarının, benim gibi bir

nefeste bütün eserlerini okumasını beklemezdi ama akılları kronolojilerle ilgili yeterince karıştıktan sonra kitaplarına yeniden döneceklerinin farkındaydı. Tekrarlanan koşulların (Wolfe'un tiki, kilit mekanizmaları, mutfaktaki molalar) sadık hatırası (ve beklentisi) ile büyük olayların unutulması üstüne oynardı. Nitekim bu hikâyeleri daima, hiçbir zaman değişmeyen öğelerle karşılaşacak olmanın keyfiyle, ama en önemli şeyi yani katilin kim olduğunu unutarak tekrar tekrar okuyabiliriz.

2014

Vesaire...

Yetişkinlikten de öte bir yaşa ulaşan kişilerin, ergenlerin yeni konuşma tarzını kabul etmekte zorlandığı ve dilimizdeki gelişmelerden rahatsız olduğu bir gerçek. Ve bu kişilerin tek umudu, *moruk* (ellili-altmışlı yıllar, ve hâlâ kullanan varsa onun da aslında bir moruk olduğunu anlarız) ya da *hayvani* (yaşı belirsiz bir kadının kullandığına şahit oldum ve ellili yıllarda henüz bir ergen olduğunu anladım) terimlerinde olduğu gibi, bu yeni ifadelerin, sadece bir sabah kadar kısa bir süre için kullanımda kalmasıdır. Ama gençler arasında kullanılan bu yeni deyimler, zaman zaman çok da eğlenceli olabiliyorlar.

Seksenli yıllardan sonra, birilerinin bana "prof" demesine asla tahammül edemedim. Yani bir mühendise "müh" ya da bir avukata "av" mı dememiz gerekiyor? Olsa olsa, o da Batı'da, doktorlara "dok" denirdi ve bu doklar genellikle alkol ya da veremden ölürdü.

Bu deyimler bir tür sevgi dolu samimiyete de işaret ettiğinden alenen karşı çıkmadım ama konu beni hep rahatsız etti ve etmeye de devam ediyor. Öğrencilerin ve hademelerin bana sen diye hitap ettiği ve Umberto dediği altmışlı yılları yeğlerim.

Alışmış olduğum bir diğer şey de, kadınların esmer ve sarışın olarak ayrılmasıydı. Bir an geldi belki de *esmerlik* demode hale geldi ve doğal olarak benim için hâlâ kırklı yılların şarkılarını ve perçemleri hatırlatıyor. Sadece çocuklar değil ama artık yetişkinler de *yanık tenli* sıfatını kullanır oldu (nitekim geçenlerde gazetede bir balet için "güzel bir yanık tenli" olduğunu okudum). Korkunç bir deyim zira eski zamanlarda *yanık tenli*, Gazimağusa'nın son savunucularının cesetleri üzerinde dans eden Müslüman cariyeler için kullanılırdı. Günümüzde ise bana, üzerinde tişörtüyle bir yarmanın geçen bir kıza "hey, yanık tenli güzellik!" diye bağıran kaba sesini çağrıştırıyor ve ne yazık ki insanın aklına [Gino] Boccasile'nin abartılı çizimleri ya da ucuz parfüm bulutları içinde, koltuk altı ormanlarıyla Cinquemila Lire Per Un Sorriso[1] yarışmasını kazanan İtalyan genç kızlarını getiriyor.

Ama durum bu, sarışınlar sarışın kaldı (platin, füme ya da açık sarı fark etmiyor) ama koyu renk saçı olanlar, Audrey Hepburn'ün yüzüne sahip olsa bile yanık tenli oldu. Ben, *dark-haired* ya da *brunette* diyen İngilizleri tercih ediyorum.

Buna rağmen yeniliklere karşı değilim ve yavaş yavaş, konuşma dilinde kullanmasam bile pasif dinleyici olarak dağarcığıma *gazlı, kafa ütülemek, kafayı sıyırmak, enselenmek, absürd, hobo, efsane, öküz, prada özentisi, paketlemek, bir rakam, yalaka, hortumlu, dumanlı, çarşafa dolanmak, ot tüttürmek, kel alaka, karamba, hıyar, gerzek, tiki, kurt gibi aç, beyni sulanmış, ot, boş gezenin boş kalfası, çakma, beyni erimiş, hava basmak* gibi bir yığın deyimi ekledim. (Henüz birkaç gün önce on dört yaşındaki bir genç bana, Roma'da, *okul kırmak* deyiminin hâlâ bilindiğini, ama *ders ekmek* deyiminin artık hiç kullanılmadığını, yerine *kayış atmak* deyiminin kullanıldığını söyledi.

Samimi olmak gerekirse, yaşlıların dillendirmek istemedikleri her şey için *vesaire* deme âdetindense, gençlerin yenilikçili-

1 (İt.) Bir gülücük için elli bin liret, İtalya'da 1939-1944 yılları arasında düzenlenen güzellik yarışması. (yay.n.)

ğini tercih ediyorum. *Benzer şekilde* ya da *bunun gibi* denilemez mi? Neyse ki, İtalya'yı "doğrusun"un çınladığı güzel bir ülke haline sokan *bir saniyecik* ve *doğrusun* kullanımdan kalktı ama *vesaire,* ciddi insanların bile kelime dağarcığında kalmaya devam ediyor ve Fransa'yla, bir şeyin çok önemli (ve kesinlikle vazgeçilmez) olduğu anlamına gelen (duyun, duyun) *incontournable* sözcüğünün önlenemeyen kullanımıyla kıyaslanabilir. *Incontournable,* karşılaştığında yürüyüp gidemeyeceğin, muhakkak yüzleşmek zorunda olduğun şeydir ve bir kişi, bir sorun, vergi ödeme süreleri, köpekler için ağızlık kullanım zorunluluğu ya da Tanrı'nın varoluşunu nitelendirebilir.

Ne yapalım, dil hatalı kullanılacağına varsın alışkanlıklardan vazgeçilmesin. Yakın zamanda bir milletvekilimiz parlamentoda, kısa keseceğini söylemek isterken, "sünnetliyim," dedi.[1] "Uzatmayacağım, vesaire," demesi tercih edilirdi. Ama, hiç olmazsa, Yahudi karşıtı değildi.

2014

Şu talihsiz ülke

Televizyon da basın da, *Norman Atlantic*'in kurtarılmasını memnuniyetle karşıladı. Evet, ölenler ve kaybolanlar oldu, ama genele bakılırsa yapılan kurtarma operasyonları başarılıydı. Özellikle de basın, kurtarma operasyonlarını güverteden yöneterek gemiden en son inen Kaptan Argilio Giacomazzi'yle ilgilendi. Bir önceki "korkunç gemi adamı" macerasından sonra bu olayın bu denli ilgi çekmesi gayet normal, ama bazı ibarelerde *kahraman* sıfatının kullanılmaya başlandığını görüyoruz.

1 İtalyancada kısa ve öz anlamına gelen "conciso" sözcüğü ile sünnetli anlamına gelen "circonciso" sözcüğü arasındaki ses benzerliğine gönderme yapılıyor. (yay.n.)

Birileri bir konuda hemfikir olmadığını söylediğinde, basının bu tutumu, adeta Olimposlu Zeus misali, *gürlüyor* şeklinde vurgulayarak aktarması engellenemiyor. İnsanlar, başları derde girmişse artık *konuşmuyor* da gürlüyorlar ve fırtınanın göbeğine düşüyorlar (ki bu da hata, zira fırtınanın göbeğinde aslında sükûnet hüküm sürer ama böyle ifade edince halkın ilgisi artıyor).

Biz Kaptan Giacomazzi'ye dönelim. Konuyla ilgili konuşmakta geciktiğimi biliyorum zira Luciano Canfora, 2 Ocak tarihli, internetten yayımlanan *Lettera 34*'te tümüyle katıldığım fikirlerini açıkladı zaten. Ama konuya yeniden bir göz atmaktan zarar gelmez. Kaptan Giacomazzi kesinlikle düzgün bir şahıs (sonradan kazada bir ölçüde payı olduğu meydana çıkmışsa bile) ve ileride her kaptanın kendisinden feyz alması gerektiği düşünülüyor. Ama bir kahraman değil: Görevini dürüstçe ve korkusuzca yerine getiren bir adam. Kaptanların işe alınma şartları içinde, gemiyi son terkeden kişi olmaları koşulu da yer alır ve bu vazife, bir paraşütçünün işe alınma koşulları gereği çatışmada ölme ihtimalinin olması gibi, tabii ki tehlike arz eder.

Peki, kahraman kimdir? [Thomas] Carlyle'in kahramanlar kuramına bakarsak, tarihte iz bırakan karizma sahibi her büyük adam kahramandır ve bu bağlamda, belki de aslında son derece korkak olmaları olasılığından bağımsız olarak (*absit iniuria*[1]) Shakespeare de Napolyon da birer kahraman sayılır. Ama hem Tolstoy, hem de daha sonra, önemli olaylarla değil de, daha ziyade ekonomik ve sosyal yapıları ya da kolektif eğilimleri inceleyen maddeci tarihçiler Carlyle'in görüşünü haklı çıkardılar. Halbuki sözlükler ve ansiklopedilere başvurulduğunda kahramanın, kendisinden talep edilmeden, yaşamını tehlikeye atmak pahasına, başkalarını uğruna olağanüstü bir davranış sergileyen kişi olduğu görülür. Salvo D'Acquisto kahramandı: Kendisinden, üzerine vazife olmayan bir işi üstlenmesi ve

1 (Lat.) Sözüm meclisten dışarı (ç.n.)

köyündeki insanları kurtarmak uğruna ölüm mangasının karşısına dikilmesi istenmemişti. Ama o, hiçbir mecburiyeti olmadığı halde çıktı ve öldü. Kahraman olmak için mutlaka asker olmak şart değildir. Boğulmakta olan bir çocuğu ya da madende mahsur kalan arkadaşını kurtarmak uğruna hayatını riske atan da, memleketindeki tekdüze bir hastanedeki rahat yaşamından feragat ederek Afrika'ya, ebola hastalarını tedavi etmeye giderek yaşamını riske atan da kahramandır. Öte yandan aynı Giacomazzi, dönüşünde verdiği bir röportajda, "Kahramanlar hiçbir işe yaramaz, gönlümüz kaybettiklerimizle beraber," demiş. Medyatik yüceltmelerden kaçınmayı başarmak için duyarlı bir yol.

Kesinlikle cesarete ve soğukkanlılığa sahip ama yapmak zorunda olduğu görevini ifa eden birinden neden kahraman diye söz edilir? Brecht, (*Galileo* adlı eserinde), kahramana ihtiyaç duyan ülkenin talihsiz olduğundan söz eder. Neden talihsiz? Talihsizdir, zira yapmakla yükümlü olduklarını, dürüstlükle, çalmadan ya da sorumluluklarından kaçmadan, (günümüzde sık kullanılan beylik ifadeyle) "profesyonelce" yapan vatandaşlardan mahrumdur. Normal vatandaşları bulunmayan bir ülke de umutsuzcasına kahraman arayışına girer ve sağa sola altın madalyalar dağıtmaya başlar.

Kısacası talihsiz bir ülke, kimsenin vazifesinin ne olduğunu bilmediği, umutsuzca, kendisine yapılması gerekenlere dair emirler verecek, karizma atfedeceği bir başkan arayışındaki ülkedir. Ve eğer yanlış hatırlamıyorsam bu görüş, Hitler'in *Kavgam* kitabında dile getirdiği görüştür.

2015

Zaman ve tarih

TV'de *trash* izlemeyi sevmiyorsanız, akşamınızı remi oynayarak geçirmek zorunda değilsiniz. RAI'nin, özellikle gençlere

nereden geldiğimizi unutmamaları için tavsiye edeceğim, en iyi kanalı olan tarih kanalını seyredebilirsiniz. Hemen hemen her akşam seyrettiğim programın adı, Massimo Bernardini'nin sunduğu *Il Tempo e la Storia*. Gerçi tanıtım müziğini biraz kısa tutsalar daha iyi olacak (tanıtım müziğinin başlaması ve yayının girmesi arasında tuvalete gidip gelecek kadar zaman kalıyor) ama bu haliyle de kaçırılmaması gereken bir program.

Birkaç gün önceki program, faşist rejim döneminde çocukların ve gençlerin eğitimiyle ilgiliydi (GIL, izci kurtlar, küçük İtalyan kızlar, yarışmalar, okul kitapları, vs.). Bir an geldi ve bir soru ortaya atıldı: Bir neslin maruz kaldığı bu totaliter eğitim, İtalyanların karakterini derinden etkiledi mi? O an, Pasolini'nin ulusal karakterin diktatörlükten ziyade, savaş sonrası neokapitalizm tarafından değişime uğradığına dair gözlemini anımsamadan edemedim. Bunu Bernardini ile tarihçi Alessandra Tarquini'nin sohbeti izledi ama neokapitalizmin etkisinden ziyade faşizminkinden söz ettiler.

Tabii ki (neofaşist aşırı uçlar dışında) faşist miras ulusal karakterimizde iz bırakmıştır ve bu izlerin, ırkçılık, homoseksüelliğe karşı duyulan korku, baskın maçoluk, komünizm karşıtlığı ve sağ görüşlerin tercih edilmesi biçiminde sürekli hortladığı gözlenebilir – nihayetinde bu tavırlar faşizm öncesi İtalya'da da gözlenen tavırlardı. Ama sanırım Pasolini haklıydı: Ulusal karakterimiz tüketim ideolojisinden, liberalizm hayalinden, televizyondan çok daha derin biçimde etkilenmiştir – belki de kurtarıcıların sakızlarıyla, Marshall planıyla, ellili yıllardaki ekonomik patlamayla doğan bu ideolojinin babası değil ama çocuğu olan Berlusconi'yi suçlamamalıyız.

Faşizmin İtalyanlardan beklentisi (ve onlara dayattığı) neydi? İnanmayı, itaat etmeyi ve savaşmayı, savaş tarikatının, hatta güzel bir ölüm idealinin müridi olmayı, ateşe atılmayı, olabildiğince fazla çocuk doğurmayı, siyaseti varoluşun temel amacı olarak görmeyi, İtalyanların seçilmiş toplum olduğunu kabul etmeyi.

İtalyan karakterinde bunların izleri kaldı mı? Kırıntısı bile kalmadı. Aksine –geçen haftanın *Espresso*'sunda Hamid Abdül-Samed'in de belirttiği gibi– ilginçtir ki tüm bunları Müslüman köktenciliğinde buluyoruz: Fanatikçe gelenek saplantısı, kahramanların yüceltilmesi ve "yaşasın ölüm" söylemleri, kadınların alt sınıf olarak görülmesi, sürekli bir savaşma duygusu, Kitap ile cami ideali. İtalyanlar bu görüşlerin çok azını özümsedi (sağ ve sol kesime ait teröristler dışında, ama bunlar bile kamikaze misali kendilerini feda edeceğine başkalarını öldürmeyi yeğliyor) ve İkinci Dünya Savaşı'nın nasıl sonuçlandığı bunun en güzel ispatı. Çelişkili bir şekilde isteyerek ölüme koşulduğu tek an, Salò ve partizanların nihai ve trajik akınıdır, ki onlar da küçük bir azınlığı temsil eder.

Öte yandan neokapitalizm, Berlusconiciliğe varana kadar geçirdiği çeşitli eğilimlerinde neler önermiştir? Taksitle bile olsa araba, buzdolabı, çamaşır makinesi ve televizyona sahip olma hakkı, vergi kaçırmanın son derece insani bir ihtiyaç olduğunun kabulü, yarı çıplak balerin (ve, en uç nokta olarak da, bir düğmeyle ulaşılabilen günümüzde *hard* porno) beklentileri içinde akşamları eğlenceye ayırma, gitgide daha az oy atarak siyasete fazla kafa yormama (ne de olsa Amerikan modeli söz konusu), ekonomik sorunlarla karşılaşmamak için az sayıda çocuk yapma, kısacası, büyük fedakârlıklardan kaçınarak keyifli bir yaşam sürme. İtalyan toplumunun çoğunluğu bu modele hevesle adapte olmuştur. Üçüncü Dünya'nın umutsuz insanlarına yardım etmek için kendini feda edenlerse küçük bir azınlıkla kısıtlıdır. Bunlar da –pek çoklarının ifadesiyle– rahat evinde TV karşısında oturacağına bela armaya gidenlerdir.

2015

Irkçılığın çeşitli biçimleri

Kadın gibi felsefe yapmak

Erkeğin sonsuzluğu düşünebilme yetisine sahip olduğu ama kadının da sonlu olanı anlamlı kıldığına ilişkin eski felsefi deyiş, "erkek çocuk doğuramadığı için [Elealı] Zeno'nun paradokslarıyla teselli bulur," örneğindeki gibi, pek çok şekilde yorumlanabilir. Bu tarz ifadelerin temelinde, (en azından 20. yüzyıla kadar) tarihin bize büyük kadın şairler ve hikâyeciler, pek çok dalda önemli bilim kadınları armağan ettiği ama hiç kadın felsefeci ya da matematikçi doğurmadığına dair yaygın kanı yatar.

Benzer genellemelere dayanarak, Rosalba Carriera ya da Artemisia Gentileschi dışında kadınlardan ressam çıkmadığı gibi bir düşünceye de inanılmıştır. Resmin kilise fresklerinden ibaret olduğu dönemde etekle devasa bir iskelenin tepesine tırmanmak çok da saygın bir hareket kabul edilmediği gibi, bir kadının otuz kişilik bir dükkânı yönetmesi de kadınlara uygun bir iş değildi, ama şövalede resim yapılmaya başlandığı andan itibaren bir yığın kadın ressam türedi. Bu biraz da Yahudilerin, birçok sanatta başarı kazandığını ama Chagall ortaya çıkana kadar resim alanında ilerleme kaydetmediğini söylemeye benziyor. Kültürlerinin manevi açıdan görsel değil de işitsel bir kültür olduğu ve ilahi varlığın resmedilmemesi gerektiği doğrudur ama pek çok İbranice elyazmasında görselliğin kullanılmış olması da şüphesiz ilgi çekicidir. Sorun şu ki, figüratif sanatların kilisenin elinde olduğu dönemlerde, bir Yahudi'nin Meryem Ana ya da çarmıha gerilmiş İsa'yı resmetmeye heveslendirilmesi zordur ve hiçbir Yahudi'nin Papa olmayışına şaşırmaya benzer.

Bologna Üniversitesi kayıtları, Bettista Gozzadini ve Novella d'Andrea gibi kadın hocaların, çocukların dikkatini

dağıtmamak için bir perde arkasından ders anlatacak kadar güzel olduklarını yazıyorlar. Ama her ikisi de filozof değildi. Felsefe dersi kitaplarında, diyalektik ya da teoloji öğreten kadın filozoflara rastlamıyoruz. Héloïse, Abélard'ın son derece zeki ve mutsuz öğrencisi, başrahibe olmakla yetinmek zorunda kalmıştı.

Ama başrahibe meselesini küçümsememek gerek. Nitekim Maria Teresa Fumagalli gibi bir çağdaş kadın-filozof bu konuyla ilgili sayfalar yazdı. Bir başrahibe ruhani, örgütçü ve siyasi bir otoriteyi temsil eder ve ortaçağ toplumunda önemli entelektüel işlevlere sahip olurdu. İyi bir felsefe kitabı, düşünce tarihinin önemli şahsiyetleri arasında Sienalı Caterina gibi büyük maneviyatçıları da saymalıdır. Metafizik vizyonu ve sonsuzlukla ilgili perspektifi bugün bile ayağımıza dolanan Bingenli İldegard'ı da unutmamak gerekiyor.

Maneviyatın felsefe sayılmayacağına ilişkin itiraz geçerli sayılmaz zira felsefe tarihi Suso, Tauler ya da Eckhart gibi büyük maneviyatçılara da yer verir. Maneviyatçı kadınların düşüncelerden ziyade bedene önem verdiklerini iddia etmek ise, felsefe kitaplarından, mesela [Maurice] Merleau-Ponty'nin çıkarılması gerektiğini söylemek gibi olur.

Feministler, bir süredir, 5. yüzyılda İskenderiye'de Platon felsefesi ve yüksek matematik öğretmenliği yapan Ipazia'yı kahramanları olarak seçmiş bulunuyorlar. Ipazia bir sembol haline geldi ama maalesef eserlerine dair sadece efsaneler kaldı zira kendisi gibi eserleri de kayboldu. Nitekim kimi tarihçilere göre, İskenderiyeli Cyril tarafından kışkırtılan aşağılık bir grup gözü dönmüş Hıristiyan tarafından kelimenin tam anlamıyla paramparça edildi ve bu nedenle de sonradan azize ilan edildi. Ama sadece Ipazia mı vardı?

Bir ay kadar önce Fransa'da (Arléa Yayınları tarafından), *Histoire des femmes philosophes* [Filozof Kadınlar Tarihi] adlı bir kitapçık yayımlandı. Yazarını sorarsanız, Gilles Ménages adında,

17. yüzyılda yaşamış, Madame de Sévigné ve Madame de Lafayette'in hocalığını yapmış bir Latinbilimci. 1690 yılında yayımlanmış kitabın özgün adı *Historia Mulierum Philosopharum*'muş. Öğrendiğimize göre bir tek Ipazia bulunmuyor. Aslında klasik çağa adanmış olsa da Ménage'ın kitabı bize, Sokratesçi Diotima, Sirenaykalı Arete, Megaralı Nicarete, kinik Iparchia, peripatetik (terimin felsefi anlamıya) Teodora, Epikürcü Leonizia, Pisagorcu Temistoclea gibi bir dizi heyecan verici figür sunuyor ve Ménage, tüm antik metinleri ve Kilise babalarının eserlerini elden geçirerek, felsefe kavramını oldukça geniş biçimde yorumlamış olsa da, tam tamına altmış beş isim sayıyor. Eski Yunan toplumunda kadınların evin dört duvarı arasına mahkûm edildikleri, filozofların da genç kızlardan ziyade oğlanlarla vakit geçirmekten hoşlandığı, ancak bir hayat kadınının toplum nezdinde bir üne sahip olabileceği düşünüldüğünde, bu düşünürlerin kendilerini kabul ettirmek için nasıl çaba sarf ettikleri anlaşılabilir. Öte yandan, retorik ve felsefeye meraklı ve Sokrates'in ziyaret etmeyi ilginç bulduğu (Plutarkhos'un metinleri), kaliteli bile olsa hayat kadını olan Aspasia hâlâ hafızamızdaki yerini koruyor.

En az üç tane güncel felsefe ansiklopedisi karıştırdım ama bu isimlerden hiçbirinin izine (Ipazia dışında) rastlamadım. Tarihte felsefe yapan kadınlar olmadığı için değil. Belki de filozoflar, bu kadınların düşüncelerini sahiplendikten sonra onları unutmayı tercih ettikleri için.

2003

Yahudi karşıtlığı nerede?

Yakın zamanda yaşanan bir dizi olay (sadece suikast girişimleri değil, endişe verici anketler de) antisemitizm meselesinin ön

plana çıkmasına neden oldu. [Ariel] Şaron'un siyasetine yapılan muhalefeti İsrail karşıtlığından (ki pek çok Yahudi bu konuda hemfikir) ve bunu da Yahudi karşıtlığından ayırmak oldukça güç ama, iletişim araçları ve kamuoyunun eğilimi her münferit olayı genelleştirmektir. Ayrıca Batılı kamuoyunun görüşü teselli edici iki düşünceye dayanıyora benziyor: Yahudi karşıtlığı bir Arap meselesidir ve Avrupa'daki naziskinler[1] sayıca azdır.

Avrupa hiçbir zaman, dini, toplumsal ve "bilimsel" antisemitizmi birbirinden ayrı ele almayı beceremiştir. Toplumsal antisemitizmin sorumlusu tabii ki dini antisemitizmdir. Yahudilerin Tanrı katili bir kavim olduğunu söylemek, çeşitli pogromları[2] haklı göstermiştir zira Avrupalı toplumların, geleneklerini korumak isteyen diasporaları asimile etmesi zordu. Kitabı olan bir dinin müritleri, dolayısıyla da okuyan müritler, bir cahiller evreninde bilinmeyen bir dil konuşan tehlikeli entelektüeller gibi algılanıyordu. Ama "bilimsel" antisemitizmden söz ederken, tarihi-antropolojik argümanlarla Ari ırkın, Yahudi ırkına üstünlüğünün savunulmasını ve *Siyon Bilgelerinin Protokolleri*'ne dayandırılan, Yahudilerin Hıristiyan dünyasını ele geçirme komplosuyla ilgili siyasi doktrini kastediyorum. Ki bu, Avrupalı laik entelektüellerinin ürünüdür.

Arap dünyasında dini bir antisemitizm mevcut değildir. Zira Kuranıkerim, İbrahim'den İsa'ya büyük peygamberlerin hepsini tanır. Genişleme dönemleri sırasında Müslümanlar, Yahudilere ve Hıristiyanlara karşı oldukça hoşgörülü davranmışlardır. Onları ikinci sınıf vatandaş olarak kabul etmişler ve vergilerini ödemeleri kaydıyla kendi dinlerinin gerektirdiklerine uymalarına ve ticaret yapmalarına izin vermişlerdir. Dini bir karaktere sahip olmadığı için günümüz İslam antisemitizmi

1 *Skinhead* adı da verilen, kafası kazılı neonaziler. (ç.n)

2 (Rus.) Dinsel, etnik veya siyasi nedenlerle bir gruba karşı yapılan şiddet hareketleri. Özellikle Rus tarihi boyunca Yahudi nüfusa karşı gerçekleştirilmiş olmaları nedeniyle kökenini buradan alan kavram. (yay.n.)

sadece etnik ve siyasi bir yapıya sahiptir (dini motivasyonlar temel değil sadece destektir). 19. yüzyıl Siyonistleri yeni İsrail Devleti'ni Utah'ta kurma kararı almış olsalardı, Araplar antisemitist olmazdı. Ama yanlış anlamanızı istemiyorum: Yahudiler, tarihi ve dini gerekçelerden dolayı Filistin'de yaşama konusunda her türlü hakka sahiptiler ve yerleşmeleri son derece barışçıl bir yüzyılda gerçekleşti ve kendi çabalarıyla elde ettikleri için de orada yaşama hakkına sahipler. Ama Arap antisemitizmi tamamen bölgesel nitelikte olup teolojik değildir.

Öte yandan Avrupa'nın suçu çok daha büyük. Dini antisemitizmle desteklenen toplumsal antisemitizm, bölgesel ve önceden programlanmamış katliamlar doğurdu. Gerçek "bilimsel" antisemitizm 1700'lü yılların sonuna doğru ve 1800'lü yıllarda ve Almanya'da değil ama ufaktan İtalya'da, ardından da meşrutiyetçi Fransa'da ortaya çıktı. Irkçılığa, yani medeniyetlerin etnik kökleriyle ilgili kuramlara giden yol Fransa'da döşendi ve önce Fransız Devrimi'nde yaşanan dehşetin sonra da Hıristiyan medeniyetini yok etmeye yönelik entrikanın sorumlusu olmakla suçlanan Yahudi komplosu kuramı, Fransa ve İtalya arasında kurgulandı. Tarih bu *Protokollerin*, Hıristiyan meşrutiyetçilerin ve Fransız-Rus gizli servislerinin eseri olduğunu doğrulamıştır ve ancak çok daha sonra gerek çar taraftarları gerek Naziler tarafından tartışmaya kapalı bir konu olarak kabul edilmişlerdir. İnternetteki Yahudi karşıtı Arap sitelerinin çoğu bu Avrupalı "bilimsel" antisemitizm temeline dayanmaktadır.

Saygıdeğer [Gianfranco] Fini, Yahudi karşıtlığındaki eskiye dayanan siyasi rolünden kurtulmak için elinden geleni yapmaya çalışıyor ve çabası için hakkını teslim etmek gerek. Ama konunun uzmanı herhangi bir kitapçıya giderseniz, Kutsal Kâse üzerine yazılmış okültizm kitaplarının yanında Mussolini'nin söylevlerini ve *Protokolleri* bulursunuz. Bizim sağ cenahtan [Julius] Evola gibi bir ideoloğun da yararlanmış olduğu ilginç bir karışım.

Tabii ki, [Piero Franco Rodolfo] Fassino veya [Massimo] D'Alema'dan bağımsız olarak, kendilerini "komünist" diye ilan eden terör grupları da mevcut. Ama İtalyan solu, savaş meydanında kendi kayıplarını vererek ve Devlet'i terörist saldırılara karşı savunarak, kendisini bu aşırı uçlardan ayrı tutma hakkını kazanmıştır. Her olayı genelleştiren kişi Berlusconi'dir ama O da, siyasi açıdan etkin olsa bile kültürel otoriteyi temsil etmez. Saygıdeğer Fini'nin sağı da aynı şeyi yapmadı mı? Henüz oldukça sempatik, bilimsel açıdan tartışmalı ama anlatım biçimi keyif verici bir çılgın değilken Evola'nın, Yahudi karşıtı bir deli olduğunu ve savaştan sonra bile aynı inancı sürdürdüğünü söylemeye hazır mı? Peki, Saygıdeğer [Giorgio] Almirante'nin *Difesa della razza* [Irkın Korunması] dergisinin çığırından çıkmış sayılarında suç ortağı olduğu, "bilimsel" antisemitizmin izlerini okullardan ve yetişkinlerin örgün eğitiminden kim temizleyecek?

Arap terörizmine karşı kendimizi savunmak hem görevimiz hem de zarurettir. Ama, Arap antisemitizminin ilham kaynağı olan kendi içimizdeki düşmanla, eğitim düzleminde kesintisiz bir şekilde savaşmamız şart.

2003

Örtünmesini kim söyledi?

Başörtüsüyle ilgili iyi kötü her şey söylendi. [Romano] Prodi'nin ifade ettiği görüş bence son derece anlamlı: Eğer başörtüsü olarak başın etrafına sarılan, ama yüzü açıkta bırakan eşarptan söz ediyorsak, isteyen kullanabilir (ayrıca, tarafsız bir estetik yorum saygısızlık addedilmesin ama hem yüzü zarifleştiriyor hem de kullanan kadınlar Messina'lı Antonello'nun Meryemlerine benziyorlar). Ama, kanunen yasak olduğundan, kimlik belirlemeyi olanaksız hale getiren her türlü örtü için durum farklı.

Gerçi bu yasak başka tartışmalara neden olabilir zira o zaman karnaval maskelerinin de yasaklanması gündeme gelir (ve *Otomatik Portakal* filmini anımsarsanız, eğlenceli bir maskeyle de kanlı suçlar işlenebiliyor). Ama bu tamamen marjinal bir durum.

Ama belli neden veya kasıtla bir şeyin bir diğerinin yerine kullanılma durumundan söz ediyorsak eğer, Müslümanların kullandığı başörtüsü, asıl görevi bedeni meteorolojik değişimlerden korumak olmayan üniformalar ve rahibelerin giysileri (ki onlar da son derece zariftir) gibi göstergesel bir olgu. Bu nedenle de bir yığın tartışma doğuruyor. Öte yandan, bir zamanlar köylülerin kafalarına koyduğu hiçbir sembolik değeri olmayan mendili tartışmak aklımıza gelmedi.

Başörtüsü, bir kimlik sergilemek amacıyla kullanıldığı için eleştirilere maruz kalıyor. Ama bir kimlik ya da aidiyetin etrafa gösterilme çabası yasak değil; kaldı ki bir partinin renklerini taşıyarak, Kapüşonlu bir cübbe ya da turuncu bir tünik ve kazılı bir kafayla da aynı mesaj verilebilir. Burada sorulması gereken ilginç soru, Müslüman kızların başörtüsünü, Kuran öyle emrettiği için mi kullandıkları. Cerrahi Halveti sufi tarikatının İtalya'daki temsilcisi Gabriele Mandel Khan'ın yakın zamanda piyasaya çıkan *İslam* adlı eseri (Electa, 2006) fikrime göre Müslüman dünyasının tarihi, teolojisi ve âdetleriyle ilgili son derece başarılı bir özet sunuyor. Yüzü ve saçları örten peçenin aslında İslamiyet öncesi, iklim koşullarından korunma amaçlı bir âdet olduğu ama, Kuran'ın, bu konu gündeme geldiğinde bahsi geçen ve aslında sadece göğsün kapanmasını söyleyen 24'üncü sûresinde yazılı olmadığı belirtilmiş.

Mandel'in tercümesinin biraz, tabir-i caizse, modernist-ılımlı olma ihtimali karşısında internette Kuran'ın, İtalya İslami Organizasyonlar ve Kurumlar Birliği'nin denetiminde Hamza Piccardo tarafından yapılan İtalyanca çevirisini araştırdım. İlgili bölümünde şöyle deniliyor: "Mü'min kadınlara da söyle,

gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Görünen kısımlar müstesna, ziynet (yer)lerini göstermesinler. 'Başörtülerini' de sineleri üzerine kadar salsınlar. Ziynetlerini, kocalarından yahut babalarından yahut kocalarının babalarından yahut oğullarından yahut üvey oğullarından yahut erkek kardeşlerinden yahut erkek kardeşlerinin oğullarından yahut kız kardeşlerinin oğullarından yahut Müslüman kadınlardan yahut sahip oldukları kölelerden yahut erkekliği kalmamış hizmetçilerden yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vâkıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri ziynetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar." Son olarak da, emin olmak için, İran uzmanı Alessandro Bausani'nin (BUR Yayınlarından çıkan) klasik Kuran çevirisini de inceledim ve orada da sözcüklerde ufak tefek farklılıklar olmakla birlikte, "göğüslerini bir örtüyle kapasınlar" yorumunu buldum.

Benim gibi Arapça bilmeyen biri için, farklı kaynaktan edinilmiş üç tanıklık yeterli. Kuran sadece ahlaka davet ediyor ve eğer bugün Batı'da yazılmış olsaydı, göbekleri de kapamaya davet ederdi zira Batı dünyasında göbek dansı artık sokaklarda sergilenir hale geldi.

O halde kadınları başörtüsü takması gerektiğini kim söylemiş? Mandel, biraz da tatmin duygusuyla Aziz Pavlus (Korintlilere birinci mektup) olduğunu açıklıyor. Ama Pavlus, bu kısıtlamayı sadece kâhin kadınlar için getirmişti. İşte, Kuran'dan çok daha önce, Tertullianus (ki, heterodoks bir Montanistti ama nihayetinde Hıristiyan'dı), *Sugli ornamenti delle donne* [Kadınların Ziynetleriyle İlgili] adlı yazısında şöyle demektedir: "Siz sadece kocalarınızın hoşuna gitmelisiniz. Ve onlar sizden ne kadar hoşlanırlarsa başkalarının hoşlanması o denli önemsiz olacaktır... Merak etmeyin ey mübarek kadınlar, hiçbir kadın kocası nezdinde çirkin değildir... Her koca, eğer Hıristiyansa, bekâreti şart koşar ama güzelliği değil... Bunu, vahşi ve kaba

görünün diye ya da özensiz ve kirli olun diye söylemiyorum, ama (size tavsiyem) bedeninize bakarken ölçülü ve doğru sınırlarda olun... Nitekim, tenlerine ilaçlı kremler sürenler, yanaklarına allık sürüp kirpiklerini kurumla uzatanlar Tanrı'ya karşı günah işler... Tanrı, bana kalırsa, bazılarınızın başları gözükmeyecek şekilde örtünmenizi emreder." İşte bu nedenledir ki resim tarihi boyunca, gerek Meryem Ana gerekse azizeler, bir sürü zarif Müslüman kadın gibi başları örtülü olarak resmedilmiştir.

2006

Yahudiler, masonlar ve radical chic[1]

Bu satırları yazarken, gazetelerdeki Don Gelmini vakasıyla ilgili tartışma henüz sonuçlanmamıştı ve kendisine yöneltilen suçlamaların adil olup olmadığı konusuna çok da meraklı olmadığımı söylemeliyim zira, ister rahip ister hâkim olsun, hata yapmak insana mahsustur ve gerisi tamamen kişiseldir. Öte yandan, suçlamada bulunanların sadece mahkûmlar ve sabıkalılar değil, uyuşturucu geçmişi bulunan kişiler olduğunu ve uyuşturucunun etkisi altındayken böcek gözlerine sahip bir canavarın saldırısına maruz kalındığı hayal edilebiliyorsa, seksenlik bir din adamı tarafından öpüldüğünü de hayal etmesinin mümkün olacağını kabul ediyorum, zira hayal gücünün (Lovecraft'ın dediği gibi) sınırı yoktur.

Bununla beraber, olayın ilginç olan yanı, suçlamaların Yahudi ve radical chic bir grup tarafından yöneltildiği söylentisinin çıkması (ki aslında iki gün içinde mesnetsizliği de ispatlandı).

1 (İng.) Radical chic (radikal şık) kavramı, Amerikalı gazeteci Tom Wolfe tarafından, toplumun üst katmanlarına ait kişilerin veya ünlülerin radikal siyasi eğilimleri desteklemeleri veya destekler görünmelerini tanımlamak için kullanılmıştır. (yay.n.)

Don Gelmini, Yahudilerin tepkisi karşısında iddiasından vazgeçti ve söylentiyi masonların çıkarmış olabileceğini düşündüğünü açıkladı. Masonlar da, Opus Dei ya da Cizvitler gibi kendileriyle ilgili konuşulmasından hoşlanmazlar, dolayısıyla da bu söylemlere itibar etmediler zira ne de olsa kimse kalkıp altı milyon masonu katletmediğinden (İtalyan birliğinin kurulduğu dönemde, olsa olsa birkaç Carboneria üyesi kurşuna dizilmiştir) bu konularda Yahudiler kadar alıngan değiller.

Derhal, don Gelmini'nin açıklamasının nasıl da rahip sınıfına özgü eski tartışmaların (bilinçli ya da bilinçsiz) yansıması olduğuna ve bunun da olayın en hüzünlü yanı olduğuna ilişkin makaleler ([Michele] Serra ve [Pierluigi] Battista'nınkiler gibi) yazıldı. Nitekim Yahudi-mason komplosu fikrinin, *Siyon Bilgelerinin Protokolleri*'ni beslemeden önce, Cizvit çevrelerde doğduğu ve önce Fransız Devrimi karşıtı sonra da İtalyan Birliği karşıtı polemikleri beslediği sır değil.

Ama bizzat Vatikan, Yahudi-mason komplosu iddiasından vazgeçtiğine göre bu imge, telif hakkını Adolf Hitler ve Bin Ladin'e bırakarak ruhban okullarının tozlu kütüphanelerinde gömülü kalmışa benziyordu. Ama işte günümüzde yaşayan ve muhtemelen (İtalyan Devleti ve Kilise arasındaki ittifak sonrasında) otuzlu yıllarda ruhban okulunda okumuş bir papaz çıkıyor ve en yaşlı hocalarının saplantısı olan canavarla ilgili hatıraların hâlâ ruhunun derinliklerinde saklı olduğunu, şifahi olmasa da, gösteriyor.

1992 yılında, aslında Yahudileri değil de mafyayı eleştirmeye çalışan zavallı bir kardinal, onu "Şeytan'ın Sinagogu" olarak adlandırma gafletinde bulunmuştu. Haydi buyrun! Derhal, bizzat benim de iki *Bustina* ile dahil olduğum, polemikler başladı. Bu terimin kullanılmasını haklı bulanlar, bu sözcüğün sözlüklerde toplantı, oturum, gizli oturum anlamına geldiğini ve hatta Apokalips'te bile geçtiğini hatırlıyorlardı. Terimin bili-

nenden farklı biçimde kullanımı sadece Apokalips'te olmayıp, güncel kullanımını monsenyör Meurin adında bir zatın, 1893 yılında yayımlanan *Şeytanın Sinagogu* adlı kitabına borçludur. Kitapta, İblis'e tapanların tarikatı olan masonluğun, Yahudi kültüründen kaynaklandığını (Hermes Trismegistus, gnostikler, yılan tarikatı, Mani dini, Tapınakçılar ve Malta şövalyeleri gibi diyen Meurin son derece cömert davranmış) ve bu sayede Yahudilerin dünyayı fethetmeyi hedefledikleri iddia ediliyor.

Meurin'in şeytan tarafından ele geçirilmiş kitabından sonra (ki o dönemde büyük bir başarı kazanmıştır), birilerini tahrik etmeden "Şeytan'ın Sinagogu" terimini kullanamayacağımız gibi, sadece kırılgan ve masum tarih öncesi bir sembolden ibaret olduğu söyleyerek svastikalı bir bayrak da sallayamayız.

Birkaç *Bustina* önce, bir yandan kilise ve din karşıtı tartışmalar filizlenirken öte yandan, çağdaş dünyaya ve (bizde) İtalya Birliği mitleri ile ulusal Devlet ideolojisine karşı, ruhban sınıfı ve sanfedist[1] temelli tartışmaların da yeniden gündeme geldiğine dikkat çekmiştim. Yengeç adımları bir yana... Belki de yanılıyordum, tüm bunlar belki de uzun süre önce ölmüş ve gömülmüş tartışmalara paradoksal bir geri dönüş değil de, vicdan azabının, hep oralarda bir yerde kalmış olan ve terbiye nedeniyle dile getirilmeyenin doğal olarak su yüzüne çıkmasıydı. Ama Yahudi komplosundan korkması yönünde eğitilenler, lafın gelişi bile kullanılmış olsalar –kültürel güncelleştirmeler "radical chic" gibi parlatıcı ifadeler eklenmesine izin verse de– bunu asla unutmazlar. Kısacası, rahip Bresciani'nin romanlarını okumaktan (gece vakti bile olsa) hiç vazgeçmeyen birilerinin hâlâ olduğunu düşünüyorum.

Bu olayın beni şaşırtan tek yönü, don Gelmini'nin, kafa karıştırıcı alıntıcılığında, masonları da anmadan geçmemiş olması.

1 18. yüzyılın başında geleneksel monarşilerin yerini Napolyoncu cumhuriyet yönetimlerinin almasına karşı İtalya'nın güneyinde Kardinal Fabrizio Ruffio tarafından örgütlenen, karşı-devrimci, mutlakiyetçi, gerici hareket. (yay.n.)

Eski P2 Locası üyesi, 1816 no'lu kimlik sahibi, E.19.78 şifreli, 17 numaralı gruptan, fasikül numarası 0625 olan Silvio Berlusconi'den son derece cömert finansmanlar sağlamış birisi olarak (kendi sözlerini aktarıyorum) teşekkürü böyle mi olmalıydı?

2007

Yahudi karşıtının çelişkileri

Daniel Barenboim, dünya çapında çok sayıda aydından Filistin'de yaşanan trajediyle ilgili bir çağrıya imza atmalarını istedi. İlk bakışta bu çağrı gayet anlaşılır gözüküyor ve hızlı bir çözüm için her tür imkânı harekete geçirme çağrısı yapıyor. Ama burada anlamlı olan, bu çağrının önemli bir İsrailli sanatçı tarafından yapılmış olması. Bu da, İsrail'in en parlak ve çalışkan beyinlerinin de haklı ya da haksızın kim olduğunu sorgulamaktan vazgeçip her iki toplumun bir arada yaşamasının mümkün kılınmasını talep ettiklerinin göstergesi. Durum böyleyse, genellikle Yahudi karşıtı nitelikli olduğu sanılan İsrail karşıtı siyasi protesto gösterileri anlaşılabilir. Göstericilerin amacı profesyonel biçimde Yahudi karşıtı hareketi ateşlemek olmasa da, okuduğum gazetelerde, adeta dünyanın en olağan şeyiymişçesine "Amsterdam'da Yahudi karşıtı gösteri" ve benzeri başlıklarla karşılaşıyorum. Olay artık o kadar sıradan kabul ediliyor ki, bunu anormal olarak nitelemek anormal kalıyor. Ama kendimize, Merkel'e karşı yapılan siyasi bir gösteriyi Ari ırk karşıtı yada Berlusconi hükümetine karşı yapılanı Latin karşıtı olarak niteleyip nitelemeyeceğimizi sormalıyız.

Bin yıllık antisemitizm meselesi, tabir-i caizse mevsimsel hortlamaları ve farklı nedenleri, tabii ki tek bir *Bustina*'ya ayrılan kısıtlı alana sığdırılamaz. İki bin yıldır gündemde kalan, ma-

neviyattan, köktenci inançtan beslenen bir tutum, yüzyıllar boyunca gezegenimizi kemirmiş olan fanatizmin türlerinden biri olarak tanımlanabilir. Birçok insan, bizleri günaha sürüklemek için planlar yapan bir şeytanın var olduğuna inanıyorsa, Yahudilerin dünyayı fethetme komplosuna neden inanmasın ki?

Ama, tüm mantıkdışı ve körü körüne fideistik[1] davranışlar gibi Yahudi karşıtlığının da, farkına varmadığı ama yüzsüzce beslendiği çelişkilerle yaşadığı gerçeğine değinmekten mutluluk duyacağım. Örneğin 1800'lerin klasik Yahudi karşıtlığında, duruma göre kullanılan iki farklı söylem mevcuttu: İlki, Yahudi'nin, dar ve karanlık yerlerde yaşıyor olması nedeniyle Hıristiyanlara oranla enfeksiyonlara ve hastalıklara karşı daha dayanıksız (dolayısıyla da tehlikeli) olduğunu iddia ederken diğeri, gizemli nedenlerden dolayı salgınlara karşı daha dirençli olmasına rağmen, aşırı duyarlı ve korkutucu derece doğurgan olduğunu, dolayısıyla da Hıristiyan dünyasını ele geçirme tehlikesi arz ettiğini iddia ediyordu.

Gerek sağ gerek sol görüşe sahip olanların ağız birliğiyle çokça dile getirdiği diğer bir söylem için de, hem sosyalist antisemitizminin klasik bir örneğinden (Toussenel, *Les Juifs rois de l'époque* [Dönemin Yahudi Kralları], 1847) hem de meşrutiyetçi Katolik antisemitizme dair klasik bir örnekten (Gougenot de Mousseaux, *Le Juif, le judaïsm et la judaïsation des peuples chrétiens* [Yahudi, Yahudilik ve Hıristiyan Toplumlarm Yahudileştirilmesi], 1869) yararlanacağım. Her ikisinde de Yahudilerin hiçbir zaman tarımla ilgilenmediğini, ikamet ettikleri ülkenin üretsel yaşamından neredeyse kopuk yaşadıkları belirtiliyor. Buna karşılık kendilerini tümüyle finans konularına yani, doğuştan göçebe oldukları ve kendilerini misafir eden Devleti mesihçi hayallerinin peşinden giderek her an terk etmeye hazır yaşadıkları için yanlarında en kolay taşıyabilecekleri

1 Bilginin yerine inancı koyan öğretiler. (ç.n.)

altını biriktirmeye adamışlardır. Ama, kötü şöhretli *Protokoller*'e kadar, döneme ait farklı Yahudi karşıtı metinler, Yahudileri tarlaları ele geçirmek için emlak yatırımı yapmakla suçlamıştır.

Antisemitizmin çelişkilerden korkmadığını belirtmiştik. Ama İsrailli Yahudilerin ilginç bir özelliği, Filistin'deki topraklarını sürmekle kalmayarak son derece çağdaş yöntemlerle model tarlalar inşa etmelerinin yanı sıra, eğer mücadele ediyorlarsa üzerinde kalıcı biçimde yerleştikleri toprakları savunmak için mücadele etmeleridir. İşte tam da bu nedenle Arap antisemitizmi onları eleştirmekte ve öncelikli proje olarak İsrail Devleti'ni yok etmeyi hedeflemektedir.

Yahudi karşıtı için Yahudi, kendi evinde geçici olarak da kalıcı olarak da yaşasa sıkıntı nedenidir. Tabii ki temel itirazın kaynağını ben de biliyorum: İsrail Devleti'nin yer aldığı topraklar Filistin topraklarıdır. Ama bu topraklar, Kuzey Amerika gibi şiddet ve yerlilerin kıyımıyla, ya da Güney Amerika'da olduğu gibi, kendi hükümdarlarınca yönetilen devletlerin yok edilmesiyle değil, kimselerin itiraz etmediği uzun bir göç ve yerleşim sonucunda kazanılmıştır.

İsrail'in politikasına yönelik her eleştiri karşısında, muhatabını Yahudi karşıtı olmakla suçlayan Yahudi ne kadar can sıkıcıysa, İsrail politikasına karşı yapılan her eleştiriyi derhal antisemitizm olarak yorumlayanlar çok daha büyük bir tedirginlik duygusu yaratıyor.

2009

Kahrolası Rumenler

Viminale[1] bazı utanç verici raporlar yayımlamaya girişti. Bu raporlara göre tecavüz vakalarının yüzde 60,9'unda suçlu

1 Roma'daki Viminale Sarayı'nda bulunan İtalyan İçişleri Bakanlığı. (ç.n.)

İtalyan vatandaşları (ayrıca sosyologlar tecavüzlerin ağırlıklı olarak aile içinde yaşandığını zaten biliyorlar; bu tarz dramatik olaylara mahal vermemek adına Berlusconi, Casini, Fini ve diğerleri boşanmakla isabetli davranmışlar). Geri kalanına gelirsek, bugünlerde Rumenler pek bir moda olduğundan yüzde 7,8'inden Rumenler, 6,3'ünden de Faslılar sorumlu (ama öte yandan, Moravia ve Sofia Loren'den öğrendiğimiz kadarıyla, zaten altmış yıl önce bu yüzdenin hakkını vermişlerdi).

Bize palavra sıkmasınlar. Peki ya polis devriyeleri? Bergamolulara karşı mı yapacağız? Savaşın hemen ardından Rumenlerin Villarbasse katliamındaki vahşi paylarını unutmayalım ama neyse ki o zamanlar idam cezası hâlâ yürürlükteydi de, La Barberu, Johann Puleu, Johan L'Igntolui ve Granzisku Saporitulu adilane şekilde kuşuna dizildiler. Seri katil Leonarda Cianciullui de tabii ki Rumen'di ve, yabancı olduğu adından da açıkça anlaşılacağı gibi, 1946 yılında gerçekleşen San Gregorio katliamının faili Rina Fort da Rumen'di. Bir de, 1948 yılında Villa d'Este'de sevgilisini öldüren, Rumen kökenli Kontes Bellentani'yi (evlenmeden önce soyadı Eminescu'ydu) unutmamalıyız.

Gerçi Maria Martirano Rumen değildi ama onu, 1958 yılında, Giovanni Fenorolu'nun emriyle öldüren kiralık katil Raoul Ghianu Rumen'di (herkes Monaci Sokağı cinayetini hatırlayacaktır). Ayrıca 1945 yılında, Fiuggi'de karısını öldürdüğü iddia edilen Arnaldu Graziosul da Rumen'di. Çetesiyle birlikte Milano'da kanlı ve cesur bir soygun gerçekleştirmiş olan Patru Cavalleru da ve Osoppo Caddesi'ndeki sefil çetenin üyeleri de Rumen'di. Kanıtlanmamış da olsa, Ziraat Bankası saldırısı failleri de (Fredu ve Venturu kesinlikle Rumen'di), Bologna istasyonu faciası failleri de Rumen'di. Yolsuzluk iddianamesi sanıkları Previtului ve Berluschescu Rumen olduğu gibi, 1991 yılında, ebeveynlerini öldüren Masu ve iki çocuğu, Novi Ligure'de kızın annesini ve kardeşini öldüren Erika (tipik göçmen

adı) ve Ömer isimli iki genç de (hem Rumen hem de Müslüman) Rumen'di.

Cogne'li Franzonescu ve iki eltisi Erba Olindu ile Roza şüphesiz Rumen'diler. Sindoara ve Calvuli de, katilleri gibi Rumen'di. Yakın zamanda birçok kişiyi iflasa sürükleyen bankerler ve satanistler de Rumen'di. Otoyol üzerindeki köprülerden taş atan sefil çocuklar da, pedofil papazlar da, komiser Calabresi'nin katili de Rumen'di. Moro, Casalegno, Bachelet, Tobagi, Biagi ve diğerlerini kaçırıp infaz edenler de, Pecorelli'yi öldürenler de, Uno Bianca çetesi de Rumen'di. Son olarak, Mattei'nin, haydut Giuliano'nun, Pisciotta'nın, Mauro De Mauro'nun, Rosselli kardeşlerin ve Matteotti'nin katilleri de Rumen'di.

Giulianu ve Portella delle Ginestre katliamının failleri, Wilma Montesi vakasının sanıkları (Piccionului'yi hatırlıyor musunuz?), Reggio Emilia'daki öldürülenlerin katilleri, Piano Solo darbecileri, Scandicci canavarının sofra arkadaşları, Falcone ve Borsellino'daki suikastler ile Brescia'da Loggia meydanı, Italicus ve Ustika katliamlarının, Pasolini cinayetinin (biraz da çingeneydi) failleri de Rumen'di. Tıpkı Montanelli'yi dizinden vuran suçlu, Fani Sokağı komandoları, Coco, Occorsio, Alessandrini, Guido Rossa, Peppino Impastato, Pippo Fava, Piersanti Mattarella, Giorgio Ambrosoli, Ezio Tarantelli, Salvo Lima, don Pino Puglisi, Ilaraia Alpi, Massimo d'Antona, Carlo Giuliani'nin katilleri gibi. Papa suikastçısı da kesinlikle Rumen'di (Lupu Grigiu örgütü üyesi). Dalla Chiesa katliamının failleri ve Emanuela Orlandi'yi kaçıran kişi de Rumen'di. Timisoara, Badalamentu, Provenzanul, Liggiu, Bontadeu, Rijnara çetelerinin tüm üyeleri gibi, Tutu ve Concutellului'nin, Codrenau Demir Muhafızlar üyesi Nazizm yanlısı faşist katilleri de Rumen'di.

Bu Rumenler, içlerinde Tanrı korkusu bulunan, şiddete karşı, etnik, dini ve politik farklılıklara saygılı dürüst insanlardan kurulu bir ülkenin imajını mahvettiler. Neyse ki, asıl suçluların

Rumenler olduğunu en sonunda idrak ettik. Artık, Lega Nord yanlısı toplantıları iyi bir şekilde örgütleyerek en sonunda bu talihsiz ülkemizde adaleti ve düzeni sağlayabileceğiz.

2009

Ne ayıp, hiç düşmanımız yok!

Bustina'larda taksi şoförleriyle olan maceralarımı anlatmışlığım var. En ilginç olanlar özellikle New York'takiler ve bunun üç nedeni bulunuyor: Öncelikle, her milletten, renkten ve dilden taksi şoförü mevcut ve her defasında sürücünün Türk mü, Malezyalı mı, Yunan mı, Rus Yahudisi mi olduğunu keşfetmek eğlenceli oluyor. Aralarında birçoğu kesintisiz biçimde, kendi dillerinde yayın yapan, onların şarkılarını çalan bir radyo kanalı dinliyorlar, dolayısıyla da Village'dan Central Park'a gitmek, Katmandu'da yolculuk yapmaya benziyor.

İkinci neden, New York'ta taksiciliğin, hayat boyu yapılan bir meslek değil de geçici bir iş olması. Bu nedenle de şoför koltuğunda öğrenci, işsiz bir bankacı, henüz gelmiş bir göçmenle karşılaşabiliyorsunuz. Son olarak da, taksi sürücüleri gruplar halinde gelip gidiyorlar. Bir dönem çoğunluk Yunanlardaysa, bir başka dönemde Pakistanlılar, sonra Porto Rikolular olabiliyor. Bu sayede de göç dalgaları ve farklı etnik grupların başarısına dair gözlem yapılabiliyor. Bir grup taksicilik dünyasından yok olduğunda, para kazanmaya, seslerini duyurmaya, grup halinde tütün dükkânlarında ya da manavlarda çalışmaya başladıkları, şehrin başka bir bölgesine gittikleri ya da sosyal merdivenin basamaklarını tırmanmaya başladıkları anlamına geliyor.

Yani, bireysel psikolojik farklılıklar (histerik olan, son derece nazik olan, siyasete meraklı, bir şeylere karşı olan vs.) bir yana, taksiler mükemmel sosyolojik gözlemevlerine benzerler.

Geçtiğimiz hafta, bana Pakistanlı olduğunu açıklayan, koyu tenli, deşifre etmesi gayet güç bir ada sahip bir şoföre denk geldim. Nereden geldiğimi sordu (New York'ta herkes daima bir yerlerden geliyordur). Kendisine İtalyan olduğumu söyleyince de beni soru yağmuruna tuttu. İtalya'yla pek bir ilgileniyor gibiydi ama daha sonra bunun nedeninin hakkımızda hiçbir bilgisi olmaması, nerede olduğunu, hangi dilin konuşulduğunu bile (genellikle taksicilere İtalya'da İtalyanca konuşulduğu açıklandığında, her yerde İngilizce konuşulduğunu sandıkları için gerçekten de şaşırıyorlar) bilmemesi olduğunu kavradım.

Kısaca, ortası dağlık, etrafında bir sürü şey ve çok güzel şehirleri olan bir yarımada tanımı yaptım. Nüfusumuzu sordu ve sayımızın bu denli az olduğunu duyunca afallamış göründü. Sonra da herkesin beyaz tenli mi olduğunu yoksa karışık bir ırk mı olduğumuzu öğrenmek istedi. Ben de aslen beyaz tenli olan ama artık, Amerika'ya oranla çok daha az sayıda olmasına rağmen koyu tenlilerin de bulunduğu bir ülkeyle ilgili fikir vermeye çalıştım. Doğal olarak kaç Pakistanlının yaşadığını sordu ama Filipinlilere ve Afrikalılara oranla çok az sayıda olduklarını duyunca biraz bozuldu. Muhtemelen kendine, Pakistanlıların bu ülkeden neden sakındıklarını sormuştur.

Aynı zamanda çok az sayıda Hintli olduğunu söyleme gafletinde bulundum, bana içerleyen gözlerle baktı: birbirinden bu denli farklı iki halkı yan yana getirmekle, bu sevimsiz ve daha düşük seviyedeki insanların adını almakla hata etmiştim.

Sonunda da düşmanlarımızın kim olduğunu sordu. Benim şaşkınlık dolu "nasıl yani?" nidam karşısında da büyük bir sabırla, hangi halklarla toprak meseleleri, etnik kökenli kinler, sürekli sınır ihlalleri ve benzeri nedenlerle savaştığımızı bilmek istediğini söyledi. Savaşta olduğumuz herhangi birinin olmadığını anlattım. Yine büyük bir sabırla, tarihi rakiplerimizin kimler olduğunu yani bizi katleden ve bizim katlettiğimiz top-

lumları öğrenmek istediğini açıkladı. Düşmanlarımız olmadığını ve düşmanın kim, müttefikin kim olduğunu bile tam olarak bilmeden girdiğimiz son savaşın elli yıl önce olduğunu yineledim. Tatmin olmuşa benzemiyordu: Alenen yalan söylediğime inanıyordu. Nasıl olur da bir toplumun düşmanı olmazdı?

Olay orada kapandı, arabadan indim ve kendisine, huzurlu barışseverliğimden ötürü özür dilercesine iki dolar bahşiş bıraktım. Ama o sırada Fransızların *esprit d'escalier* dedikleri şey geldi başıma. Yani, birisiyle bir şeyler konuştuktan sonra merdivenlerden indiğin an aklına, konuşma sırasında düşünemediğin espri gelir ya, işte öyle bir şey.

Kendisine, İtalyanların düşmanı bulunmadığının doğru olmadığını söylemeliydim. İtalyanların dış mihrakları olmadığı doğrudur ya da kimlerin düşmanları olduğu konusunu bir türlü netleştirememişlerdir, zira kendi içlerinde sürekli savaş halindedirler. İtalyanlar birbirleriyle savaşırlar. Bir zamanlar şehirler şehirlerle, heretikler Ortodokslarla, sonra sınıflar sınıflarla, partiler partilerle, bir partinin bir kısım taraftarları aynı partinin diğer taraftarlarıyla, sonra bölgeler bölgelerle ve son olarak da devlet hukukla, hukuk ekonomik güçlerle, devlet televizyonu özellerle, koalisyon müttefikleri birbirleriyle, departmanlar departmanlarla, gazeteler diğer gazetelerle sürekli savaş halinde olmuştur.

Kavrayabilir miydi bilemiyorum ama, en azından düşmanı olmayan bir ülkenin vatandaşı olmak gibi kötü bir izlenim bırakmazdım.

2009

İsrailli Latincecileri boykot edelim mi?

2003 yılı Ocak ayında, *Bustina*'lardan birinde, bir *Encyclopedia of Translation Studies*'in titiz küratörü Mona Baker tarafından

yönetilen İngiliz dergisi *The Translator*'ın İsrail üniversitelerini boykot etmeye karar vermesi (Sharon'un politikalarını protesto etmek için) ve derginin yönetim kurulunda yer alan iki İsrailli bilimadamından istifa etmelerini istemesiyle ilgili sitemlerimi dile getiriyordum. Üstelik bu iki araştırmacı, hükümetlerinin politikasıyla alenen çatışıyorlardı ama bu durum Mona Baker'ın umurunda olmadı.

Bir hükümetin politikası (hatta bir Devletin Anayasası) ile ülkede karışıklıklara neden olan kültürel altüst oluşları birbirinden ayrı tutmak gerektiğine dikkati çekiyordum. Üstü kapalı biçimde, bir ülkede yaşayan vatandaşları, hükümetlerinin politikasıyla yargılamaya kalkmanın da bir tür ırkçılık olduğunu vurguluyordum. Bu şekilde davranan biri ile, bazı Filistinliler terörist saldırılar gerçekleştiriyor diye topyekûn tüm Filistinlileri bombalamak gerektiğini belirten biri arasında hiç fark yoktur.

Bugünlerde Torino'da, Italian Campaign for Academic and Cultural Boycott of Israel (İsrail'e Karşı Akademik ve Kültürel Boykot İçin Kampanya) tarafından kaleme alınan, "İsrailli üniversiteler, akademisyenler ve aydınların hemen hemen hepsinin, kendi devletlerine destek vermiş oldukları ya da vermeye devam ettiklerini ve İsrail'in devlet politikalarının işbirlikçisi olduklarını, İsrail üniversitelerinin de, nanoteknoloji bazlı yeni silahlar geliştirilmesi, sivil toplumun teknolojik ve psikolojik kontrolü ve baskılanması doğrultusunda askeri amaçlı büyük projelerin yürütüldüğü yerler olduğu" iddiasında bulunan bir manifesto yayımlanmış bulunuyor.

Bu nedenle de, her tür akademik ve kültürel dayanışmadan, İsrailli kurumlarla ortak projeler ya da işbirliğinden uzak durulmasını, her çeşit finansman sağlanması ve yardım da dahil olmak üzere tüm İsrailli kuruluşlara, ulusal ya da uluslararası düzeyde boykot uygulanmasını tavsiye ediyor.

İsrail'in hükümet politikasını hiçbir şekilde onaylamıyorum ve birçok Avrupalı Yahudi'nin İsrail'in genişleme politikasına

karşı yayımladığı manifestoyu (doğurduğu polemiklerle, İsrail'in içinde ve dışında, bu meselelerle ilgili Yahudi dünyasında nasıl hararetli tartışmalar yürütüldüğünü göstermesi açısından) ilgiyle karşıladım. Ama, "İsrailli üniversiteler, akademisyenler ve aydınların hemen hemen hepsinin, kendi devletlerine destek vermiş oldukları ya da vermeye devam ettikleri" söyleminin gerçeği yansıtmadığına inanıyorum, zira hepimiz, çok sayıda İsrailli aydının bu konuları, geçmişte olduğu gibi günümüzde de tartışmaya açtığını biliyoruz.

Pekin hükümeti Google'ı sansürledi diye bütün Çinli felsefecilerin bir felsefe kongresine katılımı engellenebilir mi?

Tahran ya da Pyongyang üniversitelerinin fizik bölümlerinin, o ülkelerde atom bombası inşasına fiilen yardım ediyor olmalarının öğrenilmesi durumunda, Roma ya da Oxford üniversiteleri fizik bölümlerinin o araştırma birimleriyle ilişkilerini kesmesini (utanç verici İsrail konusundan uzaklaşmak için) anlayabilirim. Ama, Kore sanatı tarihi ya da antik Pers edebiyatı bölümleriyle ilişkilerini kesmesini aklım almaz.

Dostum Gianni Vattimo'nun da bu yeni boykot çağrısına katıldığını gördüm. Şimdi, (lafın gelişi), Berlusconi hükümetinin, adli makamların yetkilerini dikkate almayarak güçler ayrılığına ilişkin kutsal prensibi ihlal ettiğini ve alenen yabancı düşmanı ırkçı bir partiyi desteklediğini varsayalım. Amerikan üniversiteleri artık kendisini *visiting professor*[1] olarak davet etmemeleri ve adaletin savunulması için kurulan özel komitelerin tüm yayınlarını Amerikan kütüphanelerinden toplatmaları, acaba bu hükümetle polemik içinde olan Vattimo'nun hoşuna gider miydi? Haksızlığa uğradığını ilan edeceğini ve bu davranışın, o melun cuma günü Yahudi Konseyi Sanhedrin'in üyelerinin keyfi kaçık olduğundan, İsa'nın ölümünden tüm Yahudileri sorumlu tutmasına benzediğini savunacağına inanıyorum.

1 (İng.) Misafir profesör. (ç.n.)

Tüm Rumenler tecavüzcü olmadığı gibi, tüm papazlar pedofil ve tüm Heidegger araştırmacıları da Nazi yanlısı değildir. Dolayısıyla da hangi politik konum söz konusu olursa olsun, hükümetle ilgili herhangi bir tartışmaya bütün halkı ve kültürü dahil etmek son derece yanlıştır. Bu özellikle de, bütün dünyadaki araştırmacılar, sanatçılar ve yazarlar arasındaki dayanışmanın, her türlü sınırın ötesinde, her zaman insan haklarını savunma yolu olarak kabul edilen bilgi cumhuriyeti için geçerlidir.

2010

Dilek/şart kipleri ve dalaşmalar

On beş gün önce, dostum Gianni Vattimo'nun da imzaladığı, İsrailli aydınlara ve akademik kuruluşlara karşı yapılan boykot çağrısı için yapılan daveti protesto ettim. Amacım İsrail hükümetinin politikasına yönelik olumsuz düşünceleri sorgulamak değil de, "İsrailli akademisyenlerin ve İsrailli aydınların, hemen hemen hepsinin, kendi devletlerine destek vermiş oldukları" yönünde bir çağrının savunulamayacağına dikkat çekmekti. Ne çok sayıda İsrailli aydının bu duruma karşı çıktığını hepimiz biliyoruz.

Ve, dostumun görüşlerine katılan okurlardan aldığım mesajlarla birlikte Vattimo'dan da gayet nazik bir mektup geldi. Vattimo şunları yazmış: "Kendimi, Diaz Okulu baskınıyla[1] ilgili bir tartışmada, dilek/şart kipini hatalı kullandığı için azarlanan –senin gibi bir göstergebilimci için sözcüklerin ve söz

1 2001 yılında İtalya'nın Cenova kentinde düzenlenen G8 toplantısına karşı düzenlenen protestolar sırasında Carlo Giuliani adlı bir İtalyan gencin öldürülmesinden iki gün sonra yüzlerce güvenlik görevlisiyle Diaz Okulu'na yapılan baskınında yaşanan işkence ve şiddet olayları. AİHM, açılan dava üzerine 2015 yılında İtalyan devletini işkence suçu gerekçesiyle tazminat ödemeye mahkûm etmiştir. (yay.n.)

dizimlerinin ne denli önemli olduğunu anlıyorum– birisi gibi hissettim... Önemli olan nokta şuydu: Senin kalibrende ya da, beni affet, sana yakın kaç İtalyan aydını Gazze katliamında rengini alenen belli etti? Ve bugün kaç tanesi [Noam] Chomsky'nin sınırda durdurulmasını protesto ediyor?"

İyi de ben Vattimo'yu, Diaz Okulu baskınıyla ilgili, tüm dilek/şart kiplerini hatalı kullandığı için değil, İtalyan polislerinin tümüne misilleme yapılmasını savunduğu için eleştirmiştim. Sanırım, her sağduyulu insanın itiraz etmesi gereken bir düşünce. Birilerinin hatası yüzünden bütün bir kategori, hatta bir halk mahkûm ediliyorsa, bunun adı antisemitizm değil alenen ırkçılık olur. Sözünü ettiği esas soru, Gazze'den (ki tüyler ürpertici bir olaydı) ya da Chomsky'nin (ki boykota karşı olduğunu ifade etmişti) geçişinin alçakça engellenmesinden söz edilmemesi değildi. Asıl nokta boykotla ilgiliydi.

Konuyla ilgili bana yollanan bütün mektuplarda, tasvip etmediğimi zaten dile getirdiğimi unuttukları İsrail hükümetinin politikasına karşı tezleri listeleme çabası göze çarpıyor. Ben makalemde, bir hükümetin politikaları tasvip edilmiyor diye bu hükümetin yönettiği ülkenin bütün araştırmacıları, biliminsanları, yazarları uluslararası entelektüel çevre tarafından aforoz mu edilmeli diye soruyordum.

Bana muhalefet edenlerin bu iki sorun arasında bir fark görmediklerini anlıyorum. Örneğin Vattimo, boykot fikrinin temelinde Siyonizm karşıtlığı yattığını ama Yahudi karşıtı olmadığını iddia ediyor ve şöyle yazıyor: "Bu güç politikasının kendi dinselliklerini de tehdit ettiğini hisseden Siyonizm karşıtı Yahudiler de mi antisemitist oluyor?" İşte, aslında can alıcı nokta bu. Hükümetlerinin güç politikasını reddeden birçok Yahudi'nin varlığı (İsrail'de bile) kabul edildiğine göre, ki aksini iddia etmek güçtür, bu Yahudileri de kapsayan küresel afaroz niye?

Son günlerin iki sevimsiz haberi. İlkine göre, İsrail'deki fanatik dincilerin okullarında Sofokles'in trajedileri, *Anna Karenina*, Bashevis Singer'ın eserleri ve Amos Oz'un son romanı yasaklanmış. Burada hükümetin suçu yok. Bunun sorumlusu yerel Talibancılar ve biz, Taliban'ın her yerde olduğunu biliyoruz (Macchiavelli'yi dışlayan Hıristiyan Talibancılar bile mevcuttu). İyi de o zaman, (ikinci kötü haber) Torino Kitap Fuarı ödülünün Oz'a verilmek istenmesini (verildi de) protesto eden Torinolu boykotçular neden Taliban gibi davrandılar? Tamam, Amos Oz'u, Mea Şearim'de de (Kudüs'teki köktenci mahallesi) Torino'da da (kutsal Torino Kefeni'nin şehri) istemiyorlar. İyi de bu göçebe Yahudi nereye gitsin?

Vattimo, Siyonizm karşıtı olmanın Yahudi karşıtı olmak anlamına gelmediğinde diretiyor. İnanıyorum. İki yıl önce, *Siyon Bilgelerinin Protokolleri*'ne inanmak için orada olduğunu ifade ettiğinde, aşırıya kaçan cinsten kışkırtıcı bir espri yapmaya çalıştığını biliyorum – zira *Protokoller*'i okuyan aklı başında ve eğitimli hiç kimse, birbiriyle çelişen bu itiraflar bütününün otantik bir eser olduğunu (ve Siyon Bilgelerinin bu denli korkak olduğunu) iddia edemez. Ama Vattimo internette, bu kitabın çıkışına şiddetle karşı duran sitelerin yanı sıra, bunlarla tatmin olan bir sürü sitenin de olduğunu fark etmiş olmalı. Aşırılık yanlısı göndermeler içeren her esprinin daima sağduyu yoksunlarını heyecanlandırma riski bulunur.

Ama Vattimo (anladığım kadarıyla), espri yapmaktan vazgeçememiş ve mektubunu şöyle bitirmiş: "İsrail'in parçalanması için tehdit, Ahmedinejad mı yani? Buna gerçekten de inanan var mı?" Belki duygusal olduğumu söyleyeceksiniz ama bana göre bir ülkeyi yeryüzünden silmeye niyetli biri, beni biraz olsun endişelendiriyor. Aynı nedenden dolayı Filistinlilerin geleceği için de endişe duyuyorum.

2010

Kes sesini, pis entelektüel

Bustina'm sadece iki haftada bir yayımlandığından, içimde bir şeyler biriktiğinde, aktarabilmek için iki hafta beklemek zorunda kalıyorum. Ama yine de hiçbir şey için geç sayılmaz. Mart başında, *Corriere delle Sera*'da, Ernesto Galli della Loggia (ki kendisi tehlikeli bir komünist değildir) PDL[1] için eleştiri olarak algılanan bazı şeyler yazmıştı ve 4 Mart tarihinde de, partinin koordinatörleri Sandro Bondi, Ignazio La Russa ve Denis Verdini aynı gazeteye eleştirilere katılmadıklarını belirten bir mektup yolladılar. Konunun ne olduğuna girmeyeceğim ama nasıl ki bir aydın bir partiyi eleştirme özgürlüğüne sahipse, o partinin politikacıları da eleştirilere cevap verme özgürlüğüne sahip. Beni ilgilendiren, Özgürlük Partisi'nin bu üç temsilcisinin sözlükbilimsel seçimleri.

Şöyle yazmışlar: "Dürüst bir gerçeğin değil de, aydınların deyimiyle, otoreferansiyel bir düşüncenin yansıtıldığı bazı eleştiriler söz konusu." Galli della Loggia'nın eleştirilerinin tipik bir "entelektüele" özgü olduğu konusu, mektubun ilerleyen bölümlerinde de göze çarpıyor ve benzer eleştiriler yapan kişilerin, "steril denilebilecek bir ortamda gözde kitapları ve son derece kişisel didinmelerinin eşliğinde, gerçek dünyadan kopuk davrandığı söyleniyor.

İlginç olan, el emeği yerine düşüncesiyle hareket eden birisi kastediliyorsa o halde sadece felsefeciler ve gazeteciler değil bankacılar, sigortacılar ve tartışmasız Bondi (şiir de yazmaktadır), La Russa ve Verdini gibi anladığım kadarıyla hayatlarını tarla çapalayarak kazanmayan politikacılar da entelektüel bir iş yapıyorlar. Öte yandan entelektüelin, sadece düşüncesiyle çalışmayan, aynı zamanda düşünceleriyle eleştirel eylemlerde

1 Silvio Berlusconi'nin 2009-2013 yılları başkanı olduğu Il Popolo della Libertà partisi. (yay.n.)

(neyi eleştirirse eleştirsin ve nasıl yaparsa yapsın) bulunan kişi olduğunu söylersek, mektubu imzalayan şahısların kendi davranışlarını da entelektüel emek olarak kabul etmeleri gerekir.

Ama "entelektüel" sözcüğü, bazı özel tarihsel göndermelere sahiptir. Her ne kadar birileri, ilk olarak 1864 yılında Barbey d'Aurevilly'nin *Chevalier des Touches*'unda [Toches Şövalyesi], 1879 yılında Maupassant'la ve 1886'da Léon Bloy'la kullanılmış olduğunu ortaya çıkarmışsa da, bu sözcük kötü bir üne sahip Dreyfus olayı süresince sistematik olarak, en azından 1898'den başlayarak, Dreyfus'ün kısmen Yahudi karşıtı bir komplo kurbanı olduğuna inanan ve davasının yeniden görülmesini talep eden Proust, Anatole France, Sorel, Monet, Renard, Durkheim gibi bir grup yazar, sanatçı ve biliminsanı ile daha sonra ölümcül *J'accuse*'ünü yazacak olan Zola tarafından kullanılmıştır. Bu insanlar Clemenceau tarafından entelektüel olarak nitelendirildiler ama tanım, Barrès ve Bruntière gibi gerici düşüncenin temsilcileri tarafından şiir, bilim ya da benzeri gizemli uzmanlık alanlarıyla (nihayetinde onları ilgilendiren konular) ilgilenmek yerine donanımlı olmadıkları uluslararası casusluk ya da askeri yargı (ki askerlere bırakılmalıydı) gibi meselelere burunlarını sokanlar için kullanıldı.

Kısacası, Dreyfus karşıtları için entelektüel, kitapları ve dumanlı soyutlamalar arasında yaşayan ve somut gerçeklikle ilişkisi olmayan (dolayısıyla da çenesini kapalı tutması tercih edilen) kişiydi. Bu küçümseyici değerlendirmeye o dönemin polemiklerinden ulaşılmıştır ama Bondi, La Russa ve Verdini'nin mektubunda kullanılan ifadelerle son derece benzeşiyor.

Mektuba imza atan bu üç kişinin entelektüel oldukları su götürmese de (nitekim "otoreferansiyel" sözcüğünün anlamını bilecek kadar böbürlendiklerine göre), yüz yirmi yıl öncesine ait tartışmaların içeriğinden haberdar olacak düzeye eriştiklerini düşünmeye cüret edemiyorum. Olsa olsa genlerinde, kendi-

lerinden farklı düşünen (dolayısıyla düşünen) herkesi entelektüel (kirli) kabul etmek gibi, eski dönemlerin polemik hünerlerinin anıları bulunuyor olmalı.

2010

Meçhul eşlerin kocaları

Kadınlar ansiklopedisinde (*www.enciclopediadelledonne.it*) Sienalı Caterina'dan Tina Pica'ya kadar çok sayıda kadın yer aldığı gibi, hak etmedikleri halde unutulanlar da var; öte yandan Gilles Ménage henüz 1690 yılında, felsefeci kadınlar tarihçesinde, haklarında çok az bilgiye sahip olduğumuz Sokratesçi Diotima, Sirenaykalı Arete, Megaralı Nicarete, kinik Iparchia, peripatetik (terimin felsefi anlamıyla) Teodora, Epikürcü Leonizia, Pisagorcu Temistoclea'dan söz etmiştir. Bu kadınlardan bazılarının artık unutulmuş olmaktan çıkarılması adil olur.

Tek eksiğimiz bir eşler ansiklopedisi. Jüstinyen ve Teodora'dan, isterseniz, Obama ve Michelle'e kadar her esaslı erkeğin arkasında esaslı bir kadının bulunduğu (İngiltere tahtındaki iki Elizabeth'ten de anlaşılacağı üzere aksinin doğru olmaması ilginçtir) söylenir. Ama genellikle eşlerden söz edilmez. Klasik antikiteden sonra eşlerden ziyade sevgililerin önem kazandığını görürüz. Clara Shumann ya da Alma Mahler, evlilik dışı ya da evlilik sonrası maceralarıyla isimlerini duyurdular. Nitekim adı, kötü anlamda, en çok anılan eş Xanthippe'dir.

Elime Pitrigrilli'nin, hikâyelerini bilgece alıntılarla zenginleştirdiği ama çokça hatalı yazılmış isimlerle (Jung yerine sürekli Yung demesi gibi) ve en çok da kim bilir hangi efemeristen aldığı anekdotlarla dolu bir metni geçti. Sayfalardan birinde, Aziz Pavlus'un, ancak dayanamaz duruma geldiyseniz evlenin anlamına gelen (işte pedofil rahipler için harika bir tavsiye) "melius

nubere quam uri" ikazından söz etmiş ve Platon, Lukretius, Vergilus, Horatius gibi birçok aydının müzmin bekârlar olduğunu da hatırlatmış. Doğru değil, en azından tümüyle doğru değil.

Platon konusunda haklı, Leartios Diyojen'den öğrendiğimiz kadarıyla, her ne kadar iki kadını, Lastenia ve Assiotea'yı öğrencisi olarak kabul etmiş ve erdemli bir adamın karısının olması gerektiğini söylemişse de, sevimli oğlanlar için epigramlar yazdığını gayet iyi biliyoruz. Ama Aristoteles önce Pizia ile, onun ölümünden sonra da Erpillide'yle evlenmişti. Gerçi Erpillide'nin eşi mi yoksa metresi mi olduğu tam olarak anlaşılmasa da, vasiyetnamesinde ondan şefkatle bahsedecek kadar *more uxorio*[1] yaşadılar. Ve ondan, Etika'larından birine adını verdiği oğlu Nicomaco'ya sahip oldu.

Horatius'un ne eşi ne çocuğu olmuştur. Ama yazdıkları düşünülürse, birkaç kaçamak yaptığından şüphe ediyorum. Virgilius ise kendini ifade edemeyecek kadar çekingen olmakla birlikte, onun Vario Rufo'nun karısıyla bir ilişkisi olduğu söylentisi mevcut. Ama Ovidius üç kere evlenmiştir. Lukretius'a dair tarihi kaynaklarda neredeyse hiçbir şey bulunmaz. Aziz Gerolamo'nun söyledikleri bize, bir aşk nedeniyle delirerek intihar ettiğini düşündürür (ama Aziz'in tehlikeli bir ateisti deli olarak ilan etmesinde bir çıkarı vardı) ve bir de, ortaçağda yapılan hümanist bir tercüme gizemli bir Lucilla'dan söz eder. Eş mi sevgili mi, cadı mı âşık mı olduğu belli olmayan bu kadın, bir cadıdan iksir hazırlamasını istemiştir. Bir söylentiye göre bu iksiri teklif eden Lukretius'un kendisidir ama her halükârda Lucilla iyi bir izlenim bırakmaz. Lukretius'un Asterisco (*metinde aynen*) adlı birine âşık olup intihar ettiğini iddia eden Pomponio Netto haklı değilse tabii ki.

Yüzyıllar içinde ilerlediğimizde, Dante'nin Beatriz ile ilgili hayaller kurmayı sürdürdüğüne şahit oluruz, ama evlendi-

1 (Lat.) Evlilik göreneğine uygun olarak. (ç.n.)

ği kişi, hakkında tek bir söz bile etmediği Gemma Donati'dir. Herkes, Descartes'ın bekâr olduğunu zanneder (çok genç yaşta ve fazlasıyla hareketli bir yaşamın ardından öldüğü için) ama Hollanda'da tanıştığı ve birkaç sene dostu olarak tuttuğu Helena Jans van der Strom adlı bir hizmetçiden Francine adında bir kızı (ki ancak beş yaşına kadar yaşamıştır) olmuştur. Ama bazı iftiraların aksine kızını nüfusuna geçirmiştir ve başka kaynaklara göre farklı maceraları da olmuştur.

Kısacası, kilise adamları ya da Cyrano de Bergerac (Rostand'ın hayranlarına bu sevimsiz haberi verdiğim için üzgünüm) ya da Wittgenstein gibi, az ya da çok tanınan homoseksüeller dışında en bilinen müzmin bekâr Kant'tır. İnanması güç ama Hegel bile evlenmiştir, hatta son derece çapkın birisi olduğu söylenir. Bir de evlilik dışı oğlu olmuştur. Fakat Marx'ın, eşi Jenny von Westphalen'e son derece bağlı bir koca olduğunu söylemeye dahi gerek yok.

Ama çözemediğimiz nokta, Gemma'nın Dante, Helena'nın Descartes üzerinde ve tarihin suskunlaştığı diğer eşlerin kocaları üzerinde nasıl bir etkilerinin olduğu. Ya Aristoteles'in tüm eserleri aslında Erpillide tarafından yazıldıysa? Yanıtını asla bilemeyeceğimiz bir soru bu. Kocaların yazdığı Tarih, eşleri meçhul kalmaya mahkûm etmiş.

2010

Tom Amca'nın dönüşü

Bu yağmurlu mayıs ayının gri bir sabahında okur, Furio Colombo'nun bu kitabını (roman mı?) trende, kapaksız ve ilk sayfaları eksik, sahipsiz halde bulsa, yazarın neden, ağır fiziksel cezalara maruz kalan kadidi çıkmış çocuklarıyla Dickens'e öykündüğünü, neden *Sans Famille*'deki [Kimsesiz] Bay

Garofoli'nin inindeki zavallı Remy'nin talihsizliklerini anımsatmak istediğini, artık tahammül edilemeyen *Tom Amca'nın Kulübesi*'ndeki "zenci köleler"in maceralarını neden kopyaladığını ya da daha da kötüsü, neden "evet patron diyen gariban zencilerin" toplu taşıma araçlarından atıldığı derin Güney Amerika hikâyelerini güncelmiş gibi gösterecek seviyeye indiğini sorar kendine. Neyse ki, sevgili Colombo, başka bir dönemde yaşıyoruz.

Okurumuz kitabı, kapağı ve sayfaları eksiksiz halde bulursa ve adının *Contro la Lega* [Lega'ya Karşı] (Laterza Yayınları, Stephen King'i utandıracak kadar bol dehşet sadece dokuz avroya) olduğunu ve aslında uydurulmuş hikâyeler değil de, namlı partinin yönettiği belediyelerde yaşanmış ırkçılık ve taciz vakalarının ayrıntılı dökümü olduğunu gördüğünde şaşıracaktır. Bunlar, bir milletvekili olarak Colombo'nun parlamentoda dile getirmeyi denediyse de, Legacı milletvekili Brigandì tarafından karşılık olarak, "Göt suratlı" nitelemesine maruz kaldığı olaylardır.

Bu ne yazık ki roman-olmayan kitapta, İtalyan uyruklu olsalar bile, Çingene çocukların –yabancı uyruklu çocuklar gibi– farklı bir sınıfa toplandığı ve okul yemeği saatine kadar aç bırakıldığı, "polis ve belediye memurlarının, sabahın ikisiyle üçü arasında, küçük çocukları dehşete düşürerek Çingenelerin kaldığı göçebe kamplarını greyderlerle yerle bir ettiği bir İtalyan hikâyesi" anlatılıyor. Kitap Karis ailesinin hikâyesiyle başlıyor. Nesillerdir İtalyan olan baba, Chiari'de eskicilik yapıyor. Dönemin, ortanın solundaki, geleceği öngöremeyen yönetimi kendisine üç odalı prefabrike bir ev vermiş. Ama 2004 yılında gelen Padana yönetimi (ki belediye başkanı Senatör Mazzatorta), "yönetmelik değişimi" nedeniyle araziyi geri almış ve Karis'lerin evi yıkılmış. Belediyeden kayıtları silinmiş, çocuklar artık okula devam edemez hale gelmiş ve tüm aile bir karavan-

da yaşamak zorunda kalmış. Bu kabul edilemez göçebelik durumu karşısında zabıtalar, baba hasbelkader dinlenmek ya da çişini yapmak için duracak dahi olsa, derhal demir sopalarla gece gündüz arabaya vurmaya başlamışlar.

Ama kitapta her tür göçmene yer veriliyor. Polisler Termoli'de, Bangladeşli bir göçmeni yakalıyorlar, dövüyorlar ve servis arabasının bagajına kapatıyorlar. Parma'da polisler, akşam okuluna gitmekte olan genç zenci Emanuel Bonsu'yu zengin bir muhitte yakalıyor, fena halde dövüyor ve sandıkları gibi uyuşturucu satmadığını çok geç fark ediyorlar. Bir Varese otobüsünde, on dört yaşındaki bir genç, yaşıtı olan türbanlı bir kıza kendisine yer vermesini söylüyor, kız karşı çıkıyor, oğlan ve arkadaşları kızı tekme tokat dövüyor. Bergamo'da bir otobüste, yolculardan biri bağırarak ceptelefonunun çalındığını söylüyor, kontrolör hırsızın muhakkak koyu tenli birisi olduğuna karar veriyor, çocuk çırılçıplak soyuluyor, üstünden ceptelefonu çıkmıyor (hırsızın bir başkası olduğu aşikâr) ama üzerinde yetmiş avro buluyorlar ve kontrolör bu paraya el koyuyor, kadın da telefonunun bedeli olarak memnuniyetle parayı cebine atıyor.

Bu roman-olmayan kitabın henüz 11. sayfasındayız ve izleyen bölümler, İtalyan askerlerinin denizde durdurduğu ve Kaddafi'nin adamlarına teslim ettiği umutsuzlara Libya'da yapılan zalimlikler, Gad Lerner'e atfedilen "koca burun" suçlaması gibi keyifli ve roman tadında anlatılan merhametsizliklerle dolu.

İtalyanların, kitabın duygusuzca anlattığı bu tür olayların yaşandığını yıllardır kabul etmelerine rağmen dört parça elmas ya da satın alınan üç ya da dört diploma için (Arnavutluk'ta eğitim görmüş olmak yetersiz bir ırkçılık göstergesi değil mi?) böylesine dehşete düşmeleri ilginç doğrusu.

2012

Proust ve boches[1]

Avrupa Birliği'ne inananlar için kötü zamanlar: Vatandaşlarına, hâlâ isteyip istemediklerine (ya da aslında hiç istemediklerine) karar verme çağrısı yapan Cameron'dan, bir gün Avrupacı geçinen ama ertesi gün eski faşistlere alttan alttan gönderme yapmadığında, lirete dönülürse daha iyi olacağını ifade eden Berlusconi'den, Lega'ya ve onun alt-Avrupalı taşralılığına, Avrupa'nın kurucu babalarının kemikleri mezarlarında adeta topyekûn titriyor galiba.

Halbuki herkes, İkinci Dünya Savaşı sırasında tam kırk milyon Avrupalının, birbirini boğazlayarak öldüğünü (Amerikalıları ve Asyalıları hesaba katmadan sadece Avrupalı) ve trajik Balkanlar meselesi dışında, Avrupa'nın altmış sekiz (68 diyorum) yılını barış içinde geçirdiğini bilmeli. Gençlere, Fransızların bugün, Almanlara karşı direnmek için Maginot hattını oluşturabileceği, İtalyanların Yunanistan'ın böbreklerini deşmek isteyeceği, Belçika'nın istila edilebileceği, İngiliz uçaklarının Milano'yu bombalayacağı söylense, bu gençler (ki belki de Erasmus programı çerçevesinde bir yıllığına başka bir ülkeye gitmeye hazırlanıyorlar ve bu deneyimin neticesinde belki de kendi dillerinden farklı bir dil konuşan ruh ikizlerini bulacaklar ve çocukları çift anadilli büyüyecek), bir bilimkurgu romanı anlattığımızı zannederler. Yetişkinler ise, babalarının ya da dedelerinin ellerinde tüfekle geçebildikleri sınırları ellerini kollarını sallayarak pasaportsuz geçebilmenin rahatlığının bilincinde değiller.

Avrupa fikri Avrupalılara gerçekten de çekici gelmiyor mu? Kısa süre önce Bernard-Henri Lévy, bir Avrupalı kimliği bulunması için bir manifesto yayımladı. *Europe ou chaos* [Ya Avrupa, Ya Kaos] adını verdiği bu manifesto tedirgin edici bir tehditle

1 (Fr.) Fransızların, Alman askerleri veya Alman kökenli kişiler için kullandıkları küçümseyici ifade. (ç.n.)

başlıyor: "Avrupa krizde değil, ölüyor. Avrupa toprakları değil tabii ki. Ama düşünce bağlamında Avrupa. Hayal ve proje bağlamında Avrupa." Manifestoyu António Lobo Antunes, Vassilis Alexakis, Juan Luis Cebrián, Fernando Savater, Peter Schneider, Hans Christoph Buch, Julia Kristeva, Claudio Magris, Györgi Konrád ve Salman Rushdie (ki aslen Avrupalı olmayıp, takip edildiğinde ilk sığındığı yer Avrupa oldu) tarafından imzalanmış. Ben de imzaladığım için, bu konu üzerine bir fikir teatisi yapmak üzere on gün kadar önce Paris'te, Théâtre du Rond-Point'da diğer imza sahipleriyle bir araya geldim. Hemen öne çıkan, ki tümüyle hemfikir olduğum konulardan biri, bir Avrupalı kimliğinin bilincinin varlığıydı, ve ben de Proust'un *Yakalanan Zaman* adlı eserinden bazı sayfalara işaret ettim. Birinci Dünya Savaşı sırasında Paris'teyiz, şehir geceleri olası zepel hücumlarının tedirginliğini yaşıyor ve kamuoyu, nefret edilen *boches*'un her türlü zalimliği yapacak tıynette olduğunu düşünüyor. Proust'un sayfalarında, karakterlerin konuşmalarından yansıyan bir Alman sempatizanlığı seziliyor. Almanlara olan hayranlığı kültürel kimlikten ziyade cinsel tercihlerinden kaynaklanan Charlus bir Alman sempatizanı: "'Fransızlara beslediğimiz hayranlık yüzünden, düşmanlarımızı küçümsememeliyiz. Alman askerinin nasıl bir asker olduğunu bilmiyorsunuz. Çünkü siz onların resmi geçitte, kaz adımlarıyla yürüyüşünü görmediniz.' Bana anahatlarıyla Balbec'te anlattığı, zamanla daha felsefi bir hale gelmiş olan erkeksilik idealine döndü... sözüne devam etti: 'Alman askeri, güçlü, sağlıklı, ülkesinin ihtişamından başka şey düşünmeyen bir yiğittir. *Deutschland uber Alles.*'"

Töton hayranı söylemlerinde bazı edebiyat kırıntıları titreşen Charlus'ü bir kenara bırakalım ve çarpışmada hayatını kaybedecek olan cesur asker Saint-Loup'dan söz edelim. "(Saint-Loup) 'Sabahını büyüleyen' kimi gölge-ışık karşıtlıklarını bana anlatabilmek için, ikimizin de hoşlandığı bazı

resimlere değiniyor, Romain Rolland'ın, hatta Nietzsche'nin sayfalarına atıfta bulunmaktan çekinmiyor, siviller gibi bir Alman ismini ağzına almaktan korkmayan cephedeki insanların bağımsızlığını sergiliyor... Bana Schumann'ın bir ezgisinden söz edecek olsa, adını mutlaka Almanca yazıyor, ormanın sınırında beklerken, şafak vakti ilk kuş cıvıltısını duyduğunda, adeta o 'harikulade Siegfried'deki kuş kendisiyle konuşmuş gibi kendinden geçtiğini ve savaştan sonra bu eseri dinlemek için sabırsızlandığını, hiçbir dolambaçlı anlatım kullanmadan belirtiyordu."

Ya da: "Robert de Saint-Loup'nun, cepheye döndükten iki gün sonra, geri çekilen askerlerini korurken öldüğünü öğrendi. Bir ulusa yönelik nefret beslemeyen tek insandı... Ağzından altı gün önce duyduğum son sözler, Schumann'ın bir *Lied*'inin ilk sözleriydi; bizim merdivende bu Almanca sözleri mırıldanırken, komşular yüzünden susturmuştum onu."

Ve Proust, tüm Fransız kültürünün biraz temkinle de olsa, o günlerde bile Alman kültürünü incelemeyi yasaklamadığını eklemeyi unutmuyordu: "Bir profesör, Schiller hakkında dikkate değer bir kitap yazıyor ve gazeteler kitaptan söz ediyordu. Ama kitabın yazarı hakkında bir yorumda bulunmadan önce, bir yayımlama izni gibi, Marne veya Verdun çarpışmalarına katıldığı, beş madalya aldığı, iki oğlunu savaşta kaybettiği belirtiliyordu. Daha sonra, eserinin sarahati, derinliği övülüyor, kitabın konusu olan Schiller'den ise, 'büyük Alman yazar' değil de, 'büyük Boche yazar' demek kaydıyla, büyük yazar olarak söz edilebiliyordu."[1]

İşte Avrupa kültürünün kimliği buna, farklı edebiyatlar, felsefeler, müzikal ve teatral eserler arasındaki uzun diyaloğa dayanıyor. Bu, savaşa rağmen silinemeyen bir şey ve bu kimlik üzerine, bariyerlerin en büyüğüne, yani dil bariyerine bile direnç gösteren bir topluluk inşa edilmiştir.

1 Alıntılar *Kayıp Zamanının İzinde - Yakalanan Zaman*, çev. Roza Hakmen, YKY, İstanbul baskısından alınmıştır. (yay.n.)

Ama bu Avrupalı kimliği algısı entelektüel elitler arasında kesinlikle çok güçlü olsa da, sıradan insanlar için de durum aynı mı? Günümüzde halen her Avrupa ülkesinde, Varo lejyonlarının kökünü kurutan Arminio'dan Jeanne D'Arc'a, Cid Compeador'a (zira savaştığı Müslümanlar asırlardır Avrupalıydı), çeşitli İtalyan ve Macar ulusal kahramanlara ve düşman Avusturya karşısında kaybettiklerimize kadar, her biri utkuyla diğer Avrupalıları katletmiş kendi kahramanlarının (okullarda ve kamuya açık gösterilerde) anılması konusu hakkında epey düşündüm. Avrupalı bir kahramandan söz edildiğini duyan olmuş mudur? Böyle bir kahraman hiç mi var olmadı? Peki, Yunanistan'ın hürriyeti için savaşmaya giden Byron ya da Santarosa'lı Santorre kimdi ya da hangi milletten olduklarına aldırmadan binlerce Yahudi'nin hayatını kurtaran, hiç de azımsanmayacak sayıdaki Schindler'ler kimlerdi? Peki ya savaşçı olmayan kahramanlar, De Gasperi, Monnet, Schuman, Adenauer, Spinelli? Eğer tarihin kalıntılarını araştırırsanız çocuklara (ve yetişkinlere) anlatılacak başkaları da çıkacaktır karşınıza. Yarının Avrupalılarına anlatılacak Avrupalı bir Asteriks'in olmaması mümkün mü?

2013

Dönemimiz klasikleri

Bir TAR klasiği

Giovanni Belardelli'nin 30 Haziran tarihli *Corriere*'de yayımlanan yazısı son derece ciddi bir olaya parmak basıyordu. Klasik eğitim alan oğullarının matematikten üç, fizikten dört ve sanat tarihinden üç alıp ikmale kalmasından utanan ailesi, bir zamanların her aklıselim ebeveyni gibi çocuklarını pataklayacağına, Lazio bölgesindeki TAR'a[1] başvurmuş. Ve TAR, makamının

1 Bölge idari mahkemesi. (ç.n.)

yüceliğine dayanarak ikmal kararını geçersiz kılmış. Önemli olsalar bile üç dersten ikmale kalmak için neden olmayabilir ama, bu tür kararlar bir öğretmenler kurulu ya da daha üst düzeydeki bir eğitim birimi tarafından verilmelidir. Bu konuyla hiçbir ilgisi olmayan TAR'a başvurmak, kötü not aldıklarında çocuklarından hesap sormak yerine öğretmenleri protesto eden ebeveynleri cesaretlendiriyor. Yontulmamış ebeveynler kendileri gibi yontulmamış çocuklar yetiştirir.

Ama dahası da var. Karar, klasik lise söz konusu olduğundan, fizikten alınan dördün ve matematikten alınan üçün önemsiz olduğu mesajını veriyor. Yani Magna Grecia'nın bazı aydınları (Agnelli'nin ifade edeceği gibi) klasik liseyi bitirenlerin üniversitede tıp, mühendislik, matematik ya da başka bilim dallarına yazılabileceklerinden bihaber; ve iyi bir beşeri formasyon için, termodinamiğin ikinci prensibi de aoristo[1] gizemleri kadar önem taşıyor. *Quis custodiet custodes?*[2] Lazio bölgesi TAR hâkimlerini kim ikmale bırakacak? Ya da onların ebeveynleri de karara karşı çıkacaklar mı?

Çevik Teresio

Pagine ebraiche dergisinde, adları bazı ülkelerdeki sokaklara verilen ünlü faşistler, ırkçılar ve Yahudi karşıtlarının listesini okuyorum: Roma ve Napoli'de, Irk Mahkemesi başkanlığı yapmış Gaetano Azzariti, ayrıca, 1938 yılında kötü şöhretli *Irk Manifestosu*'na imza atan ilk üç kişi, yani Nicola Pende (Modugno di Bari, Bari, Modena kentlerinde), Sabato Visco (Salerno'da) ve Arturo Donaggio (Roma ve Falconara'da) onurlandırılmışlar.

Ne yapalım, pek çok belediyenin faşistlerin yönetimine geçtiğini biliyoruz ve diğer partilerse, öneri kendilerine sunulduğunda, böylesine tanınmış bu beyefendilerin kim olduklarını

1 Klasik ve modern Yunanca, Sırpça, Sanskritçe, Berberice, Bulgarcada konuşma dilinde kullanılan bir zaman. (ç.n.)

2 (Lat.) Gözetleyenleri kim gözetleyecek? (ç.n.)

herhalde bilmiyorlardı. Ayrıca bu şahısların başka alanlarda onurlandırılmayı hak ettikleri ve belki de korkaklık, çıkar ya da aşırı bir heves nedeniyle işledikleri tesadüfi günahçıklarının affedilebileceği söylenebilir. Bizler Naziliğe inanmış olan Heidegger'i bile affetmedik mi (ya da hemen hemen)? Genç yaşları nedeniyle ya da sadece zaruretten (Kuzey'de yaşıyorlardı) Oscar Carboni, Walter Chiari, Gilberto Govi, Gorni Kramer ve Ugo Tognazzi gibi sevimli ve sevilen şahsiyetler bile RSI'ye[1] katılmadılar mı? Ama aralarından, altı milyon Yahudi'yi katletmek gerektiğini söyleyen ya da bu konuda yazan çıkmadı.

Yine de en şaşırtıcı olanı Castellamare del Golfo Belediyesi'nin (Trapani), Teresio Interlandi'nin (ki doğum yeri bile değil) adını bir sokağa vermiş olması. Teresio Interlandi, Pende gibi saygı duyulan bir biliminsanı ya da Azzariti gibi, savaş sonrası İtalya'da dahi saygı duyulan bir hukukçu olmayıp, tüm yaşamını *La difesa della razza* dergisiyle ırkçı ve Yahudi karşıtı kinini yaymaya adamış utanmaz alçağın tekiydi. Bu iğrenç derginin eski nüshalarına göz atanlar ya da Valentina Pisanty'nin hazırladığı antolojiyi (Bompiani Yayınları, 2006) okuyanlar, ancak yalaka ve kötü niyetli birinin böyle yalanlar ve iftiralar yayımlayacak tıynette olduğunu anlar. Ha unutuyordum: Interlandi, yine aynı zaman diliminde bir de *Contra judeos* [Yahudilere Karşı] adlı dergiyi yayımlamıştır ve Latince bilmeyen biri bile niyetinin ne olduğunu şıp diye anlar.

Öte yandan, Roma'da, *La difesa della razza*'nın yayın sekreterliğini yapmış ama daha sonra motive olup (tartışılmaz) demokrasi oyununu kabul eden (görmek isterdim) ve Berlinguer'in cenazesine taziyelerini sunmaya giden Giorgio Almirante'nin adının bir sokağa verilip verilmemesi konuşuluyor. Ama

1 Sosyal İtalya Cumhuriyeti: 1943-1945 yılları arasında İtalya'nın Alman işgali altındaki bölgelerinde kurulan, başında Benito Mussolini'nin bulunduğu faşist yönetime verilen ad. (yay.n.)

Berlinguer hiçbir zaman Kulakların imhasını teşvik eden yazılar kaleme almadı.

2014

Maus'tan *Charlie*'ye

Dostum Art Spiegelman'ın dâhi olduğuna inanıyorum. *Maus*'u, Holokost'la ilgili en önemli edebi eserlerden (çizgi roman formatında olsa bile) biridir. Ama bu defa kendisiyle aynı düşüncede değilim. Kendisinden *New Statesman* dergisi için, düşünce özgürlüğü konulu bir kapak hazırlanması istenmiş; başka gazetelerin de yayımladığı kapak son derece güzel (vahşicesine susturulan bir kadın). Ama Spiegelman, Hz. Muhammed'le ilgili bir karikatürünün de yayımlanmasını talep etmiş ve dergi buna izin vermemiş. Dolayısıyla da Spiegelman kapağını da geri çekmiş.

Charlie Hebdo olayı üzerine bir yığın karışıklık yaşandı (konuyu *Bustina*'ya taşımamıştım zira olayın hemen ardından iki röportajım yayımlandı ve bir sonraki *Bustina*'ya hâlâ iki hafta vardı, ama katliamda hayatını kaybeden Wolinsky'nin ölümü beni derinden sarstı. Wolinsky'nin, *Linus* dergisinin yayın kurulu için barda toplandığımız döneme ithafen yaptığı sempatik karikatürümü halen saklıyorum).

Asıl konumuza gelirsek, sanırım burada iki hak ve iki görev söz konusu. Annesine hakaret eden biri olursa suratına bir yumruk atacağını söyleyen (ve birçok kişiyi tedirgin eden) Papa Francesco'nun öldürmekten söz etmediğini anımsatmak isterim. Emirlerden birinin öldürmemekle ilgili olduğunu pekâlâ biliyordu; terörist saldırıyı ve Nazizm'in (ırkçılığın, başka etnik kökene sahip olanı ortadan kaldırma amacının, dünyayı fethetme projesinin) yeni yüzünü temsil eden, bu saldırıyı gerçekleştirenlerin IŞİD'li kafa kesen müttefiklerini tabii ki lanet-

leyecekti. Bu katliamı lanetlemek ve, düşünce özgürlüğünü savunmak için yapıldığı gibi, yürümek gerekiyordu.

Bizim gibi düşünmeyenlerin de düşünce özgürlüğünü savunmalıyız (Voltaire'in öğretisi). Ama, *Charlie Hebdo* gazetecilerinin başına bunlar gelmeseydi, katledilmeselerdi, herkes, sadece Hz. Muhammed'in değil, Leo Taxil'in 1800'lü yıllarda yayımladığı gibi Meryem Ana'yı bir güvercinden hamile kalmış ve Yusuf'u da boynuzlu tasvir ettiği karikatürleri andıran İsa ve Bakire Meryem karikatürlerini de eleştirme hakkına sahip olacaktı.

Başkalarının dini hassasiyetlerine hakaret etmemeyi gerektiren ahlaki bir ilke vardır ve işte bu ilke nedeniyle kişi evinde küfretse de kilisede küfretmez. Evet, Hz. Muhammed'in karikatürünü, misilleme korkusuyla değil de, "terbiyesizlik" (ifadem fazla yumuşak kaçtıysa özür dilerim) olacağı için çizmekten sakınılmalı. Ayrıca, Katoliklerin bu katliamı yapanlarla yakın uzak ilgisi (en azından günümüzde) bulunmasa da, Kutsal Bakire'nin de karikatürü yapılmamalı. Kaldı ki internette gördüğüm kadarıyla, *New Statesman*'ın sansürünü eleştiren siteler Spiegelman'ın karikatürünü yayımlamamış. Neden? Başkalarına saygı duydukları için mi, yoksa korkudan mı?

Charlie olayında iki temel ilke söz konusuydu, ama haksız olanın işlediği suçun korkunçluğu karşısında bu ikisini birbirinden ayrı tutmak zor oldu. Böylece, terbiyesizce de olsa, "Je suis Charlie" demek suretiyle ifade hakkını savunmak gayet meşru bir hale dönüştü. Ama ben *Charlie* olsaydım, ne Müslüman ne de Hıristiyan inancıyla dalga geçerdim (ne de Budist inancıyla, tabii eğer konuya dahil olsaydı).

Eğer Katolikler Kutsal Bakire'ye hakaret edildiğinde rahatsız oluyorsa, onlara saygı göster – ve belki de Cisimleşme'yi[1]

1 Hıristiyan inancına göre Tanrı'nın varlığının Hz. İsa'nın vücudunda cisimleşmesi, onun insan bedeninde ete kemiğe bürünmesi ve dolayısıyla Hz. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olarak kabul görmesi. (yay.n.)

dahil edeceğin ihtiyatlı, tarihi bir deneme yaz. Ama eğer Katolikler Kutsal Bakire'ye hakaret edene ateş ederlerse, elindeki her imkânla savaş.

Bütün Naziler ve antisemitistler, "rezil Yahudiler"le ilgili korkunç karikatürler yayımlamışlardır ama Batı kültürü bu kişilerin özgürlüğüne saygı duyarak sesini çıkarmamıştır. Ama karikatürden katliama geçildiğinde herkes başkaldırdı. Kısacası, azılı Yahudi karşıtı [Édouard] Drumont'un (1800'lerde) özgürlüğüne saygı gösterilirken, Nazi cellatları Nuremberg'de darağacına yollanmıştır.

2015

Nefret ve ölüm üzerine

Nefret ve aşk üzerine

Son zamanlarda ırkçılık, düşman yaratılması ve Öteki'ne ya da Farklı olana karşı duyulan nefretin politik işleviyle ilgili yazılar yazdım. Her şeyi söylediğimi sanmıştım ama geçenlerde, dostum Thomas Stauder'le yaptığımız bir sohbet sırasında yeni öğeler (en azından benim için yeni) su yüzüne çıktı (kimin neyi söylediğinin hatırlanmadığı ama ortak sonuçlara ulaşıldığı durumlar).

Bizler nefreti ve aşkı, biraz da Sokrates öncesi yüzeysellikle, sevmediğimiz her şeyden nefret edermişiz gibi, simetrik olarak karşı karşıya gelen birbirine zıt iki olgu olarak algılamaya meyilliyiz. Halbuki bu iki kutup arasında, gayet açıktır ki sonsuz sayıda ton bulunuyor. Bu iki terimi metaforik olarak kullansak da, pizza seviyor ama suşiye bayılmıyor olmam, suşiden nefret ettiğim anlamına gelmez. Pizzaya kıyasla daha az severim. Ve bu iki terimi gerçek anlamlarıyla ele alırsak, bir insanı seviyor olmam geri kalan herkesten nefret ettiğim anlamına gelmez ve aşkın karşıtı pekâlâ kayıtsızlık olabilir (çocuklarımı severim ama iki saat önce bindiğim taksinin sürücüsüne karşı kayıtsızım).

Ama burada asıl nokta, aşkın insanı izole etmesi. Bir kadına deliler gibi âşık olursam, onun da başkalarını (en azından aynı şekilde) değil de beni sevmesini beklerim. Nitekim bir annenin tüm kalbiyle çocuklarını sevdiğini ve kendisini de bu ayrıcalıklı sevgiyle sevmelerini arzu ettiğini (ne de olsa tek bir anne var) varsayarsak, başkalarının çocuklarını aynı şiddetle sevmeyecektir. Demek ki aşk egoist, sahiplenici ve seçici bir duygudur.

Tabii ki sevgi yasası, bizim gibi olanı kendimizi sevdiğimiz gibi sevmemizi (herkesi, altı milyarın hepsini) buyurur ama

aslında pratikte kimseden nefret etmememizi söylediği gibi, tanımadığımız bir Eskimo'yu babamız ya da çocuğumuz gibi sevmemizi buyurmaz. Kendisine duyduğum sevgi, torunumu daima fok balığı avlayan birinden daha ayrıcalıklı tutacaktır. Çin'de bir mandarinin ölümünün umurumda olmadığını (ünlü efsane uyarınca) düşünmesem bile (özellikle bundan bir çıkarım varsa), bir gün çanların benim için de çalacağını bildiğimden dedemin ölümü beni mandarinin ölümünden çok daha fazla etkileyecektir.

Öte yandan nefret kolektif bir hal alabilir ve totaliter rejimlerde olması gereken de budur. Nitekim daha küçük bir çocukken, faşist dönemde okul benden Albione'li[1] "bütün" çocuklardan nefret etmemi istemesinin yanı sıra, Mario Appelius her akşam radyoda "Tanrı İngilizleri lanetlesin"i oynuyordu. Diktatörlükler, popülizmler ve köktenci versiyonlarıyla da dinler böyle olmasını isterler, zira nefret toplumları birleştirir ve içlerinde aynı ateşin yanmasını sağlar. Sevgi kalbimi az sayıda insan için ısıtırken, nefret içimi ve benim yanımda olanlarınkini milyonlarca insana, bir ülkeye, bir ırka, ten rengi ya da dili farklı insanlara karşı yakar. İtalyan ırkçısı, bütün Arnavutlardan, Rumenlerden ya da Çingenelerden nefret eder. Bossi, Güney'de yaşayan tüm İtalyanlardan nefret eder (ve bir bölümü bu insanlar tarafından karşılanan bir maaş aldığını algıladığında da, nefreti, zarar verme zevki ve alayın da eklendiği kötü niyetin başyapıtına dönüşür). Berlusconi tüm hâkimlerden nefret eder ve bizden de aynısını yapmamızı ve gerçekte bulunmadıkları yerlerde bile görmek pahasına bütün komünistlerden nefret etmemizi bekler.

Demek ki nefret bireyci değil ama bonkördür, filantroptur ve engin çoğunlukları tek bir ilhamla kucaklar. Aşktan ölmenin ne kadar güzel olduğu sadece romanlarda anlatılır ama nefret

1 Antikitede İngiltere topraklarına verilen ad. (ç.n.)

edilen düşmana karşı bomba atan kahramanın ölümünün ne kadar güzel olduğu bütün gazete ve dergilerde, en azından ben çocukken, tasvir edilirdi.

İşte bu nedenle de türümüzün tarihi, (egoizm çemberimizin dışına yayılmasına çalışıldığında daha fazla rahatsızlık veren ve çoğunlukla da son derece zahmetli) sevgi eylemlerince değil de, nefretler, savaşlar ve katliamlar tarafından şekillenmiştir. Nefretin hazlarına kapılmamız öylesine doğaldır ki toplumları güdenler için beslenmesi gayet kolayken, bizi sevgiye sadece, cüzamlıları öpmek gibi son derece itici bir alışkanlığa sahip sevimsiz yaratıklar davet eder.

2011

Ölüm nereye gitti?

Fransız *Le Magazine Littéraire* dergisi kasım ayı sayısını "Edebiyatta ölüme dair bilinenlere" ayırdı. Çeşitli makaleleri büyük bir ilgiyle okudum ama, bilmediğim birçok şey arasında, nihayetinde son derece bilindik bir noktayı tekrar etmelerinden dolayı hayal kırıklığına uğradım: Edebiyat, doğal olarak aşkın yanı sıra, her zaman ölümle ilgilenmiştir. Fransız dergisinde çıkan makaleler, ölümün, gerek geçtiğimiz yüzyıl hikâyelerinde gerekse romantizm öncesi gotik edebiyatta işlenmesini büyük bir ustalıkla anlatmışlar. Oysa Hektor'un ölümü ile Andromahi'nin yasını ya da birçok ortaçağ metninde bahsi geçen şehitlerin ıstırabını da ele alabilirlerdi. Kaldı ki felsefe tarihi, kıyaslamanın en temel, bilindik önermesi olan "her insan ölümlüdür" ile başlar.

Meselenin daha ziyade farklı olduğunu düşünüyorum; belki de günümüzde daha az kitap okunmasından kaynaklanıyor. Biz, bu çağın insanları, ölümle yüzleşmeyi beceremez hale

geldik. Dinler, mitler, antik ritüeller bize ölümü korkulması gereken bir şey olmasına rağmen aşina kılmıştı. Bizi, büyük cenaze merasimlerini ve tabutu izleyen kadınların attığı çığlıkları, büyük ölüm ayinlerini kabul etmeye alıştırdılar. Cehennemle ilgili vaazlarla ölüme hazırlanmamız sağlandı. Çocukluğumda, sadece çocuklarla yönelik oyunlar sahneleyen neşeli bir rahip olmakla kalmayıp aynı zamanda vizyoner ve ateşli bir hayal gücüne de sahip olan Don Bosco'nun *Giovane provveduto* [Tedarikli Genç] adlı eserini okumam tavsiye edilmişti. Bize daima, ölümün bir damar çatlaması neticesinde, soğuk algınlığı sonucu, kan pıhtısı ya da yüksek ateş nedeniyle, bir yara, bir deprem ya da bir yıldırım sonucu nerede, yatakta mı, işte mi yoksa sokakta mı, "belki de bu yorumları okumayı bitirir bitirmez" karşımıza çıkacağının belli olmadığını hatırlatırdı. O anda zihnimizin kararmakta olduğunu, gözlerimizin ağrıdığını, ağzımızın kuruduğunu, çenemizin kilitlendiğini, göğsümüzün daraldığını, kanımızın donduğunu, etimizin acıdığını ve kalbimizin sıkıştığını hissederdik. Huzurlu Ölüm Egzersizi yapmanın gerekliliğinin nedeni de buydu: "Hareketsiz ayaklarım bu dünyadaki vazifemin sona ermek üzere olduğunu haber verdiğinde... Titreyen ve uyuşmuş ellerim artık sizin ellerinizi kavrayamaz hale geldiğinde ruhumu teslim etmeye hazırım demektir... Gözlerim yanı başımdaki ölüm nedeniyle korkuyla karardığında... Buz kesen uzuvlarım titrediğinde... Soluk, morarmış yanaklarım etrafımdakilerde merhamet ve korku uyandırdığında ve saçlarım, ölümün teriyle ıslanmış saçlarım başımın üzerinde dikilerek sonumun yaklaştığını haber verdiğinde... Korkunç ve dehşet verici hayaletlerle bulanan hayal gücüm ölümcül hüzünlerle dolduğunda... Büyün duygularım yitip gittiğinde... merhametli İsa bana acı..."

Katıksız sadizm, diyeceksiniz. Ya bizler bugün neler öğretiyoruz insanlara? Artık cenaze alayları izlenmediği ve ölenleri görmediğimiz için ölümün bizlerden uzakta, hastanelere mahsus

olduğunu mu? Görmüyor muyuz? Sürekli görüyoruz: Taksilerin camlarına yapışan beyin parçalarında, havaya uçanlarda, kaldırıma yapışanlarda, ayaklarına beton dökülü halde denize atılanlarda, asfaltta sürüklenen kopmuş kafalarda sürekli görüyoruz, ama bunlar biz ya da sevdiklerimiz değil. Bunlar sadece Aktör. Ölüm, medyanın anlattığı tecavüz ya da seri katil kurbanı kızların durumunda bile bir gösteri halini alıyor. Bize ölümü hatırlatırlar diye işkence gören bedenleri değil, sadece suç mahalline çiçekler bırakan gözü yaşlı akrabaları ve, daha da beter bir sadizmle, annenin kapısını çalıp, "kızınız öldürüldüğünde neler hissettiniz?" diye soranları görüyoruz. Ölüm değil de, bizi daha az ılımlı bir şiddetle etkileyen arkadaşlık ve annenin acısı sergileniyor.

Böylelikle, anlık deneyim ufkumuzda artık ölümün yer almaması, o an yaklaştığında, doğduğumuz andan itibaren bize ait olan ve bilge kişilerin yaşamları boyunca farkında olduğu bu olgudan daha da çok korkmamıza yol açacak.

2012

Mutlu olma hakkı

Zaman zaman, bizi hüzünlendiren pek çok sorun –değerler krizi, reklamların baştan çıkarıcılığı karşısındaki teslimiyet, TV'de görünme ihtiyacı, tarihi ve bireysel hafıza kaybı, kısacası bu ve benzeri yazılarda şikâyet edilen çoğu sorundan söz ediyorum– 4 Temmuz 1776 yılında ilan edilen Amerika Bağımsızlık Bildirgesi'nce "muhteşem bir geleceğe ve gelişmelere" masonik bir güvenle inanmış kurucuların, "tüm insanlara yaşam, özgürlük ve mutluluğa erişme hakkı tanınmıştır" şeklinde belirttiği talihsiz formülasyondan kaynaklanıyor.

Bir Devlet'in kurulması için ön şart olan yasalar tarihinde, itaat görevi ya da başka ciddi dayatmalar yerine mutluluk ile

ilgili bir beyana ilk kez yer verildiği ve ilk bakışta gerçekten de devrimsel bir bildiri olduğu sık sık dile getirilir. Ama bu durum, göstergesel demeye cüret edeceğim nedenlerden dolayı bazı hatalara neden olmuştur.

Mutluluk üzerine, Epikür'den hatta belki onun da öncesine dayanan, sayısız edebi eser mevcut, ama sağduyulu davranmak gerekirse hiçbirimiz mutluluğun ne anlama geldiğini bilmiyoruz. Eğer kalıcı bir durum, insanın şüphe, acı, krizler olmaksızın bütün yaşamı süresince mutlu olma durumu kastediliyorsa, böyle bir yaşam bir geri zekâlının ya da olsa olsa sarsıntısız bir varoluşun ötesine geçemeyen ve hiçbir ilhamı bulunmayan, dünyadan yalıtılmış halde yaşıyan birinin yaşamına benzer ve Filemon ile Baukis'i çağrıştırır. Ama onların bile, şiir bir yana, soğuk algınlığı ya da diş ağrısı gibi sıkıntıları mutlaka olmuştur.

Sorun mutluluğun, parmak uçlarıyla göğe dokunmaya benzer bir esriklik misali, mutlak bir doyum halinde son derece geçici, kesintili ve kısa süren bir evre olması: Evladın doğumundaki neşe, sevgiliye beslenen duygunun karşılıklı olduğu söylediğinde hissedilen coşku, piyangoyu kazanınca duyulan heyecan, bir hedefin aşılması (belki Oskar, dünya şampiyonluğu kupası), hatta kırlarda yapılan gezintide yakalanan bir an bile nihayetinde geçicidir ve hemen ardından korku, tedirginlik, acı, sıkıntı ya da en azından kaygı getirir.

Ayrıca mutluluk düşüncesi, insanlığın mutluluğundan ziyade kendi mutluluğumuzu akla getirir ve hatta kendi mutluluğumuzun peşinde koşmaktan başkalarınınkiyle ilgilenmeye nadiren yöneliriz. Aşk mutluluğu bile, çoğu zaman reddedilen birinin, fethimizden duyduğumuz tatminle dert etmediğimiz mutsuzluğuyla çakışır.

Bu mutluluk ideali, her önerinin, tıraş köpüğünün, en sonunda tüm lekeleri çıkaran deterjanın, yarı fiyata satılan koltuğun, fırtına sonrasında içilen içkinin, ailenin mutlu mesut et-

rafında toplandığı konserve etin, güzel ve ekonomik arabanın, başkalarının koku alma duyusunu dert etmeden asansöre binmenizi sağlayan hijyenik pedin mutlu bir yaşam için bir davet olarak kullanıldığı reklam ve tüketim dünyasını ele geçiriyor.

Oy atarken ya da çocuğumuzu okula yollarken mutluluk nadiren gelir aklımıza ama gereksiz şeyler satın alırken, böylelikle mutluluğu yakalama hakkımızı tatmin ettiğimizi düşünürüz.

Ama tam aksi durumlarda, kalpsiz birer hayvan olmadığımıza göre, başkalarının mutluluğuyla ilgilenir miyiz? Ancak kitle iletişim araçları başkalarının mutsuzluğunu, sineklerin saldırısına uğramış zencilerin açlıktan ölmesini, tedavisi olmayan hastaları, tsunaminin yok ettiği toplumları gözlerimizin önüne serdiğinde bir metelik bağışlamayı, en iyi durumda da belki binde beşlik bir pay[1] vermeyi düşünürüz.

Bağımsızlık Bildirgesi bütün insanlara, bizimki de dahil olmak üzere dünyadaki mutsuzluk oranını azaltma hakkı-vazifesinin tanındığını söylemiş olsaydı eğer, pek çok Amerikalı ücretsiz sağlık hizmetine karşı çıkmamaları gerektiğini anlardı – halbuki bu garip fikir, bireysel finansal mutluluk haklarına zarar verdiği için karşı çıkıyorlar.

2014

Bizim Paris'imiz

Paris katliamının yaşandığı gece ben de herkes gibi gözümü televizyondan ayıramadım. Paris haritasını iyi tanıyan biri olarak, olayların nerelerde meydana geldiğini anlamaya çalışıyor ve yakınlarda yaşayan bir arkadaşım olup olmadığını, çalıştığım yayınevinin ya da müdavimi olduğum restoranın oralara uzaklığını

1 İtalya'da gelir vergisi üzerinden yapılan ve kamunun kâr amacı gütmeyen kurumlara destek fonuna aktarılan binde beşlik kesinti. (yay.n.)

hesap etmeye çalışıyordum. Kişisel Paris evrenim sol kıyıdayken olayların sağ kıyıda olduklarını düşünerek teselli buluyordum.

Gerçi bu düşünceler duyulan dehşeti ya da kaygıyı azaltmaya yaramıyordu ama kim bilir nerede düşen bir uçakta olmamanın verdiği bir tür ferahlık duygusu gibiydi. O gece, bizim şehrimizin de başına benzer olayların gelebileceği endişesi henüz hissedilmeye başlanmamıştı. Bu bir trajediydi ve kimin kapısını çalacağı belli olmazdı: Ama yine başka birilerinin trajedisiydi.

Ama o ismi, Bataclan'ı, bir yerden tanıdığımı duyumsadığımda hafif bir huzursuzluk kaplamaya başladı içimi. Nitekim on yıl önce orada, Gianni Coscia ve Renato Sellani'nin konçertosu eşliğinde bir romanımın tanıtımı yapılmıştı. Bir süre sonra –aslında derhal– Boulevard Richard Lenoir adresini tanıdım: Komiser Maigret'nin yaşadığı yerdi!

Böylesine ürkütücü biçimde "gerçek" olaylar karşısında sahneye hayali birisini taşımanın haksızlık olduğunu söyleyeceksiniz. Ama değil ve bu, dünya üzerinde başka şehirlerde de tüyler ürpertici katliamlar yaşanmasına rağmen, Paris katliamın neden herkesin yüreğini yaktığını açıklıyor. Paris, hafızalarımızda, gerçek şehirle hayali olanın adeta ikisinde de yaşamış ya da ikisi de bize aitmiş gibi birbirine karıştığı bir şehir olduğu için çoğumuzun vatanı haline gelmiştir.

Café de Flore kadar gerçek, ne bileyim, IV. Henri ve Ravaillac'ın, XVI. Louis'nin idamının, Orsini'nin III. Napolyon'a karşı giriştiği suikastın ya da 1944 yılında General Leclerc'in birliklerinin girdiği bir Paris de var. Ama tüm bu olayların, dürüst olalım, aslını mı (ki şahit olmadık) yoksa romanlarda ya da sinemadaki temsili halini mi hatırlıyoruz?

Kurtarılan Paris'i, beyazperdede *Paris Yanıyor* filmiyle yaşadığımız gibi, daha tenha bir Paris'i de *Cennet'in Çocukları*'nı seyrederek yaşadık. Nitekim gece yarısı Place des Vosges'a (gerçekten) adım attığımızda ekranda seyrederken hissettiği-

miz ürpertilerin aynısını hisseder, hiç tanışmamız olmamıza rağmen Edith Piaf'ın evrenini yeniden yaşar ve Yves Montand anlattığı için Rue Lepic'le ilgili her şeyi biliriz.

Ve, *bouquiniste*'lerin[1] kulübelerinin önünde duraklayarak Sen Nehri kıyısında gerçekten dolaşırken, hakkında okuduğumuz birçok romantik gezintiyi adeta yeniden yaşar gibi olur, uzaktan Notre-Dame'a bakarken de Quasimodo ve Esmeralda'yı düşünmeden edemeyiz. Karmelitlerle silahşorların düellosunun Paris'i, Balzac'ın odalıklarının Paris'i, Lucien de Rubempré ve Rastignac'ın Paris'i, Bel Ami'nin, Fréderic Moreau ve Madame Arnoux'nun, barikatlardaki Gavroche'un, Swann ve Odette de Crécy'nin Paris'i, hepsi hafızamıza aittir.

Bizim "asıl" Paris'imiz ise (ki artık sadece hayal edilebiliyor) Picasso, Modigliani ya da Maurice Chevalier döneminin Montmartre'ının Paris'i. Bu Paris'lere bir de Gershwin'in *Paris'te bir Amerikalı* adlı filminin, Gene Kelly ve Leslie Caron'lu sıradan ama hatırlanmaya değer versiyonu ile kanalizasyonların kaçak Fantômas'sının Paris'ini ve tabii ki Komiser Maigret'nin –tüm sislerini, bütün bistrolarını, Quai des Orfèvres'deki her gecesini yaşadığımız– Paris'ini de ekleyelim.

Yaşamla ve toplumla, aşk ve ölümle ilgili anladıklarımızın birçoğunun bu hayali, kurgusal ama bir o kadar da gerçek Paris tarafından bize öğretildiğini kabul etmeliyiz. Dolayısıyla bu katliamla aslında bizim evimiz, yasal adreslerimizdeki yaşamlarımızdan daha uzun bir süre yaşadığımız evimiz isabet aldı. Ama bütün bu anılar yine umut etmemizi sağlıyor zira ne de olsa "la Seine roule roule..."[2]

2015

1 (Fr.) Paris'te Seine Nehri kıyısında dizili sahaflar. (ç.n.)
2 (Fr.) Sen Nehri akıyor akıyor. (ç.n.)

Din ve felsefe arasında

Göz ancak bildiğini görür

Geçtiğimiz gün rahibe Lucia'nın, Fatima'nın üçüncü sırrı ile ilgili belgesini okurken bir aşinalık hissettim. Sonra bu duygunun nereden kaynaklandığını anladım: İyi kalpli rahibemizin, henüz okumayı bilmediği çocuk yaşlarda değil de 1944 yılında, artık yetişkin bir din kadını olarak yazdığı o belge Aziz Giovanni'nin Vahiy Kitabı'ndan son derece bilindik alıntılarla örülmüştü.

Lucia, dünyayı ateşe vermeye niyetli gibi duran ve ateşten bir kılıç taşıyan bir melek görür. Vahiy Kitabı ise, 9.8'de, ikinci borazan meleğine ithafen dünyayı ateşe veren meleklerden söz eder. Gerçi bu meleğin ateşten bir kılıcı yoktur ama belki kılıcın geldiği yeri daha sonra görürüz (geleneksel, ateşten kılıç taşıyan başmelekler ikonografisi epey zengindir).

Sonra Lucia ilahi nuru, bir aynadaymış gibi görür: Buradaki alıntı ise Vahiy Kitabı'ndan olmasa da, Aziz Paolo'nun Korintlilere yazdığı ilk mektuptandır (semavi olanları şimdi *per speculum*[1] görüyoruz, ama sonra yüz yüze göreceğiz).

İşte şimdi de beyazlara bürünmüş piskopos: Tanrı'nın beyaz giysili, şehitlik mertebesine erişmiş hizmetkârlarından burada yalnızca bir yerde bahsedilirken, Vahiy Kitabı'nda farklı yerlerde çıkar karşımıza (6.11, 7.9 ve 7.14). Ama o kadarcık da olsun artık!

Sonrasında dik bir dağa tırmanan piskoposlar ve papazlarla karşılaşırız ve bu, Vahiy Kitabı'nın mağaralara ve dağ kütleleri arasına saklanmış Yeryüzünün güçlülerinden söz edilen 6.12 sayılı bölümünü anımsatır. Kutsal rahip "neredeyse harabe

1 (Lat.) Aynada. (ç.n.)

halindeki" bir şehre gelir ve ilerlerken ölmüşlerin ruhları ile karşılaşır: Nitekim Vahiy Kitabı'nın 11.8 sayılı bölümünde, ölüler de dahil olmak üzere, bir şehirden söz edilir. Şehir, 11.13 sayılı bölümdeki gibi çöker ve harabeye döner. Aynı şehir, 18.19'da Babil olarak çıkar karşımıza.

Devam ediyoruz: Piskopos ve diğer müminler, askerler tarafından oklar ve ateşli silahlarla öldürülürler. Rahibe Lucia, yenilik olarak ateşli silahlardan söz etse bile, dördüncü borazanın ötmesiyle savaş zırhlarıyla donatılmış askerlerin mızraklarla yaptıkları katliam zaten 9.7'de yer alır.

Nihayet, kristal bir sulama kovasından (Portekizcede *regador*) kan boşaltan iki meleğe ulaşılır. Vahiy Kitabı'nda, kan saçan meleklere bolca rastlanır ama kan, 8.5'te bir buhurdandan dökülürken, 14.20'de tahta bir tekneden taşar ve 16.3'te de bir kadehten boşaltılır.

Neden sulama kovası? Fatima'nın Ortaçağ'da, Vahiy Kitabı'nın Arap mozaiklerinden üretilen ve pek çok kopyası da yapılan muhteşem minyatürlerin merkezi Asturias'tan uzakta olmadığını düşündüm. Bu nedenle, şekilsiz kupalardan, yeryüzünü sularmışçasına fıskiye halinde kan saçan meleklerle karşılaşılmakta. Ateş kılıcı taşıyan melek Lucia'nın hafızasındaki ikonografik geleneklerin bir neticesi olmalı, zira o dönem minyatürlerinde meleklerin çaldığı borazanlar ateş rengi kılıçlar gibi tasvir edilmişti.

İlginç olan, (gazetelerdeki özetlerle yetinilmeyip Kardinal Ratzinger'in konuyla ilgili teolojik yorumu baştan sona okunursa) bu dürüst vatandaşın, bir yandan kişisel bir görünün inançla ilişkilendirilemeyeceğini ve alegorinin kelimesi kelimesine kabul edilecek bir kehanet olmadığını hatırlatırken, alenen Vahiy Kitabı'na yapılan göndermelere değindiği anlaşılmaktadır.

Sadece bu da değil, bir görü esnasında kişinin gördüğü görüntüler "kendisince kabul edilebilir bir temsil ve idrak çerçevesinde" olacağından "tasvirler de sadece onun ölçüleri için-

de ve imkânları dahilinde" olacaktır. Daha laik bir dille ifade edersek (gerçi Ratzinger paragrafı vahyin "antropolojik yapısı" olarak adlandırmış), sadece Jungvari arketipler yoktur, bakan göz içinden çıktığı kültürünün ona öğrettiğini görür.

2000

Avrupa'nın kökenleri

Bu yaza damgasını vuran haberler, bir Avrupa Anayasası'nda, kıtanın Hıristiyan kökenlerine değinilmesi önergesine ilişkin tartışmalarla canlandı. Alıntıyı talep edenler Avrupa'nın, şurası çok açık ki, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden de öncelere, en azından Konstantin dönemlerine dayanan bir Hıristiyan kültüründen doğduğu olgusuna dayandırıyor. Doğu dünyası Budizm olmadan kavranamayacağı gibi, Avrupa da Kilise'nin, son derece Hıristiyan bazı kralların, skolastik teolojinin ya da büyük azizlerinin eylem ve örneklerinin rolü dikkate alınmadan anlaşılamaz.

Bu önergeye karşı çıkanlar çağdaş demokrasileri yöneten laik ilkeleri öne sürüyorlar. Değiniyi isteyenler ise, laikliğin Avrupa için henüz çok yeni bir fetih ve Fransız Devrimi'nin mirası olduğunu hatırlatıyorlar: Papazlık kurumu ya da fransiskanlıktan yeşeren köklerle ilgisi bulunmuyor deniyor. Kimileri de, çok etnisiteli bir hal alacağı son derece açık olan yarının Avrupası için, Hıristiyan kökenlerden söz eden bir ibarenin gerek yeni gelenlerin topluma entegrasyonunu engelleyeceğini, gerekse diğer gelenek ve inançları, sadece tolere edilen bir azınlık kültürü ve kültü seviyesine indirgeyeceğine dikkati çekiyorlar.

Görüldüğü üzere bu, hem politik bir proje, hem antropolojik bir bakış açısı, hem de Avrupalı halkların fizyonomisinin, geçmişlerinin mi yoksa geleceklerinin mi esas alınarak tanımlanacağına ilişkin bir karar olduğundan, bir din savaşından ibaret değil.

Geçmişe bir göz atalım. Avrupa salt Hıristiyan kültürüne paralel olarak mı gelişmiştir? Avrupa kültürünün, Hintlilerin matematiği, Arapların tıbbı, hatta Marco Polo'nun değil Büyük İskender'in döneminde, Doğu'nun en ücra köşeleriyle giriştiği ilişkilerle yüzyıllar içinde kazandığı zenginlikleri kastetmiyorum. Her kültür yakın ya da uzaktaki farklı kültür öğelerini asimile eder, ama bunları içselleştirme biçimiyle nitelik kazanır. Doğanın matematik sembolleriyle yazıldığı düşüncesi ilk olarak Avrupa'da ortaya atıldı diye Hintlilere ya da Araplara hiçbir borcumuzun olmadığını söyleyemeyiz. Kaldı ki Greko-Romen kültürünü de unutmamalıyız.

Avrupa, gerek adalet gerekse felsefi düşünce, hatta popüler inançlar bağlamında Greko-Romen kültürünü asimile etmiştir. Hıristiyanlık, çoğu zaman fazla sorgulamadan pek çok pagan ritüelini ve mitini bünyesine katmıştır ve popüler inanışlarda hâlâ çoktanrıcılık biçimlerine rastlanır. Venüslerle, Apollolarla donanan ve klasik dünyayı, harabelerini ve elyazmalarını yeniden keşfetmeye kalkışan sadece rönesans dünyası değildir. Ortaçağ Hıristiyanlığı da teolojisini, Araplar aracılığıyla keşfettiği Aristoteles'in düşünceleri üzerine inşa etmiştir ve Platon'u fazla tanımasa bile, Kilise babalarını fazlasıyla etkilemiş olan neo-Platonculuğu göz ardı etmemiştir. Kaldı ki, en önemli Hıristiyan düşünürlerinden Augustinus, Platoncu akım özümsenmeden anlaşılamaz. Üzerine Avrupa devletleri arasında olduğu gibi Devletlerle Kilise arasında yüzyılın çatışmalarına yol açan imparatorluk kavramı bile Roma kökenlidir. Hıristiyan Avrupa kutsal metinlerin, dini düşüncenin, adaletin ve münazaralarının dili olarak Roma'nın Latincesini seçmiştir.

Öte yandan, Yahudi tektanrıcılığını kavramadan Hıristiyanlığı kavramak mümkün olamaz. Nitekim, Avrupa kültürünün dayandığı, ilk matbaanın bastığı ilk metin, Luther'in tercüme ederek Almanca dilinin temellerini attığı metin, Protestan

dünyasının ana metni, Kitabı Mukaddes'tir. Hıristiyan Avrupa, Zebur okuyarak, peygamberleri canlandırarak, Eyüp ya da İbrahim üzerine düşünerek doğdu ve gelişti. Hatta Yahudi tektanrıcılığı, Hıristiyan tektanrıcılığı ile Müslüman tektanrıcılığı arasında yapıştırıcı bir görev ifa etti.

Ama iş bununla kalmıyor. Nitekim Yunan kültürü, en azından Pisagor'un döneminde, Mısır kültürü olmadan düşünülemeyeceği gibi, Avrupa'nın kültürel fenomenlerinden en özgün olanı yani Rönesans, Mısırlıların ya da Keldanilerin öğretilerinden ilham almıştır. Ayrıca hayalperest Avrupalı, obeliskler in şifrelerinin çözülmesinden [Jean-François] Champollion'a, gayet çağdaş ve son derece Batılı imparatorluk stilinden New Age tuhaflıklarına her zaman Nefertiti'den, piramitlerin gizemlerinden, firavunun lanetlerinden ve altın bokböceklerinden beslenmiştir.

Ben şahsen bir Anayasa'da, kıtamızın Greko-Romen ve Yahudi-Hıristiyan kökenine değinilmesini, Roma'nın Pantheon'unu her tür tanrıya açması ve imparatorluk tahtına kara derili insanları oturtması misali (Aziz Augustinus'un Afrika'da doğduğu unutulmadan), bu kökler sayesinde kıtamızın da her tür kültürel ve etnik entegrasyona açık olduğunun altının çizilmesini, bu tür bir açıklığa hazır olmanın bu anayasanın en derin kültürel özelliklerinden birisi olarak algılanması koşuluyla, yadırgatıcı bulmuyorum.

2003

Lotus ve haç

Kardinal Ratzinger'in gündeme getirdiği, katolik dindarlara, meditasyon yaparken ve çile çekerken Doğu kökenli fiziksel tekniklerden yararlanma izninin verilip verilmemesi üzerine

yürüyen tartışmayı ilgiyle takip ettim. Günümüz dindarlarının duası, ilk yüzyıllardaki İsihazmcıların[1] nefes tekniklerini bozmadan, bedenin ritimleri ve duruşunun meditasyon halindeki zihne etki edebileceği gerçeğini de tabii ki göz önünde bulundurur. Tüm Doğu meditasyon teknikleri, bedenin ve dolayısıyla da maddesel doğamıza ait acı ve sefaletin unutulduğu bir tür duyu ve arzu yitimi sağlamak için bedenden yararlanmaya çalışırlar. Böylelikle de, klasik ve pagan ataraksiyasını[2] karakterize eden acı ve huzursuzluğun baskılanması için yapılan çabaya çok yaklaşırlar.

Bu açıdan Kardinal Ratzinger'le hemfikir olmamak mümkün değil. Hıristiyanlık, insanoğlunun bedenindeki kötülüğün kefaretinin çarmıhtan geçtiğini gösteren bir Tanrı'nın Oğlu inanışına dayanır. Hıristiyanlık için acı unutulamayacağı gibi, üstelik içsel mükemmellik için temel araçtır.

Yanlış anlaşılmak istemem. Anlattıklarımın, geçtiğimiz günlerde yüksek makamlarda yaşanan, Hıristiyanların dünyevi ıstırapları azaltmakla ilgilenmesi mi yoksa ilgilenmemesi mi gerektiğine dair tartışmayla hiçbir ilgisi yok. Ama insan kendisiyle hesaplaşmayı bilmeli. Hıristiyan kişi başkalarının acı çekmemesi için kendisini feda etmek zorundadır ve bunu, dünyayı mutsuz bir yer haline getiren bu ıstırap olabildiğince azalsın diye yapmakla yükümlüdür. Bu arada başkalarına zarar vermeden kendi ıstırabını da dindirmelidir ve eğer acılarımızı (intihar ve mazoşizm günah sayılır) hafifletiyorsa kendimiz için de aynı reçete geçerlidir. Ama, herkesin yaşaması kaçınılmaz (ilk günah ve mükemmel olmayan dünyevi yaşam nedeniyle) belli bir ıstırap dozunu engellemek mümkün olmadığından,

1 Doğu Ortodoks Hıristiyanlığı'nın "sükûneti koruma" uygulamasının takipçileri (ç.n.)

2 (Antik Yun.) Phyrrhon ve Epikür felsefesinde kişinin bilinci yerindeyken her türlü acı veya sevince ilgisiz, durgun bir ruh haline bürünmesini tanımlayan bir kavramdır. (yay.n.)

Hıristiyan kişi kendisini bekleyen ıstıraptan olabildiğince ahlaki ders çıkartmalıdır.

İdeal olanı, kimsenin bizim yüzümüzden acı çekmemesidir, ama iyi niyetlilik, kötülüğü dünya üzerinden silinmeye yetmediğinden, yaşamın bize hediye edeceği ıstırabı kabullenmeyi ve bundan ders çıkarmayı bilmek gerekir. Luigi Pareyson'un yazdığı, kötülüğün, paradoksal olarak, İlahi ile aynı kürede yuvalanmasına ilişkin tüyler ürpertici duruma dair metafizik gerilimi yüksek açılış sayfalarından sonra, kaçınılan değil de varlığı özellikle arzulanan ıstırabın, Kötülüğü aşmak için emrimize sunulan bir araç gibi kutlandığı *Filosofia della libertà* [Özgürlük Felsefesi] (Melangelo, 2000) isimli yeni yayımlanan güzel kitabını düşünüyorum.

Bu bakış açısını benimsemek için kişinin mutlaka Hıristiyan olduğunu dile getirmesi gerekmiyor: Bu görüş Batılı düşünceye nüfuz etti ve Tanrı'nın varlığına inanmayan şair ve filozofların (Leopardi gibi) en vurucu sayfaları bu *ethos*'tan doğdu. Tabii ki birçok Doğu doktrini bu *ethos*'a tamamen yabancıdır. Bu minvalde, şayet Kardinal Ratzinger laiklere ya da Hıristiyan olmayanlara istedikleri dini gereklerini yerine getirmeyi yasaklarsa kendisiyle hemfikir olamam. Öte yandan kardinale, lotus pozisyonu almanın haçın gizemlerini bir kenara bırakmak anlamına gelmediğini hatırlatan o dindar Katoliklerin verdiği teminatlardan da söz etmek istemiyorum. Bunlar Kilise'nin iç meseleleri. Ama [Benedetto] Croce'nin dediği gibi, Hıristiyan olmadığımızı söyleyemediğimiz noktada bu tartışma hepimizi ilgilendiriyor.

Geçenlerde televizyonda (*Maurizio Costantzo Show*'da) bir filozof, Batı dünyasının içinde bulunduğu krizden çıkması için Müslümanların maneviyatına ulaşmamız gerektiğini söylüyordu (talihsiz bir Mussolini metaforuyla, "İslam'ın kılıcı"nı temenni etti). Kimilerinin kişisel sorunları için çözümü Kızılderili kabilelerinin totemciliğinde bile bulabileceğini biliyorum.

Ama, felsefe de dahil olmak üzere olduğumuz halimizle Yahudi-Hıristiyan kültürü çerçevesinde konumlanıyoruz. Deri değiştirmek, pişman olan bir teröristin işine gelse de, filozoflar doğdukları deri içinde fikirlerini geliştirirler.

2005

Görelilik mi?

Basının kabalığından değil de insanların artık, olayları sadece basın tarafından aktarıldığı haliyle konuşuyor olmaları nedeniyle, doğal olarak bazı tartışmaların (felsefeden biraz olsun anladığı varsayılan insanlar arasındakiler bile) hiçbir nezaket içermeyen ve bazı hassas ifadelerin taş niyetine kullanıldığı karşılıklı atışmalara dönüştüğü izlenimi doğuyor. Buna tipik bir örnek, İtalya'da, bir tarafta laik "görelilik" kavramını suçlayan *teocon*'ların[1], karşı tarafta ise rakiplerini "köktencilikle" suçlayan laik düşüncenin temsilcilerinin yer aldığı tartışma.

Felsefede "görelilik" ne anlama gelir? Dünyayı betimleme biçimimize karmaşıklığın eksik kalmadığı, ancak her birinde doğruluk payı bulunan tahmini vizyonlar yüklememiz demektir. Bu kuramı savunmuş ve hâlâ savunan Hıristiyan filozoflar vardır.

Bu betimlemeler, gerçeklik bağlamında değil de tarihi-kültürel gereksinimler bağlamında mı yorumlanmalıdır? Bu görüşü [Richard] Rorty gibi bir filozof kendi "pragmatizm" versiyonunda savunmaktadır.

Bildiklerimiz öznenin algılama biçimine oranla göreli midir? Burada, Kant'ın sevgili kadim felsefesi devreye giriyor. Her önerme, belli bir paradigma içinde mi gerçeklik kazanır? Buna "holizm" adı veriliyor. Ahlaki değerler, kültürlere kıyasla göreli midir? Bu, 1600'lerde keşfedilmeye başlandı. Olgular yoktur, sa-

1 Teolojik muhafazakârlar olarak adlandırılan akımın mensupları. (yay.n.)

dece yorumlar mı vardır? Nietzsche söylemişti zaten. Tanrı yoksa her şey mubahtır görüşü mü akla geliyor? Bu da Dostoyevski nihilizmi. Görelilik kuramı akla geliyor mu? Hadi canım.

Kant'a göre görelilik yanlısı olan birinin Dostoyevski'ye göre görelelik yanlısı olmayacağı (iyi yürekli Kant Tanrı'ya ve göreve inanıyordu) aşikâr olmalı. Nietzsche'nin göreliliği kültürel antropolojiyle ilgilenmez, zira hem olgulara inanmaz hem de şüpheye düşmez. Quine tarzı holizm, temellerini sağlam bir şekilde, çevreden algıladığımız uyaranlara büyük bir güven besleyen sağlıklı bir deneyciliğe atmıştır.

Kısacası, "görelilik" terimi, sık sık karşılıklı tezat oluşturan çağdaş düşünce formlarına atfediliyormuşa benziyor, dolayısıyla da derin bir gerçekliğe saplanmış fikir adamları görelilik yanlısı olarak kabul edilirler ve "görelilik", 1800'lerin Cizvitlerinin, "Kant'ın zehrinden" söz ederken sergiledikleri ateşli tavırla tartışılmaktadır.

Ama tüm bunlar görelilik ise, sadece iki felsefe, radikal neotomizm ve Lenin'in *Materyalizm ve Ampiryokritisizm* kitabında karşımıza çıkan bilgi kuramı bu suçlamanın dışında tutulmalı. Garip bir ittifak.

2005

Rastlantı ve Akıllı Tasarım

Geçtiğimiz hafta Eugenio Scalfari, eski ve unutulduğu sanılan (ya da dünyanın en yalıtık ve gerici, sadece Bush'un seçim kaygısıyla ciddiye almayı başardığı ilkel köktenciliklerine sıkı sıkıya bağlı bölgesi olan Amerika'nın *Bible belt*'iyle[1] sınırlı) bir

1 (İng.) İncil kuşağı. ABD'nin güney, güneydoğu eyaletlerini kapsayan, evanjelik Protestanlığın baskın olduğu resmi olmayan bir din anlayışına sahip bölgeyi tanımlamakta kullanılır. (yay.n)

hikâyeyi gündeme getirdi. Ve hemen Darvinizm tartışmalarına geri dönüldü – hatta okullarımızla ilgili, İtalyan ve Katolik okullarından söz ediyorum, reform projelerine bile değinildi.

"Katolik" sözcüğü üzerinde ısrar ediyorum zira Hıristiyan köktenciliği Protestan çevrelerde doğar ve Kutsal Metinleri harfiyen yorumlama kararıyla tanımlanır. Ama Kutsal Metinlerin harfiyen yorumlanması için, bu metinlerin inançlı biri tarafından özgürce yorumlanabiliyor olması gerekir ve bu da tamamen Protestanlığa özgüdür. Katolik köktenciliğinden söz edilemez gerekir zira Kutsal Metinlerin yorumunu Katolikler adına sadece Kilise yapar.

Şimdi, Kilise papazlarıyla, daha öncesinde de İskenderiyeli Filon'la, İncil'in metaforlar ve alegorilerle dolu olduğunu ve yaratılıştaki yedi günün aslında pekâlâ yedi bin yıl olabileceğini kabul etmeye hazır Aziz Augustinus'unkine benzer daha yumuşak bir hermenötik gelişmişti. Ve Kilise temel olarak bu hermenötik konumu kabul etti.

Yaradılışın yedi gününün şairane bir öykü olduğu ve kelimenin dar anlamının ötesinde yorumlanabileceği bir kere kabul edildiğinde, Tekvin, Darwin'e hak veriyormuşa benziyor: İlk olarak Nur yağmasıyla bir tür Büyük Patlama oluşur, ardından gezegenler şekillenir ve Dünya'da büyük jeolojik değişimler olur (karalar ile denizler ayrılır), bitkiler, meyveler, tohumlar ortaya çıkar ve sonra sularda canlı yaratıklar kaynamaya (yaşam sudan şekillenmeye başlar), kuşlar uçmaya başlar, ardından memeliler belirir (sürüngenlerin jeneolojik konumu belirsizdir ama Tekvin'den daha fazlası beklenemez). Bu sürecin sonunda, tepe noktasında da (ve sanırım büyük andromorf maymunlarm ardından) insan gözükür. İnsan, ki –unutmayalım– yokluktan değil ama çamurdan, yani daha önce yaratılan bir malzemeden yaratılmıştır. Herhalde bundan daha evrimci (ama bir Yaratan'ın varlığını inkâr etmeden) olunamaz.

Katolik teoloji, maddeci evrimcilikle tanımlanmamak için her zaman ne tür bir iddiada bulunmuştur? Tüm bunların Tanrı'nın işi olduğunu, üstelik Tanrı'nın canlı bir organizmanın içine ölümsüz rasyonel bir ruh yerleştirmesiyle evrim skalasında nicel bir sıçrama yaşandığını iddia eder. İşte, maddecilik ve maneviyatçılık arasındaki çatışma yalnızca bu noktaya dayanmaktadır.

Bu tartışmanın ilginç bir versiyonu Amerika Birleşik Devletleri'ndeki okullarda, Darwin'in "hipotezi"nin yanı sıra (Galile'nin duruşma esnasında iddiasının bir keşif değil ama bir varsayım olduğunu kabul ederek kurtulduğunu unutmayalım), bilimsel bir kuramı bir din inancıyla karşı karşıya getirmemek adına, ilahi yaratılıştan Akıllı Tasarım kadar söz edilmemesinin kabulü için yapılıyor. Aslında şöyle denmek isteniyor: Biz size sakallı ve andromorf bir Yahveh dayatmak niyetinde değiliz, tek isteğimiz, evrimsel bir gelişme yaşandıysa eğer, bunun gelişigüzel değil de bir plan, bir proje çerçevesinde vuku bulduğunu ve bu projenin ancak bir Aklın eseri olabileceğini kabul etmeniz (yani Akıllı Tasarım ideali, üstün bir Tanrı yerine panteist bir Tanrı'yı bile kabul edebilir anlamına gelir).

Bana ilginç gelen, Akıllı Tasarım'ın, Darwin'inki gibi, tabiri caizse deneme yanılma yoluyla, sadece hayatları için verdikleri mücadele sırasında çevreye uyum sağlayan bireylerin hayatta kaldığı tesadüfi bir süreci dışlamaması. "Akıllı Tasarım" ile ilgili sahip olduğumuz fikri yani sanatsal yaratımı düşünelim. Ünlü bir sonesinde, bir mermer bloku karşısına geçen sanatçının aklına hemen yaratacağı heykelin gelmediğini, ancak denemelerle, malzemenin direncini ölçerek, öncelikle fazlalıkları atarak heykeli, yavaş yavaş içine hapsolduğu maddi kütleden özgürleştirdiğini söyleyen Mikelanj'dır. Eğer bir heykel varsa ve bu Musa ya da bir Hapishane ise sanatçı bunu ancak, dur durak bilmeden yaptığı deneme süreçleri sonunda keşfedecektir.

Demek ki Akıllı Tasarım, rastlantının bize sunduklarının kabulü ve reddi yoluyla da kendini belli edebilir. Doğal olarak önceliğin seçme ya da reddetme yeteneğine sahip olan Tasarımcı'da mı, yoksa kabul ederek ya da reddederek, tek Zekâ formu biçiminde ortaya çıkan Rastlantı'da mı olduğunu –ki bu takdirde kendini Tanrı yerine koyanın Rastlantı olduğunu söylemeye benzer– seçmek gerekecektir. Çok da zor bir soru değil. Sadece, felsefi açıdan köktencilerin meseleyi ortaya koyma biçiminden biraz daha karmaşık.

2005

Ren geyiği ve deve

Noel arifesindeki haftalarda, İsa Peygamber'in temsili doğum sahnesine ilişkin polemikler ayyuka çıkmış durumda. Bir yanda, bazı büyük mağaza zincirleri, artık kimse satın almadığı için (miş!) bu sahneye ilişkin malzemeleri satmaktan vazgeçtiler ve inananlar, bu geleneğe ilgi duymayan insanlara çatacaklarına kalkıp tüccarlara (özellikle de, aslında doğum sahnesine ait heykelcikleri hiç satmayan bir zincire) yüklenerek ayıp ettiler. Öte yandan, doğum sahnesine karşı ilgisizliğin nedeninin, farklı dinlere mensup çocukları gücendirmemek adına okullardan sahneyi kaldırmak gibi fazlasıyla *politically correct*[1] davranma eğilimi olduğu sonucuna varıldı.

Okullar açısından, istisnai bir durum olsa bile, bu temsili sahneden vazgeçilmesi iyiye işaret sayılmamalı, zira okullar gelenekleri kaldırmak değil aksine hepsine saygı göstermek zorunda. Okul, farklı etnik gruplara ait çocukların barış içinde bir arada yaşamalarını istiyorsa, her bir grubun diğerinin geleneklerini anlamasına izin vermeli. Dolayısıyla Noel zamanı bu

1 (İng.) Siyaseten doğruculuk. (ç.n.)

temsili doğum sahnesi olmalı ve diğer dinlerin veya etnik grupların bayramlarında da bunlara ait semboller ve ritüel araçların sergilenmesine izin vermeli. Bu sayede çocuklar gelenekler ve inanışlardaki çeşitlilik hakkında bilgilendirilmiş olur ve her biri bir şekilde diğerinin bayramına katılmak suretiyle, Hıristiyan bir çocuk Ramazan'ın ne olduğunu öğrenirken Müslüman bir çocuk da İsa'nın doğumuyla ilgili biraz bilgi edinebilir.

Heykelciklerin artık satılmıyor olmasına gelirsek, gazetelerin uydurduğu şişirme bir habermiş gibi geliyor bana. Napoli'deki San Gregorio Armeno'da heykelcik satışı son hızla devam ediyor. İki yıl önce Milano'daki Rinascente mağazasında, doğum sahnesi ürünleri standından geçmiştim ve inanılmaz kalabalıktı. Haftalık bir derginin politikacılar arasında yaptığı bir anket sonucunda en solcu ve en kilise karşıtı politikacıların temsili doğum sahnesini en çok sevenler olduğu meydana çıktı. O kadar ki, insanın bu doğum sahnesinin laiklerin tercihi olduğuna inanası geliyor, buna karşın Bebek İsa veya Üç Bilge Kral'ın yerine Noel Baba'yı koyan kilise müdavimleri çam ağacını tercih ediyor. Çocukluğumda bize oyuncaklar taşıma işini üstlenen bu figürler tam da bu nedenle, yani göklerin kralı yıldızlardan yeryüzüne indiği için çocuklar tarafından büyük bir sevinçle karşılanırdı.

Ama aslında mesele görünenden daha da karmaşık. Noel Baba'nın yani Santa Claus'un aslında Katolik Aziz Bari'li Nicola olduğu (ve adının Nicholas ya da Nikolaus'tan türediği) unutularak çam ağacının da bir protestan geleneği olduğu zannediliyor. Ama her daim yeşil ağaç, Kilise'nin kendinden önceki kutlamaları ve gelenekleri asimile etmek için Noel'in tarihi olarak belirlediği Hıristiyanlık öncesi kış gündönümü yani Yule'yi kutlama şenliklerini hatırlatan bir pagan geleneği. Kafa karışıklığına yol açan son unsursa, tüketime yönelik neopaganizmin şehirlerdeki Noel ışıkları gibi sadece dönemsel bir dekorasyon

objesine dönüşen ağacın kutsallığını tamamen yok etmiş olması. Çocuklar ve aileleri ağaca renkli süsler asmakla eğleniyorlar ama ben, doğum sahnesini aralık ayı başında inşa etmeye başlayan babama yardım ederken kesinlikle çok daha fazla eğlenirdim ve fıskiyemsi bir aracın mucizesi sayesinde çeşmelerden sıçrayan ve dökülen suları seyretmek başlı başına bir şenlikti.

Doğum sahnesini hazırlanması, vakit ve yaratıcılık gerektiren bir uğraş olduğu için (tüm Noel ağaçları birbirine benzerken doğum sahneleri her zaman birbirinden farklı olmuştur), kendi doğum sahnesini hazırlamakla geçirilecek gecelerde, bize çocukların çıplak kadınları ve patlamış beyinleri ailelerinin denetiminde seyredebileceklerini hatırlatmaları sebebiyle aile bütünlüğünün korunması adına bu denli önemli olan televizyon programlarını kaçırma riski doğduğundan bu gelenek kaybediliyor.

Doğum sahnesine bu denli kendini adamış babamın, [Giuseppe] Saragat yanlısı bir sosyalist, ılımlı bir deist ve kısmen Kilise karşıtı olduğu göz önüne alındığında doğum sahnesi âdetini unutmanın inanmayanlar için, belki de özellikle onlar için üzücü olduğuna inanıyorum. Nitekim doğum sahnesini icat etmek için, dinselliği özellikle kuşlar ve kurtlarla konuştuğunda öne çıkan Aziz Francesco gibi bir kişilik gerekiyordu. Doğum sahnesi, İsa'nın doğumunu anmak için olabilecek en insanca ve maddesel seçenekti. O kutsal diyoramada, kulübenin üzerine asılı duran kuyrukluyıldız ve iki melek dışında teolojik inceliklere atıfta bulunan hiçbir şey bulunmaz ve bu sahne ne denli kalabalık olursa gündelik hayat o oranda kutlanır, miniklerin o dönemin günlük yaşamının nasıl olduğunu anlamalarına ve belki de henüz kirletilmemiş bir doğa için nostalji duymalarına yardımcı olur.

Laik ve tüketime yönelik ağaç geleneği, eski zamanlara ait gecelerde kaybolan kısmen Nazi yanlısı dahi sayılabilecek bazı

batıl inançları çağrıştırırken, dini doğum sahnesi geleneği tepelerdeki evleri, koyunları ve tavukları, demircileri ve marangozlarıyla, sakaları, ineği, eşeği ve devesiyle laik ve doğal bir çevreyi kutlamaktadır. O deve ki, ağacın altına fazla pahalı hediyeler koyanlar Tanrı katına ulaşamazken, çevik bir hareketle iğne deliğinden geçektir.

2006

Kahrolası çenem, bi sus...

Avrupa'nın yirmi ya da otuz yıl içinde çok renkli bir kıta olacağını ama bu sürecin kan ve gözyaşına mal olacağını yazmamın üzerinden neredeyse on beş yıl geçmiş olmalı. Kâhin değildim, sadece, sık sık tarihten feyz alan, geçmişi tanıdığımızda genellikle gelecekte yaşanacakları tahmin edebileceğimize inanan sağduyulu bir insandım. Terör saldırıları bir yana, günümüz ruhlarını neyin huzursuz ettiğini görmek yeterli oluyor. Fransa'da bir lise öğretmeni İslamiyet ile ilgili son derece eleştirel şeyler yazdığı için ölüm tehdidi alıyor. Berlin'de programdan, sadece İsa ve Buda'nın değil Muhammed'in de kesik kafalarının yer aldığı Mozart'ın *Idomeneo*'sunun bir uyarlaması kaldırılıyor. Yaşı gereği, herhangi bir profesörün verdiği bir üniversite dersi ile, bir Papa'nın tüm televizyon kanallarından yayımlanan konuşması arasındaki farkı bilmesi gereken, dolayısıyla da sözlerini daha dikkatle seçmesi gereken Papa'dan söz bile etmiyorum (ama yeni bir savaş başlatmak için tarihsel bir göndermeye başvuranların kesinlikle birlikte yemek yemek isteyeceğim türden insanlar olmadığını da belirteyim).

Bernard-Henri Lévy, Fransız öğretmen meselesiyle ilgili (bkz. 4 Ekim tarihli *Corriere*) çok güzel bir makale kaleme aldı: Düşüncelerine hiçbir şekilde katılmıyor olabilirsiniz ama dini

bir konuya dair özgür görüşün ifade edilme hakkı savunulmalı ve tehditlere maruz bırakılmamalıdır. *Corriere*'nin aynı sayısında Sergio Romano'nun *Idonomeo* hadisesiyle ilgili yazdıklarını, kendisinin sorumlu tutulamayacağını sözcüklerimle yorumlamaya çalışacağım: Eğer yenilik hastası bir rejisör Mozart'ın bir eserinin, onun bile aklının ucundan geçmemişken, bazı dinlerin kurucularının kesik kafalarının da yer aldığı uyarlamasını sahnelemeye kalkışırsa verilecek en düşük ceza, *Kral Oedipus*'u alçıdan takım elbiseler içindeki aktörlerle sahneleyen rejisörün de hak ettiği gibi, salt estetik ve filolojik nedenlerden dolayı adamı tekmelemek olmalı. Ama tam da aynı gün *Repubblica*'da, Daniel Barenboim gibi özgün bir müzisyen bilgece, uyarlamanın Mozart ruhuna uygun olup olmadığını sorguladığı gibi, sanatçının haklarını da hatırlattı.

Dostum Daniel, bariz biçimde dönemin (hatta Chaucer'den itibaren) Yahudi karşıtlığından ilham alan ama Shylock karakterinde patetik ama insancıl bir vakayı betimleyen Shakespeare'in *Venedik Taciri* adlı eserinin sahnelenmesine yıllar önce yöneltilen eleştirilere (ya da yasaklanmasına) karşı yükselen itirazlar konusunda benimle hemfikir olacaktır. Ama bugün karşılaştığımız şeye bakın: Konuşma korkusu. Bu tabuların salt Müslüman köktencilere atfedilemeyeceğini (her ne kadar alınganlık konusunda şakaları olmasa da), aslında, temelinde herkese saygı duyulması mantığı yatan ama artık, en azından Amerika'da, salt Yahudiler ve Müslümanlarla ya da engellilerle ilgili değil, İskoçlarla, Cenovalılarla, Belçikalılarla, polislerle, itfaiyecilerle, çöpçülerle ve Eskimolarla (ki bu isimle çağrılmamalılar ama kendilerinin kullandığı ismi kullansam kimse neden söz ettiğimi anlamaz) bile ilgili fıkralar anlatılmasını engelleyen *politically correct* ideolojisiyle başladığını hatırlamalıyız.

Yirmi yıl kadar önce New York'ta ders veriyordum ve bir metnin nasıl analiz edileceğini göstermek için, ağzı bozuk bir

denizcinin bir orospunun vulvasını nasıl tanımladığını (tek satırda) anlatan bir hikâye seçmiştim: Denizci şöyle diyordu: "...'nın merhameti kadar geniş". Kullandığı ilahi adın yerine de noktalar koyuyordu. Dersin sonunda yanıma, muhtemelen Müslüman bir öğrenci geldi ve dinine karşı saygısızlık ettiğimi söyledi. Tabii ki kendisine sadece kaba birisinin konuşmasını aktardığımı açıkladım ama yine de özür kabul etmiyordu. Ertesi günü dersimde, Hıristiyan Pantheon'undan özgün bir karakterle ilgili pek de saygılı sayılmayacak (ama esprili) bir imada bulundum. Herkes gülmeye başladığı gibi bir gün önce beni eleştiren öğrenci de onlara katıldı. Dersin sonunda koluna girdim ve neden *benim* dini inancıma karşı saygıda kusur ettiğini sordum. Ama ardından, esprili bir göndermeyle, Tanrı'nın adını boş yere ve küfürle karışık anmak arasındaki farkı anlatmaya çalışarak kendisini daha hoşgörülü olmaya davet ettim. Özür diledi, ben de anlamış olduğuna güveniyorum. Ama muhtemelen tam anlamıyla kavrayamadığı nokta, bir küfür "kültüründe" yaşayan, Tanrı'dan korkan müminin, ilahi varlığı, herkesi dehşete düşürecek, ağıza bile alınamayacak sıfatlarla dahi tanımlayabildiği Hıristiyan dünyasının sonsuz hoşgörüsüydü.

Ama her eğitici ilişki, öğrencim ile aramda olduğu gibi barışçıl ve medeni olmayabilir. Böyle vakalarda insanın çenesini kapalı tutması gerekir. Peki gaf yapmaktan korkan araştırmacıların bir Arap filozofa atıfta (lafın gelişi) dahi bulunamayacakları bir kültürde neler olur? Bir *damnatio memoriae*, saygıya layık farklı bir kültürün sessizlik içinde tamamen yok olması! Ve böyle bir durum ne vicdana ne de karşılıklı anlayışa sığar.

2006

Putperestlik ve ılımlı ikonoklazm

Alfabe kültürünün yok olduğu bir görüntüler medeniyetinde mi yaşıyoruz yoksa alfabe internetle yeniden zafere mi koşuyor? Bu resimde televizyon, DVD'ler ve video oyunlarının yeri ne olmalı? İnsanoğlunun görüntülerle olan ilişkisi her zaman oldukça eziyet verici olmuştur. Maria Bettetini, bu ilişkiyi, *Contro le immagini. Le radici dell'iconoclastia* [Görüntülere Karşı. İkonoklazmın Kökeni] adlı eserinde (Laterza Yayınları, 2006) anlatıyor. Yüz altmış sayfalık "hafif" bir kitaptan söz etmem bekleniyor olabilir ama kimseyi kandırmak istemem: Kapsamlı bir kitap, felsefi ve teolojik konulara aşina olanlara yönelik. Kapsamlı oluşu bir özet yapılmasına izin vermediği için, insanoğluna özgü (hayvanlarda bulunmayan) o "simülakrlara" şekil verme becerisi üzerine bazı serbest düşünceler sıralamakla yetineceğim.

Platon'a göre, eğer nesneler ideal modellerin kusurlu taklitleriyse, görüntüler de nesnelerin kusurlu, dolayısıyla ikinci el taklitleridir. Ama neo-Platonculuk akımı ile birlikte görüntü, ideal modellerin doğrudan taklidi haline geldi ve *agalma* terimi de aynı zamanda hem heykel hem de görüntü anlamına geldiğinden, görkem, dekor ve dolayısıyla da güzellik olarak kabul edildi.

Tanrı'yı resmetmenin tartışmasız yasak olduğu (nitekim asıl adı bile anılamaz) Yahudi dünyasında belirsizlik mevcuttu, ama nihayetinde Tanrı insanı kendi yansıması olarak yaratmıştı ve Tevrat'taki Solomon tanımlarına bakılırsa, sadece her tür bitki ve hayvanın değil, meleklerin bile temsil edildiği görülür. Semavi olanların betimlenmesinin yasak olması İslam dünyası için de geçerliyse de, bilgelik merkezlerinde kaligrafik ve soyut formlara başvurulduğu gibi İslam dünyası bizlere mükemmel imgesel minyatürler hediye etti.

Hıristiyanlıkla beraber Tanrı "görünür" bir bedene kavuşmakla kalmamış, bu beden, kana bulanmış eşarplar ya da mendiller üzerine kendi çehresinin görüntüsünü de nakşetmiştir. Ayrıca Hıristiyanlık (ki Hegel gayet güzel açıklar) görüntülerden, sadece semavi olanın zaferini anlatmak için değil, aynı zamanda İsa'nın acıdan kasılmış yüzünü ve peşindekilerin acımasız vahşetini betimlemek için de yararlanmıştır.

Bu noktada işlerin daha da karışacağı aşikâr, zira bir yanda sahte Dionysos Areopagite benzeri neo-Platoncular bize ilahi olandan (uygun bir biçimde betimlemek şöyle dursun!) sadece inkâr yoluyla söz edebileceğimizi ve Tanrı'nın mutlaka ima edilmesi gerekiyorsa, ayı ve panter gibi neredeyse hakaret düzeyinde alakasız görüntülerin tercih edilmesi gerektiğini, diğer yandan sahte Dionysos'u okumuş olanlar da, her dünyevi nesnenin semavi olanın görüntüsünden başka bir şey olmadığını ve her dünyevi "yaratığın" da aslında sahip olduğumuz duyular tarafından algılanmayan şeylerin adeta "resmi" olduğunu, dolayısıyla da bu resimlerden yararlanmanın meşru ve caiz sayılacağını söylerler.

Ama sıradan olanlar için, figürün cazibesinden temsil ettiği varlıkla özdeşleşmeye geçmek ve görüntü kültünden putperestliğe (altın buzağıya dönüş) kaymak son derece kolaydı. İşte putperestliğin ve Bizans'ın ünlü ikonoklazm hareketinin temeli budur.

Roma Kilisesi ise görsel betimlemelerin kullanımından vazgeçmez zira, sık sık tekrarlanacağı gibi, *pictura est laicorum literatura*[1] sayılır ve okuması olmayan basit insanlar sadece görüntü yardımıyla eğitilebilirler. Ama, kiliseleri ve manastırları dolduran bu görüntü ormanının gücü tartışmalı bir konudur ve Şarlman, görüntülerin salt hafızayı güçlendirmek adına yararlı olduğunu ve "titulus" yani öğreti olmasa, bir kadın imgesinin, saygı duyulan Kutsal Bakire'yi mi yoksa pagan bir Bakire'yi

1 Resim kilise mensubu olmayanların edebiyatıdır. (ç.n.)

mi temsil ettiğine karar vermenin zor olacağına ilişkin ihtiyatlı bir kuram geliştirir. Sanki Karolenjler görüntülerin ifade edebilecekleri üzerine fikir yürüten (Tanrı'yı yüceltmek değil de yeni ticari putlar satmak amacıyla) [Roland] Barthes'ı okumuş ve televizyonun (görüntü artı söz) kilisenin yerini alması gibi, günümüzdekine benzer bir sözel-görüntüsel kültür kuramı geliştirmişler gibi. Ve nitekim, kanımca, Papa ekranlarda yüceltildiğinde, insanlar artık kiliseye gitmekten vazgeçerek bir nevi tapınma kültü yaratmış oluyor.

Maria Bettetini'nin (kıvrak bir zekânın ürünü olan ama endişe verici) kitabı bu minvalde başka düşüncelerle sonlanıyor: Kutsal olanlar da dahil olmak üzere, görüntülerin güzelliğinin Tanrı'yı unutturabileceğine dair korku devam etmekle kalmıyor, laik bir form altında, yeni görüntülerin "auranın kaybını" tüketmelerinden de laik bir şekilde yakınılıyor ve çağdaş sanat, geleneksel görüntüleri bir tür "ılımlı putperestlikle" önce biçimsizleştiriyor (Picasso) sonra da bunları çoğaltarak onlarla oynuyor (Warhol) ve en sonunda da başkalarıyla değiştiriyor, çöpe atıyor, geri kazanıyor ya da yeniden yaratıyor.

Bu nedenle de içinde yaşadığımız koşullar Platon'u tedirgin etmiş olanlara nazaran çok daha karmaşık ve tartışmaların yeni baştan ele alınmasını gerektiriyor.

2007

Scalfari ve olgular (onunkiler ve benimkiler)

Geçtiğimiz hafta Eugenio Scalfari, kendisine müteşekkir olduğum bir dikkatle, yeni yayımlamış olduğum tarih denemelerinden oluşan bir derlemeyi ele aldı ve yetersizliğini belli eden bir dizi yorumun ardından, insanı iliklerine kadar titretecek felsefi bir konuyu açıklamaya kalkıştı.

Kısaca özetlemek gerekirse, Scalfari derlememin son bölümünde, olguların değil ama salt yorumların varlığını savunan Nietzsche'ci vulgataya[1] karşı girişilen bir polemiğe rastlamış. Scalfari, gerçeklerin yoruma açık olmaları nedeniyle sessiz oldukları ve kısaca ifade etmek gerekirse, bildiğimiz her şeyin baktığımız dünya yani yorumsal perspektifimizle sınırlı olduğunu gözlemleyerek iyi bir el yakalamış. Ve, benim "olguların yorumlar üzerinde nasıl etkili olabileceğini" açıklamamış olmama itiraz ediyor.

Kendisine, *Yorum ve Aşırı Yorum*, *Kant ve Ornitorenk* gibi eserlerde söylediği şeyi yapmaya çalıştığımı, benzer bir soruya zavallı *Bustina*'mın sahip olduğu bu dar alan çerçevesinde yanıt verilemeyeceğini söylemem yeterli olurdu. Ama en azından, yanlış anlaşılması muhtemel bir belirsizliği giderebilirim. Ben Scalfari'nin bile, gökyüzünde yıldızlara baktığında oralarda bir yerlerde bir şeyler olduğu konusunu görmezden gelemeyeceğini varsayıyorum: Scalfari, basit bir dille, bildiklerimizin, olguları yorumlama yöntemimize bağlı olduğunu söylüyor (o kadar doğru bir söz ki, antik dönem insanları semavi figürler görürken Palomar Dağı'ndaki astronomlar başka şeyleri görüyor ama onlar bile, daha gelişmiş aletler kendilerine gözden kaçırdıklarını göstermeye başladığında, bugün yaptıkları yorumları değiştirmeye gönüllü olacaklar).

Ama birbirinden son derece farklı üç önermede bulunabiliriz: (i) Olgular değil sadece yorumlar vardır; (ii) Bütün olgulara yorumlarımız aracılığıyla ulaşırız; (iii) Olguların varlığı, bazı yorumların işe yaramadığı gerçeğine dayanır, o halde bizi bunları elimine etmeye zorlayan bir şeyler olmalıdır. İşte Ratzinger ve diğerlerini, çağdaş düşüncede radikal bir göreliliğin var olduğunu kavramaya iten bu üç önerme arasındaki

1 Geç Antik Çağ'dan bu yana halk arasında, Kitabı Mukaddes'in Latince çevirisi için kullanılan terim. (ç.n.)

muğlaklıktır. Ama radikal görelilik sadece, kendisine sunulan her şeye rağmen Nietzsche'nin tehlikeli bir eğilim gösterdiği (i) önermesi kabul edilirse geçerli olur. Öte yandan (ii) önermesini kabul eden kişi, gayet açık bir şey söylemiş olur. Gece vakti çayırın sonunda bir ışık görürsem, bunun bir ateş böceği mi yoksa uzaklardaki bir pencereden yayılan ışık mı, sigarasını yakan bir adam, hatta yangın mı, vs. olduğuna karar vermek için yorum yapmaya çabalamam normaldir. Ama bunun, on metre ötemdeki bir ateş böceği olduğuna karar verirsem, yakalamak için fırlarım ve çayırın sonuna ulaştığımda ışık huzmesinin hâlâ uzağımda kaldığını fark ettiğimde, "ateş böceği" yorumumu hatalı bulup elimine etmek zorunda kalırım (belki uzaktaki ışığa yönelirim ama bu duruma bağlı). Her halükârda, yorumumdan bağımsız olarak, bu yorumumu desteklenemez hale getiren bir şeyle karşı karşıyayım. Bu, yorumuma meydan okuyan şeye ben "olgu" adını veriyorum. Olgular, yorumlarıma direnç gösteren şeylerdir.

Olgularla ilgili düşüncelerim sadece doğayla değil, kitaplarla da ilgili. Bir keresinde *Finnegan Uyanması* (akla gelebilecek her yorumun cesaretini kıran bir kitap) hayranı Joyce yandaşları arasında geçen eğlenceli bir taşlamadan söz etmiştim. Burada bir okur, Sovyetlere yapılan bir göndermenin ardından, "burial" (gömme) yerine "berial" kelime oyunuyla karşılaşır ve Stalin'in, kurşuna dizilerek öldürülen bakanı Lavarenti Beria'ya yapılan bir gönderme olduğunu zanneder. Diğer okurlar ise Beria'nın, Joyce kitabı yazdıktan sonra tanındığını, dolayısıyla bu göndermenin onunla ilgili olamayacağını fark ederler. Ama (kafayı sıyırmanın eşiğine gelmiş) başka okurlar, Joyce'un kâhinlik melekelerine sahip olduğunun göz ardı edilemeyeceği iddiasında bulunur. Kitabın geri kalan bölümlerinde, iki kere gömülmüş olan Yusuf'a göndermede bulunan dini bir alegorinin anlatıldığına ve biri Yusuf'un oğlunun oğlu, diğeri kardeşi

Efraim'in oğlu olmak üzere din tarihinde iki Beria bulunduğuna dikkati çeken bir diğer okur ortaya çıkar. Böylesine güçlü bir kurgunun varlığı bana göre bir olgudur ve bu olgu Kitabı Mukaddes'le ilgili varsayımı, Sovyetlerle ilgili olana nazaran (ki bir şey açıklayamaz) daha inanılır kılar (ve bir anlamı vardır). Olgular tarafından yalanlanan (bağlamsal) yorumlar vardır.

Olgular, hatalı bir yoruma yöneldiğimizde bize bu şekilde ilerleyemeyeceğimizi gösteren şeylerdir. Gerçi bunun bir olgu tanımı olarak pek çok kişide memnuniyetsizlik yaratacağının farkındayım ama sadece filozoflar değil biliminsanları da bu yöntemle ilerler. Ay'a gitmekten söz edildiğinde, Galile'nin yorumu, Batlamyus'unkine oranla daha fazla işe yarar.

2007

Toplumların kokaini

Kutsal olanın göstergebilimini konu alan, yakın zamanda gerçekleştirilmiş bir tartışma sırasında bir noktada, Machiavelli'den Rousseau'ya ve hatta daha sonrasına uzanan, Romalıların, toplumu bir arada tutan inanışlar ve zorunluluklar bütünü olarak kabul edilen "sivil din" kavramı gündeme geldi. Kendi içinde erdemli görülen bu kavramdan kolaylıkla, dinin bir *instrumentum regni*, yani politik bir gücün (belki de inançsızlarda kurulu) tebaasını kontrol etmek için kullandığı araç olduğu fikrine geçiş yapılabildiğine dikkat çekildi.

Bu düşünce, Romalıların sivil din kavramı hakkında deneyime sahip bazı yazarlarda zaten mevcuttu ve örneğin Polybius (*Tarihler* VI), "sadece bilgelerden kurulu bir ulusta, benzer araçlara başvurmanın anlamsız olacağını, ama çoğunluğu her çeşit arzuya, önlenemez bir açgözlülüğe, şiddetli öfkeye mütemayil ve teşne bir ulusun ancak benzer araçlar ve gizemli

korkularla kontrol altına alınabileceğini" söylemiştir. Şöyle devam eder sözlerine: "Ben de, eskilerin toplumlara, sayısız dini ve Hades'le ilgili batıl inançları nedensiz yere dayatmadığına, ama günümüzde bunları ortadan kaldırmaya kalkanların aptal olduklarına inanıyorum. Romalılar, toplum hizmetlerine ve elçilere başkalarına göre çok fazla para ayırsalar da, sadece ettikleri yeminin bağlayıcılığı nedeniyle daima dürüst olmayı seçmişlerdir. Diğer toplumlarda halkın parasına el atmayana nadiren rastlanırken, Romalıları benzer bir suçla yargılamak neredeyse olanaksızdır."

Eğer Romalılar cumhuriyet döneminde bu denli erdemli davrandıysalar, bir noktayı ıskaladıkları aşikâr. Nitekim, Spinoza'nın asırlar sonra neden *instrumentum regni*'yle ilgili bir ders verdiğinin ve, görkemli ve çekici seremonilerinin nedeni anlaşılabilir: "Şimdi, eğer monarşik rejimin en büyük çıkarı, en büyük sırrı insanları kandırmak ve onları, din kisvesi altında, köle olmak uğruna özgürlükleri için savaşacak kadar itaatkâr bireyler olarak kalmalarını sağlayacak korkunun altına saklamaksa... özgür bir toplumda böylesine talihsiz bir olasılık düşünülemez ve gerçekleşmesine niyet dahi edilemez." (*Teolojik Politik İnceleme*)

Buradan, Marx'ın, dinin halkların afyonu olduğuna dair ünlü tanımına ulaşmak zor olmaz.

Ama, bütün dinlerde daima bu *virtus dormitiva*[1] var olmuş mudur? Dinleri çatışmaların sorumlusu olarak gören José Saramago kesinlikle aksini düşünmekte ve "Dinler, istisnasız hepsi, insanları birbirlerine yakınlaştırmayı ve aralarında barış sağlamayı asla başaramayacakları gibi aksine, insanlık tarihinin en karanlık dönemlerinden birini teşkil eden dile getirilemeyen acıların, felaketlerin, dehşet verici fiziksel ve manevi şiddetin kaynağı oldular ve olmaya devam etmekteler," (*Repubblica*, 20 Eylül 2001) demektedir.

1 (Lat.) Uyutucu erdem. (ç.n.)

Saramago ayrıca, "hepimiz ateist olsak çok daha barışçıl bir toplumda yaşıyor olurduk," demiştir. Haklı olup olmadığından pek emin değilim ama, Papa Ratzinger son Papalık genelgesi *Spe salvi*'de[1], insanlık tarihindeki ve dünyadaki haksızlıklara bir tepki olarak doğan 19. ve 20. yüzyıl ateizminin "sonucu olarak en büyük zulümlerin ve adalet istismarlarının meydana geldiğini" ifade ederek, dolaylı biçimde kendisine cevap verdi.

Ratzinger'in o Allahsız Lenin ve Stalin'i kastettiğinden şüpheleniyorum ama Nazi bayraklarında ("Tanrı bizimledir" anlamına gelen) *Gott mit uns* yazdığını, askeri papazların faşist flamaları kutsadığını, dindar ilkelerden ilham alan cani Francisco Franco'nun (muhaliflerinin günahları bir yana, olayların sorumlusu her zaman kendisidir) Kral İsa'nın Savaşçıları örgütü tarafından desteklendiğini, bir Mantık Tanrıçası bile yaratan (*instrumentum regni*) cumhuriyetçilere karşı savaşan Vendée'lilerin de son derece dindar olduğunu, Katoliklerle Protestanların yıllar boyunca birbirini neşeyle katlettiğini, hem Haçlıların hem de düşmanlıların dini saiklerle hareket ettiğini, Roma dinini savunmak için Hıristiyanların aslanlara yem yapıldığını, dini nedenlerle birçok yangın çıkarıldığını, Müslüman köktencilerin, İkiz Kulelere saldıranların, Osama Bin Ladin'in ve Buda'ları bombalayan Taliban'ın da son derece dindar olduğunu, Hindistan ve Pakistan arasındaki düşmanlığın nedeninin de din olduğunu ve son olarak, Bush'un *God bless America* yani "Tanrı Amerika'yı Korusun" diyerek Irak'ı işgal ettiğini unutmuşa benziyor.

Dolayısıyla aslında nedenin (şayet şimdiye kadar din toplumların afyonu olmuşsa ve olmaya devam ediyorsa) bunun daha ziyade kokain olduğunu düşünür oldum.

2007

1 (Lat.) Umutta kurtuluşa erenler. Papa XVI. Benedictus'un 30 Kasım 2007 tarihinde yayımlanan genelgesinin adı. (yay.n.)

Amerika'nın Tanrıları

Avrupalı gezginlerin Amerika'daki en büyük eğlencelerinden birisi, pazar sabahları dini yayın yapan TV kanallarını seyretmektir. Bu vecd halindeki müminler toplululuğunu, lanetler savuran din adamlarını ve Whoopy Goldberg'i andıran, ritmik biçimde "Oh Jesus" diye bağırarak dans eden kadınları seyretmemiş olanlar geçtiğimiz günlerde beyaz perdede *Borat* filmini seyrettiklerinde bir fikir edinseler de, muhtemelen Kazakistan betimlemesi gibi satirik bir hikâye olduğunu sanmışlardır. Hayır, Sacha Baron Cohen'inki bir *candid camera*[1] durumuydu ve gerçekten de etrafında olan biteni kaydetmişti. Uzun lafın kısası, Amerikalı köktencilerin bu seremonilerinden birinde, adeta Aydınlanma düşünürleriyle yapılan bir toplantıymışçasına, Aziz Gennaro'nun kanının sıvılaşması ritüeli uygulanmaktadır.

Altmışlı yılların sonunda Oklahoma'da, döner platformlu bir kulenin dikkat çektiği Oral Roberts Üniversitesi'ni (Oral Roberts, televizyon programlarında görülen karizmatik vaizlerdendi) ziyaret etmiştim. Müminlerin bağışta bulunuyor ve gönderdikleri meblağa göre kuleden duaları yayımlanıyordu. Üniversitede öğretim görevlisi olabilmek için, "Do you speak in tones?" yani "havariler gibi konuşma yeteneğine sahip misiniz?" sorusunun da yer aldığı bir formu cevaplamak zorundaydılar. İşe çok ihtiyacı olan genç bir profesörün "not yet" yani "henüz değil" cevabını verdiği ve denenmek üzere işe alındığı söyleniyordu.

Darwin ve kürtaj karşıtı köktenci kiliseler, okullarda duanın zorunlu olması gerektiğini savunurlardı. Ayrıca, bazı ırkçı eyaletlerde duruma göre Yahudi ve Katoliklik karşıtı da oluyorlardı ama bu, yirmi-otuz yıl öncesine kadar *Bible belt* Amerika'sıyla sınırlı oldukça marjinal bir olguydu. Ülkenin resmi yüzü ise politika ile dini ayırmaya azami dikkat gösteren hükümetler,

1 (İng.) Kamera şakası. (ç.n.)

üniversiteler, sanatçılar ve yazarlarla Hollywood tarafından temsil edilmekteydi.

1980 yılında, Furio Colombo *Il Dio d'America* [Amerika'nın Tanrısı] adlı eserini köktenci hareketlere adadığında kitap, çoğu kişi tarafından, büyümekte olan endişe verici bir gerçeklikten ziyade karamsar bir tahmin olarak algılandı. Colombo'nun kitabı (birkaç hafta önceki *Unità* gazetesinin eki olarak), artık kimsenin kehanet olarak algılayamayacağı bir giriş bölümüyle yeniden yayımladı. Colombo'ya göre, din Amerikan politikasına 1979 yılında, Reagan ve Carter'ın karşı karşıya geldiği seçim kampanyasıyla katılmıştır. Carter iyi bir liberal olmakla birlikte, *born again* yani yeniden doğan dedikleri türden coşkulu bir Hıristiyan'dı. Öte yandan Reagan tutucu olmasının yanı sıra eski bir film yıldızı, dışa dönük bir sosyete adamı ve yalnızca pazarları kiliseye gittiği için de dindar biriydi. Köktenci tarikatlar Reagan'a destek çıktılar ve Regan da dinle ilgili bakış açısını netleştirerek, örneğin Yüksek Mahkeme'ye kürtaj karşıtı hâkimler atayarak borcunu ödedi.

Ancak köktenciler o andan itibaren, Amerikan sağının duruşunu desteklemeye, silah lobisine arka çıkmaya ve sağlık sigortasına muhalefete başladı. En fanatik vaizleri aracılığıyla, kötülüğün egemenliğine son vermek için gerekenin atom bombasıyla girişilecek bir soykırım olduğuna dair bakış açısını bile savunan savaş yanlısı bir politika benimsediler. Bugün [John] McCain'in, başkan yardımcısı olarak dogmatik eğilimleriyle tanınan bir kadını aday gösterme kararı ve en azından ilk anket sonuçlarının bu kararı destekler doğrultuda olması tam da bu gidişata işaret ediyor.

Colombo, köktencilerin geçmişte Katoliklere karşı çıkmış olmalarına rağmen artık Katoliklerin, üstelik sadece Amerika özelinde de değil, gitgide köktencilerin konumuna yaklaştıklarına dikkat çekiyor (örnek olarak, Kilise tam da evrimci

kuramlarla ateşkes imzalamışken, ilginç bir şekilde Darwin karşıtı akımların yeniden güçlenmesi gösterilebilir). Nitekim İtalyan Kilisesi'nin, ibadetini aksatmayan Katolik Prodi'ye değil de boşanmış ve sefahat düşkünü laik bir isme destek vermesi insana, İtalya'da da inananların oylarının, dini değerlere karşı ilgisiz ve kendisini destekleyen Kilise'nin dogmatik açıdan en katı taleplerini yerine getirmek için azami çabayı sarf edecek politikacılara hediye edilme eğiliminin bulunduğunu düşündürüyor.

Karizmatik Pat Robertson'un, 1986 yılında yaptığı konuşması üzerine düşünmeliyiz: "Hümanist eğitimin tamamen yasaklandığı bir okul sistemi, köktenci Kilise'nin toplumsal yaşamın dinamiklerini belirleyen güçlerin mutlak kontrolünü eline geçirdiği bir toplum düşünmenizi istiyorum."

2008

Yeni yıl için kutsal emanetler

Armando Torno, 3 Ocak tarihli *Corriere della Sera*'da, sadece kutsal emanetler değil, Descartes'ın başından Gorki'nin beynine kadar tüm laik emanetleri de ilgilendiren bir yazı yayımladı. Yaygın kanının aksine emanetleri korumak sadece Hıristiyanlara özgü değil, her din ve kültürde karşılaşılan bir âdettir. Kutsal emanet kültünde, mitik-materyalist diyebileceğim, sıradan antikalardan farklı olarak, bedeninin kalıntılarına dokunarak ulu ya da kutsal birisinin gücünü hissetmeye dayalı bir tür güdü gizlidir (antikacı da bu nedenle sadece ünlü bir kitabın ilk baskısına sahip olmak için değil ama önemli birininkine de sahip olmak için servet ödemeye hazırdır). Nitekim Amerika'daki müzayedelerde sıkça rastlanılmaya başlandığı gibi, son derece yüksek fiyatlar ödenen *memorabilia* denildiğinde, Jacqueline

Kennedy'nin (gerçek deri) eldivenleri kadar Rita Hayword'un *Gilda* filminde kullandıkları da (sahte deri) anlaşılıyor. İşin bir de ekonomik faktörü bulunuyor: Ortaçağ'da bilindik bir emanete sahip olmak, günümüzde Rimini'deki bir yeraltı diskoteğinin Rus ve Alman turistlere cazip gelmesi gibi, bu emaneti görmek isteyen hacı kafilelerini kendisine çeken değerli bir kaynağa sahip olmak anlamına gelirdi. Kaldı ki Nashville, Tennessee'de, Elvis Presley'nin Cadillac'ına hayran pek çok turist gördüm.

Geçen *Bustina*'mda sözünü ettiğim o Noel ruhundan etkilenerek Epifanya'da, (herkesin yaptığı gibi) porno film arayışıyla internete girmek yerine tuhaf ve mizahi bir ruh hali içinde olduğumdan ünlü emanetler avına çıktım.

Örneğin, Aziz Giovanni'nin başının Roma'daki San Silvestro in Capite Kilisesi'nde korunduğunu biliyoruz ama daha önceki dönemlerden kalma bir geleneğe göre Amiens'da olması gerekiyormuş. Roma'da korunan kafanın ise çene kemiği yokmuş ve bu çene, Viterbo'daki San Lorenzo Katedrali'nde bulunuyormuş. Battista'nın kafasının yerleştirildiği tabak Cenova'da, azizin külleriyle birlikte San Lorenzo Katedrali'nin hazinesine dahilmiş. Ama bu küllerin bir bölümü de Loano'daki Benediktin Manastırı'na ait antik kilisede saklanıyormuş. Öte yandan azizin bir parmağı Floransa'daki Duomo'nun Opera Müzesi'nde, bir kolu Siena Katedrali'nde, çene kemiği yine Viterbo'daki San Lorenzo Kilisesi'ndeymiş. Dişlerinden biri Ragusa Katedrali'nde, bir diğeri ise, bir tutam saçıyla beraber, Monza'daymış. Kalan otuz tanenin nerede olduğuna dair haber yok. Antik bir efsaneye göre Battista'nın on iki yaşındaki kafası da bir kilisede saklanıyor ama söylentiyi teyit eden hiçbir belgeye rastlayamadım.

Gerçek Haç, Kudüs'te, Konstantin'in annesi Azize Elena tarafından bulunmuştur. 7. yüzyılda Perslerden çalınan haç,

Bizanslı Heraklius tarafından kurtarılmış, Haçlılar tarafından Selahaddin Eyyubi'yle girilen savaş alanına taşınmış ve haçın izi ilelebet kaybedilmiştir. Ama neyse ki haça ait bazı parçalar kalmış. Çivilerinden bir tanesi Roma'daki Santa Croce in Gerusalemme Kilisesi'nde korunuyor. Uzun yıllar Konstantinopolis'te saklanan dikenli taç, çeşitli kiliseler ve tapınaklara verilmek amacıyla parçalara ayrılmış. Şarlman ve haleflerine ait Kutsal Mızrak bugün Viyana'da saklanıyor. İsa'nın sünnet derisi, kilisenin papazı tarafından çalındığı bildirilen 1970 yılına kadar Calcata'da (Viterbo) sergilenmiş. Ama Roma, Santiago di Compostela, Chartres, Besançon, Metz, Hildesheim, Charroux, Comques, Langres, Anvers, Fécamp, Puy-en-Velay ve Auvergne kentleri de aynı emanetin kendilerinde olduğunu iddia etmiş. Hz. İsa'nın yaralarından akan ve Aziz Longinus tarafından toplanan kan Mantova'ya götürülmüş olmalı ama Bruges'deki Kutsal Kan Bazilikası'nda da korunan bir kan mevcut. Kutsal Beşik Roma'da Santa Maria Maggiore Kilisesi'ndeyken, Kutsal Kefen Torino'da. Bebek İsa'nın kundağı Aquisgrana'da. İsa'nın, havarilerin ayaklarını yıkamak için kullandığı bez hem Roma'daki San Giovanni in Laterano Kilisesi'nde hem de Almanya'daki Acqs'ta, ama İsa iki farklı bez kullanmış olabileceği gibi, havarilerinin ayaklarını da iki kere yıkamış olabilir. Meryem'in saçları ya da sütü birçok kilisede saklanıyor. Yusuf'un nikâh yüzüğü Perugia'da ama nişan yüzüğü Paris'te Notre-Dame Kilisesi'nde bulunuyor.

Üç Bilge Kral'ın cüppeleri Milano'da korunurdu ama 12. yüzyılda Federico Barbarossa bunlara savaş ganimeti olarak el koydu ve Köln'e götürdü. İtiraf etmeliyim ki bu hikâyeyi *Boudolino* adlı romanımda anlattım, ama amacım inanmayanları inandırmaya çalışmak değil.

2009

Haç, neredeyse laik bir sembol

Nerede ve nasıl olduğunu hatırlamıyorum ama yaklaşık altı yıl kadar önce okullarda haç üzerine bir tartışma yaşanmıştı. Bu kadar zaman sonra, bir yanda İtalyan hükümeti ve Kilise diğer yanda Avrupa Birliği olması tezatı dışında, meselenin genel hatları pek değişmedi.

Fransız Cumhuriyeti, devlet okullarında dini sembollerin sergilenmesini yasaklıyor ama unutmamak gerekir ki Charles Peguy ve Léon Bloy'dan Maritain ve Mournier'ye, işçi rahiplere kadar hem sağ hem de sol, belli başlı Katolik akımların bazıları tam da Cumhuriyetçi Fransa'da doğmuştur ve Fatima Portekiz'deyse, Lourdes'da Fransa'dadır. Dolayısıyla, okullarda dini semboller yasaklansa da bu durumun dini duyguları etkilemediği anlaşılıyor. Bizim üniversitelerimizde sınıflarda haç bulunmuyor ama çocuklar akın akın Comunione e Liberazione'ye[1] katılıyorlar. Öte yandan İtalya'da en azından iki nesil, İsa ile Duce'nin portrelerinin ortasında haç asılı sınıflarda ders yaptı ve her sınıftaki yaklaşık otuz çocuğun bir kısmı ateist, bir kısmı da antifaşist oldu ve sanırım çoğunluğu da cumhuriyet lehine oy verdi.

Ancak, Avrupa'nın hem pagan Yunan kültürü hem de Yahudi geleneğinden (Kitabı Mukaddes nedir ki?) etkilendiği göz önüne alınırsa, anayasasında sadece Hıristiyan geleneğinden söz edilmesinin hata olması bir yana, çeşitli ülkelerinin tarihine Hıristiyan inanışları ve sembollerinin damga vurmuş olduğu da bir gerçek. İşte bu nedenle, senelerce komünistlerce idare edilenler de dahil olmak üzere birçok İtalyan şehrinin sancağında ve sayısız ülke bayrağında (İngiltere, İsveç, Norveç, Danimarka, İsviçre, İzlanda, Malta vs.), artık her tür dini

1 Komünyon ve Kurtuluş, Don Luigi Guissani tarafından kurulan laik Katolik hareket. (ç.n.)

çağrışımdan arınmış bir sembol halini alan haç yer alır. Kaldı ki duyarlı bir Hıristiyan'ın, gerek Alman turist kızlar konusunda uzmanlaşmış Romagna'lı bir yağız delikanlının bağrında sallanan altın haç karşısında, gerekse açık giysiler giymiş birçok kadının sinesini süsleyenler (Kardinal Lambertini'nin, güzel bir kadının dolgun bağrında bir haç gördüğünde, o tatlı cefayla ilgili yaptığı densiz yorumları hatırlayalım) karşısında utanması gerekir. Ortalıkta göbekleri meydanda, kasıklarına kadar açık etekler giyen kızların kolyelerinin ucunda haçlar bulunuyor. Papa olsam, bu denli hakaret edilen bir sembolün, salt saygı nedeniyle sınıflardan kaldırılmasını isterdim.

Haç, kilise haricinde, laik ve her halükârda nötr bir sembol halini aldığına göre, onu korumak isteyen Kilise mi, yoksa kaldırmak isteyen Avrupa Birliği mi daha riyakâr sayılmalı?

Benzer şekilde İslam hilalinin de Cezayir, Libya, Maldivler, Malezya, Moritanya, Pakistan, Singapur, Türkiye ve Tunus bayraklarında yer almasına rağmen, bu dini sembolü bayrağında taşıyan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılmasından söz ediliyor. Ayrıca bir Katolik inancına mensup bir monsenyör, konferans vermek üzere Müslüman bir ülkeye davet edildiğinde, Kuran'dan ayetlerle dekore edilmiş bir salonda konuşmayı kabul etmiş sayılıyor.

İyi de artık Avrupa'da kalıcı olarak yaşayan Hıristiyan olmayan kişilere ne diyeceğiz? Bu dünyada dini inanışlardan daha köklü ya da her tür dini inanışa karşı gelen gelenek ve âdetlerin olduğunu ve bu âdetlerle geleneklere saygı gösterilmesi gerektiğini tabii ki. Bu nedenle bir camiyi ziyaret edeceksem ayakkabılarımı çıkarırım. Çıkarmayacaksam da ziyaret etmem. Bu nedenle ateist bir kadın ziyaretçinin, Hıristiyan kilisesini ziyaret etmek istiyorsa, tahrik edici giysilerden kaçınması beklenir, aksi takdirde müzeleri ziyaretle yetinmelidir. Haç, antropolojik bağlamda kültürel bir semboldür ve ortak bir hassasiyete kök

salmıştır. Bizim ülkelerimize göç edenler, misafiri oldukları ülkenin bu ortak hassasiyetine de alışmak zorundadır. Ben, Müslüman ülkelerde alkol tüketiminin yasak olduğunu (Avrupalıların kaldığı bazı oteller dışında) biliyorum ve cami önünde viski devirerek yerel halkı tahrik etmeye kalkışmıyorum.

Yabancılarla gitgide kalabalıklaşan bir Avrupa'da entegrasyon karşılıklı hoşgörü bazında gerçekleşebilir. Ben, Müslüman bir çocuğun sınıfındaki haçla rahatsız edilmemesi ve din dersinin, onun da bağlı olduğu dinin tarihinin anlatılacağı dinler tarihi dersine dönüştürülerek inançlarına saygı gösterilmesi gerektiğine inanıyorum.

Eğer bu meseleyi gerçekten de halletmek istiyorsak sınıflara, belli bir dini bariz biçimde çağrıştırmayacak biçimde, piskoposların odalarında bulunan süssüz ve çıplak haçlardan asılabilir. Ama eminim böylesine mantıklı bir buluş bir teslimiyet gibi algılanacaktır. Dolayısıyla iyisi mi biz tartışmaya devam edelim.

2009

Üç Bilge Kral, o yabancılar

Geçtiğimiz günlerde, tesadüf olarak addedeceğim iki olaya şahit oldum. İlkinde, on beş yaşında bir genç kız büyük bir ilgiyle sanat eserlerinin reprodüksiyonlarıyla ilgili bir kitabı karıştırıyor, diğerinde yine on beş yaşlarında iki genç Louvre'u (hayran hayran) geziyordu. Her üçü de son derece laik ülkelerde doğmuş, dini inancı olmayan ailelerin çocuklarıydı. Bu nedenle de, *Medusa'nın Salı* tablosuna baktıklarında, tabloda resmedilen talihsizlerin henüz bir deniz kazasından kurtulduğunu ya da [Francesco] Hayez'in Brera Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki tablosunda yer alan iki karakterinin aslında iki âşık

olduğunu anlasalar bile, [Beato] Angelico'nun neden kanatlı bir androjenle sohbet eden bir kızı resmettiğini ya da sırtında son derece ağır iki taş parçası taşıyan cübbeli bir adamın neden sıçrayarak ve gözlerinden ışıklar saçarak bir dağdan indiğini kavrayamıyorlardı.

Doğal olarak bu gençler, küçükken gördükleri için Hz. İsa'nın doğum sahnesi ya da çarmıha gerilmesiyle ilgili bazı bilgilere sahiptirler ama kutsal doğum sahnesindeki pelerinli ve başlarında taç bulunan üç adamın kim olduğunu ve nereden geldiğini bilemezler.

Eski ve Yeni Ahit'teki olaylar ve azizlerin hikâyeleriyle ilgili bilginiz yoksa Batı sanatının neredeyse dörtte üçünü anlamanız mümkün olmaz. *Yaşayan Ölülerin Gecesi*'nde gözünü tabağa diken kız kim? Ya da bir giysiyi ikiye bölen bir atlı acaba Armani karşıtı bir gösteri mi yapıyor?

Çeşitli kültürel ortamlarda, çocuklar okulda Hektor'un ölümüyle ilgili tüm detayları öğrenirken Aziz Sebastian'ın ölümüne dair hiçbir şey duymuyorlar ya da Kadmos ve Harmonia'nın düğünleriyle ilgili her tür bilgiye sahip olurken Kana'nın düğününün ayrıntılarını bilmiyorlar. Bazı ülkelerde güçlü bir Kitabı Mukaddes okuma geleneği bulunuyor ve küçük çocuklar Altın Buzağı'yı tanırken, Aziz Francesco'nun kurdundan bihaber oluyorlar. Başka yerlerdeyse *via crucis*[1] ile doldurulmalarına rağmen Vahiy Kitabı'ndaki *mulier amicta solis*'ten[2] haberdar edilmiyorlar.

Ama daha da beteri, insanların egzotik ülkelere seyahat ettiği ama o ülke insanlarının gelip bizimkine yerleştiği düşünüldüğünde, Batılıların (ve sadece on beş yaşındakiler değil) başka kültürlere ait betimlemelerle karşılaştığında yaşananlar. Batılı

1 (Lat.) Katolik Kilisesi'ne ait bir ritüel. Hz. İsa'nın idama mahkûm olduktan sonra çarmıha gerilişine kadar yaşadıklarının Katoliklerce yinelenmesi esasına dayanır. (yay.n.)

2 (Lat.) Güneş giysili kadınlar. (ç.n.)

birinin bir Afrika maskı karşısındaki şaşkınlığı ya da selülit saldırısına uğramış gibi duran Buda heykelciklerini gördüğünde (ayrıca, kendilerine soru sorulduğunda Buda'nın, Müslümanların Muhammed'i gibi, Doğuluların tanrısı olduğunu söylemeye son derece hazırlar) kıkırdamaları, çoğu komşumuzun, Hindistan'daki tapınakların cephelerinin, Villa Cerosa'daki olayları betimlemek amacıyla komünistler tarafından yapıldığını düşünmeye eğilimli olması ve fil kafalı, çömelmiş bir adamı ciddiye alan bu Hintlilere, onların, güvercin olarak resmedilen ilahi bir varlık karşısında gülünecek bir şey bulmadıklarını düşünmeden kafa sallamaları da ayrı bir konu.

Yine de, dünyanın en laik bakış açısına sahip insanın da onaylayacağı gibi, çocukların okulda farklı dinlerin gelenekleri ve fikirleriyle ilgili olarak, her tür dini perspektiften uzak bir şekilde bilgi edinmesi gerekiyor. Bunun gerekli olmadığını düşünmek, Pire'deki yaşlı kadınların uydurduğu masallar olduğu gerekçesiyle Zeus'u ve Athena'yı öğretmenin de gerekli olmadığını düşünmekle eşdeğer.

Dinlerle ilgili eğitimi, tek bir dinin eğitimini vererek (örnek vermek gerekirse, İtalya'da Katoliklik) çözmeye çalışmak kültürel olarak gayet tehlikeli bir durum, zira bir yandan dini inancı olmayan öğrencilerin ya da bu görüşte olan ailelerin çocuklarının o derse girmemesi engellenemez ve çocuk asgari kültürel bilgiye kavuşamaz, öte yandan da diğer dinlerin gelenekleriyle ilgili her tür bilgi örgün eğitimden mahrum edilmiş olur. Üstelik, Katolik bir din dersi de, Fornarina'yı tövbekâr bir Mecdelli Meryem'den ayırmamızı sağlayacak bilgileri bir kenara bırakıp inancın ne olduğuna ya da benzerlerimize karşı görevlerimiz gibi son derece saygın konuların ele alındığı bir ahlak dersine dönüştürülebilir.

Bizim neslimize Homeros'la ilgili her şey öğretilirken Tevrat'ın ilk beş kitabına dair hiçbir bilgi verilmedi ve bizler lisede,

Burchiello'yu anlatan ama Shakespeare'den söz etmeyen berbat sayılabilecek sanat tarihi dersleri bile gördük – ama bütün bunlara rağmen yine de bir şeyler becerebildik, zira yaşadığımız ortamda, haberlerin ve kışkırtmaların bize ulaşmasını sağlayan bir şeylerin olduğu aşikârdı. Ama, sözünü ettiğim, Üç Bilge Kralı tanımayan on beş yaşındaki o üç genç, yararlı olması beklenen bilgi yuvalarının bile gitgide, yararlı olanları değil gayet gereksiz bilgileri aktardığını düşünmeme neden oluyor.

Üç Bilge Kral kutsal ellerini başlarımınız üzerinden ayırmasın.

2009

Hypatialaşalım!

Reklam kampanyaları ve Alejandro Aménabar'ın *Agorà* adlı filmiyle ilgili tartışmalar gündemdeyken, Hypatia'nın en azından adını duymayan kalmamıştır. Olaylara dair fazla fikri olmayanlar için kısaca özetlemem gerekirse, İS 5. yüzyıl başlarında İskenderiye'de, imparatorun kendisinin de artık Hıristiyan olduğu bir imparatorlukta, son pagan aristokrasi ile dini gücün yeni hâkimi piskopos Cyril ve kalabalık bir Yahudi cemaati arasındaki çatışmaların ortasında, neo-Platoncu filozof, matematikçi ve astronom, öğrencilerinin taptığı güzeller güzeli (olduğu söylenir) Hypatia yaşamıştır. Cyril'in kişisel milisi, o dönemin Hıristiyan Taliban'ı sayılabilecek Parabalanilerden[1] oluşan bir çete Hypatia'ya saldırır ve onu kelimenin tam anlamıyla paramparça eder.

Gayet az sayıda Hıristiyan ve pagan tanıklık dışında Hypatia'ya ait hiçbir eser kalmamış (muhtemelen Cyril onları da yok etmiş). Bu tanıklıkların hemen hemen hepsi bu olaydan Cyril'in

1 Hıristiyanlığın erken dönemlerinde kendilerini hastaların bakımına adayan bir cemiyet. Aynı zamanda önemli din adamlarının kişisel korumalığını da üstlenirlerdir. (yay.n.)

sorumlu olduğunu söylemektedir. Uzun süre unutulan Hypatia, 1600'lerden itibaren, özellikle de Aydınlanma düşünürleri tarafından özgür düşünce uğruna verilen bir şehit olarak yeniden keşfedilir ve ardından Gibbon, Voltaire, Diderot, Nerval, Leopardi ve hatta Proust ve Luzi tarafından feminizmin simgesi olarak görülür.

Filmin, (paganların ve Yahudilerin şiddetini saklamasa da) Hıristiyanlara ve Cyril'e karşı çok da yumuşak bir tavrı olduğu söylenemez. Bununla birlikte, karşıt görüşün pusuda bekleyen kara güçlerinin filmin İtalya'da piyasaya çıkmasını engellemeye hazırlandığına dair söylentiler yayıldı ve binlerce imza toplandı. Anladığım kadarıyla İtalyan dağıtımcı, Katoliklerin şiddetli itirazına neden olarak dağıtımı tehlikeye girecek bir filmi piyasaya sürme konusunda tereddütlüydü ama o imzalar macerayı göze almasını sağladı. Ama ben, (bazı bariz anakronizmalara rağmen iyi yapılmış) filmden değil, tetiklediği komplo sendromundan söz etmek istiyorum.

İnternette dolanırken, filmde dinlerin sadece şiddet içeren yönlerinin gösterilmek istendiğini iddia eden Katoliklerin saldırılarıyla (rejisörün, hedef tahtasına her çeşit köktenciliği koyduğunu tekrar tekrar söylemesine rağmen) karşılaştım ama Cyril'in, sadece bir kilise adamı olmayıp hem Yahudilere hem de paganlara karşı gayet sert davranan politik bir karakter de olduğunu inkâr edene rastlamadım. Papa XIII. Leo'dan neredeyse bin beş yüz yıl sonra, döneminin Roma'sına hâkim olan masonlar ve papaz yiyici liberallerin temsil ettiği yeni paganlık akımına kafayı takmış bir Papa'nın Cyril'i aziz ve Kilise âlimi olarak ilan etmesi tesadüf eseri değildir. 3 Ekim 2007 tarihinde Papa Ratzinger'in Cyril'i, tarihin onunla ilgili akıllara kazıdığı gölgeden kurtarmak için iki satır bile sarf etmeden sadece hâkimiyetinin "büyük enerjisi" nedeniyle överek kutlaması utanç vericidir.

Cyril herkesin kafasını karıştırmışa benziyor: İnternette, Cyril'in masumiyetini kanıtlamak adına tanık olarak Eusebio Cesarea'yı davet eden Rino Camillo'yu (ki kendisi zaten *Sillabo*'yu[1] savunmuştu) buldum. Eusebio'nun, Hypetia'ya yapılan işkenceden yetmiş beş yıl önce bu dünyadan göç ettiği için hiçbir şeye tanıklık yapamayacak olması düşünülürse ne şahane bir seçim. Mutlaka bir din savaşı çıkarılacaksa hiç olmazsa Wikipedia'ya bir göz atılmasını tavsiye ediyorum.

Gelelim komploya: İnternette, Hypatia skandalını engellemek için uygulanan sansürle (kim tarafından?) ilgili çeşitli haberler mevcut. Örneğin, Giovanni Reale'nin *Storia della filosofia greca e romana*'sının [Yunan ve Roma Felsefesi Tarihi] neo-Platonculuğa ayrılan ve Hypatia ile ilgili bilgiler de içeren 8. cildinin kitapçılarda gizemli bir şekilde tükendiği söyleniyor. Bompiani Yayınevi'ne telefon ettiğimde gerçekten de on ciltlik serinin sadece iki cildinin yani, *Corpus Hermeticum*[2] ve neo-Platonculuğun, sadece felsefeyle ilgilenenleri değil ama gerçek ya da sahte tüm okült bilimlere meraklı sağduyusu yoksunlarını ilgilendiren bazı konuları kapsayan 7. ve 8. ciltlerinin tükendiğini (yani yeniden basılmaları gerektiğini) öğrendim. Sonra kendi kitaplığıma başvurarak bu melun 8. cildi buldum ve aslında sadece bazı başvuru kaynaklarının olduğunu ve Hypatia maddesine malumun ilanı sadece yedi satır (sadece yedi!) ayrıldığını gördüm. İyi de neden sansürlenmesi gereksin ki?

Ama komplo teorisi bununla kalmıyor. Nitekim yine internette, neo-Platonculukla ilgili bütün kitapların piyasadan çekildiğini söyleyen bir dedikodu daha mevcut. Bütün birinci sınıf felsefe öğrencileri buna anırarak güler. Kısacası, eğer Hypatia ile

1 Tam adı "Zamanımızın Başlıca Hatalarının Bir Dökümü" olan ve 1864'te dönemin Papası IX. Pius'un kaleme aldığı ve liberalizm, ateizm, komunizm ve sosyalizm gibi siyasal akımların sapkınlık olarak nitelendirildiği kitap. (yay.n.)

2 Rönesans dönemi neo-Platonculuk ve hermetik düşüncenin esin kaynağını oluşturan antik metinler koleksiyonu. (ç.n.)

ilgili ciddi bilgi arıyorsanız, Sylvie Coyaud'nun güzel sesini duyacağınız *www.enciclopediadelledonne.it* adresine başvurun. Daha derin bilgi için de Google'da "Sylvia Ronchey Ipazia" girişini arayın. Dişinize uygun (sansürsüz) bir şeyler bulacaksınız.

2010

Cadılar bayramı, görelilik ve Keltler

Azizler Günü vesilesiyle Katolik cepheden, balkabaklarının içten aydınlatıldığı ve çocukların cadı ya da vampir kostümleri içinde kapı kapı dolaşıp şeker topladığı Cadılar Bayramı'na bir sürü eleştiri yükseldi. Ölüm fikrini kovmak için düzenlenen ve dejenere bir Amerikanlaşma olarak görülen bu âdet, Azizler ve Ölmüşler kutlamalarına bir alternatif olduğuyla ilgili eleştirilerin yanı sıra, bir tür "görelilik" olarak da damgalanmıştır.

Cadılar Bayramı'na yüklenen "görelilik" sıfatının neye dayandığını anlamıyorum ama görelilik de, kendisi gibi düşünmeyen herkesi faşist olarak değerlendiren '68 neslinin kullandığı "faşist" sıfatının durumuna düştü. Öncelikle Cadılar Bayramı'na özel bir merakım olmadığının belirteyim (Charlie Brown'un sevmesi dışında). Kaldı ki Amerika'da bu kutlamanın, satanist ve pedofiller tarafından, ailelerinin o gece yalnız başlarına sokağa çıkmalarına izin verdikleri çocukları taciz etmek için kullanıldığını da biliyorum. Sadece bunun Amerika'dan ithal edilen bir dejenerasyon olduğu konusuna itirazım var. Gerçi bu yanlış sayılmaz ama Cadılar Bayramı Kelt Avrupası'nda ve bazı Kuzey Avrupa ülkelerinde pagan bir kutlama olarak doğmuş ve bir şekilde Hıristiyanlaştırılmıştır.

Kısacası Cadılar Bayramı da, aslında Barili Nicola olan, sonradan Türk olduğu iddia edilen ve en nihayetinde de Flemenk kökenli *Sinterklaas* (azizin doğumgünü) kutlamasıyla son halini

alan Aziz Claus'un akıbetine uğradı. Üstelik Noel Baba, Germen mitolojisine göre çocuklara hediyeler dağıtan Odin'le de karıştırıldı. Pagan ritüellerle Hıristiyan kutlamaları arasındaki yakın akrabalığı buradan da anlayabiliyoruz.

Şahsen Noel Baba ile de sorunlarım bulunuyor zira benim hediyelerimi Çocuk İsa ile Üç Bilge Kral getirirdi ve bu nedenle de geçenlerde, Dassel'li Rainaldo ve Friedrich Barbarossa'nın Milano'daki Sant'Eustorgio Bazilikası'ndan çaldığı kalıntılarının hâlâ yerinde olup olmadığını kontrol etmek için Köln Katedrali'ne gittim. Küçükken bazı çocukların Üç Bilge Kral'a değil de, Befana'ya daha fazlasıyla kredi vermeleri beni rahatsız ederdi, öte yandan Cadılar Bayramı'nın cadılarına çok benzeyen ve aslında pagan figürü olan Befana, kilise hiyerarşisinde fazla umursanmasa da, bir şekilde ismiyle Epifanya yortusuna ilham verecek kadar Hıristiyanlaşmıştır. Bu nedenle de Kilise'yle İtalyan hükümeti arasında imzalanan Uzlaşma'nın ardından Faşist Befana bile kabul edilmişti.

Cadılar Bayramı ile ilgili polemikte, Roberto Beretta (23 Ekim tarihli *Avvenire* gazetesi), alelacele lanetler yağdırmadan ve pastoral Haçlı Seferleri çağrısı yapmadan önce Cadılar Bayramı sayesinde "Kilise'ye kendi parasıyla ödeme yapıldığını" unutmamak gerektiğini hatırlatarak ahengi bozdu. "Doğru ya! En azından 4. yüzyıldan itibaren Kilise babalarının bilgeliği... iptal etmek yerine ara bulmayı, ortadan kaldırmak, yakıp kül etmek, gömmek ve sansürlemek yerine katmayı ve dönüştürmeyi tercih etmiştir. Diğer bir ifadeyle: Atalarımız, pagan kutlamalarını 'Hıristiyanlaştırmayı' bilmişlerdir."

Nitekim Noel'in, Noel ağacının da (ben şahsen, doğru biçimde eğitilen bir maymunun bile süsleyebileceği bir ağaç yerine hayal gücünü harekete geçiren bir kutsal doğum sahnesini tercih ediyorum) kaynağı olan Yule'nin yani kış gündönümünün kutlandığı pagan âdetleri ile Kelt ve Germen geleneklerini

bastırmak için 25 Aralık günü olarak belirlendiğini (İsa'nın doğum günü olarak hiçbir İncil'de kaydı bulunmayan bir tarih olduğu gibi astronomların hesaplamalarına göre yıldızın sonbaharda görünmüş olması gerekir) hatırlamak yeterli olacaktır.

Demek ki –saçımızı başımızı yolacağımıza– Beretta'nın şu tavsiyesine uyup Cadılar Bayramı'nı Hıristiyanlaştırmak yeterli olacak: "Cadılar Bayramı (ki sözcük olarak 'Azizler Günü arifesi' anlamına geldiğini hatırlayalım) Kelt kökenlerine –gerçek ya da farazi– dönerse ya da tüketimin göz alıcı spotlarıyla donatılır veya az çok 'satanik' ritüellerin şemsiyesi altına sığınırsa, zaten kendisine ait olan bir alanı yeniden kullanabilir hale gelir ve bize de, atalarımızın maceralarını deneyimlemek için gereken kültürel (ve belki de manevi) gücün nasıl ve neden verilmediği konusunda kafa yormak düşer."

2011

Kahrolası felsefe

Geçen yıl 6 Nisan tarihli *Repubblica*'da, Stephen Hawking ve Leonard Mlodinow'un kitabı *Büyük Tasarım* ile ilgili bir tanıtım yazısı yayımlanmıştı. Yazının başlığı olarak da kitaptan, "Felsefe öldü. Kozmosu sadece fizikçiler açıklıyor," cümlesi seçilmişti. Felsefenin ölümü pek çok kez haber yapıldığı için yeni bir şey sayılmaz ama Hawking gibi bir dâhinin aptalca bir şey söylediğini düşünmüştüm. *Repubblica*'nın hatalı bir özet yayımlamadığından emin olmak için kitabı satın aldım ve okuduğumda, şüphelerimde haklı olduğumu anladım.

Kitap iki elle yazılmışa benziyor ama, Hawking'in uzuvlarının görkemli beyninin verdiği komutlara uymadığını bildiğimiz için bu ifade acı verici bir metafora dönüşüyor. Kitap aslında, kapaktan öğrendiğimiz kadarıyla *Star Trek*'in bazı

bölümlerinin senaryo yazarı ve bilimsel konuları halk kitlelerinin anlayacağı şekilde anlatan biri olan (renkli ve büyüleyici olmaları açısından başka bir dönem çocukları için düşünülmüş bir ansiklopediden alıntılanmış gibi duran, ama aslında anlatması gereken karmaşık fiziksel-matematiksel-kozmolojik kuramlardan hiç söz etmeyen harika illüstrasyonlarda da gözlenebiliyor) diğer yazarın eseri. Belki de felsefenin geleceğini tavşan kulaklı birilerine emanet etmek çok da doğru bir seçim olmazdı.

Eser tam da, felsefenin artık söyleyecek bir sözü kalmadığını ve ancak fiziğin bize (i) içinde bulunduğumuz dünyayı nasıl anlayabileceğimizi, (ii) gerçeğin doğasını, (iii) evrenin bir yaratıcıya ihtiyacının olup olmadığını, (iv) neden yokluk yerine bir şeylerin var olduğunu, (v) neden var olduğumuzu ve (vi) neden başkalarının değil de tam da bu yasaların var olduğunu açıklayabileceğine ilişkin bir girişle açılıyor. Görüldüğü üzere bunlar tipik felsefe soruları ama kitabın bir biçimde, özellikle hepsinden daha felsefi gözüken son dört soruya fiziğin nasıl yanıt verdiğini açıkladığını belirtmeliyim.

Ama unutmamak gerekir ki son dört soruyu yanıtlamaya kalkışmak için ilk iki tanesini yanıtlamış olmak yani, kabaca söylemek gerekirse, bir şeyin gerçek olmasının ne anlama geldiğini ve dünyayı gerçek haliyle tanıyıp tanımadığımızı çözmüş olmak gerekiyor. Okuldaki felsefe derslerinden hatırlayacaksınız. Bizler zihnin nesneye uyarlanması yoluyla mı bir şeylerin bilincine varıyoruz? Bizim dışımızda bir şey mevcut mu (ve Woody Allen'ın eklemesiyle, "Varsa, bu şamata niye?") yoksa bizler Berkeleyci varlıklar mıyız ya da, Putman'ın ifadesiyle, küvetteki beyinler miyiz?

Kitabın önerdiği yanıtlar gayet felsefi ve bu felsefi yanıtlar olmaksızın fizikçiler bile neyi neden bildiklerini söyleyemez. Nitekim yazarlar, "modellere bağlı bir gerçeklikten" söz ediyorlar, yani "tanımlardan ve kuramlardan bağımsız hiçbir gerçeklik

kavramının var olmadığını" varsayıyorlar. Bu nedenle, "farklı kuramlar, aynı fenomeni birbirinden tamamen farklı kavramsal yapılar aracılığıyla tatminkâr biçimde tanımlayabilir" ve gerçekle ilgili bütün algılayabildiklerimiz, tanıyabildiklerimiz ve söz edebilmemiz, modellerimizle sadece idrak organlarımızın ve beynimizin formu sayesinde tanıyabildiğimiz, bu modellerin dışında kalanlar arasındaki etkileşimlere bağlıdır.

En şüpheci okurlar, satırlar arasındaki Kantçı hayaleti fark etmiş olabilirler ama yazarlarımız, kimilerine göre *iç gerçekçilik*, başkalarına göre de *kostrüktivizm* sayılan ve, felsefede *bütüncülük* (holizm) olarak adlandırılan akımı öneriyorlar.

Görüldüğü üzere aslında fiziksel keşiflerden değil, fizikçinin araştırmalarını destekleyen ve meşrulaştırmaya yardım eden felsefi varsayımlardan söz ediliyor. Kaldı ki bu fizikçi, mesleğinin hakkını veren bir biliminsanıysa, kendi yöntemlerinin felsefi temellerini sorgulamamazlık edemez. "Antik çağlarda, doğanın yıkıcı olaylarının içgüdüsel olarak Olimpos'un art niyetli ve öfkeli ilahlarına atfedilmesi" bağlamındaki muazzam keşfe (elbette Mlodinow'a ve *Star Trek* mürettebatına borçluyuz) nasıl vakıfsak, bunlar da zaten bildiğimiz konular. Vay canına, dedirtecek bir şey yok.

2011

Vergi kaçırmak ve üstü örtülü telafi

Vergi ödemenin getirdiği mutsuzluk gayet insancıl bir duygu olduğundan her ülkede birileri vergi kaçırır. Ama İtalyanların buna, diğer toplumlara göre daha yatkın olduğu söylenir. İyi de neden?

Eski anılara dönmeli, çok sevdiğim son derece yardımsever, gönlü iyilikle dolu ve prensip sahibi yaşlı bir Kapüsin

rahibinden söz etmeliyim. Bu sevgi dolu ihtiyar bana ve diğer gençlere ahlak kurallarını açıklamak için, kaçakçılığın ve vergi kaçırmanın ilahi yasalara karşı değil, sadece Devlet yasasına karşı davranışlar olmaları nedeniyle aslında bağışlanabilir günahlar olduğunu anlatmıştı.

Bunun yerine İsa'nın, Sezar'm hakkını Sezar'a verin ifadesini ya da Aziz Pavlus'un tavsiyesini ("Herkese hak ettiğini ver: Ödül hak edene ödül, vergi hak edene vergi!") hatırlatmalıydı. Belki de, eski dönemlerde bazı ilahiyatçıların ekonomik yasaların vicdanı değil de sadece duyuları yükümlü kıldığını iddia ettiklerinden haberdardı. Ama *Rivista di Teologia Morale* dergisinin yöneticisi Luigi Lorenzetti günümüzde de bu görüşü savunuyor ve şöyle diyor: "O ilahiyatçıların, bu kuramı savunmalarına neden olan sosyal ve ekonomik bağlam göz ardı edilirse haksızlık yapılmış olur. O dönemde toplumun örgütlenmesi demokratik değildi, maliye sistemi adaletsizdi ve açgözlü vergiler fakirleri bunaltırdı."

Nitekim benim Kapüsin rahibim bir başka vesileyle, örtülü bir telafiden de söz etmişti. Basit bir şekilde açıklamak gerekirse, bir işçi haksız yere düşük maaş aldığını iddia ederse, sessizce hakkı olanı çaldığında günah işlemiş sayılmaz. Ama bu, sadece maaşının adil olmadığı ve sendikaya başvurma şansı bulunmadığı zaman geçerli olur. Ama aynı Aziz Thomas [Aquinas]'ın benzer bir konuda şüpheye düştüğüne şahit oluyoruz. Bir yandan, "bir insan böyle bir durumla karşılaştığında... ihtiyacını, aleni ya da gizli bir şekilde başkalarının malına el koyarak giderebilir ve bu davranış hırsızlık ya da soygun sayılmaz" (*Summa Theologiae*, II-II, 66,7) derken, diğer yandan, "başkaları tarafından zorla, haksız yere el konulan malını geri almaya kalkışan kişi günah işlemiş sayılır zira diğerine karşı haksızlık yaptığı gibi... adaletin kurallarını atlayarak kendi malıyla ilgili kendisi karar verdiğinden, adalete de karşı gelmiş olur" (*Summa Theologiae*, II-II, 66, 5) demektedir. Aziz Thomas'ın adaletle

ilgili kurallara dair düşüncesi gayet açık ve sertti; muhtemelen, fazlasıyla yüklü bir vergiden kaçan vatandaşları anlamak gerektiğini söyleyen Berlusconi'nin görüşüne katılmazdı. Thomas için bile kanun kanundu.

Bununla birlikte mülk hakkıyla ilgili Thomasçı bakış açısı Katoliklik açısından çok daha "sosyal" sayılır zira mal, "kullanıldığı ölçüde" değil "sahip olunduğu ölçüde" adildir. Yani, dürüstçe satın aldığım bir kilo ekmeğim varsa, bu ekmeğin sahibi olarak kabul edilme hakkına sahibimdir. Ama yanımda açlıktan ölen bir evsiz varsa yarısını vermekle yükümlüyüm. Peki vergi kaçırma, hangi noktaya kadar örtülü telafi sayılıyor?

İnternette *Totus Tuus* sitesinde bulabileceğiniz *Trattato di Teologia Morale*'de [Ahlak Teolojisi Üzerine], geçerli olan yasalara uyulması tavsiye edilerek, "toplumun en sağlıklı kesiminin" vergilerini ödediği ve kaçakçılık yapmadığına değinilse de, "vicdani bir rahatsızlık yaratmadığı sürece vergi kaçırmanın onur yaralayıcı bir davranış olarak kabul edilmediği (aynı yasa bu davranışı suç değil de idari usulsüzlük olarak görüyor)," belirtiliyor. Demek ki, vergi kaçıranların hırsız olduğunu söyleyen [Mario] Monti haksız oluyor: Onlar, aslında, sadece vicdanları rahatsız olması gereken kişilermiş.

Ama size sözünü ettiğim ilahiyatçım bu vaka bazlı detaycılığa kapılmayarak, vergi kaçırmanın ve kaçakçılığın, "sadece" Devlet yasalarının ihlal edilmiş olması nedeniyle ölümcül günahtan sayılmayacağını ifade etmekle yetiniyordu. Bu bağlamda da, Devlet'in kale alınmayacak kadar kötü bir şey olduğunu söyleyen Lateranensi Paktlarından[1] önce, daha gençken aldığım bir eğitimi yansıtıyordu. Görünen o ki, bu antik inanışların bir bölümü toplumumuzun DNA'sına kazınmış.

2012

1 İtalyan Birliği'nin sağlanmasından sonra, İtalya Krallığı ile Vatikan Devleti arasındaki ilişkileri düzenleyen ilk yazılı anlaşma olan ve 11 Şubat 1929'da imzalanan pakt. (yay.n.)

Kutsal deney

Papa Francesco (ki kendisi Cizvittir), bir Fransisken ismi seçer ve bir otele yerleşir. Tek eksiği sandaletlerini geçirmek, bir cübbe giymek ve Mercedesli kardinalleri tapınaktan kovalamaktır ve sonunda yalnız başına Lampedusa'ya, Bossi-Fini İtalyan Devleti'nin yasası değilmiş gibi,[1] Akdeniz'in kralcıklarına arabuluculuk yapmaya gider. Gerçekten de hâlâ "solcu gibi" davranan ve konuşan bir tek o mu kaldı? Başlarda, Arjantinli generallerle ilgili aşırı temkinli yaklaşımı hakkında epey söylenti dolaştı, özgürlükçü ilahiyatçılara muhalefeti hatırlandıysa da henüz, ortalıkta dolaşıp fakirlere prezervatif dağıtmak sanki Papa'nın göreviymiş gibi kürtajla, kök hücreyle, homoseksüellerle ilgili düşüncesini açıklamadığının altı çiziliyor. Bu Papa Bergoglio aslında kim?

Sanırım kendisini Arjantinli bir Cizvit addederek yanılıyor: O aslında Paraguaylı bir Cizvit. Eğitiminin Paraguay Cizvitlerinin "kutsal deney"inden etkilenmemiş olması mümkün değil. Onlarla ilgili sahip olduğumuz bilgi kırıntıları, *Mission* isimli bir filme dayanıyor ama bu, yüz elli yıllık bir tarihi, bir sürü yargı eşliğinde iki saate sığdıran bir film.

Gelin filmi kısaca özetleyelim: İspanyol fatihler, Meksika'dan Peru'ya, "indios"ların hayvani bir yapısı olduğunu (hepsi orangutandır diyerek) iddia eden ilahiyatçıların desteğiyle dile getirilemez katliamlar yapmış, bambaşka bir bakış açısından gördüğü yerlileri Cortés ve Pizarro'ların zalimliğine karşı sadece Las Casas gibi tek bir cesur Dominiken papazı savunmuştur. 1600'lerin başlarında Cizvit misyonerler yerlilerin haklarını tanımayı kabul ettiler (özellikle de tarihöncesi koşul-

1 İkinci Silvio Berlusconi hükümeti döneminde, 30 Temmuz 2002'de yürürlüğe giren ve dönemin bakanlarından Gianfranco Fini ve Umberto Bossi'nin isimleriyle anılan göçmen yasası. (yay.n.)

larda yaşayan Guaraní'lerinkini) ve onları kendi kendilerine yeten özerk topluluklar halinde örgütlediler: Bu insanları sömürgecilere hizmet etmek üzere toplamadılar, aksine kölelikten uzak yaşayarak, ürettikleri ürünleri ortak kullanmak suretiyle kendilerini idare etmeyi öğrettiler. Köylerin yapısı ve bu "komünizmin" modeli bize More'un *Ütopya*'sını ya da [Tommaso] Campanella'nın *Güneş Ülkesi*'ni anımsatıyor. Nitekim Croce "Campanellavari komünizm iddiası"ndan söz eder ama Cizvitler daha ziyade ilkel Hıristiyan topluluklarından esinlenmiştir. Salt yerlilerden kurulu seçim konseyleri oluştururken (ama adaletin dağıtımı rahiplere düşer) tebaalarına (hepsine olmasa bile, yetenekli sanatçılar ve yazarların gelişmesini sağlayacak kadar) mimarlık, tarım ve çobanlık, müzik ve sanat ile alfabe konularında eğitimler vermişlerdir. Guaraní'leri medenileştirmek, onları gelişigüzel cinsel ilişkilerden, tembellikten, yaygın sarhoşluktan ve kimi zamanda yamyamlıktan arındırmak anlamına geldiğinden, Cizvitler kesinlikle sert bir paternalist rejim kurmak durumunda kaldılar. Aynı, mükemmelliğine hayran kalmaya hazır olduğumuz ama içinde yaşamak istemediğimiz ideal kentler gibi.

Ama köleliğin reddi ve köle avcısı *bandeirantes* saldırıları, köle tacirleri ve sömürgecilerle var gücüyle savaşan bir halk milisinin kurulmasını gerektirdi. Zamanla, kışkırtıcı ve tehlikeli Devlet düşmanı olarak görülmeye başlanan Cizvitler, 18. yüzyılda önce İspanya ve Portekiz'den sürüldüler sonra da yok edildiler. Onlarla beraber "kutsal deney" de yok oldu.

Pek çok aydınlanmacı bu teokratik yönetimi eleştirmiş ve dünyada eşi benzeri görülmemiş ölçüde korkunç ve zalim olduğunu söylemiştir. Ama "ulvi bir dini esine sahip gönüllü bir komünizm" olduğunu ifade edenler (Muratori) ya da Compagnia'nın kanayan kölelik yarasını iyileştirmeye başladığını (Montesquieu) söyleyenler çıkmıştır. Hatta Mably, Likurgus'un

hükümet sistemiyle karşılaştırmış, daha sonra da Paul Lafargue "tüm asırların ilk sosyalisti"nden söz etmiştir.

Papa Bersaglio'nun eylemlerinin bu bağlamda okunması tavsiye edildiğinde, o dönemin üzerinden dört asır geçtiği, demokratik özgürlük kavramının artık Katolik yobazlara bile atfedilir hale geldiği göz önüne alınmalıdır. Borgoglio'nun, Lampedusa'ya gidip kutsal ya da laik deneyler yapılmasını tavsiye etmediği ortada. IOR'u[1] tasfiye etmeyi başarırsa, bu bile yeter. Ama Tarih'in, arada bir de olsa günümüzde olan bitene göz kırpmasını seyretmek hiç de fena olmuyor.

2013

Tektanrıcılık ve çoktanrıcılık

Savaş rüzgârları esiyor, üstelik küçük, yerel bir savaş değil de kıtalara yayılacak bir savaş söz konusu. Tehdidin kaynağı ise, kimse develere Aziz Petrus Bazilikası'nın kutsal çeşmesininden su verilmesini dayatmadığı halde, dünyanın tamamını, hatta (söylendiğine göre) Roma'yı da İslamlaştırmayı hedefleyen köktenci bir proje.

Bu durum insanı, kıtalararası büyük tehditlerin kaynağının daima tektanrılı dinler olduğunu düşünmeye sevk ediyor. Yunanlar ve Romalılar, Pers İmparatorluğu'nu ya da Kartaca'yı, kendi tanrılarını dayatmak için fethetmek istememişlerdi. Sınır sorunları ve ekonomik endişeleri vardı ama dini inanç bağlamında, yeni karşılaştıkları egzotik toplumların tanrılarını derhal Pantheon'larına dahil etme gayreti içine girerlerdi. Hermes misin? Ne âlâ, ben sana Merkür adını veriyorum. Artık bizdensin. Fenikeliler Astarte'ye mi tapıyorlar? İyi, Mısırlılar için İsis,

1 Açılımı Din İşleri Kurumu olan ama daha ziyade Vatikan Bankası olarak bilinen özel hukuka tabi bir Vatikan Devleti kurumu. (yay.n.)

Yunanlar için de Afrodit ya da Venüs'e dönüşüverirdi. Kimseler, Astarte öğretisini yok etmek için toprak işgal etmedi.

İlk Hıristiyanlar, İsrail'in tanrısına inandıkları için değil de (bu onların sorunuydu) diğer tanrıların meşruluğunu inkâr ettikleri için şehit oldular.

Çoktanrılı dine inanan hiçbir toplum, kendi tanrılarını dayatmak için asla büyük çaplı savaşlara kalkışmadı. Bu çoktanrıcıların savaşmadığı anlamına gelmez ama onların dahil oldukları savaşlar dinle ilgisi olmayan kabile savaşları olmuştur. Kuzeyli barbarlar Avrupa'yı, Moğollar Müslüman toprakları istila ettiyseler de, bunun nedeni kendi dinlerini dayatmak değildi. Aksine kısa süre içinde istila ettikleri topraklardaki yerel dinleri benimsediler. Hıristiyan olan ve Hıristiyan bir imparatorluk kuran Kuzeyli barbarların Haçlı Seferleri'ne katılıp Müslümanlara, her ikisi de tektanrılı ve üstelik aynı tanrıya inanan dinler olduğu halde kendi tanrılarını kabul ettirmeye çalışması ilginçtir.

Tek bir tanrı dayatmak adına istilalara kalkışan bu iki tektanrılı din, Müslümanlık ve Hıristiyanlıktı (bu fetih savaşları arasında, Azteklerden İnkalara, Hıristiyan olduğunu unutarak Etiyopya'yı "medenileştirilme" çabamıza kadar, fethettikleri topraklarda yaşayan halkı, ekonomik çıkarlar bir yana, Hıristiyanlaştırmayı hedefleyen faziletli bir projeyle kendilerini daima haklı gören sömürgeciliği de hatırlatmak isterim).

Tektanrılı Musevilik ilginç bir vaka olarak karşımıza çıkar. Onlar, hiçbir zaman proselitist[1] davranışlar sergilememiştir. Tevrat'ta sözü edilen savaşlar, diğer toplumları Musevileştirmek değil, belirli toprakları, seçilmiş halk için garanti altına almayı amaçlayan savaşlar olmuştur. Ama Yahudiler de, başka dinleri ya da inanışları kendi kültürlerine dahil etmemişlerdir.

1 İnsanlara kendi dinini dayatmaya çalışan. (ç.n.)

Bütün bunlar söylediklerimle, Çayırların Ulu Ruhu'na ya da Yoruba'ya inanmanın, Kutsal Teslis'e ya da peygamberi Muhammed olan bir tanrıya inanmaktan iyi olduğunu öne sürmüyorum. Dikkat çekmeye çalıştığım nokta, kimselerin Ulu Ruh ya da sonradan Brezilya Candomblé dininin bir parçası haline gelecek bir varlık adına dünyayı fethetmeye kalkışmadığı – ne de vudu büyücüsü Baron Samedi'nin, müritlerini Karayip sınırları dışına taşmaya zorlamadığı.

Tektanrılı inanışların, sonradan yayılmaya meyilli büyük yerel oluşumlara izin verdiği söylenebilir. Ama Hindistan yarımadası hiçbir zaman kendi ilahlarını ithal etmeye çalışmadığı gibi, Çin İmparatoru da daima, dünyayı yaratan tek bir varlık inancı bulunmayan büyük bir bölgesel kişilik olmuş ve bugüne kadar Avrupa ya da Amerika'ya yayılmaya asla çalışmamıştır. Gerçi Çin günümüzde açıkça yayılıyor ama bunu dini değil de, Batı'daki firmaları ve sanayileri satın almaya hazır ekonomik araçlar aracılığıyla başarıyor. Ve insanlar, ister Allah'a ister İsa'ya isterse de Yahve'ye inansın, Çin'in umurunda bile değil.

Klasik tektanrılı dinlerin dengi, Nazizm (ki o da paganlıktan esinlenmiştir) ya da ateist Sovyet Marksizmi gibi büyük laik ideolojiler olmuş olabilir. Ama, kullarını hipnotize etmeye hazır bir Ordu Tanrısı olmadan giriştikleri fetih savaşı durdurulmuştur.

2014

İyi eğitim

Kime daha çok atıfta bulunuldu?

İtalya'daki yükseköğrenim kurumlarına yönelik kalite kontrolüyle ilgili çeşitli tartışmalarda sık sık başka ülkelerin kullandığı kriterlere değiniliyor. Bunlardan bir tanesi, bir doçentin ya da herhangi bir kadroya başvuran kişinin bilimsel literatürde atıfta bulunma sayısıyla ilgili doğrulama yapılması. Bu konuyla ilgili son derece ince araştırılmış istatistikler tutan kurumlar mevcut ve bakıldığında böyle bir kontrol son derece etkili olurmuş gibi gözüküyor. Ama bütün bu nicel denetimler gibi bunda da bir sınır söz konusu. Bu biraz da, bizim tarafımızdan tavsiye edilmiş ve o dönemde uygulanmış olan, yüksekokulu mezunlarının sayısma göre yapılan değerlendirme kriterine benziyor. Gerçi çok sayıda mezun veren bir eğitim kurumu çok etkinmiş gibi gözükebilir ama benzer istatistiklerin sınırını tahmin etmek çok da zor değildir. Öğrenci çekmek için fazla not veren ve tezlerin kalitesi başlığında çok da talepkâr olmayan bir kurum söz konusu olduğunda kriterin anlamını yitirdiği görülür. Öte yandan, az ama öz sayıda öğrenci kabul eden son derece katı bir kurumla ilgili ne söylenebilir? Mezunlarla kayıt olanlar arasındaki oran daha etkin (ama yine de eleştirilecek yönlere sahip) bir kriter oluşturabilir. Yüz kişinin kaydolduğu ama elli öğrenciyi mezun eden bir eğitim kurumu, on bin kayıt alan ama iki bin mezuna sahip bir diğerine oranla daha etkinmiş gibi görünür.

Salt nicel kriterler kısıtlı olurlar. Şimdi yeniden alıntılanma sayılarına göre doğrulama meselesine dönelim. Bu kriterin, "hoşgörüsüz" bilim dallarında (matematik, fizik, tıp gibi) işe yarayacağını ama, sosyal bilimler gibi "hoşgörülü" bilim

dallarında o denli iyi sonuç alınmayacağını belirtmeliyim. Bir örnek verirsek: Ben, İsa'nın masonluğun asıl kurucusu olduğunu ispat eden bir kitap yayınlıyor olayım (yardım amaçlı aktarılacak sıkı bir meblağ karşılığında bu iddiayla ilgili bibliyografyayı da temin edebilirim; ama bunlar fazla ciddiye alınacak eserler değil). Görünürde savımı destekleyen belgeler de sağlarsam, tarihi ve dini araştırmalar alanında bir tantana kopmasına neden olurum ve eserime atıfta bulunan yüzlerce deneme yayımlanır. Bu denemelerin büyük bölümü beni eleştirir nitelikte bile olsa, olumlu alıntılamalarla olumsuzlar arasında bir seçim yapacak nicel bir kontrol bulunuyor mu dersiniz?

O zaman, Hobsbawm'ın kısa yüzyıl ile ilgili kitabı gibi, bir dizi tartışma ve eleştiriye neden olmuş sağlam ve iyi bir argümantasyona sahip bir kitap söz konusu olduğunda, eleştirenlerin alıntıları hangi kriter uyarınca ayıklanmalıdır? Üstelik, kendisine atıfta bulunmuş olanların ve halen atıfta bulunmaya devam edenleri yüzde ellisinden fazlasının, haksız olduğunu söyleyerek eleştirdiği düşünülürse Darwin'e asla kürsü vermemeli miyiz?

Kriter salt nicel olarak kalırsa, Kutsal Kâse üzerine bir kitap yazıp en çok satanlar listesine giren [Michael] Baigent ve [Henry] Lincoln'ün son yılların en fazla atıfta bulunulan yazarları olduğunu kabul etmek durumunda kalırız. Anlattıkları safsata bile olsa hâlâ haklarında yazılıp çiziliyor. Kriter sadece nicel olursa, kendilerine dinler tarihi kürsüsünde iş veren bir kurum listenin ilk sıralarına yerleşecektir.

Hoşgörülü bilim dallarına karşı oluşan tüm bu şüpheler çoğu kez hoşgörüsüz bilim dalları için de geçerli olmalıdır. Bilim dünyası, yıllar önce, [Stanley] Pons ve meslektaşlarının soğuk füzyon kuramıyla (son derece eleştirilen ve muhtemelen de sahte) sarsıldı. Bu kişilerin isimlerine, daima eleştirmek için olsa bile, sonsuz kere atıfta bulunuldu. Kriter salt nicel olursa

onları ciddiye almamız gerekir. Kimileri benzer vakalarda nicel kriterin sadece bilimsel ciddiyeti ispatlanmış dergiler için geçerli olduğunu söylese de, ki bu durumda kriter yeniden nitel karakter kazanır, bu ciddi dergilerde çıkan yazılar sadece eleştirel nitelikteyse durum ne olacak? Yeniden nicel karakterdeki kriterler devreye sokulmak zorunda kalınır. Genel görelilik kuramını açıkladığında Einstein'ın kaç kişi tarafından eleştirildiğini görmek isterdim doğrusu. Öte yandan en çok karşı çıkılanlar arasından bir konu seçersek, Büyük Patlama olgusunun doğrulanıp doğrulanmadığını konuşabiliriz. Gayet saygıdeğer araştırmacıların bu konuyla ilgili taban tabana zıt düşünceleri olduğu biliniyor. Büyük Patlama'yı yalanlayan yeni bir kuram ortaya atılırsa, bu kuramı destekleyenlerin yapacağı olumsuz eleştirileri göz ardı mı etmemiz gerekecek?

Bunları, halihazırda mantıklı bir çözüm bulunduğu için değil, nicel temellere dayanan mükemmellik kriterleri saptamanın ne denli zor olduğunu ve nitel öğelerin dahil edilmesinin ne denli tehlikeli olduğunu hatırlatmak için anlatıyorum (kaldı ki, Stalinciliğin resmi kültürünün, DIAMAT [diyalektik-materyalizm] ilkelerine katılmayan herkesi bilim cemiyetinden kovmasına ya da Lysenko'nun kuramlarının ciddiye alınmamasına bu nicel öğeler neden olmuştur). Niyetim asla, kriterlerin var olmadığını söylemek değil. Sadece bu kriterleri belirlemenin ne kadar zor bir iş ve bu konunun ne denli hassas bir konu olduğuna değinmek.

2003

Koduğumun aptalı

Politically correct, Amerikan üniversitesinde doğmuş, *liberal* ve *radikal* öykünmeli olması nedeniyle de solcu, her tür azınlığa

karşı ayırımcılık sınırlarını belirleyen kökleşmiş dil alışkanlıklarını azaltmayı amaçlayan çok-kültürlülüğün tanınmasına yönelik gerçek bir düşünce hareketidir. Dolayısıyla zenci yerine önce *siyahi*, sonra *Afro-amerikalı*, homoseksüellere takılan binlerce bilindik aşağılayıcı sıfat yerine de *gay* denilmeye başlanmıştır. Doğal olarak dilin saflaştırılmasına yönelik bu kampanya, bazı feministlerin *history* sözcüğüne karşı çıkmaları gibi (sözcükteki erkek iyelik eki nedeniyle erkekleri yücelttiği varsayımıyla, terimin, asla bu tür bir çağrışım hedeflemeyen Greko-Latin etimolojisini hesaba katmadan, kadının hikâyesi anlamına gelen *herstory* sözcüğünün kullanımını önermişlerdir) kendi köktenciliğini oluşturmuştur.

Ama bu eğilim, neo-muhafazakâr ya da alenen gerici bir uca da gitti. Tekerlekli sandalyedeki insanlara sakat ya da engelli demekten imtina edip "farklı bir hareket yeteneğine sahip" gibi sıfatlarla tanımlamakta direnilmesiyle birlikte, kamu alanlarında rahat hareket edebilmeleri için rampalar yerleştirilmiyorsa, sözcüğü konuşma dilinden çıkardığımız ama temel soruna çözüm bulamadığımız için riyakârlık etmiş oluruz. Benzer şekilde, işsizler için "belirsiz bir süre için hiçbir şeyle ilgilenmeyen" ya da işten kovulmuşlara "kariyer değişimleri arasında programlı geçiş dönemindeki" gibi sözcükler türetilmişe benziyor. Acaba neden bir bankacı sıfatından utanıp artık "tasarruf alanında işçi" olarak nitelendirilmeyi istemez? İsmin değiştiriliyorsa, bu konuda yolunda gitmeyen bir şeyler olduğunu unutturmak içindir.

Eduardo Crisafulli, *Il politicamente corretto e la liberazione linguistica* [Politik Doğruculuk ve Dilin Özgürleşmesi] (Vallecchi Yayınları, 2004) adlı kitabında bu ve benzeri konuları ele alıyor. Kitap bu eğilimdeki tüm tezatları, artı ve eksileri ele alıyor – ayrıca çok da eğlenceli. Okurken ülkemize dair ilginç bir durum aklıma geldi. *Politically correct* dört bir yanda çığ gibi

büyür ve yayılırken, bizde daha ziyade "politik olarak hatalı" olma eğilimi gelişiyor. Bir zamanlar siyasilerimizin yaptığı gibi ellerindeki kâğıttan, "paralel dahi olsa bir yakınlaşma politikasındansa, her bir kesişme noktasının dahi önüne geçecek uzlaşmaz bir tercihte hemfikir olunmalıdır," diye okumak yerine artık "Diyalog mu? O orospu çocuklarının kıçına girsin!" demek tercih edilmeye başlandı. Bir zamanlar paleokomünist çevrelerde rakiplerini tahrik etmek için "at sineği!" denir ya da parlamentoda, münakaşalar sırasında liman hamallarınkinden beter sözcükler seçilmesine rağmen bunlar, bazı geleneklerin kabul gördüğü, tabiri caizse sınırlı alanlardı – hani o hürmetle anılan ve kadınların bir parlamenterin sözel kontrolünde olmadığı genelevlerde yaşandığı üzere. Ama günümüzde hakaret teknikleri artık, demokratik değerlere olan sarsılmaz bağlılığın simgesi olan televizyondan öğretiliyor.

Bu tutum muhtemelen, içi boş sertliğiyle alenen diğerlerinin içi boş laubaliliğini ima eden Bossi ile meydana çıkmış olmalı. Nitekim *Berluskaz*[1] lakabı son derece açık ama abartılı bir imadır. Stefano Bartezzaghi, *Repubblica* gazetesinin eki *Venerdì*'deki yazısında iyi niyetli bir yaklaşımla, günümüzde ortalıkta dolanan hakaretamiz sözcük oyunlarından söz ediyor. Lehçelerle ilgili olanlar da dahil bir dizi sözlük inceledikten sonra, İtalyancanın politik olarak hatalı ifade biçiminin yumuşatılmasına katkıda bulunmak için rakibe hakaret etmek için oldukça iyi niyetli ve nazik bazı sıfatlar önermek istedim:[2] Koduğumun aptalı, bulamaç, tıknefes, keltoş, tembel, acemi, egzantrik, hırt

1 1994 yılında Silvio Berlusconi hükümetinin hakkında yürütülen uyuşturucu trafiği ve kara para aklama soruşturmaları nedeniyle düşmesinden sonra Lega Nord Partisi başkanı Umberto Bossi'nin kendisi için kullandığı yakıştırma olan "Berluskaiser" kastediliyor. (yay.n.)

2 Burada listelenen İtalyanca sözcükler çoğunlukla bölgesel jargonlardan türetilmiş hakaret ve küfürler olduğu için yaklaşık anlamları verilmiştir. Aralarında özel isimler de yer aldığından Türkçe argoda birebir karşılıkları bulunmamaktadır. (ç.n.)

hışır, dayaklık, bayağı balaban, garabet, geri zekâlı, ödlek, bulanık, tembel, sabun yiyici, salak, baykuş, vaterclòs, teke, midye yiyici, zanzibar, bidon, kütük, bartolomeo, vajina, özenti, sapık, embesil, dibensò, fetişist, tapir, penis, ahmak, hödük, köylü, lucco, hafifmeşrep, ayı, hımbıl, vincenzo, demode, kalın kafalı hödük, kaçakçı, akılsız, uyanık, ceviz kırıcı, ödlek, oynak, eşek, işlevsiz, şarlatan, nohut beyinli, salam, kurba kafa, bok surat, oynak, ilkel, öküz, şıllık, palyaço, kirli, beceriksiz, kahpe, enayi, hayvan, şişko, korkak, dedikoducu, kokuşmuş, sonradan görme, toy, katana, ukala dümbeleği, palavracı, kara çukur, hayalci, çük, sürtük, çakma, snob, avanak, uyanık, deli, şımarık, üçkâğıtçı, kahpe, budala, sersem, dandy, blacboc, beceriksiz, bön, yüzeysel, kene, saman kafa, kuşkonmaz, babun, kuru gürültücü, boşboğaz, kabak, dilenci, haydut, kalm kafalı, avam, dayatmacı, salak, makak, vahşi, obur, pizipinturro, polentacı, bağımlı, çalçene, cahil, Radeschi, kabiliyetsiz, beceriksiz, Mandrucco kılıklı, yalaka, aylak, yetersiz, sıradan, pezevenk, sahtekâr, penguen, uykucu, şaklaban, mortadella salamı, osurukçu, lapacı, uyanık, şapşal, beyinsiz, dikkatsiz, haşarı.

2004

İfade eyleme dönüşürse

Espresso'nun son sayısında, Eugenio Scalfari yazısını, "Bölücü ya da geri zekâlı damgasını yemeden Irak direnişinden bahsetmek yasak hale geldi," sözleriyle bitiriyor. Birisi bu ifadeyi, "her zamanki abartı" diye yorumlamış. Halbuki aynı gün Angelo Panebianco, *Corriere della Sera*'da şöyle yazıyordu: "... bazı düşüncesiz Batılıların deyimiyle 'direnişçiler'..." Marslı bir gözlemci olsa, ortalıkta kelleler kesilip trenler bombalanırken, İtalya'da sözcük oyunlarıyla vakit öldürdüğümüzü zanneder.

Marslı dostumuz Shakespeare'in eserlerinde, ne isim verirseniz verin gülün hep gül olarak kaldığını okuduğu için sözlerin fazla ehemmiyeti olmadığını söyleyecektir. Ama aslında bir sözcük yerine bir başkasını kullanmak büyük fark yaratabilir. Irak direnişinden söz edenlerin bir bölümü, bunu halklar arası bir savaş olarak kabul ederken karşıt görüşte olanlar, kafa kesenleri direnişçi olarak nitelemenin bizim yaşadığımız Direniş'e çamur atmak anlamına geleceğini savunuyor. Direniş terimini kullanmanın skandal olduğunu düşünenlerin çoğunun aslında partizanları kana susamış katiller gibi göstermeye çalışarak bizim Direniş'imizin meşruluğunu karalama çabasındakilerden başkası olmaması da son derece ilginç. Ne yapalım. Ama "direniş" sözcüğünün aslında teknik bir terim olduğu ve ahlaki bir anlam taşımadığı unutuluyor.

Öncelikle, aynı dili konuşan vatandaşların birbirlerine ateş ettiği bir içsavaş söz konusu. Vandée ayaklanması gibi İspanya Savaşı ve her iki cephede İtalyanların olduğu Direniş'imiz de birer içsavaştı. Bizimkinde tek fark aynı zamanda bir direniş hareketi de olmasıydı, zira bu terim işgalci güçlere karşı ülke insanlarının başkaldırması anlamına gelir. Müttefikler Sicilya'da ya da Anzio'da çıkarma yaptığı sırada, İngiliz ve Amerikan kuvvetlerine, salt macera olsun diye saldıran İtalyan çeteleri olsaydı, yine de müttefiklerin "iyiler" olduğunu düşünenler için bile bir direniş söz konusu olurdu. Güneyde yaşanmış eşkıyalıklar bile bir tür Bourbon sempatizanı direnişi sayılır zira Piyemonteliler ("iyiler"), artık haydut olarak hatırladığımız "kötüleri" kovmuştur. Kaldı ki Almanlar da partizanları "haydut" olarak adlandırırdı.

Bir içsavaş, nadiren meydan muharabesi boyutlarına ulaşır (ama İspanya'da bu da yaşandı) ve çoğunlukla çeteler arası bir çarpışma düzeyinde kalır. Ve çete savaşları, "vur kaç" tarzı bir direniş biçimidir. Çete savaşlarına zaman zaman, kargaşadan

çıkar sağlamak için özel kuvvetleriyle, hatta ideolojisiz kuvvetlerle, "savaş baronları" da dahil olurlar. Irak'taki savaşın, her cins çetenin yer aldığı bir içsavaşa ve direniş hareketine benzer yanları bulunuyor (nitekim başka Iraklıları öldüren Iraklılar var). Bu çeteler, onların yanında olup olmadıklarına ya da halkın bir kesiminin isteği üzerine çağırılıp çağırılmadıklarına bakınaksızın yabancılara karşı savaşıyorlar. Yerel halk yabancı işgal güçleriyle savaşıyorsa, bu bir direniş anlamına gelir ve bu durumu hiçbir kuvvet engelleyemez.

Öte yandan bir de terörizm kavramı vardır ki yapısı, amaçları ve stratejileri tümüyle farklıdır. İtalya'da eski dönemlerde olduğu gibi bugün de, hiçbir direniş ya da içsavaş olmadığı halde terörizmin varlığından söz edilebilir. Öte yandan Irak'ta, direnişçi çetelerden ve içsavaş manevraları arasında çapraz geçişler yapan bir terörizmden söz edilebilir. İçsavaşlarda ve direniş hareketlerinde düşmanın kim ya da nerede olduğu (aşağı yukarı) bilinirken, terörist, trende yanımızda oturan adam da olabilir. Bu da, direnişlerde ve içsavaşlarda doğrudan çarpışma ve kovalamalar yaşanırken, terörizmin gizli istihbarat yardımıyla savaştığı anlamına gelir. Direniş ya da içsavaş yerel bir olgu iken, teröristler kendi topraklarının dışında, yuvalandıkları yerlerde eyleme geçerler.

Irak'ın trajedisi, o topraklarda her şeyden bir ölçüde bulunmasında yatıyor. Direnişçi grupların teröristlere özgü tekniklerden yararlandıklarına ya da teröristlerin, ki onlar için yabancıları kovmak yeterli değildir, kendilerini direnişçi gibi gösterdiklerine şahit oluyoruz. Bu işleri karmaşıklaştırıyor ama teknik terminolojiden yararlanmayı reddetmek durumu daha beter hale sokuyor. Kötü karakterlerin bile bir sempatik olduğu *Son Darbe*'nin çok güzel bir film olduğunu varsayan birilerinin, bir bankaya yapılan soygun amaçlı silahlı bir saldırıdan ustalıklı bir soygun olarak söz ettiğini düşünelim. Ama ustalıklı bir

soygun denildiğinde, istasyonları ve turistik mekânları gizlice gözetleyen ve o bölgede iş tutan küçük çaplı hırsızları tanıyan sivil polislerin soruşturmalarını düşünürüz. Öte yandan banka soygunlarından sakınmak için, bilinmeyen düşmana karşı pahalı elektronik cihaz donanımı ve koruma görevlileri gerekir. Demek ki tanımlamak adına yanlış bir isim seçmiş olmak emniyetli gözükse de hatalı çarelere başvurmaya yol açıyor. Terörist bir düşmanla, genelde direnişçilerin başvurduğu yöntemlerle savaşılabileceğine inanmak saflıktır ama teröristlere karşı kullanılacak yöntemlerle, vur kaç yöntemlerini kullananlarla mücadele edileceğine inanan da aynı derecede yanılmış olur. Bu nedenle, arzulara ya da tehditlere boyun eğmeden gerektiğinde teknik terimleri kullanmakta fayda var.

2004

Üç yıllık eğitimli "doktorlar"

İtalyan üniversitesindeki çöküşle ilgili umut kırıcı makalelerin sayısı her geçen gün artıyor. Bir ülkenin, araştırma fonları son derece yetersiz ve devam mecburiyeti bulunmayan (öğrenciler derslere devam etmediğinden profesörün yüzünü bile görmeden final sınavına girilen nadir ülkelerden biriyiz) bir üniversite sisteminin sağlıklı olamayacağı aşikâr. Bazı yazılar, öğretmenlik gibi pis bir meslekten olmayan ve kendisine yabancı bir evrenden söz eden incelikli entelektüellerce kaleme alındıkları için çok güvenilir olmasalar da, para kazandıracak can sıkıcı bir makale için ne yapılmaz ki? Uzun sözün kısası eleştirilerin büyük bölümü kısaltılmış eğitim sistemiyle ilgili.

Kısa üniversite eğitimi, süper liseden iyi notlarla mezun olunduğunda süresi kısalan, artık belli bir sayfadan fazlasını kapsama zorunluluğu bulunmayan (o kadar ki yayıncılar,

okur-yazar olmayanların seviyesine hitap eden kılavuzlar düşünmek zorunda) katı bir "kredi" sistemiyle değerlendirilen kısacık didaktik modüllerin takibine dayalı olduğu için eleştiriliyor.

Kısaltılmış eğitim sistemi bütün ülkelerde mevcut ve İtalya da bu üniformayı giymeliydi. John Kennedy'nin Harvard mezunu olduğunu okuduğumuzda, üç yıllık kısa eğitimini bir kolejde tamamladığını anlıyoruz. Üç yıllık bir Amerikan üniversitesinde bizde bir zamanlar iyi bir lisede öğrenilenden biraz daha fazlası öğreniliyor (orada orta dereceli öğretim çok kötü durumda). Yine de üç yıllık bir üniversite formasyonunun vatandaşa, bir meslek kazanması için olmazsa olmaz "yüksek eğitimi" sağladığına inanılıyor. İyi de o halde Amerika'daki üç yıllık kolej eğitimi neden bizim kısaltılmış eğitimimizden daha iyi?

Orada üç yıllık eğitimden mezun olan çocuklara "doktor" diye hitap edilmiyor olması bir yana[1] (ne yapalım, eğitimi teşvik etmek için Hazret ya da Satrap bile denilebilir), bütün derslere devam etme mecburiyeti bulunuyor, her gün diğerleriyle bir arada yaşanıyor, her gün profesörlerle sürekli bir temas söz konusu. Az bir şeymiş gibi görünse de aslında çok önemli. O halde sorun eğitimin kısa olması değil de okulla ve okul ortamıyla sahip olunan temasın yoğunluğu.

Bizde devam mecburiyetinin bulunmaması faktörü nasıl göz ardı edilebilir ki? Ellili yıllarda felsefe öğrencisi olduğum dönemdeki kişisel deneyimimi örnek gösterebilirim. O günlerde de derse devam etmeme imkânına sahiptim, ancak, girmek zorunda olduğum on sekiz sınavın her biri azami bir adanmışlık gerektiriyordu. Hocalarımız (ki bazılarının isimleri

1 İtalyan yüksek öğrenim kurumlarından mezun olan kişiler "doktor" unvanı taşımaya hak kazanırlar, ancak bu tıp doktoru oldukları anlamına gelmez, kişinin eğitim seviyesini gösterir. (yay.n.)

Abbagnano, Bobbio, Pareyson'du) dört yılın sonunda Platon'dan Heidegger'e felsefenin tüm klasiklerini, sınavlar arasında kalan zaman içinde işlemiş olma konusunda aralarında anlaşmaya varmışlardı. Hangi yılda olduğuna göre, söz gelimi Hegel'i atlama ihtimali bulunurdu ama Spinoza, Locke ve Kant (her üç eleştirisi birden) muhakkak savunulmuş olurdu ve bu düzeydeki yazarlara hükmetmeye başladığında bir şekilde atladıklarını yalnız başınıza okuyabileceğiniz bir düzeye ulaşırdınız. Bazı sınavların en az bin sayfayı, diğerlerinin de nispeten daha azını kapsadığı düşünülürse, on sekiz sınavın sonunda en azından on iki bin sayfa işlenmiş olurdu ve formasyonunu oluşturmaya çalışan bir genç için nicelik önem taşır. Sınavlar tamı tamına on sekiz taneydi ve dört yılda mezun olmak için (dersten kalana yetersiz gözüyle bakılırdı) ilk üç yıl süresince her yıl beş tanesini vermek zorundaydınız. Son yıl, son derece dikkat isteyen bitirme tezi hazırlamaya zaman kalması için sadece üç sınava girilirdi. Kimse de bu nedenle ölmedi.

Şimdi, o dört yıllık eğitimin amacı bir felsefe dalında uzman yetiştirmek olsa da süreç, Latince, İtalyanca ya da tarihten girilen dört sınav gibi felsefeyle alakası olmayanları da zorunlu kılıyordu. Her ne kadar Augustino Rostagni ile Latince öğrenmek (ki Ausonius, Claudianus, Rutilius Namatianus ve benzeri yazarların bütün eserlerini artı Virgilio ve Horatius'un eserlerinin tamamını –tamamı diyorum– kapsayan, dekadans edebiyatı üzerine monografik bir dersi zorunlu kılan) on sekiz aylık askerlikten çok daha heyecan verici olsa da, o günlerde lise eğitiminde Latince, İtalyanca ve tarih dersleri zaten okutulduğundan o sınavların hiç olmazsa üç tanesini kaldırabilirlerdi. Bu durumda, öğrenilecek her şeyi öğrenerek, klasikleri okuyarak ve kısacık modüller olmaksızın geriye üç yıla yayılmış on beş felsefe sınavı kalırdı (bitirme tezi hariç).

Bu yöntem neden mi uygulanmadı? Çünkü vazgeçilmez olmadığı halde "krediler" için kısıtlayıcı ve esnek olmayan bir tanım yapıldı. Ama bu başka bir konu.

2008

Temize çekilmiş düşünceler

On gün kadar önce, Maria Novella De Luca ve Stefano Bartezzaghi, elyazısındaki gerileme hakkındaki yazılarıyla *Repubblica*'nın üç sayfasını işgal etti (zavallı basın dünyası). Bilgisayarlar (kullananlar için) ve SMS'ler arasında, çocuklarımızın artık elyazısını tamamen unuttuğu, olsa olsa acınası biçimde küçük harflerle yazdığı herkesçe malum. Kendisiyle röportaj yapılan bir öğretmene göre bir yığın ortografi hatası yapıyorlar ama bu bambaşka bir mesele. Doktorların ortografi bilip yine de kötü bir elyazısına sahip olmaları gibi, diplomalı kaligraf olup *taccuino* [hindi] mu, *tacquino* [not defteri] mu yoksa *soqquadro* [başaşağı] çevirip *taqquino* mu yazıldığından habersiz olması da şaşılacak bir şey değildir.

Açıkçası iyi okullara giden ve elyazıları oldukça iyi (ve akıcı) ufaklıklar tanıyorum, ama sözünü ettiğim makaleler gençlerimizin yüzde ellisinden söz ediyor. Kısmet bu ya, ben geri kalan yüzde elliyle muhatabım demek ki (kaldı ki politikada da hep aynı şeyi yaşıyorum).

Asıl sorun bu trajedinin bilgisayarlar ya da ceptelefonlardan çok önce başlamış olması. Ebeveynlerim hafifçe yatık bir elyazısıyla (kâğıdı yan tutarak) yazarlardı ve her bir harf, en azından bugünün standartlarına göre, küçük bir sanat eseri sayılırdı. Güzel bir elyazısının, muhtemelen berbat bir yazısı olan biri tarafından çıkarılmış, aptalların sanatı olduğuyla ilgili bir inanışın bulunduğu doğru. Nitekim güzel bir yazıya sahip

olmak mutlaka çok zeki olmayı gerektirmiyor ama kabul edelim ki, Tanrı'nın hükmüymüşçesine özenle yazılmış bir notu ya da belgeyi okumak hoş bir duygudur.

Benim neslime de güzel yazmak öğretildi ve ilkokul birinci sınıfın ilk ayları boyunca, ilerleyen zamanda baskıcı ve anlamsız olduğu düşünülerek vazgeçilen ama bileği sabit tutmayı öğreten sopa egzersizleri yapılır, ardından da son derece sevimli Penny kalemleriyle, bir ucu kalın ve tombul, diğer ucu ince harflerin süslenmesine geçilirdi. Elbette her zaman değil, zira mürekkep hokkasından divite ortalığı batıran ve okul sıralarının, defterlerin, parmakların ve giysilerin lekelerle kaplanmasına neden olan fazla büyük mürekkep damlaları yapışırdı ve bunlardan kurtulmak için on dakika uğraşmak gerekirdi.

Kriz, savaş sonrası tükenmezkalemlerle başladı. Tükenmezkalemlerin de önceleri ortalığı fena halde kirletmeleri bir yana, yazıyı yazdıktan hemen sonra son satırlara parmaklarınızla dokunduğunuzda facia olurdu. Bu da güzel yazma isteğini öldürüyordu. Kaldı ki temiz bir yazı yazmak istense bile, tükenmezkalemin bir ruhu, tarzı ya da kişiliği yoktu.

Neden hâlâ güzel bir elyazısına özlem duyuluyor? Klavyede doğru ve hızlı yazmak insanı hızlı düşünmeye sevk ediyor ve sık sık da (her zaman olmasa bile), otomatik düzeltici doktor yerine "dotor" yazdığımızda altını kırmızıyla çizerek bizi ikaz ediyor. Ceptelefonu kullanımı gençleri "ti sei perduto?" yerine "T 6 xduto?" yazmaya sevk etse dahi, "gioja" yerine "gioia", "io aveva" yerine "io avevo" yazdığımızı görseler atalarımızın dehşete düşeceğini unutmayalım. Üstelik ortaçağ ilahiyatçıları "respondeo dicendum quod"[1] diye yazarlardı ki, Cicero görse beti benzi atardı herhalde.

Söylendiği gibi asıl mesele, kaligrafi sanatının ellerin kontrolüne ve bilekle beyin arasındaki koordinasyona yardım

1 (Lat.) Şunu söyleyerek cevaplıyorum... (ç.n.)

ediyor olması. Bartezzaghi, elle yazarken, cümlenin yazıya dökülmeden önce beyinde oluşturulması gerektiğini ama yine de elle yazmanın, kalem ve kâğıdın doğurduğu direnç nedeniyle reflektif bir yavaşlamaya neden olduğunu belirtiyor. Birçok yazar, bilgisayarda yazma alışkanlığına sahip olsalar da sükûnet içinde düşünebilmek için zaman zaman Sümerler gibi kil tabletlere kazıyor olmayı arzuladığının farkında.

Çocuklar her geçen gün daha fazla bilgisayar ve ceptelefonu kullanır hale gelecekler. Yine de insanlık, medeniyetin gereksinim nedeniyle elediklerini fiziksel egzersiz ya da estetik zevk olarak yeniden keşfediyor. At, taşıma aracı olmaktan çıktı çıkmasına ama hâlâ at binmek için manejlere koşuyoruz. Uçaklarımız var ama birçoğumuz vaktimizi, üç bin yıl önce Finikelilerin yaptığı gibi yelken açmakla geçirmekten haz duyuyoruz. Tünellerimiz ve demiryollarımız var ama insanlar dağ tırmanışı yapmaktan zevk alıyorlar. E-posta çağında bile hâlâ pul toplayanlar mevcut ve kalaşnikoflarla savaşılsa da, ekranlarda barışçıl eskrim turnuvalarına katılıyorlar.

Anneler çocuklarını, sadece iyi bir eğitim için değil ama psikomotor sağlıkları için de kaligrafi okullarına yollasa, yarışmalara ve turnuvalara soksa harika olur. Gerçi bu tarz okullar yok değil. "Kaligrafi okulu" diye internette araştırma yapmak yeterli. Bu okullar belki de bazı sahtekârlar için yeni ticari fırsatlar doğurur.

2009

Gattamela ne düşünüyordu?

Gazeteler her yıl haziran sonunda, lise yeterlilik sınavlarında sorulan konulara ilişkin haberler sayesinde bir-iki sayfalarını zahmetsizce doldururlar. Ulusun en parlak zihinlerine baş-

vurulur ve doğal olarak okurlara matematik sınavının içeriğini anlatmak zahmetli olacağından ve gençlere İtalyan Birliği ile ilgili düşüncelerinin tekrar tekrar soruluyor olmasına yönelik itirazları mezunlar bile anlayabildiği için İtalyanca sınavı, hakkında en çok yazılıp çizilen konu haline gelir. Bu Yeterlilik Sınavı Teması Eleştirileri, tartışmanın ve ifadelerin zarafeti açısından zaman zaman keyif verici olsa bile, (tüm saygımla belirtmeliyim ki) aslında tümüyle yararsızdır.

Nitekim, formülasyonunda göz ardı edilemeyecek yanlışlıklar söz konusu değilse (sanırım bir kere olmuştu) ya da, lafın gelişi, "Dubai'de gül yetiştiriciliği" tarzı saçma sapan konular istenmiyorsa, verilen konunun ne olduğunun hiçbir önemi bulunmuyor.

Temalar, çoğunlukla öğrencilerin duyduğuna inanılan konulardan seçiliyor ve, bu yıla damgasını vurmuş olaylar göz önüne alındığında, politik cinayetlerle ilgili fikri olanın, kitle toplumuyla ya da beyinle ilgili araştırmalarla ilgili de fikre sahip olması bekleniyor. Yani öğrenci, nörobilime dair hiçbir fikre sahip olmayabilir ama insan beynine dair araştırma yapmanın ne anlama geldiğini bilmelidir; hatta ruhun anlaşılmasının imkânsız, beyni didiklemenin de zaman kaybı olduğunu düşünüyor da olsa, bu bile polemik ve manevi yüreklilikle geliştirilebilecek bir bakış açısı olacaktır.

Yeterlilik sınavında verilen tema iki noktayı kanıtlamayı hedefler: İlki, sınava giren adayın, kabul edilebilir bir İtalyancayla yazıyor olmasıdır ve kimse kendisinden bir [Carlo Emilio] Gadda olmasını beklemez (aksine sınavda Gadda gibi yazarsa şüphe doğurur zira kendisinden, anlaşılamamış bir dâhi olduğunu ispatlaması değil ülkesinde kullanılan dili ortalama bir seviyede kullanabildiğini göstermesi beklenmektedir). İkinci olarak da, sınava giren adayların bir düşünceyi ifade etmeyi, bir konu üzerinde etkilerle tepkileri karıştırmadan yorum yapmayı ve

önermeyi sonuçtan ayırmayı biliyor olmaları gerekir. Bu becerinin kanıtlanması için herhangi bir konu seçilebilir. Demem şu ki, abartırsak, alenen sahte olan bir tez bile savunulabilir.

Lisedeyken sıra arkadaşım bana şu temayı vermişti: *Dante'nin, "başını soylu yemeğinden kaldırdı" dizelerindeki "yemek" sözcüğünü Gattamelata'nın anladığı şekilde değil de Christian Dior'un anlayacağı şekilde analiz edin.* Bütün arkadaşlarımın düşüncesine göre bu temayı, bir başı ve bir kuyruğu varmış gibi, görünürde ironiyle ders kitaplarının edebi açıdan tartışılmaz eleştirisini yapan bir belagat sanatını taklit ederek, ama genelinde birbiriyle koordine olmayan giriş bölümlerinden bağlantılı bir düşünce dizisi çıkarmayı başararak mükemmel biçimde ele aldığımı hatırlıyorum.

Gazetelerde, temaların konusuyla ilgili itirazların yanı sıra günümüzde uygulanan yeterlilik sınavlarının fazla mı talepkâr yoksa fazla mı hoşgörülü olduğuna dair tartışmalar ile benim yetiştiğim dönemlere ait, yeterlilik sınavlarının lise boyunca okunan bütün dersleri kapsamasını konu alan yazılar da yer alıyor. Yaz sıcakları kendini hissettirmeye başlamışken gerçekten de aylar boyu eve kapanmak zorunda kalırdık. Bazılarımız amfetamin yutarken bazılarımız da kendimizi kafeinle zehirlerdi. Ve o korkunç deneyimden alnının akıyla çıkanlar, yıllarca (belki de tüm yaşamları boyunca) karabasanlarında henüz sınava girmemiş olduklarını görürlerdi. Öte yandan, biri bombardıman nedeniyle, diğeri bir nehirde boğularak ölen iki okul arkadaşımı anımsıyorum. Ama yeterlilik sınavları nedeniyle ölen liseli bir arkadaşım olmadı. Alman *Mensur*'undan[1] ya da James Dean'e öykünen gençlerin uçurumdaki yarışlarından daha insancıl ve verimli bir deneyimdi. Sahip olduğumuz bilgi değil ama karakter açısından güçlenmiş olarak çıktığınız bir deneyimdi.

1 Almanya'da bazı okullarda hâlâ uygulanan, kılıçla yapılan bir tür eskrim müsabakası. (ç.n.)

Fazla kolay bir yeterlilik sınavıyla gençleri neden cezalandıralım ki?

2013

Festivalde yüz yüze gelmek

Bu sevimsiz sonbaharda ortalık edebiyat-felsefe festivallerinden geçilmiyor. Her şehir, Mantova Festivali'nden kaynaklanan servete öykünerek kendi festivalini istiyor; her şehir pazardaki en iyi zihinlerini meydana sürmeye çalışıyor ve bazı durumlarda kimi zihinler festivalden festivale göç etseler bile, davetlilerin düzeyi her zaman son derece yüksek oluyor. Bu festivallerin gazeteleri ve dergileri heyecanlandırma nedeni, belediye meclisinin kültürden sorumlu bir üyesinin göstermelik illüzyonundan ibaret kalma ihtimali nedeniyle organize edilmiş olmaları değil de, neredeyse stadyum dolduracak kadar kalabalık çekmeleri ve bu kalabalığın büyük bölümünü, başka şehirlerden gelerek yazarları ya da düşünce adamlarını dinlemek için birkaç günü orada geçiren gençlerin oluşturması. Ayrıca bu olayları yönetmek için, bir dönemler Floransa'da yaşanan taşkının ardından çamurdan kitap kurtarmaya çalışan babaları misali gönüllü (aralarında gençlerin de yer aldığı) ekipler de gerekiyor.

Kimi ahlakçıların, kültüre duyulan ilgiyi ancak az sayıdaki benzerleri tarafından yürütüldüğünde ciddiye almalarını ve bu tür etkinlikleri düşüncenin McDonald's versiyonu olarak nitelendirmelerini gayet yüzeysel ve aptalca buluyorum. Halbuki bu, kesinlikle ilgi gösterilmeye değer bir olay ve kendimize gençlerin diskotek yerine neden burayı tercih ettiğini sormamız gerekiyor. Aynı şey olduğunu söylemeyin zira gecenin ikisinde bir Zihin Festivali'nden dönerken *ecstasy* içip dağıtan bir araba dolusu gence henüz rastlamadım.

Son yıllarda adeta patlama düzeyinde bir ivmeyle gelişen bu fenomenin yeni sayılmayacağını hatırlatmak isterim. Zira seksenli yılların başından itibaren Cattolica halk kütüphanesi, *Cosa fanno oggi i filosofi?* [Günümüzde Felsefeciler Ne Yapıyor?] başlıklı (ücretli!) akşamlar düzenlemeye başlamıştı ve yüz kilometre mesafeden bile gelenler olurdu. O zaman bile neler olduğunu soranlar çıkmıştı.

Ayrıca bu olayı, Paris'te Bastille Meydanı civarında, pazar sabahları bir Pernod eşliğinde bir tür ucuz psikanaliz benzeri terapötik ve sıradan felsefe etkinliklerinin yapıldığı *bistrot*'ların türemesiyle bir tutamayız. Hayır, bizim söz ettiğimiz toplantılarda insanlar üniversite derslerinde anlatılan türden sohbetleri saatler boyu izlemekteler. Gidiliyor, oturup dinleniyor ve geri dönülüyor.

O halde sadece iki yanıt kalıyor geriye. İlki Cattolica'nın ilk toplantılarına dahi konu oldu: Gençlerin bir bölümü hafif eğlence seçeneklerinden, kırpılarak beş-on satıra indirgenmiş gazete eleştirilerinden (birkaç seçenek haricinde), ancak gece yarısından sonra bir kitaptan söz eden televizyon programlarından yorulduğu için daha müşkülpesent teklifleri değerlendirmeyi seçiyor. Reklamlarda yüzlerin hatta binlerin katıldığı festivallerden söz ediliyor ama bu sayı, çoğunluk düşünüldüğünde az gibi gelse bile, çok katlı kitapçılara giden daha elit bir kesimi temsil ediyor; ama bu insanlar, yedi milyar nüfuslu bir dünyada elit kabul edilebilecek bir kesim. Bir toplumun, kendi kararlarını kendisi veren kesimiyle başkalarının aldıkları kararlara tabi kesimi arasında bir ilişki kurulmasını istemesi büyük bir şey sayılmaz ve istatiksel olarak daha fazlası mümkün değil, ama onlar da olmasaydı yanmıştık.

İkinci neden, bu kültürel toplantıların yeni sanal sosyalleşme yöntemlerinin yetersizliğini ilan ediyor olmaları. Facebook üzerinde binlerce insanla temas edilebilir ama eğer uyuşturucu

etkisi altında değilseniz eninde sonunda aslında ete kemiğe bürünmüş varlıklarla temas etmediğinizi idrak eder ve insanlarla kaynaşıp deneyimlerini kendiniz gibi düşünenlerle paylaşma fırsatları aramaya başlarsınız. Aynı Woody Allen'ın, nerede olduğunu hatırlamıyorum, tavsiye ettiği gibi: İnsan güzel kızlarla tanışmak istiyorsa klasik müzik konserlerine gitmeli. Seyircilerin sahneye karşı böğürdüğü ama yanındakini tanımadığı rock konserlerine değil de, verilen aralarda birileriyle sohbet edilebilen senfonik müzik ya da oda müziği konserlerini seçmeli. Sevgili bulmak için festivale gidilsin demiyorum ama yüz yüze gelmek için yapılabilir. Neden olmasın?

2013

Ertelemenin hazzı

Yirmi yıl kadar önce Harvard Üniversitesi'nde Norton dersleri verdiğim dönemde, benden sekiz yıl önce aynı dersi, ölümü nedeniyle altıncısını tamamlayamayan Calvino'nun verdiğini hatırlamıştım (dersleri daha sonra *Amerika Dersleri* adı altında yayımlandı). Calvino'yu anmak adına, hızlı olmak konusundaki savunmasının, ertelemenin hazzını inkâr etmediğini unutmadan, hıza övgüye ayrılan dersiyle başlamıştım. Ama konferanslarımdan bir tanesini de ertelemenin hazzına adamıştım.

Yayıncı Ollendorf adına Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde*'sinin elyazmasını reddeden Mösyö Humblot ertelemekten hoşlanmazdı. Kendisi şöyle yazmıştı: "Zor anlıyor olabilir ama bir beyefendinin otuz sayfa boyunca, uykuya dalmadan önce yatakta nasıl dönüp durduğunu tasvire vakit harcamasını anlamakta gerçekten zorlanıyorum." Demek ki, ertelemenin hazzını reddetmek Proust okumamıza mani olabilir. Ama, Proust bir yana, *Nişanlılar* romanında da tipik bir erteleme vakası hatırlıyorum.

Don Abbondio, dua kitabını okuyarak eve dönerken, görmeyi hiç mi hiç arzu etmeyeceği bir şey, yani kendisini bekleyen iki bravo[1] görür. Başka bir yazar olsa, sabırsızlığımızı hemen gidermek ister ve neler olup bittiğini hemen anlatırdı. Ama Manzoni o noktada, o dönemde bravoların kim olduğunu bize açıklamak için birkaç sayfa harcamıştır ve açıkladığı zaman bile, kendisine yardım edecek birilerinin olup olmadığını anlamak için tedirginlikle arkasına bakarak parmağıyla yakasını çekiştiren Don Abbondio ile birlikte oyalanmayı sürdürmüştür. Sonunda Don Abbondio kendine, "Ne yapmalı?" diye sorar (Lenin'den de önce).

Manzoni'nin, tüm bu tarihi bilgileri kitaba dahil etmesi gerekli miydi? Yazar, okurun o sayfaları atlayacağının pekâlâ farkındaydı. Nitekim *Nişanlılar*'ı okuyan herkes, en azından ilk kez okuduğunda buraları atlamıştır. Okunmayan sayfaları çevirmeye harcanan zaman bile anlatı stratejisinin bir parçasıdır. Oyalama taktiği sadece Don Abbondio'nun stresini artırmakla kalmaz ama okurlarınkini de artırır ve dramını daha anımsanır kılar. Dante'nin yolculuğu tek bir gecede de sonuçlanacağına göre, sondaki *apotheosis*'e[2] ulaşana kadar yüz farklı şiirin aşılması gereken *İlahi Komedya*'nın da ertelemelerle dolu bir hikâye olduğunu inkâr edebilir misiniz?

Erteleme tekniği, aceleye getirilmeyen ağır tempolu bir okuma gerektirir. Woody Allen, metne diyagonal olarak hızla göz atılmasına dayanan *quick reading* [Hızlı okuma] tekniklerinden söz ederken, sözlerini şöyle tamamlamıştı: "*Savaş ve Barış*'ı okudum. Rusya'dan söz ediyordu!"

Anna Lisa Buzzola, sindirerek okumaya adadığı *Lettura lenta nel tempo della fretta* [Hız Çağında Yavaş Okuma] adlı

1 16. ve 17. yüzyıllarda Kuzey İtalya'daki derebeylerinin paralı askerlerine verilen ad. (ç.n.)

2 Dünyevi bir varlığın (fikir ya da bir yerleşim yeri) ya da ölümlü bir insanın, tanrı ya da yarı tanrı katına yükseltilmesi, tanrılaştırma. (ç.n.)

kitabında (Scripta Yayınları, 2014), kitapların hazmedilerek okunacağı günlere duyulan özlemini dile getirmekle yetinmiyor. Yazar, sorunu çağımızdaki hız tematiğine bağlıyor ve konuya dair yapılan antropolojik analizleri değerlendirerek temasını, *slow food*'un da yer aldığı bir dizi kurtarıcı pratiğin merkezine yerleştiriyor.

Edebiyatla ilgili olarak Buzzola (yanlış anlaşılmış politik bir nezaket gereği, yurtdışında Maria Callas'ın "la Callas" diye çağrılması gibi "la Buzzola" demekten imtina etmek durumunda kaldığımız için çok üzülüyorum), Genette, Şklovski ve diğerlerinin kuramlarını ve Marías, McEwan, Bufalino, De Luca, Saramago, Kundera, Delerm, Rumiz, Baricco'nun eserlerini inceliyor – ve okur dürüstlüğü gereği yazarın büyük bir nezaketle benden ve listenin sağladığı baş döndürücülüğünün tadını çıkararak hazzın ertelenmesinden de bahsettiğini belirtmeliyim.

Kitapta, birilerinin uyumadan önce yatakta sağa sola nasıl döndüğünü anlamak için otuz sayfayı okumak pahasına bile olsa, okurda daha yavaş okuma arzusu doğuran bir erteleme teknikleri fenomenolojisi doğuyor. Notlar ve kaynakçayı saymazsak, kitap sadece yüz otuz sayfa ve hak ettiği yavaşlıkta okunabilir.

2014

Klasik liseleri kapatalım mı?

14 Kasım'da Torino'da (Armando Spataro gibi bir sulh yargıcının başkanlığında), sanık sandalyesine klasik lisenin oturtulduğu bir kamu davası görüldü. Savcı Andrea Ichino, gerekli tanıklıklar ve istatistiklere dayanarak şu suçlamalarda bulundu: Bir, klasik lisenin öğrencileri bilimsel yükseköğrenim ve mesleklere daha iyi hazırladığı doğru değildir; iki, sadece beşeri

bilimler eğitimi alan birinin eksik eğitilmiş olması, dolayısıyla da gerçekle ilgili çarpık bir görüşe sahip olması riski bulunmaktadır (ama Ichino, açık yüreklilikle bu durumun salt bilimsel ve teknik eğitim alanlarında başına gelebileceğini kabul etti); üç, klasik lise faşist bir reform, yani Gentile reformu sonucu olarak doğmuştur. Duruşmanın sonunda mahkeme, suçlamalar fazlasıyla emrivaki olacak şekilde formüle edildiğinden olsa gerek, klasik liseyi temize çıkardı. Örneğin, tanınmış tanıklar Gentile reformunun daha eski liberal nitelikli reformları örnek aldığını ve faşist çevrelerde hoş karşılanmadığını kanıtladılar. Yine de Gentile reformunun, bilimsel dallara gereken önemi göstermeden salt beşeri bilimler eğitimine dayalı bir yönetici sınıf oluşturmayı hedeflemiş olmak gibi bir kusuru vardı.

Bu davada ben savunma avukatıydım ve konuşmamda suçlamaların birçoğuna hak vererek Gentile'nin klasik lise müfredatında, sadece bilim dallarına değil sanat tarihine ve modern dil eğitimine de az yer verdiğini belirttim. Ölü olarak adlandırılan dillere gelinirse, benim dönemimin mezunları sekiz yıllık Latince eğitiminin ardından klasik liseyi, çoğunlukla ilk bakışta Horatius okumaktan aciz olarak bitirirlerdi. Kısa zaman öncesine kadar Avrupalı âlimlerin yaptığı gibi neden basit bir Latinceyle nasıl konuşulacağı öğretilmez ki? Klasik lise mezunu mutlaka Latince uzmanı olmak zorunda değil (bu üniversitenin işidir) ama Roma medeniyetinin ne olduğunu anlayacak, etimolojileri tanıyacak, pek çok bilimsel terimin Latince (ve Yunanca) köklerini ayırt edecek düzeyde olmalı ve bu, öğrenciyi çok daha kolay ve tanıdık olan Kilise ve ortaçağ Latincesini okumaya alıştırmak yoluyla da sağlanabilir; bir de Latinceyle çağdaş dillerin söz dizimi ve leksikonunu karşılaştırmayı öğreterek; ve aralarında yararlı karşılaştırmalar yapmaya alıştırarak. Yunancaya gelirsek, öğrenci, uzmanlar için bile fazlasıyla zor olan Homeros'la neden vakit kaybetsin ve neden Cicero'nun bile

bildiği bir dil üzerinde çalışarak Helenistik Yunancadan, örneğin Aristoteles'in kitaplarından çeviri yapmaya teşvik edilmesin?

Beşeri bilimlerin de öğretildiği bir beşeri-fen lisesi üzerine çalışmalar yapılabilir. İlk bilgisayarların yapımında öncü olan Adriano Olivetti'nin sadece mühendisleri ve ilk enformatik dehâları işe almakla yetinmediğini, belki de Ksenofon üzerine yüz on sayfalık bir tezle övgü toplamış son derece parlak klasik lise mezunlarını da işe aldığını hatırlıyorum. Mühendislerin donanımı çözmede vazgeçilmez olduğunu, ama yeni bir yazılım (yani programlar) yaratmak için yaratıcılığın maceraları üzerine eğitilmiş, edebiyat ve felsefe okumuş bir zihin gerektiğini anlamıştı. Günümüzde yeni uygulamalar icat eden (ve önceden var olmayan mesleklerde son derece başarılı) bir sürü gencin bir bölümünün beşeri bilim eğitimi alıp almadığını da merak ediyorum.

Ama sadece enformatiği düşünmüyorum. Klasik bir eğitim almak tarih ve hafızayla hesaplaşmayı da bilmek anlamına gelir. Teknoloji sadece içinde bulunulan anda yaşamayı bilir ve tarihsel boyutu daima unutur. Tukididis'in, Atinalılar ve Spartalılarla ilgili anlattıkları, çağdaş politikayla ilgili pek çok noktayı anlamamıza hâlâ yardım ediyor. Bush eski tarihçileri okumuş olsaydı (ki Amerikan üniversitelerinde yer verilirdi), 1800'lerde İngilizler ve Rusların neden Afganistan'ı kontrol etmeyi ve yönetmeyi başaramadıklarını anlayabilirdi.

Öte yandan, Einstein gibi büyük biliminsanlarının güçlü bir felsefe eğitimleri bulunuyordu ve Marx, Democritos üzerine bir tez bile yazmıştı. Reform yapalım, ama klasik liseyi korumamız gerekiyor, zira henüz hayal edilmeyeni düşlememize izin veriyor, ve büyük bir mimarla bir müteahhit arasındaki farkı yaratan da bu.

2014

Kitaplar ve başka şeyler üzerine

Harry Potter yetişkinler için zararlı mı?

Neredeyse iki yıl önce, serinin ilk üç kitabı yayımlandığında ve Anglosakson dünyası, büyü ve sihirle ilgili olayları ciddiye almaya sevk edebileceği için çocuklar üzerinde zararlı bir etkisinin bulunup bulunmadığına dair tartışmalarla çalkalanmaya başladığında *Bustina*'larımın birini Harry Potter'a ayırmıştım. Filminin de piyasaya çıkmasıyla birlikte Harry Potter küresel bir boyut kazanmaya başladı ve iki hafta önce tesadüfen, bir yanda kendisi gibi olanların işine son derece yarayacak bu propagandadan gayet memnun olan sihirbaz Otelmo'yu (bu arada, programa öylesine abartılı bir kıyafetle çıkmıştı ki, Ed Wood bile kendisini korku filmlerinden birinde oynatmaya cesaret edemezdi), diğer yanda ise, Potter'ın hikâyelerinin şeytani düşüncelere sevk edeceğini savunan rahip [Gabriele] Amorth (*nomen omen*)[1] kadar bilge bir şeytan çıkarıcının yer aldığı *Porta a porta* isimli televizyon programına denk geldim. Programa misafir olan diğer konuklar beyaz büyü ve kara büyünün sadece palavra olduğunu iddia ederlerken (inananlar ciddiye alıyor olsa da), şeytan çıkarıcı rahip, şeytanın işi olarak kabul ettiği için her tür büyüyü (beyaz, kara ve belki puantiyeli olanı bile) ciddiye alıyordu.

Eğer bunlar konuşulacaksa, Harry Potter'ı savunmak için yeniden bir şeyler yazmalıyım. Evet bunlar sihirbazlar ve büyücülerle ilgili hikâyeler, ve çocuklar her zaman periler, cüceler, ejderhalar ile kâhinlerden hoşlanmıştır, yine de kimsenin aklına Pamuk Prenses'in şeytanın komplosuna kurban gittiğini düşünen çıkmamıştır. Bu kitaplar, yazarı gerçekten de arketip

1 (Lat.) İsmiyle müstesna. (ç.n.)

efsaneleri senaryolaştırmayı başardığı için (gayet bilinçli olarak mı yoksa olağanüstü bir içgüdüyle mi olduğunu bilemem) bugün bile süren bir başarı kazandılar.

Harry Potter kötülüğün gücü tarafından öldürülen son derece iyi kalpli iki büyücünün oğlu, ama ilk başlarda bundan haberdar değil; zalim ve aksi amcalarının yanında sığınmacı gibi yaşıyor. Ama bir gün kendisine kimliği ve yeteneği açıklanınca, genç büyücüler için, olağanüstü maceraların yaşandığı bir koleje eğitim almaya gidiyor. Alın size klasik sahne: Genç ve savunmasız bir yaratığı alın, her türlü sıkıntıyı çeksin, en nihayet özel biri olduğunu ve kendisini şahane bir gelecek beklediğini açıklayın, sadece Çirkin Ördek Yavrusu ya da Sindirella değil, ama Oliver Twist ve *Kimsesiz Çocuk* Remy'yi de özetlemiş olursunuz. Ayrıca Harry'nin sihirli iksirlerin nasıl yapılacağını öğrenmek için gittiği Hogwarts Koleji, kurallarını az çok tanıyan Manş'ın öte yakasındaki okurları da, bu kuralları anlama ihtimali bulunmayanları da büyüleyen bir Anglosakson oyununun oynandığı İngiliz kolejlerini anımsatıyor. Ama *Pal Sokağı Çocukları*'nda da benzer bir arketip durum gözlenir. Egzantrik (bazıları tacizci) hocalara karşı birlik olan küçük öğrencilerden de söz eden Harry'nin hikâyesinde, *Giornalino di Gian Burrasca*'yı da [Gian Burrasca'nın Hatıra Defteri] çağrıştıran noktalar mevcut. Buna bir de süpürgelerle uçarak eğlenen çocukları da eklediğimizde, karşımızda Mary Poppins ve Peter Pan'ı görebiliyoruz. Son olarak da Hogwarts, Salani'den çıkan (Harry Potter'ın İtalyanca çevirisini yayımlayan yayınevi) "Biblioteca dei Miei Ragazzi" [Çocuklarımın Kütüphanesi] dizisine ait bir kitapta okuduğumuz, sahtekâr bir yöneticinin, yozlaşmış bir amcanın, bir hırsız çetesinin maskesini düşüren, kayıp bir belgenin ya da sırların gizemini çözen bir grup kısa çoraplı erkek çocuğu ile uzun sarı saçlı kız çocuğunun bir araya geldiği gizemli şatolardan birine benziyor.

Harry Potter'da tüyler ürperten büyüler ya da ürkütücü hayvanlar bulunsa bile (hikâye, Rambaldi'nin canavarları ve Japon animeleriyle büyüyen çocuklara yönelik), çocuklar *izciler* gibi iyi bir amaç uğruna savaştıkları ve daima erdemli öğretmenlerinin sözünü dinledikleri için, iyilik dolu *Çocuk Kalbi*'ndeki çocukları da çağrıştırıyorlar.

Büyülerle ilgili hikâyeler okuyan çocukların büyüdüklerinde cadılara inanacağını (ve birbirine tamamen zıt iki kişilik, sihirbaz Otelmo ve rahip Amorth bu konuda hemfikir) gerçekten de düşünüyor muyuz? Hepimiz çocukluğumuzda orklar ya da kurtadamlar karşısında sağlıklı bir ürperti hissettik ama büyüdüğümüzde zehirli elmalardan değil de ozon tabakasındaki delikten korkulması gerektiğini öğrendik. Henüz mini minnacıkken, bebekleri leyleklerin getirdiğini zannetsek de bu inancımız, yetişkinliğe eriştiğimizde bebekleri üretmek için daha avantajlı (ve daha zevkli) bir yöntem uygulamamızı engellemedi.

Asıl mesele Kedi ve Tilki'ye inanarak doğmuş ama sonra o denli fantastik olmayan başka sahtekârlarla cebelleşen çocuklar değil; endişe verici olan, belki de çocukluklarında sihirle ilgili kitaplar okumamış ama televizyon kanallarında sık sık kafe falcılarını, tarotçuları, karanlık ayinleri övenleri, ektoplasma sihirbazlarını, şifacıları, masa manipülatörü kâhinleri, falcıları, Tutankamon'un sırlarını ifşa edenleri seyreden yetişkinler. Öyle ki, büyücülere güvene güvene Kedi ve Tilkilere de inanır hale geliyorlar.

2001

Tapınakçılardan nasıl korunuruz

Piers Paul Read'in *The Templars: The Dramatic History of the Knights Templar* [Tapınakçılar: Tapmak Şövalyelerinin Dramatik

Hikâyesi] adlı kitabı ile *Storia e Dossier* dergisinin (Ağustos 2011) eki ve Barbara Frale'nin yazdığı *Strategia di un delitto. Filippo il Bello e il cerimoniale segreto dei Templari* [Bir Suç Stratejisi. Philippe le Bel ve Tapınak Şövalyelerinin Merasim Sırları] adlı kitapçık elime henüz geçti. İlki tam üç yüz sayfalık kalın bir kitap, ikincisi ise altmış sayfalık bir kitapçık ama ikisi de safsatayla dolu değil. Julius Sezar'ın biyografisi ya da Hacı Atalar ile ilgili bir hikâye söz konusu olsa, bu tür bir giriş garip olabilirdi ama Tapınak Şövalyeleri dendiğinde bir durmak gerekiyor.

Para kazanmaya ihtiyacı olan bir yayınevi olsanız, salt ticari kazanç peşinde olan bir uzmana Tapınak Şövalyeleri'yle ilgili bir kitap yazdırırsınız. Tarihsel bağlamda ispatı zor ne kadar olay eklerseniz de o kadar çok sayıda gizeme aç, satın almaya hazır okur bulursunuz. Ama Tapınakçılarla ilgili bir kitabın güvenilir olup olmadığını anlamak isterseniz içindekiler bölümüne bakın. Eğer Birinci Haçlı Seferleri'yle başlıyor ve Tapınakçıların 1314 yılında yakılmasıyla bitiyorsa (en fazla belli bir kinayeyle sonraki olayların da anlatıldığı bir ek olabilir) muhtemelen ciddi bir kitaptır. Günümüz Tapınakçılarına kadar uzanıyorsa, bilin ki safsatadır.

Eğer bu mitin nasıl doğduğu ve geliştiği (bir tarihçi bakış açısıyla) gerçekten anlatılmak isteniyorsa durum farklı. Bugüne kadar konuyla ilgili ayrıntılı belgelere dayanan en kapsamlı eser René Le Forestier'nin *La Franc-Maçonnerie Templière et Occuliste au XVIIIe et XIXe siècle* [18. ve 19. yy Fransız Tapınakçı ve Okülist Masonluğu] adlı eseri (Aubier Yayınları, 1970). Bu mitin kaderini, gnostik tarikatlar, satanist kardeşlikler, spritüalistler, Pisagor'cu düzenler, kızıl haçlar, mason illuminatiler, UFO avcıları ve benzerleriyle dolu çağdaş gizemciliğin arapsaçına dönen ormanında aramak isteyenler için de Massimo Introvigne'nin *Il cappello del mago* [Büyücünün Şapkası] adlı kitabını (Sugarco Yayınevi, 1990) tavsiye ederim. Ama gerçekten, duruşmalar-

dan günümüze, düzgün, dengeli ve güvenilir tarihi bir sentez arayışındaysanız Franco Cardini'nin *Storia e Dossier* eki (Nisan 2000) *I segreti del tempio. Esoterismo e Templari* [Tapınağın Sırları. Ezoterizm ve Tapınak Şövalyeleri] adlı kitabını bulun. Ama, "gerçek" Tapınakçıların hakiki hikâyesi için Jean Favier'nin *L'enigma del Filippo Bello* [Philippe le Bel bilmecesi] (Jouvence Yayınları, 1982), Alain Demurger'nin *Vie et mort de l'ordre du Temple* [Tapınakçı Tarikatının Yaşamı ve Ölümü] ya da Peter Partner'ın *Murdered Magicians: The Templars and Their Myths* [Öldürülmüş Büyücüler: Tapınakçılar ve Mitleri] adlı eserlerine başvurmalısınız.

Tapınakçılarla ilgili neden bu kadar çok efsane doğmuştur? Zira hikâyeleri tam bir cep romanı tadındadır. Hıristiyan-askeri bir örgüt kurun, bu tarikat örgüt olağanüstü savaş maceralarına atılsın, emrine sınırsız bir servet verin, artık Devlet içinde Devlet halini alandan kurtulmak isteyen ve doğru-yanlış dedikodulara göre hareket etmeye ve dehşet verici bir mozaik (komplo, havsalaya sığmayan suçlar, ağza alınmayacak sapkınlıklar, büyücülük ve makul dozda homoseksüellik) oluşturmaya hazır, sanıkları yakalayıp onlara çeşitli işkenceler yapan engizisyoncuları kullanan bir kral bulun, suçunu kabul edenin hayatının bağışlanacağını, masum olduğunu iddia edenin yakılacağını bildirin... Engizisyonunuzu ilk meşrulaştıranlar kurbanlar olacaktır.

Tapınakçı tarikatının hikâyesi o noktada büyük bir trajediyle sonlanır ve günümüze kadar süren politik-ideolojik başka davaların habercisi olur. Ama böylesine vahşi bir bastırma karşısında engellenemeyen bir soru belirir: Yakılmaktan kurtulan Tapınakçılar nereye gittiler? Yaşadıkları o dehşeti unutmak için bir manastıra çekilmiş ya da bütün pişmanlık duyanlar gibi imanları sağlam olmadığından, yeniden, daha da gizemli ve zamanla dallanıp budaklanan gizli bir düzen kurmuş olabilirler

mi? İkinci varsayımı destekleyen hiçbir tarihsel kanıt bulunmuyor ama bitmek tükenmek bilmeyen hayal ürünü senaryolar doğurabilir.

İnternette bir araştırma yaptığınızda hâlâ yaşayan tapınakçı düzenlerle karşılaşırsınız. Bir miti sahiplenmek yasal olarak suç sayılmıyor. Artık firavunlar olmadığına göre isteyen kendini Isis ve Osiris rahibi ilan edebilir. Dolayısıyla eğer uyduruk tarihte gezinmek istiyorsanız, Louis Charpentier'nin sansasyonel pseudo-historiyografisinde (*Les Mystères Templiers* [Tapınakçıların Gizemleri]) ya da Robert L. John'un, "Beatrice'nin 'toprağa saçılan uzuvları'... asil Kadın'ın gnostik bir samimiyetle tanımladığı tapınakçı spiritüel birliklerin 'tüm İtalya'ya dağılmış saymakla bitmez üyeleridir" (s. 351) gibi gayet tartışmalı örnekler bulacağınız *Dante templare* [Tapınakçı Dante] adıyla İtalyancaya çevrilen kitabına (Hoepli, 1987, ama özgün basım yılı 1946) başvurmanızı öneriyorum.

Ama eğer bu tarzdan hoşlananlardansanız, en yüzsüz fantastik tarih kitabını, Baigent, Leigh ve Lincoln'un *Il santo Graal* [Kutsal Kâse] adlı kitabını seçmelisiniz. Hayal ürünü kötü niyetleri öylesine bariz ki, şerbetli bir okur rol yapıyormuşçasına eğlenebilir.

2001

Lambrugo'lu ihtiyarın dayanılmaz hafifliği

Öncelikle karakteri tasvir etmek gerekir, ki hiç de kolay sayılmaz. Şimdi: Paolo De Benedetti, adından da anlaşılacağı gibi, Yahudi kökenli ama uzun zaman önce Hıristiyanlığa geçmiş bir ailede doğmuş, bir Hıristiyan olarak da son derece dindar bir kişiliğe sahip (dini içerikli kitaplar yazmış ve diziler yönetmiş). Bugüne dek tanıdığım en Musevilik meraklısı Hıristiyan oldu-

ğundan Kitabı Mukaddes uzmanı ve ilahiyat fakültesinde Musevilik dersi profesörü olması gayet doğal. Bunlar yetmezmiş gibi, dünyada yaşayan en Talmudcu ruh ve bu yönünü, Bompiani Yayınevi'nde birlikte çalışırken şahit olduğum ve size anlatacağım olayla ispat etti. O, *Dizionario delle Opere e Personaggi* [Eserler ve Kişiler Sözlüğü] ile ilgileniyordu ve sanırım Fransız bir uzmandan Teilhard de Chardin'le ilgili güncel bilgi talep etmişti. Uzman da, Chardin'e atfedilen bir vakfın başında "Savoya Hanedanı'ndan Ekselansları Maria José"nin bulunduğunu aktarmıştı.

De Benedetti, jakoben ruhu nedeniyle değil de, olağan ansiklopedi redaktörü mantığıyla "Ekselansları" sıfatını çıkartarak sadece Savoya Hanedanı'ndan Maria José'den söz etmişti. Haberi yazan kişi de, doğal olarak monarşi sempatizanı, bu davranışı eleştirerek ateş saçan bir yazı yazmış ve "Saygıdeğer beyefendi, kraliyet hanedanlığı asla yok sayılamaz," demiş. De Benedetti de mektuba, "ama prenses hiçbir zaman taç giymedi ki!" diye cevap vermiş. Nitekim III. Emanuele, II. Umberto ve Cumhuriyet'in ilanı arasındaki geçiş sürecinde taç giyme törenleri yapılmamıştı. Âdet âdettir, tören de törendir, dolayısıyla adam söyleyecek bir söz bulamamış. Bu tavırlara sahip bir adamın Talmudcu değil de, ne olduğunu siz söyleyin.

Böyle biri, yaşamını kutsal metinlere adamış bile olsa, dünyevi meraklara sahip olabilir. Onun da hobisi neredeyse kabalistik denilebilecek cinsten. Limerick[1] ve nonsense[2] edebiyatı ile rahatlıyor (araştırıyor ve yazıyor anlamında). Üstelik bunların hem sınırlarını hem de geçmişini araştırmaya da meraklı olduğundan, Bompiani kendisine [T.S.] Eliot'ın *Old Possum's book of Practical Cats*'ini çevirttirmiş. Ayrıca, Ferdinando Incarriga adlı sorumsuz dâhinin de hayranı – 1860 yılı basımı eserleri bende

1 İngiliz edebiyatına özgü iki kısa bir uzun heceli ölçü ile yazılan AABBA uyak şemasına sahip beş dizelik şiir. (yay.n.)

2 Kendine has karakterler, olaylar ve genellikle anlamsız, saçma ama tuhaf çağrışımlara neden olan kelimeler sözcükler içeren, esprili ya da garip şiirler. (ç.n.)

olduğundan Ingarrica olarak imzaladığını iddia ediyorum; De Benedetti böyle diyor ama anagrafik hatasında da ısrar ediyor, halbuki Tevrat'ta tek bir harf bile değiştirilse, büyük bir yangınla dünyanın sonunun geleceğini biliyor olması gerek.

Ingarrica, Salerno hâkimlerindendi ve gülünç olma ihtimalini aklına bile getirmeden ciddi ciddi "Stronomi – Yıldızları, Güneşi ve Ay küreyi – ölçmeye ve – oralarda kimin yaşadığını anlamaya yarayan – hoş bir bilimdir. Oraya ulaşıldığında – Dünya'nın Meşalesi incelenir: – Bu kürenin armonisinin müsebbibi – sadece Tanrı'dır," diye yazmıştı. Bu, De Benedetti'yi şu tarz taklitlere sürükleyen bir düğün davetiyesi gibidir: "Şişe, sütün çevresine konulan şeydir – ama eğer birisi tıklatırsa – Heyhat bedbaht! – avcunu yalar." Ya da: "Mumya, – büyük piramitler içinde – bozulmadan saklamak üzere – tahnit edilen gereçtir". Son olarak da: "Abide – vatandaşların isteği üzerine – bahçelere dikilen – nesnedir ve tepesinde yer alır Garibald."

Nonsense şiiri üzerine asıl yaratıcı çeşitli denemeler, Scheiwiller Yayınevi tarafından (*Nonsense e altro* [Nonsense ve Diğer Şiirler] 2007, on iki avro) yayımlandı ve açıkçası, nonsense tarihçesi ve sistemiyle ilgili keşiflerin ya da yazarın denediği serbest nazımların takdire şayan olup olmadığından pek emin değilim. Yazdığı limerick'lerle ilgili şu örnekleri sunabilirim: "Clarice adlı bir kadın vardı – diye şikâyet etti mutsuz adam: Benim adım Clarice olsa – çam ağacına tırmanırdım, – ah o düşman paroksiton. Ya da: "Lamburgo'lu bir ihtiyar vardı – ve et suyuna ekmek banarak yaşardı – karnı dolduğunda – pişmanlık duyup rahip oldu – o sofu Lamburgolu ihtiyar." Son olarak da: "Valmichi adlı bir Hintli vardı – celalli dörtlükler dile getirirdi – iri karıncalar tarafından gömülmüş – ve pişman pişman bağırırdı – yıllarca haydutluk yaptıktan sonra." Bu muazzam bilgilerle dolu küçük kitapta, ilerleyen sayfalarda açıklandığı üzere Valmichi, telaffuzu gayet zahmetli doksan altı bin di-

zenin bir araya gelmesiyle oluşan yirmi dört bin kıtaya sahip *Rāmāyana*'nın yazarıymış. De Benedetti, okura durumu anlatabilmek için ve de kendisi karar verebilsin diye, Valmichi'nin sekiz bölümünü Sanskritçe olarak aktarıyor.

De Benedetti'nin yaratıcı eyleminde kediler temel bir rol oynuyorlar. Birçok şirin şiirini bu hayvanlara adamış, o kadar ki şiirin efendisi olmaları için hiçbir eksikleri kalmamış desek yeridir. Aynı şeyi, kedi olmasalar da kesinlikle ilginç hayvanlar olan meleklerle ilgili şiirleri için de söyleyebilirim.

Ne diyeyim? Vespa ve Santoro arasında biraz zamanınız kalırsa De Benedetti'yi okuyun. Delilik ve bilgelik arasındaki sınırlar o kadar ince ki, sık sık karşıya geçmek iyi bir pratik oluyor. Daha çok sayıda örnek vermediğim için yakınmayın, benim de hoşuma giderdi ama o on iki avroyu geri kalanını öğrenmek adına harcamanızı istedim.

2002

Kitaplara dokunmak

Geçtiğimiz haftalarda iki kere bibliyofiliden bahsetme fırsatım oldu ve her seferinde dinleyiciler arasında birçok genç de bulunuyordu. İnsanın kendi kitap tutkusundan söz etmesi pek kolay olmuyor. Radyo Üç'ün *Fahrenheit* adlı o güzel (ve okuma alışkanlığını yaymak için çok şey yapan) programına konuk olduğumda, bu durumun keçilerle ilişkiye giren bir sapığınkini andırdığını ifade ettim. Geceyi Naomi Campbell ya da yan evdeki güzeller güzeli kızla geçirdiğini söylersen insanlar seni ilgiyle, kıskançlıkla ya da kötücül bir dürtüyle dinler. Ama bir keçiyle ilişkiye girdiğinde duyduğun hazzı anlatmaya kalkışırsan insanlar tedirgin biçimde konuyu değiştirmeye kalkacaktır. Birisi Rönesans dönemi tablo ya da Çin porseleni

koleksiyonu yapıyorsa, evine giden misafirler bu şaheserler karşısında kendinden geçer. Ama 1600'lere ait on ikilik kırıma sahip, sayfaları sararmış bir kitabı gösterip buna sahip olanların bir elin parmağını geçmeyeceğini belirttiğinizde misafir sıkılacak ve veda etmek için acele edecektir.

Bibliyofili, kitap aşkıdır ama bu sevgi içerikle bağlantılı olmak zorunda değildir. İçeriğe duyulan ilgi kütüphaneye gitmek suretiyle de tatmin edilebilirken bibliyofilin arzuladığı şey nesnenin kendisidir, mümkünse de matbaacının bastığı ilk kitap olmasını tercih eder. Öyle ki kimi bibliyofiller, ki hoş görmesem de anlayabiliyorum, baskıdan henüz çıkmış ve sayfaları yapışık bir kitap ellerine geçtiğinde zarar vermemek için sayfaları ayırmazlar. Onlara göre nadir bir kitabın sayfalarını kesmek, bir saat koleksiyoncusunun mekanizmayı görmek için kadranı kırmasıyla eşdeğerdir.

Bibliyofil, *İlahi Komedya*'yı seven kişi değildir. O, *İlahi Komedya*'nın belli bir tarihte çıkmış belli bir baskısını sever. Onu ellemeyi, sayfalarını çevirmeyi, cildine dokunmayı arzular. Dolayısıyla, sadece bir nesne olsa bile, geçmişine, hikâyesine, ona dokunan sayısız ele dair kitapla "konuştuğu" söylenebilir. Kimi zaman kitap, parmak izleriyle, sayfa kenarlarına alınmış notlarla, altı çizili satırlarla, ön sayfadaki imzayla, hatta tahtakurdu delikleriyle ilgili bir hikâye anlatır. Hikâyesi, yüz elli yaşında olduğu halde parmakların arasından kayıp giden taze ve beyaz sayfalarda anlatılıyorsa daha bir güzel olur.

Ama kitap, bir nesne olarak ancak elli yaşındaysa da güzel bir hikâyeye sahip olabilir. Ben, [Étienne] Gilson'un *Ortaçağda Felsefe* adlı eserinin ilk elli kopyasından birisinin sahibiyim. Kitap, mezuniyet tezimden bu yana bana eşlik etti. O dönem de kullanılan kâğıt kalitesi zaten son derece kötüydü, bugünse sayfaları çevirmeye kalktığımda kitap parçalanıyor artık. Benim için sadece bir iş aracı olsaydı, tek yapacağım şey gidip

yeni baskısını aramak olurdu ve ucuz bir fiyata da alırdım. Ama ben, kırılgan dokusuyla, okunma tarihlerine göre farklı renklerde altı çizili satırları ve sayfalara alınmış notlarla bana üniversite yıllarımı ve sonrasını anımsatan, artık anılarımın ayrılmaz parçası olmuş o kopyayı istiyorum.

Bunun gençlere anlatılması lazım, zira bibliyofilinin sadece paralı olanların sahip olabileceği bir merak olduğu sanılıyor. Tabii ki milyonlar eden antik kitaplar da var (*İlahi Komedya*'nın ilk baskısı, geçtiğimiz yıl müzayededede bir buçuk milyara alıcı buldu), ama kitap aşkı sadece antik kitaplarla sınırlı değil, örneğin çağdaş şiirle ilgili bir eserin ilk baskısı gibi eski kitapları da kapsıyor – ve Salani Yayınları'nın "Biblioteca dei Miei Ragazzi" serisinin her cildini arayan da var. Ben, üç yıl önce bir tezgâhta, [Giovanni] Papini'nin *Gog*'unun ciltli ama orijinal kapağının da korunduğu ilk baskısını yirmi bin lirete buldum. [Dino] Campana'nın *Canti orfici*'sinin [Büyülü Kantolar] ilk baskısını on yıl önce bir katalogda on üç milyona satıldığını gördüğüm doğrudur (anlaşılan zavallıcık ancak az sayıda kopya bastırabilmiş) ama, dışarıda pizzacıda yenilen yemekleri azaltıp 10. yüzyıl kitaplarından gayet güzel bir koleksiyona sahip olmak mümkün. Bir öğrencim tezgâhları gezerek çeşitli dönemlere ait turistik rehberler toplardı ve başlangıçta bunun garip bir fikir olduğunu düşünmüştüm. Ama fotoğrafları solmuş bu dergilerden yola çıkarak, bir şehrin yıllar içinde uğradığı değişimle ilgili şahane bir tez hazırladı. Kaldı ki, geliri kısıtlı bir genç de Porta Portese ile Sant'Ambrogio fuarlarında, sadece güzel bir çift spor ayakkabı fiyatına, nadir sayılmasalar da bir çağı anlatan 1500 ya da 1600'lü yıllara ait eserlere hâlâ rastlayabilir.

Kısacası kitap koleksiyonu yapmak, pul koleksiyonuyapmaya benziyor. Tabii ki büyük koleksiyoncular servet değerinde parçalara sahip oluyorlar ama ben çocukken kırtasiyeciden, içindekileri bilmeden on ya da yirmi pulluk zarflar satın alırdım

ve pek çok akşamımı, nadir sayılmasa da şahane olan o renkli dikdörtgenler üzerindeki Madagaskar ya da Fiji adalarıyla ilgili hayaller kurarak geçirdim. Ne nostalji ama!

2004

Alın size dik açı

Yıllanmış bir inanış uyarınca, nesneler hakkında, tanımları aracılığıyla bilgi sahibi oluruz. Bu, NaCl'ün ne olduğu bilmek kimyaya yabancı kişinin bir klor ve sodyumdan kurulu bir bileşik olduğunu anlamasına ve belki de –her ne kadar tanımı aleni bir şekilde belirtmese de– sofra tuzu olabileceğini düşünmesine yardımcı olduğu düşünülürse, kimyasal formüller gibi bazı durumlar için doğrudur. Ama kimyasal tanımı, tuzla ilgili bilmemiz gereken her şeyi (besinleri tuzlamaya ve korumaya yaradığını, tansiyonu fırlattığını, denizden ya da tuzlalardan elde edildiğini ve hatta antik çağlarda günümüze kıyasla çok daha değerli ve pahalı olduğunu) bize anlatmaz. Tuzla ilgili bildiklerimizi, nihayetinde işimize yarayacak şeyleri (bir yığın ayrıntıdan söz etmiyorum bile) öğrenmek için tanımlar değil de onunla ilgili "hikâyeler" duymaya gereksinimimiz vardır. O hikâyeler ki, tuzla ilgili daha fazla bilgi edinmek isteyenler için, Mali İmparatorluğu ile deniz arasında uzanan çölde tuz yolu boyunca ilerleyen konvoylar ya da yaraları tuz ve suyla yıkayan ilkel doktorlarınki gibi harika birer macera romanına dönüşürler. Diğer bir ifadeyle bilgimiz (salt efsanevi olan değil, bilimsel olan da dahil) hikâyelerle dokunmuştur.

Küçük çocuklar dünyayı tanımayı iki yolla öğrenirler: İlki, ufaklığın, köpeğin ne olduğunu sorunca annesinin bir köpek göstermesi örneğinde olduğu gibi, bakarak öğrenme yöntemidir (ve ilginçtir ki anne çocuğa bir dakhund cinsi gösterse bile

çocuk, ertesi gün bir tazı gördüğünde onu da köpek olarak tanımlar – belki bazen ekleme yaparak ilk kez gördüğü koyunu da köpek olarak niteleyebilir, ama bunu köpeği köpek olarak tanımadığı için yapar, varsayımda bulunarak değil).

İkinci yöntem ise, "köpek memeli, etçil, plasentalı bir hayvan türüdür" tarzı bir tanım yoluyla değil de (taksonomik olarak doğru olsa da, çocuk böyle bir tanım duysa ne yapar kim bilir), içinde bir hikâyenin de yer aldığı, "Anneannenin bahçesine gittiğimiz günü hatırlıyor musun? Hani şöyle, şöyle bir hayvan görmüştük..." benzeri bir tanımla öğrenmektir.

Nitekim çocuk durup dururken bir köpek ya da ağacın ne olduğunu sormaz. Genellikle önce görür, sonra da bir yetişkin kendisine gördüğü şeyi anlatır ve adını öğretir. İşte tam da o noktada "Neden?"ler belirmeye başlar. Kayının da meşenin de ağaç olduğunu anlamak önemli değildir ama merak, onların neden orada olduğunu, nereden geldiklerini, nasıl büyüdüklerini, neye yaradıklarını, yapraklarını neden döktüklerini sormaya başlamasıyla ortaya çıkar. İşte hikâyeler o noktada olaya dahil olurlar. Bilgi, hikâyeler aracılığıyla zenginleşir: Önce bir tohum ekilir, sonra tohum filiz verir.

Çocukların öğrenmek istediği gerçek "şey", yani bebeklerin nereden geldiği meselesi de, ister lahana masalı olsun ister leylek masalı ya da anneye bir tohum hediye eden baba masalı olsun, ancak hikâye biçiminde anlatılabilir.

Ben, fen bilgisinin de hikâye formunda anlatılması gerektiğine inananlardanım ve öğrencilerime her zaman Peirce'ün, lityumu tanımlamak için, laboratuvarda lityumun nasıl elde edileceğini anlattığı yirmi satırlık yazısını okumalarını öneriyorum. Bu tanımı gayet şiirsel bir yazı olarak addediyorum. Hayatımda lityumun ortaya çıkışını görmedim ama işte bu yazı aracılığıyla bu olağanüstü olaya tanıklık ettim. Aslında sadece kimyaydı, ama ben kendimi bir simyacının mağarasına girmiş gibi hissettim.

Geçenlerde dostum Franco Lo Piparo, Aristoteles üzerine bir konferansta dikkatimi, geometrinin babası Öklid'in dik açıyı aslında doksan derecelik bir açı olarak tanımlamamış olduğuna çekti. İyice düşününce bunun son derece doğru ve açı ya da derece kavramını bilmeyenler için de bir o kadar yararlı bir tanım olduğunu gördüm. Umarım hiçbir anne evladını, doksan derece olan her açının dik bir açı olduğunu söyleyerek mahvetmez.

İşte size Öklid'in tanımı: "Bir doğrunun üzerindeki dikili bir doğru bitişik açıları birbirine eşit hale getirdiğinde, bu eşit açıların her biri dik açıdır ve dikilmiş doğruya dikey adı verilir."

Anladın mı? Dik açının ne olduğunu bilmek istiyor musun? Dur, ben sana nasıl yapacağını, yani bunu gerçekleştirmek için atacağın adımları öğreteyim. Sonra anlayacaksın. O iki doğru arasındaki hayranlık verici hikâyeyi bir öğren hele, derecelerin hikâyesini de sonra anlatırım.

Bu olay bana hem son derece eğitici hem de şiirsel geliyor ve hikâyeler yaratmak için dünyaların hayal edildiği düş evreniyle, dünyayı anlamak için hikâyelerin yaratıldığı gerçeklik evrenini birbirine daha bir yaklaştırıyor.

(Bunları size niye mi anlattım? 1985 yılındaki ilk *Bustina*'mda aklımda uçuşan her şeyden söz edeceğimi söylemiştim. Bugün aklımda bu vardı.)

2005

Jules Verne'in merkezine yolculuk

Biz çocukken iki farklı görüşte bölünmüştük: [Emilio] Salgari taraftarları ve Verne taraftarları. O dönemde Salgari taraftarı olduğumu hemen itiraf edeyim ama bugün tarih beni, eski düşüncelerimi gözden geçirmeye zorluyor. Tekrar tekrar okunan, ezberlenen, çocukluğunda onu yaşayanlar tarafından sevilen

Salgari, hem yeni nesil için, hem de –doğruyu söylemek gerekirse– yeniden ellerine aldıklarında, ya biraz nostalji ve ironiye kapılan ya da o mangrov ormanları ve domuzlardan sıkılarak okumakta zorlanan yaşlılar için de o kadar da baştan çıkarıcı durmuyor (ya da bana öyle geliyor).

İçinde bulunduğumuz 2005'teyse Jules Verne'in yüzüncü ölüm yıldönümü etkinlikleri düzenleniyor; gazeteler, dergiler ve toplantılarla –sadece Fransa'da değil– hayallerinin zamanın ne kadar ilerisinde olduğunu göstermeye çalışılarak anılıyor. Ülkemizdeki yayınevlerinin kataloglarına göz attığımızda Verne'in Salgari'ye oranla çok daha fazla sayıda yeni baskısının yapıldığı görülüyor. Hele Fransa'da, [Pierre-Jules] Hetzel'in eski karikatürlerinin son derece güzel olması nedeniyle Verne'in eski baskılarına yönelik muazzam bir merak söz konusu (Paris'te, sol yakada, kırmızı ve altın sarısı renklerindeki bu muhteşem ciltleri, muazzam fiyatlara satan en az iki kitapçı mevcut).

Salgari'mize de hakkı olan övgüde bulunmamız gerekse de, Verne'in romanları mizah doluyken Sandokan'ın yaratıcısının öyle müthiş bir espri anlayışı olmadığını söylemeliyiz (Yanez dışındaki tüm karakterleri gibi). Buna karşın *Michele Strogonoff*'un sayfalarında, Kolyvan Savaşı'ndan sonra *Daily Telegraph* muhabiri Harry Blount'un, rakibi Alice Jolivet'nin haberini Paris'e geçmesini engellemek için, İncil ayetlerini dikte ettirerek binlerce ruble ödeme pahasına telgraf bürosunu meşgul ettiği sayfaları hatırlayın. Ama Jolivet de, telgraf bürosunda onun yerini kapmayı başardığında, Beranger şarkıları dikte ettirerek kendisini engeller. Metni hatırlarsak: "'Yok artık!' der Harry Blount. 'Aynen öyle,' diye cevap verir Alice Jolivet." Söyleyin bana, buna tarz denmez de ne denir?

Verne'in çekiciliğinin bir diğer nedeni de, Salgari'nin aradan zaman geçtikten sonra yeniden okunan öngörü dolu pek çok hikâyesinin, öngörüleri gerçekten de haklı çıktığında ve icatlar

gerçekten yapıldığında, romancının bir zamanlar hayal ettiklerinden daha şaşırtıcı olmaları nedeniyle insanda hayal kırıklığı yaratması. Fakat Verne söz konusuysa, bu asla yaşanmaz, zira hiçbir atomik denizaltı teknolojik açıdan Nautilus'tan daha hayret verici olamaz ve hiçbir Zeplin ya da jumbo jet, Fatih Robur'un görkemli pervaneli uçağının büyüsüne ulaşamaz.

Verne'in hâlâ bu denli cazip oluşundaki üçüncü etken (burada yazar da yayıncı da aynı oranda övgüyü hak ediyor), romanlara eşlik eden gravürler. Biz adanmış Salgari'ciler, Della Valle'nin şahane masalarını, Gamba ya da Amato'yu daima hislenerek anımsayacağız ama ne olursa olsun bunlar sadece birer resim, Hayez ya da (kendimi yok etmek istiyorum) Rafael'in siyah beyaz olması gibi. Verne gravürleri ise çok daha gizemli, baştan çıkarıcı ve insanda büyüteçle inceleme isteği doğuruyorlar.

Nautilus'un kocaman lombozundan devasa ahtapotu gören Kaptan Nemo, Robur'un teknolojik gönderlerle donanmış uzay gemisi, Gizemli Ada'ya düşen top ("Yükseliyor muyuz? – Hayır, aksine alçalıyoruz! – Daha da kötü, Bay Ciro, düşüyoruz!"), Ay'a çevrili muazzam silah, Arz'ın merkezindeki mağaralar, beyazımtırak yaralarla dönüşümlü incecik siyah çizgilerle belirlenen, daima karanlık bir fondan fırlayan çizimler, homojen biçimde yerleştirilmiş renkli alanlardan mahrum bir evren, grafiklerden, hatlardan, iz olmadığı için kör eden yansımalardan dokunmuş bir vizyon, tamamen kendine özgü retinasından yansıyan bir hayvanın, belki de inekler, köpekler ya da kertenkelelerin gördüğü bir dünya, gece vakti çok dar şeritli bir jaluziden gözetlenen bir dünya, ışığın sadece hakkakın aletinin yüzeye işlediği ya da ellemeden bıraktığı rölyeflerden sızdığı oymalar ve aşınmalardan kurulu, gün ortasında bile daima biraz geceyi ve neredeyse sualtını andıran bir ortam.

Hetzel baskılarını antikacıdan satın alacak maddi imkânlara sahip değilseniz ve günümüz baskıları sizi mutlu etmiyor-

sa, internete girin ve *http://jv.gilead.org.il/* adresine tıklayın. Zvi Har'El adlı bir beyefendi Verne'le ilgili tüm haberleri bu sitede toplamış. Dünya çapındaki kutlamalara ait listeler, eksiksiz bibliyografisi, denemelerine ait bir antoloji, çeşitli ülkelerde çıkarılan üç yüz dört adet inanılmaz pul, İbranice çeviriler (İsrailli olduğu su götürmez olan bu Zvi Bey, sitesini on dokuz yaşındayken vefat eden oğluna adamış), ama en önemlisi, indirdikten sonra daha da büyüleyici olması için büyütebileceğiniz, Verne eserlerinin tüm dillerdeki metinlerinin bulunduğu bir "Sanal Kütüphane" ve orijinal Fransızca baskılarının tümü.

2005

Tirbuşon formlu uzay

Giriş bölümünü yazdığım bir kitapla ilgili eleştiri yazısı kaleme almamın doğru olmadığını söyleyecek olanlar çıkacaktır. Bir eleştirinin objektif ve kişisel çıkarlardan etkilenmemiş olması beklense bile, *Bustina*'larım kişisel ilgi, merak ve tercihlerimi yansıtıyor. Bir kitap için önsöz yazdıysam bunun nedeni kitabın hoşuma gitmiş olmasıdır, dolayısıyla da bundan söz ederim. Söz konusu kitap, Renato Giovannoli'nin *Elementare, Wittgenstein!* [Çok Basit Wittgenstein!] (Medusa Yayınları, 2007) başlıklı, garip adına rağmen son derece ciddi ve titiz eseri.

Renato Giovannoli, (başkalarının yanı sıra) en heyecan verici "bilimsel" kitaplardan birinin de yazarı. *La scienza della fantascienza* [Bilimkurgu Bilimi] (Bompiani Medusa Yayınları, 2001), tüm bilimkurgu romanlarında karşılaşılan, "kurgusal" olarak bilimsel belli başlı düşüncelerin sistematik bir incelemesi (robotik yasaları, uzaylıların ve mutantların doğası, hiperevren ve dördüncü boyut, zamanda yolculuk ve zaman paradoksları, paralel evrenler ve benzeri konular). Bu düşünceler, bir sistem

oluştururcasına homojenlik ve mantık bağlamında bilimle eşdeğer, şüpheye mahal vermeyen bir tutarlılık sergiliyorlar. Bu hiç de olanaksız sayılmaz, zira bilimkurgu yazarları birbirlerinin kitaplarını okuduğu, bazı temalar farklı hikâyelerde tekrarlandığı için, meşru biliminkine paralel bir düzen yaratılmıştır. Ayrıca romancılar kurgularını bilimsel çözümlere aykırı geliştirmedikleri gibi, bilimin yardımıyla olabilecek en uç sonuçları kurgularlar. Ve son olarak da, bilimkurgunun yarattığı bazı düşünceler, ilerleyen zamanda bilimsel gerçekliğe dönüşebilir (Verne ve sonrası).

Giovannoli bu kitabında aynı kriteri polisiye edebiyat temalarına uyarlıyor ve metinlerde varlık gösteren dedektiflerinin yönteminin, filozof ve biliminsanlarınınkine benzediğini varsayıyor. Düşüncenin kendisi bir yenilik olmasa bile, önerinin geliştirilmesindeki genişlik ve kesinlik yeni nitelikler. O kadar ki insan, yazarın yaptığı gibi, bu kitabın bir polisiye felsefesini mi yoksa polisiye anlatılardaki mantık örneklerinden esinlenen bir felsefe el kitabını mı temsil ettiğini sorguluyor. Polisiyeleri anlamak isteyenlere mi, yoksa felsefeyi anlamak isteyenlere mi tavsiye etmem gerektiğini bilemediğim için her iki gruba da okumalarını salık veriyorum.

Felsefi ve bilimsel meselelerin bilincinde olanların sadece polisiye roman yazarları olmadığını (Dashiell Hammett ile görelilik kuramı ve topoloji arasındaki ilişkinin konu edildiği sayfalarda görüldüğü gibi), ama bazı düşünce insanlarının da, polisiye roman okumasalar (belki de) düşündükleri gibi düşünmeyecekleri anlaşılıyor. Özellikle Wittgenstein'ın *hard boiled novels*[1] okumakla elde ettiği çıkarımlar gözler önüne seriliyor.

Felsefenin polisiyeden önce gelip gelmediğini bilmiyorum, zira nihayetinde *Kral Oedipus* bir suçun soruşturulduğu hikâyedir ama polisiye roman, *gothic novel* ve *Poe*'dan itibaren, aka-

1 1930'lu yıllardan itibaren gelişen, benzer özellikler taşıyan bir polisiye edebiyat türü. (yay.n.)

demik düşünce insanlarını kesinlikle tahminimizden de fazla etkilemiş olabilir. Giovannoli bize, mantık formülleri, diyagramlar ve başka hoşluklar aracılığıyla, sorgu hikâyesi bazlı polisiye ile eylem bazlı polisiye arasındaki geçişin, *Tractutus*'un Wittgenstein'ı ile *Felsefi Soruşturmalar* arasındaki geçişe benzediğini gösteriyor. Bu, bir tümdengelim paradigmasından (ki, nedenler ve sonuçları arasında neredeyse zorunlu ilişkilerle açıklanan bir dünya düzeni, Büyük bir Varlık Zinciri gerektirir) dedektifin, nedenleri sorgulamaktansa etkiler yarattığı "pragmatist" bir paradigmaya geçiştir.

Soruşturmayı temel alan polisiye kesinlikle, her ikisi de *whodunit*'in felsefi versiyonu "bunu kim yaptı?" sorusunda birleştiğine göre, metafizik araştırmanın daha basit bir modelidir. [Gilbert Keith] Chesterton, polisiye romanı en büyük gizemlerin sembolü olarak niteler ve [Gilles] Deleuze, bir felsefe kitabının bir tür polisiye olması gerektiğini vurgular. Aziz Thomas [Aquinas]'a göre Tanrı'nın varlığının ispatının beş yolu, birilerinin bıraktığı izlerin peşinden gitmeye dayanan bir iz sürme yöntemi değil de nedir? Ama *hard boiled*'de üstü kapalı bir felsefe de sezilir. [Blaise] Pascal'ın iddiasını düşünün: Hadi, kartları karıştırmayı deneyelim, neler olduğuna o zaman bakarız. Tam Marlowe ya da Sam Spade tarzı şeyler.

Agatha Christie ile Heidegger arasındaki olası ilişkilerin ele alındığı paragraflardan uzun uzadıya söz etmek hoşuma giderdi. Tabii ki Giovannoli, daha önceleri kullandığı paradokslara düşkünlüğünden dolayı buna eğilimli olsa da, *On Küçük Zenci* (1939) kitabının *Varlık ve Zaman*'ı (1927) etkilediğini öne sürmüyor. Ama İngiliz hanımefendide, ortaçağ kaynaklarından esinlenilmiş "ölüm-için-var olmak" düşüncesini bulması bana dâhice geldi. Son olarak da, Hammett ve tirbuşon formlu uzayla ilgili bölümü kaçırmamanızı tavsiye ediyorum.

2007

Okunmayan bir kitap üzerine

Giorgio Manganelli'nin, incelikli bir okurun bir kitabın kapağını açmadan bile okunmaması gerektiğini nasıl bildiğini anlattığı çok güzel bir yazısını hatırlıyorum (ama göreceğiniz gibi, pek de iyi hatırladığım söylenemez). Meslek icabı okur olanların (ya da zevkli bir amatör okurun) sahip olması beklenen, giriş bölümünden, gelişigüzel açılan bir-iki sayfadan, içindekiler listesinden, kaynakçadan bir kitabın okunmaya değer olup olmadığını anlama erdeminden bahsetmiyordu. Bu, meslek icabı edinilen bir şey. Hayır, Manganelli, aleni ama aynı zamanda çelişkili biçimde bahşedilmiş bir tür aydınlanmadan söz ediyor.

Pierre Bayard'ın (psikanalist ve edebiyat hocası) *Okumadığımız Kitaplar Hakkında Nasıl Konuşuruz* adlı eseri, bir kitabın okunmaması gerektiğinin nasıl bilineceği değil de, son derecede önemli olsa bile hiç okunmamış bir kitapla ilgili olarak öğrencilere bile nasıl rahatça yorum yapılabileceğinden söz ediyor. Hesabı tamamen bilimsel: İyi kütüphanelerde milyonlarca kitap bulunuyor, günde bir tane okunsa bile bu yılda 365, on yılda 3.600 kitap anlamına gelir ve on ila seksen yaş arasındaki bir insan bu hesapla ancak 25.200 adet kitap okur. Mümkün değil. Öte yandan iyi bir lise eğitimi alan herkes, okulda sadece eserin adını ve eleştirel özetini öğrenmiş ama tek satırını bile okumamışsa, örneğin Bandello, Giucciardini, Boiardo, Alfieri'nin sayısız trajedisi, hatta *Le confessioni di un italiano* [Bir İtalyan'ın İtirafları] hakkında bir sohbeti takip edebilecek düzeyde olduğunun farkındadır.

Bayard için kritik nokta, işte bu önemli edebi konum. Kendisi büyük bir samimiyetle Joyce'un *Ulysses*'ini okumadığını kabul etmekle beraber, *Odysseia*'nın bir versiyonu olması (onu da hiç okumadığını itiraf ediyor), içsel monologlara dayanması, konunun Dublin'de tek bir gün içinde gelişmesinden yola çı-

karak hakkında konuşabileceğini belirtiyor ve şunları yazıyor: "Ders anlatırken zaman zaman, gözümü bile kırpmadan Joyce hakkında konuştuğum vakidir." Bir kitabın diğerleriyle bağlantısı hakkında bilgi sahibi olmak, okunduğunda sahip olunacak bilgiden daha fazlasına sahip olmak anlamına gelir.

Bayard, uzun süredir ihmal edilen bazı kitapları okumaya kalkıştığımızda, içeriğinin bize son derece tanıdık geldiğini çünkü geçen süre içinde bu kitaplardan söz eden, onlara atıfta bulunan ya da onlarla aynı düşünce sırasını izleyen kitapların okunduğunu açıklıyor. Ve, (Musil'den Graham Green'e, Valéry'den Anatole France'a ve David Lodge'a, hiç okunmayan kitaplarla ilgili edebi yazıların son derece eğlenceli analizleri gibi) Baskerville'li William'ın, eline ilk kez aldığı halde, başka eserlerinden yola çıkarak Aristoteles'in *Poetika*'sının içeriğini gayet iyi bildiğini gösterdiği *Gülün Adı* adlı kitabıma, bütün bir bölüm ayırarak beni onurlandırmış. *Bustina*'nın sonunda, bunları salt kibirden anlatmadığımı anlayacaksınız.

Göründüğünden daha az paradoksal olan bu kitabın en ilgi çekici yönü, aslında oldukça fazla sayıda kitap okumuş olduğumuzu unutmamız ve bu kitaplardan, anlattıklarından değil de bize düşündürttüklerinden oluşan bir tür sanal görüntü kurgulamamız. Ayrıca, belli bir kitabı okumamış birisi bize, kitapta var olmayan bazı bölümler ya da durumlardan söz ettiğinde, söylediklerinin kitapta bulunduğuna inanmaya hazır oluyoruz.

Kısacası Bayard (işte burada edebiyat öğreten bir doçentten ziyade psikanalist devreye girmiş), insanların başkalarının kitaplarını okumasından ziyade her bir okumanın (ya da okuma-manın, veya eksik okumanın) yaratıcı bir yanının olması ve (basit bir ifadeyle söylemek gerekirse) okurun her şeyden önce kitaba kendinden bir şeyler katması gerektiğiyle ilgileniyor. Okunmamış kitaplardan söz etmek kendini tanımak anlamına

geldiğinden, bu durum öğrencilerin okumak zorunda olmadıkları kitapları "icat ettiği" bir okul hayal etmeye benziyor.

Ama Bayard, okunmamış bir kitaptan bahsedilirken, kitabı okumuş olanların bile hatalı yorumları nasıl fark etmediğini göstermek için *Gülün Adı*, Green'in Üçüncü Adam romanı ve Lodge'un *Yerleri Değiştirme*'sinden söz ettiği bölümlere sahte bilgiler eklediğini söylüyor. Burada komik olan, Green ile ilgili hatayı hemen fark etmiş olmama ve Lodge'a dair içimde şüphe uyanmasına rağmen, kendi kitabımla ilgili hatayı fark bile etmemiş olmam. Bu da Bayard'ın kitabını çok da iyi okumamış olduğum ya da (hem benim hem de onun okurlarının şüphelenmekte yerden göğe kadar hakları olacağı gibi) sadece karıştırmakla yetindiğim anlamına geliyor. Ama daha da ilginci Bayard'ın dolaylı olarak, her üç (bilinçli) hatasını da ifşa ederek, bu kitapları diğerlerinden daha dikkatli okuduğunu ilan ettiğinin farkında olmaması. O kadar ki, oku-ma-ma tezini savunmak için analiz ettiği kitapları azami bir dikkatle okumak durumunda kalmış. Buradaki tezat o denli açık ki, insanda Bayard'ın bizzat kendisinin yazmış olduğu kitabı okumamış olduğu şüphesini doğuruyor.

2007

Düzlemlerin değişkenliğine dair

Geçtiğimiz pazar günü, Venedik'te Umberto ve Elisabette Mauri onuruna düzenlenen Scuola per Librai'nin kapanış gününde, başka konuların yanı sıra bilgi düzlemlerinin değişkenliği de konuşuldu. Mısır stelleri, kil tabletler, papirüs, parşömen ve tabii ki basılı kitaplar yazılı bilgi düzlemi olarak kabul edilir. Sonuncusu, ancak kumaş kökenli kâğıt söz konusu olduğunda, beş yüz yıldır güncelliğini koruduğunu kanıtlamıştır. 1800'le-

rin ortalarından itibaren ağaç kökenli kâğıtlara geçildi ve bu yöntem ancak yetmiş yıl dayandı (nitekim elinize savaş sonrası bir gazete ya da kitap aldığınızda sayfaların ne kadar hızlı ufalandığını fark edersiniz). Uzunca bir süredir kütüphanelerimizi dolduran kitapları kurtarmak için çeşitli yöntemler üzerine çalışılıyor ve toplantılar yapılıyor. Bulunan çareler arasında en sık başvurulan (ama var olan her kitap için gerçekleştirmesi pek de mümkün olmayan) yöntem, sayfaların tek tek taranarak elektronik ortamda saklanması.

Ama bu noktada karşımıza diğer bir sorun çıkıyor: Fotoğraftan sinema filmine, diskten bilgisayarımızda kullandığımız USB belleğe, bilginin nakli ve korunmasına yardım eden her araç, kitaplardan daha dayanıksız. Bazılarını tanıyoruz: Eski kasetler biraz kullanıldıktan sonra dolanır, deliğe kurşunkalem sokarak açmaya kalkışılır ama genellikle sonuç alınamazdı; kısa sürede renklerini ve netliğini yitiren videokasetler ileri ya da geri sarıldıklarında ve çok sık kullanıldıklarında kolayca bozulurlardı. Plağın çizilmeden nasıl dayanacağını fark etmiş olsak da, kitabın yerini tutacak buluş olarak kucakladığımız CD ROM'un ne kadar dayanacağı hakkında fikir edinecek zamanımız olmadı zira aynı içeriklere çok daha uygun fiyatla çevrimiçi erişilebildiğinden, hızla pazarını kaybetti. Bir filmin DVD'de dayanma süresi hakkında henüz bir fikrimiz bulunmuyor, tek bildiğimiz çok seyrettiğimizde onun da sorun çıkarıyor olduğu. Aynı şekilde, en sonunda USB'ler hâkimiyetlerini ilan edene kadar, önce bilgisayarların hareketli disklerinin dayanma süreleriyle ilgili bilgi edinmeye fırsat bulamadan yerlerini sabit diskler aldı ama onlar da yerini üzeri yazılabilir disklere bıraktı. Bazı bilgi düzlemlerinin ortadan kalkmasına paralel olarak da bunları okuyabilen bilgisayarlar da demode oldu (kimsenin evinde artık flopi disk yuvalı bir bilgisayar olduğunu sanmıyorum) ve, eskisinde sakladıklarını bir sonrakine aktaracak

zamanı bulamayanlar (sanırım her iki ya da üç yılda bir) bu verileri telafi edilemeyecek şekilde (eğer bodrumlarında, artık her biri piyasadan kalkmış bir düzlem için, bir dizi modası geçmiş bilgisayar saklamıyorlarsa) kaybettiler.

Demek ki tüm bu mekanik, elektrikli ve elektronik düzlemlere ilişkin bildiğimiz, ya hızla demode oldukları ya da dayanma süreleriyle ilgili fikrimizin bulunmadığı, ki muhtemelen asla da olmayacak.

Kaldı ki belleği bozmak için akımda bir sıçrama, bahçeye yıldırım düşmesi ya da son derece basit bir neden yetiyor. Uzun süreli bir karartma yapılsa, elektronik bellekler işe yaramaz hale gelir. Belleğime *Don Kişot*'un tamamını da kaydetmiş olsam, mum ışığında, bir hamakta, sandalda, küvette, salıncakta okuyamam ama kitap en rahatsız koşullarda bile okumama olanak sağlar. Ya da bilgisayarımı veya e-kitap okuyucumu beşinci kattan düşürürsem, matematiksel olarak her şeyi kaybettiğimi bilirim. Ama kitabı düşürdüğümde, olsa olsa dağılacaktır.

Çağdaş düzlemler, bilginin saklanmasından ziyade onun yayılmasını amaç edinmiş gibi görünüyor. Öte yandan kitap, (Protestan reformlarında İncil'in baskısının oynadığı rol düşünülürse) bilgiyi yaymak kadar onu korumak da asli bir göreve sahip. Birkaç yüzyıl sonra, tüm elektronik düzlemlerin bozulmuş olacağı düşünülürse, geçmişe dair bilgi edinmenin tek yolunun inkunabeller[1] olması muhtemel. Ve, rafine kâğıttan ya da birçok yayıncının tavsiye ettiği gibi asit içermeyen kâğıttan basılmış kitaplar, çağdaş kitaplar arasında yerlerini korumaya devam edecekler.

Ben geçmişten kopamayan birisi değilim. Evrensel edebiyatın ve felsefe tarihinin en önemli başyapıtlarını iki yüz elli gigabitlik, taşınır bir sabit diske kaydettim. Dante'den ya da *Summa Theologiae*'den bir alıntı indirmek, kalkıp yüksek raflardan ağır

1 Matbaanın icadından önce basılan kitaplar. (yay.n.)

ciltleri indirmekten çok daha kolay oluyor. Ama, elektronik cihazlar bozulduğunda, tüm o kitapların, hafızanın garantisi olarak, raflarımda bulunmalarından mutluyum.

2009

Fütürizm bir katastrof değildi

Fütürist Manifesto'nun yüzüncü yılında bu hareketi anımsatmak ve değerlendirmek için birçok sergi açıldı ve çeşitli İtalyan sergilerinden orijinalliklerine ve çeşitliliklerine yapılan vurgulara karşın, Paris sergisinin, fütüristleri, kübizmin epigonları[1] olarak nitelemesine dair tartışmalar akıllarda yer etti. Tüm sergiler içinde Milano'da Palazzo Reale'de organize edilenin, farklı nedenlerden dolayı öne çıktığına inanıyorum. Sergiden söz eden, hangisi olduğunu hatırlamadığım bir gazete, Boccioni'nin "Dinamismo di un foot-baller" [Bir Futbolcunun Dinamizmi] ya da Carrà'nın "Funerali dell'anarchico Galli" [Anarşist Galli'nin Cenaze Töreni] gibi hareketin en önemli örneklerinin sergide yer almamasından şikâyet etmişti ama bu eserlerin birçok kere sergilenmiş olmalarından ötürü değil, sergi çok daha fazlasını ve iyisini sunduğu için bu durumdan rahatsız olmamak gerek. Söz konusu sergi önemli bazı başyapıtlar yerine, özellikle de akımın Fransa'ya yayılmasından önce Milano'da fütürizm öncesinde ve ona koşut gelişen diğer hareketleri de görme fırsatı sunuyor. Sergi fütürizm sonrasına da uzanarak bazı çağdaş hareketlere de yer vermiş ama, sanatsal akımların daima belli etkileri olduğu bilinse de, 1909 yılı öncesinde ne olup bittiği o kadar da anlaşılır bir şekilde verilmemiş.

1 (Eski Yun.) Sonradan gelen, selef, bir sanat akımı veya sanatçının daha az tanınmış takipçileri. (ç.n.)

Ne de olsa bizler önceleri, hepsi de müze ve galerileri dolduran sevimli burjuvaları hayran bırakan, D'Annunzio'nun pek sevdiği Michetti tarzı realistlerin, Boldini tarzı portrecilerin, sembolistlerin ya da Previati tarzı divizyonistlerin olduğunu düşünmeye alışkındık; sonra, devrimler gibi tarihi altüst oluşlar ya da tufanlar gibi doğayı hızla değiştiren beklenmedik dönüşümleri çağrıştıran muazzam bir sarsıntı yaşandı ve İtalyan fütürizmi gibi tarihi öneme sahip avangard akımlar türedi.

Çoğumuz [René] Thom'un geliştirdiği matematiksel katastrof kuramını duymuşuzdur: Bir katastrof, ortada hiçbir şey yokken, ansızın her şeyi açığa çıkaran beklenmedik bir "kıvrım"dır ya da bunun tersidir diye açıklanır. Bu bağlamda uyku ve ölüm (Mösyö de la Palisse ölmeden bir saniye önce hâlâ canlıdır) birer katastroftur ama, kimi yorumlara göre, bazı isyanlar ya da hapishanelerde meydana gelmiş ayaklanmalar gibi tarihe damgasını vurmuş bazı olaylar da birer katastroftur (mucizevi bir hastalıktan iyileşme de bir katastrof olarak kabul edilebilir). İşte Milano sergisi bize, fütürizmin bir katastrof olmayışının elle tutulur kanıtı. 1900'lerin başlarında, fütüristik başyapıtlar henüz şekillenmemişken, Carrà, Balla ya da Boccioni hâlâ figüratif tablolar yaratırken (ki eleştiriler bir süredir yaklaşan fütürizm tomurcuklarını fark etmişti), fütüristik dinamizmin nasıl (1800'lerin son dönem heykeltıraşlarından Medardo Rosso gibi birisinin akışkan formlarından fark edilmediyse bile) beklenmedik ve akla gelmeyecek bir yerde ortaya çıktığını fark etmek için sergilenen yapıtlara bakmak yeterlidir. 1904 yılında Pelizza da Volpedo, arabanın değil ama hızlı fırça darbeleriyle akan bir yolun görüldüğü "Automobile al passo del Penice" [Penice Geçidi'nde Otomobil] adlı tablosunu yaptı. 1907'de Previati, soluk bir sembolizmle göğün hızlı ve sarsak hareketinin somut betimlemesini birleştirdiği "Carro del sole" [Güneş Arabası] adlı tablosunu üretti. Bunlar sadece birkaç örnek, ama Alberto Martini gibi son sembolistler fü-

türistleri haber vermekte, fütüristler de divizyonistleri ve sembolistleri hâlâ göz hapsinde tutmaktalar. Öte yandan, 1904 ve 1907 yılları arasında resmettiği, gelecek fütürist tablolara oranla çok daha ikircikli, olsa olsa sembolist-fütürist-dışavurumcu-soyut olarak tanımlayabileceğim "Urlo" ve "Libidine" adlarını verdiği, tanımlanamaz portreler ve formlar işleyen Angelo Romani'yi de unutmamak gerek – ve Romani'nin neden Fütürist Manifesto'ya katıldıktan sonra gizlice başka arayışlar içindeymiş gibi bu hareketten ayrıldığını anlamak pek de zor olmuyor.

Milano sergisi sanatsal hareketlerin çok ötesine geçen bazı düşünceler sunuyor. Bizler, olay bazlı olarak niteleyebileceğimiz tarih sayesinde, büyük tarihi olayları birer katastrof olarak görmeye alıştık: Dört baldırı çıplak Bastille'i basar ve Fransız Devrimi'ni başlatır; binlerce sefil (ama fotoğraf üstünde oynandığı söylenir) Kışlık Saray'a saldırır ve Rus Devrimi patlak verir; bir arşidüke ateş açılır ve İtilaf Devletleri merkezi imparatorluklarla bir arada yaşayamayacaklarını anlar; Matteotti öldürülür ve faşizm diktatörlüğe dönüşür... Oysa bu olayların bahane olarak kullanıldığını ya da, lafın gelişi, bir şeyleri harekete geçirmek için bir sinyal olarak kullanıldığını ve sembolleri haline geldikleri büyük olayların birer yansıma, çoğalma ve dağılma oyunu halinde olgunlaştıklarını biliyoruz.

Tarih bulanık ve ağdalıdır. Bunu unutmamalıyız, zira yarının katastrofları daima, hilekârca, bugünden olgunlaşmaya başlarlar.

2009

Biliyorsan beni sustur

Komediyi felsefi ve psikolojik açıdan yorumlamayı deneyen eserler adeta birer espri madeni. En iyi Yahudi hikâyeleri

Freud'un *Witz* üzerine yazdığı kitabında yer alıyor ve Bergson'un gülme hakkındaki eserinde de Labiche'nin şu ifadesi gibi inciler mevcut: "Dur! Sadece Tanrı, kendi gibi olanı öldürme hakkına sahiptir!" Aslında bu eserlerde fıkralara yapılan göndermeler, bir kuramı açıklamak için örnek görevi üstlenmişler.

Bunun aksine, işte size kuramların fıkra anlatmak için bahane olarak kullanıldığı bir kitap. Jim Holt filozof değil ve başlangıçta bu sayfaları (*Bak şimdi. Esprilerin kısa tarihi ve felsefesi*) *New Yorker* dergisi için (özgün başlığı "Biliyorsan beni sustur" şeklinde çevrilebilir) yazmış. Holt, bizlere bir diz fıkra sunmak için birbirine tezat kuramlardan da söz ediyor (gayet de iyi bildiğini gösteriyor üstelik). Kitabı ilkokullarda tavsiye edilecek türden sayılmaz, çünkü özellikle Papalık kurumunu konu alan fıkralardan oluşuyor. Ayrıca, Lenny Bruce gibi komedyenlere özgü dile ve ortama hâkim değilseniz anlaması zor Amerikan fıkralarına da yer verilmiş. Örneğin: "New Jersey'ye neden bahçe eyaleti denir? Çünkü her mahallede bir Rosenblum vardı." Ve bu espriye gülebilmek için, Rosenblum'un bir Yahudi adı olduğunu ve New Jersey'de çok sayıda Yahudi yaşadığını biliyor olmalısınız. New Jersey'de yaşamıyorsan bu fıkraya gülmezsin.

Çeviriyi yapan Alfonso Vinassa de Regny'nin karşılaştığı zorlukları tahmin edebilirsiniz. Zaman zaman dipnotlara başvurmak zorunda kalmış. Kaldı ki bir fıkrayı açıklamaya çalışmak kadar acı bir şey düşünülemez. Yine de Episkopal Kilisesi mensuplarının, eşcinselleri bile rahipleri olarak atamalarıyla ilgili hikâyede eksik bir notun dikkatimden kaçmadığını söylemeden geçemeyeceğim: "Satrançta neden Episkopaller bulunmaz? Zira kraliçeyle fili birbirinden ayırt edemezler." Bu şekilde söylendiğinde espri çok da anlamlı gelmiyor zira eşcinsel erkeklerin, erkekler ile kadınları birbirinden ayırt edemediği doğru değildir. Doğru bir dipnotla satrançtaki fil için İngiliz-

cede, rahip anlamına gelen *bishop* sözcüğünün kullanıldığı belirtilmeli. Nitekim fıkra, kelimesi kelimesine doğru olmasa da daha anlamlı bir ifadeyle, "zira bir rahiple bir eşcinseli birbirinden ayırt edemezler," demek istiyor, ki politik olarak doğru olmasa bile daha vurucu.

Kısacası fıkra çevirmek bazen imkânsız olsa da kitaptaki pek çok hikâye insanı güldürüyor ve bazıları gerçekten anılmaya değer. Antik Yunan edebiyatında da fıkralarla karşılaşırız (Saçınızı nasıl kesmemi istersiniz?, diye sorar berber; müşteri cevap verir: Sessizce!) ve Holt, bana eksikmiş gelen bir fıkrayı da aktarmış. Sakinlerinin aptal olmasıyla tanınan Abdera'lı bir vatandaş, bir köleye kaç çocuğunun olduğunu sorar, köle de hiç çocuk sahibi olmadığını zira üreme organlarının bulunmadığını söyler. Ama Abdera'lının da verecek bir cevabı bulunmuyor ve Holt bocalamış. Ben olsam "Ne alakası var benim de işlevsiz organlarım var, yine de karım üç çocuk doğurdu!" gibi bir cevap yazardım.

Poggio Braccolini'nin *Facezie* (Fıkralar) derlemesi üzerine olan bölüm ve cinsel sapkınlıkların, on yıl kadar önce ölü çocukların Amerika'da gezinmesiyle ilgili anlatılan sadistçe fıkralara (Kırmızı ve sallanan şey nedir? Bir kasabın kancasına asılmış bir çocuk) nasıl esin kaynağı olduğuna dair dipnotlar oldukça iyi. Alan Dundes gibi espri antropoloğu sayılan birinin ve filleri konu alan aşırı derecede şapşal fıkralarla ilgili çalışmalarının da anılması güzel olmuş (Rejimle ilgili fıkra yazanlara ilk kez verilen Sovyet ödülüne dair espri de hatırlatılmış: On beş yıl). Kitabın ilerleyen sayfalarında oldukça rafine olanlar çıktı karşıma: "Bir kaplumbağanın sırtına binmiş bir salyangoz ne der? Yuuu-huuuu!" ve bu fıkrayı çocuklara da pekâlâ anlatabilirsiniz. Öte yandan Clinton'ın diyetiyle ilgili fıkra, çocuklara pek de anlatılacak türden değil: "Öylesine zayıfladı ki artık stajyerinin yüzünü bile görebiliyor." Bir bara girerek bütün

polislerin götlek olduğunu söyleyen bir adamla ilgili olan da güzel. Barda oturan biri tepki gösterir. Neden? Sen polis misin? diye sorar bara giren adam. Hayır! der diğeri. Götleğim! Çocuklara, bara giren (belki de aynı bara!) ve bir bardak bira ile yer bezi isteyen iskeletle ilgili fıkra anlatılabilir.

Holt hiçbir şeyi inkâr etmediğine göre Leon Wieseltier'e atfedilen, İsa'nın öldürülmesiyle ilgili espriyi de aktaracağım: "Ne diye bu kadar patırtı koparıyorsunuz ki? Yalnızca birkaç günlüğüne öldürdük!" Sadece uzman olanların anlayabileceği felsefi-mantıksal fıkraları atlıyorum. Bir mantık kongresinde yapılan bir esprinin kitapta yer almamış olmasına üzüldüm. *Modus ponens*'in[1] mantıksal formülü, "P ise Q'dur" gibidir ve İngilizcede *"if pi then qu"* olarak geçer. Toplantı esnasında bir araştırmacı tuvalete gider ve sıra olduğunu görünce, "if pee then queue" der. Her iki ifadenin İngilizce telaffuzu aynıdır ama bu durumda anlamı farklıdır, yani "çiş yapacaksan kuyruğa girmelisin!"

2009

Festschrift

Akademik jargonda *Festschrift*, bir biliminsanının doğum gününü kutlamak için dostları ve öğrencilerinin bilimsel paylaşımlarından meydana gelen bir cilt anlamını taşır. Bu kitap, söz konusu kişiye dair spesifik araştırmaları kapsayabilir ve bu durumda katkıda bulunanların büyük özverisi gerekir. Ama böylesine büyük bir titizlik gerektiren bir çalışma için, meslektaşına zaman ayıramayan ya da ayırmak istemeyen ünlü isimler yerine sadece sadık öğrencilerin katkıda bulunmuş olma riski de söz konusudur. Bazen de ünlü isimleri çekebilmek için konu

1 (Lat.) Doğrulama yöntemi (ç.n.)

kısıtlaması getirilmez ve denemeler, örneğin, "Pico Pallino üzerine" değil de "Pico Pallino onuruna" başlığıyla takdim edilir.

Kolaylıkla tahmin edileceği üzere, özellikle ikinci durumda, *Festschrift*'e teslim edilen bir deneme pratikte kayıp kabul edilir, çünkü kimse senin o kitapta o spesifik konuyla ilgili yazı yazdığından haberdar olamaz. Bu da her halükârda, bir zamanlar gönüllü olarak yapılan ve sonra da yazılanların başka bir oturuma taşındığı bir fedakârlık sayılır. Bir zamanlar *Festschrift*, Profesör Pallino'nun altmışıncı yaşı onuruna yapılırdı. O dönemde bu yaş çok güzel bir yaş addedilir ve yetmişinden önce ölenler için bile uzun yaşadığı söylenirdi. Günümüzde ise, tıptaki gelişmeler sayesinde, Profesör Pallino'nun doksan yaşına kadar yaşama riski bulunuyor ve öğrencilerinin altmış yaş için bir tane, yetmiş yaş için bir tane, seksen yaş için bir tane ve doksan yaş için de bir tane *Festschrift* hazırlaması bekleniyor.

Uluslararası ilişkiler son elli yılda son derece girift bir hal aldığı ve her biliminsanı, bir zamanlar düşünülemeyecek kadar çok sayıda kişiyle yakın temasta olduğu için, ortalama bir biliminsanına her yıl bütün dünyadan, mutlu mesut tarihi bir yaşa ulaşan meslektaşları için en az yirmi ya da otuz adet talep gelir oldu. Her *Festschrift* için, pinti gözükmemek adına en az, ama en az, yirmi sayfalık bir yazı yollamak gerektiği göz önüne alınırsa her biliminsanı, o çok sevgili ve uzun yaşamlı dostlarını kutlamak için yılda, her biri birbirinden orijinal, ortalama altı yüz sayfa yazmak zorunda kalır. Anlaşılacağı gibi bu sürdürülemez olsa da, reddetmek de özen yoksunluğu şeklinde algılanır.

Bu trajedinin önüne geçmek için iki yol bulunuyor. Bu kutlamanın ya sadece seksen yaşından itibaren yapılması ya da benim yaptığım yola başvurarak, her *Festschrift*'e aynı yazıyı yollamak (sadece ilk on satırı ve son satırları değiştirerek). Şimdiye kadar fark eden çıkmadı.

2010

Yaşlı Holden

Salinger öldüğünde *Gönülçelen*'le ilgili bazı yorumları yeniden okudum ve iki kategoride toplandıklarını gördüm: İlki, romanı şahane bir ergenlik deneyimi olarak görenlerin duygulu anılarından oluşurken diğeri, romanı herhangi bir roman gibi okumuş kişilerin (çok genç ya da çok yaşlı) eleştirel yorumlarıydı. İkinci grupta yer alan yorumlar şüpheciydi ve *Gönülçelen*'in edebiyat tarihinde kalıcı olup olmayacağını ya da bir döneme ve bir nesle bağlı bir olayı temsil edip etmeyeceğini merak eder doğrultudaydı. Halbuki Bellow öldüğünde *Herzog*'u ya da Mailer öldüğünde *Çıplak ve Ölü* okuyanlar benzer sorular sormamıştı. Peki neden *Gönülçelen*'de bunlar yaşandı?

Ben iyi bir denek olduğuma inanıyorum. Roman 1951 yılında piyasaya çıktı ve bir yıl sonra Casini'ler tarafından, biraz cesaret kırıcı bir başlıkla, *Vita di un uomo* [Bir Adamın Yaşamı] adıyla İtalyancaya çevrildi, fazla ilgi görmedi ve ancak 1961 yılında, Einaudi romanı *Il Giovane Holden* adıyla yeniden yayımladığında başarıyı yakaladı. Ve, altmışlı yılların başlarında ergenliğini yaşayanlar için Proustvari bir *madelaine*'ne dönüştü. Ben o yıllarda otuzlu yaşlarımdaydım, Joyce'un eserlerine kapılmıştım ve Salinger gözümden kaçtı. Kitabı ancak on yıl önce, okumuş olmak için okudum ve bana bir şey ifade etmedi. Nasıl oldu da bir şey ifade etmedi?

Öncelikle, kitap bende ergenlik tutkularının hiçbirini çağrıştırmadı; ikinci olarak muhtemelen, o dönem için son derece orijinal sayılan gençlere özgü ifade biçiminin modası çoktan geçmişti (gençlerin her mevsim jargon değiştirdiğini biliyoruz), dolayısıyla da yapmacık geliyordu. Son olarak da, altmışlı yıllardan günümüze "Salinger stili" o kadar tutuldu ve başka ro-

manlarda o kadar çok kullanıldı ki bana klişe gibi geldi; hiçbir yenilik ve heyecan hissettirmedi. Roman, kazandığı başarı nedeniyle çekiciliğini yitirmişti.

Tüm bunlar, bir eserin "başarı" hikâyesinde koşulların, yayımlandığı dönemin tarihsel bağlamının ve yazarının yaşamıyla olan ilişkisinin ne denli önemli olduğunu düşünmeye sevk ettiriyor. Başka düzeyde bir örnek verelim: Ben *Tex kuşağından* değilim ve *Tex* miti ile yetiştiğini söyleyenleri duyduğumda hayrete düşerim. Açıklaması gayet basit: *Tex*, 1948 yılında piyasaya çıktı ve o dönemde lise talebesi olduğumdan çizgi roman okumayı bırakmıştım. Yeniden okumaya, Charlie Brown döneminde, Dick Tracy ya da Krazy Kat gibi klasiklerle ve Crepax ve Pratt'ların İtalyancaya çevrildiği dönemle birlikte otuzlu yaşlardayken başlayacaktım. Benzer biçimde benim [Benito Franco Giuseppe] Jacovitti'm Cocco Bill'in değil de Pippo'nun, Pertica'nın ve Palla'nın (kırk yaşında) Jacovitti'siydi.

Ama her şeyi kişisel sorun haline getirmemeye özen göstermeliyiz. Birileri, okumak zorunda olduğu dönemde büyük bir aşk acısı çektiği için *İlahi Komedya*'dan nefret edebilir ama bu bir Totò [Antonio de Curtis] filmi için de geçerlidir. Yine de, bir kitabın aslında anlam taşımadığı, her şeyin okurun onu yorumlama biçimine bağlı olduğu gibi sahte-yapısökümcü bir fikre kapılmamak gerekir. *Totò, Peppino e malafemmina*'yı hatırladığımızda, sevgilimiz bizi tam da o filmi seyretmeye gittiğimiz gün terk ettiği için hüzünlenebiliriz ama bu, tarafsız bir analiz yaparsak, Dorian Grey'in mektubuyla ilgili bölümün, komedi unsurlarının dozunun ve ritminin son derece iyi ayarlandığı bir başyapıt olduğunu göz ardı ettiremez.

O halde, eğer bir eserin sanatsal değeri kişisel eleştirel koşullarımızdan bağımsız değerlendirilebiliyorsa, geriye belli bir zaman dilimindeki başarısı ya da başarısızlığının nedeni kalıyor. Bir kitabın başarısı, piyasaya çıktığı döneme (ve kültürel

ortama) ne oranda bağlıdır? *Gönülçelen*, ellili yılların başında Amerikalı gençleri bu denli etkilerken, o dönemde etkilenmeyen İtalyan gençler neden kitabı ancak on yıl sonra keşfetmiştir? Kaldı ki bunu Casini'lere oranla çok daha büyük bir prestij ve reklam kapasitesine sahip olan Einaudi'ye bağlamak yeterli olmaz.

On yıl önce ya da on yıl sonra piyasaya çıksalar yayımlandıkları döneme oranla o denli geniş bir popülerlik ya da beğeni kazanmayacak birçok eser sayabilirim. Bazı eserlerin doğru zamanda piyasaya çıkması gerekir. "Doğru an" ya da *kairos*'un, Yunan felsefesinden başlayarak ciddi bir sorun teşkil ettiği biliniyor. Bir eserin doğru anda yayımlandığı ya da yayımlanmadığını söylemek, o anın neden doğru an olduğunun açıklanabileceği anlamına gelmiyor. Bu aynı, pazartesi günü dalgalara bırakılan bir pinpon topunun çarşamba günü nerede olacağını tahmin etmek gibi çözümsüz problemlerden.

2010

Bak sen şu Aristoteles'e

Peter Leeson'un *The Invisible Hook: The Hidden Economics of Pirates* [Görünmez Kanca. Korsanların Gizli Ekonomisi] isimli ilginç kitabı İtalyanca yayımlandı (Garzanti, 2010). Amerikan kapitalizmi tarihçisi olan yazar bu kitapta, çağdaş ekonomi ve demokrasilerin temel ilkelerini, 17. yüzyıl korsan gemilerindeki ekipmanları (evet, gerçekten de, daha sonra İngilizcede *Jolly Roger*'a dönüşecek olan *Jolie rouge* denilen aslında kırmızı ama sonraları siyah, kurukafa bayraklı Kara Korsan ve Hollandalı Peter'in ekipmanlarını) model alarak açıklıyor.

Leeson, korsan birliğinin, her korsanın uymak zorunda olduğu son derece katı kurallarıyla demokratik, eşitçi ve çeşitli-

liğe açık bir "İlluminati" örgütü olduğunu, kısacası kapitalist toplum için mükemmel bir model teşkil ettiğini söylüyor.

Giulio Corallo da giriş yazısında aynı temayı kullanmış ama ben Leeson'un kitabının anlattıklarından değil, bende doğurduğu bazı düşüncelerden söz edeceğim. Düşünün ki, kapitalizmle ilgili hiçbir fikri olmadığı halde korsanlar ve tüccarlar (yani gelecekteki kapitalizm modeli olarak serbest girişimciler) arasında bir paralellik kuran Aristoteles'ti.

Metaforu, hem *Poetika*'da hem de *Retorik*'te, ilk kez tanımlayan kişi Aristoteles oldu ve o kutlayıcı tanımlarında, salt bir süsleme aracı değil de bir bilgi biçimi olduğunu savundu. Bu azımsanacak bir şey olarak görülmemeli zira metafor, takip eden yüzyıllarda uzunca bir süre sadece konunun içeriğini değiştirmeyen bir süsleme aracı olarak kabul edildi. Ve üstelik günümüzde de bu doğrultuda düşünenler mevcut.

Poetika'da, iyi metaforları anlamanın, "benzer olanı ya da benzer kavramı fark etmeyi bilmek" anlamına geldiğini açıklar. Kullandığı fiil, ayırt etmek, araştırmak, karşılaştırmak, yargılamak anlamına gelen *theoreîn* olmuştur. Aristoteles, özellikle *Retorik* adlı yapıtında metaforun bu tanımsal fonksiyonu üzerinde çok durmuştur. Beklenmedik bir çağrışım uyandırdığı için bizde hayranlık uyandıran, yani önceden fark etmediğimiz bir şeyi "gözümüze sokarak" (kendi ifadesiyle), "bak sen, hakikaten böyleymiş; hiç bilmiyordum" dedirten bir şeyin keyif verici olduğunu söyler.

Görüldüğü gibi Aristoteles böylelikle, iyi yapılan metaforlara, zaten orada olanı bulmaya dayanan bir bilim değil de, bir şeylerin ilk kez orada ortaya çıkmasını sağlayan, nesnelere yeni bir bakış açısı getiren neredeyse bilimsel bir işlev atfetmiştir.

Bir şeyleri ilk kez gözlerimizin önüne seren metaforlar arasında en ikna edici olan hangisidir? Korsanlara mal sağlayıcı ya da tedarikçi denildiğinde yapılan metafor (Aristoteles'e ait

olup olmadığını bilmiyorum). Aristoteles diğer metaforlar gibi, görünürde birbirinden farklı ve birlikte düşünülemez iki şey için en azından tek bir ortak özellik bulunması, sonra da bu iki farklı şeyin aynı tür gibi görülmesi gerektiğini anlatır.

Her ne kadar tüccarlar mallarını yasal olarak taşımak ve satmak için denize açılan iyi insanlar, korsanlar da bu tüccarların gemilerine saldıran ve yağmalayan haydutlar olarak addedilseler de, metafor, tüccarlar ve korsanların ortak noktasının malları bir kaynaktan diğerine aktarmak olduğundan yola çıkar. Korsanlar kurbanlarını yağmaladıktan sonra ele geçirdikleri ganimetleri muhakkak bir yerlerde satmaya giderlerdi, dolayısıyla da her ne kadar müşterileri büyük bir olasılıkla yasadışı ticarete aşina isimler de olsa, onlar da malları nakleden, tedarik eden ve sağlayan kişilerdi. Her halükârda, tüccarlarla avcılar arasındaki bu çarpıcı benzerlik bir dizi şüpheye yol açıyordu – bu da okuru, "evet böyleymiş, ben yanılmışım," diye düşünmeye yöneltiyor.

Metafor, bir yandan korsanların Akdeniz ticaretindeki rolünün gözden geçirilmesine neden olurken, öte yandan da tüccarların rolü ve yöntemleriyle ilgili şüphe yaratıyordu. Kısacası bu metafora göre, daha sonra Brecht'in de söyleyeceği gibi, Aristoteles'in gözünde asıl suçun banka soymak değil de banka sahibi olmak olduğunu anlıyoruz – ve iyi kalpli Stageira'lı filozofumuz tabii ki Brecht'in ince mizahının, yakın tarihte uluslararası finans piyasasında yaşananlar çerçevesinde muazzam ölçüde endişe verici gözükeceğini bilemezdi.

Kısacası, Aristoteles ile (ki, bir hükümdar için danışmanlık yapıyordu) Marx paralel bir bakış açısına sahipmiş gibi davranmanın bir anlamı yok ama bu korsan hikâyesinin beni nasıl da eğlendirdiğini tahmin edersiniz. Bak sen şu Aristoteles'e.

2010

Montale ve mürverler

Maria Luisa Spaziani'nin [Eugenio] Montale ile uzun soluklu dostluğuna dair anılarını anlattığı *Montale e La Volpe* [Montale ve Tilki] adlı kitabında, okullarda bile incelenmesi gereken bir bölüm bulunuyor: Spaziani ve Montale, Spaziani'nin, "dikkatle bakıldığında, adeta bir sihir gibi, yıldız misali dizilmiş tomurcuklarıyla gece vakti ışıl ışıl bir gökyüzünü anımsatan" kelimeleriyle nitelediği ve her zaman sevdiği bir bitki olan mürver çalılıklarının yanından geçmektedirler. Belki de bu nedenle, her zaman ezbere bildiği Montale şiirleri arasında, olağanüstü vurgulu on bir heceli bir dizenin daima ayrıcalıklı bir yeri olduğunu söyler: "İnce sapları üzerinde mürver sürgünleri, yükseklerde titreşirler."

Montale, Spaziani'yi kendinden geçmiş halde mürverleri seyrederken görünce, "ne güzel bir çiçek" diyerek ne olduğunu sorar ve adeta "yaralı bir hayvan ulumasıyla" karşılaşır. Nasıl yani, şair mürverle ilgili böylesine olağanüstü şairane bir imge yarattığı halde doğada bir mürveri ayırt etmeyi beceremiyor mudur? Montale ise, "şiir sözcüklerle yaratılır" diyerek savunur kendini. Bu hikâyeyi, şiirle düzyazı arasındaki farkı anlamak açısından son derece önemli buluyorum.

Düzyazı nesnelerden söz eder ve anlatıcı olaya bir mürver katmaya karar verdiğinde, onun ne olduğunu ve gerektiği gibi tanımlamayı bilmelidir, bilmiyorsa da adını anmamalıdır. *Rem tene, verba sequentur*, sen konuya hâkim olursan doğru sözcükleri bulursun anlamına gelir. Manzoni, kesintisiz uzayıp giden iki dağ silsilesini, ve sağ taraftaki burnu, ve diğer yöndeki geniş kıyıyı, ve her iki kıyıyı birleştiren köprüyü olduğu kadar Resegone'yi de uzun süre incelememiş olsaydı, romanını, nağmeli bir manzara betimlemesinin izlediği bir novenario[1] olan o

1 İtalyan şiir ölçü sisteminde, vurgunun sekizinci hecede yer aldığı dokuz heceli dize. (ç.n.)

fevkalade girişle başlatamazdı. Şiirde ise tam tersi söz konusudur. Önce sözcüklere âşık olursun ve gerisi kendiliğinden gelir yani *verba tenas, res sequentur.*[1]

Yani Montale miniskül yığınları, deniz yıldızlı yosunları, nergisleri, yıldız çalılarını, yapışkan tüyleri, parçalanmış kiremitleri, ekili lahana tarlalarını, kaya kekliğinin şarkısını, forlane ve rigodonu, korudaki patikayı hiçbir zaman görmemiş mi? Kim bilir belki görmemiştir ama derenin, salt kâğıt hışırtısına uyaklı olması için, ne bileyim mesela fokurdamak, homurdanmak, çınlamak, solumak, soluk soluğa koşmak yerine gürüldediği şiir için sözcüklerin değeri böyle bir şey. Ve sadece sözel bir gereksinim nedeniyle dere takdire şayan biçimde gürülder ve "daima – bir dönüşle kapanan şeylerle beraber – gün gelişi kadar emin, ve hafıza – onları büyütür".

2011

Yalan söylemek ve öyleymiş gibi davranmak

Okurlar son *Bustina*'larımdan bazılarında yalan konusunu ele aldığımı fark etmiş olmalılar. Bunun nedeni geçtiğimiz pazartesi Milanesiana'da, "yalan ve gerçek" konulu, anlatıda kurmacaya da değindiğim bir konuşma sunmuş olmam. Roman bir yalan olayı mıdır? Manzoni uydurduğu bir şeyi anlatmada son derece başarılı olarak tanındığı için, Don Abbondio'nun Lecco yakınlarında iki muhafızla karşılaşması ilk bakışta bir yalan gibi görünebilir. Ama Manzoni'nin niyeti yalan söylemek değildir: Eline bir baston alan çocuğun bunu kılıç olarak kullanması gibi, anlattıkları gerçekten de yaşanmışçasına, *öyleymiş gibi davranmaktadır.*

Anlatıda kurmaca, doğal olarak, kapaktaki "roman" sözcüğünden, "bir zamanlar..." gibi girizgâhlara kadar kurmaca sin-

1 (Lat.) Sözcüklere hâkim olursan doğru konuyu bulursun. (ç.n.)

yalleri gerektirse de, çoğu zaman sahte bir gerçeklik sinyali ile başlanır. İşte size bir örnek: "Lemuel Gulliver Bey... üç yıl önce, meraklıların Redriff'teki evine yaptıkları ziyaretlerden bıkmış olarak Newark yakınlarında küçük bir arazi satın aldı... Redriff'ten ayrılmadan önce bu sayfaları bana emanet etti... Bunları büyük bir dikkatle üç kere okudum ve söylemeliyim ki... her sayfa gerçeklik kokuyor ve nitekim bunların yazarı da son derece doğrucu birisi olarak tanınır ve Redriff'teki komşuları arasında adı çıkmıştır, o kadar ki söylediklerini doğrulamak için, Gulliver söylemiş kadar doğru demeyi âdet edinmişlerdir.

İşte *Gulliver'in Gezileri* adlı kitabın ilk sayfasındaki girizgâh. Swift'in ismi kurgu yazarı olarak değil de, hakiki bir otobiyografiymiş gibi Gulliver'in yazarı olarak anılır. Belki okurları kandıramaz, zira Luciano'nun *Storia Vera*'sından [Gerçek Hikâyesi] sonraki abartılı gerçeklik söylemleri kurmaca sinyali gibi gelmeye başlar, ama bir romanda, çoğunlukla, hayali olgularla gerçek dünyaya atıf o denli iç içe geçmiş haldedir ki, çoğu okur pusulayı şaşırır.

İşte bu nedenle okurlar romanları, gerçekten de olmuş olaylardan söz ediyorlarmışçasına ciddiye alırlar ve karakterlerin görüşlerini yazara aitmiş gibi algılarlar. Bir roman yazarı olarak sizi temin ederim ki satışlar, örneğin, on bini geçtiğinde kurmacaya alışık kitle, kukla gösterisinde zalim Gano di Manza'yı yuhalayan seyirciler gibi, romanı bir dizi gerçek olaymış gibi algılayan ilkel kitleye dönüşür.

Foucault Sarkacı adlı romanımda Diotallevi adlı karakterin 45. sayfada, takıntılı bir şekilde bilgisayar kullanan arkadaşı Belbo'yla dalga geçmek için şöyle dediğini hatırlıyorum: "Makine var, tabii ki, ama senin silikon vadinde üretilmedi." Fen bilimleri eğitimi veren bir meslektaşım, ince bir dokundurmayla, Silicon Valley'nin Silisyum Vadisi olarak çevrilmesi gerektiğini söylemişti bana. Ben de kendisine, bilgisayarların silisyum (İngilizce

de *silicon*) içerdiğinin pekâlâ farkında olduğumu, 275. sayfayı okumuş olsa, Garamond'un Belbo'ya yazmakta olduğu *Metallerin Hikâyesi*'ne bilgisayarı da eklemesini, zira silisyumla yapıldıklarını ve Belbo'nun yanıtının "Ama silisyum bir metal değil metalsi" olduğunu göreceğini söylemiştim. Ve, 45. sayfada konuşanın ben değil ama, ne fenden anlamak ne de İngilizce bilmek zorunda olan ve üstelik, bir *hot dog*'dan sıcak köpek olarak söz edenler gibi İngilizceden yapılan kötü tercümelerle dalga geçtiği gayet anlaşılır Diotallevi olduğunu da eklemeyi ihmal etmedim.

Meslektaşım (ki hümanistlere güvenmezdi), sanki hatamı açıklamaya çalışıyormuşum gibi kuşkuyla gülümsedi.

İşte size, eğitimli olmasına rağmen, bir romanı öncelikle farklı bölümlerini birbiriyle ilişkilendirerek bütün olarak okumayı beceremeyen, ironiyi algılamayan ve yazarın görüşleriyle karakterinkini birbirinden ayıramayan bir okur örneği. Onun gibi hümanist-olmayan biri için, *öyleymiş gibi davranma* kavramı tamamen yabancıydı.

2011

Safça inanma ve özdeşleştirme

Geçtiğimiz hafta, birçok okurun bir romanda gerçekle kurguyu birbirinden ayırmakta zorlanmasından ve karakterlerin düşüncelerini ya da tutkularını yazara mal etmeye eğilimli olmalarından söz etmiştim. Bunun bir kanıtı olarak, çeşitli yazarların düşüncelerinin yer aldığı bir internet sitesinde "Umberto Eco'ya ait cümleler" başlığı altında şununla karşılaştım: "İtalyanlar güvenilmez, yalancı, riyakâr, hain, hançeri kılıca, zehri ilaca tercih eden, sohbette sinsi insanlar olup, sadece rüzgârın estiği yöne göre hareket etmekte tutarlıdırlar." İçinde doğruluk payı olmadığından değil, ama tanımadığım yazarlar tarafın-

dan hazırlanmış, herkese açık, laik bir sitede yer alıyordu ve bu cümle, *Prag Mezarlığı* adlı romanımda, ilerleyen sayfalarda en ağır klişeleri kullanarak ırkçı tavırlar sergileyen bir adama aitti. Banal karakterleri asla ifşa etmem, yoksa gün gelir "anne tektir" gibi filozofemler de bana mal edilir.

Bugünlerde Eugenio Scalfari'nin, bir önceki *Bustina*'mda söz ettiğim konuyu ele alan *Vetro soffiato* [Üfleme Cam] adlı kitabını okuyorum ve yeni bir soruna dikkat çekiyor. Scalfari, anlatısal kurguyu gerçekle karıştıran insanlar olduğu konusunda hemfikir olmakla beraber, anlatısal kurgunun gerçekten daha gerçekçi olabileceğini, özdeşleştirmelere, tarihi olguların algılanma biçimine ilham vereceğini, yeni dinleme modelleri yaratabileceğini varsayıyor (ve haklı olarak benim de varsaymam gerektiğini de varsayıyor). Bu bakış açısıyla aynı fikirde olmamak mümkün değil.

Ayrıca, anlatısal kurgu estetik sonuçlar çıkarılmasına da imkân tanır: Okur, Madame Bovary diye bir karakterin hiç yaşamamış olduğunu gayet iyi bilse bile, Flaubert'in karakter için yarattığı imgeden pekâlâ hoşlanabilir. İşte tam da bu estetik boyut, bizi "aletik" boyutun (mantıkçıların, biliminsanlarının ya da mahkemede bir tanığın, olayların gelişmesini tam olarak anlatıp anlatmadığına karar vermesi gereken yargıçların da hemfikir olduğu gerçek kavramına ilişkin) tersine yönlendirir. Bunlar birbirinden tamamen farklı iki boyut, suçlu yalanlarını estetik açıdan son derece iyi anlattığı için yargıç duygulanacak olsa vay haline; ben aletik boyutla ilgileniyordum, nitekim konuyla ilgili aktarımlarım yalan ve gerçekle ilgili bir konuşma sırasında gelişti. Vanna Marchi losyonunun saç çıkardığını söylemek yanlış mı olur? Yanlıştır. Don Abbondio'nun iki muhafızla karşılaştığını söylemek yanlış mıdır? Aletik perspektiften bakıldığında yanlıştır ama yazar anlattıklarının ne kadarının doğru olduğunu söylemek yerine, doğruymuş gibi yapmayı

tercih ederken, bizden de doğruymuş gibi okumamızı istemektedir. Bizden, Coleridge'in tavsiye ettiği gibi, "inançsızlığı askıya almamızı" talep eder.

Scalfari, *Werther*'den söz ediyor. Kendilerini bu karakterle özdeşleştirdikleri için kaç genç kızın ve genç erkeğin intihar ettiğini biliyoruz. Hikâyenin gerçek olduğunu mu sanmışlardı acaba? Şart değil. Nitekim Emma Bovary diye birinin hiç var olmadığını bilmemize rağmen, yaşadıkları karşısında gözlerimizden yaş gelecek kadar hisleniyoruz. Bir kurmacanın kurgu olduğu ayırt edilebilse bile, insan kendisini karakterle özdeşleştirebilir.

Madame Bovary'nin hiç yaşamamış olduğunun farkında olsak da, ona benzeyen bir sürü kadın yaşıyor, hatta belki biz de biraz onun gibiyiz. Dolayısıyla genel olarak hayatla ve kendimizle ilgili dersler çıkarırız. Antik Yunanlar Oedipus'un başına gelenlerin gerçek olduğuna inanmışlardı, bu nedenle de alınyazısıyla ilgili düşünmeye yönelmişlerdi. Freud, Oedipus'un hiç yaşamadığının elbette farkındaydı ama bilinçaltının nasıl işlediğine dair derin bir ders olarak gördüğü için maceralarını okurdu.

Peki sözünü ettiğim okurlara ne oluyor? Gerçek ile kurguyu hiç mi ayırt edemiyorlar? Onların durumunun estetik bir geçerliliği bulunmuyor çünkü hikâyeyi ciddiye almakla öylesine meşguller ki, iyi ya da kötü, nasıl anlatıldığını sorgulamıyorlar; kendilerine ders çıkarmakla ilgilenmiyorlar; kendilerini hiçbir şekilde karakterlerle özdeşleştirmiyorlar. Sadece ve sadece, kurgusal bir açık olarak nitelendireceğim durumun içindeler, "inanmayı askıya almaktan" acizler. Bu okurlar sayıca düşündüğümüzden de çok olduğundan, bunlarla ilgilenmeye değiyor zira diğer tüm estetik ve ahlaki problemler gözlerinden kaçıyor.

2011

Üç erdemli düşüncecik

Yatırımlar

Hepimiz, sanırım, dört bin oy satın almak için 'ndrangheta'ya[1] iki yüz bin avro ödeyen beyefendiyi duyduğumuzda şok olduk. Nitekim bunlar yapılmaması gereken şeyler. Ama diğer üç mesele üzerine fazla konuşulmadı. Öncelikle, o beyefendi bu iki yüz bin avroyu (bir zamanların dört milyon lireti) nereden bulmuştu? Hadi, alınteriyle kazanıp biriktirdiği bir paraydı diyelim. Peki, bölge konsey sorumlusu makamına sahip olmak için neden ortalama bir çalışanın on beş yıllık maaşına denk bir meblağı harcamayı göze aldı? Ayrıca, birikimleri olduğunu varsaysak bile, bunları harcamış olacağından ilk yıl neyle geçinmeyi düşündü? Belki de sahip olacağı mevkide, harcadığı iki yüz bin avrodan katbekat fazlasına kazanacağını hesap etmişti.

Üçüncü mesele ise, Milano'da ortalıkta, oyunu elli avroya satmış dört bin kişinin dolanıyor olması. Ya çok umutsuzdular, ya da çok kurnaz. Her halükârda son derece üzücü bir durum.

Yatırımları azaltmak

Bütün kitapseverler, hem yıllardır sürdürdüğü kanunsuz kitap ticareti hem de son derece başarılı sahte ürünler üretmesi nedeniyle Napoli Girolamini Kütüphanesi müdürü ve hırsız De Caro Bey'in tutumunu ayıpladı. Conchita Sannino'nun 2 Kasım tarihli *Repubblica*'da yayımlanan bir yazısına göre bu kitapların büyük kısmı eBay üzerinden otuz bin avroya satılmış. Hatta otuz bin avroya satılan ünlü *Nuremberg Chronicle*'ın ilk baskısından da söz ediliyor. O zaman, bu durumda tek suçlu De Caro değil. Her katalog okuru (ama internette on beş dakikalık bir araştırma da yeterli olur) [Hartmann] Schedel'in *Chronicle*'ının fiyatının, baskının kalitesine göre yetmiş beş bin avro ile yüz

1 Kalabriya bölgesi kökenli mafya örgütü. (ç.n.)

yetmiş bin avro arasmda değiştiğini bilir. Bu koşullarda otuz bin avroluk bir ürün ya eksiktir ya da dürüst kitapçıların "çalışma nüshası" (o zaman da otuz bin avrodan daha düşük bir fiyat söz konusu olur) tabir ettikleri içler acısı bir durumda olmalıdır. Dolayısıyla eBay'den bu eseri otuz bin avroya her kim satın aldıysa dürüst bir alışveriş yapmadığının bilincinde olmalıydı (heves tamam da, çalıntı mal bulundurmak ciddi bir suç). Kimileri elli avroya satın alınabilen, diğerlerinin fiyatı piyasanın yüzde altmış altındaki kalpazanlık ürünleriyle çevriliyiz.

Küçükken başlanır

Hayretler içinde, *Yahoo Answers*'da şu çağrıyı okudum: "Küçük bir yardım lütfen! Umberto Eco'nun *Cosa*'sının özeti gerekiyor. Bana yardımcı olur musunuz?? Çok teşekkür ederim." Hiç yanıt göremedim. Ama bir başka ödev için istenen yardıma bir yanıt buldum: "Teknolojinin çocuklar üzerindeki etkisi. Lütfen yardım edin!" (Tüm bu dileklere birer de gülen surat eklenmiş). Bu isteğe Luigia adlı kişinin yanıtı şöyleydi: "Ahahaahha teknoloji, artık kendi başlarına düşünce geliştirmekten aciz oldukları ve birileri tarafından yönlendirilmeleri gerektiği için çocukları, sosyal ağlarda ve kanallarda kolay yanıtlar arayacak hale getirmiş derim. İnternetin her şeye kadir olması onu, kendilerini sürekli şımartan ve yavaş yavaş beyinlerinin sönmesine neden olan anne konumuna sokmuş... ahahahah."

Aferin Luigia, aferin sağduyulu kız! Ama bir hikâyemin özetini isteyen bir öğretmenle ilgili koltuklarımı kabartan olaya dönelim. Çocuklara gidip araştırsınlar diye hikâyenin sadece adını verdiğini sanmıyorum. Metin kısa olduğu için eminim birer kopyasını dağıtmıştır. Gelelim acı gerçeğe: Bu hikâyem (nerede yayımlandığını söylemeyeceğim, çok istiyorsanız araştırıp bulursunuz) sadece, ve de sadece, beş sayfa. Yardım isteğinde bulunan kişi bilgisayarı açıp, sıraya girip, mesajını yazıp cevap

bekleyeceğine önce hikâyeyi okusa çok daha kolay olurmuş. Belki de okudu ama ne demek istediğini anlatacak düzeyde değildi (emin olun küçük bir çocuğun bile anlayacağı kadar basit bir alegori).

Sanırım burada sadece tembellik söz konusu. Bir elma çalmakla başlanır, sonra cüzdana terfi edilir, en sonunda da öz anneni boğarsın. Başkalarından özet istenir, sonra elli avroya oyunu satarsın ve son olarak da, malum kişinin söylediği gibi çalışmak insanı yorduğundan gider bir ilk baskı çalarsın.

2012

Kâğıttan kaplanlardan kim korkar?

Altmışlı yılların başında Marshall McLuhan düşünce ve iletişim yollarımıza ilişkin bazı büyük değişimleri haber vermişti. Öngörülerinden bir tanesi de küresel bir ortama girmekte olduğumuzdu ve internet evreniyle birlikte öngörülerinin çoğu doğrulanmış oldu. Ama, *The Gutenberg Galaxy* [Gutenberg Galaksisi] adlı yapıtıyla basının, kültürün evrimi ve bireysel hassasiyetimiz üzerine olan etkilerini inceleyen McLuhan, *Understanding Media* [Medyayı Anlamak] adlı eserinde ve diğer yapıtlarında, alfabetik çizgiselliğin batışını ve görüntünün egemenliğini ilan etti; bu, aşırı basitleştirerek anlatacak olursak kitle iletişim araçlarının "artık okunmayacak, sadece TV (ya da diskoteklerdeki stroboskopik görüntüler) seyredilecek" şeklinde yorumlanması anlamına geliyordu.

McLuhan 1980 yılında, tam da gündelik yaşama artık kişisel bilgisayarların dahil olduğu dönemde (yetmişlerin sonunda deneysellikten bir adım ileri modeller piyasaya çıkmıştı, ama asıl kitle iletişim pazarı IBM PC ile 1981 yılında başladı) öldü. Birkaç yıl daha yaşamış olsaydı, görünürde görüntünün

egemen olduğu bir dünyada yeni bir alfabetik medeniyetin geliştiğini görecekti: Nitekim kişisel bilgisayarları kullanabilmek için ya okuryazar olmak gerekiyor ya da bir şey yapamadan öylece kalıyorsun. Günümüz çocuklarının, okul öncesi yaşlarda bile iPad kullanmayı bildiği bir gerçek ama internet aracılığıyla aldığımız bütün bilgi, e-postalar, SMS'ler hâlâ alfabeye hâkim olmayı zorunlu kılıyor. Bilgisayarla birlikte, Hugo'nun *Notre-Dame'ın Kamburu* adlı eserinde önce bir kitabı sonra ardından, pencereden gözüken, imgeler ve diğer görsel simgelerle dolu katedrali göstererek "bu onu öldürecek" diyen Frollo'nun öngörüsü gelişti. Multimedyalı linkleriyle bilgisayar kesinlikle küresel piyasanın aracı olduğunu kanıtladığı gibi, gotik katedralin "o"sunu yaşatma kapasitesine de sahiptir, ama temelde neo-Gutenbergci ilkelere dayanır.

Okuryazarlık yeniden gündeme geldi ama e-kitapların icadıyla alfabetik metinler kâğıttan değil de ekrandan okunmaya başlandı. Bu da kitabın ve gazetenin yok oluşuna yönelik (kısmen satışlarda yaşanan düşüşlerden yola çıkarak) bir dizi öngörüye neden oldu. Bu vesileyle de kalem erbabına, bıkıp usanmadan kâğıt düzleminin yok olmasına dair görüşlerini sormak hayal gücü yoksunu her gazetecinin en sevdiği sporlardan bir tanesi haline gelmiş bulunuyor. Üstelik kitabın hâlâ bilgiyi nakletme ve korumada büyük önemi taşıdığını, kullanımdaki manyetik düzlemlerin on yıldan uzun bir süre dayanacaklarına dair yeterli bilimsel kanıt olmadığı halde (ki günümüz bilgisayarlarının artık seksenli yılların flopi disklerini okuyamadığı meydanda) beş yüz yıl önce basılan kitapların kusursuzca hâlâ bozulmadan kaldığına dair bilimsel kanıtların bulunduğunu iddia etmek de yeterli olmuyor.

Ama şimdi, gazetelerin haber yaptığı yine de henüz anlamını ve sonuçlarını kavrayamadığımız şaşırtıcı bazı gelişmeler söz konusu. Kâğıdın gözden düşüşünün ilan edildiği bu günlerde,

Amazon'un sahibi Jeff Bezos ağustos ayında, *Washington Post*'u satın aldığı gibi, geçenlerde Warren Bufet da tam tamına altmış üç yerel gazeteyi koleksiyonuna ekledi. Frederico Rampini'nin *Repubblica*'da belirttiği üzere Buffet, Old Economy devlerinden ve bir yenilikçi olmamakla birlikte yatırım fırsatlarına ilişkin ender görülen bir sezgiye sahip. Anlaşılan Silikon Vadisi'nin başka köpekbalıkları da gazetelere hamle yapıyorlar.

Rampini nihai hamleyi Bill Gates ya da Mark Zuckenberg'in *New York Times*'ı satın alarak yapma ihtimalini sorguluyor. Bu gerçekleşmese bile dijital dünyanın kâğıdı yeniden keşfettiği açık. Ticari hesap mı, politik spekülasyon mu yoksa basını demokrasinin kalesi olarak koruma arzusu mu? Konuyu yorumlamaya girişmek için henüz hazır değilim. Ama öngörülerin tersine bir diğer kehanete şahit olunması ilginç. Belki de Mao haksızdı: Kâğıttan kaplanları ciddiye almalısınız.

2013

Dördüncü Roma

Dördüncü Roma'nın düşüşü

İçinde bulunduğumuz yüzyılın ortalarına doğru *edward-gibbon@history.uk*, 20. yüzyılda büyük bir merkezi yönetim ile federal devletlerden kurulu görkemli bir ağ olan Dördüncü Roma'nın sonunu anlattığı ünlü *Storia della decadenza e caduta degli imperi d'Occidente* [Doğu İmparatorluklarının Gerilemesi ve Çöküşü Üzerine] adlı eserini yazdı. Bu yapıtın değeri güçlü anlatımından kaynaklanır; tek kusuru, yazarın Dördüncü Roma'nın çöküşünü biraz fazla mekanik biçimde, kendinden öncekilerin Birinci Roma İmparatorluğu'nun çöküşünü yorumladıkları ve betimledikleri gibi yorumlamış olmasıdır.

Örneğin, Dördüncü Roma, Sarmatilerin Üçüncü Roma'sına başkaldırmakla övünürdü ama –"parcere subiectis et debellare superbos"[1] deyimini yeniden yorumlayacak olursak– kendi lejyonlarını kurmamış, serbestçe hareket eden bir mafyanın gelişmesine izin vermişti. Birinci Roma'nın çöküş nedeni, barbarlara karşı savaşarak ölmeye pek de gönüllü olmayan paralı ordulara emanet edilmiş olmasıydı; öte yandan Dördüncü Roma, paralı askerlerin hiçbirinin ölmediği ve, en azından görünürde, hiçbir barbarın öldürülmediği bir model geliştirmişti. İşte Dördüncü Roma'nın dramı, savaş kaybetmese de kazanamayan bir imparatorluk karşısında pes etmesiyle başlamıştır. Savaşlar (ki tanım itibariyle bir tarafın yenilgisiyle sonuçlanırlar) bitmek bilmediler ve Dördüncü Roma iç barışına bir türlü kavuşamadı.

Birinci Roma'da imparatorluk tahtına, saraydaki isyanlarda rakiplerini kanlı biçimde ortadan kaldıran bir diktatör

1 (Lat.) Virgilus'un "zayıflara karşı merhamet, kibirlilere karşı sertlik" anlamına gelen deyişi. (ç.n.)

kurulurdu. Dördüncü Roma'da ise, eğer tahta aynı anda hak kazanan iki imparator olursa ve hangisinin meşru olduğuna karar verilemezse hanedan krizi doğardı. Hanedanlık savaşları çoğunlukla en uzak topraklarda yaşanır ama egemenlik kurmaktan ziyade egemenliği yitirmemek için çıkardı. Güç için savaşan taraflardan her biri, rakip cephesinde krizler ve kırılmalar sağlamak için kendi içinde azami bir birlik sağlamak durumundaydı. Dördüncü Roma'nın merkeze uzak krallıklarında ise, kendi iç çatışmaları nedeniyle düşman askerlere saldırmayan ordular benzeri dramatik durumlar yaşanırdı. Kazananansa, rakipleri kendisinden önce kendiliğinden dağılan taraf (en becerikli) olurdu.

edwardgibbon@history.uk, ele aldığı tarihsel dönemi isabetli bir şekilde yeni bir dekadans dönemi olarak tanımlıyor. İlk dekadansın korkusu imparatorluk sınırlarındaki "büyük, beyaz barbarlar" (Ozan'ın söylediği gibi) iken, ikinci dekadans küçük, renkli barbarların barışçıl istilasından endişe duyuyordu. Her iki koşulda da imparatorluk "uyuşuk akrostişler" besteleyerek (yine Ozan'ın dediği gibi) tepki gösteriyordu. Yaygınlaşan cinsellik, ataerkil âdetleri zaten zayıflatmıştı: Büyük etkinlikler uygunsuz biçimde giyinmiş açık saçık kızların defilesiyle renklenirken, politik simalar halkın karşısına, kollarında kışkırtıcı yaratıklara çıkıyor, neşe ve zevke adanmış marşlar söylüyorlardı. Halk sadece, aynı hücrede tutulan on kadar gencin birbirleriyle ölümüne dövüştüğü oyunlardan zevk alır duruma gelmişti. Ataların dini bile krizdeydi: Müminler, imanlarının dayanağı olan önemli teolojik meselelerle uğraşmak yerine, kendilerini gizemlere adayarak, konuşan ve ağlayan heykellere tapınmakta, kâhinleri dinlemekte ve geleneksel ritüllerlerle orjivari davranışları birbirine karıştırmaktaydılar.

2000

Gerçekten de Büyük Bir İletişim Üstadı mı?

Bu *Bustina* yayımlandığında gerek ülkede gerekse uluslararası platformda, Başbakanın varsayılan ailevi sorunlarıyla ilgili açıklamasının yol açtığı tartışma muhtemelen durulmuş olacak. Basının bütün kanatlarının, olayı ilk gün haber yapıp yorumlamakla birlikte, daha sonra yarayı deşmekten imtina ederek örnek alınacak bir temkinle davrandığını söylemeliyim. Dolayısıyla bu konuyu aradan zaman geçtikten sonra yeniden ele almamın nedeni densizlik değil de olayın gelecek yıllarda iletişim bilimleri derslerinde okutulacak olması ve bilimsel yorum haklarının daima önceliğe sahip olması.

Kısaca olay, ki iki haftalık bir sürenin ardından herkesin yaşananları unutmuş olduğunu ümit ediyorum, yabancı bir devletin başbakanını ağırlayan başbakanımızın, kendi eşiyle bir başka beyefendi arasında varsayılan (dedikodu, söylenti bağlamında) bir ilişkiye dair bazı açıklamalar yaparak kendi eşi için "zavallı kadın" deyimini kullanmış olmasından kaynaklanıyor. Hemen ertesi gün itibariyle, gazetelerden okuduklarıma göre, bu olayın iki yorumunun olabileceği hakkında söylemler başladı. İlkine göre başbakanımız fazlasıyla sinirlendiği için herkesin ortasında bu son derece kişisel meselesini gündeme getirmişti. İkincisine göre ise başbakanımız olan bu Büyük İletişim Üstadı, kendisini küçük duruma düşüren bazı dedikoduların dolaştığı haberini almış ve bunu bizzat kendisi açıklayarak dedikoduların dallanıp budaklanmasını tek seferde önleme yoluna gitmişti.

İlk durumdaki "zavallı kadın" ifadesinin eşi için ne kadar hakaretamiz olduğu açıkken, ikincisinde üçüncü şahsın aşağılanması söz konusu (doğru olsaydı onun için üzülürdüm, denilmek isteniyor – ama şakasını yaptığıma göre tabii ki doğru değil). Eğer ilk yorum, ki bunu hesaba katmayacağım, doğru

olsaydı, bir siyaset bilimcinin değil de bir psikiyatrın uzmanlık alanına girerdi. Dolayısıyla iyi niyetli davranarak ikinci seçeneğin geçerli olduğunu varsayıyoruz. İşte tam da bu nedenle sadece bir iletişim bilimleri semineri konusu olmakla kalmayıp, tarih seminerlerine de konu olması gerekiyor.

Nitekim Büyük İletişim Üstadı, bir yalanlamanın iki kere verilen bir haber anlamına geldiğinden habersizmişe benziyor. Sadece iki kere olsa iyi. Örneğin ben, (belki de son yıllarda, bizim meselelerimizi umursamayan ülkelere çok fazla yolculuk ettiğim için) bu dedikoduyu daha önce duymamıştım – ki muhtemelen politikacılar, entelektüeller ve Costa Smeralda'da bir teknede bulunan bazı misafirler arasında dolanıyordu. Cömert davranalım ve hadi bin, iki bin kişi arasında dolanmış olsun. Başbakanın halk karşısında yaptığı konuşmadan sonra ve Avrupa Birliği'ni de göz önüne alırsak, bu ima artık milyonlarca insana ulaşmış bulunuyor. Bunun, Büyük İletişim Üstadı'na yaraşır bir davranış olduğu pek de söylenemez herhalde.

Tamam, öğrencilerimize bu şekilde davranmamalarını öğütleyeceğiz zira ne de olsa, "diş macununun kanser yapacağını iddia edenlerin aksine" diye başlayan bir diş macunu reklamı alıcıların zihninde şüphe uyandıracak ve bu son derece yararlı malzemenin satışlarında büyük bir düşüş yaşanacaktır. Homeros gibi Berlusconi'nin de zaman zaman uyukladığını açıklayacağız onlara: Ne de olsa yaşını başını almış biri.

Ama gazetelerde okuduğum ikinci yorum tarihsel açıdan önem taşıyor. Genellikle politikacılar kişisel meselelerini devlet meselelerinden ayrı tutmak için ellerinden geleni yaparlar. Clinton elinde donla basıldığında, olabildiğince konudan kaçınmaya çalıştı, hatta karısının televizyonda bu meselenin hiçbir önemi olmadığına dair açıklama yapmasını sağladı. Mussolini neyse oydu ama Rachele adlı kadınla olan sorunlarını Venezia Meydanı'na taşımayıp evinin dört duvarı arasın-

da çözerdi. Birçok insanı Rusya'da ölüme yolladıysa, bunun nedeni Claretta Petacci'ye yaranmak değil, bir zafer rüyasına kavuşma çabasıydı. Tarihte, politik güç ile kişisel meseleler ne zaman böylesine iç içe girmiştir dersiniz? Tabii ki imparatorun Devlet'in mutlak patronu olduğu, artık Senato tarafından kontrol edilmediği, özel muhafız alayının desteği yeterli olduğu için annesini tekmelediği, atını senatör ilan ettiği, dizelerinden hoşlanmayan cariyelerini kendi damarlarını kesmeye zorladığı Roma İmparatorluğu'nda.

Yani bu gibi olaylar, kendi yaşamı (ve kişisel çıkarları) ile Devlet arasında bir çıkar çatışması değil de çıkarlarda mutlak bir özdeşleşme oluştuğunda yaşanır. Çıkarlardaki bu mutlak özdeşleşme, en azından özlemini duyduğu özdeşleşmenin hayali, bir dönemlerin rejimleriyle yakından uzaktan ilgisi olmayan, çöküş dönemi Roma İmparatorluğu'nun ritüelleriyle şekillenen bir rejim doğurur. Öte yandan, Mutlakıyet Çağı'nın başlangıcında Buckingham Lordu'nun (kraliçenin sevgilisi), Milady'nin kraliçenin mücevherlerine el koymasını engellemek için (Dumas'ya göre) kapıları kapattırarak Fransa'ya savaş ilan etmesini anımsıyor musunuz? İşte, çıkarlarda mutlak bir özdeşleşme olduğunda, benzer olaylar yaşanıyor.

2002

Minik kuşu öldür

Berlusconi hükümetinin yavaş yavaş ama artan bir hızla yerleştirdiği "rejim"in özelliklerine dair tartışmalarla ilgili olarak, muhafazakâr, gerici, faşist, apolitik, popülist ve benzeri bazı terimleri açıklamakta yarar var. Gerici, liberal-demokratik düşüncelerden çağdaş teknolojiye ve bilime kadar gelişmenin her türlü kazanımına karşı çıkarak, kesinlikle rücu edilmesi

gereken bir antik bilgelik, geleneksel bir toplumsal düzen modeli olduğunu savunan kişidir. Bununla birlikte gerici tutucu değildir ama "geriye yönelik" bir devrimcidir. Tarih boyunca, 20. yüzyıla özgü faşist ideolojilerden hiçbir iz taşımayan büyük gericiler var olmuştur. Hatta klasik gericiliğe göre faşizm, "modernist bir gericilik" özelliğine sahipti, hızı ve çağdaş tekniği yüceltir (fütüristlere bakınız) ve kendisine özgü şımarık bir senkretizmle Evola gibi, tarihsel bağlamda reaksiyoner kişileri de etrafında toplardı.

Muhafazakâr ise gerici olmadığı gibi faşist de değildir. Örneğin Churchill, liberal ve totaliterizm karşıtı bir bakış açısına sahipti. Popülizm ise bir rejim biçimi olup, parlamenter organları atlayarak karizmatik liderle kalabalık arasında hızlı bir bağ kurmayı dener. Halka çağrı yaparak toplumsal reformların dayatıldığı devrimci popülizm gibi gerici popülizm örneklerine de rastlanmıştır. Popülizm sadece kalabalıkların içinde kök salmış kanılara ya da önyargılara (poujadist[1] duygular ya da siyasi kayıtsızlık olarak adlandırılırlar) hitap etmeyi hedefleyen bir yöntemdir. Örneğin Bossi, yabancı düşmanlığı ya da Devlet'e karşı güvensizlik gibi siyasi boşvermişliğe hitap eden popülist yöntemlerden yararlanır. Bu bağlamda Berlusconi'nin, vergi kaçırmanın doğru olduğu, bütün politikacıların hırsızlık yaptığı, bizi hapse atan adalete güvenmememiz gerektiği gibi derin ve "vahşi" duygulara yaptığı çağrı kesinlikle siyaseten kayıtsızlık niteliği taşır. Ciddi ve sorumluluk sahibi bir muhafazakâr, vatandaşları vergi ödememeye asla özendirmez, zira korumaya çalıştığı sistemin krize gireceğini bilir.

Bu farklı davranış biçimlerine rağmen politik söylemlerin birçoğunda birden fazlasının kullanıldığına şahit oluruz. İdam

1 Kitapçı ve kırtasiyeci olan Fransız Pierre Poujade'ın 1953'te başlattığı, esnaf ve zanaatkâr çevrelerinde hızla yayılan vergi grevi sonrasında söz konusu hareket bu adla anılmaya başlanmıştır. (yay.n.)

cezasını ele alalım. Muhafazakârlar idam cezasını destekleyebilecekleri gibi karşı da çıkabilirler. Fedakârlık, tazminat, saflaştırıcı öğe olarak kan gibi mitlere bağlı bir gericinin onayını alabilir (Bkz. De Maistre). Komünist rejimlerde bile kullanılmamış olmasına rağmen, sıradan vatandaşların insanlık dışı suçlar karşısındaki huzursuzluklarından yararlanmak isteyen bir popülist için iyi bir konu olabilir. Çevreyle ilgili konularda ise davranışlarda farklılık gözlenir: İnsan türünün yok olması pahasına Toprak Ana'nın korunması teması, ince bir şekilde gerici bir temadır, ama sorumluluk sahibi bir muhafazakâr (denetimsiz bir gelişmenin derdindeki endüstriyel güçlere hesap vermek zorunda olan Bush değil tabii ki) kadar aşırı sola mensup bir devrimci de çevreyi koruma mücadelesi verebilir.

Bir popülist ise çevreye saygı duyulmasını destekleyebilir ama çoğunlukla, hitap ettiği "halk"ın derin duygularıyla hesaplaşmak zorundadır. Çiftçilerin dünyası yüzyıllar boyunca, kendisini ilgilendiren araziyi ekme teknikleriyle ilgili olduğu oranda çevreye karşı duyarlılık geliştirmiştir ama işine geldiği her an, daha geniş bir skaladaki jeolojik sonuçlarını düşünmeden ormanları kesmekte sakınca görmemiştir. Bir dönemin çiftçilerinin çağdaş çiftçilere oranla çevreye karşı daha duyarlıymış gibi gözükmesinin nedeni, sayıca az olmalarından dolayı yol açtıkları yıkımların bir sorun teşkil etmemiş olmasıdır. Dolayısıyla, "herkesin, çevre engellerine takılmadan, istediği yere ev kurmaya hakkı vardır," söylemi, başarılı bir popülist söylem olarak nitelendirilebilir.

Bugünlerde, avcılara tanınan hakları büyük ölçüde artıracak bir yasadan söz ediliyor. Avcılık bir spor olduğu kadar aynı zamanda son derece popüler bir hobidir – ve ataerkil duygulara dayanır. İnsanoğlu tavuk, sığır ve domuz yetiştirmeyi, sonra da bunları öldürüp yemeyi kabul ettiğine göre, yerleşim alanlarından uzak özel havzalarda belli mevsimlerde birilerinin spor

olsun diye, nesli korunan ve denetlenen, tüketilebilen hayvanları öldürmesi kabul edilebilir. Ama belli sınırlar dahilinde. Ama tartışılan yasa bu sınırları pre-ekolojik döneme döndürmeyi amaçlıyor. Neden mi? Zira bu teklifle, ataerkil güdülere, geleneklere yönelik hiçbir eleştiriye ve reforma sıcak bakmayan, tüm proujadistik sürüklenmelerin kültürel çorbası haline gelmiş o "derin halka" çağrı yapılıyor.

Bu yasa, değerlendirme için yetersiz bir eğitim düzeyine sahip seçmenin kontrolsüz içgüdülerine hitap ederek beslenen, sürünen bir rejimin popülist-apolitik doğasının altını bir kere daha çiziyor.

2004

Medyatik Popülizm rejimi üzerine

Berlusconi'nin *Porta a porta* programında, İtalyanların Irak'ta yapacak bir işinin kalmadığını ilan ettiği gün ve bunu izleyen günlerde, Kitap Fuarı'nın açılışının yapıldığı Paris'teydim ve, çoğu zaman hiçbir neden olmaksızın, ülkemizde olup biteni tam olarak anlamama konusunda adeta uzmanlaşmış Fransızlara, İtalyanların iç meselelerinden söz etme fırsatı buldum.

İlk soru: Başbakanınız böylesine önemli bir kararı neden, bir görüş alması ya da bir onay istemesi gereken parlamentoda değil de televizyonda açıkladı? Ben de bunun, Berlusconi'nin oturtmaya çalıştığı, Başkan ile Halk arasında, parlamentoyu devre dışı bırakarak (nitekim Başkan onay almayı garantilediği için sorma gereği duymaz, dolayısıyla da parlamento, Berlusconi ile Bruno Vespa arasındaki anlaşmaları kayıttan sorumlu bir tür noter görevi üstlenir) kitle iletişim araçları vasıtasıyla doğrudan bir ilişkiye dayanan medyatik popülizm rejiminin gereği olduğunu açıkladım.

Ayrıca İtalya'nın semantik bir iyi niyet yoksunluğu üzerine kurulu bir ülke olduğunu belirttim. Gazeteler ya da Amerikan televizyonları Irak'tan söz ederken *insurgency* (benim ülkemde ayaklanma ya da en azından yaygın gerilla savaşı anlamına gelir) terimini kullanırken, İtalya'da birisi kalkıp bu terimin benzer anlamlısı olan "direniş" sözcüğünü kullansa, sanki İtalyan Direnişi'yle köktenci terörizm aynı kefeye konuyormuş gibi kıyameti koparırız. Üstelik, direnenlerin davranışları hoşumuza gitmese ve gerilla savaşlarına alenen terörist gruplar da katılsa bile "direniş" sözcüğünün, "ayaklanma" ya da "başkaldırı" gibi yansız bir terim olduğu, bir ülkede halkın bir bölümünün silahlanarak yabancı işgalcilere karşı koyduğunda kullanıldığı fikrini kabul etmeden tepki gösteririz. Ayrıca, muzaffer İtalyan Direnişi'ni yaraladığı gerekçesiyle en ateşli itirazların, başka ortamlarda Direniş'imizin aslında haydutların ve katillerin eseri olduğunu savunanlardan geldiğini de açıkladım. Ama bu farklı bir konu.

Birçok insanın, Burlusconi'nin rejiminden söz edildiğinde, rejim denildiğinde sadece faşist rejimi anladıkları için (bir diğer ilginç semantik zafiyet), Berlusconi'nin çocuklara kara gömlek giydirmeye kalkmadığı gibi Etiyopya'yı fethetmeye de yeltenmediğini (Stroce'nin bile aklından geçmediği kanısındayım) öne sürerek nasıl kıyameti kopardığını da açıkladım. Halbuki "rejim" sadece yönetim biçimi anlamına gelir. Nitekim demokratik rejim, monarşik rejim, cumhuriyetçi rejim ve daha birçok rejim türü var. Berlusconi'nin oturtmaya çalıştığı rejim, Anayasa'da sözü edilenden farklı, görülmemiş bir rejim biçimi olup, sözünü ettiğim medyatik popülizm rejimidir. O kadar ki Berlusconi, rejimi daha da mükemmel hale getirmek için Anayasa'yı değiştirmeye çalışmaktadır.

İzleyen günlerde, Bush ile Blair'in kınamaları ve Berlusconi'nin askeri birliklerimizi Irak'tan çekeceğini asla söylemediğini iddia etmesinin ardından sorular daha da arttı.

Muhataplarım, birbirine bu denli zıt açıklamalar nasıl yapılır diye soruyorlardı. Kendilerine bunun medyatik popülizmin güzelliği olduğunu açıkladım. Kalkıp parlamentoda bir şey söylediğinde tutanaklara geçeceği için sonradan kalkıp inkâr edemezsin. Ama Berlusconi TV'de konuştuğunda, hedeflediği sonuçları hemen almıştır (sandığa yansıyacak bir popülarite kazanmıştır). Bunu söylediğini inkâr ettiğinde de, hem Bush'u sakinleştirir, hem de kazandığı onayı yitirmez, zira kitle iletişim araçlarını takip edenler (ve gazete okumayanlar) ertesi gün, bir gün önce söylenenleri tam olarak hatırlamayacak, olsa olsa Berlusconi'nin sempatik bir şey söylediğini düşünecektir.

Bu yöntem özellikle televizyondan satışlarda kullanılır: Saç kremi satıcısı saat sekiz buçukta müşterinin önce kel, sonra saçlı iki fotoğrafını gösterir. Saat on buçuk gibi de ürününün ciddi bir ürün olduğunu, dökülen saçların yeniden uzaması sözü vermediğini, ama henüz dökülmeyenleri mucizevi bir şekilde dökülmekten alıkoyduğunu açıklar. Bu sırada izleyiciler ya değişmiş ya da iki saat önce söylenenleri unutmuştur ve sadece satıcının belgeli ve sahte ümitler doğurmayan ürünler sattığını hatırlarlar.

Muhataplarım, İtalyanlar, Berlusconi'nin (ve onunla birlikte İtalya'nın) bu şekilde davranarak sadece Chirac ve Schröder nezdinde değil ama Blair ve Bush nezdinde de saygınlığını yitirdiğinin farkında değiller mi, diye sordular. Hayır, diye cevap verdim. Bunu ancak gazete okuyanlar fark edebilir, ama onlar da sadece televizyondan haber dinleyenlere oranla azınlıkta kalıyorlar, zira televizyon sadece Berlusconi'nin hoşuna giden haberleri yayımlıyor. İşte Medyatik Popülizm rejimi tam da böyle bir şey.

2005

Roma'da bir Amerikalı

Alice Oxman'ın bazı kusurları var. Öncelikle Amerikalı ve bu durum radikal solun hoşuna gitmeyebilir ama, Amerikan bayrağına sarılı kadınların yer aldığı USA-Day'e katılmadı ve *Foglio*'da eleştirilerin hedefi oldu. İkinci olarak Yahudi, ve Yahudi oluşu şu sıralar gerek sağdan gerekse soldan pek çok kişinin hoşuna gitmeyebilir. Kendisi solcu, ve bu sağın hoşuna gider. Ayrıca Furio Colombo'nun karısı, ve bu durum da hem sağın hem de solun kendisine güvenmemesine yol açabilir. Bu kadar kusurun üstüne neyse ki bir de çirkin değil.

Doğal olarak da *Sotto Berlusconi. Diario di un'americana a Roma 2001-2006* [Berlusconi'nin Altında. Bir Amerikalının Roma'daki Hatıratı 2001-2006] (Editori Riuniti, 2007) adlı kitabı oldukça keskin dille yazılmış. Birinci tekil anlatımlarında, örneğin 11 Eylül'ü (ve sonrasını) New York'ta yaşayan kızıyla arasındaki yazışmalarla aktarırken de, eşinin gazetelerle olan (bir çıkar çatışması şüphesiyle belki fazlaca anılan) deneyimlerinden söz ederken de oldukça keskin. Ama özellikle basında ve ajanslarda yer alan haberleri yorum yapmadan aktarmakla yetinirken keskin ve buz gibi ifadesiz. Dolayısıyla kitap, unutanlar için, tarihimizin en karanlık ve en ilkel dönemlerinden biriyle ilgili bir belge konumunda. Ben mütevazı bir seçki sunmakla yetineceğim.

2001. "Hedefim ülkeyi nasır tutmuş yargıdan kurtarmak" (Carlo Taormina). "'Genova is so nice'. Sayın Başkan, dışarıda savaş var, bir de yerde bir ölü. 'Oh yes, I know, it's tragic'" (G8 zirvesi sırasında Bush). "Bu bir din savaşı" (Oriana Fallaci). "Bush ve Berlusconi arasında tam bir fikir birliği bulunuyor" (TG2).

2002. "Biagi, Santoro ve Luttazzi'nin televizyonu kullanma şekilleri suç teşkil edecek türden (Berlusconi, Sofya'dayken).

"Sardegna'ya dostum Putin'in kızları geldi" (Berlusconi). "Porto Rotonda'nın, İtalya'nın gelecekteki Camp David'i olması hedefleniyor" (Panorama). "Güney'de beni şarkılar söyleyerek, bir azizmişim gibi izliyorlar" (Berlusconi, RAI 1).

2003. "Apicella gitarını akort ediyor, birkaç nota işitiliyor ve o, söz yazarı Başbakanımız, büyük bir coşkuyla şakımaya başlıyor. Başbakanının duygusal ve müzikal evreni şöyle özetlenebilir: O, İtalya'nın Julio Iglesias'ıdır" (Libero). "Hâkimlerin tamamı deli, zihinsel olarak rahatsızlar" (Berlusconi). "Beni öldürürlerse bilin ki nedeni Antonio Tabucchi ve Furio Colombo'nun sözel emridir. Hemen Digos'a haber verin" (Giugliano Ferrara). "Berlusconi samimi biçimde liberal bir adamdır. Son derece iyi yüreklidir, olağanüstü iyi yüreklidir. Temizlik ve yaratıcılık açısından Ferrara kendisini Mozart'la kıyaslamakta haklı" (Sandro Bondi). "İlk gelen Bingo Bongo'ya ev mi verelim? Şaka mı yapıyorsunuz? (Umberto Bossi).

2004. "Hâkimlerin tümü de aşağılık birer komünist" (Carlo Taormina). "Berlusconi? Ne kadar iyi olduğu bilemezsin. Ona hayranım. Putin saygı duyuyor, Bush saygı duyuyor. Sonunda saygı duyan birileri var" (Simona Ventura). "İnsanlar Berlusconi'ye bağırıyordu: 'Evine dön'. Biz de bağırdık. O zaman döndü ve bana şöyle dedi: 'Sen bir pisliksin'" (Anna Galli, vatandaş). "Şair Mario Luzi'ye ömür boyu senatörlük unvanı verilmesinden hoşlanmadım. Dünyamızı böylesine yaralayan birine... Mike Buongiorno'ya verilse daha iyi olurdu" (Maurizio Gasparri).

2005. "Boyunuz kaç? Bir yetmiş sekiz mi? Abartıyorsunuz. Gelin yanıma aynanın karşısına, ben bir yetmiş birim. Bir yetmiş bir boyundaki bir adam cüce olarak tanımlanabilir mi?" (Berlusconi, Stampa), "Seçim süreci Papa'nın ölümünden etkilendiği için kesinlikle oy sayıları da etkilendi" (Enrico La Loggia). "İtalya refah içinde yaşıyor... Oğlumun sınıfında her

çocuğun iki ceptelefonu var" (Berlusconi, TG2). "Villamın çok güzel bir manzarası var... bu yıl bir sürü kayık da görüyorum. Bunlar zenginlerin tekneleri, demek ki bir sürü zenginimiz var. Maaşlar enflasyona oranla daha çok artıyor, Avrupa'da bizim ailelerimiz kadar zengini yok" (Berlusconi, *La Stampa*).

2006. "Bu götverenler mide bulandırdı artık." (Roberto Calderoli). "Ben faşistim ve bununla gurur duyuyorum. İbne olmaktansa faşist olmak daha iyi" (Alessandra Mussolini, *Porta a porta*). "İşler iyi gidiyor... Dün dostlarımla restorana gittim ve boş yer yoktu. Sonunda benim geldiğimi söylediler de birilerini kaldırdılar" (Berlusconi, La7)

Birilerini kaldırdılar. Neyse ki bir rejim değildi. Kitabın 2006 yılında bitmesi yazık olmuş. Birçok kez boşananlar, etkin kalıcı hizmet veren odalıklar, evliliği reddeden bekârların (aralarında, istatistiksel olarak söylemek gerekirse, belki birkaç pedofilin de) ilk sırada yer aldığı bir Family Day ile ilgili haberler de verebilirdi.

2007

My heart belongs to daddy

Birinci düşünce

Başbakanımızın, fiziksel olarak alımlı kadınların seçimlerde aday olmasında kötü bir taraf bulunmadığını belirttiğini okuyorum. Sorun söyleme biçiminde. Spiritüel egzersizler yapan Cizvit rahip ile Dominikan rahibin fıkrasını herkes bilir. Cizvit, dua kitabını okurken keyifle sigara tüttürmektedir. Dominikan, böyle bir şeyi nasıl yapabildiğini sorar ve Cizvit, üst makamlardan izin aldığını söyler. Saf Dominikan rahibimiz de, kendisinin de izin istediğini ama verilmediğini söyleyince de "Ama izni nasıl istedin?" diye sorar Cizvit. Ve Dominikan, "'Dua

ederken sigara içebilir miyim?' dedim," der. Kendisine tabii ki de hayır yanıtı verilmiştir. Cizvit ise, "Sigara içerken dua edebilir miyim?" diye sormuş ve kendisine her ortamda dua edebileceğini söylemişlerdir.

Eğer Berlusconi, adaylardan birinin güzel de olmasında sorun olmadığını söylemiş olsaydı, herkes, feministler bile kendisini alkışlardı. Ama güzel bir kızın aday olmasında hiçbir kötülük olmadığını söylediği noktada işler farklılaşır. Belki de bir kızı sadece güzel diye aday ilan etmek iyi bir şey değil.

İkinci düşünce

Berlusconi'yi "babacık" diye çağıran Napolili kızcağızla ilgili olayda tabii ki hemen kötü düşünmemek gerek. Yine de Cole Porter'ın, Marilyn Monroe ve Ertha Kitt tarafından meşhur edilen ve bir kızın son derece seksi bir sesle, kalbi hâlâ *daddy*'ye yani "babacığa" ait olduğu için nasıl yaşıtı oğlanlarla doğru ilişkiler kuramadığını anlattığı ölümsüz şarkısı *My heart belongs to daddy*'yi hatırlamamak elde değil. Bu kızın tutkusu için çok mürekkep harcandı (ensest, pedofili, aile değerlerine hakaret?) ve konuyla ilgili kanılar hâlâ karanlık. Cole Porter'ın kurnaz birisi olduğu unutulmamalı. Yine de, çok güzel ve duygu yüklü bir şarkıdır ve Apicella'nın bu şarkıyı tanımıyor olması son derece şaşırtıcı.

Üçüncü düşünce

Galiba aynı Başbakan, etnik köken zengini bir medeniyet olmak istemediğimizi ve Lega'nın da arzuladığı gibi, göç yasalarının genişletilmesi gerektiğini ilan etmiş. İlk bakışta Fassino'nun, kaçak göçmenleri kontrol altına almak ve yasal olanlara yardım etmekle ilgili sözlerini tekrarlamış gibi duruyor. Ama bunun ardında başka bir düşünce, yani, etnik köken zengini bir medeniyet olup olmamanın gönüllü bir karar olduğuna

dair bir düşünce yatıyor. Sanki barbarlar tarafından işgal edilip edilmemek İmparatorluk Roması'nın (hatta daha da öncesinin) seçimine kalmış gibi. Barbarlar, sınırlara dayandığında tek yaptıkları bu sınırları aşmak olmuştur. Bu kadar. İmparatorluk Roması'nın bilgeliği (birkaç yüzyıl yaşamasını sağlayan), yerleşim imkânı tanıyan yasalar çıkarmak suretiyle imparatorluk sınırları içinde barışçıl şekilde yaşamak isteyen barbarlara vatandaşlık vermesinde, hatta orduya bile kabul etmesinde yatar. Bu nedenle de İliryalı ve Afrikalı imparatorları, Tarsuslu Pavlus adlı bir Türk'ün yaydığı yeni bir dini, ve son düşünürleri arasında Augustinus adlı bir Berberi bile vardı.

Dünyamızın sınırlarına muazzam kalabalık kitleler dayandığında girip girmemelerine ait karar bize aitmiş gibi davranamayız. Kaldı ki, eğer İtalya geçtiğimiz yirmi-otuz yıl süresince fakir ve hırpani bir görüntü çizmiş olsaydı belki de binlerce Afrikalı (ya da Balkanlardan gelen göçmen) ülkemize gelmeyi düşünmezdi. Ama, ülkemizin harikulade yarı çıplak kızlardan ibaretmiş gibi görüldüğü, altınları kazanmak için Garibaldi'nin bisiklet yarışçısı olmadığını bilmenin yettiği imajının verildiği İtalyan televizyonunu, özellikle de Mediaset'i izliyorlar. Bu durumda, istasyonların dehlizlerinde mukavvadan barakalarda, şansları yaver giderse altmışlık kadınların ırzına geçerek yaşamak zorunda kalacağını bilmeden denize atlayıp yüzerek buraya gelmek istemeleri son derece doğal.

Dördüncü düşünce

Bilgisayar korsanlarının bankaların belleklerine girmekle yetinmediğini, CIA'ye ait siteler de dahil olmak üzere dünyanın çoğu ülkesinin gizli servislerini de tehlikeye soktuğunu okuyorum. Şaşırtıcı değil. Eminim ki kısa süre içinde (hatta belki şu anda) sadece, mutlu mesut, aldattığı eşinin tüm olan biteni bildiğinden habersiz zinacılar ve hesaplarının boşaltıldığını

görmekten mutlu geri zekâlılardan başkası internete girmeyecek. Gizli servislerse uzun süredir interneti kullanmaktan vazgeçmiş olmalılar. Derhal New York'a ulaşması gereken gizli bir mesajı salı sabahı Londra'dan internet aracılığıyla yollamak son derece rahat, ama saat dokuzda Londra'dan yola çıkan bir ajan yerel saatle New York'a öğle vakti ulaşmış olur zaten. Bu durumda mesajı ayakkabı topuğuna gizlemek, ezberlemek ya da belki sfinkter kasma tıkıştırmak daha emniyetli olacaktır. Gelişime doğru yengeç adımlarıyla ileri!

2007

Bana karşı gelmek mi? Kendini ne sanıyorsun ilkel yaratık?

Tartışmalar ulusal düzeyde sonuçlanmış gibi gözükse de, uluslararası boyutta halen devam ediyor. Çeşitli ülkelerdeki dostlarımdan, Başbakan Berlusconi'nin nasıl olur da Amerika'nın yeni başkanının, genç ve yakışıklı olduğu kadar fazla bronzlaşmış olduğuyla ilgili böylesine tarihi bir gaf yapabildiğini soran e-postalar almaya devam ediyorum.

Birçok kişi Berlusconi'nin kullandığı ifadeyle ilgili açıklama yapmaya çalıştı. Kötü niyetliler bu söyleme en korkunç anlamlardan (Berlusconi, başkana hakaret etmek istemişti) *trash* formatına kadar pek çok anlam yükledi: Berlusconi gaf yaptığının pekâlâ farkındaydı ama seçmenlerinin bu gaflarına bayıldığını ve bu nedenle kendisini sempatik bulduğunu biliyordu. İyi niyetli yorumlar arasında ise gülünç derecede yüzeysel olanlar (bronzlaştırıcılara meraklı olan Berlusconi, aslında Obama'ya iltifat ediyordu) kadar, neredeyse hoşgörülü sayılacak yorumlar da (masum bir şakaydı, abartmayalım) yer aldı.

Yabancıların anlamadığı nokta, Berlusconi'nin yanlış anlaşıldığını, aslında başka bir şey demek istediğini söyleyerek kendini savunmak yerine (ki aslında her zamanki tekniğidir) ifadesinin meşruluğunda ısrar ediyor olması. Burada doğru açıklama, Berlusconi'nin gerçekten iyi niyetli olduğu ve son derece normal bir şey söylediğini düşündüğü ve bunda ne gibi bir kötülük olduğunu hâlâ görmediğidir.

Obama'nın zenci olduğunu söyledi (kendisi öyle olduğunu sanıyor): Yoksa aslında zenci değil ve kimse inkâr etmiyor mu? Berlusconi şunu ima etmeye çalışıyor: Obama'nın zenci olduğu gayet açık, nitekim Amerika'daki tüm zenci yazarlar, kendileri gibi birisi Beyaz Saray'a çıktığı için mutlu olduklarını dile getirdiler, uzun süredir Amerikalı zenciler "black is beautiful" diyorlar, zenci ve yanık tenli aynı şey olduğuna göre de "tanned is beautiful" denilmesinde hiçbir sakınca yok. Gerçekten yok mu acaba?

Hayır. Beyaz Amerikalıların Afrika kökenlileri "negro" olarak adlandırdığını ve küçümsemek için de "nigger" dediklerini hatırlarsınız. Sonra zenciler "black" olarak çağrılma hakkını kazandılar ama, günümüzde hâlâ, aşağılamak ya da şaka yollu takılmak için zencilere "nigger" deniliyor. Kendileri bu sözcüğü kullanabilir ama beyaz biri söylerse ağzını burnunu dağıtırlar. Aynı, eksikliklerini tahrik edici biçimde niteleyebilen ama eşcinsel olmayan birisi aynı şeyi söylediğinde alınan eşcinseller gibi.

Şimdi, Beyaz Saray'a bir zencinin çıktığını söylemek bir saptamadır ve bu ifade, gerek sevinçle gerek nefretle söylenebilse de, herkes tarafından kullanılabilir. Bir zenciyi bronzlaşmış olarak tanımlamak ise bir söyleme ve söylememe biçimidir, yani, gerçek sıfatını kullanmaya cüret edemeyip bir farkı vurgulamaktır. Obama'nın "bir zenci" olduğunu söylemek apaçık bir gerçekken, "zencidir" demek ten rengine bir gönderme olur. Ama bronzlaştığını söylemek kötü niyetle dalga geçmektir.

Tabii ki Berlusconi Amerika'yla arasında diplomatik bir sürtüşme doğsun istemedi. Ama farklı sosyal kesimlerden ya da kültürel seviyedeki insanları birbirinden ayırmaya yarayan söyleyiş ve davranış biçimleri vardır. Snobluk olarak algılanacak ama, bazı çevrelerde, "manàgment" sözcüğünü kullananlar derhal küçümsenecektir. Harvard'ın bir yer adı olmadığını bilmeyenlerin "Università di Harvard" demesi gibi (üstelik "Haruard" olarak telaffuz edenler bile çıkıyor). En elit çevrelerde ise, sakson iyelik ekiyle *Finnegan's Wake* yazanlara burun kıvrılır. Bir zamanlar kadeh tokuştururken küçük parmağını kaldıran, kendilerine kahve ikram edildiğinde "yarasın" diyen ya da "eşim" yerine "hanımım" diyenlerin küçümsendiği gibi.

Bazen davranışlarımız nereden geldiğimizi ele verirler: Sertliğiyle ünlenmiş bir şahsiyeti hatırlıyorum, bir sergi açılışında yaptığım konuşmadan sonra yanıma gelerek elimi sıkmış ve "Profesör, beni nasıl da zevklendirdiğinizi bilemezsiniz," demişti. Etraftakiler mahcup bir şekilde gülümsemişlerdi. Ama o cesur adam, her zaman içinde Tanrı korkusu olanlarla takıldığı için, bu ifadenin sadece tensel zevkler için kullanıldığının farkında değildi. Aslında söylenmesi gereken, "entelektüel açıdan gerçekten keyif verici oldu" olmalıydı. Berlusconi olsa, "iyi de aynı şey değil mi?" der. Hayır değil. Söyleme biçimleri asla birbiriyle aynı değil. Berlusconi'nin, balığın bıçakla yenilmesinin yanlış oluşu gibi, etnik kökenden söz edilebilen ama ten rengine atıfta bulunulmayan bazı ortamlarda bulunmadığı besbelli.

2008

Berlusconi ve Pistorius

Berlusconi üzerine literatür oldukça geniş. Yakın zamanda yayımlanan kitapçıklar arasında taslağını gördüğüm, Pierfranco

Pellizzetti'nin fütursuz bir kötülükle, liderin estetik görünümünü ve cinselliğini ele aldığı *Fenomologia di Silvio Berlusconi* [Silvio Berlusconi'nin Fenomenolojisi] adlı (yakın zamanda Manifestolibri Yayınları'ndan çıkacak) kitabı ile, karakterin son derece tuhaf bir yönünü, yani kendi bedeniyle olan ilişkisini ve bedeniyle ilgili çevreye ilettiği imajı konu alan, Marco Belpoliti'nin piyasaya çıkan kitabı *Il corpo del capo*'ya [Başkanın Bedeni] (Guanda Yayınları, 2009) değinmek istiyorum.

Garip gözükse bile her başkanın bir bedeni bulunmaz. Ellili yıllarda yaşayanların sadece simasıyla sınırlı hasis çirkinliğini hatırlayacağı De Gaspari gibi büyük bir lideri düşünelim. Trento'daki anıtını görmeye gittiğinizde öylesine bedensizdir ki, Facis marka buruşuk bir takımın içinde kaybolmuşa benzer. Ama öte yandan, Nenni'den Fanfani'ye, hatta tartışmasız karizmasını entelektüel karakterine borçlu olan Togliatti'ye kadar, geçmiş dönem liderlerinin de bedeni yoktur (olsa olsa tanınan bir yüze sahiptirler). Ama bu diğer ülkeler için de geçerli: Kimse, De Gaulle hariç, Fransız başkanların bedenlerini anımsamaz; İngilizlerde ise akıllarda Churchill'in görüntüsü yer etmiştir etmesine ama ağzında purosu olan sıkı bir alkol kullanıcısı olarak, gerisi olsa olsa hayal meyal hatırlanan bir obezlik anısıdır. Roosevelt'in hiçbir bedenselliği yoktu (varsa bile ancak menfi anlamdadır, zira sakattı), Truman bir sigortacıya, Eisenhower ise bir amcaya benzerdi. Kendi fiziğiyle ilk dalga geçen (ama yine sadece yüzüyle), iyi odaklı bir ekran görüntüsü sayesinde Nixon'u alt eden Kennedy olmuştur.

Peki geçmişteki büyük liderlerin birer bedeni var mıydı acaba? Augustus gibi bazılarına heykelcilik sanatı bir beden hediye etti. Diğerlerinin ise yönetimi, güçlü ve halk üzerinde değil de (halkın onları görme fırsatı olmazdı) maiyetleri üzerinde etkili oldukları için ele geçirdiği varsayılır. Ama geri kalanlar söz konusu olduğunda, örneğin Fransız monarşisine dahil olanlara

adenit tüberkülozdan iyileşme erdemini yakıştıran, efsaneler devreye girer. Ama Napolyon'un, askerlerini, sahip olduğu somatotipik nitelikler nedeniyle katliama sürüklediğini sanmam.

Bir başkanın bedene kavuşması ve o bedenin görüntüsüyle manyaklık derecesinde ilgilenmesi için (sadece yüzü değil, bütün bedeninden söz ediyorum), fotoğraftan başlayarak kitle iletişim çağını beklemek gerekti.

Ve artık, [Marco] Belpoliti'nin zaten yaptığı gibi, Mussolini'nin, iktidardayken son derece ilahi gözüktüğü için düşüşünü kesinleştirmek adına, söz gelimi bir zamanlar bu bedenin sahibi olanı aşağılamaya ve baş aşağı asılarak kanatılması gereken bedeniyle ilişkisi incelenmeye başlanabilir.

Berlusconi ve Mussolini arasında eğer analoji varsa bunun nedeni, yanlış anlaşılmasın kimseyi dehşete düşürmeye falan çalışmıyoruz, Berlusconi'nin "faşist" olması değil ama Mussolini gibi o da kendi imajına neredeyse manyakçasına özen gösterip, halkla popülist bir ilişki kurma çabasıdır. Belpoliti'nin yaptığı, Berlusconi'nin gemilerde şarkı söylediği günlerden bu günlere, çoğunlukla fotoğrafa dayalı analizlerin izini sürmek niyetinde değilim ve olsa olsa, bu denli bol miktardaki analizin, okurda yaratılan beklentiye paralel miktarda görsel desteğinin bulunmamasından şikâyet edebilirim (gerçekten de "konuşan" yirmi tane fotoğraf var, ama insan bir kere tadına varınca daha çoğunu istiyor).

Özellikle ellere, gülüşüne, karakterin feminen yanıyla ilgili beklenmedik ve kışkırtıcı yorumlara, aleni narsistik tavırlara (Belpolito, Jung'dan Foucault'ya ve Senett'e uzanan çeşitli otoriteler ve kaynaklardan yararlanıyor), ailenin kendi bedenselliğinin bir uzantısı (ama daima aksesuar) olarak kullanılmasına dair notlara ilişkin bölümlerin okunmasını öneriyorum.

Mussolini ile Berlusconi arasındaki temel farklılık ilkinin, üniforma bir yana, açık bağrı dahil bedeninden, olsa olsa cesur-

ca kelliğine atıfta bulunarak, annesinin dünyaya getirdiği haliyle yararlanmasıyken, Berlusconi'de, bir siborg öğesi, yani taraftarlarına yaşsız gözükmesi amaçlanan madensi bir imaj sunmak amacıyla, doğal hatlarının (Belpoliti, Berlusconi ile Oscar Pistorius arasındaki, yapay bacaklı yarışçı analojisine dikkat çekiyor) dolgulardan gerdirme işlemine, aşamalı dönüşümü öne çıkıyor: Belpolito'nun kitabın sonundaki "gelip geçiciliğin sabit yıldızı" tanımı gibi, bu, kişinin ebediliğe özenmesi.

2009

Garip bir "meçhul sofra arkadaşı" vakası

13 Temmuz tarihli *Giornale*'de yayımlanan bir yazı dikkatimi yeni çekti. Geç de olsa yazmalıyım. Şöyle diyor: "Profesör füzyon mutfağından hoşlanıyor. Sol düşünceye ait bir referans noktası kabul edilen Umberto Eco, geçtiğimiz cumartesi günü Milano'da, San Giovanni sul Muro Sokağı'ndaki Asya mutfağına özgü spesiyalleriyle ünlü bir restoranda, yanında meçhul bir şahısla öğle yemeği yerken görüldü. Bu loş ama karanlık lokalde yemek yiyen *Gülün Adı* kitabının yazarının menüden, daha deneysel yemekler yerine tercih ettiği "klasiklerin", Kanton usulü pilav, köri soslu spagetti ile sebzeli ve bambulu tavuk olduğu gözlendi. Çubuklarla uğraşmak, ilerici şahsiyetlerin ortak tutkusu olmalı. Nitekim yakın zamanda hukukçu, senatör, Telecom'un eski başkanı ve 2006'nın futbol skandallarıyla çalkalanan kızgın yazı boyunca FGIC[1] olağanüstü komiserliği yapan Guido Rossi de Milano'daki bu Çin restoranında göze çarpmıştı. Çin artık çok daha yakın, masaya bir tabak eklemek yetiyor."

Olağandışı bir şey değil. Küçük anekdotlarla yaşamını idame ettiren gazeteciler var ve paragrafın sorumlusunun her

1 İtalyan Futbol Federasyonu. (yay.n.)

Allah'ın günü, "seçkin sayılmayacak" (buralarda Paola Bimnetti'yi Rocco Siffredi'yle ya da Carla Bruni'yi Bakan Brunetta'yla mum ışığında yemek yerken yakalama şansı olmaz) Çin restoranlarını dolaşıp dolaşmadığını bilemeyeceğimden, bu Dagospia[1] namzedinin, aydınlık ve temiz, gazetecilik hiyerarşisinin alt basamağındakiler için de oldukça ekonomik olan bu restorana sık sık gittiğini varsaymaktan başka çare yok. Kim bilir kaçıncı kez Çin böreği yemekten sıkılmış olsa gerek ki, anonim gazetecimiz kariyerinin dönüm noktası olacak bir haber yakalama düşüncesiyle yerinden sıçramış olmalı.

Çin lokantasına gitmekten daha normal bir şey olamaz. Ayrıca hem Guido Rossi hem de benim gidiyor olmamız da gayet sıradan bir durum. Onun da gittiğini bilmiyordum ama o restoran ikimizin de evlerinden yüz metre kadar uzakta olduğu için, eğer mutlaka Cracco-Peck'te birkaç yüz avrocuğa deniz mahsullü orkide yemek istemiyorsanız, bu lokantaya gitmeniz son derece mantıklı.

Bu denli anlamsız, adam ısıran köpekten de kötü, neredeyse havlayan köpek gibi bir haber niye verilir ki?

Varsayımda bulunmaya çalışacağım. Her şeyden önce, seninle aynı fikirde olmayanlar hakkında şüphe yaymak gerekir. *Mattino 5* adlı sabah programında, yargıç Mesiano'yu takip edip, yorumlayan sesin "gariplikler" olarak nitelediği ve suçlu yargıcın akıl sağlığının yerinde olmadığının göstergesi olan şeyleri yaparken, yani dolaşırken, sigara içerken, berbere giderken ve sonunda da turkuvaz renkli çorapları meydanda, bir bankta otururken kaydedildiği bölümü hatırlayacaksınız.

Onunla ilgili kötü mü konuşuluyordu? Asla. O halde neden berbere turkuvaz çorapla gitmişti (örnek vatandaşlar olsa olsa bordo çorapla giderken hem de) ve özellikle de, birileri, bize şifreli bir mesaj iletmek istercesine niçin bu noktayı irdeliyor-

1 İnternet üzerinden yayın yapan bir dedikodu gazetesi. (ç.n.)

du? Bu, Pulitzer Ödülü'ne layık sayılmayacak bir gazetecilik tekniği, ama soket çorap kullananlarla alıp veremediği bir şey olabilir.

Benzer haberlerle *Giornale*'de, karısının yanında, haşlanmış sebzeyle sossuz spagetti yemeye alışmış birilerinin gidip Çinliler (ki köpek ve maymun yemeyi tercih ettikleri biliniyor) gibi yemek yiyor oluşu karşısında dehşete düşen ya da Çin lokantalarının varlığından habersiz uzak köylerde yaşayan, veya istilacı etnik gruplarla ilgili her şeyden şüphelenirken üstüne üstlük bir de Çinliler söz konusu olunca iyice dikilen, ya da çubuk kullanımının "ilerici önemli şahsiyetlerin ortak tutkusu" olduğunu sanan, hatta Çin'de hâlâ Mao'nun olduğunu, dolayısıyla da Çin yemeği yemenin, '68'deki gibi, Çin'in yakınımızda (paragrafın ima ettiği üzere) olduğu anlamına geldiğini düşünen (ki aslında gerçekten de artık çok yakınımızda, ama soldan ziyade artık sağcı nedenlerle) belli bir yaştaki okur hedefleniyor olabilir. Ayrıca masada, "meçhul birisi eşliğinde" olduğum ne anlama geliyor? Adını uygun puntolarla ilan etmekten imtina ettiğim bu şahıs kim ola? Nereli? Niye benimle buluşmuş? Neden *Colline Pistoiesi* ya da *Alla bella Napoli* restoranlarında değil de bir Dashiell Hammett romanındaki gibi bir Çin lokantasında? Meçhul eşlikçi doğal olarak benim için değil de gazeteci için meçhuldü, zira bir dostumdu. Ama birilerinin "meçhul" birileriyle, üstelik bir Çin lokantasında beraber olduğu düşüncesini yaymak, son derece Doktor Fu Manchu ya da Sarı Tehlike türünden bir davranış.

İşte bir "ilerici şahsiyetin" yaptıkları. Neyse ki basın gözlerini üzerimizden ayırmıyor.

2010

Yaklaş Kriton...

Cesare Battisti'nin Brezilya'dan iade edilmesini isteyen hükümetimize katılmamak mümkün değil. Bunu, macera olsun diye Battisti'nin adli bir hata kurbanı olduğunu savunanların da düşünmesi gerektiğine inanıyorum: Zira söz konusu olan asli bir hata dahi olsa, gerek bu karara varıldığı dönemde gerek günümüzde İtalyan devletinin politik ve medeni hakları hiçe sayan ve vatandaşlarının özgürlüğünü ihlal eden bir diktatörlük sistemi olduğunu alenen ve resmi olarak ilan etmediği sürece, buna karar vermek Brezilya hükümetine düşmez.

Aksine, iade talebi bir gerekliliktir, çünkü Battista'nın yargılandığı üç mahkeme katının, demokratik bir ülkenin herhangi bir diktadan bağımsız adalet sistemini ve yargısını temsil ettiği varsayılmaktadır (Berlusconi hükümetine güven duymamak için nedenleri olanlara hitaben, o kararın Berlusconi'nin henüz sıradan bir vatandaş olduğu günlerde alındığını belirtmekte yarar var).

Kaldı ki Battista'nın iade talebi aynı zamanda yargı sistemimizi savunmak anlamına da gelir ve her demokratik vatandaş hükümetin (ve Cumhurbaşkanının) bu girişiminin yanında yer almalıdır.

Ve bu doğru davranışı nedeniyle de, aferin saygıdeğer Berlusconi demek geliyor içimizden. İyi de o zaman neden, aynı saygıdeğer Berlusconi, adalet sistemi kendi aleyhine cezai bir soruşturma başlattığında (üstelik haksız yere onu hapse mahkûm etmeyip sadece her tür hakkı saklı olmak üzere belki de temelsiz bir suçlamaya karşı kendisini savunmaya davet ettiğinde) yargıç önüne çıkmayı reddetmekle kalmadığı gibi, üstüne üstelik davasıyla ilgilenilmesine de itiraz ediyor? Acaba İtalyan adaletinin meşruluğunu çiğneme anlamında Battisti'yle aynı görüşte olduğunu mu söylemeye çalışıyor? Yoksa Brezil-

ya'ya sığınmayı ve ilgili hükümetten, yargıçlarımızın varsayılan yasadışı davranışlarına karşı, Battisti'ye tanınan korumayı talep etmeyi mi düşünmekte? Ya da, Battisti'yi mahkûm eden yargıçların onurlu kişiler olduğunu ve İtalyan devletinin onurunu korumak adına bu haysiyetin savunulması gerektiğini düşünmesine rağmen, Ilda Boccassini'nin onurlu olmadığını düşünerek adalet sistemimizle ilgili çifte standart mı uyguluyor? Yani, Battisti'yi mahkûm etmenin onurlu ve saygıdeğer bir davranış olduğunu varsayarken, Ruby ile ilgili soruşturmanın onursuz ve saygısız olduğu kanısında mı?

Saygıdeğer Berlusconi'yi savunanlar, içten içe suçlu olduğunun bilincinde olduğundan Battisti'nin İtalyan adaletinden kaçmakla yanlış yaptığını ama Berlusconi'nin aynı şeyi yapmaya hakkı olduğunu zira suçsuz olduğuna gönülden inandığını söyleyecekler. İyi de bu argümanın dayanağı nerede?

Böyle bir argümana kalkışanlar, lise mezunlarının (saygıdeğer Berlusconi gibi) aşina olduğu bir metin üzerine, Platon'un Kriton'u üzerine hiç kafa yormamış olmalılar. Unutmuş olanlar için önsözü hatırlatalım: Sokrates ölüme mahkûm edilmiştir (haksız yere olduğunu biz de biliyoruz, o da biliyordu) ve baldıran zehri dolu kadehin getirilmesini beklemektedir. Öğrencisi olan Kriton kendisini ziyarete gelir ve kaçması için bütün hazırlıkların tamamlandığını söyleyerek onu, haksız bir ölümden kaçınmak için her türlü hakka sahip olduğu gibi, bunun bir görev olduğuna dair de ikna etmek için çabalar.

Ama Sokrates Kriton'a, düzgün bir adamın Kent Yasaları'na karşı nasıl bir davranış sergilemesi gerektiğini anlatır. Sokrates, Atina'da yaşamayı kabul ederek ve bir vatandaşa tanınan tüm haklardan yararlanarak o Yasaların doğruluğunu tanımıştır ve eğer bir an için bile olsa, aleyhine davranıyorlar diye bu yasalara sırt çevirdiği takdirde, onları tanımayarak meşruluklarını inkâr etmiş ve yok olmalarına katkıda bulunmuş olur. Yasa'dan

bizim lehimize işlediği sürece yararlanıp, hoşumuza gitmeyen bir şeye karar verdiğinde onu reddedemeyiz zira Yasalarla bir anlaşma yapılmıştır ve bu anlaşma keyfimize göre bozulamaz.

Sokrates'in devlet adamı olmadığına dikkat çekmek isterim. Olsaydı daha da fazla şey söylemek zorunda kalırdı, yani hoşuna gitmeyen yasalara uymama hakkına sahip olduğunu iddia ediyorsa, devlet adamı olarak başkalarının da hoşlarına gitmeyen şeylere uymalarını, trafik lambası kırmızıyken geçmemelerini, vergilerini ödemelerini, bankaları soymamalarını ya da (lafın gelişi) yaşı küçük olanları taciz etmemelerini bekleyemezdi.

Belki Sokrates bunları söylemedi ama mesajında yatan anlam hâlâ geçerli: Ulvi, asil, kaya kadar sert.

2011

Norm ve Püritenler

Başbakanımızın davranış biçimi nedeniyle yapılan eleştiriler, müstehcen oldukları gerekçesiyle bir dizi itirazla karşılandı. Bunlardan ilki Başbakanı aklamaktan ziyade onu eleştirenleri hedef alıyor: "Siz, bir dönemin özgür aşk ve halüsinojen uyuşturuculardan yana olan '68 kuşağı," deniyordu, "bugün Başbakanın, cinsel yaşamını sansürlemeye çalışan püriten yobazlar haline geldiniz, onun düzenlediği akşam toplantıları cinsellik değil olsa olsa Coca-Cola Light üzerine kurulu olabilir". (Ne kadar melankolik bir durum, bir damlacık Gavi veya Greco di Tufo cinsi şarap bile yok, diye düşünüyorum) '68'lilerin özgür aşk anlayışıyla ilgili fazla bilgiye sahip değilim zira o dönemde çoktan otuz altı yaşıma ulaşmıştım (o zaman için fazlasıyla olgun bir yaş), iki çocuğum vardı ve öğretmenlik yapıyordum. Dolayısıyla uzun saçlarla, yarı çıplak esrar içilen rock konserle-

rine katılmadım. Ama sanırım o zamanlarda cinsel özgürlükten kasıt, iki kişinin özgür iradeleriyle ve (özellikle de) bedava cinsel ilişkiye girmesiydi. Bu, '68 öncesi cinsellikten yani hafızamızda nostaljik çağrışımlar yapan, cinsel ilişkiye girmekte özgür olunmakla birlikte karşılığında bir bedel ödenen genelevlerden tamamen farklı bir yaklaşımdı.

Ama gayet esnek ahlak anlayışına sahip genç kızlara meraklı Başbakanımızı eleştirenlere püriten diyenler haklı. Herkes kendisini mutlu eden cinsel ilişki biçimini seçmekte özgürdür (homo, heteroseksüel, doggy, *more ferino*[1], sado-mazo, oral seks, *cunnilingus*, spermin vücut üzerine veya göğüslere boşaltılması, mastürbasyon, *delectatio morosa*[2], hatta koprofili, klizmafili, teşhircilik, fetişizm, kılık değiştirme, fortçuluk, ürofili, röntgencilik ve fazlası). Ama buna rızası olan kişilerle, katılmak istemeyenlere ya da rıza gösterecek durumda olmayan kişilere (bu nedenle pedofili, zoofili, tecavüz ve telefonda skatoloji suçtur) zarar vermeden, her şey dört duvar arasında –inançlıların hassasiyetine saygıdan uluorta küfür edilmemesi gerektiği gibi– püritenlerin hassasiyetine saygı duyarak yapılmalıdır.

Başbakana karşı olanların, Ruby vakasında olduğu gibi cinsel yaşamıyla fazlaca uğraştıklarını kabul etmeliyim. Bu da son derece doğal, zira İtalyanlara çıkar çatışması, yargıçların yozlaşması, sermayenin gizlenmesi ya da yasaların *ad personam* [kişiye göre] uygulanmasından söz ederseniz haberi okumazlar, ama ilk sayfada Ruby'yi görürlerse gazeteyi satır satır, hava durumu da dahil olmak üzere ezberlerler. Ama Başbakana karşı olmak onun cinsel seçimlerine karşı olmak anlamına gelmiyor. Bu, verdiği akşam yemeklerine katılanlara karşılığında bölgesel, yerel, ulusal ya da Avrupa ölçeğindeki organizasyonlarda,

1 (Lat.) Hayvani, fiziksel olarak zorlayıcı. (ç.n.)

2 (Lat.) Hıristiyan teolojisinde kışkırtıcı ve günaha teşvik eden düşüncelerden alman zevki tanımlamak için kullanılan kavram. (ç.n.)

masrafları bizim cebimizden karşılanmak üzere kadro vermesine karşı çıkmaktır. Eğer, Bayan Minetti'nin bölge danışmanlığı maaşını ben (yüzde olarak) ve (asgari ücret gibi bir maaş olduğunu farz edelim) ayda bin avroyla yaşayanlar ödüyorsak, bu püritenleri değil normları (yasal olanları) ilgilendirir.

Meselenin ahlaki yönü aşk yapılması değil de ('68'lilerin söylendiği gibi, savaşmaktan her zaman iyidir), bunun konuyla ilgisi olmayan kişilere ödeterek yapılmasıdır. [Piero] Marrazzo transseksüellerle düşüp kalktığı için eleştirilemez ama buluşmalarına resmi polis arabasıyla gittiği için eleştirilir.

Hadi, Başbakanımızın arkadaşlarının hizmetlerini kamuya ait varlıklarla ödemediğini varsayalım. Dört duvar arasında ne istenirse yapılabileceğini söylediğimize göre, bu söylem bir bankacı, bir doktor, FIOM sendikasına üye bir işçi için geçerli olsa bile bazı uygulamaların bir politikacının evinde yapıldığının öğrenilmesinin skandala neden olmaması son derece zordur. John Profumo ve Gary Hart'm birer kadınla aynı ortamda cinsel ilişkiye girmeleri kariyerlerinin mahvolmasına yetmişti. Kadın sayısı arttıkça ve eğlenceye otobüsle götürüldüklerinde, Rubygate fıkralarının Kore gazetelerine dökülmesi, hatta Tunus televizyonunda bile yer alması (internete bakınız) engellenemez.

Başbakanı savunanlar arasından tüm bunların, püritenlerin bir vatandaşı kapı deliğinden gözledikleri ve yurtdışında yaptığı varsayılan üçkâğıtları için ortalığı ayağa kaldırmaları nedeniyle yaşandığını söyleyenler çıkacaktır. Ama yaşananların sorumlusu, aslında Noemi'nin doğum gününe giden ve Ruby'yi serbest bıraktırmak için savcılığa baskı yapan kişinin bizzat kendisidir. Bunlar kamuya açık eylemlerdir. Ve bir Başbakan, kendisine öyle söylediği için Ruby'nin Mübarek'in torunu olduğuna gerçekten inandığını (reşit olduğunu söylediğinde de inandığı gibi) öne sürerek kendisini haklı çıkarmaya çalışırsa,

yabancıların gülüşmelerine neden olması gayet normaldir zira koskoca bir ülkeden sorumlu bir adamın, bir kübistin sözlerini altın değerinde görüp ciddiye alması, içinde bulunduğumuz yüzyılın ilk yıllarına özgü bir komediden başka bir şey değil.

2011

"Cagü!"

Herkes, Berlusconi'nin Bakanlar Kurulu başkanlığından ayrıldığında, gazete manşetlerinden de yok olduğunun farkına vardı. Kendisi öyle istediği için değil. Ama içinden dostu Putin'i ziyaret etme isteği geldiği için. Ziyareti, adeta Vanuatu Rotary Kulübü başkanının ziyaretine benzedi: Yepyeni çıtırlarla helikopterden havalı bir iniş yaptıysa da halk kendisini ilgilendirmediğini düşündü. Yapılan anketler, hızlı bir düşüşte olduğunu gösteriyordu.

Şimdi yeniden meydanlara döneceğini açıkladığına göre yeniden manşetlerdeki yerini kazanmış durumda. Yapıp yapmadığı önemli değil, bugünden yarına büyük bir hızla fikir değiştirmesiyle tanınıyor zaten. Ama şimdilik her köşeden gülümsediğini görüyoruz yine.

Berlusconi, kimsenin aksini söyleyemeyeceği, bir reklam dehası ve dayandığı ilkelerden bir tanesi de, "benden bahsedin, kötü bile olsa bahsedin" ilkesi. Bütün teşhirciler bu tekniği kullanır: Donunu indirip bir kız lisesinin çıkışında cinsel organının göstermek tabii ki eleştirilecek bir durumdur ama böyle davranırsan birinci sayfayı garantilersin, ve bunu elde etmek için seri katil bile olmayı göze alanlar var.

Öyle ki, pek çok seçmenin üzerinde etkili olan bu Berlusconi karizmasının kısmen (kısmen ama kalıcı), sadece söyledikleri

ya da yaptıklarıyla değil de rakiplerinin yönelttikleri eleştirilerle onu sürekli manşetlere çıkarmalarından kaynaklandığı varsayılabilir.

Bugünden itibaren gelecek seçimlere kadar onunla ilgili nasıl bir tutum alınmalı (sadece taraftarları açısından değil, ama onu Cumhuriyetimiz için bir talihsizlik olarak görenler açısından da) dersiniz?

Bana birçok kez anlatıldığına göre, henüz konuşmaya başladığım sırada, önce "anne", sonra "baba" ve "nine", sonunda da, Kuzey'de kullanıldığı gibi, ama çizmemizin topuk bölgelerinde telaffuz edilemeyen, u yerine ü ile "cagü!" [götü boklu] deyivermişim. Sözlükbilimcilerce tanınmayan bu ifadeyi neden kullandığım tartışma konusu olmuş. Belki yan evde çalışan, pencereden hayranlıkla seyrettiğim duvar ustalarının kullandığı "cagòn" [Sıçıntı] küfrünü duymuşumdur. Ama ne azar, ne şaplak, ne çığlıklar, hiçbir şey işe yaramamış ve ben, odağına yerleştiğim ilgiden mutlu mesut, belli aralıklarla "cagü!" diye inatla tekrarlamayı sürdürmüşüm.

Ta ki skandal patlak verene kadar. Bir pazar günü, tam tamına öğle saatinde, annem Duomo'da kucağında benimleyken, ayağa kalkılması için çan çalmaya başlamış (kilisede bir sinek uçsa duyulacak kadar derin bir sessizlik varken) ve ben –o kesif ve mutlak sessizlikten cesaret bularak– mihraba doğru uzanıp olanca nefesimle "cagü!" diye haykırmışım.

Bir anlığına türlerin kutsanmasıyla ilgili duayı kesmiş olan papazın ve müminlerin sert bakışları, utançtan kahrolan iyi yürekli annemi kutsal mekânı terk etmek zorunda bırakmış.

Acilen bir çözüm bulunmak zorundaymış ve bu çözüm muzafferane bir şekilde bulunmuş. İzleyen günlerde her "cagü!" diye bağırdığımda annem duymazlıktan gelmeye başlamış. Ben ısrarla "anne cagü!" dedikçe o, ilgisiz bir tavırla (yatakları yapmaya ara vermeksizin), "efendim?" diyormuş. Ben "cagü!"

diye diretiyormuşum ve annem babama, akşam Faccio kardeşlerin geleceklerini anlatıyormuş.

Kısacası, sevgili okurlarım olayın gidişatını anlamış olacaklar, hiçbir tepki görmediğim için usanıp "cagü!" demekten vazgeçmiş ve daha zengin ve karmaşık bir sözcüğe terfi etmişim. Nitekim, Crusca dilbilimleri akademisine yaraşan yeteneğe sahip bir oğulları olduğu için ebeveynlerimi gururlandırarak, "ore rotundo"[1] konuşmaya başlamışım.

Politikacılara, gazetecilere ve gazete sayfalarını düzenleyenlere tavsiye vermek için çocukluk anılarımdan yararlanmak derdinde değilim. Ancak eğer rakiplerinin ekmeğine yağ sürmek gibi bir niyetleri yoksa, annemi örnek alabilirler.

2012

Paryalar kastı

Giovanna Cosenza, yeni çıkan *SpotPolitik* adlı kitabında (Laterza Yayınları, 2012), İtalya'nın politik sınıfının seçmenleriyle ikna edici bir ilişki sürdürmekteki ısrarlı yeteneksizliğinden söz ediyor. Bürokratik politikacı jargonundan (Costanza, [Nichi] Vendola gibi yeni nesil bir iletişimcide acımasızca bunun izlerini saptasa da) neredeyse vazgeçilmiş durumda. Simgesel ya da program bazlı politik iletişimin bir kenara bırakılarak adayın görselliğine (ve bedenine) dayanan politik iletişim dönemi Berlusconi sayesinde değil, Kennedy ile başladı. Bizlerse mitinglerden, kalıcı ve artık önüne geçilemez biçimde reklam spotlarına geçişe tanıklık ediyoruz. Sanırım bir noktada bu kitap başlangıçtan sona dönüş yapıyor: Politikacılarımız iletişim kurmayı beceremiyorlar zira konuşurken hitap ettikleri halkın sorunlarıyla

1 (Lat.) Horatius'a atfedilen bir deyim uyarınca güzel ve anlaşılır bir şekilde konuşan kişiler için kullanılır. (ç.n.)

özdeşleşemeyip, "dikkati sadece kendisinde toplama çabasıyla" kendi özel meselelerine odaklı konuşmalar yapıyorlar.

Ama Berlusconi bile basit sözcüklerle, etkin sloganlarla, gülümsemelere, hatta fıkralara dayandırdığı yaklaşımlarla konuşmayı nasıl başardı? O bile! Belki, dinleyicilerinin yerine kendisini koymayı bildiği ve –en gizli arzularına tercüman olarak– onlara vergi kaçırmanın doğru olduğunu söylediği o mutlu anlarda değil; ama yaptığı konuşmaların genelinde ve özellikle de son zamanlarda, "halkın", saklamayı başaramadığı ekonomik krizi fark etmesinden ziyade takıntılı biçimde düşmanlarından, arkasından iş çevirenlerden, kötülüğünü isteyen yargıçlardan söz ederken.

Costanza'nın esirgemeden sıraladığı acımasız tespitlerinin (belki de en çok isabet alan [Pier Luigi] Bersani) tadına varmayı okurlara bırakarak, hükümetteki temsilcilerimizin sıradan insanların sorunlarına inememelerinin nedenini sormak istiyorum. Bunun cevabını bir süre önce Hans Magnus Enzensberger bir makalesinde (başlığını ve nerede yayımlandığını hatırlamıyorum) vermiş ve çağdaş politikacının sıradan halktan en kopuk yaratık olduğunu, zira koruma altındaki mülklerde yaşayıp kurşun geçirmez arabalarda yolculuk ettiğini, çevresinde gorilleri olmadan adım dahi atamadığını ve insanları sadece uzaktan gördüğünü, asla bir marketten alışveriş etmediğini ya da halka açık bir gişede kuyruğa girmediğini belirtmişti. Terörizm tehdidi altındaki politika, yönetmek zorunda olduğu ülke hakkında hiçbir şey bilmemeye mahkûm bir kast yarattı. Evet kast, ama diğer insanlarla temastan mahrum bırakılan Hintli paryalarınki gibi bir kast.

Peki çözüm? Politikacının gerek hükümette gerekse parlamentoda, son derece kısa bir süreyi aşmayacak kadar kalmasını sağlamak gerekiyor (bir yasama dönemi için beş yıl diyelim, ya da iyice emniyete almak için iki yıl olsun). Sonra ise, koruması

olmadan sıradan insanlar gibi yaşamaya geri dönmeli. Belli bir bekleme süresinin ardından yeniden politikaya atılırsa, en azından birkaç yıl için kastının dışında gündelik yaşama dair bazı deneyimler kazanmış olarak döner.

Bu kuramdan, profesyonel olarak politikacı kategorisinin ortadan kalkması, parlamento ve hükümetin kısa süreliğine vatana hizmet edecek sıradan vatandaşlara emanet edilmesi gibi başka düşünceler de üretilebilir. Ama bu, yozlaşmış bir Grillo'culuğa yol açma ihtimali barındırdığından son derece vahim bir hata olur. Mesleği politika olanlar, çeşitli organizasyonlarda, Hıristiyan Demokrat ya da Komünist Parti politikacılarının önce gençlik örgütlerinde, sonra da parti içinde, bol kepçe karavana hazırlamaları misali, kamu yönetimi teknikleri ve adanmışlık etiği öğrenirler. Ve yapmış oldukları seçim nedeniyle, özel firmalar kurmamış, profesyonel eğitim almamış, fabrikalar ve benzeri işletmelere sahip olmaksızın parlamentoya ya da hükümete gireceklerinden, bir başkan tarafından parlamentoya getirilenlerin başına geldiği gibi, taklit edecekleri çarpık bir çıkar çatışması örneği sunan o başkana bunun bedelini ödemek durumunda kalmazlar ve amaçları sahip oldukları serveti korumak ya da alenen artırmak olmaz. Gerçi bir parti içinde çalışarak da yozlaşma ihtimali bulunur ama bu talihsiz bir durum olarak görülse bile, sistemin tümünü bağlamayan münferit bir olay olarak kalır.

2012

Anayasayı okuyalım

Gerçi iki yıl önceki bir *Bustina*'mda bu konuyu ele almıştım, ama tekrara düşen ben değilim. Nitekim hükümet, parlamento, seçim yasalarıyla ilgili çeşitli konuşmalarda, düne kadar popülist sağ grupların mirası olarak algılanan ama zaman zaman

yüksek bir politik donanıma ve kültür birikimine sahip kişilerce de gündeme getirilen iki önermeyle sürekli karşılaşır oldum.

İlki, bu parlamentonun, kısmen anayasaya uygun olmadığı ilan edilen Porcellum yasasıyla seçilmiş olması nedeniyle meşruluğunu yitirdiğine ilişkin. Ama Porcellum, bu parlamentonun seçildiği dönemde devletin yürürlükteki yasasıydı ve başka bir yasa uyarınca oy atmak gibi bir seçenek söz konusu değildi. Dolayısıyla da parlamento, o dönemde geçerli olan yasa gereğince meşru biçimde seçildi. Yeni seçimler tabii ki yeni yasaya göre gerçekleşecek ama bu yeni yasanın ne olacağına karar verecek olanlar, seçildiği dönemde geçerli kurallar gereği kendisine tanınan görev çerçevesinde, halihazırda görevde olan parlamentodan başkası olmayacak.

Durumun akıl karıştırıcı olabileceğinin farkındayım ama ya bu çorbayı yersin ya da camdan atlarsın, ve bu parlamentonun gayrimeşruluğuyla ilgili her tez tümüyle dayanaksıza benziyor.

Ortalıkta dolanan diğer görüş ise, halihazırdaki hükümetin başbakanı ve bakanlar kurulunun halk tarafından seçilmediği düşüncesi. [Matteo] Renzi için yeni bir seçime gitmek ve oyların çoğunu almış bir partinin seçilmiş başkanı olarak politik arenaya çıkmak tabii ki daha iyi olurdu ama bu, Renzi'nin, hükümetin müstakbel başı olarak halk tarafından seçildiği anlamına gelmezdi. Bu tamamen, adını ve simasını listesinin sembolü olarak ilan ederek, kim bilir kaç seçmeni kendi listesine oy verirse Renzi'yi hükümetin başı seçeceğine ikna eden Berlusconi'ye yaraşır bir kurnazlıktan başka bir şey değil. Bundan daha büyük yalan olamaz zira Berlusconi seçimleri kazanabilir ve Anayasa'ya aykırı hareket etmiş olmaksızın cumhurbaşkanına, ister [Daniela Garnero] Santanchè, ister [Domenico] Scilipoti ya da ister [Antonio] Razzi olsun, istediği ismi başbakan olarak önerebilirdi.

Anayasa, halkın parlamenterleri seçmesini belirler (tercihler ya da blok listelerle gerçekleşmesi başka bir mesele, ama

Anayasa'da bu konuda bir ibare bulunmuyor). Parlamento da, farklı partilerin temsilcilerini dinledikten sonra bizzat, *sponte propria* [Canının istediği gibi], başbakanı ve bakanları belirleyecek olan cumhurbaşkanını seçer. Ve prensipte, eğer isimleri, politik güçlerin çoğunluğu tarafından belirlenip kendisine iletilmişse, ister ninesini, isterse de Roccacannuccia istasyon şefini bile atayabilir.

Ardından, cumhurbaşkanı tarafından atanan hükümet için güvenoyu sağlamak parlamentonun görevidir (halk temsilcilerinin de kontrolünü sağlayarak) ve bu güvenoyu alınmazsa her şey baştan başlar ve aynı süreç parlamentonun hoşuna gidecek bir hükümet bulana kadar, on beş kere bile tekrar edilebilir. Bu nedenle de cumhurbaşkanlarının, [Lamberto] Dini ve [Carlo Azeglio] Ciampi gibi parlamento dışı şahsiyetleri başbakan, teknik adamları bakan olarak atamalarına tanık olunmuştur. Hatta cumhurbaşkanının ömür boyu senatörlük unvanı verdiği [Mario] Monti, aslında halk tarafından seçilmemiş ama Cumhurbaşkanı tarafından atanmıştı.

Güzel olan, bunların, biraz dolaylı olsa da anayasanın 64. maddesinde zaten dile getiriliyor olması. Hatta bir noktada şöyle deniyor: "Hükümet üyeleri bakanlar kurulu üyesi olmasalar da, oturumlara katılma hakkına ve gerektiğinde zorunluluğuna sahiptirler. Kendilerinden talep edildiğinde orada olmak zorundadırlar." Anlaşıldı mı? Anayasayı hazırlayanlar için hükümet üyelerinin parlamentoya yabancı olma olasılıkları o denli sıradandır ki, toplantılara nasıl katılabileceklerini ya da hangi koşullarda katılma mecburiyetleri olduğu belirlenmiş. Dürüst olmak gerekirse, Berlusconi parlamentoda nadiren boy gösterdiği için eleştirildiğinde, bakanlar kurulu başkanı olarak değil de ihmalkâr bir milletvekili ya da senatör olarak sansür yemeliydi.

2012

Keep a low profile

Beklentiler PD'nin [Demokratik Parti] kesin bir zafer kazanacağı ve Berlusconi'nin oylarında az bir artış olacağı yönünde olsa da tahminler tutmadı. Ama bu durum daha önce de yaşanmıştı. [Achile] Occhetto şenlikli bir savaş makinesini ayağa kaldırdığını söylemiş, ardından da Berlusconi dönemi başlamıştı. Son seçim kampanyası sırasında PD'nin yaklaşımı da benzer şekilde, tümüyle utkulu söylemlerle süslüydü: Bersani, kesinlikle çoğunluğu sağlayacaklarına ve kazananın da (yani kendisi) hükümeti kuracağına mutlak gözüyle baktı. Kısacası, PD liderinin rakipleri gibi kıçını yaymayıp dinamik bir seçim kampanyası yönettiği zannedilirken, PD'nin kesin kazanacağı yolundaki anket sonuçları baz alınarak rehavete kapılındığı için bezgin bir kampanyaya dönüştü.

Sonuç: Sol kazanacağına kesin gözüyle baktığı her seferinde kaybediyor. Şanssızlık mı? Hangi talk show olduğunu anımsamıyorum, Paolo Mieli bunun artık kemikleşmiş bir olay olduğunu, ve İtalyan seçmenlerin yüzde ellisinin en azından altmış yıldır sol ya da merkez sol hükümet istemediğini söylemişti. Bunun nedeni, muhtemelen (bu benim yorumum), "Kremlin'in kızıl tiranı korkunç Stalin" dönemine dayanan, haftalık *Il Balilla* dergisinin biz çocuklara anlattığı, atlarına Aziz Peter Kilisesi'nin (1948 yılında Sivil Komiteler, propagandasını bunun üstüne kurmuştu) kutsal sarnıcından su veren Bolşevik terörüne karşı duyulan uzak korku, solun vergileri artıracağına dair kalıcı bir dehşet olmalı (bu konuyu gündeme sürekli getiren sol olduğu halde icraata döken sağ olmuştur). Ama temelde, gazete okumayan ve sadece Mediaset kanallarını seyreden, Berlusconi'nin komünizm tehlikesi tehdidini savurduğu orta ve ileri yaşlardaki düzgün orta sınıf burjuvalar bunları düşünüyor. Gençlerin sola karşı korkusu ise biraz, Osmanlı İmparator-

luğu'nun gerilemesi İnebahtı'da başladıktan sonra bile süren Türklere karşı duyulan korku benzeri bir tedirginlik.

Mieli'nin sözlerine dönecek olursak, İtalyan seçmenlerin yarısı bu tedirginlikle yaşıyorsa, antidotu sunana, yani elli yıldır Hıristiyan Demokratlara, yirmi yıldır da Berlusconi'ye yönelmekten başka çaresi kalmıyor.

Sanırım Mieli bu analizi Monti'nin meydanlara tırmanmasının bir alternatif olasılığı gibi göründüğü zaman yapmış olmalı ve nitekim bu korku nedeniyle Berlusconi'nin mücadelesini hep Monti'ye karşı vererek onu solun aptal uşağı gibi göstermeye çalışmasından da bunu anlıyoruz. Burada gayet net olduğuna inandığım bir noktaya değineceğim: Sol, ılımlı seçmeni kendisinin kazanacağına ikna ettiği zaman, kazanan sağ oluyor. Sol ise, Prodi'nin seçim kampanyalarında olduğu gibi, kendinden fazla emin gözükmeyerek, "becermeyi umut ediyorum" gibi ulvi bir mesaj ilettiğinde, kimse kazanacağına ihtimal vermezken kazanıyor.

Rakipleri fazla heyecanlandırmamak için bir doz kurban psikolojisi gerekiyor. Grillo kazanacakmış gibi bir seçim kampanyası yaptı ama televizyonlar kendisini dışladığı için ancak meydanlara sığınarak ekranlarda gözükebildiğine dair bir algı oluşturarak sistem kurbanlarının yanında yer alıyormuş imajı yarattı. Ama yönetim merkezlerinden uzak tutulan işçileri temsil eden Togliatti de, durmadan medyanın radikalleri görmezden geldiğinden yakınıp gazetelerin ve televizyonun dikkatini sürekli üstünde toplamayı başaran Pannella da, gazetelerin, güç odaklarının ve adaletin sürekli peşinde olduğu görüntüsü vererek ve yönetimdeyken de kendisini rahat bırakmadıklarından ve zıtlaştıklarından şikâyet eden Berlusconi de ağlamayı bildi. Demek ki, "ağlamayana meme yok" ilkesi, fazla avamlaşmamak adına kısaca "keep a low profile", yani, muhtaç gözükmek olarak açıklayabileceğimiz ilke, burada temel ilke oluyor.

Orta yaşlı bey, solda bariz bir ilerleme olduğunu görmediği sürece temkinli davranacak ve oyları dağılacaktır. Sol zafer kazandığında ise, ılımlılar Tanrı'ya sığınacaktır.

2013

Sizi yargılayandan şüphe edin

1995 yılı *Bustina*'larımdan birinde benzer bir şey yazmıştım ama on sekiz yıl sonra bile, en azından bu ülkede, bir değişiklik olmadıysa bu benim suçum sayılmaz. Kaldı ki bir başka *Bustina*'da da *Repubblica* gazetesinin, yirminci yaşını kutlamak için ekinde gazetenin yirmi yıl öncesine ait nüshasını verdiğini de yazmıştım. Dikkatsizlik ederek yeni ve eski gazeteyi karıştırmış, büyük bir ilgiyle okumuş ve ancak sonuna geldiğimde, sadece iki televizyon kanalına ait programı görüp şüphelenmiştim. Ama geri kalan tüm haberler, yirmi yıl sonra olmasını beklediğim minvaldeydi ve bu *Repubblica*'nın değil İtalya'nın suçuydu.

Nitekim 1995 yılında, bazı gazetelerin garip bir tutumla, açık bir suçlama içermeseler de masumiyetlerini göstermeye çalışmak yerine yargıçları haksız çıkarmaya yönelik muğlak ve imalı makaleler yayımlayarak tanınmış bazı sanıklara taraf olmalarından dert yanmıştım.

Şimdi, bir davada sırasında, suçlamanın önyargılı ya da hain olduğunu göstermek demokrasi adına iyi bir gösterge sayılabilir; keşke çeşitli renklerdeki diktatörlüklerde görülen kurgulanmış davalarda da benzer şekilde davranılabilseydi. Ama bu, ancak olağandışı durumlarda izlenmesi gereken bir yoldur. Sadece suçlamakla kalmayıp, yargı sisteminin meşruluğunun da sistematik olarak gündeme geldiği bir toplum, bir şeylerin doğru işlemediği bir toplumdur. Ya adalet işlevini yitirmiştir ya da savunma mercileri.

Maalesef bu, bir süredir karşı karşıya olduğumuz bir durum. Soruşturmanın ilk adımının amacı, suç kanıtlarının tutarsız olduğunu kanıtlamak değil de, kamuoyuna belirsizlikler bulunduğunu göstermektir. Soruşturma bu işlemi başarırsa, davanın gidişatı ikinci derece hükmünde gelişir. Zira televizyona çekilen duruşmalarda karar mercii, sanığa güvenmeyerek jüriyi, sanığa hak verdiği takdirde toplumun aleyhine davranmış olacağı konusunda ikna etmeye çalışan kamuoyudur.

Dolayısıyla dava, kanıt ve karşı kanıt sunan iki taraf arasındaki mücadele olmaktan artık çıkmış ve henüz başlamadan önce bile, müstakbel savunma avukatları ve müstakbel savcılarla, kendilerine yargılama hakkı tanınan yargı temsilcileri arasında medyatik bir düello haline dönüşmüştür.

Davacının –davayla ilgisi olmasa bile– günah işleyen, hafif ya da ağır suçlar işlemiş bir zinacı olduğunu ispat etmek kazanmanın yarısıdır. Üstelik yargıcın suç işlemiş olduğunu kanıtlamak bile gerekmez. Yere sakız atarken (ki dikkatsizlik anında bile yapılmaması gerekir), aman ben ne diyorum, akıl almaz turkuvaz çoraplarıyla (görmüş olduğumuz gibi) fotoğrafının çekilmesi bile kişinin tuhaf ve güvenilmez olduğu ima ettiği ve üstlendiği görevler için gerekli niteliklere sahip olmadığına yönelik bir algı yarattığından, yargıcın yargılanılabilir hale dönüşmesi için yeterli olur.

Görüldüğü kadarıyla bu davranış biçimi, yirmi yıldır ısrar edildiğine göre işe yarıyor. Öte yandan bu tür algılar, yan yana üçüncü sıraya park ettiği için kendisine ceza kesen polisin normal olmadığını ya da komünistlerde rastlandığı gibi BMW'si olanlara karşı kıskançlık beslediğini söyleyen ortalama vatandaşın en kötü duygularına seslenir. Herhangi bir soruşturmada insanlar kendilerini Kafka'nın K'sı gibi, sırrına erişilmez ölçüde paranoyak bir adaletin karşısında masum hissederler.

İşte on sekiz yıl önce olduğu gibi, bir dahaki sefere eliniz birinin cebindeyken, polise rüşvet vermeye çalışırken, ninenizin kafatasını baltayla dağıtırken yakalanırsanız, kan izlerini temizlemekle ya da o saatte başka bir yerde bir kardinalle sohbet ettiğinizi ispat etmeye çalışmayın dediğimi hatırlayın. Sizi, eliniz başkasının çantasındayken (ya da elinizde baltayla) suçüstü yakalayan kişinin, on yıl önce maliyeye, bir firmanın hediye ettiği (hele bir de firma yöneticisi ile bir süredir yakın bir dostluk ilişkisi olduğundan şüphe ediliyorsa) Noel kekini bildirmediğini kanıtlamanız yeterli olacak.

2013

Evlat, bunların hepsi bir gün senin olacak

Yazımı yazarken (kim bilir bu sırada birileri, artık gün aşırı yaşandığı üzere, fikir değiştirdiyse kusuruma bakmasın) Marina Berlusconi babasının politik mirasını kabul etmeyeceğini ve muhtemelen, pastacıya iyi bildiği işi yapmasını öğütleyen Milano'ya has atasözü "ofelé fa el to mesté"ye atıfta bulunarak, müteahhitliği sürdürmenin daha akıllıca olacağını net bir dille açıkladı.

Ama Marina'nın konu dışı kalması, Berlusconi'nin hanedanını devredeceği başka aile mensubu aramasını engellemiyor. Ne de olsa oğulları, kızları ve muhtemelen de kuzenlerinden oluşan bir yığın seçeneği var. Öyle ki bir yapıp bin düşünen bu adam, her Peron'un Evitası olduğundan, Veronica Lario'dan da meydana salınacak bir nesil türetebilir. Lario kabul etmezse de neden Minetti, Ruby ya da başka bir çıtır on sekizlik gibi evlat edinilecek bir varis olmasın ki?

Demokrasilerde hanedanlık olmadığında ve bunun sadece monarşiler, imparatorluk özel muhafızları devreye girip masadaki kartları değiştirene kadar Roma imparatorları ve Koreli

despotlar söz konusuysa mümkün olduğunda ısrar etmenin bir faydası yok. Hayır, demokrasilerde de pekâlâ mümkün. Le Pen'den kızına aktarılan misyona bakmak yeterli. Israr edilecekse Kennedy hanedanına (politik mirasın aktarılması Bob'u ortadan kaldıran bir katilin elinden oldu), baba-oğul Bush'lara bakılabilir. Hatta Clinton'ınkinin bir gün Bayan Clinton'la devam etmesi de olanak dışı değil.

Amerika'da bir başkanın gücü kardeşlerine, eşlere, öz çocuklarına aktarmasını sağlayan bir hakkın bulunmadığı doğrudur ve başkan, ailesinin bir ferdinin yönetime gelmesi için halkın bu doğrultuda oy kullanmasını beklemek zorundadır. Kaldı ki politik miras öyle hemen aktarılamaz, birkaç yıl geçmesini beklemek gerekir. Yine de aynı soyadı taşıyanların politik arenaya dönüşünün bir çeşit hanedan algısı, asil kanın reddedemeyeceği köklü bir inanç yarattığı yadsınamaz.

Bir Berlusconi'den diğerine verilecek elde ise, hanedanvari bir durumdan ve kan bağı değerlerinden öte bir şey söz konusu. Berlusconi kendisini partinin sahibiymiş gibi hissettiğinden, politik konumunu kendi kanından olan birine aktarmayı meşru, hatta neredeyse olağan addediyor. Mirasının aktarılabileceğini zira sermeyenin ona ait olduğunu düşünüyor ve firması aile malı olduğu için gelecek nesillere miras yoluyla aktarılan büyük sanayiciler gibi bir tutum sergiliyor. Agnelli'leri örnek vaka olarak ele alabiliriz: Dede Giovanni idareyi torunu Gianni'ye devreder (mirasçı uygun bir yaşa gelene kadar Mazzarino'luk[1] yapan Valletta'yla beraber) ve Gianni öldüğünde, başka Agnelli olmadığı için, aynı soydan ama soyadı farklı bir torun yönetimi devralır. Tepede durup muazzam genişlikteki kırları ve otlakları göstererek, "evlat, bunların hepsi bir gün senin olacak!" diyen Amerikalı büyük toprak sahibini (çeşitli filmlerden) hatırlarsınız.

1 Çocuk yaşta tahta çıkan Fransız Kralı XIV. Louis adına kral naibi olarak görev yapan Kardinal Giulio Mazzarino (1602-1661). (yay.n.)

İyi de bir partinin, çelik profil ya da bisküvi fabrikasıymışçasına bir ailenin malı olması normal mi? Benzer düşüncelerin Mussolini'nin aklından bile geçmemiş olması bir yana (ki, parti gerçekten de ona aitti, o gidince parti de yok oldu), Hıristiyan Demokrat Partisi'ni Maria Tromana'ya devreden bir Gasparri, Sosyalist Parti'yi Bobo ya da Stefania'ya bırakan bir Craxi ya da PCI'nin yönetimini, adeta ilahi bir hak gibi Bianca'ya emanet eden bir Berlinguer hayal edebilir misiniz? Tabii ki hayır, zira partiyi yaratan ve finanse eden onlar olmadığı için, kendilerini seçen ama partiyle ilgili herhangi bir miras hakkına sahip olmayan komitelere hesap vermek zorundaydılar.

Yönetimi çocuklarına devretme kararı, partinin Başkan tarafından yaratıldığını, Başkan'ın adı olmadan yaşayamayacağını, Başkan tarafından finanse edildiğini ve partinin diğer üyelerinin Başkan'ın seçmenleri değil de çalışanları olduğunu varsaymak anlamına gelir. Özel mülk olan her partide, her Köpekbalığı'nın kendi Yunus'una sahip olmaya hakkı vardır.

2013

Sol ve iktidar

Olayın bizzat tanığı değilim ama bana sözüne güvenilir kişiler tarafından aktarıldı. 1996 yılında Prodi seçimleri henüz kazanmış ve sol ilk kez iktidar olmuştu. Zannedersem Popolo Meydanı'nda, büyük bir kutlama düzenlenmiş ve insanlar sevinçten çılgına dönmüşler. D'Alema sahneye yöneldiğinde bir kadın kolundan yakalamış ve "Massimo yoldaş, işte şimdi güçlü bir muhalefet yapacağız!" diye bağırmış.

Hikâye bu kadar, ama olayın semptomu olan lanet devam ediyor. Militan kadın, partisinin seçimleri kazandığını ama hükümeti kurma zorunda olmadığının farkındaymış ve onu her

zaman her şeye hayır diyen destansı ve inatçı bir güç olarak gördüğü için, bir partinin bir yığın şeye evet diyecek olmasını aklı almıyormuş.

Bu kadında Avrupa solunun trajik hikâyesinin özeti gözlenebilir: Sol, yüz elli yıldır muhalefet gücü olarak yaşamıştır ama bu ıstıraplı süreç, bir devrim gerçekleşeceği beklentisiyle dolu olmuştur (devrimlerin patlak verdiği Rusya'da ve Çin'de muhalefet yapmak değil de yönetmek zorunda kalan o sol, yavaş yavaş tutucu bir güce dönüşmüştür).

Bu nedenle sol kendinde daima, hayır deme kapasitesi olduğuna inanmış ve yarım ağızla evet diyerek kendisini riske atan kanatlarına şüpheyle yaklaşmış, onları sosyal demokrat olarak dışlamıştır ya da militanları daha radikal birini kurmak üzere partiden ayrılmıştır. Bu nedenle sol her zaman, bitmek bilmez bir mitoz bölünme yoluyla çoğalarak yaşamaya mahkûm kalmış ve doğal olarak da iktidarı almak için gerekli güce asla sahip olamamıştır. Biraz kötü bir niyetle bunun bir şans olduğunu söyleyeceğim; çünkü aksi takdirde, hükümetin karar verme mekanizmasının işlemesi adına verilen bütün sözlere evet demek zorunda kalırdı ve evet diyerek de, hep yenik kalır, gücün baştan çıkarıcı etkilerine karşı sebatla reddedebilme yetisine sahip duruşunun temelinde yatan ahlaki saflığı kaybederdi. Reddettiği o gücün bir gün onu mahvedeceğini düşünmek yeterliydi.

Popolo Meydanı'ndaki kadının hikâyesi, günümüzde hâlâ yaşanan bir yığın şeyi açıklıyor.

2015

Budalalıktan deliliğe

Hayır, çevre kirliliği değil, havadaki partiküller

Esmekte olan savaş rüzgârlarıyla, dünyanın en güçlü adamının, Bush'un ellerine kaldık. Artık kimse, Platon'un dilediği gibi, devletlerin filozofların idaresinde olmasını beklemiyor ama en azından belli düşüncelere sahip birilerinin yönetiminde olsalar iyi olacak. İnternette Bush'un bazı ünlü cümlelerini bulabileceğiniz siteleri ziyaret etmekte fayda var. Yer ve tarih belirtilmeyenler arasında şunu buldum: "Beceremezsek başarısız olma ihtimalimiz var. İnsan ırkının Güneş sistemine girme vakti geldi. Çevreyi tehdit eden kirlilik değil, havada ve sudaki partiküller."

Gazetecilere

"Soruyu kimin yönelttiğini sormalıyım. Bana soruyu yöneltene hangi soruyu sorduğunu sorma şansım olmadı" (Austin, 8 Ocak 2001). "Neye inandığınızı bildiğinizi düşünüyorum, bu da sorunuza cevap vermemi daha da kolaylaştıracak. Sorunuza cevap veremem". (Reynoldsburg, Ohio, 4 Ekim 2004). "Disleksi hastası olduğumu bilen hanım – iyi de ben sizinle hiç röportaj yapmadım ki" (Orange, 15 Eylül 2000).

Politika

"Gayrimeşruluk, olmadığını farz ederek konuşmamız gereken bir şey" (20 Mayıs 1996). "Daha fazla özgürlük ve demokrasiye doğru geri dönüşü olmayan bir yolda olduğumuza inanıyorum. Ama işler değişebilir" (22 Mayıs 1998). "Yürütme gücünü sadece kendim için değil seleflerim için de korumaya özen gösteriyorum" (Washington, 29 Ocak 2001). "Terörü her

iki taraf için de kabul edilebilir seviyeye getirmeye çalışıyoruz" (Washington, 2 Ekim 2001). "Washington da birçok hırs var, ki gayet doğal. Ama umarım hırslı kişiler, başarısızlıklarla değil başarılarla başarmanın daha kolay olduğunun farkına varırlar" (Associated Press röportajı, 18 Ocak 2001). "Amerika'daki en büyük şey, herkesin oy vermek zorunda olmasıdır" (Austin, 8 Aralık 2000). "Biz iş bulabilen herkesin iş bulacak düzeyde olmasını istiyoruz" (*60 Minutes II* programı, 5 Aralık 2000). "Saptadığım ortak paydalardan biri de, beklentilerin beklenen şeyden kaynaklandığı" (Los Angeles, 27 Eylül 2000). "Ticari değiş tokuşlar olduğunda daha fazla ticaret olduğunu anlamak önem arz eder" (Summit of the America, Quebec Citu, 21 Nisan 2001).

Eğitim

"Açıkçası öğretmenler, çocuklarımızı eğiten tek meslek" (18 Eylül 1995). "Dünyanın en iyi eğitimli Amerikalılarına sahip olacağız" (21 Eylül 1997). "Bush yönetiminin sonuç odaklı olduğunun söylenmesini arzu ediyorum zira dikkatlerin ve enerjinin, değişimi reddeden bir sistem hedeflemek yerine, Amerika'yı okumayı ve umut etmeyi bilen insanların ülkesi yapacak, çocuklara ve ebeveynlerine odaklanan bir eğitim sistemine sahip olsunlar diye, çocuklara okuma öğretmeye odaklanmasının getireceği sonuca inanıyorum" (Washington, 11 Ocak 2001). "Kamusal eğitim sistemi demokrasimizin temellerindendir. Kaldı ki bu, Amerika'nın çocuklarının sorumluluk sahibi vatandaşlar olmayı ve bu olağanüstü fırsatçı toplumumuzdan fayda sağlamayı öğrenecekleri yerdir" (1 Mayıs 2002).

Bilim

"Mars temelde bizimle aynı yörüngede. Güneşe uzaklığı neredeyse bizimle aynı, ki bu önemli. Kanalların, ve sanırım, suyun görüntülerini gördük. Eğer su varsa oksijen de vardır ve

oksijen varsa nefes alabiliriz" (8 Kasım 1994). "NASA için uzay daima temel önceliktir" (5 Eylül 1993). "Doğal gaz emisferiktir. Emisferik olarak nitelemekten hoşlanıyorum zira yakınlarda bulabileceğimiz bir ürün" (Austin, 20 Aralık 2000). "İnsanlar ve balıkların bir arada barış içinde yaşayabileceğine inanıyorum" (Saginaw, 29 Eylül 2000).

Dışişleri

"Gerçekten de Afrika'dan konuşarak çok vakit kaybettik. Afrika, inanılmaz bir hastalıktan mustarip bir ulus" (basın konferansı, 14 Haziran 2001). "Amerika Birleşik Devletleri'ne yollanacak petrolü satın almak için Meksika'nın yeni Cumhurbaşkanı Vincent Fox ile konuştum. Bu sayede yabancı petrole bağımlı olmayacağız" (başkan olarak ilk görüşme, 10 Mart 2000). "Fransızların sorunu 'entrepreneur' sözcüğünün karşılığı bir terime sahip olmayışları" (Blair ile görüşmesi sırasında). "Sizde de zenciler var mı?" (Brezilya Cumhurbaşkanı Fernando Cardoso'ya hitaben, *Estado de Sao Paulo*, 28 Nisan 2002). "Nasıl olduysa bir hafta önce Yaser Arafat Ramallah'taki, belli ki Alman pasifistler ve benzer insanlarla dolu sarayında kuşatılmış. Şimdi gittiler. Arafat artık, dünyayı yönetmekteki liderliğini göstermekte özgür" (Washington, 2 Mayıs 2002). "İthalatımızın çoğu denizaşırı ülkelerden geliyor" (*NPR's Morning Editing*, 26 Eylül 2000). "Ortadoğu'daki çalkantıların tüm bölgede çalkantıya sebep olduğunu anlıyorum" (Washington, 13 Mart 2002). "Önemli bir nedenden dolayı Asya seyahatim Japonya'da başlayacak. Burada başlayacak, zira bir buçuk yüzyıl önce Amerika ve Japonya modern zamanların en büyük ittifaklarından birini yaptı. Bu ittifaktan da Pasifik'te bir barış çağı doğdu" (Tokyo, 18 Şubat 2002).

2002

Başkasının acıları üzerinden nasıl zengin olunur

Ekonomik durumunuzdan memnun değilseniz ve meslek değiştirmek istiyorsanız, kâhinlik en kazançlı (tahminlerinizin aksine) ve en kolay işlerden biri. Belli bir sempatiklik, asgari düzeyde karşınızdakini anlama yeteneği ve biraz da yüzsüzlüğe sahip olmanız yeterli. Ama bu özellikler olmasa da istatistikler yardımınıza hazır olacak.

Şöyle bir deney yapmayı deneyin: Gelişigüzel seçeceğiniz herhangi bir insana yanaşın (ama paranormal özelliklerinize şahitlik edebilecek biri olursa daha iyi olur). Gözlerinin içine bakın ve şöyle söyleyin: "Birisinin sizi yoğun bir şekilde düşündüğünü hissediyorum. Bu, yıllardır görmediğiniz, bir zamanlar çok sevmiş olduğunuz ama karşılık bulamadığınız için de çok acı çektiğiniz birisi... Bu kişi size ne kadar acı çektirmiş olduğunun farkında ve, artık çok geç olduğunu bilse bile, pişmanlık duyuyor..." Çocuklar haricinde, yeryüzünde geçmişte mutsuz ya da yeterli karşılığı göremediği bir aşk yaşamamış olan var mıdır acaba? Ve işte, hedefiniz yardımınıza koşacak ve düşüncesini bu denli net bir şekilde okuduğunuz kişiyi tahmin ettiğinizi söyleyerek sizinle işbirliği yapacak.

Ya da şöyle diyebilirsiniz: "Sizin değerinizi bilmeyen ve hakkınızda kötü konuşan birisi var. Ama bunun nedeni sizi kıskanması." Hedefinizin, herkesin kendisine hayran olduğunu ve kimden söz ettiğinizi anlamadığını söylemesi çok zor. Derhal tahmin etmeye girişecek ve olağandışı hassasiyetinize hayran kalacaktır.

Ya da hedefinize, ölmüş sevdiklerinin ruhlarını görme yeteneğinizden söz edebilirsiniz. Belli bir yaşa gelmiş birine yaklaşın ve yanı başında, bir kalp hastalığı nedeniyle ölmüş yaşlı bir kişinin gölgesini gördüğünüzü söyleyin. Yaşayan herkesin iki ebeveyni, iki büyükannesi ve iki dedesi olmuştur ve eğer

şanslıysanız, çok sevdiği amcalar, üvey babalar ya da üvey anneler de olabilir. Hedefiniz yaşını başını almışsa, sevdiklerini kaybetmiş olma ihtimali çok yüksek olacaktır ve altı ölümden hiç olmazsa birinin nedeni kalp yetmezliğidir. Ama gerçekten de şanssızsanız, paranormal yeteneklerinizle ilgilenen başka kişilerin de bulunduğu bir ortamda hedefinize yanaştığınız için, belki de yanıldığınızı, gördüğünüzün hedefinizin yakını değil de yakınında bulunan bir başkasının yakını olduğunu söylersiniz. Orada bulunan kişilerden hiç olmazsa bir tanesinin, gördüğünüzü iddia ettiğiniz gölgenin annesi ya da babası olduğunu söyleyeceği neredeyse kesindir. İşte o anda her şey hazırdır ve o gölgenin yaydığı ısıdan, artık her sözünüzü kabul etmeye hazır olan o kişiye hissettiği sevgiden söz etmeye başlayabilirsiniz...

Dikkatli okurlar, televizyon programlarında da gördüğümüz bazı karizmatik şahsiyetlerin de kullandığı tekniği anlamış olmalılar. Evladını yeni kaybetmiş bir ebeveyni, annesinin ya da eşinin ölümü nedeniyle ağlayan birini, o temiz ruhun hiçlikte kaybolmadığına, öteki dünyadan mesaj yollamaya devam ettiğine inandırmaktan daha kolay bir şey olamaz. Tekrar ediyorum, duyarlıyı oynamak kolaydır, başkalarının acısı ve saflığı lehinize çalışır.

Ortalıkta CICAP'tan, İtalyan Paranormal Faaliyetlere dair İddiaları İnceleme Komitesi'nden biri yoksa tabii ki. Bu komite hakkında ayrıntılı bilgiyi *www.cicap.org* sitesinde ya da *Scienza E Paranormale* dergisinde bulabilirsiniz. CICAP araştırmacıları (*poltergeist*'tan [gürültü çıkaran hayaletler] bedenin havalanmasına, buğday tarlalarındaki halkalar ya da UFO'lardan çubuk yardımıyla su bulmaya kadar, bu arada hayaletleri, kehanetleri, zihin gücüyle çatal bükmeyi, tarotu, ağlayan madonnaları ve benzeri olayları atlamadan) paranormal olduğu iddia edilen olguların peşine düşüyor, bunların mekanizmasını inceliyor, hilesini öğreniyor, mucizevi gibi görüneni bilimsel olarak açıklıyor

ve çoğunlukla da, hileyi bilen herkesin sihirbaz olabileceğini kanıtlamak için deneyi baştan yapıyorlar.

CICAP'ın iki avcısı, Massimo Polidoro ve Luigi Garlaschelli, birlikte (diğer CICAP'lıların metinlerini kullanarak), birçok eğlenceli hikâye okuyacağınız (eğer Noel Baba'nın aslında gerçek olmadığı söylendiğinde ağlayanlardan değilseniz) *Investigatori dell'occulto. Dieci anni di indagini sul paranormale* [Okült Dedektifleri. Paranormal Faaliyetlerle İlgili On Yıllık Araştırma] (Avverbi Yayınları, 2000) adlı eseri yayımlıyorlar.

Gerçi eğlenmek derken tereddüt etmiyor da değilim. CICAP'ın, saflığın sanılandan daha yaygın olduğuna dikkat çekmek için verdiği büyük uğraşa rağmen, kitap olsa olsa birkaç bin nüsha satacaktır. Halbuki Rosemary Altea'nın televizyonda başkalarının acılarıyla oynaması milyonlar tarafından seyrediliyor. Halkın bu yolla eğitimsizleştirildiğini söyleyenleri nasıl eleştirebiliriz ki? Seyirci seyircidir.

2002

Miss, köktenciler ve cüzamlılar

Espresso'nun bu sayısı piyasaya çıktığında okurların çoğu, Dünya Güzellik Yarışması nedeniyle iki yüzden fazla kişinin öldüğü Nijerya'daki olayı muhtemelen unutmuş olacak. Bu da konuyu kapatmamak için iyi bir neden. Belki de durum Dünya Güzellik Yarışması Londra'ya taşındıktan sonra daha da kötüleşecek, zira yarışmacı güzellerin Nijerya'ya gitmesinin, gerilimin tırmanması ya da başka bir amaca yönelik şiddet olaylarının patlak vermesi için bir bahaneden ibaret olduğu artık herkesçe anlaşılmış durumda. Nitekim, bu girişimi önlemek papazların elinde olmadığına göre, bir güzellik yarışmasını protesto etmek için neden Hıristiyanların öldürülmesi ve kiliselerin yakılması

gerektiğini kimse anlamıyor. Ama olaylar daha da büyüseydi, bu korkunç köktenci tepkiye yol açan protestonun üzerine düşünülmesi akıllıca olurdu.

Talihsiz ülkesindeki temel özgürlükleri savunduğu için hapse bile giren Nobel ödüllü Wole Solyinka, Nijerya'daki çatışmalar üzerine aydınlatıcı fikirlerini de içeren makalesinde (*Repubblica*'da yayımlandı) kendisinin yerel ya da dünya güzellik yarışmalarına karşı hiçbir sempatisinin olmadığını ama Müslüman köktencilerin öfkesi karşısında beden ve güzellik haklarını savunmak gereksinimi hissettiğini (özetle) belirtiyor. Sanırım Nijeryalı olsam onun gibi düşünürdüm ama değilim ve olayı bizlerin bakış açısıyla değerlendirmek istiyorum.

Salt bağnazlık nedeniyle, mayolu kızların yer aldığı bir güzellik yarışmasını protesto etmek adına olayla ilgisi olmayan iki yüzden fazla insanın katledilmesinin hiçbir açıklaması olamaz. Bu açıdan hepimiz tartışmasız kızların yanında yer alıyoruz. Ama, Dünya Güzellik Yarışmalarının organizatörlerinin, bu yarışmayı Nijerya'da yapmaya karar vererek tek kelimeyle halt ettikleri kanısındayım. Bu tepkileri öngörmek zorunda oldukları için değil de, çocukların açlıktan öldükleri, zina yapan kadınların recme mahkûm edildiği Nijerya gibi bunalımlı bir ülkede bir et pazarı düzenlemek (kaldı ki bazı kabileleri bir ay boyunca doyuracak paralara mal oluyor), körlerin bulunduğu bir düşkünler yurdunda pornog ve komedi filmleri pazarlamaya ya da Naomi Campbell fotoğrafıyla tanıtılan güzellik ürünlerini cüzamlılara hediye etmeye benziyor. Güzellik yarışmalarının ataerkil gelenek ve görenekleri değiştirme yöntemi olduğunu söylemeyin zira bu tür hedefler böylesine gösterişe dayanan provokasyonlarla değil de ancak yumuşak yollarla gerçekleşebilir.

Bu rezilliğin, utanmazcasına sadece reklam amaçlı olduğuna ilişkin kanılar bir yana, olay bizi, küreselleşme adı verilen çağımıza özgü o sorunlar yumağıyla da ilgili olduğu için de

ilgilendiriyor. Ben, on küreselleşme olgusundan en az beşinin yararlı sonuçlar vereceğini düşünenlerdenim, ama küreselleşmenin eğer negatif bir yanı varsa, o da bu, sert bir şekilde, geri kalmış ülkelere, razı olamayacakları Batılı modelleri dayatma çabası... Kısacası, bu mayolu güzelleri sunuyorsam bunun nedeni açlıktan ölmeyen, harcayacak paraları varsa da bunları açlıktan ölenlerin sırtından kazanan ve bu insanları sömürmek veya sömürgecilik dönemi öncesi koşullarda tutmak için Batılılarla işbirliği yapanlar tarafından Nijerya'da da satılmaları için belki de Hong Kong'daki aç çocukların diktiği bu Batı tarzı mayolara sahip olmanı teşvik etmek istememdir.

Bu nedenle de en azılı küreselleşme karşıtlarının, Nijerya'daki yarışma sırasında bir tarafta barışçıllar beyaz giysiler içinde, diğer tarafta şiddet yanlısı kara blok protestocuları olarak, orada toplanmasından rahatsızlık duymazdım. Beyaz giysililer barışçıl biçimde (ama biraz da enerjiyle) yarışmanın organizatörlerine tekme atabilir, onları soyup don gömlek bırakır (yarışmacılar gibi), bala bular ve bulabildikleri devekuşu ya da başka tüylerle kaplayarak sokaklarda yürümeye zorlarlardı. Kara giysililer ise, geri kalması işlerine gelen Batı sömürgeciliğinin suç ortağını yapan yerel köktencilerle mücadele eder ve katliamları engellemek için ellerinden geleni yaparlardı ve belki de hepimiz, şiddet yanlısıysan dişine göre rakiplerle karşı karşıya gelme cesaretine sahip olman gerektiği için, bu barış savaşçılarını (bir kereliğine, sadece bir kereliğine) alkışlardık.

Ya hevesli miss'ler? Belki de küreselleşme karşıtlarının en sessiz kanadı tarafından ikna edilerek, (bir kerecik olsun) güzel popolarını kıvırmaktan vazgeçer ve köylere giderek (giyinik halde) et konservesi ve sabun parçaları ile antibiyotikler ve birkaç kutu süt dağıtmayı kabul ederlerdi. İşte o zaman onların gerçekten de güzel olduğunu düşünürdük.

2002

İade fişiyle ateş et

Eski bir deyiş, savaşın askerlere bırakılmayacak kadar ciddi bir şey olduğunu söyler. Bu deyişi günümüze şu şekilde uyarlamak gerek: Dünya, onu eskiden yönetenlerin yönetimine emanet edilemeyecek kadar karmaşık bir mesele haline gelmiştir. Atom bombasıyla ilgili Manhattan projesinin Cenisio Tüneli uzmanlarının eline teslim edilmesi gibi. Bu konuyu iki hafta önce Washington'da, tam da *sniper*'ın, benzinciye gelen ya da restorandan çıkan insanlara neşeyle ateş eden ünlü keskin nişancının, hâlâ ortalıkta dolandığı günlerde düşünüyordum. O yukarıda, teleskopik tüfeğiyle duruyor ve otoyol kavşaklarından birinde ya da sakin bir tepede işini yapıyordu. Polis kurban öldükten sonra ve ancak haber verilirse geliyor, yolu iki üç saatliğine kapatıyor ve tabii ki kimseleri yakalayamıyordu zira keskin nişancı bu süre zarfında rahatlıkla başka yere gitme fırsatı buluyordu. İnsanlar günlerce evde çıkmadığı gibi çocuklarını da okula yollamadılar.

Doğal olarak bunun silah ticareti serbestisinden kaynaklandığını söyleyenler çıktı, ama silah lobisi, meselenin silah sahibi olmaktan değil de, yerinde kullanılmamasından ileri geldiğini iddia etti. Sanki birini öldürmek amacıyla kullanmak silahı tam da yerinde kullanmak değilmiş gibi. Silah, lavman yapmak için mi satın alınır ki?

Her tarafa kanıt bırakan Washington tetikçisi sonunda yakalandı. Nitekim bu tür insanların tek derdi gazetelere çıkmaktır. Yakalanmak istemeyen biri, İkiz Kuleler'de bin bir zahmetle öldürülenlerin sayısından fazla insanı öldürmeyi başarırdı. İşte bu nedenle Amerika gerilmiş sinirlerle bekledi ve hâlâ da bekliyor: Zira terörist örgütlerin, uçak kaçırarak zaman yitirmektense ülkeye otuz kadar tetikçi salsa ülkeyi tamamen paralize edeceğini anlıyor. Bununla da kalmaz, teröristler olmasa da

deliler arasında bir özenme yarışı başlar ve bunlar da coşkuyla bu şenliğe katılırlar.

Artık dünyayı yönetmekten aciz oldukları ayyuka çıkmış bazıları ne önerdi dersiniz? Kurşunları ve şarjörü otomatik olarak "işaretleyen" silahların üretilmesini önerdiler. Bu sayede kurşun ölüden çıkarıldığında katilin adresi elde edilmiş olacak. Ama, birini öldürmek istersem kendi tüfeğimi değil de başkasından çaldığım tüfeği kullanacağım ve o kişiyi hapse yollayacağım, ya da zaten bir teröristsem, doğru silahı ya da değiştirilmiş şifreliyi, Amerikan üretimi olmayanı edinmek için gerekli ilişkilere sahip olacağım akıllarına gelmedi. Bunların, güvenlik uzmanlarının değil de neden hep benim aklıma geldiğini bir türlü anlamıyorum.

Ama bir tek bu olsa, hadi neyse. 8 Kasım tarihli *Repubblica*'da, Amerikan Merkez Bankası yöneticileri (sıradan gençlerden söz etmiyorum) deflasyon endişesiyle (insanlar tüketmiyor, fiyatlar düşüyor ve enflasyondan beter bir krize giriyoruz diyerek) dayanıksız bir dolar, yani sahibi kısa sürede harcamadığında (hatta para bankaya yatırılsa bile) değerinin düşmesini sağlayan bir manyetik bant taşıyan para kullanımını öneriyorlar.

Deli gibi çalışarak günde yüz dolar kazanan muslukçu Mister Smith'in tepkisinin ne olacağını hayal etmeye çalışıyorum. Hemen verimliliğini düşürecektir. Zaman içinde değerini yitirecek, üstelik kendine küçük bir ev alabilmek için bankaya bile yatıramayacağı bir şey için niye ölesiye çalışsın ki? Birası ve bifteği için yeterli olan günlük otuz doları kazanacak kadar çalışacaktır. Diğer bir seçenek de kazandığı yüz doları gereksiz harcamalarda, örneğin kazak, marmelat, kalem satın alarak tüketmesi olur. Bu sayede üç kavanoz marmelata bir kazak gibi bir takas ekonomisine başlayabilir ama sonuçta insanlar evlerine bir yığın gereksiz mal yığmaya başladığında para dolaşımı neredeyse ortadan kalkacaktır. Bay Smith belki de evini her

halükârda satın alabilir, ama yüz dolar anında değer kaybettiğinden bunu ancak aşırı uzun taksitlerle gerçekleştirecektir. Ama o noktada evin, faizleriyle birlikte, değerinin on katı gibi bir bedele mal olacağı gerçeği bir yana, bir önceki sahibi, eline geçtikçe harcamak zorunda kalacağı bir yığın dolarla neden evini satıp bir de sokakta kalsın ki? İşte böylece emlak piyasası da bloke olur ve evi olan elinde tutmaya başlar. Biriktirdikçe bile değer kaybeden parayla bankalara da para yatıran kalmaz.

Ben bir türlü anlamadığım için, bir ekonomistin çıkıp nerede yanlış yaptığımı söylemesini bekliyorum. Kısacası, Amerikan çevreyollarındaki kavşaklarda eli tetikte bekleyen olası binlerce potansiyel köktenci keskin nişancıyı engellemek için çıkarılan Irak savaşı da dahil olmak üzere bir sürü girişimin, "dünya, onu eskiden yönetenlerin yönetimine emanet edilemeyecek kadar karmaşık bir mesele haline gelmiştir" kategorisine girdiğini düşünüyorum.

2002

Birkaç ölü daha lazım

Repubblica gazetesinin eki *Venerdì*'de şu haberi okuyorum: Fransız hükümeti, İtalya'da olduğu gibi, ama bizden önce, puanlamalı ehliyet uygulamasını hayata geçirmiş ve bir yıl sonra, bir yıl önceye göre kazalarda ölü sayısında yüzde 18,5'lik bir azalma saptanmış. Bu harika bir haber. Ama Groupement National des Carossiers-Réparateurs'ün, yani karoserciler birliğinin başkam, doğal olarak her vatandaş gibi ölü sayısındaki bu düşüşten memnuniyet duymakla birlikte, karoserci olarak mesleklerinin krize girdiğini kabul etmek zorunda kalmış. Ne kadar az kaza olursa, o kadar az tamir ihtiyacı doğar. Bu kalıcı ekonomik dram karşısında galiba karoserciler sadece sıkıntıya

düşmekle ve devlet desteği talep etmekle kalmamış, galiba aralarından bazıları kontrollerde daha yüzeysel davranmaya başlamışlar. Uzun lafın kısası eğer haber doğruysa, fazladan birkaç araba dağılsın diye cezaların düşürülmesini istemişler.

Haber bizi şaşırtmamalı. Her teknolojik yenilik, gelişme yolunda ileriye doğru atılan her adım daima işsizlik doğurmuştur ve hikâye 1700'lerde, işsiz kalma korkusuyla mekanik tezgâhları dağıtan dokumacılara dayanır. Taksilerin piyasaya çıkmasının da at arabası sürücülerini iflasa sürüklediğine eminim. Ben küçükken, taşraya gitmeye hazırlanan aileyi ve bagajları istasyona taşıması için çağırılan yaşlı Pietro'yu hatırlıyorum. Birkaç yıl sonra arabalar geldi ve o, yaşından dolayı taksicilik yapabilmek için gereken ehliyeti alamadı. Ama o günlerde yeniliklerin hayata uygulanma ritmi henüz son derece yavaştı ve Pietro artık emeklilik yaşı geldiği sırada işsiz kalmış olmalı.

Günümüzde her şey çok daha hızlı gelişiyor. Ortalama ömrün uzaması yavaş bir süreç olmasaydı ve gömülecek altmışlıkların sayısındaki düşüş fark edildiğinde yetmişlerinde ölmemiş seksenliklerin gömülmesi gerektiği anlaşılmasaydı, cenazecilerle mezarcılar da krize girebilirdi. Demek ki bu kategori (tüm kıyaslamaların atasının ima ettiği gibi "her insan bir gün ölecek") hiçbir zaman iş sıkıntısı çekmeyecek. Ama yarın, ölümsüzlük iksiri demiyorum ama yaşamı yüz yirmi yıla kadar uzatabilen bir ilaç bulunursa, cenaze levazımatçılarını meydanlarda devlet desteği için toplanmış olarak görebiliriz.

Mesele, yenilikçi süreçlerin ivmesinin bazı işkollarını daima devredışı bırakacak olması. Seksenli yıllarda daktilo tamircilerinin içine düştüğü krizi düşünmek yeterli. Bilgisayar öğrenecek kadar genç ya da uzman olmayanlar bir anda işsiz kaldılar.

Demek ki çözüm hızlı dönüşüme olanak veren profesyonel formasyonları öngörmekte yatıyor. Geçmiş zaman dokumacısı, mekanik tezgâhlar geldiğinde hızla mekanik tezgâh yapımcı-

sına dönüşemezdi. Ama günümüzde makineler, tabiri caizse, evrensel bir niteliğe sahip oldukları ve fiziksel yapıları işletiminde kullanılan programa göre çok daha önemsiz olduğu için, çamaşır makinesini işleten program üzerine çalışan bir uzman birkaç küçük güncellemeyle arabaların panelini düzenleyen programla da çalışabilir hale gelir.

Demek ki profesyonel eğitim, hızlandırılmış dönüşümlerle başa çıkabilmek için, ağırlık olarak entelektüel bir formasyon, donanım eğitimi yani metal aksam ya da makinelerin başka bir program bazında değiştirilebilen yedek parçaları yerine yazılım (ya da Fransızların tabiriyle *logiciel*) eğitimine dayanmalı.

Yine de bir noktada ikiye ayrılarak bir dalı üniversiteye diğeri işe hazırlayan bir okul yerine, sadece klasik ya da fen lisesi mezunları yetiştiren bir okul düşünülmeli; çünkü, ne bileyim örneğin gelecekte çevre işçisi olarak çalışacak olanların bile, kendi dönüşümlerini öngörecek ve programlayacak entelektüel bir formasyona sahip olmaları gerekecek.

Bu, ideal bir demokratik ve eşitlikçi soyutlama değil de, tümüyle bilgi işlemeye dayanan bir toplumda, herkes için eşit eğitim gerektiren ve en alt değil en üst düzeyde modellenmiş iş kavramının mantığı. Aksi takdirde yenilikler daima ve yalnızca işsizlik doğurmaya mahkûm olacaklar.

2003

Lisanslı konuşma

1981 yılı başlarında Körfez Savaşı'ndan söz ederken, "dost ateşi, seninle aynı üniformayı taşıyan bir piç kurusunun sana attığı bombadır," demiştim. Calipari olayından sonra okurlar, dost ateşi nedeniyle ölme ihtimali konusuna belki daha duyarlı yaklaşırlar. Nitekim okurlar on beş yıl önce, dost ateşinin değil

de "piç kurusu" sözcüğünün ahlaka uymadığı yönünde bir tepki sergilemişlerdi. Bir sürü mektup aldım ve, yanlış hatırlamıyorsam, gazetelerde de eleştiriler çıktığı için bir sonraki *Bustina*'da, edebiyatımızın kaç değerli yazarının eşanlamlı sözcükler kullandığını hatırlatmak zorunda kalmıştım.

On beş yılda âdetler bile değişiyor ve Rizzoli artık Harry G. Frankfurt'un (altı avro karşılığında ve bir saatte okunabiliyor) *Stronzate* [Saçmalıklar] adlı kitabını yayımlayabiliyor. Frankfurt, sanırım Princeton'da onursal felsefe profesörü ve "stronzate" sözcüğü, fonksiyonelliği açısından kitabın İngilizce özgün adı olan ve "boğa boku" anlamına gelen ve İtalyancada "stronzate" sözcüğü gibi küfür olarak kullanılan "*Bullshit*" sözcüğüne karşılık geliyor.

"Stronzata" kelimesi, işe yaramadığı için para harcamaya değmeyen bir şeyi de tanımlayabilir ama en yaygın kullanımı, ifade edilen, söylenen, iletilen şeyler içindir: "Söylediğin saçmalık, film bir halta benzemiyor." Frankfurt özellikle sözcüğün göstergesel anlamı üzerinde durmuş ve bir başka filozofun, Max Black'in, "düşünce, duygu ya da davranışlar vasıtasıyla, yalan sayılmasa da kandırmak amaçlı gerçekdışı betimleme" diye nitelendirdiği "saçmalık" (aptallık ya da geri zekâlılık anlamında) tanımından yola çıkmış.

Amerikalı felsefecilerin, ifadelerimizdeki gerçeklik konusunda son derece duyarlı olduklarını, hatta Odysseia var olmadığı halde, "Odysseia İthaka'ya döndü" cümlesinin doğru olup olmadığını sorgulamaya zaman harcayacak kadar duyarlı olduklarını bilmelisiniz. Frankfurt açısından öncelikle bu sözcüğün hangi bağlamda bir saçmalıktan daha fazlası olduğunu, sonra da, yalan söylemeden bir şey hakkında yanlış betimlemenin ne anlama geldiğini tanımlamak önemli.

Son problem için, Augustinus'tan günümüze konuyla ilgili engin literatüre başvurmak yeterli: Yalan söyleyen, söylediği-

nin doğru olmadığını bilir ve bunu karşısındakini kandırmak için söyler. Yanlış olduğunu bilmeden yanlışı ifade eden zavallıysa yalan söylemiyor, sadece hata yapıyordur. Ya da delinin tekidir. Birisi çıkıp, gerçekten öyle sandığı için Güneş'in Dünya çevresinde döndüğünü söylerse, aptallık, hatta saçmalık olduğunu düşünürüz. Ama Black'in tanımına göre aptalca bir şey söyleyen, salt dış gerçeklikle ilgili değil ama kendi düşünceleri, duyguları ve davranışlarıyla da ilgili yanlış bir yorum sağlamak için söylemiş olur.

Bu yalan söyleyen için de geçerli: Cebinde yüz avrosu olduğunu söyleyen (doğru olmadığı halde), bunu sadece cebinde yüz avro olduğuna inandırmak için değil ama yüz avrosu olduğuna kendisinin inandığı konusunda bizi ikna etmek için de söyler. Ama Frankfurt, aptallıkların birincil sonucunun, yalandan farklı olarak, sözü edilenlerin gerçek durumundan farklı yanıltıcı bir inanç doğurmak değil de, konuşan kişinin zihninde olup bitenle ilgili sahte bir izlenim yaratmaları olduğunu açıklar. Sonuç bu olduğu için aptallıklar yalan statüsünde sayılmaz zira, Frankfurt'un verdiği örneğe bakarsak, Amerika Birleşik Devletleri başkanı olan kişi, hatalı olduklarının bilincinde olduğu inançları yaymak için değil de imanlı ve ülkesini seven birisi olduğu izlenimi vermek için ülkeyi kuran atalarının Tanrı tarafından yönlendirildiğiyle ilgili şişirilmiş retorik ifadelerden yararlanabilir.

Saçmalığı aptallıktan ayıran, kesinlikle hatalı ve bizi bir şeylere inandırmak için söylenmiş olan bir söz oluşu ve doğruyu söyleyip söylemediğini bilmenin söyleyen kişinin umurunda olmamasıdır. "Saçma konuşan kişi, iddialarının gerçeklik değerlerini zerre kadar umursamadığını bizlerden saklar." Bu tür ifadeler hemen dikilmemize neden olur ve nitelim Frankfurt en beter şüphelerimizi doğruluyor: "Reklamcılık, halkla ilişkiler ve bugün bunlarla artık iç içe geçmiş olan politika

alanları, artık kavramın tartışılmayan paradigmalarına dönüşecek kadar mutlaklaşmış saçmalıklarla doludur. Saçmalığın nihai amacı, insanları nesnelerin durumuyla ilgili kandırmak değil de, doğruyla yanlışı ayırma konusunda kapasitesi kıt – ya da gerçeğin tonlarına karşı ilgisiz– dinleyicileri etkilemektir. Saçmalıklardan söz eden kişinin dinleyicilerinin zayıf hafızasına güvendiğine, bunun da ona kendi aralarında tezata düşen zincirleme saçmalıklar dile getirmesine izin verdiğine inanıyorum: "Saçmalık üretenler daima, şu ya da bu şekilde sorunsuzca kabullenilmesi için çalışır."

2005

Tamamlayıcı oksimoronlar

Birkaç yıl önce bile, "oksimoron" sözcüğünü kullanırken ne anlama geldiğini açıklamak gerekiyordu. Sözcük, "paralel yakınsama" gibi ünlü ifadeleri tanımlamak için kullanılırdı ve "güçlü zayıflık", "umutsuz umut", "tatlı şiddet", "anlamsız mana" (Manganelli) ve –Latinceyi de unutmamak adına– *formosa deformitas* [Biçimli şekilsizlik], *concordia discors* [Uyumsuz armoni], *festina lente* [Yavaşça hızlan] gibi kendi içinde çelişen iki terim bir arada kullanıldığında bir oksimorondan söz edildiğini belirtmek gerekirdi.

Şimdilerde ise oksimoron sözcüğü kimsenin dilinden düşmüyor: Basında sık sık okuduğumuz gibi, televizyonda politikacılardan da duyar oldum, kısacası, ya herkes retorik metinler okumaya başladı ya da ortalıkta oksimoron bir şeyler dolanıyor. Bu durumun her koşulda bir şeylerin semptomu olmadığı, tembellik ya da taklit nedeniyle dilde de yeni moda akımlarıyla karşılaşılabildiği, bunlardan kimilerinin sadece birkaç saat, diğerlerinin daha uzun sürdüğü, ellili yıllarda kızların

"hayvanca" derken yakın zamanda ise "absürd" demeye başladıkları" ve bu söylemlerin zoolojiden ya da Ionescu'dan bağımsız olduğu söylenebilir. Bir aralar herkes "bir saniyecik" demeye başlamıştı, ama zaman gerçekten de kısaldığı için değil; ya da "evet" yerine "kesinlikle" kullanıldı (kilisede evlenirken bile) ama matematiksel dakiklik nedeniyle değil de bilmece programlarının etkisiyle. Allah bilir nedendir, koca değil de dost söz konusu olduğunda, çekilmez "çift olmak" sözcüğünü kullanma âdetinde ısrar ediliyor.

Oksimoron sözcüğünün, (ki, zaman zaman kabaca da olsa, çelişkileri azaltmaya ve nesneler için tek anlamlı bir vizyon sağlamaya çalışan) ideolojilerin gözden düştüğü bir dünyada, sadece çelişkili durumlar ortasında yaşamakta olduğumuz için popülarite kazandığından şüpheleniyorum. Çarpıcı bir örnek vermek gerekirse, Somut Olmayan deyimini andıran Sanal Gerçekliğe bakmak yeterli. Bir de Akıllı Bombalar var ki, oksimoron gibi gözükmese de, bombanın doğası gereği aptal olduğu ve nereye atılırsa oraya düştüğü, kendi inisiyatifiyle hareket edecek olsa, şahane bir oksimoronla, aslında dost olmayana zarar vermek amacıyla gerçekleştirilmiş (oksimoron olmasa da diğer bir güzel linguistik beceriyle) Dost Ateş olacağı düşünüldüğünde oksimorona dönüşüyor. Özgürlük İhracı da, Özgürlüğün tanımı gereği başkalarının dayatmasıyla değil de bir şahıs ya da bir toplumun kendi seçimiyle kazandığı bir şey olduğuna göre bana oldukça oksimoron gelen bir deyim. Ama Çıkar Çatışması'ndaki ince oksimorona dikkat çekmeliyim zira bu ifade Toplumun Yararınaymış Gibi Kovalanan Kişisel Çıkar ya da Özellikle Şahsi Fayda Uğruna Kovalanan Kolektif Çıkar olarak tercüme edilebilir.

Küreselleşme karşıtlarının Küresel Hareketliliği, Barış Ordusu, İnsancıl Müdahale (müdahale derken başka ülkelerdeki çete savaşları ifade ediliyorsa) terimlerinin oksimoronluğuna

da dikkate çekmek istiyorum. Berlusconi'nin yeni müttefiklerinin seçim programlarını dinlerken Faşist Sol deyimini çokça işitir oldum, Pao ve Ferrera gibi Ruhani Ateistlerin de oldukça oksimoron olduğunu düşünüyorum. Alışmış olsak dahi, Yapay Zekâ ve Elektronik Beyin (beyin, kafatası kutusu içindeki yumuşak bir şeymiş gibi) deyimlerini de zikretmeden geçmek olmaz. Ayrıca Ruha Sahip Embriyolar ve hatta, "valico" tanım itibariyle iki dağ arasındaki tek geçiş noktası olduğuna göre, Valico Varyantı da hatırlanması gereken oksimoronlar. *Çift partili* olmak adına (İki Farklı Ayakkabı Giyip Cesurca Taraf Tutmak oksimoron değil de nedir, lütfen söyleyin), Ulivo'nun[1] havalı perspektifi kadar, Zorunlu Kamu Hizmeti Gönüllülüğü de aynı derecede oksimoron geliyor.

Kısacası, bir arada bulunması mümkün olmayan seçimleri nasıl tarif edeceğimizi bilemediğimizde, örneğin Irak'ta barış, yargıçlara karşı yasa (ki bizzat onlar tarafından uygulanması gereken), televizyonda politika ve parlamentodaki farslar, izinsiz satirlere sansür, Fatima'nın üçüncü sırrı gibi inandırıcılıktan uzak kehanetler, Şintocu Sarazenlere benzeyen Arap kamikazeler, Berlusconi'yle çalışan '68'liler, liberal popülizm gibi yan yana gelme ihtimali bulunmayanların birlikte olabileceği izlenimini vermek için, Tamamlayıcı Oksimoronlara (alın şahane bir oksimoron daha) başvurur olduk. Son olarak da, boşanan eşlerce hünerli bir şekilde itiraz edilen evlilik dışı birliktelik sözleşmelerini anımsayalım.

2006

1 1995-2007 yılları arasında İtalyan siyasetinde varlığını sürdüren ve merkez soldaki geniş ölçekli sol çatı partisi. (ç.n.)

Önsözlere duyulan insancıl açlık

Söz edeceğim şey tabii ki sadece benim değil ama genelde, kitap ya da makale yayımladıkları için belli bir bilim dalında bir üne sahip olan herkesin başına geliyor. Üstelik çok önemli bir şair, Nobel ödüllü bir yazar ya da onursal profesörlüğe sahip bir biliminsanı olmak da şart değil. Benzer olayların, dahil olduğu yerel topluluk sınırları içinde hiçbir şey yayımlamamış dahi olsa donanımlı, saygıdeğer ve güvenilir bir şahıs vasfı kazanmış bir taşra lisesi müdürünün başına da gelebileceğini varsayıyorum (hatta biliyorum). Sadece o da değil, donanımlı ya da güvenilir olma özelliğiyle tanınmayan ama bir talk show programında don gömlek boy gösterdiği için ünlü olanlar için bile geçerli.

Kısacası, bütün bu kişilerden bir başkasının kitabı için önsöz yazması istenebilir. Bu tür isteklere karşı herkes istediği gibi karşılık verme hakkına sahiptir ve kimileri için de bu talep son derece arzu edilir gibi görünse de, başkaları, ve kesinlikle de ben, her ay – başarılı bir meslektaştan kendi cebinden ödediği kitabı için istekte bulunan şair bozuntularına, turfanda romancılardan yeni bir kesintisiz hareket makinesi mucidine varıncaya kadar, herhangi bir konu üzerine herhangi biri tarafından– onlarca önsöz isteğiyle karşılaşmaktayız.

Bu taleplere genellikle (tüm bu elyazmalarını okumanın olanaksızlığı ve taksimetreli önsöz yazarı olarak nam salmanın riski bir yana), son derece yakın dostlarıma hayır demişken başkalarına evet demenin onlara hakaret olacağını söyleyerek cevap veriyorum. Çoğunlukla da konu orada kapanıyor. Ama, talepte bulunan kişi arkadaşım olduğunda, daha özenli bir mektup yazarak kitap dünyasında harcadığım yılların bana öğrettiklerini anlatmaya çalışıyorum. Ve kendisine, reddimin onu bir yayıncılık faciasından kurtarmış olacağını açıklıyorum.

Önsözün zararsız olduğu sadece iki durum söz konusu. İlki, önsözün bu dünyadan göçmüş birisi için yazılması: Bu durumda, yirmi yaşında bir genç bile *İlyada*'nın yeni baskısı için önsöz yazabilir ve Homeros bu durumdan zarar görmez. İkincisi ise, son derece ünlü ve saygıdeğer bir yazarın, edebiyat dünyasına yeni atılan çok genç bir yazar için önsöz yazması. Bu kesinlikle babacan bir tutumdur, yazar rahatsız olmadığı gibi aksine böylesine tanınmış ve ulaşması zor üstada saygı ve hayranlık duyduğu için bu onu onurlandırır ve onun ilk eserini bir nevi garantilemesinden mutlu olur.

İlki, Yaşayanın, Ölü için yazdığı önsöz, ikincisiyse Büyük Üstadın, Çocuk için yazdığı önsözdür. Diğer seçenekler için, yani Yaşayanın, Yaşayan için, Yetişkinin, Yetişkin için yazması halinde, önsözü yazılan yazar için ölümcül bir darbe alma ihtimali doğar.

Yazar ya da yayıncı, o Prefatelli'den bu Autorucci için bir önsöz yazmasını isterken genellikle Autorucci'nin ününün birkaç nüsha daha sattırması beklentisi içinde olurlar. Bunun gerçekleşmesi, sabit bir oranda olmasa da ihtimal dahilindedir ama okurlar açısından sağlanan etki şu şekilde özetlenebilir: "Eğer bu Autorucci, ki hakkında hiçbir fikrim yoktu, Prefatelli'nin desteğine ihtiyaç duyuyorsa, hakkında hiçbir fikrimin olmaması son derece doğalmış, çünkü belli ki kendisi çok da önemli bir yazar değil ve Prefatelli bu iyiliği dostluk, merhamet, politik dayanışma hatta para karşılığı ya da cinsel nedenlerle yapmış olmalı."

Bir kitapçıya girdiğimde Autorucci'nin bir eserini bulursam, varsayalım Wilhelm sonrası dönemin hatırat yazımına ilişkin olsun, ilk tepkim "Amma da cahilim. Bu Wilhelm sonrası dönem uzmanı Autorucci'yle ilgili hiçbir fikrim yoktu!" şeklinde olacaktır. Bu durumun son derece doğal olduğunu belirtmek isterim: Birileri bir konferansta ya da bir başka kitaptaki notta, daha önceden tanımadığım Autorucci'nin eserinden söz eder-

se, ilk tepkim (aklı başında biriysem) kendimi kültürel bağlamda kusurlu hissetmek ve er ya da geç bu Autorucci hakkında bilgi edinmeye niyetlenmek yönünde olur. Ama kitapçıda, içinde Prefratelli'nin önsözü olan bir Autorucci kitabı bulursam hemen sakinleşirim: Autorucci'yi tanımıyor oluşum doğaldır zira dikkate alınmak için bir başkasının garantisine ihtiyaç duyan birisidir.

Bu mantık bana apaçık, doğrusal, ikna edici bir mantık gibi geliyor ve bunu benden önsöz yazmamı isteyen birine aktarırken, şahsen (belki de acınası bir *hybris*[1] fazlalığıdır, tartışmıyorum) asla birisinden önsöz istemeyeceğimi, hatta, yazarın gençliğinin ve toyluğunun altını çizmenin en ölümcül yolu olduğunu (yukarıda saydığım nedenlerden dolayı) düşündüğümden, üniversite hocalarının öğrencileri için önsöz yazmasına bile karşı olduğumu da ekliyorum.

Benden talepte bulunan kişi çoğunlukla ikna olmuyor ve benim mantığımın iyi niyetli olmadığını düşünüyor. Yavaş yavaş yaşlandıkça da, reddederek yardımcı olmaya çalıştıklarım bana düşman oluyorlar.

Son derece nazik ret cevabımı önsöz olarak koyan, kitabını kendi olanaklarıyla yayımlamış bir şahsiyet dışında söylediklerim daima doğru çıktı (emin olun doğrulandılar). İşte önsözlere duyulan insancıl açlık böyle bir şey.

2006

Hata yapan yoldaş-olmayan kişi

La storia nascosta isimli bir internet sitesinde, *El Pais*'e yaptığım varsayılan bir açıklamam tırnak içine alınmış. Şöyle

1 (Eski Yun.) Antik Yunan edebiyatı, tiyatrosu ve düşüncesinde aşırılık, kendini beğenmişlik, kibir. (ç.n.)

söylediğim iddia ediliyor: "Kızıl Tugaylar, çokuluslu şirketlerle mücadele fikrinde haklıydılar ama terörizme inanarak hata ettiler." Bu söylemden, "hata yapan yoldaşlar" düşüncesiyle hemfikir olduğum çıkarılıyor ve "fikirlerine katılmak mümkündü, hatalı olan yöntemlerdi" düşüncesini savunduğum varsayılıyor. Ve şu yorum yapılmış: "Eğer İtalyan kültürünün düşünsel katkısı bu yöndeyse, Aldo Moro cinayetinden otuz yıl sonra bile yerimizde sayıyoruz demektir. Maalesef."

Sitede okur yorumları da yer alıyor ve ismini vermeyen birinin şu yorumunu anlamlı buldum: "Prof. Eco'nun böylesine bayağı sözler sarf etmiş olduğundan pek emin değilim. *Foucault Sarkacı*'nda (binlerce farklı şey gibi) o ağır yıllarla ilgili, kesinlikle terörizmi savunmayan kişisel değerlendirmesi de yer alıyordu ve bu değerlendirme gazetelerin bize ilettiğinden farklıydı." Site yöneticisi benim *Foucault Sarkacı* adlı kitabımı da, Moro olayı sırasında *Repubblica*'da yayımlanan ve daha sonra *Sette anni di desiderio* [Yedi Yıllık Arzu] adlı kitabımda topladığım yazılarımı da okumadığı gibi (ayrıca onun hakkıdır ve ölene kadar da bu hakkı savunurum), sanırım *El Pais*'e verdiğim röportajı da okumamış ve bu röportajdan alıntıları özetleyen bazı kısa yazılarla yetinmiş. Eksik ve yanıltıcı özetlerden çıkarımda bulunmak mantık hatasıdır ve bu, bir hak olarak tanınamaz.

Yine de, okuma alışkanlığı bulunan o temkinli anonim şahsa ve bu kötü niyetli site tarafından hata yapmaya yönlendirilebilecek diğer (iyi niyetli) okurlara duyduğum saygı nedeniyle yanıt vereceğim.

İspanyol gazetesiyle yaptığım röportaj sırasında söylediklerim, zaten otuz yıl önce yazmış olduğum şeylerdi. Gazetelerin ÇED'in yani çokuluslu şirketlerin emperyalist devletin varlığını iddia ettikleri günlerde Kızıl Tugaylar'ın dağıttığı yazıları "hezeyan" olarak yorumladığını, ama bu düşüncenin (biraz folkloristik biçimde yorumlanmış olsa bile) aslında tüm bu akış

içindeki hezeyan olarak adlandırılamayacak yegâne görüş olduğunu, kaldı ki onlara ait olmayıp, özellikle *Monthly Review* olmak üzere birçok Avrupalı ve Amerikalı yayından esinlendiklerini söylemiştim. Çokuluslu Şirketlerin Devleti'nden söz etmek, dünya politikasının tekil tekil hükümetler tarafından değil de, ağırlıklı olarak, artık savaşlara ve barışa bile karar verebilen uluslararası bir ekonomik güç ağı tarafından belirlendiğini savunmak anlamına geliyordu. O günlerde en belirgin örnek petrol sektöründeki Yedi Kız Kardeş'ti ama günümüzde küçük çocuklar bile küreselleşmeden söz eder hale geldiler ve nitekim küreselleşme, Burkina Faso'da yetiştirilen, Hong Kong'da yıkanıp paketlenen ve Fransa ya da İtalya'da dağıtılmak üzere Romanya'ya yollanan salatayı yememiz anlamına gelmekte. İşte çokuluslu şirketlerin yönetimi böyle bir şey ve eğer verdiğim örnek sizlere çok banal gözüktüyse, uluslararası büyük uçak şirketlerinin hükümetimizin Aliatalia'nın akıbetine dair kararını nasıl belirlediğini bir düşünmenizi öneririm.

Kızıl Tugaylar ve benzer terörist grupların düşüncelerindeki asıl hezeyan, çıkardıkları sonuçlardaydı: İlk olarak, çokuluslu şirketleri yenmek için İtalya'da bir devrim olması gerektiğini, ikinci olarak, bu çokuluslu şirketleri krize sokmak için Moro ve birçok düzgün insanın öldürülmesi gerektiğini, son olarak da bu davranışlarının proleter sınıfını devrim yapmaya teşvik edeceğini sandılar.

Bu düşünceler çılgıncaydı çünkü her şeyden önce tek bir ülkede gerçekleşecek bir devrim çokuluslu şirketleri zerrece etkilemezdi ve uluslararası basınç her halükârda düzeni hızlı biçimde sağlardı; ayrıca, bir İtalyan politikacısının ağırlığı, bu çıkar oyunu içinde tümüyle etkisiz kalırdı; son olarak da, teröristler kaç kişiyi öldürürse öldürsünler, işçi sınıfının devrime kalkışmayacağının bilinmesi gerekirdi. Bunları anlamak için de olayların gelişimini öngörmek değil de, Latin Amerika'da,

proleter kitleler parmaklarını bile oynatmamışken, Uruguaylı Tupamaros'larla ve benzer hareketlerle (ki ancak Arjantinli generalleri, onları da devrim yapmaya değil de darbe yapmaya ikna etmişlerdir) varılan sonuçlara bakmak yeterli olurdu.

Dolayısıyla da burada tek hata yapan yoldaş (ama kiminki?), o siteyi yöneten bey oluyor.

2008

Rus balet

Montale üzerine bir kompozisyon yazmakla ilgili hikâyeyi duymayan kalmadı ama bu *Bustina* kaçınılmaz olaydan ancak sekiz gün sonra yayımlanacağı için kısaca özetleyelim istedim. Mezuniyet kompozisyonu olarak öğrencilere Montale'nin gizemli bir gülümsemeyi konu alan şiiri verilmiş. Eğer şiir elinizin altında değilse yürüttüğüm mantık silsilesi bir işe yaramayacağı için şiiri vermeliyim: "Gülümsemeni yeniden düşünüyorum, bana duru bir suyu andırıyor – kumsaldaki taşların arasından beklenmedik biçimde fark edilen, – sarmaşığın salkımlarını seyrettiği önemsiz bir ayna misali; – ve yukarıda dingin beyaz gökyüzünün kucaklayışı. – Hatırladığım bu; bilemem, ey uzaklardaki sen, – yüzünden masum bir ruh mu yansıyor, – yoksa hakikaten de dünyadaki kötülüğün yorduğu maceraperestlerden misin, – acılarını muska gibi beraberinde taşıyan. – Ama söylemek isterim ki seni düşününce bile, – hayali hüzünler bir dinginlik dalgasıyla uzaklaşıyor, – ve görüntün gri hafızama işleniyor – taze bir palmiye yaprağının ucu gibi saf."

Açıkçası, Montale'nin bütün dizeleri içinde bunlar en "taş gibi" olanlar ve mezuniyete hazırlanan, muhtemelen Montale okutulmamış genç birinin bu dizeleri yorumlaması bana abar-

tılı geliyor. Ama bildiğiniz üzere bakanlık komisyonu daha da beterini yaptı ve öğrencinin söylemesi gerekenleri anlatan, yani şiirin, kadının kurtarıcı yanını yücelttiği, hatırasının gülüşünde yoğunlaştığı gibi şeyler için, özgün gözlemlerle bitirilmesi yönünde tavsiyeleri de kapsayan bir "ipucu" verdi (bir zamanlar okulda bana da olduğu gibi). Anlaşılan en özgün sözü bakanlık söylemiş oldu. Nitekim olayın keyifli yanı, bildiğiniz gibi bu şiirin ithaf edildiği kişinin ("K'ya") kadın değil de bir erkek, üstüne üstelik bir Rus balet olması. Herkes Montale'nin heteroseksüel olduğunu varsayarken, ellili yıllarda çevrilmiş filmlerde mutlaka görünen Rus balet fikrinin nasıl da yoğun gülüşmelere neden olduğu tahmin edilebilir.

Gazetelerdeki haberleri okuduğumda, şiiri iyi hatırlamadığım için (*Ossi di seppia* [Mürekkepbalığının Kemikleri] kitabındaki şiirlerden çoğunu ezbere bilirim ama bunu değil ve bu durum söz konusu şiirin diğerlerine oranla daha zor söylenir olduğuna işaret ediyor) ilk tepkim, yazarların biyografik dedikodularına bir son vermemizin gerektiği yönünde oldu. Bu olayda görüldüğü gibi yazarlar bu dünyadan göçer ve geride kalan sadece metinleridir. Ve eğer metinde kime ait olduğu belirtilmeyen bir gülümsemeden söz ediliyorsa okur, Shakespeare'in Dark Lady ile ilgili sonelerinde olduğu gibi o kadının genç bir adam olduğunu bilmek zorunda olmadığı gibi, bu gülümsemeyi istediğine yakıştırmakta özgürdür. Ama tam da kendimle ve metin haklarıyla ilgili düşünürken gidip şiiri buldum ve aslında metnin, iyi niyetle bile "uzaktan" ya da "uzakta olsan bile" şeklinde anlaşılması mümkün olmayan "o lontano" ile atfedilen kişinin aslında erkek olduğunu bize anlattığını saptadım. Demek ki, bakanlıktaki uzmanlar metni okumamışlar. Okusalardı, Mario Baudini'nin *La Stampa* gazetesinde çıkan yazısında önerdiği üzere şiire 30. sayfasında yer veren ama K ile ilgili bilgiyi cimrilikle ancak 872. sayfada açıklayan

Contini-Bettarini'nin kitapla ilgili eleştirel eseri gibi bir uzman görüşe ihtiyaç hissetmeden de neden söz edildiğini anlarlardı.

Birilerinin bakanlık sorumlularına yönelttiği homofobi eleştirilerini de abartılı buldum. Eğer öğrencilerin şiirin bir erkek için yazıldığını düşünmesini istemeselerdi, bir başkasını seçerlerdi. Hayır, burada bahsi geçen konu, verilen metnin gerektiği gibi okunmamış olmasıydı.

Eğer bakanlıktakilere karşı sert bir tavır takınıyorsak, onları eleştirenlere karşı da hoşgörülü olmamalıyız. Nitekim önemli bir gazete, konuya ayırdığı iki sayfasında, *Ossi di seppia*'nın yirmili yıllarda yayımlandığı bilindiği halde (ki aynı sayfada başka bir cümlede belirtilmiş) şiirin 1975 yılına ait olduğunu, K ile ilgili açıklamanın da, üniversitede Montale'nin talebesi olan Silvio Ramat'a yapıldığını söylüyor. Bu olanak dışı çünkü Montale hiçbir zaman üniversite hocası olarak çalışmadı (sanırım Ramat, Montale "üzerine" hazırladığı tezle mezun oldu). Bunları yazmamın nedeni, dikkatsizliğin yaygın bir kusur olması ve internet üzerinden yayın yapan bir diğer gazetenin, o anın telaşıyla olmalı, K'nın şairin okul arkadaşı olduğunu söylemesi. Ne demeli? Gülümseyip geçmekten başka çaremiz mi var?

2008

Özür dilemek

Son *Bustina*'da, pişman gözüken Bush'un Irak'la ilgili özür dileme çabalarından yola çıkarak, maalesef son derece yaygınlaşan "özür dilemek" alışkanlığı ile ilgili yazmıştım. Yapılmaması gereken bir şey yapıp ardından özür dilemekle yetinmek asla yeterli değildir. Öncelikle bir daha tekrarlanmayacağına dair bir söz verilmeli. Gerçi Bush, Irak'ı bir daha işgal edeme-

yecek zira Amerikalılar nazikçe onu bu görevden alıverdiler, ama elinden gelseydi yine yapardı. Taşı attıktan sonra saklanan birçok kişi, sadece eski tutumunu sürdürmek için özür diler. Ne de olsa özür dilemenin bir bedeli yoktur.

Eski çağlarda pişman olanların davranışına benziyor bu durum. Hatalardan pişman olunur, hatta bir nebze düzeltme yoluna gidilir, ardından bir tür pişmanlık süreci başlar ve Teb'e kaçılarak göğüsler sivri taşlarla dövülür, sonra da Kara Afrika'ya cüzamlıları tedavi etmeye gidilirdi. Günümüzde pişman olan kişi eski dostlarını ele vermekle yetinip ardından ya özel mülklerde yeni bir kimlikle belirli tedaviler görüyor ya da hapisten erken tahliye olup kitap yazmaya soyunuyor, röportajlar veriyor, devlet başkanlarıyla görüşüyor ve romantik kızlardan tutkulu mektuplar alıyor.

http://www.sms-pronti.com/sms_scuse_3.htm adresinde "Özür dileme cümleleri"ne ayrılmış bir site bulunuyor. En incelikli olanı "SCUSA. Sono Chiaramente Uno Stronzo Americano."[1] *http://news2000.libero.it/noi2000/nc63.html* adresindeyse, "Özür dileme sanatı" (aslında sadece ihanete uğrayan sevgililer için) başlığı altında şunlar yazıyor: En önemli evrensel kural, özür dilediğinizde kendinizi kaybeden taraf olarak hissetmemeniz. Özür dilemek zayıflık göstergesi olmayıp aksine bir kontrol ve güç göstergesidir, hemen mantık düzeyine dönülmesini sağlar, böylelikle de partneri gafil avlayarak sizi dinlemeye mecbur bırakır. Hataları kabul etmenin özgürleştirici bir yanı da bulunur: Duyguların bastırılmadan dışa vurulmasına ve daha yoğun yaşanmasına yardım eder." Anlatılmaya çalıştığı gibi özür dilemek aslında yeniden başlamak için bir bahanedir.

Kötülük yapan kişi, gidip kötülük yaptığı kişiden şahsen özür diler. İyi de ya o kişi ölmüşse? Papa II. Ioannes Paulus,

1 Akrostişle "özür dilerim"in İtalyancası yazılmış. Açılımı: "Amerikalı bir hergele olduğum belli." (ç.n.)

Galileo'nun maruz kaldığı dava için özür dilediğinde, bir ölüden özür dileme yolunu göstermiş oldu. Hata, selefi olan (yani bu durumda Kardinal Bellarmino) birileri tarafından yapılmış olsa bile, yasal varisler özür talep ederler. Ama bu yasal varisin kim olacağı her zaman açık değildir. Örneğin, masumların[1] katledilmesinden dolayı kimden özür dilenmelidir? Suçlu Kudüs'ü yöneten Hirodes olduğuna göre, yasal varisi İsrail hükümeti olmalıdır. Halbuki, Aziz Pavlus'un bizi inandırmaya çalıştığının aksine İsa'nın ölümünden sorumlu olan gerçek şüpheliler, alçak Kudüslüler değil Romalılar olmuştur ve İsa'nın çarmıha gerildiği haçın dibindekiler Farisiler değil, Roma piyadeleri Centurio'lardır. Kutsal Roma İmparatorluğu artık var olmadığına ve bunun tek varisi İtalyan devleti olduğuna göre de, çarmıha germe için özür dilemesi gereken [Giorgio] Napolitano'dur.

Peki, ya Vietnam için kim özür dileyecek? Amerika Birleşik Devletleri'nin bir sonraki başkanı mı yoksa Kennedy ailesinden birilerinin mi, belki de sempatik Kerry'nin mi özür dileyeceği belirsiz. Rus Devrimi ve Romanovların öldürülmesi için kimin dileyeceği gayet bariz, zira Leninizm ve Stalinizmin halihazırdaki tek varisi Putin. Ya Saint Barthelemy Katliamı için? Monarşinin varisi olarak Fransa Cumhuriyeti, ama, o günlerde tüm olayın beyni bir kraliçe yani Caterina de' Medici olduğuna göre, bugün özür dilemesi gereken kişi Carla Bruni olmalı.

Bir de utanç verici durumlar var. Galileo'nun mahkûmiyetinin gerçek sorumlusu olan Tolomeo'nun yediği haltlar için kim özür dileyecek? Söylendiği gibi gerçekten Sirenayka'da Ptolemais'te doğduysa özür dileyecek kişi Kaddafi olmalı. Ama İskenderiye'de doğduysa Mısır hükümeti özür dilemeli.

1 Matta İncili'nde, Kudüs Kralı Hirodes'in Bebek İsa'yı öldürmek amacıyla dönemin tüm bebeklerini kılıçtan geçirme emrini verdiği bölüme konu olan katliam. (yay.n.)

Ya toplama kampları? Onlar için kim özür dilemeli? Nazizm'in yaşayan tek varisleri, çeşitli Naziskin hareketleri ve onlar da hiç özür dileyecekmiş gibi durmuyorlar. Aksine, ellerinden gelse yine aynı şeyi yaparlar.

Peki Matteotti ve Rosselli kardeşlerin cinayetleri için kim dileyecek özrü? Asıl mesele, günümüzde faşizmin "gerçek" varislerinin kim olduğu, ve bu sorunun beni son derece rahatsız ettiğini itiraf etmeliyim.

2008

Güneşi döndüren de var

Edoardo Boncinelli, Bologna Üniversitesi'nde evrim teorisiyle (kökenleri ve gelişmeleri) ilgili bir dizi hukuk dersi verdi ve beni en çok etkileyen, evrimciliğin artık tartışılmaz (neo-Darvinist gelişmelerdekiler de dahil) kanıtları değil de, gerek karşıtlarında gerekse destekçilerinde gözlenen bulanık ve naif düşünceler oldu. Bunlara en güzel örnek, Darvinistlere göre insanın maymun soyundan gelmesi. (Çağımızdaki ırkçılık vakalarını gördükçe insanın, Dumas'nın, melezliğiyle ilgili olarak bir züppenin yaptığı göndermelere verdiği cevap benzeri bir yorum yapası geliyor: "Benim kökenlerim maymun soyundan geliyor olabilir, ama sizin gelecek nesillerinizin gittiği yön orası.")

Bilimin kamuoyuyla sürekli ters düşüyor oluşu, bu kanının sanılandan daha az evrimleştiğinin bir göstergesi. Hepimiz, eğitimli insanlar olarak, Güneş'in Dünya'nın çevresinde değil de Dünya'nın Güneş'in çevresinde döndüğünü biliriz ama gündelik yaşam içinde Güneş doğar, yükselir ve batarmış gibi davranırız. İyi de acaba bu "eğitimli" insanları sayısı nedir? 1982 yılında, Fransa'da, *Science et vie* dergisi tarafından yapılan

bir ankete göre, her üç Fransız'dan biri, Güneş'in Dünya çevresinde döndüğüne inanıyordu.

Bu haberi, *Les Cahiers de l'Institut* dergisinden (Sayı 4, 2009) aldım. Burada *Institut, fous littéraires*'in [edebi deliler] yani olanaksız tezler savunan, çılgın sayılabilecek yazarların araştırma ve bulguları üzerine araştırma yapan bir enstitü. Fransa bu alanda öncü sayılır ve eski iki *Bustina*'mı (1990 ve 2001 yıllarına ait), bu konunun en büyük uzmanı André Blavier ölmüş olsa da, bu bibliyografik türe ayırmıştım. *Cahier*'nin bu sayısında ise Olivier Justafré, Yerküre hareketini ve gezegenimizin küreselliğini inkâr edenlerden söz ediyor.

1600'lü yılların sonlarında, Kopernik'in hipotezinin saygın bilimadamlarınca dahi inkâr edilmiş olması çok şaşırtıcı sayılmasa da, 1800 ve 1900'lerde yayımlanan çalışmalar oldukça etkileyici. Justafré sadece Fransızların yaptığı çalışmaları ele almakla yetinse de bunlar bile kâfi. Nitekim rahip Matalène, 1842 yılında, Güneş'in sadece otuz iki santimlik bir çapa sahip olduğunu (bu düşünce Epikür tarafından da savunulmuştu ama tam yirmi iki asır önce), Victor Marsucci ise Dünya'nın yassı olduğunu ve merkezinde de Korsika'nın yer aldığını savunmuş.

1800'ler adına üzgünüz. Ama Léon Max'ın *Essai de rationalisation de la science expérimentale* [Denesyel Bilimin Rasyonalizasyonu Üzerine Deneme] adlı çalışması 1907 yılına, Raioviotch'un *La terre ne tourne pas* [Dünya Dönmüyor] adlı çalışması ise 1936 yılına ait. Bu çalışmasında Raioviotch, Güneş'in Ay'dan büyük olduğu halde Dünya'dan küçük olduğunu da eklemiş (rahip Boucheret, 1815 yılında aksini savunduğu halde). Gustave Plaisant'ın (ki kendisini "eski politeknikçi" olarak tanımlamıştır) dramatik isimli eseri *Tourne-t-elle?* [Yerküre Dönüyor mu?] 1935 ve Maurice Olivier'nin (ki o da École Polytechnique'in "eski öğrencisidir") yine Dünya'nın sabit olmasıyla ilgili eseri 1965 yılına aittir.

Justrafré'nin makalesinde Fransa dışından sadece, Dünya'nın, Kuzey Kutbu'nun merkezde yer aldığı bir disk olduğunu ve Güneş'e uzaklığının altı yüz elli kilometre olduğunu iddia eden Samuel Birley Rowbotham'ın çalışmasına yer verilmiş. Rowbotham'ın eseri 1849 yılında *Zetetic Astronomy: Earth Is Not Global* [Zetetik Astronomi: Dünya Bir Küre Değil] başlığıyla broşür olarak yayımlandı ama otuz yıl zarfında dört yüz otuz sayfalık bir versiyona dönüştü ve çalışmalarını Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürdüren bir Universal Zetetic Society'nin (Evrensel Zetetik Topluluğu) doğmasına yol açtı.

1956 yılında, Royal Astronomical Society'nin (Kraliyet Astronomi Topluluğu) bir üyesi, Samuel Shenton, Universal Zetetic Society'nin mirasını sürdürmek adına Flat Earth Society'yi (Yassı Dünya Topluluğu) kurdu. Altmışlı yıllarda NASA, Dünya'nın uzaydan çekilen fotoğraflarını yayımladı ve o noktada, artık Dünya'nın küre olduğunun inkârı mümkün olmasa bile, Shenton bu tür fotoğrafların ancak uzman olmayan bakışları kandırabileceğini iddia etti. Nitekim ona göre uzay programı tamamen bir kurmacaydı ve Ay'a adım atılması da, Dünya'nın yuvarlak olduğu kandırmacasıyla kamuoyunu yanıltmaya yönelik sinematografik bir kurgudan başka bir şey değildi. Shenton'ın halefi Charles Kenneth Johnson ise Yassı Dünya savına karşı olan komploları açıklamayı sürdürdü ve 1980 yılında, dönen bir küre fikrinin, Musa ve Kolomb'un bile savaştığı bir komplo olduğunu yazdı. Johnson'un savlarından birine göre Dünya'nın küre biçiminde olması durumunda büyük su kütlelerinin yüzeyinin de eğri olacağıydı. Halbuki Thoe ve Salton göllerinin yüzeylerini bizzat kontrol etmiş ve bir eğim bulamamıştı.

Evrim karşıtlarının olmasına hâlâ şaşırıyor muyuz?

2010

Yapılmaması gereken

Birileri edebiyat ya da sanat eserinizle ilgili hakaretamiz bir görüş bildirse de, düşmanınızın ifadesi insafsız bir eleştiri ile hakaret arasındaki (bazen fazlasıyla ince) sınırı aşsa da yasal yollara başvurmazsınız. 1985 yılında, polemiğe son derece eğimli ve hırslı bir müzik eleştirmeni olan Beniamino Dal Fabbro, *Il giorno* gazetesinde yayımlanan bir makalesinde, hiç haz etmediği divanın, yani [Maria] Callas'ın, bir icraatını yerden yere vurmuştu. Neler yazdığını tam olarak anımsamasam da, bu sevimli ve sarkastik şahsiyetin, Brera'daki Giamaica Bar'da arkadaşları arasında dolanan epigramını çok iyi anımsıyorum: "Epidaurus'lu şarkıcı bir domatesi hak ediyordu."

Callas ise, nevi şahsına münhasır bir kişilik olarak dava açmıştı. Dal Fabbro'nun Giamaica'da anlattığı hikâyeyi hatırlıyorum: Dal Fabbro'nun avukatının mahkemede konuşma yapacağı gün Callas'ın avukatı, davalı tarafın avukatı ciddi ve dimdik duruşlu, sorumluluk sahibi bir figürü işaret etsin diye tepeden tırnağa siyahlar içinde boy göstermiş. Ama kendi avukatının konuşma yapacağı duruşmada (Dal Fabbro'nun dediği kadarıyla, belki de onu uğursuzluk kaynağı gibi göstermeye çalışan bazı kötü niyetli söylemleri kullanmaya hazırlanan avukatın) beyaz yün bir takım giydiği ve saman rengi bir şapka taktığı görülmüş.

Doğal olarak mahkeme, eleştiri hakkına sahip olduğu için Dal Fabbro'yu suçsuz buldu. Ama olayın komik yanı, bu polemiği basından izleyenlerin, adaletle ve kişisel görüşünü özgürce ifade etme meşruluğuna dair akıl karışıklığı yaşaması ve mahkemenin verdiği kararı eleştiri özgürlüğünün tanınması yönünde değil, Callas'ın kötü şarkı söylediğinin onaylanması şeklinde yorumlamış olmaları. Neticede Callas, devletimizin bir mahkemesinin de onayladığı, berbat bir şarkıcı damgasını (son derece haksız olarak) yemiş oldu.

Bu da hakkımızda berbat ve acı sözler sarf edenleri mahkemeye taşımanın nelere mal olabileceğinin kanıtı. Mahkeme her halükârda konuşma hakkını tanıyacaktır ama ham kalabalıkların ve galeyana gelen kitlelerin nezdinde, hakkımızda kötü şeyler söylenmesi hâkimler tarafından onaylanmış olacaktır.

Nitekim bu sonuç, iki eski ilkenin de doğal neticesidir: Yalanlama aynı haberin iki kere verilmesidir ve boğazına kadar ağdalı bir maddeye batmışsan, dalgalandırmamak için hareket etmemelisin.

O zaman sana hakaret edenle nasıl başa çıkmalısınız? Boş verin gitsin. Ne de olsa, edebiyat veya sanatla uğraşmayı seçmiş birisi olarak mesleğiniz gereği baştan saçmalıklar ve negatif yorumlar almayı kabul etmiş olmanız gerekir. Ayrıca, Beethoven'ın *5. Senfonisi*'ni "bir kakafoni ve bayağılık orjisi" olarak niteleyen Louis Spohr, Emily Dickinson için "Şiirciklerinin ipe sapa gelmemesi ve biçimden yoksun oluşları –başka türlü ifade edemem– korkunç," diye yazan Thomas Bailey Asbright, ya da Fred Astair'in bir provasını seyredip "Rol yapmayı bilmiyor, şarkı söylemeyi bilmiyor üstelik kel. Eh, biraz dans edebiliyor," diyen Metro yöneticisi için adalet nasıl yerini bulduysa, milyonlarca müstakbel okurun düşmanınızı yalanlamasını sabırla bekleyin.

Kaldı ki birilerinin, sizin de yer aldığınız ve onun kazanamadığı bir ödül listesindeyken, hakkınızda olumsuz bir yorumda bulunması da, en azından yol yordam açısından aynı oranda kötü sayılır. Donanımlı ve ünlü bir yazar, karısı bir üniversitenin düzenlediği ödüle başvurduğu sırada, bir rakibinin kitabı hakkında gayet ağır bir eleştiri yazmıştı. Caravaggio'nun bir erdem timsali olmadığı bir gerçek, büyük düşünür Francis Bacon da, sahtekârlıkla suçlanmış ve (o dönemlerde yapıldığı üzere) her türlü yayından men edilmiştir. Ama sözünü ettiğim yazar, edebi erdemlerinden bağımsız olarak, pek çok kişi tarafından ahlaki sansüre layık görüldü.

2012

Mucizevi Mortacc

Doktorum, eklem ağrılarımı hafifletmek için, can sıkıcı yasal sorunlara yol açmamak adına, Mortacc olarak söz edeceğim bir ilaç yazdı.

Mantıklı her insan gibi, kullanmaya başlamadan önce ben de prospektüsü, yani kutunun içinde bulunan ve ilacı hangi durumlarda kullanmaman gerektiğini (örneğin bir şişe votka içtikten sonra alırsan, gece vakti Milano'dan Cefalu'ya kadar TIR şoförlüğü yapman gerekiyorsa, cüzamlıysan ve üçüzlere hamileysen gibi) belirten kâğıdı okudum. Prospektüsüme göre Mortacc kullanıldığında yüzde, dudaklarda ve boğazda şişme, baş dönmesi, uyku hali ve (yaşlılarda) beklenmedik düşüşler, bulanıklık ya da görme kaybı, omurga hasarları, kalp ve/veya böbrek yetmezliği, idrarda azalma gibi bazı yan etkiler görülebiliyormuş. Bazı hastalarda da intihara eğilim ve kendine zarar verme vakalarına rastlanmış ve doktora danışılması tavsiye ediliyor (hastanın kendini camdan attığı sırada sanırım). Doğal olarak Mortacc kabızlık, bağırsak tıkanıklığı, konvülsiyon yapıyormuş ve başka ilaçlarla birlikte kullanıldığında, solunum yetersizliğine, hatta komaya neden oluyormuş.

Araba kullanmanın, karmaşık makineleri kullanmanın ve tehlikeli olabilecek faaliyetlerin (bir gökdelenin ellinci katındaki putrelde ayakta durarak bir presi çalıştırmayı kastediyor olmalı) kesinlikle yasak olduğundan söz dahi etmiyorum. Mortacc'ı tavsiye edilen dozun üzerinde almışsanız, kendinizi aklı karışmış, uykulu, sinirli ve huzursuz hissetmeye hazır olun. Ama eğer tavsiye edilen dozdan az alırsanız ya da tedaviyi aniden keserseniz, uyku bozukluğu, baş ağrısı, bulantı, huzursuzluk, ishal, konvülsiyon, depresyon, terleme ve baş dönmeleri görülebiliyor.

Her on kişiden birinde iştahta açılma, heyecan, akıl karışıklığı, libido kaybı, hassasiyet, dikkat bozukluğu, şişkinlik, hafıza

sorunları, titreme, konuşma zorluğu, karıncalanma, letarji ve uykusuzluk (birlikte mi?), aşırı halsizlik, görüşte bulanıklık, çift görme, baş dönmesi, denge kaybı, ağızda kuruluk, kusma, midede gaz, ereksiyonda güçlük, vücutta şişme, zihin bulanıklığı, yürümede anormallik gözlenmiş.

Her bin kişiden birindeyse, şeker seviyesinde ani düşüş, kendini farklı algılama, depresyon, ruh halinde değişiklik, sözcükleri bulmada zorlanma, hafıza kaybı, halüsinasyon, değişken rüyalar, panik atak, apati, kendini garip hissetme, orgazm olamama, ejekülasyonda gecikmeler, düşünmede zorlanma, refleks yitimi, göz hareketlerinde anomali, reflekslerde zayıflama, tende hassasiyet, tat duyusunun yitimi, yanma duygusu, hareketlerde titreme, bilinç kaybı, baygınlık, gürültülere karşı hassasiyette artış, gözlerde kuruluk, şişkinlik ve yaşarma, kalp ritim bozukluğu, düşük tansiyon, yüksek tansiyon, vazomotor sıkıntılar, soluma güçlüğü, burun kuruluğu, midede şişkinlik, tükürük miktarında artış, mide yanması, ağız çevresinde hassasiyet yitimi, terleme, üşüme, kas kasılması ve kramp, eklem ağrısı, sırt ağrısı, kol ve bacak ağrısı, idrar tutamama, idrar yaparken acı hissi ve zorlanma, zayıflık hissi, düşme, susuzluk, göğüste sıkışma hissi, kan değerlerinde ve karaciğer fonksiyonlarında değişimle karşılaşabiliyor. Diğer istatistikleri boşveriyorum: Kimse bu denli kısmetsiz olamaz.

Tek bir hap bile kullanmaktan imtina ettim çünkü, prospektüste belirtilmese bile bursit misali bir yan etkiye maruz kalacağımdan emindim (ölümsüz Jerome K. Jerome'un istediği gibi). Kalanı hemen çöpe atmayı düşündüm ama vazgeçtim: Fare kolonilerinde epidemik sonuçlara neden olabilecek mutasyona yol açma ihtimali vardı. Metal bir kutuya yerleştirdim ve parka giderek bir metre derine gömdüm.

Bu zaman zarfında artrit ağrılarımın geçtiğini söylemeliyim.

2012

Joyce ve Maserati

Christie's ya da Sotheby's gibi müzayedeye evlerinin kataloglarını karıştırınca, sanat eserleri, antik kitaplar, imzalar ve benzeri çeşitli antikaların yanı sıra, belli bir filmde bir divanın giydiği ayakkabılar, Reagan'a ait bir kalem benzeri *memoribilia* adı verilen eşyaların da yer aldığı görülebilir. Bu noktada, tuhaf eşya koleksiyonculuğu ile fetişist avcılık arasında ayırım yapmak gerekiyor. Koleksiyoncu her zaman, *İlahi Komedya*'nın elyazmalarını toplamak için varını yoğunu harcadığında bile, biraz delidir ama tutkusu anlaşılabilir. Koleksiyonculukla ilgili dergilere bakıldığında, şekerleme kâğıtları, Coca-Cola kapakları ya da telefon rehberleri bile toplayan insanlar olduğu görülüyor. Pul toplamanın bira kapağı toplamaktan daha asil olduğunu kabul ediyorum ama kalbe söz geçirmek ne mümkün.

Öte yandan neye mal olursa olsun belli bir filmdeki bir divanın ayakkabılarına sahip olma isteği tamamen farklı bir durum. Méliès'den başlayarak divaların giydiği bütün ayakkabıları toplarsan ancak bir koleksiyoncu sayılırsın ve deliliğinin bir anlamı olur. Tek bir çift ne işe yarar ki?

28 Mart tarihli *Repubblica*'da bir çift ilginç haber buldum. İlki, diğer gazetelerde de çıkmış sanırım, Renzi tarafından müzayedeye konulan mavi arabaların eBay'de satıldığıyla ilgiliydi. Birilerinin bir Maserati'ye sahip olmak istemesini ve bunun için de, çok fazla kilometre yapmış olsa bile son derece düşük fiyata sahip olup daha sonra bakımı için bir yığın para dökme fırsatını kaçırmamasını anlayabiliyorum. Ama, binlerce avroya mal olacak bir garajda tutmak için *Quattroroute* dergisinde belirtilenin iki ya da üç katı fiyatına, [Ignazio] La Russa'nın satın aldığına (bizim paramızla) sahip olma isteğinin manası ne? Müzayededeki mavi arabalar için de durum bu. Poposunu, ünlü birisi tarafından ısıtılmış deri koltuklara koyacak olanın

duyduğu tatmini anlamak mümkün olmasa da, burada gayet açık bir fetişizm söz konusu. Sıradan bir sekreter ya da çanta taşıyıcının poposunu ısıttığı yerde iş pişirmek için muazzam meblağlar önerenlerden bahsetmiyorum bile.

Ama şimdi, aynı sayıda iki sayfa olarak yer alan, tamamen farklıymış gibi görünen bir başka konuya geçelim. Ian Fleming'in yirmi altı yaşındayken yazmış olduğu aşk mektupları, tanesi yaklaşık altmış bin avrodan açık artırmaya çıkarılmış. Bu, henüz gizli unvanını kazanmamış genç casus, "Dudaklarını, göğüslerini, daha aşağıları öpmek istiyorum" gibi şeyler yazmış. Elyazması eserlerin koleksiyonunu yapmak gayet bilindik bir durum ve meraklısı için bu son derece eğlenceli bile olabilir. Koleksiyoncu olmayan biri bile, ünlü kişilerin zafiyetleri üzerine dedikodu yaparak bir akşam geçirmek için arkadaşlarına göstermek üzere, Joyce'un Nora'ya "senin çocuğunum, bana vurmanı hatta dövmeni isterdim... şaka olsun diye değil kalçama, çıplak etime" ya da Oscar Wilde'ın sevgilisi Lord Douglas'a yazdığı, "gül yaprağı kadar kırmızı dudaklarının sadece şarkı söylemek için değil, çılgın öpücükler için de yaratılmış olması adeta bir mucize" diye yazdığı bir mektuba sahip olmaktan mutluluk duyar.

Bana mantıklı gelmeyen, edebiyat tarihi ve edebi eleştiri adına bunlara ödenmek istenilen meblağlar. Yirmi altı yaşındayken Fleming'in, hararetli ergenlere özgü mektuplar kaleme almış olduğunu bilmek bizim James Bond'un hikâyelerini okurken aldığımız keyfi ya da bir yazarın tarzıyla ilgili yapılabilecek bir eleştiriyi mi değiştirecek? Joyce'un erotizmini anlamak için, ki edebi bir gerçektir ve *Ulysess*'i, özellikle de son bölümü okumak yeterlidir. Bunları yazmış olan kişi son derece bakir bir yaşam sürmüş olsa bile... Birçok büyük yazarın, şehvet dolu yazılar yazıp ahlaklı bir yaşam sürmektense, şehvet dolu hayatlar yaşayıp ahlaki yazılar kaleme almaları gerçeği,

Manzoni'nin yatakta yaramazın teki olduğu ve iki eşinin de yazarın hiperseksüalitesine bağlı olarak nefessizlikten öldüğü gün yüzüne çıkmış olsa, *Nişanlılar* ile ilgili görüşümüzü değiştirir mi?

La Russa'nın Maseratisi'ni arzulamakla bazı yazarların fiziksel açıdan (yoksa sadece zihinsel olarak mı?) ne oranda aktif olduklarını kanıtlayan belgelere sahip olmayı istemek arasında fark bulunduğunu ben de biliyorum. Ama nihayetinde, her ikisi de fetişizme giriyor.

2014

Napolyon hiç yaşamadı

İşte size Noel ağacının altına koymak için birkaç eğlencelik. Ama görüleceği üzere, aynı zamanda "gizem" avcılarına meydan okumak için de öneriler. Bu ay televizyonda, maskeli bir sunucu tarafından sunulan (kabalistik tarzda) *Adem Kadmon* adlı programda, bir gizem avcısının ortaya çıkışına şahit olduk. Sözünü etmeye bile değmez, zira [Maurizio] Crozza benzer yayınları her hafta Kazzanger adlı skecinde yapıyor ama, Crozza'nın eski bölümlerine saygılarımızı sunmalıyız.

Uzun süredir G. B. Pérès'in *Napoleone non é mai esistito* [Napolyon Hiç Yaşamadı] adlı eserinin bir çevirisine sahiptim (1914), ama tam da bugünlerde, kitabın 1835 yılına ait *Grand erratum source d'un nombre infini d'errata* isimli ilk baskısını bulmayı başardım. Yazar Napolyon'un sadece bir efsane olduğunu gösteriyor ve yine bir Akdeniz adasında doğmuş olan Güneş, yani Apollon (nitekim "Napoleo" aynı zamanda "gerçekten de yok edici Apollon" anlamına da gelebilir) ile arasında analojiler yaparak kanıtları tartışıyor. Adı şafak anlamına gelen annesi Letizia da, Apollon'un annesi Leto'dan türemiş. Napolyon'un

üç iyiliği simgeleyen üç kız kardeşi, dört mevsimi simgeleyen dört erkek kardeşi ve iki karısı (Yeryüzü ve Ay'ı simgeleyen) oldu. On iki mareşali on iki burcu temsil ediyordu ve Güneş Napolyon Avrupa'nın güneyinde egemenliğini kurarken Kuzey'de karanlığa mahkûm edildi.

Napolyon, Devrim felaketine son verdi ve bu durum, canavar Piton'un Apollon tarafından öldürülmesini anımsatıyor. Güneş Doğu'dan doğar ve Batı'dan batar ve Napolyon, Fransa'ya hükmetmek için Mısır'dan gelmiş ve aslında günün on iki saatini temsil eden on iki yıllık bir hâkimiyetin ardından Batı denizlerinde ölmüştür. "Böylelikle çağımızın varsayılan kahramanının sadece, kendisine Güneş'in özellikleri atfedilmiş alegorik bir kişilik olduğu kanıtlanmış olur."

Pérès de saçmalıklardan söz etmeyi biliyordu ama bunu sadece Charles-François Dupuis'nin dinlerin, masalların, efsanelerin ve gizemlerin fiziksel ve astronomik alegoriden başka bir şey olmadığını iddia ettiği *L'Origine de tous les cultes* [Bütün Kültlerin Kökeni] (1794) adlı kitabıyla dalga geçmek için yapmıştı.

Pérès'in izinden giden Aristarco Newlight da (*Historic certainties* [Tarihi Kesinlikler], 1851), ki orijinal baskısını bulamadım, David Strauss'un *Das Leben Jesu* [İsa'nın Yaşamı] adlı eseriyle apokriflerin eleştirel-rasyonalist yorumunu eleştirmek için benzer analojilerden yararlanmıştır. Ama, Pérès'den de önce Richard Whately, *Historic doubts relative to Napoleon Buonaparte* [Napolyon Bonapart ile İlgili Tarihi Şüpheler] adlı eserini yayımladı. Ve bunun da 1819 yılına ait ilk baskısını buldum. Whately, İngiliz bir teolog olmasının yanı sıra Dublin Başpiskoposu'ydu. Hem dini hem de felsefi konularda gayet ciddi eserler vermiştir – ve Charles Sanders Peirce, onun mantıkla üzerine yazdığı bir kitabından etkilenmişti. Whately, ampirik kanıtlar olmadığı gerekçesiyle Kutsal Yazıtlar ve mucizelere

ilişkin hikâyeler gibi psödotarihi olayları inkâr eden bazı rasyonalist yazarlara karşı (özellikle de Hume) aksini savunmakta son derece başarılıydı. Whately, Hume ve benzerleriyle tartışmıyordu ama o ilkelere inanılırsa, Napolyon'un maceralarıyla ilgili rivayetlerin (onlarda da mucizevi bir yan bulunmaktaydı) her zaman tek kaynaklı olmadığını, Napolyon'un çağdaşlarının çoğunun aslında onu gerçekten de görmediğini ve onunla ilgili söylenenlerin büyük bölümünün başka hikâyelerden doğan hikâyeler olduğunu kanıtlayarak tezlerini çürütüyordu.

Sözünü ettiğim bu antik *trouvailles* [tesadüfi keşifler] koleksiyonculara özgü arzulardır ve okurların şansına, adını verdiğim üç eserle ilgili Sellerio Yayınları'ndan çıkan bir kitap bulunuyor: Salvatore Nigro'nun denetimindeki *L'imperatore inesistente* [Varolmayan İmparator] (1989) kitabını, bu Noel ağacınızın altına koyabilirsiniz (sadece yedi avroya). Bu *ante litteram* [ilk baskı] Kazzenger'leri mezarlarından çıkarmak beni eğlendirdi. Üç yazarımın, gizem avcıları yerine gizemleri ortadan kaldırmaya çalışan düşünürleri eleştirdikleri bir gerçek. Demek ki aslında gericiydiler. Ama yöntemleri son derece eğitici: Başkalarının tezini çürütün, tek bir kahkaha onları gömecektir.

2014

Hepimiz mi deliyiz?

Geçtiğimiz haftalarda bariz delilik eylemlerine şahit olduk. Sorumluluğu altındaki tüm yolcuları ölüme sürükleyen Alman pilot deliliği nasıl sabitse, Adalet Sarayı'nda katliam yapan Milanolu müteahhit de aynı oranda deliydi. Ayrıca, evinde ortalığa ateş etmeye başlayan pilotun davranışları da endişe verici. Ama, belki de alkolü biraz fazla kaçırdığı için arabasıyla kaza yapmış olmasının bununla ilgisi bulunmamalı diye

düşünüyorum, çünkü her ne kadar içkili araba kullanması cumhurbaşkanını taşımış bir pilotun alışkanlıklarıyla ilgili şüphe doğursa da, bu herkesin başına gelebilecek bir durum.

Diaz Okulu'ndaki "Meksika usulü katliamın" sorumlusu polisler de mi deliydi? Bir an öncesine kadar hepsi de sıradan polislerdi. Ne tür bir çılgınlığa kapıldılar da, sonunda birileri (insanlık bir yana) yaptıklarının farkına varmayacakmışçasına zincirlerinden boşalıverdiler?

Tüm bunlar aklıma [Robert] Owen'ın sözlerini getirdi: "Sen ve ben hariç Dünya'daki herkes deli. Biraz düşündüğümde, sen bile delisin..." Ne de olsa bilgeliğin normallik olduğu ve delilerin bir zamanlar akıl hastanesi tarafından icaplarına bakılan istisnalar olduğu inancıyla yaşıyoruz. Ama bu doğru mu dersiniz? Normal olma durumunun aslında delilik ve normallik adı verilen şeyin bir tür geçici bir evre olduğunu düşünmek gerekmez mi? Paradoksun dışında, her insanoğlunda bir tutam delilik olduğu, kimileri için ömür boyu uykuda kalırken diğerleri için belli aralıklarla infilak ettiği, zaman zaman da dâhi, öncü ve ütopyacılarda üretici, ama diğerlerinde bize çığlık attıran ölümcül delilik eylemleriyle kendini gösterdiğine inanmak daha doğru olmaz mı?

Eğer böyleyse, yeryüzünde yaşayan her insanda (ve tam tamına yedi milyarız) ani bir şekilde ya da yaşamının belli anlarında patlak veren bir delilik tohumu mevcut. IŞİD'li kelle avcıları günlük yaşamlarının bir bölümünü, muhtemelen televizyon seyrederek ya da çocuklarını camiye götürerek geçiriyorlardır. Sonra da sabah saat sekizde uyanıp kalaşnikoflarını donanıyorlar, belki de eşleri onlara yumurtalı ekmek hazırlıyor, ve gidip birilerinin kafasını kesiyor ya da yüzlerce çocuğu yaylım ateşine tutuyorlardır. Nihayetinde [Adolf] Eichmann da böyle yaşamadı mı? Kaldı ki en acımasız katiller bile, sonradan annelerinin anlattığı kadarıyla, bir gün öncesine kadar

belki biraz asabi ya da melankolik, ama hepsi de örnek birer çocuklarmış.

Eğer iş böyleyse, her an karımızın ya da kocamızın, kızımızın ya da oğlumuzun, her sabah merdivenlerde selamlaştığımız komşumuzun ya da en yakın arkadaşımızın kafamıza bir balta savurabileceğinden ya da çorbamıza arsenik katacağından korkarak daimi bir güvensizlik duygusuyla yaşamak zorundayız.

Ama yaşamımız imkânsız bir hal alır ve, kimselere (tren tarifelerini bildiren kişi delirmiş olabilir diye istasyondaki bir sonraki trenin beşinci perondan Roma'ya hareket edeceğini söyleyen hoparlöre bile) güvenemez duruma geleceğimizden, düzelmesi imkânsız paranoyaklar gibi yaşarız.

Demek ki, yaşayabilmek için birilerine güven duymamız gerekiyor. Ama mutlak bir güvenin asla mümkün olmadığına (âşık olma sürecindeki gibi), ancak olası bir güvenin söz konusu olduğuna da kendimizi inandırmalıyız. En yakın arkadaşımızın davranışları geçen zaman zarfında güvenilir gözüktüyse, bu şahsın güvenilir biri olduğuna inanabiliriz. Bu biraz da Pascal kumarı gibidir: Ebedi bir yaşamın var olduğuna inanmak, inanmamaktan daha avantajlıdır. Ama nihayetinde bir kumardır. Bir kumar gibi yaşamak tabii ki riskli ama bu kumar olmadan yaşamak (ebedi yaşam üzerine olmasa da arkadaşımızla ilgili) zihin sağlığımız için önemlidir.

Saul Bellow, delilik çağında bu deliliğe karşı bağışıklığa sahip olduğunu düşünerek yaşamanın delilik olduğunu yazmıştı sanırım. Dolayısıyla henüz okuduğunuz şeyleri, mutlak gerçeklik olarak kabul etmeyin derim.

2015

Ahmaklar ve sorumluluk sahibi basın

Web ahmaklarının hikâyesi beni çok eğlendirdi. İzlemeyen olduysa, online olarak ve bazı gazetelerde, Torino'daki bir *lectio magistralis* [uzmanlık dersi] esnasında, Web'in ahmaklarla dolu olduğunu söylediğime dair bir haber çıktı. Yalan. *Lectio* tamamen farklı bir konu üzerineydi ama bu bize, gazetelerle Web arasında haberin nasıl döndüğünü ve deforme olduğunu gösteriyor.

Ahmak meselesi, kim bilir kaç soruya cevap vermek durumunda kaldığım bir basın konferansı sırasında son derece iyi niyetli bir yorumumdan çıktı. Gezegenimizde yaşayan yedi milyar insan arasında engellenemez oranda ahmakların da var olduğunu, eskiden bu kişilerin saçma sapan düşüncelerini ancak yakınlarındakilerle ya da bardaki dostlarıyla paylaştığını, dolayısıyla da görüşlerinin kısıtlı sayıda insana ulaştığını söyledim. Günümüzde ise oldukça yüksek sayıda benzer kişinin görüşlerini sosyal ağlar aracılığıyla paylaşma imkânı bulunuyor. Ve bu görüşler çok fazla sayıda insana ulaşıyor ve mantıklı kişilere ait olanlarla karıştırılabiliyorlar.

Benim kastettiğim ahmak tanımının, ırkçı göndermeler içermediğini vurgulamak isterim. Kimse ahmaklığı meslek edinmez (az sayıda insan dışında) ama gayet başarılı bir bakkal, cerrah, banka memuru uzman olmadığı konularda ya da üzerine yeterince düşünmediği konularda ahkâm kesmeye kalkarsa aptalca şeyler söyleyebilir. Bunun bir nedeni de Web'de tepkilerin, üzerine düşünmeye fırsat kalmadan sıcağı sıcağına gösteriliyor olması.

Tabii ki internetin anlamlı sözler sarf etmeyenlerin de kendilerini ifade etmesine izin vermesinde bir yanlışlık yok, ama bu denli çok miktarda saçmalık hatları tıkıyor. Ayrıca internette gözlemlediğim bazı yersiz tepkiler benim son derece mantıklı

tezimi teyit eder nitelikte. Hatta birileri, benim görüşüme göre bir aptalın düşüncesiyle Nobel ödüllü birisinin düşüncesinin aynı etkiyi yarattığını söyler söylemez, derhal benim Nobel ödülü alıp almadığım üzerine gayet gereksiz bir muhabbet yayıldı. Kimse de kalkıp Wikipedia'ya danışmamış. Bu da, laf olsun diye konuşmaya ne denli yatkın olduğumuzu gösteriyor. Her halükârda, geri zekâlıların sayısı artık doğrulanabiliyor: En az 300 milyon. Nitekim son zamanlarda Wikipedia 300 milyon kullanıcı kaybetmiş. Bu kişilerin hepsi de, interneti araştırma yapmak amacıyla değil de kendileri gibi olanlarla çene çalmak için (belki de boş konuşarak) kullanan kişiler.

Normal bir internet kullanıcısı boş düşünceleri dolu olanlardan ayırt edebilecek düzeyde olmalı, ama bu her zaman gerçekleşmiyor ve burada da, sadece çeşitli bloglarda ya da Twitter'da paylaşılan görüşler için değil ama, hem güvenilir hem de son derece yararlı şeyler bulunabildiği gibi her tür abuk sabuk görüş, asılsız komplo ihbarları, reddiyecilik, ırkçılık, hatta kültürel bağlamda sahte, eksik ya da saptırılmış haberler içeren bütün siteler için acil ve son derece dramatik bir sorun haline gelmiş olan filtreleme sorunuyla karşılaşıyoruz.

Filtreleme nasıl sağlanır? Her birimiz, uzman olduğumuz konuları ilgilendiren sitelerdeki bilgileri filtreleyebilecek kapasiteye sahibiz ama ben, örneğin, sicim kuramı ile ilgili bir sitenin doğru bilgi verip vermediğini saptamaya kalkışmaktan huzursuz olurum. Okullar bile filtrelemeyi öğretemez çünkü eğitimciler de benimle aynı durumdalar ve bir Yunanca hocası katastrof kuramlarından ya da sadece Otuz Yıl Savaşları'ndan söz eden bir sitenin karşısında savunmasız kalır.

Geriye tek bir çözüm kalıyor. Gazeteler, çoğunlukla, internetin egemenliği altındadır zira buradan haber ve zaman zaman da söylenti toplarlar, böylelikle de sözü en büyük rakiplerine bırakırlar – ve her zaman internete kıyasla geç kalırlar. Halbuki

her gün, en azından iki sayfalarını internet analizine ayırarak (kitap ya da film yorumlarında yaptıkları gibi) hünerli olanları ilan etmeli, safsata ve eksikliklerle dolu olanları da ifşa etmeliler. Bu halk için muazzam bir hizmet olacağı gibi belki de gazeteleri küçümsemeye başlayan bir sürü ağ kullanıcısının yeniden her gün gazete karıştırmasına vesile olacaktır.

Gazetenin, doğal olarak, böylesi bir işe kalkışabilmesi için yayın kurulu dışından sağlaması gereken bir analiz ekibine ihtiyacı olacaktır. Pahalı olacağı su götürmeyen bir girişim, ama kültürel açıdan son derece değerli ve basın için yeni bir işlev kazanmak anlamına gelebilir.

2015

Umberto Eco'nun ölmeden önce hazırladığı son seçki olma özelliğini taşıyan ve 2000-2015 yılları arasında kaleme aldığı yazılarından derlenen bu kitap, içinde yaşadığımız dönemin akışkan doğasını yansıtıyor.

"Toplum kavramındaki krize paralel, insanların birbirini bir yol arkadaşı değil de, aksine sakınılması gereken rakipler olarak gördüğü frenlenemeyen bir bireysellik doğar. Bu 'öznelcilik', modernitenin temellerine bomba döşemiş ve onu kırılganlaştırıp hiçbir referans noktasının bulunmadığı, her şeyin bir tür akışkanlık içinde eridiği bir konuma sokmuştur."

Eco kendine has ironik yaklaşımıyla, bu yeni durumun anlaşılması ve belki de aşılmasının önünü açacak konulara değiniyor: İnsanların görünür olma tutkusundan sosyal medyanın toplumu biçimlendirmedeki rolüne, komplo teorisi çılgınlığından James Bond'un meşhur Martini tarifine, ırkçılığın yeni biçimlerinden felsefe ve kitaplara kadar kalemini esirgediği tek bir konu bile kalmıyor.

Budalalıktan Deliliğe, yazarın kimi zaman üzerinde pek düşünmeden geçip gittiğimiz, kimi zamansa anlamak için kafa yorduğumuz ne varsa, engin birikiminin süzgecinden geçirerek yorumladığı bir "veda şarkısı".

Çeviren: Feza Özemre

KIRMIZIKEDİ
www.kirmizikedi.com
/kirmizikedikitap
/kirmizikedikitap
/kirmizikediyayinevi

₺35

9 786052 980996